Lemnio
De
Occultis
Naturæ
1598

1699

+ DE MIRACVLIS OCCVLTIS NATVRÆ, LIBRI IIII,

Item

DE VITA CVM ANIMI ET CORPORIS INCOLVMITATE recte instituenda, liber vnus.

Illi quidem iam postremum emendati, & aliquot capitibus aucti, hic vero nunquam antehac editus.

AVCTORE
LEVINO LEMNIO *Medico Zirizæo.*

1 5 9 8.

FRANCOFVRTI
Ex Officina Paltheniana, sumtibus heredum
Petri Fischeri.

ILLVSTRISSIMO POTENTISSIMOQVE

Suecorum, Gothorum, Vandalorumq. Regi, ac Liuoniæ Domino, ERICO eius nominis decimoquarto, Leuinus Lemnius Medicus, S.D.P.

SCITVM est illud Platonis, Rex illustrissime, Felices fore Respublicas, siue studia sapientiæ consectentur Reges, vel Sapientes imperent. Quod cum in te sine controuersia perfici intelligam, qui non solum studiis sapientiæ sedulo insistas, sed quasuis artes amplectaris aut colas, non possum tuę Maiestati, tuoque amplissimo Regno non impense gratulari. Dici enim vix queat, quam sit hoc nomine suis subditis futurus amabilis ac gratiosus, denique ad ea sectanda, quæ in humanis rebus sunt pręcipua, quæque ad summam felicitatem spectant, incitamento. Vt enim filii maiorum vestigiis insistũt, in quos oculos continenter habent defixos, illorũq. imitantur vel vitia vel virtutes: ita in Imperio aulæ proceres, ac promiscua passim multitudo ea consectari conatur, ea vita & moribus exprimere, quæ regi aut principi placere videat, & quibus ille maxime afficiatur. Cum autem multis magnisq; rebus spectata sit tua, ERICE illustrissime, Maiestas & amplitudo, corporis animiq; præstantia, acumen ingenii, eruditio singularis, summa vitæ integritas, in

pace incredibilis imperii moderatio, belli vero tem pore, quod nunquam nisi iuste à te suscipitur, mira rerum gerendarũ peritia, pari consilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter quam animose, magnoque successu ac dexteritate finitimos, qui alienę ditioni inhiant, propulsas ac cõficis: quis tantas tamq. admirãdas naturæ dotes, quibus a Deo Opt. Max. affatim excultus es, accumulate exornatus, non admiretur ac suspiciat, solidisque encomiis prosequatur? quod ipsum vnice perficere meditor: quandoquidẽ Maiest. Regiæ fauorem experiar, quæ ex nostra hac statione atq excubiis, magnis præmiis in aulam suam nos euocat. Quocirca cum latissima regna, lõgeq. exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (à quibus totius Europæ exortam nobilitatẽ serio dictitare solet Imperator Carolus huius nominis quintus, sibiq. id laudi ducere) incredibili sapientia ac comitate te moderari audiam, atq; abs te conquiri vndiq. non solum artifices manuarios, sed quod præcipue laudem meretur, conuocari magnis tuis sumtibus atq impensis viros doctos ac literatos, qui regno tuo decus & ornamentum afferũt, passus sum D Guilielmum Lemnium, quẽ vt archiatron seu Medicum primarium in corporis tui tutelam ac sanitatis conseruandæ præsidium adsciuisti, tanto locorũ interuallo, à patriis sedibus, à paterno complexu, congressuq familiari ac domestica consuetudine diuelli, præsertim iis annis quibus parẽtes filiis, tanquam scipione fulti inniti soleant, atq; inclinata vergenteq. ætate, aliqua ab iis oblectamenta concipere, nõnulla eminentis senii solatia cõsequi. Et quo erga clementissimum regem magis constet Lemnii studium, promtæq. voluntatis ac propensi animi testificatio, libros hos de naturæ dignitate & præstantia, abditisq. rerum caussis Maiestati Regiæ dedicare visum est, quo se oblectare iis possit, vbi à

feriis

ſeriis rebus reſpirare liceat, atq. à publicis functionibus cõquieſcere. Multa autem ineſſe lucubrationibus hiſce noſtris, citra omnem ambitionẽ aut adulandi ſuſpicionem, auſim polliceri, quæ amœnitate lectionis, ac cum rerum, tum ſentẽtiarum varietate atq; illecebra quemq. poſſint reficere ac demorari. Siquãdo itaq. inuictiſſime rex, occupationibus quibus implicatus es, defungi te contigerit, atq aliquid tibi laxamenti imperare viſum ſit, his auocamentis animũ grauioribus rebus defeſſum recreare poteris ac reficere. Hoc aũt argumentum, quo nullũ excogitari poteſt plauſibilius, ea mente ac conſilio illuſtrandũ ſuſcepi, vt omnibus innoteſcat quã immẽſa ſit rerum natura, quæ vſibus cõmodiſq. noſtris inſeruit, quo vis eius ſe proferat, quam longe lateq. ſit diffuſa. Quæ cum ſit diuinitatis inſtrumentum, tota moles ac rerum vniuerſitas illi incumbit atq. innititur, eiuſq. munere cuncta ſubſiſtunt, ac continuata ſucceſſione ſe propagãt ac tuentur. Quę cõſideratio hoc efficit in animis hominum, eumq. vſum conſequitur, vt mens humana in opificem erecta, res momentaneas ac caducas deſpicere condiſcat, atq; ad ſempiternas aſpiret atq enitatur. Siquidem naturæ cõtemplatio, quę multiplici rerũ varietate instructa eſt atq. exornata, totiuſq. mundi decor & ſpecies, in cõditoris admirationem atq amorem mortales allicit: ita vt tam ſpectabili ac viſendo mundi opificio obſtupefactus humanus animus in huius architectũ atq artificem tota mente rapiatur, hauſtoq tacito quodam diuinitatis afflatu, illũ colat ac veneretur, in illo confidenter conquieſcat Cuius rei cum toto paſſim opere ſpecimen ſum exhibiturus, ſuperuacaneũ exiſtimo plura congerere, quibus naturę ſplendor illuſtrari poſſit, eiuſq. dignitas amplificari, præſertim cum R. M ſedulo naturæ ac rerum contemplationi inſiſtat atque continenter ſe oblectet, ita

vt nulli aptius magiſque apposite hæc naturæ miracula conſecrari poſſint, quam Erico Regi, qui huiuſmodi oblectamentis vnice afficitur. Eo autem magis gratum acceptumq; amplitudini Regiæ hoc munus literarium fore cõfido, quod tempeſtiue ac captata opportunitate oblatum ſit, nẽpe iis nuptiarum auſpiciis, quę ſereniſſimus Rex propediem initurus eſt; quod vt felix fauſtumque ſit, optimi quique bonis acclamationibus boniſque omnibus exoptant ac precantur. Deus Opt. Max. qui cuncta fulcit ac ſuſtinet, Regni tui ſolium Rex illuſtriſſime ſtabiliat, tibique in omnibus felicem progreſſum, magnaque incrementa conferat. Ziriʒææ, pridie Calend. Ianuarii, anno redemti orbis M. D. LXIIII.

AD

AD CANDIDVM LECTOREM PRÆFATIO L. LEMNII MEDICI.

DVo sunt artium, quæ hominum vtilitati atq. vsui deseruiunt, instrumenta, quibus omnia firmari solent ac stabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipsa Medicina, & præter Mathematicas artes, pleræq. aliæ fulciuntur. Siquidem quæ exacti excussiq. iudicii hominibus sunt factura fidem, ad hanc amussim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni præstiterit Medicus, si herbas ac medicamēta efficaces obtinere effectus ratione studeat euincere, nisi id experimento comprobet? E diuerso, qua fiducia niti posset experimento, quod plerumque absque iudicio adhibitum, fallax esse ac periculosum declarat inconsulta Empiricorum temeritas, nisi illi ratio suffragetur? Et quanquam Sophisticum censeri posset, contra experientiæ testificationem ad documentum,

rationem exigere: nunquam tamen quiſquam ſani iudicii, & qui in delectu rerum aliquid penſi habet, experimento aſſenſum fecerit, aut id temere experiri ſuſtineat, niſi ratione id per omnia comprobatum ſit, ac ſuffultum. Non tamen diffiteri poſſim, aut tergiuerſari, quin multa ſint in natura rerum abdita atq. abſtruſa, effectuque tam latenti & cœco, vt temerarium ſit talium rationem inire, aut facti cauſſam explicare. Hæc ipſa Dioſcoridi ἀναπολόγητα dicuntur, hoc eſt, ratione deſtituta, & cauſſarum cognitione vidua, quæ ſenſui & intelligentiæ manifeſtam demonſtrationem non exhibent, eoque occultæ proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire cenſent huiuſmodi rebus, vel ex decurſu aſtrorum, ac ſiderum corradiantium meatu, vel ex diuina voluntate, aut elementorum concretione ac mixtura, vel denique totius ſubſtantiæ vi, formaque ſpecifica, quę cum ratione mentiſque iudicio aſſequi nequeamus, in occultas eſſentias, abditaſq; proprietates ea reiicimus, ac tali ſuffugio eluctamur, ex eoque Labyrintho nos extricamus. Ego vero, quo ad huiuſmodi rerum demonſtrationes, cauſſaſque eruendas doctorum animos exſtimulem, adnitar pro virili probabili atque artifici coniectura rationem elicere, aut quamproxime collimando ſcopum attingere. Multa ſunt, fateor, incom-

Lib. 6. c. 34.

Occultæ proprietates.

incompertę originis in naturæ rebus,ac densis obſcuritatibus inuoluta, quorum tamen probabilis ratio excogitari,atq.effectus cauſſa,ſi non euidenter & perſpicue, certe veriſimiliter reddi poteſt. Verbi cauſſa; Baſiliſcus hominem viſu perimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire neſciat ex emanantibus noxiis exſpirationibus,quas ſenſim ac latenter in hominis perniciem exhalat? Nec enim ſolus Regulus, ſed omne propemodum ferarum genus homini infeſtũ eſt, atq.afflatu ſibiloq geſtit inferre exitium. Sic lupi conſpectus, modo propius homini adſiſtat, oris hiatu atq. halitu virulento raucedinem inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic muliebris ſexus menſibus profluentibus, eboris ſpeculiq.nitorem offuſcat, ferri aciem retundit, ſegetes ſtrangulat, hortorum germina conficit halitus contagio, ac non modo obuios quoſque,ſed ipſam ſe maculis nęuiſq.deformat.Pari ratione oculis lippitudine,atq ὀφθαλμίᾳ vitiatis,alterius oculos affici contingit. Quod venuſta ſimilitudine expreſſit Ouidius,& Iuuenalis:

Cum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi:
Multaq; corporibus tranſitione nocent.
Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris
Vnius ſcabie cadit, & porrigine fœda,
Vuaq; conſpecta liuorem ducit ab vua. Satyr. 2

Homines autem hominibus contagionem potissimum afflant, vbi ex aduerso cõsistunt: neq; enim si in obliquum vergat exspiratio, vel si in dextrum aut læuum effluxum ferri contingit, tantum damni adfert, tantaq. labe inficit. Vt enim transuersa atq obliqua visio, quemadmodũ pætis ac lusciosis assolet, nonnihil obtunditur atque hebescit: ita quæ ex oculis, aliaq. corporis parte emanant, si oblique ferantur, retundi atque hebetari contingit, minusq. mali inferre adstantibus. Quod ipsum studiosius obseruare soleo, vbi ægrotis contagio affectis assisto, adeo vt semper auersus cum iis verba faciam, nunquam inter fumarium & decumbentem consistens. Hic effluxus atq. emanatio, tametsi oculis se non exhibeat, minusque sensui visorio sit exposita, naribus tamen, auribus, cerebro, vocali arteriæ pulmonumq. fibris se ingerit. Sic nonnullos obseruaui tam tetra mephite, atque animæ graueolentia, vt nisi longius absistas, obuios quosque halitus contagio feriant, inficiantque. Quam late autem se porrigat halitus animantium, quousque se proferat contagium, hybernis mensibus flante per gelicidia Aquilone, cuique perspicere licet. Siquidem ob aeris densitatem ac crassitiem, fumantem animam ex intimis præcordiis reciprocatione quadam, vt Oceani æstuaria erumpere videmus, ac longe lateque se diffundere:

fundere: quę licet æstiuis diebus non sit conspicua, oculisque minus exposita; eam tamen vel odore percipis, vel in intimis præcordiis tacitum virus concipis. Atque vt hæc ipsa corpori perniciem moliuntur, ac lethale virus inferunt; ita suaues odores, ac stirpium fragrantia spiritus erigunt, ipsumque vitæ fontem cor fouent ac recreant. Quod vel obesæ naris quisq. animaduertere potest, cum vires syncopi collapsas, animique deliquio sopitas restaurari, erigique videt odoramentis. Verum omissis his minutis, postmodum fauore supremi Numinis magis recondita proferam. Quod si videbor cuiquam non penitus naturæ arcana eruisse, vsusque sublanguidis parumque firmis rationibus, ac tenui orationis filo, nulloque verborum apparatu, nullis copiis naturam instruxisse: huic ego persuasum cupio, doctis præbitam potius ac demonstratam a me scribendi materiam, quam præreptam. Ista siquidem sum aggressus, ac tractanda suscepi, non tam spe, fiduciaque perficiendi, quam experiendi studio ac volũtate, simul vt pleniore obsequio meum patronum demererer, meosque ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiusmodi tentanda post Platonem Persius, cupitque patriæ, ciuibusque hoc tanquam debitum munus exsolui. Sic enim ad rerum contemplationem, ad studium virtutis, ad sectanda

hominum commoda nos exſtimulat:

Diſcite, & ô miſeri cauſſas cognoſcite rerum,
Quid ſumus, aut quidquam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus & vnde
Quis modus argenti, quid fas optare, quid aſper
Vtile nummus habet, patriæ cariſq; propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus eſſe
Iuſſit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaq; experiar, quid efficere, aut quo progredi poſſim, mihique culpam deprecari liceat, ſi non omnia ſum aſſequutus, eoque iuſtius, quod inſtituti operis argumentum tam ſit vaſtum, adeoque ſe in immenſum porrigat, vt infiniti ſit operis, nec mediocris ingenij, omnia ad amuſſim exſequi, iſtamq. Spartam pro ſua dignitate atq. amplitudine exornare. Quod ſi Horatius in triuiali, minimeque operoſo argumento,

Dat veniam maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum canit natura:

quanto magis in tanta rerum difficultate ad pleraq. conniuere muſſareque conuenit, nec omnia ad viuum, vt dicitur, reſecare? Dici enim vix queat, quanta Medicis deuoranda tædia, qui ſubeundi labores, quæ perferendæ domi foriſque moleſtiæ, querimoniæ, ac voces plorabundæ, quum rerum ſuarum ſatagunt, ac ciuibus ſuam operam ſedulo impendunt:

pendunt: quorum cum omne ſtudium atq; induſtria in actione conſiſtat, nihil laxamenti, nulla reſpirādi ſpatia admittit non minus negotioſa quā quæſtuoſa praxis, adeo vt quę ſuccifiuis horis, hoc eſt, vbi legitimis officiis ſunt perfuncti, meditantur, vix ea literis mādare vacet, nedum expolire. Quod cum mihi aſſidue vſuueniat, atque huiuſmodi occupationes domi foriſque continenter me inuoluant, ægre ac difficulter omnia pro animi ſententia perfici poſſunt: verum cum naturæ contemplatio vnice me afficiat, nec excogitari poſſit argumentum plauſibilius viſum eſt, eius miracula tractare locupletius, omniaq. naturæ opera ſpectatiora efficere. Quocirca poſt conſecratos noui huius anni auſpicio inuictiſ. Sueciæ Regi ERICO libros hos quatuor: de naturæ miraculis, eiuſdem argumenti duos breui adiicere meditor, quo Sereniſſimus Rex confecto ſopitoque bello, quod illi contra coniuratos aliquot hoſtes, ſumma virtute atque excelſi inuictique animi magnitudine & robore, terra mariq. ſuſceptum eſt, cumulatius naturæ ac rerum cōtemplatione reficiatur. Hoc a Guilielmo Simonide Typographo Antuerpiano ſtipulatus, vt in gratiam Maieſtatis Regiæ, auidique lectoris, ſpecioſos ac ſpectabiles typos exhibeat: quod cum ſe effecturum ſit pollicitus, ac ſumma fide præſtitit Chriſtophori Plātini

ERICI Sueciæ Regis magnanimitas.

Auctor aucturū lib. pollicetur.

induſtria, reliquos mature perficere cogito, modo nequid incommodi inciderit, ac Pater cœleſtis firmam ſtabilemque valetudinem conceſſerit: ſic enim futurum ſpero, vt proxima apud Francfordianos nundinarum frequētatione noui quiddam prodeat, quo ſtudioſus Lector denuo ſe poſſit oblectare. Nouitas enim & oblectatio legendi diſcendique incitamentum eſt & illecebra, præſertim vbi res dilucide appoſitiſque verbis explicatur, ac ſeria iocoſis, vtilia dulcibus atque amœnis mixta ſunt: quod ipſum pro virili præſtare ſtudui, ea vſus moderatione, vt nuſquam a decoro deflectam, nuſquam honeſti limites egrediar.

Auctor culpam amolitur.

PASCHASII OENII HEICRVCINI IN operis commendationem carmen.

SI te delectat multo pulcerrima nymphe
Natura aeterni fida ministra Dei:
Aut plusquam varius rerum calor, optime lector,
Ornatus, series, forma, vel ordo iuuat:
Si censes operae pretium cognoscere quicquid
Tellus, Oceani tractus, & astra ferunt:
Et cupis ingenue multa & praeclara doceri,
Id quod Naturae lex, Pietasq; monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas,
Propositi exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius ostendet, quidlibet vnde petas.
Abdita Naturae pandit miracula, vires,
Caussas, quae multos texerat vmbra dies.
Tum solidis adeo rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, posse neges.
Ingenii mire felicis acumine quid non
Disserit argute, perspicueq; docet?
Candidus & tersus leni fluit agmine sermo,
Multus vbiq; nitor, multus vbiq; lepos.
Nec medicis solis (ne forte quis inscius erret)
Hic operam & studium dedicat ille suum:
Plurima ciuili praecepta salubria vitae
Fingendisq; probe moribus apta leges.
Auribus instillans animoq; τὸ γνῶθι σεαυτὸν,
Hoc aget, vt studeas notior esse tibi

Ignauas hominum vetat obturescere mentes,
Præteritisve bonis deteriora sequi.
Quin obiter studiis melioribus imbuit omnes,
Qua se cognoscant, qua ratione Deum.
Sed frustra celebrem male natis versibus illum,
Cuius fama volet docta per ora virum.
Instar multorum Gesnerus Apolline dignus
Mystes, sat locuples hic mihi testis erit:
Qui citra inuidiam presso vir candidus æqua
Expensum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Etrusca voce loquentes,
Quam cupide Ausonidum turba diserta legant,
Lucis enim vsura caruere, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuere pedem.
Restat vt Hispanos, Celtas, linguaq; Britannos
Repræsentantes, Belgica verba sonent:
Quos æque gratos doctus si senserit auctor,
Adiiciet totidem, cœpta iuuante Deo.

LÆVINI

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE OCCVLTIS NATVRÆ miraculis.

LIBER PRIMVS.

De Natura diuinitatis instrumento.

CAPVT I.

NATVRA in qua elucent, atq; expresse se proferũt Diuinitatis vestigia cuiusq; rei principium est, quo consistunt omnia.

NATVRA est *mens*, λόγος, *seu ratio diuina, operum naturalium effectrix, rerumq; exsistentium conseruatrix*. Quæ vis nulli, præterquam Deo, & qui illi indiuulse adhęret Christo asscribi potest. Ipse enim splendor paternæ gloriæ, expressaq; imago substantiæ illius naturæ, totiusque vniuersi est opifex, suoque nutu, nulla subiacente materia, omnia condidit; in eoq; est vita, vigorq; rerum conditarum, atq; ab illo singulis viuifica virtus infusa est. hoc est, per eum vnumquodq; genuina sua vi subsistit, insitaq; facultate se propagat ac tuetur. Nihil in tãta, tamq; immensa rerum vniuersitate iners aut otiosum, nihil temere aut fortuito, nihil frustra effectum est, omnibus stirpibus sua vis indita, singulis animantibus suum ingenium, suaq; attributa naturæ inclinatio. Obiter quæcunq; mundi ambitu, cælique complexu continẽtur, vi quadam insititia instructa sunt ad actum sibi peculiarem, ac suis quæq; locis temporibusq; disposita, admirabili quadam vicissitudine munia sua obeũt, cursumq; perficiunt Hinc quũ

Natura quid.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

Deus omnium rerum causam in se ipso complectitur.

Colos ca. 1.

Natura nec iners, nec otiosa.

Deus tãti muneris effector ac moderator collustrasſet, quæ ſex dierũ ſpatio perfeciſſet, viſa ſunt illi inſigniter bona, hoc eſt, ita elaborata, vt artis ratio efflagitabat, vt expoſcebat ordo rerũ ac ſeries, vt decor vniuerſi exquirebat, adeo vt omnia ad vſum cõducerent, atq ad finẽ, cui erãt deſtinata, ſpectarent. Qua de re ſapienter diſſeruiſſe mihi videtur Ariſtoteles huiuſmodi propemodũ verbis: *Nihil in natura rerum tam minutum, tamq; vile aut abiectum, quod nõ aliquid admirationis hominibus adferat.* Et q Heraclitũ Tarentinum dixiſſe ferunt, quum in caſa quadã furnaria diuertiſſet *Introite, ſunt hic etiam Dij:* hoc quoq. in naturæ operibus ſentiendum In minutiſſimis enim naturę reb numẽ elucet, omniaq. honeſti pulchriq. rationem obtinent. Siquidem operibus naturę hoc præcipue adiunctum eſt, vt nihil temere, viceq fortuita ſit effectũ, ſed omnia finis ſui gratia. Et quemadmodum, quum de ędibus magnifice cõſtructis fit ſermo, nõ de calce, de lateribus, de lignis, aliaq materia agitur; ſed forma ac ſpecie, ſtructuraq ædium, & in quẽ vſum ſint erectæ: ita, qui naturæ opera excutit non de materia, ſed forma, totaq ſubſtãtia, de vſu deniq atq. vtilitate diſſerit. Sic corp⁹ animę gratia conditũ eſt, membra vero officiorũ, quo cõmode actiones ſuas obeant, ſuaſq. functiones exſequãtur. Homo autẽ Dei cauſſa in hoc mundi theatrũ pductus eſt, quo ille ſe oblectet, illius munificentiam agnoſcat, in illo cõquieſcat, illiq fidat, atq. innitatur. In tanta itaq. tamq. immenſa rerum exſiſtentium multitudine ac varietate nõ ſuſpicienda modo naturæ vis & efficientia, ſed eius maieſtas atq amplitudo, a quo ſingula producta & profecta ſunt, cuiuſq. benignitate naturæ opera ſubſiſtũt, atq. ab interitu vindicãtur Quę cogitatio exſuſcitat animos noſtros humi alioqui defixos, atq. in Dei notitiã ac cognitionẽ deducit Deus enim tametſi ſit inconſpicuus, ex

Geneſ. 1.

De partibus anim. lib 1 c. 5.

Simile ab ædiũ ſtructura.

Homo in quẽ vſum ſinem creatus.

Naturæ [illegible] ad Deum referenda.

rebus

rebus tamen creatis, vt Paulus testatur, atq. ex mũdo tam mirifice cõdito, tam sapienter administrato & perspici potest & intelligi. Et quemadmodum, Cicerone teste, ex memoria rerum, ex inuentionis subtilitate, ac celeritate motus, omniq pulcritudine virtutis vim mentis agnoscimus, quamuis oculis ipsa non pateat: Sic Deum mentemq illã æternã ex operibus eius dilucide perspicimus, eiusq. vim atq. afflatum efficaciter percipimus. Illius enim virtus per omnia diffusa, singulis calorem, spiritum vitamque largitur. Qua de re erudite concionatus est Athenis D. Paulus ex Arati sententia, quam eleganter expressit Lucanus lib. 9.

Rom. 1.

Tusc. 1.

Deus quare homini innotescat

Actor 1.

Hæremus cuncti superis temploq; tacente
Nil agimus nisi sponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Estq; Dei sedes nisi terra & pontus & aer,
Et cœlum & virtus: Superos quid quærimus vltra?
Iupiter est quodcumq; vides, quocumq; moueris.

Quis igitur erga illum nõ afficiatur, cuius vires manifeste percipit, cuius donis cumulate fruitur: Si Imperatores & principes optimo iure veneramur ac suspicim9, illosq plurimi facim9, ac magnos honores iis deferimus, quod regna atq. imperia incruenta, citraq sanguinis iacturã parta, summa æquitate administrant. quod magistratus habẽt inculpatos, qui in obeundis negotiis, muniisq publicis magnã curam, multamq. operã subeunt, quo omnes in officio cõtineant, omniaq passim sint pacata, nec Resp. vlla discordia, aut seditione ciuili diuulsa: quãto magis Deum suspicere ac venerari par est, qui nulla cura, nulloq negotio, aut solicitudine tã vastũ latũq. mundi imperiũ nutu suo regit ac moderatur? Quo spectat illud Apuleii hominis a nostra quidem religione alieni, sed qui ex Hebræorum fontibus id hauserit: Quod in triremi gubernator ac nauclerus, in

Simile ab Imperatorũ officio.

De mũdo.

Simile a multis officiis desumtum.

curru rector, choragus in Comœdiis exhibēdis, prę-cētor in choris, agonotheta seu remunerator in obeundis certaminibus, cōsul inter ciues, dux in exercitu, comes in suscipiendis ꝓpulsandisq; periculis: hoc est in mūdo Deus: nisi ꝙ ærumnosum, curisq; innumeris implicitū videtur officii alicuius princi-pē fieri: at Deo nec molesta est, nec onerosa imperii sui cura Cęterū nolim mihi aduersari Medicos, aut grauate ferre Philosophos, quod in asserenda naturæ dignitate, ipsam ad fontem, suiq originē referā: hac enim ratione omnia reducuntur ad essentiam primigeniam, totiusq. naturę archetypum. Et quanquam late pateat Naturæ vocabulum, suoq. arbitratu secundarias quisq. definitiones cōminisci possit, ad vnum tamen omnes reuocantur. Sic Medicis;

In Deum omnia naturæ opera referēda.

Natura est insita atq; innata rebus qualitas.
Natura est quatuor elementorum mixtura & tēperies.
Natura est vis & propensio animi cuiusq;.
Natura Philosophis est motionis & quietis principium.
Natura est quæ cuiq; formam dat specifica differentia.

Propria Naturæ definitio.

Natura est vis & caussa effectrix, rerumq; conseruatrix toti mundo eiusq; partibus inserta. Natura (vt propius rem ipsam designem) est diuinorum operū ordo & series, quæ illius potentiæ, illiusq; verbis ac iussis obsequitur, ab eoq; vires mutuatur Harū omnium descriptionū, & quotquot a viris disertis excogitari possunt, præcipua caussa & origo ab æterna illa mente tanquā vberrimo fonte promanat Quod omniū scire interest ac permagni refert obseruare, animoq; penitus infigere, quo cuiq; magis innotescat summus rerū opifex, illiusq; accendatur in mētib. nostris maiestas & amplitudo Rerum enim cōspectus, & naturę cōtēplatio brutos etiā homines atq; à Dei cognitione prorsus alienos, modo ne desit aliqua sanioris mentis scintilla, in maximā admirationem Diuinitatis perducit. Siquidem natura rerum,

Naturæ contēplatio ad Deum erigit animos.

quæ immensa est, ac longe lateq; diffusa, quum nusquam nō oculis ac menti se ingerat, mirifice hominem afficit, atq in summi parētis amorem ac venerationem dirigit. Nam si cui excutere libeat, atq. attente considerare, quis sit rerū cōditarum, quæ aliæ ex aliis emergunt, decor & ornatus, quantaq. arte, quo artificio, quam concinne atq affabre omnia elaborata sint & constructa, cunctaq. in hominū vsus necessarios, in oblectamentū ac cōmoditatem condita obseruet, quis illis affici nō possit, aut æternam illā mentē non venerari ac suspicere, quæ solius hominis caussa ista exstare, ac cōtinuato perenniq. ordine ac serie subsistere voluit, nō sine admirabili ꝓpagationis successu? Effecit hæc naturę pręstātia, vt præter alios Antonius ille (qui ob Christianorū proscriptiones, ac persequendi rabiē, quæ nullis non seculis incrudescit aaq. efferata redintegratur, in solitudinē secessit, ac loca vasta, auia, impedita, tyrannisque inaccessa incoluit) vnice se oblectaret naturæ ac rerū cōtēplatione adeo, vt quū quidā ab eo sciscitaretur (nam omnibus se affabilem prębuit, nec cuiquam responsa denegabat, vt tetrici quidā) cur paucos ac prope nullos apud illum libros cōspiceret: respondisse dicatur: hæc mūdi spectacula sic animi sui desiderium explere, ita mentē reficere, ac præbere documenta, viuendiq. præcepta, atq. institutiones tradere, vt multorum librorum vicem suppleāt, nec magnopere eorū adminiculo indigeat. Satiat enim aliquando librorum quamlibet amœna lectio, adeo vt mens assiduitate legendi lassescat ac defatigetur: quum naturæ consideratio ea oblectamenta, has voluptates, tāta blandimenta atq illecebras proferat, vt nulla vnquam oboriatur satietas aut fastidiū. Adornant equidem scriptores culti Rhetorū coloribus ac pigmentis lucubrationes suas ac commentaria, appositisq. verbis rem illustrāt: At natura sum-

Omnia hominis caussa cōdita.

Antonij Eremitæ de natura sententia.

Prouerb. cap. vlt.

mi opificis instrumentum, ac ministra, quę ad quid-uis elaborādum fingendumq; efficax est & apposi-ta, nō ascititia varietate, sed genuina ac natiua ocu-los mentemq. insatiabiliter pascit ac recreat. Quis vero naturæ solertiā, artificiū, industriā, scite elabo-ratas stirpium, flosculorū animalium, reptilium, pi-scium, alitū species, omniumq cōditiones, vires, ef-fectus possit vel exprimere vel explicare? Quis arti-fex aut architectus quāuis eximius, eas formas atq. effigies imitādo consequi possit, quæ passim se pro-ferūt atq. oculis humanis singulis momētis sese ex-hibent? imitatur quidem ars naturā, atq. hominum industria graphice quędam ad viuum exprimit atq. ementitur. Sic Conradus Gesnerus vir vt reconditę eruditionis, ita indefessi laboris strenuā operam na-uauit in illustrāda animalis omnis spirabilisq. natu-ræ historia, cui præ ceteris palmā defero Sic pleriq. alii in herbarum descriptionibus, effingendisq earū figuris, non postremam laudem sunt promeriti. Ve-rum vt nihil non populare & plausibile, ac laudem meretur artificiosa naturę æmulatio: sic omnia mu-ta exhibet, inanima, insipida, inodora, nullaq. vi atq. effectu prædita. Neq. enim elinguis est, iners, igna-ua, somniculosa, stupida, inanimata natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, suiq. ostētatrix, & quę sen-sibus suauiter blandiatur, sic vt contemplantē mul-ta cōmoneat, multa edoceat, suisq. inuitamētis in-citet atq. illiciat, adeo vt spectator minime otiosus non in ea solum conquiescat, sed ad illum mentem erigat, cuius virtute hæc omnia vigent & subsistunt. Ita in iis quæ oculis nostris exposita sunt, nō solum naturæ artificium excellens quidem, & inimitabile spectari debet, sed Dei maiestas, amplitudo, decus, splendor, magnificentia, deniq munifici patris erga humanū genus amor, & propensio. Elementa, cęlū, ortus & occasus siderum, diurnę nocturnęq vicissi-tudines,

Conradi Gesneri laus.

Natura rerum ad Deum nos erigit.

tudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æqui noctia vere & autumno, ac totidem solstitia æstate & hyeme cōplectitur, quorum decursu herbæ exsolescunt & deficiunt, suoq. tempore emergunt ac reuiuiscūt, quū multa indicēt ac cōmonstrēt, tū a morte ad vitā reuersionis ac reditus, quo suo tempore corpora per resurrectionem restituenda sunt in integrum, documenta præbent. Hanc naturę vim mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus subinde effert in immensum, eamq vt par est, opifici asserit, cuius opera quæ in terra cōspiciuntur, quæq. in cœlo se ꝓferūt, miris laudibus exornat, solidisq encomiis prosequitur. adeo vt attente, fixaq contemplatione obstupefactus exclamare cōpulsus sit. Quā magnifica sunt opera tua Domine, omnia sapienter perfecisti, impleta est terra possessione rerū tuarū. Visa est etiam Ethnicis, quibus perexigua contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ cōsideratio fructuosa, mentiq vtilis ac iucunda. Sic Cicero in Academicis: Nunquam ego Physicorum quæstiones exterminādas censeo. Est enim animorū ac mentiū naturale quasi pabulum. consideratio contemplatioq naturę, erectiores enim efficimur, ac res fluxas caducasq. despicimus, mente & cogitatione in cœlestia defixi. Indagatio ipsa rerum summam parit delectationem, ac mens amœnissima cōpletur, afficiturq voluptate. Quicquid autem ipsa natura genuit, non modo animal, sed etiā quod ortū e terra stirpibus nititur, in suo quodq. genere, perfectū est. Quorū alia humilia sunt, nec altius se a terra tollūt, quædam in maximam altitudinem assurgunt, alia perpetua frōde virēt, alia hyeme spoliata nitore ac pompa frondium, verno tempore tepefacta frondescunt ac repullulant, denuoque in stirpem emergunt. Nec est vlla res, quæ non ita vigeat insita vi, quin protuberante turgenteque semine aut flores,

Rerū vicissitudo quid innuat.

Psal. 103.

Libr. 4.

Tuscu. 5.

Herbarū diuersitas.

aut fruges, aut baccas proferat, eaq. Solis calore ad perfectam maturitatem perducat, effectuq. salubri imbuat. In animantibus quoq; , quibus quum ratio desit, sensus attributus est, ipsius naturæ vis atq. inclinatio perspici potest: alias enim natandi peritas aquarũ incolas esse voluit, alias volucres libero cælo frui, alias reptiles, quasdam gradientes, nõnullas soliuagas, plerasq gregatim volantes, vt sturni factitant, milliariæ, frigilli, passeres, columbæ: immanes alias ac feras, quasdam cicures & mansuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domestica atq. altilia dicuntur. Homo vero, cuius imperio omnia subdita sunt & subiecta, multo quiddam præstantius est cõsequutus, nempe præter loquendi munus, rationẽ & mentem, animumq cęlestis naturę ac diuinitatis participem. Humanus siquidem animus decerptus ex mente diuina cum nullo alio quam cũ Deo comparari potest, nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitẽdum, vt quam proxime ad suum opificem assurgat, illiq assimilem se pręstare affectet. Quum enim Deus ceteras animantes abiecit ad pastum ac pabulum: solum hominem humo excitatũ, celsum ac sublimem cõstituit, quo ad cœlum ac domicilii sui conspectum mentem oculosq. erigeret, qua de re sequenti capite fusius.

Animantes natura instinctu ducuntur.

Psalm. 8.

Hebr. 1.

Hominis dignitas & præstantia CAP. II.

QVum autem Deus Opt. Max. summopere suspiciendus sit in reb⁹ creatis, quę passim obuię existunt, atque oculis mentique se ingerunt, tum potissime in homine mirifice eius elucet sapientia. Quicquid enim in mundo se profert quamlibet cõcinne atq. affabre factũ, nulla ratione cõparari componique hominis præstantiæ potest, adeo vt hinc præcipue sumi voluerit sui æstimationem Deus, suęque diuinitatis specimen exhibere mortalibus, hoc est, ex sua cuiusq. mente, suiq. notitia perduci nos voluit

Homo præcipuũ Dei opificium.

voluit in cognitionem tantiq. opificis reuerẽtiam: nihil enim expressius repręsentat Deum, quã mens hominis, qua ad imaginem ac similitudinẽ eius est conditus. Est siquidem homo expressissimum Dei simulacrum. Quamobrem ob externum internũq. oraculum, atq. amplissimas dotes μικρόκοσμος dici meruit, ꝙ in hunc cumulatissime omnia profuderit munificus ille rerum parens atque opifex Deus: Huius enim caussa omnia producta in lucẽ, illiusq; vsui cuncta patent, ac sunt exposita. Quod ipsum agnoscit Psaltes regius, gratiq. animi argumenta proferens: Fecisti illum, inquit, paululo angelis inferiorem, imo propemodũ vt Deum quendam gloria & honore decorasti, illũq. pręfecisti operib. a te creatis. Hanc autem pręrogatiuam etiam a mundi exordio obtinuit, adeo vt omnia, dũ vigent ac cõsistunt, homini sint obsequiosa ac famulẽtur. Sic enim Geneseos primo omnium rerum principatum ac præfecturam Deus homini asseruit: Fructificate, multiplicamini, replete terram, eam subigite, & in pisces aquatiles, volucresq. aereas & omnes quæ in terris mouentur bestias, imperium exercete. De mente autem, quæ illi diuina est, & qua proxime ad Deum accedit, deq. internis animi dotibus, ratione & intellectu, quibus belluis præstat, quum abunde scriptores alii, nec sit huius instituti, in præsentia supersedeo. De corpore vero, quęque illi cognata sunt, ab eoq. dependent, pauca disseram. Illius enim excellens & spectabilis forma moribus animę congruens atq. accommoda, status corporis celsus atq. erectus in cęlum os sublime ac resupinatum, omnium partium ac totius symmetria, seu exacta cõmensuratio, etiã ab Ethnicis atq. a nostra religione alienis sunt deprędicata, adeo, vt mirari subeat nostrorũ hominũ incuriã, q aut nihil prorsus scrutãtur, aut frigide, atq. oscitanter seipsos, naturæque opera excutiunt,

Mens hominis Dei simulacrum.

Psalm. 8.

Homo mundi præfectus.

Decor corporis humani.

quum Dauid rex magnificus, preſſius fixiuſq. naturam hominis cõtemplatus exſuſcitari cœperit atq. exardeſcere in tãti opificis amorẽ atq admirationẽ. Sic n. tũ aliis, tũ huiuſmodi elogiis illũ proſequitur: Celebrabo te Domine quod mirifice ſim formatus, opera tua admirãda ſunt, eaq. ſcrutatur & agnoſcit anima mea, nõ fuit tibi occultum vllum os meum, quum formarer in abdito. & quũ miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq inelaboratum fœtũ viderunt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te deſcripta erant, quę deinceps non niſi multis dieb formata ſunt Admirationi mihi eſt ſcientia tua, qua in me formando vſus es, excedit illa prorſus captũ meũ Quum enim inquit, me totum excutio, quũ corporis ſtructurã, animæ præſtantiã, vim mẽtis ſedulo expendo, eaq. ratione ac iudicio aſſequi nequeã, & maieſtatẽ tuã veneror, & amplector munificentiam Iam vero ſinamus paululum interquieſcere formã illã ſpectatiſſimam, tum reliquas partes corporis viſenda ſpecie: internorum viſcerũ ſitum, naturaliũ facultatũ potentias, neruorũ a cerebro ortũ, ductum arteriarum a corde, venarum ab hepate propaginẽ conſideremus, tum animæ facultates & potentias, quib. ipſa ſuas functiones profert ac perficit: his accedit ſpiritus ille ætherius caloris naturalis ſedes ac vehiculum, qui trifariam diſcriminatur, ac totidem locis diſcret⁹ eſt, ſic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis ſit aſſcriptus: hic cum natiuo calore, humoreq nutritio, vtriuſq. fomite corpus alit ac vegetat, atq in exercendis actionib. vires ſuppeditat, quamobrem nõ indiligenter tria hæc fouenda inſtaurãdaq. ſunt ſomno, vino, alimentis, exercitatione: quæ tamen moderate adhiberi poſtulant, ne ſi vel immodica ſint, vel intempeſtiua, hominem a ſede mentis contingat dimoueri, multiſq. ac variis affectibus duci.

Dauid naturæ admirator vnicus.

Pſal. 138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine ſpiritus.

Quæ res ſpiritus fulciant.

Igneus est equidem vigor & cœlestis origo *Æneid. 6*
Omni homini, quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; habitant artus, moribundaq; membra.
Hinc metuunt, cupiuntq;, dolent gaudentq;, nec auras
Respiciunt, clausi tenebris & carcere cæco.

Quibus Poeta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulentã efficiunt atq. inquietam, mirisq. modis exagitãt. Postremo ad illa dirigamus oculos, quæ istis omnibus speciem præbent, formæq. præstantiam inducunt, hoc est, formandi figurandiq. fœtus artificium excutiamus, quod tale tantũq. est, vt quiuis etiã a re medica alienus, in eo excutiendo vires ingenii acriter debeat intendere, huiusmodi enim res scire & perscrutari cuiusuis interest, quũ in se ipse versetur, atq. in sui cõtemplatione quiescat. Siquidem quum homo ex corpore & anima cõstet & conflatus sit, ipsumq. corpus animæ sit instrumẽtum per quod actiones suas perficit, cui non summa esse debet vtriusq. partis cura & obseruatio? quis nõ vtriusq. incolumitati optime consultũ cupiat? præsertim quũ alterum sine altero consistere nequeat, suasq. functiones & munia inoffense obire: Namq. alterius sic altera poscit opẽ res, & coniurat amice. Est quidem corpus pro tempore caducũ & mortale: sed quum sit animi vas & receptaculum, illiusq. ministerio vtatur: Deus id quoq. destinauit æternitati, ac per resurrectionis mysterium eiusdem muneris voluit esse particeps, nempe immortalitatis.

Affectuũ tyrannis.

Consensus animi & corporis.

Horat. in arte poet.

Naturalissimum procreare sibi simile, eoq; reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere, Deiq; instituto.

CAP. III.

POstquam Deus cœlum ac sublunarem hunc mũdũ condidisset, omniaq tã mirabili sapientia atq. artificio construxisset, vt nihil ad necessarios vsus, ad commoditatem atq. ornatum deesset, visus est

illi desiderari aliquis cui ista essent vsui, quiq se h[illegible]
oblectaret ac frueretur. Itaq. completo perfectoq[illegible]
omni naturæ ornatu, hominem in mundũ tanqu[illegible]
in suam possessionem produxit, illiq. ne vitam in[illegible]
mœnam degeret, in adiumentum ac societatẽ mu[illegible]
lierem adiunxit, inseuitq. vtriq. vim amoris, ac pro[illegible]
creandæ sobolis auiditatem, humore spirituq. tu[illegible]
gido, atq organis idoneis ad eum vsum præparatis[illegible]
& ne alter alterius contactum exhorresceret, add[illegible]
dit illecebras, ac mutui complexus appetitionem[illegible]
vt quum se inirent, suauiter illos affici, mirisq. mo[illegible]
dis deliniri contingeret. Siquidem nisi omnis ge[illegible]
neris animantibus hoc esset natura insitum, vt po[illegible]
steritati consulerent, ac propagationi insisteren[illegible]
concideret ac collaberetur genus humanum, ne[illegible]
diu possent subsistere res mortalium:

Coniugij institutio a Deo.

Omne adeo genus in terris hominumq; ferarumq;,
Et genus aquoreum, pecudes, pictaq; volucres,
In furias ignemq; ruunt: amor omnibus idem.
Quid iuuenis magnum cui versat in ossibus ignem
Sauus amor? nempe abreptus turbata procellis
Nocte natat caca serus freta, quem super ingens
Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
Æquora, nec miseri possunt reuocare parentes.

Georg. 3.

Quum itaq. tã validus sit is affectus, tamq. indom[illegible]
tus, vt ęgre possit coerceri (nec enim omnes suis cu[illegible]
piditatibus æque norunt moderari) indulsit hom[illegible]
ni Deus genialẽ legitimũq. thorum, vt saltẽ intra [illegible]
lius limites cõsisterent, nec vago se concubitu cõt[illegible]
minarent, qui dono cõtinentiæ sunt destituti. Pos[illegible]
quã igitur peracto concubitu, mulierẽ conceptu in[illegible]
pleri contingit, magna subsequitur naturæ solerti[illegible]
in fouendo ac coagulãdo fingendoq. vtriusq. sexu[illegible]
semine, quo stato tempore exactoq. nouẽ mensi[illegible]
decursu emergat dominator ille ac totius vniuers[illegible]
tatis decor homo. hanc spem dubiã ac rudimẽtu[illegible]

Stimuli Veneris varij.

Deus cur coniugiũ instituit.

naturæ hominē effigiare cōdiſcentis, appoſitiſſima ſimilitudine expreſſit Iob: Nonne ſicut lac mulſiſti me & ſicut caſeū me coagulaſti, pelle & carne circumdediſti me, oſſibus & neruis me cōpegiſti, tuoq; beneficio vita mea ſubſiſtit: ac tua virtus fulcit ſpiritum meū? Huic affinis eſt ſapiētis Hebręi ſententia, qua vitę ſuæ primordia in hūc modū deſcribit: Sum quidē & ego mortalis homo ſimilis reliquis, terrigenę protoplaſti ſoboles atq; in vtero matris figurat⁹ ſum caro, decē menſiū ſpatio coalaſcēs in ſanguine, ex ſemine hominis ac delectamēto, ſubſequenteq; ſomno. Idē quoq; & ego genitus hauſi cōmunē aerē ac ſimili modo ꝓdii in lucē, omniūq; hominū more ploratū edidi atq; a lacrymis vitā ſum auſpicatus. Ex quib. intelligimus cū in omnib. tū in excitandis ꝓpagandiſq; liberis oīa naturæ ordine ac moderate inſtituenda, vt ex Hippocratis & Galeni ſententia, motus ſeu exercitatio cibū pręcedat, cibū ſequatur venus, ſomnus venerē, qua expleta facultates naturales in elaborādo fœtu partes ſuas obeūt, ac laſſitudo ex cōcubitu cōtracta obdormiēti ſtatim remittitur, adiuuāte ſimul ſomno cōcoctionē: ſomn⁹ .n. ad cōcoctionis celeritatē eſt adiumento. Ceterū ꝙ ad generationis noſtræ principia attinet, magna ſolet agitari quęſtio, Cōferat ne ſemē ad fœtus generationē mulier? An cōferat ad formæ ſimilitudinē, ſexuſq; diſcrimē virile robur? De effigie, formęq; ſimilitudine primū mihi inſtituetur diſputatio, poſtmodū de muliebri ſemine, & quantū ad fœtus ꝓcreationē cōferat adiumēti. Ideo ſum facturus accuratius quod apud noſtrates nō deſint lenę quędā, quę perſuadere conantur fęminis, quā minimū cōferre ad generationē fœtus matres, ſed tantū geſtationis tędia obire, nouemq; menſium faſtidia tolerare quaſi conductitiū vterū offerrent viris, cui tanquam naui onerariæ ſuas merces inferāt, ſuamq; ſentinā depo

Cap. 10.

Sapien. 8.

Hominis primordia qua.

Moderate omnia instituenda.

Fœminis multū tribuendū in procreatione liberorum.

nant. Qua persuasione efficitur, vt matrib erga sua pignora amor tepescat, omnisq. humanitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse solet, penit' exuatur. Quas ego quauis infamia dignas potius deputo, quam patiar in vllo honestarum numero cēseri. Quod si exēpla in has edenda sunt, catamidiari, hoc est, publicitus spectaculo esse merentur, ac cōtumelia probrisq. affici. His n imputandū, q nonnullę in suos inhumanæ sunt ac crudeles, suosq fœtus vel exponant, vel desertos patiātur. Quæ sęuiores sunt ac magis feroces quā tigrides, leopardi, vrsi, pantheræ, aliæq. brutæ pecudes, quæ multū operæ impendunt alendis fouendisq. fœtibus: quod etiā in alite domestica gallinæ cōmonstrauit Seruator, adeo vt animantia quæq. pro catulis suis dimicent, ac se periculo exponant, vitæq discrimina illorū caussa animose adeant. Vidimus autem hisce vernis mensib. trecentarū ouiū gregē, quū balantes fœtus scapha è littore auectos, matrumq. vberibus auulsos, nō deterritæ maris sæuitia, incredibili affectu prosequerentur, accedente Oceani æstu, ad vnam omnes fluctibus oppressas. Quo exemplo cōmonitos velim, & documenta sumere improbos atque inhumanos progenitores, qui aut nihil prorsus, languide & oscitanter erga liberos, erga chara sua pignora afficiuntur: quum inertia mutaq; pecora mactationi ac lanienæ destinata nō vulgarem affectum ac propensi animi testificationes erga suos proferant.

Catamidiari quid.

Matt. 19.

Ex animātibus naturæ vis perspicitur.

Exhortatio ad humanitatē ex animātium affectu.

De similitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarūq. rerum formas ex matris imaginatione concipiat.

CAP. IIII.

Constans est apud medicos, multisq. rationib cōfirmata opinio, si mulier semē conferat affluentius, matri infantē assimulari: sin viro profluat exuberātius, patri: q si ex æquo, pariq mensura, ac collatis

Seminis efficacia in similitudinis ratione.

latis viribus cõtribuant,vtriq; assimilẽ esse,vel parte vna patrẽ, altera matrẽ referre: deniq. si in dextrũ vteri sinũ deriuetur atq; e dextro teste ꝓmanet,caloris ratione marẽ ꝓferri: si vero e sinistro atq; in lęuã partẽ inclinet,ob loci frigiditatẽ atq; humilitatẽ fęmellã procreari. Nõnunquã, Lactantio teste,quũ forte in lęuã partem vteri viri semen inciderit, mas quidem gignitur: sed quia in parte,quę fęminis procreãdis destinata est cõceptus perficitur, aliquid in se semiuirile habet,supra quã viri decus patiatur vel formã venustam, vel nimium candorẽ, vel corporis lęuorẽ ac mollitiem, vel vocẽ gracilem atq; exilem, vel mentũ glabrum nullaq. barba decoratũ, animũ deniq. minus virilẽ: rursus si in partem dextrã fęminei sexus semen defluxerit, fęminam quidẽ ꝓcreari contingit: sed quoniã in aliena parte cõcepta sit,habet in se aliq̃d virilitatis, vltra quã sex⁹ ratio permittat vt valida membra,nimiã proceritatem,colorem fuscum,faciem hispidã,vultum indecentẽ, vocẽ robustã,animumq. virilem atq; audacẽ: Quo fit,vt isti ... iusmodi cõstitutionis mulieres excusso iugo imperiũ in viros exerceãt, tantũq. sibi in administrandis rebus assumãt auctoritatis, vt viris ne hiscere quidẽ aut mutire liceat. Hæc autẽ & pleraq. alia,quæ de similitudinis ratione adferri possunt, licet sint vero cõsentanea magnaq. ex parte sic res euenire soleat: præcipua tamẽ effectus huius caussa in tacita mulieris imaginatione consistere mihi videtur. Si quid.n. illa animo cõcipiat,aut in obuia quęq. incõniuenter defigat oculos mentiq; imprimat, ea plerumq. infans in extima parte repræsentat. Sic inter amplex⁹ ac suauia,si mulier oculos ac cogitationẽ in viri vultũ dirigat,aut quẽ aliũ pręsentẽ imaginetur,hui⁹ effigies in fœtu solet elucere. Ea siquidem est imaginariæ facultatis vis & potentia, vbi mulier fixius quid intuetur,vt simile quiddam conspectis emoli-

Libro de Opific.

Lactantij sententia de similitudinis ratione.

Viragovn de nomen sortita.

Mulier quæ magis imperiosa.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

atur, adeo vt infanti varias rerũ formas induci contingat, ac næuos, lentigines, lituras, verrucasq; imprimi, quæ nõ facile elui possunt, aut emaculari. Sic nostrates matronæ ex leporis obtutu infantes edũt labello supremo bifido ac bifurcatim dissecto Simili ratione nonnulli simis exsistunt repandisq; naribus, ore distorto, labris indecore prominentibus, totoq; corporis habitu deformi, quod mulier cõceptus ac gestationis tempore, oculis totaq; mẽte ac cogitatione in monstrosas quasdã species fuerit defixa. Tale quiddã in reliquis animantibus elaborare solent naturæ artifices obiectis sub ipso conceptus momento variarum rerum coloribus. Quo stratagemate astuq; vsus Iacobus, cui postmodũ Israel nomẽ inditum, passim stratis obiectisq; virgultis quibus cortices ademerat, maximam gregis partẽ quũ se inirẽt, maculoso tegmine, varioq; ac versicolore vellere præstitit. Sic picturatas alites, sic cães equosque scutulatos ac guttatos perficimus. Quod naturę artificiũ, omnesq; similitudinis rationes ac caussas exactissime expressit his propemodũ verbis Plinius: Similitudo in animo menteq; est reputatio, in qua multa credũtur fortuita pollere, visus, auditus, memoria, comprehensæ haustæq; sub ipso cõceptu imagines, tũ subito oborta cuiusq; rei cogitatio effingere similitudinem, formasq; miscere creditur, hinc alios auorũ, alios patrum, plerosq; autem cognatorum effigiem ostentare: Ideoq; plures in homine, quam in reliquis animantibus differentiæ ac discrimina, quoniam cogitationum velocitas, animiq; celeritas, atque ingenii varietas multiformes notas imprimit, quũ ceteris animantibus animi fere sint immobiles stabilesq; atq; in suo cuiq; genere similes. Quo fit vt mulieris imaginatio alienam formã, atq; ascititiã effigiẽ infanti inducat, nullaq; in parte gignẽti similẽ. Sic mulier quædam quũ ex-

Leporina fissaq; labra vnde.

Arte mutatur species & color animantium.

Genes 30.

Lib. 7. c. 12 Plinij sententia de similitudinis ratione.

tra legitimũ thorum se alteri prostituisset, metuens ne inopinato subitoq; mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem mensibus infantem enixa est non adulteri, cuius furtiuo vsa erat concubitu, sed absentis mariti prorsus similẽ. Qua de re exstat perquam lepidum Epigramma disertissimi viri Thomæ Mori; quod quum huic argumento mire congruat, non grauabor adscribere.

Thomæ Mori lepidum epigrãma.

Quos ante coniunx quatuor
Natos Sabine protulit
Multum ecce dissimiles tui,
Tuos nec ipse deputas.
Sed quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime est,
Solum tibi simillimum
Pro quatuor complecteris.
Adulterinos quatuor
Vocas, repellis, abdicas.
Atqui graues tradunt Sophi,
Quodcunq; matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas & indelebiles
Modoq; inexplicabili
In semen ipsum congeri.
Quibus receptis intime,
Simulq; concrescentibus
A mente matris insitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abesses milibus,
Dum gignit vxor quatuor,
Quod esset admodum tui
Secura, dissimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater hunc dũ concipit,
Sollicita de te plurimum,
Te tota cogitauerat,
Dum pertimescit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velut q; lupus in fabulam
Superuenires interim.

Quo fit vt inefficax sit argumẽtum, ac prorsus inualida, parumq; firma asseueratio, quæ in designando parẽte ex similitudinis ratione sumitur. Neq; enim naturæ lex, aut publicus orbis cõsensus, ob similem formam atq; effigiem cuiquam prolem addici patitur. Ceterum quod ad ingenia, ad mores, ad studia, animiq; propensiones attinet, quotidiana exempla demonstrant, liberos, vt quibus omnis vis animi ac vitalis spiritus ex facultate seminis est infusus, pari propemodum esse cõditione cum progenitoribus,

Similitudo nemini prolem asserit.

eandemq; cum iis naturam sortiri. Verum hac in re plurimi refert intẽsius aut remissius re Venerea affici, illiq. incũbere. Sunt enim pleriq; minus salaces minusq; feruidi, & qui nõ magnopere hanc monomachiam, hoc est, singulare certamen experãt, imo hoc luctamen detrectent potius: hi quo vxoribus gratificentur, easq; pacatiores, magisq; commodas experiantur, pensum cõcubitus, seu debitũ, vt Paulus vocat, persoluunt quidem, sed languide & oscitanter. Quo fit, vt fœtus à parentum natura ac moribus, insitaq; generositate desciscat, atq; hinc sapientes aliquãdo stupidos atq; inertes, parumq; sanæ mentis liberos procreẽt, quod huiusmodi voluptatibus nõ magnopere afficiantur. Quũ vero progenitores in Venerẽ incalescunt ardentius ac cumulate affatimq; cõferunt, plerũq; euenit, vt liberi eosdem mores ac studia, motusque animi ac gesticulationes exprimant, parentũq; indolẽ repręsentent. Vt enim alites eandẽ cũ parente naturã sortiuntur, eundem in pennis colorẽ referunt: ita liberi progenitorum mores exacte exprimunt, eademq; cum iis sunt naturæ essentia. Sic quę parẽti signa genitiua impressa sunt, eadem filiis inesse consueuerunt. Siquidem ex Horatii sententia, Carminum lib. 4. ode 4.

1. Cor. 7.

Sapientes cur aliquando stultos procreant.

Simile ab alitibus.

Fortes creantur fortib. & bonis. Virtus: nec imbellem feroce
Est in iuuẽcis, est in equis patrũ Progenerãt aquilæ columbã

Et quoniã institutio naturæ dotes perficit, atq; errores corrigit, vitiaq; eximit, commodum adiecit:

Doctrina sed vim promouet insitam,
Rectiq; mores pectora roborant.

Chremes quoq; Terentianus ex maternis moribus filium æstimat. Sic enim cum Sostrata Heautontimorumenos Actu 4 Scena 3 rixatur:

Is quod non est consimilis moribus,
Conuinces facile ex te natum, tui similis est probe.
Nam illi nihil vitij est relictum, quin id itidem sit tibi.
Tum præterea talem, nisi tu, nulla pareret filium.

Et quidem ita natura comparatum eſt, idq. magna ex parte vſuuenire videmus, vt filij ſint paternorũ morum æmuli, parentumq. veſtigiis inſiſtant, ſic vt plerq. ſectentur aleas, ſcorta, popinas; nonnulli tamen parẽtum induſtria atq. educationis beneficio ad ſummam virtutem emergunt, ac ad optimam frugem ſe conferũt. Quamobrem ſedulo cuiq. elaborandum, vt ita affectibus moderetur, vitæq curſum, ac victus rationem inſtituat, ne vel ſibi quicquam incõmodi inferat, vel aliquo vitio ſuos contaminet. Siquidem ex patris ſemine, maternique ſanguinis profluuio atq affluxu multa ad poſteros ſolent deriuari. Eadem enim vis & natura, quæ parentum ſemini ineſt, in natos diffunditur ac tranſuaſatur. Sic ex Catulli ſententia,

Mali corui, malũ ouum.

Naturæ ſequitur ſemina quiſq; ſua.

Quum autem ſemen ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in ſe naturam vireſque complectatur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæſerint, ea hereditario iure proles ſortiantur. Sic qui ele phãtiaſi, quę vulgo lepra dicitur, epilepſia, podagra, chiragra, morbiſque aliis contagioſis ſunt inquinati, iiſdem vitiis ſuos imbuunt. Et quoniam maternus ſanguis præcipuum ſit fœtus alimentum, & fœcundaria procreationis origo, plerumq. euenit, vt plus labis ex matre contrahant, ſiue corporis habitum, ſiue animi mores ſpectes. Sic improbæ apud nos, temulentæ ac ſtolidæ liberos producunt ſibi prorſus aſſimiles, vitiiſque maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quam paterna, quod ad expugnatam pudicitiam, aut commaculatum genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi conſuetudinem ac temulentiam aliamque improbitatẽ ſpectat. Nam ſi vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec cõiugio alligatus, ex puella quadã prolẽ ſuſcitet, id laudẽ propemodũ meretur,

Parẽtum morbi ac vitia in proles redundant.

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur.

non vituperium: quum vulgo dictitare soleãt, tut huiusmodi homini posse elocari filias, nempe no infœcundo aut effœto, nec deploratæ sterilitatis, qui iam specimen ediderit progenerandæ soboli quũ fœmina aut puella nubilis, maturaq; viro, si i factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut pru rire occœperit, illam existimationis iacturã hoc pu dicitiæ detrimẽtum patiatur, vt vix cerdo infimæq sortis homuncio se illi addicere sustineat: aut si tal quiddam aggrediatur, confestim prostituti corpo ris vitiũ exprobratur. Ita vbi semel pudicitia vlli vir gunculæ excussa est, atq; expugnatũ virginale clau strum, abditaq; embolia reserata sunt, nunquam e labes ac macula elui potest, nunquam hic hiatus re sarciri. Siquidem, vt is ait;

Embolia ingressus secretior; ab immittendo.

——Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est, deperit illa semel.

Quo spectat illud Plauti in Amphitruone: Non ego illam dotẽ duco esse, quæ dos dicitur, sed pudicitiã & pudorem, & sedatum Cupidinem, Deûm metũ parentum amorem & cognatûm cõcordiam. Qua propter præter alios sapiens ille Hebræus studiose commonefacit progenitores, vt vigilanter prospi ciant filiarum suarum pudicitiæ atque honestati, ne illas consuetudine improborum contaminari con tingat aut vllam maculam concipere. Est enim is sexus natura fragilis, atque ad ruinam propensior. Quum itaque plurima sint quæ moribus vitæque integritati officiunt nec minus rara quæ effigiem formamque corporis dehonestant, danda cum pri mis opera, ne quid incidat, quod animũ deprauatis moribus, corpus monstrosa aliqua specie posset de formare. Et quoniam corporis species formæque elegantia omnibus grata acceptaq; est, accurate ob seruãda sunt, quę ex naturaliũ caussarum progressu, formæ gratiam vel conciliant, vel adimũt. Ea quum

Eccles 7.

in muliebri imaginatione,atq; iis quę foris obueniunt, potissime consistant, enitēdum, ne quid illi sexui versetur ob oculos, ne qua obrepat absurda cogitatio, quæ in elaborādo fingendoq; fœtu aliquid adferat detrimenti. Siquid enim alicunde mali ingruat, siquis incidat terror aut ex re obuia trepidatio, confestim omnis affectus & cōsternatio in fœtum decūbit, spiritibus naturalibus atq; humoribus eo cōuersis, totaq; muliebri facultate in tale quiddam effigiando occupata. Vehemens siquidē fixaq; cogitatio dū rerum species vehemētes mouet, atq; identidem versat, formam figuramq; quam assidua imaginatione reuoluit, fœtui imprimit, atq; illi rei cogitatæ figuram inducit. Spiritus enim interni atque humorum affluentia rei excogitatæ pingit formatque imaginem. Nec vero temere aut ex nulla caussa est, quod nonnulli enormi sint corpore, aspectu toruo atq; inamœno, protuberātibus inflatisq; buccis, ore distorto, rictuque indecenti, quum hæc eo eueniant, quod grauidæ huiusmodi spectra ac simulacra cogitatione menteq; cōceperint, aut oculis intētius in illa fuerint defixę: Sic nihil mihi æque improbari solet apud lasciuiores mulierculas, quā quod catellis simiisq; sese impēsius oblectēt, quodque illos sinu gestant, fouent, demulcent, basiant, blandeq; contrectant. Horū enim consuetudine & aspectu natura feminarum imperfecta, nescio quid alienæ formæ animo menteque concipiat, ac fœtui inamabilem minusq; speciosum vultū affingat. Sic apud Belgas catelli quidam Melitæi in delitiis habētur Heroinis, Camusii vulgo à narib. dicti, pusillo corpore, colore niueo, narib. medio simis ac depressis, pinna eorum resupinata, cauda non in aluum reflexa, vt in ignauis canibus quos hybridas vocāt, sed erecta atq; in sublime falcata, oculis mire patulis ac protuberātibus, viridiq; lippitudine viriatis, fractis

Mulier gestans vterum affectibus exposita.

Vnde corporis defor mitas.

Catelli Melitæi.

eneruatisq. cruribus ac circa pedum suffragines repandis, postica vero corporis parte glabra, & quam nulli pili conuestiunt. sic vt podicē indecenter conspiciendum præbeant, eiusq rei caussa spectantibus subinde obuertant. Hoc animalculũ, quoniã membris moribusq ridiculum est, multaq. obtinet, quæ gignentis natura in se quoq. posset transformare, ablegandum censeo, ne quas imprægnari cõtingit, aliquid deformitatis adsciscant. Hanc autem monstrosam formam membraque tam deformiter distorta non sunt natura nacti, sed hominũ opera, qui caueolis includunt, subductoque alimento cogunt gracilescere, quemadmodũ virgunculis, vt est apud Terentium, cibũ subtrahunt, quo reddunt iunceas, ne si qua paulo sit habitior, athleta videatur. Sic circumforanei circulatores iuuẽculis membra intorquẽt, quo in obeundis saltationibus sint agiliores. Nuper nebulo quidam oppidatim spectandum obtulit infantem inusitatæ magnitudinis, capiti reliquis membris non correspondentibus vlla proportione. Quod vitium vbi ex morbo contrahitur, non arte ascitũ, vt hoc erat, hydrocephalon medici vocãt ob caput scilicet aqueo humore turgidum. Huius quum picturã modo spectasset grauida quędam, tam insolito spectaculo attonita, exacto gestationis tempore, non sine vitæ discrimine infantem edidit fungoso, stupendæq. magnitudinis capite; cui hoc etiam accessit mali, quod inter nutricis amplexus magis magisq. extumesceret, atq. ad molẽ insignem protuberaret. Quod mihi questa est mulier oblato puero, cuius quum caput hinc inde premẽtibus digitis leniter cõtrectarem, puluini more subsidebat modo cutis, modo assurgebat. Huiusmodi autẽ spectacula non prægnantibus modo sunt euitanda, sed omnibus etiam quibus horum conspectus & imaginatio nocturnam quietem possit vel intercipere,

Mulieres immodice canib. afficiuntur.

Rei gestæ enarratio.

Hydrocephalon quale capitis vitium, vulgo Bolhooft.

vel

vel turbare, quod fere vsuuenire solet pueris, ægrotis, seniculis, melancholicis: quibus tamen monstrificus rerum aspectus minus incommodat, quã mulierculis, quæ oblatis huiusmodi simulacris simile quiddam in vtero effingũt ac moliuntur. Quum enim omnes vires ac naturales facultates totæ sint in formando fingendoque fœtu, fit vt muliere aliquo malo perculsa, omnes humores ac spiritus ad ima ferantur, atque in vteri secessum confluant. Quibus quum accedit inhærẽs penitusq menti infixa conspectæ rei imaginatio, vis ipsa quæ formationi insistit, eam formam ac speciem, quam animo cõcipit, effigiat, ipsiq fœtui inducit. Neq enim temere est, quod dicitur, Imaginatio facit casum Simili ratione si sorex, ęrulus, mustela, aut tale quiddam inopinato corpori insiliit, aut fraga, corna, cerasa, baccæ, vuæq. acinus vlli parti inciderit, confestim notam imprimi contingit, illique membro huiusce rei imprimi vestigia: nisi forte mulier in ipso momento, quo hæc corpori ingruũt, subito absterso membro, posticæ, aut remotiori parti corporis manum ad moueat. Quo facto cõfestim auertitur malum, aut contacto parti nota infigitur, tota imaginatione ac facultate naturali eo conuersa.

Vnde pueris notæ imprimãtur, & deformes species.

Prouerbiũ vulgare ex imaginatione desumtũ.

Quando mulier ex facie in femora aut nates, notas transferat.

De absurdo prægnantium appetitu, atq insatiabili rerũ desiderio, quibus si contingat frustrari, periclitantur.

CAP. V.

SVperioris narratiõis series exigere videtur, vt de prægnantiũ malacia, rerũq. insatiabili appetẽtia pauca differã Quandoquidem in simili fere ratione hęc ipsa consistunt. Circa tertium à conceptu mensem vitiũ grauidas infestat, Græcis kitta, Latinis pica dictũ, in quo ob vitiosos frigidosq. humores, atq. acidam pituitã, qua ventriculus imbutus est, carbones, putamina, cretã, testacea, aliaq. esui inidonea, auide cõcupiscũt Qđ malũ potissime inualescit, quũ

Pica morbus, vulgo Fremde lüst.

infanti crines erumpere incipiũt, ac fœmellam gestant Siquidẽ ob caloris penuriã, humores pituitosi minus concoquuntur. Quo fit, vt flatus crebriq; ructus ac fluctuationes fœminas molestent Huic affinis mulierum malacia seu mollities, cui viri etiã ac febricitantes plerũq; sunt obnoxii. Prægnantes aũt quæ hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenentur rei alicuius desiderio, vt si denegetur, aut potiri nequeant, cum se, tum fœtum in præsentaneum vitæ discrimen adducant. Id malũ Belgicæ nationis matronas magna ex parte corripit: quod sint humẽtis frigidæq; naturæ, ac prauo nutrimento alãtur. Non defuerũt nostra memoria, quæ conspecto viro quodam thoroso, ac corpore succulẽto, morsu huius appeterent armos. Quod ipsum cuidam grauidæ, quo illius desiderium expleret, & ne quid incommodi accideret, haud grauate admisit: itaq; illa dentibus partem auulsit, crudamq; paululum modo mandibulis confectam deuorauit. Illa vero necdũ satiata, iterato id tẽtauit, at vir illam repulit, nec denuo in corpore suo pati lanienam sustinuit Quæ cõfestim mœrore tædioq; affecta, parturire occipit: ac quum geminos gestaret, alterum viuum, alterũ quod eodem pulpamento frustrari contigerat, mortuum edidit Huius non alia mihi ratio excogitari posse videtur, quam quod contracto mœrore mulieris animo spiritus vitales imminui atque humores fœtui alendo destinatos alio auerti, nec ad vterum deferri contingat, sic vt infans alimento quo illum mater expleri voluit, destitutus vel elanguescat vel emoriatur. Quum enim meatus & cõceptacula per quæ deriuari, dirigiq; commeatus in vterum solent, occludantur, frustrari alimento infantem est necesse, ac vita priuari Quod si prægnans validæ sit naturæ, suisq; affectib. obsistere norit ac mederi, non omnino exstingui, sed valetudinariũ infantẽ esse contin-

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Rei gestæ narratio.

Mulier prægnans incommodum sentit ex denegatis eduliis.

git. Ex his abũde perſpici poteſt, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente conceptę deſiderium in formãdo fingendoq; fœtus corpore. Quamobrem nõ præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, nõnullis licet aliena appetant, nonnunquã admittunt, modo ne magnum detrimentum corpori ſint allatura; tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicoſq; morbos diſcutimus. Sic vbi ægroti lõgis morbis conflictantur, nõ admodum difficilem aut refractariũ præbere me ſoleo in iis admittẽdis, quæ ſumma auiditate ac quodammodo blandimẽtis, tum velut precario expoſcũt, cũ impenſe ea cupiunt, magnaq; alacritate atq; auide aſſumunt, vt excitato calore naturali, inſitiſq; facultatib. irritatis atq; excitis, cõcoqui infixos corpori humores cõtingat ac meatibus recluſis diſſipari. Itaq; ex Hippocratis auctoritate nõnunquã ęgrotis gratificari ſtudeo, ad eaq; muſſare ac cõniuere, quę non magnã noxã corpori inferũt. Siquidem (vt is ait) paulo deterior cibus & potus, modo ſuauior, melioribus quidẽ, ſed minus ſuauibus præferendus. Quæcumq; enim ſapidiora ſunt, palatoq; gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti adferũt, quod auide, ſummaq; voluptate ea ventriculus amplectatur. Sic noui qui ex haleculis, quas arengas noſtri vocant crudis etiã, recenſq; mari exemtis, quartanas, erraticaſq; febres diſcuſſerunt. Sic in deploratis morbis, quiq; ad ſummum prauitatis adaucti ſunt, auidã illam appetentiam non magnopere formido: neq; enim in illis admittendis, quorum flagrant deſiderio, me aut contentioſum, aut obſtinatũ prębeo: ſed adhibito delectu, pręſcriptaq; vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbũq; expugnatũ iri coniiciã; huiuſmodi enim acrimonia, edendiq; cupiditate acuitur atq; exſtimula-

Ægrotis quando in eduliis gratificandum.

Lib. 2. Aphoriſ. 38.

Auiditas omnia ſuauia efficit.

tur naturæ vis & potentia paulo ante ſopita collectiſq viribus morbũ impetit alacrius. Sic morbum morbo, vt clauum clauo retundimus, maloq nodo malum adhibemus cuneum: quod ipſum nemini abſurdum videri debet, cum in quibuſdam morbis febrem ſponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati Sic noui qui ex ſubito hoſtium incurſu, incuſſoq inopinato timore quartanã depulerunt Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia abſorpſerat, exorta repentina Oceani inundatione, confeſtim conſileſcere, prorſuſq ſæuire deſtitit. Ingruente enim externo aliquo tumultu, humorum collectiones diſſipari, ac morbos oborta critica euacuatione miteſcere, ac ſedari contingit. Atque hinc eſt, quod hydrophobos, hoc eſt, qui ex canis rabidi morſu & aquam appetunt & reformidant, inopinato ſubitoq. impulſu aquis immergimus, ac metum metu diſcutimus: nonnullos frigidis morbis oppreſſos irritamus, atq vt incandeſcant, efficimus: quo excitato calore natiuo crudi frigidiq. humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur.

Morbos expugnari ciborũ nonnullorum deſiderio.

Morbum aliquando morbo expugnari.

Semen conferre mulierem, totius operis eſſe conſortem.

CAP. VI.

QVanquam virile ſemen cũ primis efficax, agentis motuſq. ac generationis principiũ exſiſtat, ſemen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procreationi fœtus adminiculari ſolidis rationibus commonſtrari, validiſq. argumentis conuinci poſſe video. Primum fruſtra illis indita forent vaſa ſeminaria, teſteſque annexi genitales, ſi excremento ſeminali deſtituta mulier, quam minimum cõferret, prorſusq eſſet aſymbola. Cum autem nihil temere natura ſit molita, neceſſe eſt ad ſeminis vſum, ac propagandi facultatem fabricata eſſe, ſuiſq ſedibus ac locis collocata, cum teſtes, tum ſeminis cõceptacula,

Fœminis non deeſſe ſemen ratione conuincitur.

cula, quorũ vis ac natura eſt ſpermati vim fœcundã ac prolificã ſuppeditare. Nec ad id conuincendum quicquã adferri poteſt validius, quã quod obſeruemus magnos ſuboriri morbos, ſæuaq. excitari mulierculis ſymptomata, niſi ſemen concubitu irritatũ profluat. Multas ſiquidẽ videre eſt tũ viduas diſſuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturaſq. viro, vbi ſerius ad connubiũ expetuntur, erumpentibus etiã num ſtato tempore menſibus, animi deliquio, atq. vteri ſtrãgulatione acerbiſſime infeſtari. Equidem omnib. hoc perſuaſum eſſe cõuenit, plus detrimẽti naturę inferri ex vitiati ſeminis, quã menſtrui fluoris ſuppreſſione. Nã ſemen corruptũ virus cõtrahit, ac veneni qualitatẽ aſciſcit: hinc giluus ille, ac muſtelinus virguncularũ color vbi vri, ac prurire incipiunt: hinc crebra ſuſpiria, cordiſq tremor & palpitatio, expultrice ſcilicet facultate ad excretionẽ turgẽtis humoris incitata. Quod ſi tales ſeu viduas pruriginoſas, ſeu prouectioris ętatis virgines connubio deſtinari cõtingat, ac ſemẽ ſubdito virili peſſulo elici, in vſumq. procreandæ ſobolis depromi, protinus illas effloreſcere videas, ac faciem roſeo nitidoq colore perfundi, blãdas deniq atq. amabiles, minuſq tetricas ac moroſas, præſertim vbi viros nactæ ſunt qui valenter munus ſuũ obeunt, atq officio connubiali ſtrenue perfungũtur. Et quanq̃ in his non conſiſtat legitimi thori ſocietas, nulla tamen re magis deuinciri perſpicimus hunc ſexũ, quã ſi vir hac in re ſæpius vxori obſequatur. Sic enim omnia pacatiora ſunt in ædibus, nullæq. ingruũt intemperię, nulli tumultus, nullæ tempeſtates. Alioqui ſi rarior ſit concubitus, aut vir in pręſtãda opera penſoq. abſoluẽdo lãgueſcat, oẽm rerũ domeſticarũ ordinẽ inuerti videas, omniaq. ſurſum ac deorſum miſceri: adeo ſunt auidæ huiuſce voluptatis nonnullæ, vt laſſari citius, quã ſatiari queãt. Quę mihi potiſſima cauſſa viſa eſt,

Seminis cohibiti noxa.

Virgines tempeſtiue elocanda.

Puellæ maritatæ reuiuiſcunt.

Mulier concubitus auida.

quod mulier in cõgreſſu, mutuoq; amplexu ſemen cõferat, & viro plus voluptatis cõcipiat. Cum enim natura comparatum ſit, vt genitalis ſeminis excretionem propter turgidi ſpiritus eruptionẽ, neruorumq; tentiginem, ingẽs comitetur voluptas, ipſaque mulier geminum munus obeat, atque vtroque modo patiatur (elicit enim virile ſemen ſuũq; cum eo cõmiſcet) veriſimile eſt illam plus geſtire, ac voluptatis concipere, perfundiq; afflu ẽtius Quo fit, vt proles matri ſit plerumq; quam patri conformior, quod vires maternę exuberantius illi ſint impreſſę; argumento, quod mulieres infantes diligãt impenſius, ſummoq; ſtudio erga illos afficiãtur. Siquidem prêter ſeminis excretionem, etiam ſinceriſſimi ſanguinis ſcatebra atque irrigatione toto geſtationis tempore, fœtus alitur atq; augeſcit Itaq; Galenum in ea eſſe ſentẽtia comperio, vt fœtum plus paulo à matre ſuſcipere, quam à patre cenſeat: ipſamq; ſpeciem, ſexuſque diſcrimen ad menſtrui ſanguinis affluẽtiam refert: ſimilitudinis vero rationem ad ſeminis vim ac facultatem Vt enim ſtirpes plus cõſequuntur ex vbertate ſoli, quam à coloni labore atq; induſtria: ſic infans omnia vberius à matre accipit. Primum enim vtriuſque ſemina vteri calore foueri contingit ac conglobari, deinde ſanguine materno adoleſcere, taciteq; ac ſenſim incrementa ſuſcipere Hinc maxima amoris vis infantibus erga matres propter ſympathiam, hoc eſt, conſenſum, ac naturæ cognationem, quodque cumulatius maternæ vires illis ſint inditę. Similiter matres totę ſunt philoſtorgæ, hoc eſt, indulgentiori affectu erga teneram ætatem quam patres. qui plerumque ſeueriores ſunt, magiſque rigidi Quod deſignari puto ab Euangeliſta, cum matres inducit Rachaelis nomine deplorantes infantium ſuorum calamitatem, tantumq; in animo cõcepiſſe vulnus ob filiorum orbitatem, ob

Fœmina virum, vt materia formam, appetit.

Cur fere proles matri aßimiles.

Lib. 2. de ſem.

Simile à ſatis & coloni induſtria.

Cur proles matri addictior.

Matth. 2. Miere 32.

ob desiderata, exstinctaque, tam chara pignora, vt nulla blandiméta, nullaq; lenocinia, aut verborum solatia admiserint. Nihil enim ex Esaiæ sentētia naturæ legibus repugnantius, quā quod mulier infantis sui obliuionem cōcipiat, exutoq; materno affectu ac pietate, erga vteri sui filium sit inhumana, vel leuiter afficiatur. Ceterum videmus & patribus suā non deesse propensionem, affectumq; naturalem illorum quoq; mentibus insidere, verum serius se is in natos exserit. Siquidem adultis illi magis afficiuntur, ac tum demum illorum rebus prospiciunt, commodisque consulunt, dum spem aliquam de iis concipere incipiunt, matres vero infantiæ potius miserescunt, & quia ab alieno, externoque subsidio ea ætas dependet, eó studiosius, pauloque maiori cura illam fulciunt, eiusque tutelam suscipiunt, minus rigidæ, magisque exorabiles, quam patres. Huius rei caussa toties ad remunerationem, ac mutui officii vicem sacri codices inuitant, quā ciconiarum exemplo progenitoribus debent liberi, multisque locis gratitudinem atq; hostimentum exigunt. Parem affectum videre est in gallina, quę pullos, quos fouit, impensius amat: & quanquā gallus ouis eam vim, qua animantur, indidit, nulla tamē cura tangitur, nullo erga pullos affectu ducitur. Quod autem vterque conferat, ex gallinarum ouis experimenta capimus: nam & gallinæ citra galli operam oua pariunt: at illa si fouere contingat gallinæ subdita, putrescere citius, quā animari: cum oua à gallina edita quam gallus subegit, post vndeuigesimum ab incubitu diem alites proferant, adeo vt pipiant etiā, antequam testam aut putamen rumpi contingat. Hęc igitur tædiosa matrū gestatio, qua anni dodrantem purissimo sanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor deniq; erga recens editum infantem, tum similitudo matri plerumq; conformis ac concolor, euiden-

Cap. 49.
Cur mulier quam vir, erga natos propensior.

Matt. 25.
Ciconiæ parētibus afficiūtur

Gallinæ incubatio.

Mulieres non segnes in elaborando fœtu.

ter euincunt semen conferre mulieres minusq. otiosas esse in elaborando formandoq fœtu, quam viros, qui ingesto semine, expletoque concubitu, subducunt sese, ac nullam mulieri præstāt operam, nullum adferunt in perficiendo fœtu adiumētum: cum interim in tanto mensium decursu, multa effingere atque elaborare debeat vteri muliebris facultas penitusque necesse est,

Æneid. 6

Multa diu concreta modis inolescere miris.

Unde species sexusq; animalis, hoc est, vtri acceptam ferre conueniat, virone an mulieri, masculi vel fœmellæ procreationem. CAP. VII.

QVanquā totius vniuersitatis opifici omnia merito ferantur accepta, multa tamē fiunt ex naturæ decursu, suoque ordine incedunt, atque insito motu feruntur. Horum omnium cum Deus sit auctor, ipse pleraque immutare solet, atq. rerum ordinem & seriem inuertere, contraq naturæ legem alia forma ac specie nōnulla producere. Verbi caussa, Mulier masculæ prolis auida, in Deū sua vota dirigit, fatigatq. precibus atq efflagitat. vt virilem sexum concipiat, cuius supplicationib Deus annuit, illiusq voluntati acquiescit, atq. obsequitur Exemplo res erit testatior: Sara prorsus effœta, & cui iam pridem menses substiterant, ex Abrahamo grandęuo prouectæq. ætatis, Isacum concepit, in quē Deus totam posteritatis spem sitam esse voluit, omnesq. nationes auspicatum hinc habere salutis assertæq. libertatis initium. Anna itidem mœrore, tædioque sterilitatis cōfecta, cum precatur assidue ac fœcunditatē exposcit ardētius, Samuelem à Deo extorsit. Elisæi quoq officiosa sedulitatis hospita ad prophetę preces filiū consecuta est, quem etiam mortuum ad vitam postliminio reuocari cōtigit Quin & Zacharias senilis deuexæq. ętatis, sic omnia moderāte diu:na

Deus præcipua fœcunditatis caussa.

Genes. 17.

1. Reg. 1.

4. Reg. 4.

diuina dispẽsatione ex Elisabetha annosa ac deplo ratæ sterilitatis, Ioannem Christi præconem sustulit. Multiq; alii singularem sexum à Deo eblãdiuntur, quo nõ desit qui in maiorum hereditatem succedat, in quem opes atq; heriles facultates deuoluantur. Hæc diuini esse muneris nemo potest ambigere, eaq; peculiarem effectũ ex Dei voluntate obtinere. Ceterũ de iis nobis instituetur sermo, quę ex naturaliũ caussarũ progressu emergunt, quęq; natura vi sua insitiuâ moliri soleat. Ipsa siquidẽ pręparat corpus animæ morib. aptũ, suumq; temperamentũ cuiq; accommodat. Cum aũt duo sint principia, ex quib. corpus humanũ coalescit ac generatur, quæq; infanti progenitorũ similitudinẽ, atq; sexum inducunt, semen quod vtriq. commune; menstruus humor fœminæ solũ peculiaris: similitudo consistit in virilis vel fœminei seminis facultate & viribus, sic vt vel vni, vel alteri assimiletur pro affluẽtia copiaq. collati seminis. Sexus vero discrimen nõ ad semen, sed ad sanguinẽ menstruum refertur, quod mulieri tantum familiare & cognatũ est. nã si semini ea vis inesset, cũ virile valentius sit ac calidius, semper patrẽ sexus referret. Species itaq; seu genus animantis tribuitur temperamẽto actiuarum qualitatum, quæ consistunt in caliditate & frigiditate, atque ad substantiam siue naturã materiæ subiectæ refertur, hoc est, ad menstrui sanguinis confluuium. Semen aũt & vim generandi figurandiq. fœtus suppeditat, & materiam suggerit, mẽstruo itidem & simul materia inest & facultas. Vt enim semen ad materiale principiũ maxime cõfert: sic menstruum ad potentiale cõducit. Est aũt semen, vt Galenus ait, sanguis accurate percoctus à vasis ipsum cõtinentibus: vnde sanguis non solũ materia est generãdi fœtus, sed & semen est potẽtia. Quod vero tum sanguis menstruus habeat vtraq. principia, hoc est, materiã & fa-

Luc. 2.

Seminis vis.

Menstrui liquoris facultas.

Lib. 2. de semine.

Menstruũ materiã suppeditat alendi fœtus.

cultatem aliquid efficiendi, omnibus in cõfesso est: sed semen quidem effectiuum fortissimum est, materiale vero exiguæ molis. Mẽstruum autem materiale quidem plurimum, potentiale siue effectiuum maxime debile. Iam vero si materiale gignẽdi principiũ, iuxta quod species animalis absoluitur, in solo mẽstruo esset situm, fœtus vtiq; exacte eiusdem cum matre speciei exsisteret: quemadmodum si effectiua vis in semine solum esset, semper patri foret assimilis. Quãdo vero vtrumq; ambo principia habet, ac prædominatur in mẽstruo quidem materiæ copia, in semine autem facultatis & roboris: merito, vt Galenus testatur, speciem à matre potius suscipit fœtus, quam à patre: etiamsi ipsius semen ad materiale principium conferat, sed debilius. Similitudo vero, etsi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, non tam ad matrem, quam patrẽ refertur, licet maior vis sit in virili semine; muliebris enim genitura, cum facultatem ex mẽstruo per nouem menses prodeuntem assumserit, tanto exsuperat, quanto circa primum congressum superabatur. Proprium enim mulieris semini est, suam ipsius substantiam magis, quã virilem augere ac roborare. Sic fœmina nõ solum materiam suppeditat elaborandi fœtus, sed vim, robur, ac facultatẽ conceptus perficiendi, licet muliebre semen virili familiare alimentũ exsistat humilitatis scilicet ac tenuitatis ratione, eoq; ad effingẽdum concinnandumq; accõmodatius. Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaq; ac tenaci argilla artificis manus quiduis potest effingere: sic semen virile commistum confusumq; muliebri semini & menstruo, formationi efficaciter insistit, atq; hominis opificium omnibus suis partibus absoluit. Vel si ex natura rerũ sumi velis harũ rerũ comparationem: quod in plantis terra, hoc in conceptu vterus. Vt enim plantarum semen terra indiget,

Simile à cera ac vda argilla.

get, vt ex ipſa nutriatur atque augeſcat; ita hominis ſemẽ matrem, quæ prolis deſiderio afficitur, exigit: cuius humore, ſanguiniſq. ex venis irrigatione fœtus alimentum capeſſit. Ex his coniicito, quanta ſolertia natura vtatur in concipiendo formandoque homine, qui inſita vi ſenſim adoleſcit, tacitiſque actibus ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inueſtigatione dignũ iudico, qua vi maſculum, vel fœmellam muliebris natura effingat atq; emoliatur, quæ facultas mulieri potius, quã viro aſſcribenda videtur abundantioris materiæ ratione, quæ conſiſtit in mulieris ſemine & ſanguine, qua toto geſtationis tempore fœtus alitur atq; irrigatur, in eamq; molem augeſcit: vt enim virile ſemen cum primis efficax mouendi principium eſt, deniq, inſtrumentum & velut artifex, quo opificium humanum perficitur: muliebre tamen ſemen, cõferente etiam ſuas copias ſanguine, vberiorem materiam ſuppeditat quam vir, eiuſq; adminiculo fœtus abſoluitur, ſuaq; ſpecie diſtinguitur ita, vt vel marem vel fœmellam effingat atq; emoliatur.

Terra atque vteri comparatio.

De prodigioſis monſtroſiſque partubus, obiter quid deſignet Prouerbium Quarta luna nati, *alia ratione, quam in libello nuper à me edito, tractatum.*

CAP. VIII.

NAtura humana, eiuſque partes generando homini deſtinatæ, ſi optime cõſtitutæ ſint, nec in his quicquã deſideretur, ſpecioſa quæq; profert, ſuique generis animal producit omnibus numeris abſolutum. Quod ſi quid vitii ſubſit, aut perplexa cõfuſaq; ſint ſemina, aut aliter quam res exigit, con uoluta ac cõglomerata generandi principia, multiformes ac prodigioſos partus, monſtroſoſq; fœtus efformari cõtingit. Non deſunt, qui ex aſtrorũ contuitu, influxuq. ſiderum, atq. in ſcelerum vindictam multa portẽta prouenire contendãt: Quod vt vero

Vnde mõſtroſa corpora.

consentaneum, sic ex vitiosa vteri constitutione, ex sordido corruptoq; semine atq; enormi cõcubitu, magna ex parte hęc euenire contenderim: Vt enim in opere fusili, si materia impura sit, minusq defecata, si vasculũ aut receptaculum obliquum, anfractuosum, hiulcum angulosum, distortũ, rimosum, voluminibus implicatum, dissolutũ, maleq; cohærens, ridiculas imagines, absurdaq; simulacra, atque adspectu horrẽda produci videmus: ita si loci male constituti sint, si vterus in alterũ latus inclinet, ineptaq; sit, ac mala temperata materia, nunquam natura decentem exactamq; formam expresserit. Sic mulieres Belgicæ, potissimum quæ oras maritimas accolũt, cum tumultuosæ sint atq; inquietæ in peragendo cõcubitu, alienas insuetasq; formas subinde embryoni inducunt: nec solum molem, hoc est, rudem, informem atq; inelaboratam massam, quæ ferri aciem respuit, proferũt sed quiddam deformi specie, quod palpitet ac vitale exsistat, formamque incoati operis obtineat, qualẽ artifices rudiori penicillo adumbrare solent Nautæ siquidem, quib. fere sunt addictę, vbi ex longa diutinaq; peregrinatione ouantes in portum sunt delati, plenisq; velis ostia subeunt; confestim vxores suas ineunt, nulla habita menstrui decursus ratione, nec obseruato interlunio Lunęq; coitu, quo tempore ob mensiũ defluxũ congressus noxius esse solet ac perniciosus. Nequit enim semẽ coalescere, nec debite cũ muliebri sanguine vniri. Quo fit, vt genitura vel effluat, vel si omnino cohęrere cõtingat, non possit natura confusam maleq; cohęrentem materiam elaborare. Nec solum virorũ incontinentia culpanda est, verum & mulierum, quibus cum iam pridem non sit rei Venereę facta copia, vltro se nonnunquam viris subiiciunt, atq auide semen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoque fit, vt vteri facultas aut prorsus

Simile ab arte fusoria.

Mola matricis.

Intemperantia Veneris infanti noxia.

prorsus à spe generandi excidat. prolisque successu frustretur, aut siquid efficere tētet, operiq. manum admoliatur, monstrosam quandam formam ab hominis specie prorsus aliēnā embryoni inducat. Nōnunquam post trimestre spatiū fœda illa colluuies effluit, ac frustulatim confertimq; erūpit indigesta congeries, quasi nauem sentina exhauriri cōtingat. Huic affinis est effluxus quidam multis torminibus pressur sq; mul erib infestus: nostrates, quod quarta silentiq; luna cuius vi menses defluunt, cōceptus incoari cœperit, Lunarem partū, aut populari voce *Manekind* indigetant. Perficitur autem spurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria venere in iis, quæ admodum pruriunt, impensæque sunt salaces ac lasciuæ, sic vt ex crebro virorum contu tu contactuq; muliebre semen cum sanguine menstruo conglobari contingat ac coalescere, ipsamq. facultatem vteri, atque insitum calorem rudimentū aliquot animātis meditari. Verum cum desit caussa formalis, nempe viri semē opificis rationem obtinens, materia, quam mulier suppeditat, alienam absurdamq formam adsciscit. Nōnunquam tale quiddam mutua viri opera conficitur, cū vir quarta Luna, silentique sidere, ac quarto à lunæ coitu die, quo menses defluunt, mulierem subigit, non obseruato naturæ cursu, vt qui fluctui obnititur, æstuq; aduerso nauigationē instituit. Id nostrates cōtra lunam micturire prouerbiali figura, Latini Quarta luna natos vocāt: Quod inauspicata vitæ principia habeant, præterque naturæ ordinem ac modum generationis primordia sint consequuti. Quo fit vt infelicem plerumq in aggrediendis reb. successum obtineant, qui tali ratione concipiuntur Siquidem cum erumpētibus mensibus mulieri vir commiscetur, sisti fluxum contingit obducto viri gessulo, labentemque sanguinem resilire, ac re-

Conceptus non naturalis eiicitur.

Virile semē opifex fatus.

Vulgare prouerbiū. Teghen demane ghepist.

gurgitari Cuius experimentũ capere licet ex doliis, cadisq. vinariis. atq. in sanguinis è naribus fluxione, in quibus profluentem liquorem immisso embolo, licioque contorto cohibemus ac restringimus. Hoc aũt nec cõsultum nec necesse est promanantẽ sanguinẽ sistere, cũ vtile semen tali vligini cõmixtum non possit purum putumque hominem efformare. Materia siquidẽ est improba atq; inhabilis minusq. apta, vt concinnã formam decẽtemq; figuram assequatur. Quo mihi iusta ratione, idq ex Dei præscripto inhibuisse visus est Moses, ne quis congrediatur fœminæ huiusmodi inquinamentis cõspurcatæ. Dici enim vix queat quid labis ac contagii his inferatur, quid detrimenti, quæ valetudinis incommoda concipiant, qui ad eum modum cõstituta fœmina, cupiditatibus suis impotentius indulgent, illamque auidius amplexantur. Sensim enim serpit cõtagio, totumq; corporis habitum inuadit, atque elephantiasi, lueque Venerea tacite inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier cõtagioso aliquo morbo, quod fere prostitutis nũc vulgare est, sit imbuta. Sic enim prę͡sentaneo veneno obuia quæq. polluit, contactuq; omnia fœdat. Quamobrem nõ est quod quisquam magnopere miretur, vnde tot monstrosi partus, tam deformes hominum species, tot passim ficosi, mutili, distorti, vari, repandisq; cruribus, tot circa podicem, atq; in inguine condilomata, bubones, tumidæq; mariscæ: quod ad animum vero attinet, tot passim stupidi, obliuiosi, bardi, blitei, deliri, stolidi, rationis inopes, amentes: cum non aliunde, quam ex enormi decubitu, atque intempestiua Venere hęc proueniãt, vel potius ex vitioso corruptoque progenitorum semine in posteros deriuentur. Hinc secũ quisq; expendat, quã sint crudeles in sua pignora, qui illa tantis malis inuoluunt, quales præ ceteris exsistunt, qui Quarta luna, hoc est, profluẽte mensium

Simile à doliis vinariis.

Menstruo inquinata intacta esto.

Bubones inguinis Clapooren.

Vnde in corpore & animo monstrosæ species.

Quarta luna nati vulgo Teghen demane gepist.

menſium illuuie. cõcubitum non exhorreſcunt, liberiſq propagandis operam impendunt Hoc enim efficiunt, vt quos excitãt liberos, omnibus dotibus naturæq; muneribus, quibus bene nati abunde fruuntur, deſtitutos eſſe cõtingat. Ad nullas ſiquidem functiones obeundas, ad nulla munia, nullaſq; res præclaras ſunt appoſiti. Quod ſi attẽtare quippiam pergant nullum habent in rebus aggrediendis ſucceſſum nullumq; optatũ aut proſperum euentum. Sũt enim inabſolutę naturæ, vt qui naturales facultates, quæq. ad actionẽ hominibus ſunt adiumento imminuta, mutilaq; habent atque imperfecta, idq; non ſuo, ſed parentũ errore, qui pręter decorũ contraq; naturæ ordinem, negotiũ procreandæ ſobolis ſunt aggreſſi. Quo effectũ eſt, vt multa illis ſubducta ereptaq ſint, aut ſaltem parce & maligne diſtributa, quæ aliis effuſe atq; affluenter obtigerunt. In animo vero nõ minus grauem iacturam patiuntur. Sunt enim à communi humanitatis ſenſu prorſus alieni, ſtupidi, obtuſi, inertes, nec pręſtãtia doctrinę nec acumine ingenii, nec inuẽtionis ſubtilitate, nec conſilio aut prudentia, ceteris vlla parte cõferendi. Superiorib. annis me vſa eſt medico mulier quædã inſularis, quæ dũ ex nautici generis homine concepiſſet, in tãtam, tamq. inuſitatam molem illi cœpit intumeſcere vterus, vt non videretur ſuffectura geſtando oneri, decurſo exactoq. nouẽ menſium ſpatio, quod anni dodrantẽ conficit, accita obſtetrice, primũ magno conatu ac molimine maſſam quandam informẽ enixa eſt, quã ſuperfœtatam poſt legitimum cõceptum coniicio, cui vtrimq. anſæ duæ annexæ erant in brachiorũ longitudinẽ ac modum exporrectæ; palpitabat autem, illiq vitale quiddam ineſſe viſum eſt, vt ſpongiæ & vrticæ marinæ, quas noſtri *Elſchouvve* vocant, quorum innumeræ æſtate in Oceano fluitant, exemtæque mari diffluunt, ac

Rei geſtæ narratio.

Vrtica marina.

diutius manibus contrectatæ liquescunt inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomen id obtinuerunt. Postmodum mõstrum delapsum est ex vtero adunco rostro, longo teretiq; collo, oculis vibrãtibus, cauda acuminata, eximia pedum agilitate. Id post primum lucis intuitum cõclaue stridoribus implet, atq; vltro citroq; discurrens, latebras persequitur, tandem mulieres puluinis impetunt, ac suffocando perimunt. Hoc mõstri genus quoniam hirudinis more sugillando sugẽdoq; fœtui infestum est, ac sanguinem adimit, Sanguisugam nominant, vulgo *Suygers*. Postremo mulier hęc plus satis delassata non sine summo vitæ discrimine prolem masculam edidit à monstro ita excarnificatã, vt à sacra lotione quam minimũ vitæ superesset: mulier vero ęgre refocillata, quas molestias ac torturas perpessa sit, optima fide mihi enarrauit: illiq; præscripsi salubèrrimam vitæ rationem, tum quę restaurandis firmandisq viribus sunt accõmoda: erat enim prorsus elumbis atq; eneruata. Hæc & pleraq; alia documẽto cuiq; esse debent, vt in congressu mutuo omnia decenter debitoq; ordine peragantur, ne quid incommodi aut detrimenti naturæ contingat inferri.

Sanguisugæ in corpore muliebri.

Qua in parte acriter increpandi videntur iactabũdi quidam qui nihil non sibi permittunt in præstanda Venere, nec vllas leges sibi pręscribi patiuntur moderandæ voluptatis. Siquidem nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis aut diei discrimine, neglectaq; eius rei opportunitate cum lubet, suis cupiditatibus indulgent, ac libidini identidẽ obsequuntur; tantũq; inesse sibi virilis roboris iactitant, vt nulla concũbendi assuetudine satiẽtur, nulla continuatione lassescant, qui λάσταυροι ignorare mihi videntur, in quẽ vsum genitales partes homini sint attributæ, vt quas non in fœtificãdi vsum, ac propagandi successionem, sed ad obscœna

Salaces notantur.

opera

opera accommodant, atq; ad sterilem infœcundãq. voluptatem conuertunt: sed hi tandem profusæ effrenisq; libidinis pœnas persoluent, membris articulisq; podagra ac chiragra contortis.

Qua ratione masculum, qua fœminam procreare poßit, qui eius rei sit auidus: obiter ex qua causa Hermaphroditi, hoc est, vtriusq; sexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreãdi sexus virilis sit auidus, aut deniq; fœmellæ desiderio teneatur, hoc illi inprimis persuasum esse conuenit, istarum rerum successum, atq; auspicata principia à Deo Opt. Max impetranda, penes quem effectus huius caussa præcipue cõsistit. fit enim nonnunquam, constantibus etiam beneq; constitutis facultatibus naturalibus, vt vel sterilescant homines, vel orbari prolibus contingat, quod Deus per Oseam his comminatur, qui præter eius institutũ illegitimo cõcubitu se contaminant, aut aliunde quã à Deo fœcunditatis subsidia petũt. Quia, inquit, Beelphegor, hoc est, Priapi statuam ac simulacrum adierunt, atq; addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorum ab vtero, à conceptu, à partu: Dabo eis vuluam sterilem, & vbera arentia: radix eorum marcescet, nec fructũ vllum proferet. Quod si genuerint, interimam amantissima vteri eorum. Quę documẽto cuiq; esse debent, irato Deo omnia inauspicato tentari, atq; improsperum successum consequi. Tale quiddam minatur etiã apud Ezechielem Deus superstitiosis mulierculis, quod Adonidem, hoc est, Veneris amasium deflerent, qui ab apro dilaceratus circa inguina, erecta statua quot annis coli cœptus esset. Ceterum si is hominib non sit infensus, omniaq; sinat decurrere naturę ordine, suisq; legib ferri, nihil vetat extrema prę sidia accersere, ac naturæ imbecillitati adminiculari, si quãdo ex occulta quadam ac latẽti caussa frustrari quem-

Deus prima conceptus caussa.

Cap. 5. Sterilitas a Deo.

Cap. 8. Idololatria & superstitio infœcunditatis caussa.

Quæ generandi facultatem perficiãt.

quam liberis, atq; inanem ſubire laborem contingat. Duo itaque ſunt, quibus potiſſime concubitus perficitur, quæq ad liberorum propagationem ſunt adiumento: primum humor genitalis, qui partim à cerebro totoq. corpore, partim ab hepate ſanguinis officina diffunditur. Deinde ſpiritus per arterias à corde promanans, cuius vi pudendum erigitur ac rigeſcit, cuiuſq. impulſu materia ſeminis foras erũpit atq. eiaculatur. His accedit appetitus ac concubãdi deſiderium, quod vel imaginatione excitatur, vel ex conſpectu contuituq; ac contractu venuſtarum mulierũ accenditur. Quibus præſidiis quiſquis eſt deſtitutus, eaq. vel languida habet, vel inualida; cum primis ineũda ratio eſt, qua naturæ lapſus atq; error corrigi poſſit vireſq; naturales, tanquam luxata quædã aut collapſa reſtaurari. Vt enim ſteriles agros cultura atque induſtria hominum fœcundos effici videmus, ſtirpeſq; atque arbores infructuoſas adhibita cura vberrimos fructus producere; ita in excolendo hoc fundo ars medica ſtrenue ſuam pręſtat operam, ſummoq; ſtudio naturæ vitiis medetur, ac velut agrum ſterilem adhibito lætamine reſtibili fœcunditate inſtaurat: Sic calorem languidũ, raros exileſq; ſpiritus, ſiccitatem frigiditati cõiunctam, partium genitalium, neruorumq imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat, quæ homini progenerandæ ſobolis ſpem adimunt. Ceterum cum alimenta qualitates etiam elementares immutare ſint apta atq. infelicem corporis habitum ad cõmodiorem transferre; neceſſe eſt, vt eiuſmodi conditionis homines cibis vtantur, quibus natura fœcunda effici poſſit, ac propagationi ſobolis idonea. Inter ea autem quę Venerem excitant. ac fœminis generationi ſunt accommoda cibi numerantur laudabilis ſucci, quiq. probe nutriunt, ac corpus vegetum reddunt, ac ſucculen-

Simile appoſitũ ab agricultura.

Quæ ſemẽ virile accumulẽt, ac Venerẽ excitent.

tum:

tum: cuius facultatis sunt calida & humida. Conficitur enim, Galeno teste, seminis substantia ex sincera excoctaq. sanguinis superfluitate, simul & flatuosa. Plerisq; autem vis inest augēdi cumulandiq. seminis, nonnullis efficacia incitandæ mouendæq; tentiginis atq. humoris propellēdi. Edulia quæ materiam suppeditant, oua sunt gallinacea, phasiani, turdi, merulæ, ficedulæ, gallinagines, pipiones, passerculi, perdices, capi, pullastri, amygdala, nuclei pini, vuæ passæ & Corinthiacæ, vina omnia generosa, dulcia ac meraca, potissimum quæ ex vua Apiana (quam muscatulam vocant) exprimuntur. Partes vero genitales erigunt, ac prurigine afficiunt Satyrion, Iringium, Nasturtium, Erysimum, Pastinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Asparagi Zinziber conditum, Galanga, Acorus, Bulbi, Cochleæ marinæ;

Materia accumulandi seminis.

Et quæ frugifero seritur vicina Priapo.
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos.

Colum. lib. 10.

Quæ (vt alia pleraq.) lumbos incitant, atque homines impendio salaces efficiunt. Vt enim sclopetas ac bombardas primum puluere tormentario inferciri videmus ac globis oppleri, deinde adiecto efficaci puluisculo, fumanti stupa vel ignito funali incendi, globumque violento strepitu exturbari: sic in hoc opere duo cōcurrere est necesse, ne irritus sit conatus, conglobati scilicet seminis copiā, & vim quandam spiritus flatuosi, qua explodi semen possit, atq; in vteri recessum recondi. Quod si huiusmodi machinæ cassæ sint atque euanidæ, aut deniq. nitrosus hic puluis insincerus atque adulterinus, nullam in prosternendis mœnibus, diruendisque vallis vim obtinent, nec horribilem vllum sonum proferunt, sed exilem quendam stridorem inanemque strepitum edunt, vt lusitantium puerorum inflatę vesicę. Hinc nostrates Salinariæ ignauos quosdam qui incassum, nulloque operæ fructu mulieres fatigant,

Accommoda similitudo à bombardis.

Puluis nitrosus buspoer.

Muliebre prouerbiũ in eunuchos.

Quare vxoribus gratificandum.

detonare quidē dictitant, ſed nullam ſubſequi pluuiā, nec internas partes, atq; vteri receſſum roſido liquore madeſcere, atq; irrigari. Habent ſiquidem illi inflatas venas, ventoq; turgidas, ſed ſemine deſtitutas. Quamobrem cū vxoribus gratificari volūt, illaſq. peculiari officio demereri, qui matrimonio ſunt addicti, nō tenui apparatu ſe inſtruant, nec in hanc palæſtram inermes deſcēdant, alioqui tetricas illas experientur ac moroſas, nec vlla in parte dicto audientes. Cum autem commeatu affatim fuerint inſtructi, captanda opportunitas, qua poſſint non ſine fructu ſe operi accingere. Quod tum demum eſt tempeſtiuū, cum menſtrua illuuies ſit expurgata. Ea ſiquidem ſentina prohibet coaleſcere ac fermentari ſemina, efficitq; vt vterus ſit conceptui inidoneus. Defluxis itaq; mēſibus, vteroq; exacte defecato, nullo enormi concubitu, nulliſq; validis cōcuſſionibus, procreandis liberis inſiſtant, completoq; opere, mulier clemēter ac placide in dextrum latus deuoluatur, capiteq; decliui, ac ſubſidēte corpore in ſomnū reſoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri ſinum deriuari ſemina, ac maſculum elaborari continget. Ceterum anni tempus, regio, cuiuſq; ætas, alimenta calorifica, maximum in hac re momentum obtinent. Æſtas ſiquidem modo ne nimis feruida ſit ad maſculi conceptum accōmodatior, quod ſemen ac ſanguis menſtruus ex ambientis aeris qualitate plus caloris concipiāt. Regio quoque calida, ætas adulta, plenæq; pubertatis, tum hiſpida hirſutaq. corpora ad producēdos mares magis apta. Interim multa ſunt, quæ vi ſpecifica ac latenti abditoq; effectu his perficiēdis accōmoda. Sic Mercurialis, quam in matrē ac fœminam diſcriminant, efficaciſſima prædicatur in ſui generis ſexu proferēdo, adeo vt maſculi decoctū aut ſuccus dieb. quatuor à primo purgationis die bibitus, procreādi maris vim

Maſculus quando concipi contingat.

Mercurialis quo effectu in excitanda prole.

vim vtero conferat: fœminæ vero ſuccus totidem diebus, pariq; modo aſſumtus, fœmellæ proferēdæ vires ſuppeditet, præſertim ſi iam ſiſtentibus menſibus vir mulieri cōgrediatur, amplexuq; mutuo cōcaleſcant: hac, vt opinor, ratione, quod ille dextrum vteri ſinum ac cauitatem expurget, caloreq. foueat: iſta ſiniſtrū Quo fit, vt ſublato humore frigido, mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in paluſtri atq; vliginoſo loco plantarum ſemina ſuffocantur, nec facile in ſtirpem emergunt. Ita ex frigidi humoris redundātia ſemina ſtrāgulantur, adeo, vt vis ac facultas muliebris vteri nequeat vllam ſpeciem ſexūq; emoliri. Nō diſſimili ſunt effectu ſeſeli Maſſilienſe, ſaluia, nux myriſtica (quam muſcatā vocāt) ciñamomū, xylocaſia, zeduarium, agallochum ſiue lignum aloes, parthenium, calaminthæ ſpecies, orminium, dictamnū, helleniū, iridis radix, laſerpitii ſuccus, eiuſq; generis innumera, quæ & flatus diſcutiunt, & locos ſitu dēſaq. fuligine obductos abſtergunt, atq; illos vt exculta noualia ſementi præparāt; ſic alia aliis viribus efficiunt, vt vulua minus lubrica ſit ac mucoſa, vtq; ſemē tenacius inhæreſcat. Cuius generis ſunt ſuccini ſeu electri ſpecies, quæ ambari nomine omnib innoteſcunt, ramēta eboris, ſtyrax, calamita, cornu ceruinū, rhois, vulgo ſumach, blattę byzantinæ, ſemen myrti, galbulæ, nuceſq; cupreſſi, thus, eiuſq, cortex, maſtiche, britannica, caryophyllata, pentaphyllon, roſæ rubræ. Quorum nonnulla foris admota, quædam intra corpus aſſumta, vtero robur conciliant, cōſumtoq; ſuperuacaneo humore, rimoſam hiantemq; vuluam cōſtringunt, ac retinendi ſeminis vim conferunt. Et quoniam Ciſalpinæ mulieres, vt plurimum hiſterica affectione, ſeu vuluæ ſtrangulatu atque vteri vitiis infeſtari ſolent; neceſſe eſt, vt præ ceteris his vti conſueſcant Quod ſi plus iuſto areſcāt loci, ac ſint retorri-

Simile à fundinatore.

Quæ humiditatē vteri expurgent.

Succinum Ammer.

Aridus vterus quæ exigat.

di, medicamenta ac cibi adhibendi, quæ moderate humectent. Ceterum qui initi coniugii aliquã laudem consequi volunt, nec speratæ prolis desiderio frustrari, hanc sibi legem præscribi patiantur, vt cõcubitum per interualla, statisque vicibus peragant, ne sit frequentior, quam res exigat, nec quam expediat rarior. Vtrumq enim fœcunditati æque noxium. Siquidem semen profundere immoderatius vires exhaurit, ac spiritus depopulatur. Diutius vero quam par est cohibere, atq; à congressu desuescere, semen inefficax, atq. euanidum, minusq virile efficit. Opportunitas quoque eius rei spectanda, obseruandumq tempus, quando potissime congredi expedit, quando commodum erit, quem animo conceperis, quem meditatus sis sexum procreare. Auicẽna non proletarius, nec infimæ sortis auctor, tempus modumque procreandi sexus describit: Vbi, inquit, menses defluxerint sitq abstersus vterus, quod quinto fere die vsuuenit, aut septimo, si vir mulieri cõgrediatur, à primo quum est purgata die ad quintum, marẽ produci: à quinto vero ad octauum fœmellã. rursus ab octauo ad duodecimũ denuo masculum: post illum vero dierum numerum Hermaphroditum. Horum effectuũ licet nullam caussam adferat, probabilem tamen cõminisci posse videor: primis enim diebus elota vulua, humoreque sordido accurate expurgato, plus caloris concipit vterus, quo virile semen potentius coalescit muliebri, atq. in dextrum vteri sinum dirigitur, hepatis dextrique renis vi attractoria, è quibus etiam sanguis calidus in alimentum futuri fœtus iis diebus deriuatur: neq; enim sinistræ partes vtpote alsiosæ ac frigidæ sanguinisque inopes, statim à purgatis mensibus aliquid conferre possunt: sed serius, ac parcius sanguis depromitur à sinistræ partis venis, quas emulgentes vocant, quę splenem, renemq sinistrum per-

Auicẽna consilium in conceptione mo[...]benda.

Auicẽna sententia explicata.

Venæ emulgentes quæ.

perreptant, sic vt post quintum demum diem, vsq; ad octauum ex illis aliquid sanguinis confluat, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vires suas obeant, censentque dextræ, ex situ loci atque alimenti frigidi ratione fœmella effingitur, post octauum diem dextræ partes rursum conferendi sanguinis munus sibi assumunt. atque ex illis denuo scaturire sanguis incipit masculo saginando. Post hoc dierum curriculum, quoniam ex omni parte impromiscue sanguis menstruus erumpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus satis vda efficitur, semenq; neutri parti associatur, sed in media vteri capacitate fluctuat. Hermaphroditum confusa inter se semina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo sinistro sinu vires formamq; accipit, atq; vtriusque opera vtitur. Hinc Androgyni nobis emergunt, seu Hermaphroditi. Quæ vox à Mercurio ac Venere appellationem sortita est. Nonnunquam vitiosus hic infamisque conceptus ex indecoro concubitu conflatur, cum præter vsum ac commoditatem exercendæ Veneris vir supinus, mulier prona decumbit, magno plerunque valetudinis dispendio, vt qui ex inuerso illo decubitu herniosi efficiãtur, præsertim cum distento oppletoq; cibis corpore inusitata hac inconcessaue Venere vtuntur.

Quid Hermaphroditos gignat.

Enormis cõcubitus detestandus.

An excremento menstruo fœtus alatur, & an adolescentulæ concipere poßint priusquam menses profluxerint.

CAP. X.

Concubitum admittere nonnullas duodecimo ætatis anno, multis nõ sine maximo naturæ incommodo ac valetudinis dispendio, vndeuigesimo non profluere menses, quotidiana experimenta cõprobant. Itaq; sciscitãtur pleriq;, an cum matura sit aptaq; viro mulier, mensibus nondũ profluentibus conceptui sit idonea: Multi in ea hęrent sententia, vt id fieri posse negent, nec concipere nisi à mensiũ

Fluxus mensium ostẽdit conceptionis argumenta.

profluuio qui mihi veritati consentanea dicere videntur. Cum enim adminicula desint, quæ conceptum adiuuant, atque humore, quo fœtus alendus est, vterus sit destitutus: qui fieri posset, vt conceptus perficiatur? Matronæ autem nostrates, præsertim quæ obstetricandi munus obeunt, ab arboribus sumta similitudine sic ratiocinantur. Quemadmodum nulli stirpi fructus denegatur, quæ flosculum producit, nullaque arbor sterilis, quæ florescit, omnis vero arbor infœcunda, quæ floribus spoliata est: Sic adolescentulæ quibus nō efflorescunt menses, non implentur, nec vterus concepto semine in fructum extumescit, aut protuberat. Prouectioribus autem tantisper inesse propagandæ sobolis facultatem, viresque fœtificandi insitas, dum menses profluunt. Quum n huius excrementi confluuium homini gerendo materiam suppeditet, maris semine, coaguli fermentiq; more, hoc in sese cōglomerante, fit vt nec ante humoris illius effluxum nec cū fluere desiit, mulier possit concipere: nimirū nutrimento, quo fœtus alitur atq; augescit, destituta.

Simile à florētibus arbustis.

Mensibus desinentibus desinit fœcunditas.

Ceterum hic alia suboritur quęstio: sit ne menstruū vtile excrementū alendoq; fœtui accōmodum; an fœda tantū illuuies, quę stato tēpore certisq; periodis, ceu sentina exhauriatur. Scio equidem ita videri Plinio, ac plerisq; aliis, qui mēstruo vim monstrificam attribuunt, idq; exaggerant in immensum ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc infectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudq; tota Satyra agit ex professo, vt cōcepta illarum despiciētia, nunquam se alligari coniugio patiantur. Noui equidē; quam sordida res sit mensium proluuies, & quas noxas inferat supra legitimū tēpus cohibita huiusmodi sentina, magnaque ratione ex Dei pręscripto inhibuisse Mosen, ne vir mulieri congrediatur tali vligine cōquinatę. Sic

Menstrui profluuiū in quem vsum.

Sat. 6.

Leuit. 18. & 20.

& gonorrhœos, hoc eſt, ſanguinis profluuio obnoxios pollutoſque ex hominum conſortio ablegat, luſtrarique præcipit. Similiter Eſaias, quo extremas ſummeque abominandas ſordes indicaret: Omnes inquit, iuſtitię noſtræ tanquam pannus menſtrui illuuie, inguiniſq; tabe ac ſanie contaminatus. Quæ tametſi vera eſſe conſtet, idque legislator ex ſupremi numinis conſulto, rectiſſime præſcripſerit, ne quem fœdo cõgreſſu inquinari, aut quicquam labis & contagii contrahere contingat: non conuincunt tamen ſuperuacaneam eſſe huius humoris ſcaturiginem, nec quicquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cum Hippocrates profeſſionis medicę conditor, eiuſque aſſectator Galenus, multis locis teſtificentur, ſanguine menſtruo fœtum ali, eiuſq; ex venis defluxu infantem incrementa ſuſcipere. Sic Galenus, Sanguis, inquit, ſemenq; genitale, generationis noſtræ primordia exſiſtunt, quæ ex ipſis principiis tanquam radice oriuntur. Sanguis ceu materies quædam apta concinnaque, & artifici ad quiduis ſequax: Semen opificis rationem obtinens. Rurſus in commentariis Aphoriſmorum, Sanguis menſtruus alterum generationis noſtræ principium natura humidum eſt. Huc ſpectat Aphoriſmus Hippocratis: Mulieri vterum geſtanti ſi purgationes eant, impoſſibile eſt, fœtum eſſe ſanum. Subducitur enim illi ſanguis, qui alimenti ratione à toto corpore in vterum dirigitur. Si igitur profluentes menſes vires infanti eripiunt, illumque alimento fruſtrantur, neceſſe eſt, vt quando cohibentur ac ſubſiſtunt, proſint, totoque geſtationis tempore nutrimenta ſuppeditent. Quod ſi nihil conferant, nec ex his quicquam aſſumatur in fœtus nutricationem: quid cedo cauſſæ eſt, quod grauidis ac lactãtibus inoffenſe citraq; vllum incõmodum menſes ſubſiſtunt? Cuius non alia adferri ratio poteſt.

Deut. 2[illegible]

Menſtruatis abſtinendum.

De tuẽda valetudine.

Lib. 1. Aph. 14.

Lacte manant vbera, vbi menſes ſubſiſtunt.

quam quod in lactis vbertatem absumatur, vel alẽdo fœtui sit vsui. Quo autẽ hæc quæstio plenius explicari possit, Dilemma hoc subiiciam. Si menstrua nihil conferunt ad fœtus alimentum, cõcipere mulieres possunt, etiam si illa non profluant, cũ natura ex venis sanguinem possit elicere in fœtus alimoniã Si vero cõferunt, atq; alendo fouendoq; infanti sunt adiumẽto, concipere non possunt, nisi profluant. Aristoteles autem diserte hunc modum dissoluit. Conceptus, inquit, mulierum à profluuio menstruorum sua natura cõtingit, & quæ his carent, steriles magna ex parte exsistũt. Verum fieri potest, vt aliquæ etiam sine eorum profluuio cõcipiant, videlicet quibus tantũ humoris in vtero colligitur, quãtum restare solet iis quæ purgantur. Siquidem nonnullis in vtero humor inhęret, sed non tantus, vt erũpat ac foras profluat, qui tamẽ sufficere possit ad nutriendum fœtum. Pleræq; etiam dũ menses profluunt, imprægnantur, postea concipere nequeunt, quibus vulua statim à purgatione cõprimitur, nec amplius dehiscunt loci. Id ipsum Galenus dilucide his verbis explanat: Vasa vuluæ, quæ in partem interiorem penetrant, ex quibus mẽses profluunt, cum mulier conceptura est, ora aperiunt. Conceptionis vero tempus est inceptis iam mẽsibus, vel præcipue cessantibus. Quanquam .n. reliquo etiã purgationis tempore aperta hæc ora sint, non tamen concipere vllo modo mulier potest, cum semen nequeat in vtero cõtineri, sed ab influentis sanguinis copia eluatur. At desinentibus, vel incipientibus menstruis, & ora aperta sunt, & menstruum non confertim, sed paucũ ac sensim effluit, quasi humore quodam rosido insudante, quo vterus madescit; vnde efficitur, vt ad asperitatem vuluæ semẽ adhæreat, satisq; alimenti & sanguinis confluentis stillicidio consequatur. Ante enim quam menses se proferunt, conce-

Dilemma auctoris de menstruo profluuio.

Hist. animal.

De anat. [?] se.

cõceptus ob id fieri nequit, quia alimẽto caret, nec semẽ adhærescit: nam eo tẽpore occlusis vasis vulua leuis relinquitur, semen propter leuorem ac vitreã politiẽ defluit, nec vniri potest ac coalescere: aspera siquidem ac scabra magis, quã extersã ad coalescendum ac ferruminandum sunt idonea. Hinc scorta, quæ crebrius se viris subiiciunt, atque identidem subagitari patiuntur, non concipiunt. Quo spectat illa Hippocratis sententia: *Quæ humidos habent vteros, non cõcipiunt: exstinguitur enim in his genitura, vt plantarum semina in palustri atq. vliginoso loco.* Similiter, quę siccos aridosq. habẽt vteros, progignẽdis quoq. prolib. sunt inhabiles. Necesse est. n. locos sanguine modicõ madescere, ac menstrui stillicidio subinde irrigari. Quam firmis autẽ rationib. nitantur, quamq. validis argumẽtis opinionẽ suam fulciant, qui menstruis ad fœtus nutritionem vllam vim inesse negant, non discutio. Constiterit sane illis opinionis suæ ratio: ego nunquam in animũ induxero, inutilem esse hunc humorem, nec quicquã prodesse ad fœtus generationẽ. Cum enim omnibus ex æquo, quę inculpata valetudine vtuntur, stato tempore menses decurrunt. quid aliud statui potest, quam in vsum aliquẽ depromi hunc humorẽ, nec veneni naturam obtinere, nisi vltra legitimum tempus in corpore resideat, aut ex morbo, aliove vitio cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc est, qui plenitudini humorumq. redundantiæ obnoxii sunt sincerus etiã sanguis, nisi perspiretur, putrescit, ac synochon inducit, febresq. alias cõtagio affines, in quibus exanthemata multaque papularum, ac variolarum genera in extima corporis parte erumpũt. Sic videmus ædes diu occlusas, flatibus ventisq. minus expositas graueole[illegible]am, situmq. cõtrahere. Cum igitur menstruum sit excretio redundantis sanguinis, qui ob sexus imbecillitatem nec calore conco-

Cur scorta non concipiant.

Lib. 5. Aphoris. 62.

Continuæ febres.

Simile ab ædibus occlusis.

qui, nec exercitio discuti queat ac dissipari: necesse est illud ex Lunari concitatione atque impulsu, suo tempore erumpere, eiusq; defluxu corpus expurgari, vel si sisti cōtingat, ac cohiberi, corruptelā induere, virusq; naturam asciscere. Quod ipsum nō fit vel nutrientibus vel prægnantibus: magno argumento humorem illum opportuno tempore vsui esse alendoq; fœtui non inutilem, non eum qui vtero diutius inhærens computrescit, sed qui a conceptu ex venis distillat in vterum, totoq; gestationis tempore alimenta subministrat. Quo fit, vt si loci dehiscāt, ac menses profundi contingat, infans aut non sit vitalis, aut valetudinarius exsistat.

Quæ mēstrua venenata.

Animam non a parentibus proseminari, sed infundi diuinitus, omniq; interitus ac corruptelæ esse expertem: tum quoto gestationis die inducatur.

CAP. XI.

NVlla re magis accenditur atque inflammatur in amorem, ac venerationē opificis humanus animus, nulla re propius sibi innotescit quā cum se intime explorat, mentisq; præstantiā fixius contēplatur: hac. n. ratione efficitur, vt homo in Deū mentē erigat, atq; in illius notitiam perducatur, calcatisq; sordib. ac vitiorū cœno meminisse incipiat se diuinitatis esse consortē. Nec sane exigui momenti res est aut oscitanter, leniq; ac suspēsa, vt aiunt, manu trāsigenda, quod homo ab opifice spiraculū vitę acceperit, atq; ad imaginē, Deiq; similitudinē sit cōformatus. Cuius muneris dignitatē ac prærogatiuā nemo in figura formaq; corporis sitā existimet, sed in parte hominis interna, hoc est, in anima rationali constitutā: quę cū sit spiritus ętherius, ac substātia incorporea ex diuinę mētis archetypo depromta, hoc homini præstat, vt Deo sit similis, diuinæque essentiæ particeps. Corpus autē quoniā ex concretione materiæ massaq; terrea conflauit opifex, mortale & caducum

Qua rōne mens in Deum erigatur.

Homo Dei imago.

ducum pro tempore se sustinuit: Animam vero cũ ex se suoq; inspiratu nobis indidit, interit⁹, omnisq; corruptelęimmunem esse voluit, atq expertem. Siquidem cum imago Deiq; essentia sit æterna, atque anima ex illa dimanauerit, necesse est perenniter illam subsistere, eandemq; cum sua origine naturam sortiri, h. e. esse immortalem, atq. æternitati destinatam. Et quanquam nonnihil labefactata sit animæ vis, minusq; expresse referat architecti imaginem, non tamen prorsus exstincta est, cum vulnus manu hostili illi inflictum seruatoris munificentia sit obductum, eiusq; virtute restaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapsa erant, ac fœde deformata. Quod si quis huius diuini muneris vires experiri, eiusq excellentiam spectandam sibi exhiberi velit, in se ipse descendat. suamq; mentem in consilium adhibeat, ac sedulo excutiat; profecto inueniet eximias amplissimasq; dotes, atq; egregia ornamẽta, quibus cuiusque mens affatim est instructa; Rationem, intelligentiam, iudicium, delectumq; rerum, ingenii agilitatem, memoriã, tum pleraq; alia quæ euidenter euincunt præstantiorem esse animam, quã vt corporea censeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hæc vna est quę corpus viuificat, regit ac moderatur, illudq; variis actionibus instruit. multisq muniis exercet. Quo fit vt ex multiplici effectu, diuersisque operationibus varias appellationes sortiatur. Siquidem, vt Augustinus ait, cum corpus animat, vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum scientia ornata est, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiscitur, Memoria: dum ratiocinatur, ac singula discernit, Ratio: dum contemplationi insistit, Spiritus: dum sentiendi vim obtinet, Sensus; Quæ omnia animæ officia sunt, quibus potentiam suam declarat, suasque actiones exsequitur. Hæc in celsissima parte

Deus collapsa natura instaurator.

Animæ dotes & ornamenta.

Mẽtis vis & præstãtia.

De spiritu & anima cap. 4.

Mentis sedes.

corporis collocata cœloq; proxima vim suam in reliquas partes efficaciter diffundit. Nō est illa demensa in sanguine, non a progenitorib. aut facultate seminali deriuata; sed ab omni materiæ concretione, omniq. labe corporea aliena, recens a Deo creata opificio suo iam confirmato infunditur, non mutuatitia, aut aliūde adscita, vt statuūt Pythagorei Druidæ, qui absurdam quandā μετεμψύχωσιν, hoc est, transanimationē induxerūt, qua persuadere conati sunt, animas a morte alterius in aliena corpora demigrare, non hominū modo, sed pecudū etiā ac belluarum: Quod sic expressit Ouid. Metamorph. 15.

Mens atq; anima incorporea.

Inepta animarum transmutatio.

> *Morte carent animæ, semperq; priore relicta*
> *Sede, nouis habitant domibus, viuuntq; receptæ.*
> *Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,*
> *Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus*
> *Spiritus, éque feris humana in corpora transit,*
> *Inq; feras noster, nec tempore deperit vllo.*

Hinc superstitionis huius affectatores esum carnium sibi interdixerūt, nefas arbitrati ex vllo animātis genere quicquā degustare, ne, vt festiuiter ac salse Tertullian⁹, bubulā de aliquo proauo quisquā obsonet. Quæ persuasio Christianæ possessionis hominibus prorsus reiicienda, cū Orthodoxi certo statuant, suā cuiq; animā attribui, eamq; tum demū infundi, cū fœtus omnib. suis mēbris articulisq; fuerit delineatus, quod fere quinto ac quadragesimo a conceptu die fieri assolet, presertim marib. vbi nono mēse lucis huius auspicia sunt accepturi. Fœminis siquidē, quarū natura magis flaccida, ad quinquagesimū diē formationis tempus porrigitur. Et quanquam non omnino certo fixoq; dierū numero hæc terminari possint: Hippocrates tamen exactissime ad calculū reuocauit, quo tēpore infantis effigies formaq; absoluitur, quo motū accipit, quo natiuitatē consequitur. In libro siquidē de natura fœtus: si marem, inquit,

Tertulliani salsum dictum.

Animam rationale quando homo cōcipit.

quit, trigesimo die perfici cõtingat, motum accipit sexagesimo, mẽseq. septimo in lucem prodit. Quod si quinto & trigesimo die formam acceperit, motu potitur septuagesimo, menseq; octauo nascẽdi primordia accipit. Si vero die quadragesimoquinto legitimam formã adeptus fuerit, nonagesimo die mouetur, ac nono mense natiuitatem consequitur. Ex quo dierũ mensiumq; decursu ac serie, liquido apparet formationis diem duplicatum, motus diẽ cõstituere, motionis vero triplicatum nascẽdi tempus commonstrare. Verbi caussa, vbi trigesimusquintus formã perficit, is duplicatus, diem motus septuagesimum cõstituit, qui rursus triplicatus bis centũ senosq; dies seu septem menses cõficit, si cuiq; mensi triginta dierum numerũ assignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Ceterũ cum fœmina tardius perficiatur, sitq; eius gestatio productior, paulo diuersius subducitur ratio. Illa siquidẽ trigesimotertio die formata, motum accipit septuagesimo, mẽseque septimo nascitur. Cum vero quadragesimo a concepto die illam formari contingit, octogesimo motu potitur, atq; octauo mense in lucem producitur. Quod si quinto supra quadragesimũ die cõformetur, motum accipit nonagesimo, menseq; nono eruptionem molitur: porro cui quinquagesimo die forma absoluitur, centesimo moueri incipit, ac decimo mense eluctatur, lucisq; beneficio perfruitur. Hęc prolixius a me enarrata sunt, quo quisq; intelligat animã rationalẽ tum demũ infundi, cum fœtus absolutã formã sit adeptus, suisq; lineamentis exacte distinctus. Neq; enim anima primo mense formationi fętus insistit, sed facultas vteri, ac vitalis vis seminis magna solertia operi elaborando incumbũt, ac sensim ad distincta membra, exactamq; formam prouehunt. Primis siquidẽ sex dieb. in oui speciem semina conglobantur, lactisq; cremorem re-

Quoto dierum numero fœtus absoluitur.

Fœmella tardius masculo perficitur.

Rudimẽta humanæ formationis.

ferunt, ac fibræ quædã tenuissimo cõtextu telis aranearũ nõ absimiles producũtur; deinde subsequentibus nouẽ diebus sanguinẽ & spiritũ subministrant acetabula ac venæ vmbilicares, ex quo primũ effigiantur membra organica, quæq; nutritioni sunt accommoda, vtpote hepar, cor, splen, pulmones, cerebrũ, quę a primo cõceptus momẽto ad decimũoctauũ perficiũtur: postmodũ ad quartũ & quadragesimũ diẽ ceteræ partes conformantur, fœtusq; vitalis esse, ac sentire incipit, licet ob imbecillitatẽ aut non moueatur, aut tãta debilitate, vt gestãs id sentiscere nequeat. Hoc itaq; tẽpore anima rationalis vterum subire creditur, ac naturales facultates seu potẽtias sua vi imbuere, totumq; opificium perficere. Quod ipsum Augustinus Moysis testimonio comprobat: si quis, inquit, percusserit mulierem vterum gerentẽ, & abortierit, si fœtus formatus fuerit, det animam pro anima: Si vero informatus fuerit, mulctetur pecunia. Quo cõuincit animã nõ inesse fœtui, nec hominis nomen promereri, nisi omnib. lineamẽtis sit consummatus, exactamq formã consequutus. Cum itaq; iam formato corpore inseratur, non est quod quisquã existimet in cõceptu illam cũ semine deriuari. Siquidẽ si semini rationalis anima, quæ pereñiter subsistit, inesset, aut cũ illo proflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu seminis animæ euanescerẽt. Quamobrẽ non ex Adamo aut progenitorib. illam propagatã credi par est; sed singulis momẽtis creari infundiq; diuinitus. Quod hoc dicto stabiliri posse video: Pater meus adhucusq tẽporis operatur, & ego operor. Quo subindicat Deũ Opt. Max. & illi ęqualem eiusdemq; essentiæ filium creandis cõseruandisq; hominum animis occupatũ, illisq; producendis intentum, quib. quodq; animal subsistit, vitãq; propagat ac tuetur. Quo spectat illud Psalmographi: Homines & iumenta saluat Dominus, hoc

Quæst. 32.

Exod. 20.

Ioan. 5.

Psalm 35.

est, animalia quæ sustentat Deus, suaq. vbertate pascit ac saturat. Qui cũ vnice erga gen⁹ humanũ afficiatur, peculiari munere ac dotib hoc opificium instruxit. Alia. n. ratio hominũ, quam belluarum, longeq. illorũ conditio præstantior. Siquidem hominibus rationem, mentemq. indidit, & quod reliquis animantib. negatũ in cõditoris agnitionẽ perduxit, suaq. diuinitate afflauit. Quam munificentiam cum agnosceret Iob ipse, inquit, docet nos supra iumẽta terræ, & supra volucres aereas erudit nos, quo indicat homines præstare ceteris animantib. ac Deum suas dotes ac munera illis cumulatius impressisse. Hoc quoque singulari donatiuo, summiq. principis munere honorario sunt destituti, inelaborati, imperfectiq partus, effluxus deniq. præmaturi, abortusq. præproperi, ac p̃ter humanã speciẽ enormiter monstrosi. Quorum nõnulla licet palpitent, illisq. vitale quiddã inesse videatur; nõ tamẽ ab anima rationali id consequuti, sed a facultate formatrice, ac spiritu gignitiuo, quæ semini ac sanguini menstruo insunt. Hæc. n primis quadraginta dieb. conceptũ alunt ac vegetãt, formãq. hominis emoliuntur. Habẽt quoq. reliquę animãtes spiritũ vitalẽ, reliquasq. animę potẽtias, vegetantẽ & sentientẽ, quas ex seminis facultate sanguinisq effluxu consequũtur, atq; illis in vtero augescũt, illorũq. beneficio vita potiũtur. Quo spectat illud Leuitici; Anima omnis carnis in sanguine eius est. Vita siquidẽ atq animantis cuiusq. spiritus in sanguine subsistit, eoq. alitur ac fouetur, vt elychnij flamma affuso oleo. Quam animæ vim, vt optime nouit Galenus, ita ingenue ignorare se fatetur, Animæ rationalis subst ãtia quænã sit, vndeq. profecta. Qui si meliori philosophia fuisset imbutus, nihil addubitasset pronuntiare, Animã diuinæ mẽtis esse scintillã, ac spiraculum, quę hominẽ a belluis discernit, atq. immortalitati asserit. Propriã aũt

Dauidis locus explicatur.

Iob 38.

Embryo primis mẽsib. hominis nomen nõ promeretur.

Leuit. 17.

Anima quid.

Anima singulis diuersa. singulis animam insitam, ac suo cuiq; corpori peculiarem, cum multa demonstrent, tum maxime tanta in hominum moribus, ingeniis, iudiciis, opinionibus, affectibusq; dissimilitudo & disparitas indicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot sententiæ; & quod Horatius ait:

Lib 2 Sermonum. Satyr 1. Pers. sat 5.

Millia quot capitum veniunt, totidem studiorum.
Mille hominum species, & rerum discolor vsus:
Velle suum cuiq; est, nec voto viuitur vno.

Quæ non aliunde mihi prouenire vidētur, quā ex diuersę cōditionis animis, ac multiplici cordis varietate & discrimine. *Psal. 32.* Finxit enim Deus sigillatim, vt ait Dauid, corda mentesq; hominū, ac suam cuiq; indolem attribuit, suæq; naturæ ac conditionis animam consignauit. *Sap. 8.* Hinc Salomō sibi plaudit & gratulatur, quod animū felicem sortitus sit, corpusq; incōtaminatū, animę morib. congruens, & accommodū. Qua aūt in parte collocetur anima, quamve sedem occupet multi veterū in quæstionem vocāt. Philosophi cordis meditulliū illi assignant. Quod designare videtur Sapiēs, cū inquit: *Prou. 4.* Omni cura custodi cor tuū, quoniam ex ipso vita procedit. *Animæ domicilium.* At Medici qui exactius naturę opera sunt perscrutati, in cerebro illam constituunt, ex quo oēs sensus ac facultates animæ, omnesq; actiones procedunt. Huius tamen vis per *Vena apoplectica.* singulas corporis partes diffusa, omnia membra calore fouet ac viuificat, suisq; virib. instruit. Cor vero tanquā vitæ fontem peculiari vi imbuit per arterias καρωτίδας seu soporarias iugulum perreptantes, quibus præcisis sterilescunt homines, vel oppletis apoplexia feriūtur: necesse est enim vias esse quasdā, atq; arteriarum venarumq; decursus, per quos humores spiritusq; cum animales, tum vitales, vltro citroq; possint cōmeare, ac calorem natiuū ab anima *Simile a Galeni suo sco.* cōcipere. Vt enim triclinium quamlibet spatiosum luculento igni incalescit, ac cœnaculum hypocausti

halitu ac tepore quaquauersum impletur: ita corp° animę vires vndiq; diffusas efficaciter percipit, suasque operationes illi° munere exercet. Anima siquidem licet vni loco affixa prædicetur, vim tamen suã longe, lateq diffundit, atq; in qualibet parte corporis se profert, suaq; officia cuique mẽbro distribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedum manuũq. articuli animi sunt instrumenta, quorum ministerio vtitur. Quod si instrumenta, & quæ illi inseruiunt organa vel vitiata sunt, vel inepta, vel impedita, minus exacte animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, seniculis, infantibus, quiq; emotæ mentis exsistunt, euenire perspicimus, in quorũ nonnullis vel serius se facultates animæ proferũt, vel prorsus exstinguuntur. Vt enim ignis cineribus obductus non emicat, ac sol densa atraq; nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitiosæ materiæ immersa caliginem quandam concipit, quæ menti offusą rationis lumen offuscat. Et quanquã in ætate puerili minus illa eluceat, quam in adulta, nõ est tamen quod quisquã existimet illi suam inesse infantiam, ac sensim incrementa sumere, accessuq; ętatis augescere, tum morbo senioq; imminui. Cum sua vi, suisq; dotibus ab ipso vitæ primordio maneat instructa: Nec enim sua ipsius substãtia aliquid detrimenti accipit, sed instrumenti atq; organi ineptitudo efficit, quo minus functiones suas obeat, suaque munia exsequatur. Qua de re sequenti capite fusius tractare institui, quo corporis animæque facultates plenius innotescant, & quam inter se consentiant, mutuisque morbis afficiantur cuique pateat.

Membra animi instrumẽta.

Simile a sopito igne.

In pueris anima im perfecta instrumẽti ratione.

Anima, tametsi sit incorporea, nec ex cõcretione materiæ, aut elemẽtis constet; affectibus tamen exposita est, suasq; sentit perturbationes, & pathemata, quæ in corpus redundant.

CAP. XII.

CVm anima suas functiones & munia per corpus

obeat atq exsequatur, idq. domiciliũ circumferat, vt affixam testam cochlea: fieri magna ex parte solet, vt affecto corpore anima quoque afficiatur, non quidẽ affectu primario, vt plerisq; visum est, sed per consensum ac lege consortii. Tanta est enim in iis sympathia, eaq; affinitas & cognatio, vt vitia quædã virtutesq; animi in corpus, & corporis in animum dimanent, ac transfundantur. Siquidẽ cum anima corporeis organis vtatur, quæ multifariã noxiis humoribus vel affici contingit, vel vitiari; fit vt corruptis vititatisque instrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim suam explicare.

Simile a testudine & cochlea

—— Sic corpus onustum
Extremis vitiis, animum quoq, prægrauat vna,
Atq, affigit humo diuinæ particulam auræ.

Horat. Sermon. lib. 1.

Sap. 9.

Quod cũ Sapienti quoq; Hebræo ante Horatium esset perspectũ; Corpus, inquit, corruptioni obnoxium adgrauat animam, ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitq; sensum multa meditãtem. Et quanquam animæ substantia nihil vitij, nihilq; labis aut contagij ex cõcretione corporis contrahere creditur, vt tamen solis radiis officit, tenebrasq; offundit densa nubes, vtq; oculis obiecto varij coloris vitro aliter quam re vera exsistũt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridãtia, cyanea, rubentia; ita lumen rationis offuscat, mentemque obnubilat corporis intemperies, efficitq. vt animæ actiones deterius perficiantur. Sic ebrij ac deliri gemina cõspectare se credunt, cum vnica res sit obuia. Sic melancholici absurda imaginãtur, sibiq. somnia fingũt. Cholerici irritantur ac temere excandescũt, cerebro scilicet humoris noxii fuligine oppresso. Quas aũt iacturas, quæve incommoda menti inferant humores corporis præter leuiusculos aliquot formidandi morbi declarant Lethargus, apoplexia, paralysis, spasmus, mania, phrenitis, epilepsia, qui

Simile a splendore solis.

Simile a varij coloris conspicillis.

Humores menti infesti.

tam

tam valide omnes cum corporis tum animæ vires conuellunt, vt homo totus sibi excidat, omnisq. vis mentis prorsus obruatur. Animus itidem si qua labe detinetur, atq; vel odii, vel iræ, zelotypię, æmulationis, inuidiæ, obtrectationis veneno sit imbutus, corpus quoq; in mutuum discrimen pertrahit, pariq; malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentissimæ cogitationes, somnos aliaque per quietem visa perturbant. Nihil enim, teste Fabio, tam occupatum, tam multiforme, tam inquietum, tot deniq ac tam variis affectibus concisum ac laceratum, quam mala mens, adeo vt nec valetudini, nec honestis vllis artibus vacare aut liceat, aut libeat. Quippe quibus non somnus res delassatis placidissima, non quæ ægroto, mœrentique animo medicus, oratio, non cibus denique aut potus qui corpus alit ac vegetat, suauis est. Quæ enim iis esse possit animi tranquillitas, quæ mentis securitas & constantia?

Lib. 1 c. 1. Mala mēs inquietat.

—— Quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verbere cadit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna etenim vehemens, ac multo sæuior illis,
Quas vel Catidius grauis inuenit, aut Rhadamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Iuuenal. Sat 14.

Quo spectat illud Esaiæ: Impii cor tanquā mare æstuat, cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nulla siquidem pax, nec vnquam pacata mens impiis, dicit Dominus. Cum mala mens sæpe læta exsistat, secura nunquā. Hæ aūt affectiones animorum tam sunt violentæ ac feroces, tantæque in inferendis malis sæuitiæ, vt quæ menti latenter inherent, etiam foris se proferant, suisque se indiciis prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentisq; integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis relucet, totoque se habitu ostentat, ita animus

Cap. 17.

Vultu animi index.

funeſtus vitiiſq; obſitus ſe palã exerit ac foras erumpit. Quod Eſaias indicat, cum inquit: Agnitio vultus eorum reſpõdet eis, hoc eſt, ſpecies externuſq; corporis habitus improbos illos eſſe arguit ac ſceleratos, nec niſi fraudes, impoſturas, inſidias, ſeditiones, omniaq; hoſtilia meditari. Cui conſonat illa Salomonis ſententia: Stultorũ oculi paſſim oberrant: In facie prudentis lucet ſapientia, vultus ſiquidem hominis eſt certiſſimus mentis index, quęq; in abdito intimoq; animi receſſu deliteſcunt, in apertum profert. Sic Catilinæ, vt Saluſtius ait, color exſanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus inceſſus, prorſus in facie, vultuque vecordia inerat: animus impurus, diis hominibuſq; infeſtus, nec quietibus ſedari, nec vigiliis potuit: ita conſcientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllum quamlibet leue aut exile animi vitiũ eſt, quin in externo habitu certa argumẽta exhibeat. Siquidẽ odiũ, ira, met⁹, excandeſcentia, triſtitia, amor, inuidia, proditio, furandiq; ac prędandi ſtudium in vultu relucent, ac foris primaq; fronte ſe proferũt. Sic Diogenes aliquãdo cõſpicatus exſangui giluoq; colore iuuenẽ: aut amare illũ, aut inuidere pronuntiauit. Inuidi enim cum aliena virtute diſcruciantur, contabeſcunt, ac medullarum, oſſiumq; putredinem cõcipiunt. Aliũ quendam cum ex amore palleſcere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, viuere autem in alieno. Quę commonſtrãt vitia vtriuſque partis vltro citroq; commeare, atq; alteram alterius incommodo affici, mutuiſq; malis infeſtari. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat, nec ſuſtinet illi quicquã impingi. Quotquot enim in homine pullulant vitia, animæ imputat, quę ſola ſentit, viuit, & mouetur. Corpore vero ſic animam vti aſſerit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinũ idola, fingitq; quælibet cupi-

Cap. 3. Eſaiæ locus explicatus. *Eccleſ. 8. Prou. 17.* *Diogenis ſententia de iuuene pallido.* *Prou. 14.* *Amantes palleſcũt.* *In prologo de virtute Chriſt.* *Corp⁹ animi inſtrumentum.*

cupiditatum simulacra: Neq. enim, vt is statuit, caro est peccati dictatrix, aut malitię inuẽtrix, nec ipsa cogitatus format, agendaq; disponit: sed spiritus est officina, qui per eam quęcunq; affectauerit, peragit. Quod vero caro aduersus spiritum, & aduersus carnem spiritus contendere dicitur, improprie dictum arbitratur. Quia solius animæ lis ista est, quæ secum ipsa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidẽ desiderii sui veneno mens ebria, corpus cõtumeliis applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas suauitates delapsi obdormiunt. Quæ tametsi acute illi viro differuntur, Paulo tamen assentiri par est, qui corporis molem officere censet animæ actionibus, illiusq. conatibus esse impedimẽto. Caro siquidem, vt is ait, concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem: hæc autem inter se mutuo aduersantur, vt nõ quæcunq; vult homo, eadem faciat. Oneri est enim terrestre domicilium animę, illamq; remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitrosus sessori minus obsequitur, illumque excussisse laborat: ita corpus animæ ad præclara instiganti obluctatur ac moram iniicit, semperq; ob insitam naturę prauitatem mancipiũ hoc refractariũ exsistit ductori suo, minusque obsequiosum. Quod Christus Apostolis dormitantib. ac somniculosis inculcat, cum inquit; Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caro siquidem ad spiritus monita ac vellicationes obsurdescit, minusq; expedite iussa eius exsequitur. Vt enim qui aliquo iter instituit, alacriter quo illi destinatum est properat, sed plus satis suffarcinatus, atq; oneribus clitellisq; depressus, cunctantius progreditur, ac cõtra animi votum serius iter absoluit, metamque assequitur: sic anima sarcina corporis degrauata, summa molestia ad metam cõtendit, atque ægre iter inceptum peragit. Quamobrem non

Corpus animi vi ad actiones impellitur.

Gal. 5.

Simile ab equo calcitroso.

Simile ab onusto baiulo.

est quod quisquã existimet corpus omnino otiosum, sed naturales corporis facultates & potentias, quiq; illi inhærent humores, vel vsui esse, vel detrimento animæ actionibus, mutuamq; præstare operam. Frustra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudii, vel cruciatus æterni foret particeps, nisi in multis se præberet socium ac ministrũ. Sit sane corpus animæ vas ac domiciliũ, sit receptaculum, sit officina, sitq; organum aut instrumentũ, vel deniq; hospitium, ex eo tamen aliquid labis cõtrahit: vt vinum generosum ex lagena obducta situ, olidoq; ac mucido dolio saporẽ vitiosum. Quod si quicquid est hominis, omnesq; eius functiones animæ attribuendæ: necesse est in illam affectus cadere, ac passionib. obnoxiam, nullaq; in parte, aut saltẽ mitius culpandum corpus. Augustinus certe non esse omnino animã ab affectibus immunem, huiusmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, metu, tristitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, passibile est: Anima, cũ voluntatis, votiq; compos nõ fit, suoq; desiderio frustratur, dolore afficitur: Ergo passiua esse conuincitur: qui mihi argute ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omnisq; affectionis foret expers, nullos apud inferos sentiret cruciatus, nulla tormẽta. Quod aliter se habere commonstrat Euangelicæ cõcionis series de diuite epulone, qui cum flammis cruciaretur, æstuantẽ linguã refrigerari cupit, sibiq; aliquod doloris lenimen adhiberi. Quæ figurate ac parabolicos intelligenda, ne quis substantias incorporeas mẽbrorũ vti ministerio existimet. Scriptura siquidẽ ad captũ humanæ mẽtis se accommodat, ascitisq. appositis verbis, ac petita ex natura rerũ similitudine, Dei erga probos fauorem ac munificẽtiam declarat: aduersus improbos vero vltionem ac scelerũ vindictã. Simili loquendi tropo sacri codices

Simile a vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi Scripturæ de Dei membris.

Deo indignationem, iram, zelum gemitus, suspiria, faciem denique, vultum, oculos, manus, brachia attribuunt, quod nō alia ratione assequi possit humana imbecillitas immensam supremi numinis vim, ac potentiam, nisi populari more ea nobis inculcaret. Cum itaque constet Scripturæ testimonio animas solutas corporibus, ac damnationi destinatas, tormentis affici: qui fieri possit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidem mihi persuadeo animas, vtpote cœlitus delapsas, nō extingui, nec sentire interitū: sed tamen diuexari, aa carnificinā perpeti, mentisq; stimulos ac conscientię morsus persentiscere. Quod ipsum post Esaiā indicat Christus, cum inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non exstinguitur. Vt enim caries, vtq; teredines ac vermiculi lignum quamlibet durum erodunt, vt deniq; ignis in obuia quæq; vim suam exerit: sic animam consciȩ mentis stimuli confodiunt, internæque furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cum animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accenditur, ira inflammatur, inuidia tabescit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo est, opinor, qui non quiduis paratus sit & facere & pati, quam talem in intimis præcordiis subire carnificinam, tantamq; in abditissimo animi recessu perferre laniená. Multo enim sȩuior longeque atrocior est animæ, quam corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis schemate, quo animo acriores infigeret aculeos, sic expressit Persius:

Deo qua ratione membra attribuuntur.

Cap. 66. Marc. 9.

Simile a carioso ligno.

Animi cruciatus, quam corporis sæuior.

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus ensis,
Purpureus subter ceruices terruit? imus,
Imus præcipites, quam si sibi dicat, & intus
Palleat, infelix quod proxima nesciat vxor.

Alia itaq; ratione affligitur, aliter sensu, tactuque afficitur anima, quam corpus dum vapulat, dum

flagris ſcuticiſq; ſubigitur, dum vulnus accipit dum membra luxantur, dum illi faces ac tormēta admouentur. Siquidē anima rationalis, vtpote ſpiritus incorporeus, latētes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, zelotypiam, inuidētiam, odium, indignationem, mentiſq. inquietudinem, ac conſcientiæ remorſum. Quos affectus, vel, vt verius dicā, perturbationes ſi diutius animo inhærere contingat, illaſq nec ratione diſcuti, nec diuino prędidio ſuperari, non ſolum mentem, ſed corpus quoque ſęuiſſime diſcruciant. Itaque alterum alterius legibus tenetur, ſibiq mutuo ſunt obſtricti. Hoc tamen prętogatiuæ, idq. honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per ſe, corpus vero nihil abſq. eius vi & agitatione efficere poſſit. Dupliciter itaq anima ſuas facultates perficit: quaſdā per organa, nōnullas abſq; his, nulloq; corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentiſq; iudicio peraguntur, ſolius animæ munera ſunt. Operationes aūt manuales abſq; corporis miniſterio exſequi nequit. Siquidē architecturam, cęmentariam, pictoriā, plaſticen, pigmentariam, arteſq; alias in vſum hominum excogitatas, animo quidem menteq. homo concipit, ſed manib. ea perficit, atq. inſtrumenta corpori attributa iis accommodat. Ceterū cum anima contemplationi rerum inſiſtit, cum præterita memoria repetit, cum futura meditatur, iiſq; pręſentia connectit, dum ratiocinatur, dum occulta inueſtigat, atq; abdita quęque perquirit ac rimatur, cum in ectaſi conſtituta, ſubductaq; in ſublime, vt Paulus, arcanorum ſit particeps, genuina inſitaq; a Deo vi vtitur, nulloq; corporis eget adiumento, niſi ea in actum proferre velit. Tunc enim corpus animæ aſſiſtit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac ſubſidio ſuas functiones exſequitur. Quod ſi diuturnior ſit vel acrior, vel intentior in rem quāpiam agitatio, fit vt corpus

Anima multa agit abſque corporis adminiculo.

Anima quādo corporis miniſterio indiget.

2. Cor. 12.

pus

pus vtpote animæ viribus destitutum elanguescat atque emoriatur. Quod obseruare licet in iis qui in tempestiuis lucubrationibus sunt dediti, aut libris continenter affixi, quibus corpus sensim gracilescit atque extenuatur, spiritusq. vitales imminuuntur. Quicunq. ergo animum nullum sentire affectum, nullisq. rebus permoueri censent, sed illæsa mente, nullasq. concipiente plagas anima, obiecti tantum, organiq. vitiata ratione affici, nõ admodum veritati consentanea mihi dicere videntur. Quid enim sibi vult angor ille Seruatoris, atque æstuatio? qui concepta supplicii quod subeundũ erat atrocitate, impensiq. beneficii ingratitudine atq. obliuione, humana quadã imbecillitate in hanc vocem moribũdus erupit: Tristis est anima mea vsq. ad mortem; eamq. veluti patri blandiens deprecatur. Et quãquã nondum illi insultaret, aut manus inferret insolentia militaris, tota tamen mente & cogitatione in imminens periculum defixus, tanto horrore ac trepidatione concussus est, vt affectus sanguineum sudorem expresserit, toto corpore cõfertim atq. effuse promanentem, sic vt vtriq. parti acerbitas illa doloris sit communicata, atque ex animo in corpus redundare cęperit. Nec est quod quis opinetur in huiusmodi tædio ac pauore animam vitalem ac vegetantem, tum spiritus naturales tantum affici, imo pars hominis potior discrimini obiicitur, in eamq. tota vis mali decumbit quæ tamen originis suę memor, vires colligit, ac cęlesti fulta pręsidio, intrepide infractoq. animo aduersus pericula subsistens, diuinitus solamen accipit. Huiusmodi affectib. etiam Diuæ virginis mens multipliciter agitata est. Illius siquidem cum Spiritus tum anima, alias lętitia alias dolore perfusa est: illud denuntiato per angelũ cõceptu, partuq. mirifico, pastorum concursu, ac Magorum adoratione: istud, vt a Simeone fatatũ erat,

Mẽtis intentio corpus atte nuat.

Christi pauor hominis argumentum.

Matt. 16.

Christus in corpore & animo cruciatus sensit.

Maria doloribus concussa.

erecto in crucem filio, experta est, Possem equidem magnã connectere seriem eorũ, qui in maximis calamitatibus constituti, acerbissimum animi vulnus conceperint: exempla suppeditant tot vatũ examina, inter quos Helias, Heliseus, Dauid, Hieremias, Moses, Esaias, Ionas, Zacharias, & præter martyrum aliquot myriades, indefessus ille fidei nostræ assertor & ꝓpugnator Paulus suo agnothetæ seu remuneratori strenuã operã præstiterunt, qui præter corporis incõmoda, summasq. angustias ac detrimenta animam circumferebant acerrimis doloribus exulceratam. Quisq. autem secum ipse expendat, quãta obsederit illorum animos angustia, qs menti inhæserit mœror, quæ trepidatio: cum pulsi patria, destituti affinium ac cognatorũ solatio, ludibriis, contumeliis, flagris expositi, afflicti, pressi, conculcati, proscripti, per loca auia, atque hominibus inaccessa, hostium sæuitiam euitare sunt coacti, suęq saluti atq. incolumitati cõsulere. Quod si anima, quę homines a belluis secernit, omnis affectionis sit expers, nullisq. vel solatiis capitur, vel doloribus afficitur: quid sibi volunt plorabundæ hæ voces? Quare tristis es anima mea, & quare cõturbas me? Defecit in salutari tuo anima mea: Renuit cõsolari anima mea. Rursus dum refocillatur, ac Dei fauorẽ percipit: Introito anima mea in requiem tuã: etenim Dominus benefecit tibi: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Quib. etiã si innumerata congeras, non designari tantũ puto naturales animæ facultates & potẽtias breui interituras: sed illam, quæ rationis, quæq diuinitatis est particeps, a cuius vi oẽs actiones corporis procedũt, omnesq. functiones perficiũtur. Cui parti insita est ab opifice συντήρησις, h.e. cõseruãdæ exequẽdæque legis naturę amor & notitia, virtutum, vitiorumq;

Vates calamitatibus expositi.

Anima licet incorporea, doloribus agitatur.

Rom. 2. Synteresis quid.

rumq. discrimen Quæ vis, teste Paulo, hoc efficit etiam in animis eorum, qui a Deo sunt alieni, vt naturæ ductu a malis resiliant, ac virtutem amplectātur. Siquidem illa animi pars, in qua elucet imago Dei, ac se profert naturę integritas, detestatur damnatq. nequiter facta, ac se cupit præstare inculpatam ac improbis moribus, omniq. scelere immunem, quāquam hæc naturæ vis nonnihil labefactata est & cōcussa, sic vt quæ mens concepit, voluntas non sincere, non prompte, non alacriter exsequatur. Huic affinis conscientia, quæ mentē hominis latenter a Deo instigatam arguit atq accusat, incussoq. terrore ac scelerum recordatione ante actam vitam detestatur, conceptoq. emendatioris vitæ proposito, malorum pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa conscientia homini aurem vellicat, ac maleficia iampridem patrata oculis obiicit, quibus facile conuinci posse video animam affectibus esse expositam, ac perturbationibus subinde inquietari. Siquidem dulcia percipit & amara, ipsaq. dilatat sese, ac gestit rebus prosperis, contrahitur aduersis. Nec tantum homines, sed mentes quoq; angelicæ suos quodammodo affectus obtinēt, indolescunt enim malis hominum, seseq. cruciant, cum hi a probitate ac virtute desciscunt, lætantur vero, atq. exhilarescunt cum improbi se ad frugem conferunt. Econtra mali Genii hominibus infesti sunt, illosq. mendaciis onerant; contumeliis impetūt, insectātur, odioq. parricidali prosequuntur. Quæ cum in aerias incorporeasque substantias cadunt, qui fieri possit, vt non eadem hominum animæ percipiant?

Naturæ instinct⁹.

Conscientia quid in mente efficiat.

Esaiæ 33.

Mali genii hominibus infesti.

Animas hominum non omni ex parte esse æquales, nec pari conditione ac dignitate, sed aliam alia præstantiorem.

CAP. XIII.

QVanquā paulo ante nonnulla a me sunt cōmemorata, quæ huic argumēto congruunt, quaq;

hoc paradoxon stabilire possint; operæ pretium tamen facturus videor, si singulari capite hoc thema illustrare pergã. Pleriq. in ea hærent sententia, vt animas hominum eiusdem esse cõditionis, eademq. dignitate ac præstantia existimẽt, nec inter sapientis stolidiq. aut improbi animã quicquam interesse, vllumq. statuendum discrimen: sed organi tantum ratione impediri actiones, ac facultates animę vitiose perfici. Ego vero nullo contentionis aut contradicẽdi studio aliter se rem habere mihi persuadeo. Quanquam enim nõ ignorem ob morbi sęuitiam, ob capiti inflictũ vulnus, ob casum deniq. & cõcussionem affecto cerebro mentem obstupescere, omniumq. rerum induci obliuionem: non consequitur tamen omnib. animam esse parem, aut omnes quod ad iudicandi vim, ad ratiocinandi iudicandiq. peritiam attinet, æqualem esse sortitos. Neq. enim cuiusq. anima quãlibet accurate fuerit exculta, quã tumuis strenuam operam adhiberi cõtingat, artiũ, disciplinarum, omnisq. doctrinæ atq. eruditionis ę que est capax pariq. docilitate ac solertia. Cum plerique inepti sint, minusq. appositi ad perdiscendas artes, atq. inuita Minerua, repugnanteq. natura plerasque aggrediantur. Vt autẽ faces & funalia alia aliis magis splendescunt, lucisq. plus exhibent; vtq. ignita quæq. alia aliis sunt magis vrentia; sic animæ cuiusq. splendor dissimili ratione elucescit, variaq. se proferunt mentium discrimina. Et quemadmodũ mentes Angelicę ordine, dignitate, officiis, ministeriis inter se differunt, q͛ Seraphin, Cherubin, Throni, Potestates, Virtutes, Archangeli, totaq. Geniorũ hierarchia demonstrat: ita in animis hominum discrimen statui posse video. In eo autem omnes cõueniunt, quod corpus mortale & caducum sunt cõsequuti: quod formam humanam nacti, licet nonnulli ferino sint aspectu belluisque affines: quod omnibus

Inter animas discrimen.

Simile ab ignitis facibus.

Inter Angelos discrimen.

minibus inditus procreationis ardor: quod iisdẽ naturæ legib tenentur: quod similis illos rationis vis incitat: quod animæ essentia, formaq substantiæ a Deo sit creata: quod immortalitati destinantur, omnesq. vno spiritu imbuuntur. Sed quoniam non æque valẽter se in omnes exserit vis diuinitatis, nec omnes eius muneris sunt æque capaces, tantiq. beneficii pleriq. se præbent indignos, fit vt alia vi atq. effectu suas actiones ꝓferant animę, nec sint in prę-senti rerũ statu, conditione, dignitate, ordine pares nec in altera etiam vita futuri æquales, pariq gloria illustrandi. Sic enim propheta Daniel eius rei nobis fidem facit: Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alii in vitam sempiternam, alii in opprobriũ, in dedecus, in pœnam. alii in condemnationẽ. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad iustitiã erudierint multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates Quod discrimen inter substãtias incorporeas Paulum etiam obseruasse comperio desumta ex sideribus similitudine Vt enim sidera alia aliis sunt illustriora, variaq se exhibent corporũ discrimina; sic magna in animis hominũ differentia, vtq. in resurrectione altera alterius anima futura est magis gloriosa. Constituit autem Deus (vt Gregor Nyssenus testatur) secundum animalium species, diuersas animatum differentias ac cuiq corpori conuenientem assignauit. Sic brutis animantibus nõ rationalem intelligentiam, sed naturalem industriam inseuit, qua insidias, damna, pericula, omniaq. vitæ incommoda declinent Itaq. tota species animantium vna inclinatione mouetur, Lepus enim omnis pauidus & meticulosus, Canis quisq. sagax atq. insectãdis feris industrius, Vulpes omnes subdolæ sunt, astutæ, insidiosæ, Lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus; Simia quælibet humanas gesticulationes exprimit. Quod ipsum in

Animarum dispa ritas.

Cap. 12.

2. de anima.

Bruta nõ ratione, sed ductu naturæ feruntur.

homine non cõsequitur. Siquidem infinitę sunt humanarũ actionũ rationes ac modi, nec omni homini vna operatio, vnaq. intentio, vt animantib. quorũ actiones a sola natura cientur, quæ in omnibus pari ratione decurrit. At rationalis actus, qui proprie humanæ mentis est, singulis diuersus, ac pro animę cõditione alius alii. Vnde emergit tanta in hominum animis opinionũ varietas. Vt itaq. ex Pauli sentẽtia vnicuiq. datur manifestatio spiritus ad id, quod expedit, ac variæ hominibus sunt delegatæ functiones ac munia, quę Deus pro suo arbitrio cuiq. distribuit, diuidens suũ spiritum cuiq. vt vult: ita sua cuiq. propria ac peculiaris anima, quæ ab vno opifice ꝑfecta est, sed non pari dignitate prædita, non eadẽ intelligentia ac rerũ cognitione imbuta, sic tamen vt virtutũ vitiorumq. sit capax, atq. insita vi optima quęq. amplecti posset, ac vitare noxia, licet inualide ea ꝑficiat, vbi diuino præsidio sit destituta. Quapropter non absurda mihi videtur illa Aristotelis cõparatio, qua mentẽ hominis assimilem facit tabulæ rasę nullisq; expolitę picturis, sed quę accõmoda est, aptaq; vt quiduis in ea adumbrari possit, ac delineari, aut vitiorũ scilicet mõstra, aut virtutũ simulacra. Quo spectat illud D. Pauli: Vt in opulenta magnificaq domo non solum vasa aurea & argentea sunt, verum & lignea & testacea, quorum illa honesto vsui destinãtur; ista sordido, parumq; honesto: Sic Deus in hoc mundi theatrũ varias corporũ ac animorũ differentias produxit, variisq. personis illas induit, ac diuersis instruxit ornamentis, nõ tamẽ sine spe excellentioris muneris assequendi. Neq; enim cuiquam ademtus est conatus, aut industria, qua eniti posset ad præstantissima, & cõsectari optima: imo ad illa huic adminiculatur remunerator, ac cunctantem impellit. Sic qui sua culpa sordescit ac vitiorum cœno obductus est, expolire se potest, abstersisq; sordibus effici

1. Cor. 12. *Ephes. 4.* *Mens tabula rasa.* *2. Tim. 2.* *Simile ab amplis ædibus.* *Nemo culpã in Deũ trãsferat.*

fici vas honorificum, atq. vsibus præclaris accõmodum. Aſſignauit ſiquidem Deus Opt. Max. cuiq. peculiarem corporis habitum, ſuæq. naturæ cõgruentem animam, quæ tamen multis modis immutari ſint apta. Deſciſcit enim nonnunquam homo, ac degenerat ab integritate, ſuiq præſtantia, ſeu corpus, ſeu animã ſpectes: atq. originis ſuæ oblitus, ſordibus, lutoq vitiorum inuoluitur: nonnunquã vero latẽter a Deo inſtigatus ex malis, quibus erat deuinctus, eluctatur, atq ad virtutem, ad ꝓbitatem, ad honeſta queq; nititur. Cui' rei documẽta ſumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnib itaq; ſua mens, ſuaq; anima obtigit, ſed quæ diuino munere, cuiuſq; afflatu multiplices dotes, variaq; chariſmata concipit: licet non æque valenter omnium mentes ſpiritus diuinus impleat. Accipiunt quidem omnes de vberrimo eius fonte, ſed alius alio affluẽtius. Quod talentorum diſtributio nobis inculcat, qua in obeunda negociatione ſalutis noſtræ diligẽtiam & induſtriam noſtram, licet inualidam, acuit atq exſtimulat: & Dei dotes amplificãdas augẽdaſq. præcipit. Vni enim quinque, alteri duo, tertio vnum partitus eſt, cuiq pro ingenii ſui captu, vtque operis huius Chorago expedire, atq e re vſuq; eſſe viſum eſt, expenſi acceptiq rationẽ ſuo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheum cõmonefacit, omnibuſq. eius nomine aurem vellicat, vt functionem ſuã curæ habeant, vt donum ſpiritus, tanquam ignem ſopitũ iamq. euaneſcentem exſuſcitẽt, vt excuſſo veterno delegatum munus ſedulo exſequi ſtudeant. Hoc enim a ſuis exigit Deus, vt quiſq. ſuam Spartam exornet, vt minam cõcreditam adaugeat, & cum fœnore refundat. Et quoniam non pariter otioſos eſſe nos, nec intermittere induſtriam, ſed continenter excubias agere, atq; indefeſſo labore inſiſtere nundinationi; Negotiamini (inquit) donec veniã Quod

Luc. 15.

Quid talenti & minæ diſtributio deſignet.

Matt. 25.

2. Cap. 1.

Simile a ſopito igni.

Luc. 19.

Negotiatio Euangelica.

cum organum electionis Paulus sedulo inculcaret aliis, id ipse omnibus modis præstare studuit, sic vt in legatione sibi commissa ceteris magis feruidus fuerit, atq in Apostolici muneris functione obeunda alacrior, viuidiorq. Vt itaq in gemmis, animantib. herbis, sideribus discrimen est, ac flos alius alio odoratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis hominum euenit, quæ peculiari quadã vi ac facultate instructæ, varias operationes, diuersosq effectus proferunt Quemadmodũ enim (vt Paulus ait) suo cuique semini vis insita, atq alia caro pecudũ, alia hominum aliaq species ac decor corporibus cœlestib. alia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alterius sideris splendor: ita corpus hominũ aliud alio præstantius, habituq magis generoso: ipsaq anima cum in hac statione, vitæq huius decursu, tum in resurrectione pro sua sorte ac meritis (quæ quisq. ad Deum referre debet, nulla philautia suiq. fiducia) dignitate & conditione potior, gloriaque superior. Magna siquidem cum in præsenti seculo, tum in futuro inter probos improbosq disparitas ac dissimilitudo multũq. diuersa cõditio. Impii enim in medio iustorum non subsistent: sed vt quisquiliç, aliaq. venti ludibria, dissipabuntur. Itaq Paulus ex natura rerum multa oculis nostris obiicit, quorum intuitu atque obseruatione, arcana diuinitatis nobis innotescunt. Sic in negotio Christi ab odore ac fragrantia rerum corporalium similitudinem desumit. Vt enim effluxus atq. exspiratio stirpiũ effectu se prodit, ipsumq cor vel reficit, vel offendit: sic anima, ex qua emanat salubris halitus, aut insalubris, Christum vel suauiter afficit, vel penitus offendit.

Simile a natura rerum.

Simile ab astris & semine.

Cor. 15.

Psalm. 1.

Simile a rebus odoratis.

2. Cor. 2.

Æneid. 6

> *Igneus est equidem vigor, & cœlestis origo*
> *Omni animæ.*

simile ab vrentibus rebus.

Sed vt ignis alius alio calidior, ac pro nutrimẽto, sub

iectoq.

iectoq. fomite vrentior: ex oleo siquidem, sulphure, bitumine, naphtha (quam Petroleum vocant) inflāmescit ardentius; ita anima pro sua facultate ac viribus, proq. acceptis dotib. vim suam in corpus exserit, estq. in proferendis actionibus vel agilior vel remissior; sic tamen vt corporis habitus ac cōstitutio, quam κρᾶσιν Græci vocant, eiusq; organa animæ subseruiāt. Par est ratio in malis geniis, quorum alius alio nocentior, hominiq. magis infestus. Sic in Euangelio Beelzebub princeps Dęmoniorum denominatur, tanquam in malis inferendis præpotens, ac magnarum virium. Sic Euangelicę narrationis series malos Genios nocendi studio ac malignitate discernit. Is enim, qui minus virium obtinebat ad perturbandam conuellendamq. hominis mentē adsciscit sibi septem deteriores se, ac collatis viribus ita illā occupant, vt sublata sit omnis emendatioris vitæ spes, omnisque ademtus ad saniorem mentem reditus. Quod si fas sit corporea conferre incorporeis: Vt stannum plumbū, argentum, aurum, æs, cuprum, orichalum, omnisq generis metalla suas sordes concipiunt, suamq. scoriam atq ærugine contrahunt; vtq. agri inculti, squalore ac situ obducuntur, iisq. zizania, ac infelix lolium innascuntur: ita animæ substantia sua vitia contrahit, ipsaq. exculta splēdore virtutum nitescit: neglecta vero vitiorum fuligine densescit atque obscuratur. Nec est quod quisquā opifici suo obloquatur, aut cum illo expostulet, vt ignauus ille, qui acceptum talentum defoderat, cum ad omnes odor Seruatoris d.manet, impressaque sint cuiq. diuinitatis vestigia, sic vt gentibus etiam a Deo alienis indita sit inscriptaq. naturæ lex, cuius instinctu mens illorū Dei notitiā concipit, ipsaque conscientia attestatur, ac ratio dictat, quæ sectari, quæ vitare conueniat quantumq. inhonesti honestique sit discrimen. Quisque itaque effi-

Geniorū malorum discrimē.

Matt. 12.

Simile a metallis.

Esaia 1.

Simile ab incultis agris.

Deo se quisq; submittat.

Rom. 2.

Natura lex cuiq; impressa. cere curet, ne in vanum incassumq. hoc munus accepisse videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decurrunt, obmurmuret, quod minus præstantem animam sit consecutus: sed quam obtinuit, foueat, illique vt agro sterili ac ieiuno culturam adhibeat, sparsoq; verbi Dei lætamine sementi præparet. Ipse infirmis conatibus, promtæq. voluntati non est defuturus. Nihil autem animæ salubrius, magisq; frugiferum, quam continenter sacrarum literarũ meditationi insistere. Hęc siquidẽ vitiis medetur, hæc morbos expugnat, hæc animi mœrorem diluit, mẽtiq. offusam caliginem discutit. Nullum est remedium sanandis restaurandisq; exulceratis mentibus efficacius, magisque præsentaneum, nullus morsus tam virulentus, nullum vulnus tam lethale, quod hoc medicamine non sanescat, atque obducatur.

Simile a cultura agrorum.

Hortatio ad amplectendã doctrinã cœlestem.

Hor. lib. 1. Epist.

Feruet auaritia, miseraq; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, iners vinosus, amator?
Nemo adeo ferus est, qui non mitescere possit,
Si modo culturæ patentem accommodet aurem.

Hæc commoda præstat Philosophia, non humana quidem, vt Horatius existimabat, sed cœlestis & diuina, quæ naturam luxatam ac collapsam integritati pristinę restituit, quę fiduciam erga Deum in nobis excitat, illiq. nos conciliat, quæ animi tranquillitatem adfert, mentemq firmam ac stabilem: qua nihil homini in hoc turbulẽto vitæ salo optabilius. Quo spectat illud Pauli, quo nullus in hac palæstra exercitatior: Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ hominem iustũ efficit, vt integer sit homo diuinus ad omnia officia pietatis accommodus.

Verbi Dei fructus & vtilitas.

2. Tim. 3.

De

De animæ immortalitate, atq; indubitata certaque corporis humani resurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici contingat. Deniq; quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaq; morituro fiducia consequendæ salutis.

CAP. XIIII.

Nihil homini calamitoso, morbisq; ac malis innumeris exposito, in huius æui decursu plus adfert commodi, depulsoq; mortis metu plus præbet solatii ac fiduciæ, quam vt subinde cõtempletur alterius vitæ beatitudinem ac fęlicitatẽ; eiusq; rei potiundæ spem certã atq; indubitatam concipiat. Quæ consistit in animę immortalitate, ac corporis resurrectione, totius fidei nostrę basi solida atq. incõcussa. Inanis siquidem forte labor omnis noster, atque irritus conatus: omnisq; vitæ nostræ ratio, cultus, institutum, religio euanida, atq; imposturæ affinis: si tanto, tamq. salutari bono frustrari nos, atq. ab alterius vitæ exspectatione decidere contingat. Quo mirari subit quorundam stupiditatẽ, qui non aliter spirare homines, quam bruta existiment, quiq; animas penitus exstingui, nec a morte quidquã hominis superesse cõtendunt. Qui cum in naturę operib. prorsus cœcutiant atq. hallucinentur, Deiq; potentiam vel non agnoscant, vel ex rebus conditis non obseruent, fit vt mens illorum assequi aut rationẽ inire nequeat, qui effici possit, vt anima sit æterna, ac nunquam interitura, ipsumq; corpus rediuiuũ sit futurum, suęq integritati aliquando restituendum. Cum autem Deus hominẽ immortalem esse, ac perpetuo illum subsistere voluit, ad imaginem & similitudinem sui illũ condidit Quod si homo Dei imaginẽ refert, eiusq similitudinẽ exprimit: necesse est, eandẽ cũ origine sua naturã cõsequi atq ęternitatis fore consortẽ. Huius muneris dignitatẽ ac præstantiã non sunt sortitę reliquæ animãtes: cum nulla in

Meditatio alterius vita quid efficiat.

In quo cõsistat hominis securitas.

Alia hominis, alia animãtiũ conditio.

Genes. 1.

Homo Dei imaginẽ refert.

Animātes mente destituta. his se proferant diuinitatis vestigia, nulla mens vigeat, desit ratio, memoria, intellectus, iudiciū, artes, disciplinæ, rerumque peritia desideretur, quæ hominibus Dei munere affatim sunt attributa. Quapropter piaculum est id statuere mortale esse ac caducum, quod a Dei substantia prodiit, quodq. a diuina mente homini est inspiratum Vt igitur Deus æternus, omnisq interitus expers: ita anima quoq. humana tanquam diuinæ essentiæ particeps, æterna, atque ab omni corruptione immunis Ceterum cum Deus hominis gratia omnia condidit, solus homo Dei causa, atq. illi conformis est creatus, eoque effectum est, vt Deus a mundi exordiis mirifice erga illum affici cœperit, illoq se oblectare, atq eius familiaritate & consuetudine perfrui exoptauerit, adeo vt huius caussa humanitati vniri sustinuerit, atq immortalis mortali agglutinari: quo diuina naturę humanę coalescat atq vniatur, humana diuinę. Cuius rei fidē suo hoc testimonio adstruit Dei patris sapientia Christus, qui hāc nobis salutem peperit: Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequā quicquam faceret; ab initio atq. ab æterno exstiti; quādo pręparabat cœlos, aderā: quādo certa lege & gyro vallabat abyssos, quando ęthera firmabat sursum, & terram deorsum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies ludens coram eo omni tēpore, ludens in orbe terrarum, & deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Quæ φιλανθρωπία, hoc est, vt Paulus ait, amor ac ꝓpēsio erga homines, hoc efficit, vt omnia nobis per Christum sint communicata, vt par sit cum illo nostra conditio, similis sorsq́, æqualis hereditas: eoque fit vt quidquid in Christo expressum est, in homine quoq. sit exprimendū. Ipse ęternus est, ac perēniter subsistit: id illi⁹ beneficio cōsequitur homo: Ipse primus resurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac pri-

Anima hominis diuinitatis particeps.

Deus homine vnice afficitur.

Prouer. 8.

Dei amor & propensio erga hominem.

Tim. 3.

Hebr. 3.

primitię tanti triumphi: illius virtute ceteri omnes sunt resuscitādi Quamobrem nemo sibi tam sit iniquus, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt nominis huius honorem sibi vel inuideat, vel ab se repellat. Quis enim tam stupidus, qui se ab interitu vindicare non cupiat, ac perenniter subsistere ex optet potius, quam perpetua morte sopiri, sublataque omni emergendi spe, in sempiternam mortem deuolui? Scio equidem nonnullis plausibilem videri hanc de animæ immortalitate persuasionem; ac corpus in eandem sortem recipi, pariq. futurum cōditione, ast aliquādo reuicturum prorsus abnuunt. Verum hi naturam hominis, totiusque conficiendi ædificii rationem non penitus excutiunt, nec in illum defigunt oculos, qui homini lucis huius auctor exstitit, & cuius virtute vitæ auspicia est consequutus Si quidem cum anima & corpus indiuulse inter se connexa hominem constituant, necesse est, vt totus homo, hoc est, & anima immortalitate potiatur & corpus per resurrectionis mysterium eiusdem muneris sit futurum particeps. Neq enim admittet ratio formationis hominis, vt alterum sine altero suo fine, cui destinatum est, potiatur; vtq. dimidiatus homo, aut altera modo pars beatitudinem consequatur: necesse est igitur, conditique operis ratio exposcit, vt corpus aliquando reuiuiscat, ac postliminio coniunctum animæ pari sit fururum cum illa conditione, eiusdemq. muneris consors. Cum enim Deus formando homini esset intentus: Faciamus inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quibus verbis non alteram modo partem designauit, sed totum hominē, qui ex corpore & anima conflatus est. Hæc enim duo vnita & conglutinata hominem conficiunt: quæ cum sint discreta ac diuulsa, hominē dissolui contingit ac nominis hui' honore destitui. Quapropter mihi ratio exigere videtur, vt vtraq. pars eundē finē consequa-

Nemo nō immortalitatē vel affectat vel meditatur.

Multi animæ immortalitatem statuunt, pauci resurrectionem.

Validum argumētum resurrectionis.

tur, scilicet vel beatitudinem, si vita innocenter sit transacta; vel damnationē, si nequiter: nec profecto foret rationi consentaneum, vt ab illa fęlicitatis spe corpus excideret, cū huius ęui molestias ęque perferat. Siqdē animę caussa nōnunquā flagris scuticisq. subigitur, plagas accipit ac cruciat⁹, dolores cōcipit, periclitatur, vitęq; discrimen subit: sic vt illas animę potentias sentientem ac vegetātem, quæ brutis etiam cōmunis, pertundi cōtingat ac dilaniari. In sententiis enim, dictis, persuasionibus, opinionibus, indiciis nōnunquā suo incommodo animę acquiescit atq. obsequitur, seque in omnibus socium præbet & ministrum. Itaq. non immerito iniuria affici corpus videretur, nisi eodem beneficio vtatur. Et quidem corpus animæ instrumentū, quo actiones suas perficit, ac functiones suas exsequitur: sed alia ratione, corpore animato ac sensili vtitur anima, quā opifex, aut architectus serra, malleo, securi: cum singula membra aptissime officiis suis sint distincta, multisque vsibus possint accommodari. Hoc autem discrimen inter corpus & animam statui posse video, quod inter Solem & Lunam. Ista enim licet lumen a Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi destituta est, fertur enim peculiari motu, suumq; circulum absoluit: lumen autem a Sole concipit, vt speculum, vtq. lebetes ac pelues perpolitæ ex opposita face splendorem, nullum vero lumen exhibet, nisi a Sole illustrata, sed tamē otiosa censeri nequit; cum menstruum cursum perficiat, suaq. cœli spatia nullo Solis adminiculo metiatur. Sic anima corpori quidem vires suppeditat, at illi non desunt insitę facultates & potentiæ naturales, quatuor humorum qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atque ad quiduis exsequendum appositum. Et quemadmodum Sol sua patitur deliquia, Lunæque interuentu occultatur, Similiter & Luna terræ obie-

Corpus animi caussa pericli tari.

Corpus quomodo animi instrumentum.

Elegās cōparatio a Sole & luna desumta.

Simile a perpolito speculo.

obiectu *eclipsin*, defectumque percipit. Ille cum per lineam eclipticam decurrit in eodem gradu: ista in oppositis: ita corpus & anima sua percipiunt detrimenta ac deliquia, & pars altera alteri nonnunquã vel ꝓdest vel officit. Cũ itaq tantus sit in his cõsensus, tã fida societas, illaq. tantisper, dũ in hac vitę statione excubias agũt, mutuas operas tradũt; par est, vt corpus per resurrectionem innouatum eiusdem muneris sit particeps, atq. in eundem municipatum admittatur. Qua autem ratione id perfici cõtingat, si quis, vt Thomas ac Nicodemus ob ingenii tarditatem assequi nequit, ne Deo vel suam potentiam detrahat, vel illi diffidat; sed oculos mentemq. in tanti opificis opera dirigat, abunde multa est perspecturus, quæ illi non deesse vires declarabunt, nõ solum instaurandi hominis, verum & quiduis eorum, quæ animo destinauit, perficiendi. Collustremus cęlum, hoc sideribus vndiq. exornatum, illiq. subiacentem terræ globum, ex qua pullulant tot speciosi, fragrãtesq. flosculi, tot stirpes salubres, cum esui, tum medendis corporib accommodæ, tot in maris gurgite piscium genera, tot in aere ac terra alites, tot pecora partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum ipsumq. hominẽ tanti operis ac muneris dominatorem ac pręfectum. Quæ initio Dei verbo ex nihilo, nullaq. subiecta materia creata, stabiliter perseuerant ac subsistunt, suasq vicissitudines, ortus, progressus, incrementa obtinent. Cum itaq. tam sit immensa conditoris vis & potentia: quis illi vires deesse dictitabit erigendi, restaurãdiq collapsa, qui admiranda quæq ex nihilo construxit? Quod si corpus hominis nullo negotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facilius erit mortuũ restituere, atq in vitã reuocare? non quidem ex nihilo, sed ex materia cognata ac familiari, quę vel in cineres reuoluta est vel alio quouis modo in auras euanuit. Vt autẽ ar-

Eclipsis solis & lunæ animæ & corpori cõparata.

Consensus corporis & animæ.

Natura rerum resurrectionem adstruit.

Conditoris maiestas & amplitudo.

Simile ab opere fictili.

tifex opus fusile confractum atque imminutum ex eadem materia restaurat formamq. inducit prestã-tiorem: ita Deus corpus in terram resolutũ suo tempore reuocabit in vitam, eadem quidem, qua fuit, specie, sed omni labe, omniq terrena concretione sublata. Hoc itaq honoris deferamus immenso Opifici Deo, eamq potentiam illi afferamus, vt quiduis eorum quælibet, efficere illum posse confiteamur, nec quisquam ex sua imbecillitate aut ignorantia illud ęstimet aut metiatur: cum minutissima a nobis comprehendi nequeant, prorsusq ingenii nostri captum excedant. Quod si hęc mundi spectacula totiusq naturæ ordo ac series nõ sit satis efficax ad excitãdas hominũ mẽtes, nec vllæ rationes satis firmę ac solidę ad declarãdam Dei vim ac potentiã; saltẽ in se quisq descendat, ac mẽtis suæ dignitatẽ ac præstãtiam sedulo excutiat: profecto intelliget atq. experietur, quãta sit humani animi mentisq excellẽtia, quanta deniq. illius vis & potentia, q homini hoc munus indulsit. Mihi vero humana mens nõ omnino gemmis videtur absimilis, quæ præter id ꝙ aspectu gratæ sint, atq oculis blandiantur, tum internas vires, effectusq efficaces obtinent, ac latentes, quas attritu & confricatione proferunt; vt Succinũ, Gagates, Magnes agitata ac cõcolefacta festucas, floccos, quisquilias, ferrum violenter ad se rapiunt: Sic animæ vis exuscitata ac concussa vim suam exserit, vtq. ignis sopitus ac cinerib. obductus emicat, sensimq. scintillare incipit. Et quanquam diuina virtus passim se profert, atque in tanto naturæ artificio omnium se oculis exhibet, adeo vt humanus animus expleri ac satiari nequeat: in nulla tamen re DEI vis atq. amplitudo magis elucet, aut expressius se declarat, quam in animo menteq hominis, quæ ab archetypo diuinitatis est depromta. Quapropter non est ꝙ quisquã eam opinionẽ concipiat,

Deus omnipotẽs in eo quod vult.

4. Esdr. 4.

Mentis cũ gemmis cõparatio.

Simile a gemmarũ efficacia.

cipiat, vt id existimet aliquandò interiturum, quod ab essentia diuinitatis dimanauit, tantisq; dotibus est excultum. Quo mihi nō absurde ratiocinari videtur Plato: Quidquid non cōstat ex elementis, est immortale, atq; interitus expers: Anima non constat ex elementis, nec ex materiæ concretione conflatur, sed diuinitus originem est sortita: Igitur non est obnoxia corruptioni. Nec sane tanta inesset hominū animis vis, & acumen ingenii, præstantia doctrinæ, inuentionis subtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia: nisi anima à terreno concretu aliena, diuinitatis esset particeps, atq æternitati destinata. Quæ persuasio priscorum etiam animos occupauit: Quibus insitum erat, teste Cicerone, esse à morte sensum, neq; excessu vitæ sic deleri hominē, vt funditus interiret. Idq. tum multis aliis, tum cærimoniis sepulcrorum intelligi licet. Quas nec tanta cura coluissent, nec tā inexpiabili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum animis, mortem non delere omnia, sed quandam esse migrationē, commutationemque vitæ melioris. Nec sane quisquam potest esse tam rudis, tā ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, tametsi nesciat cuius Dei prouidētia regitur hoc omne quod spectamus, aliquod tamen esse numen intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, ordine, vtilitate, constantia, quod fulcit ac moderatur omnia. Cum itaq. Deus Opt. Max. qui nihil temere aut fortuito est molitus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, absurdum videri posset, vt is ad nihilū sit redigendus, totusq; spectet ad interitū. Longe profecto melius consuluit, generi humano naturæ parens, quam vt id gigneret atq; educaret, quod cum perpessurus esset extremos labores, tū incideret in mortis sempiternum malum, portum potius commonstrauit, ac fidam tutamq; stationē, in qua post

Mens humana diuinitatis exemplar.

In Phædro.

Tusc. 1.

Ethnici immortalitatē admittunt.

Cic. de Diuin.

Homini rerū principatus attributus.

Coloss. 3.
Heb. 2.

exactos huius qui labores liceat conquiescere. Hinc Paulus omnia studia, curasq. nostras sursum spectare vult, erectaq; mente in supernam ciuitatem, cœlestia meditari. Quod si huius tantum seculi finibus vita nostra terminatur, nec vltra producitur, nihil homine calamitosius, nihil abiectius, prorsusq; iniqua opulentorum atq; inopum conditio. Cum illi delitiis adfluant, rerumq; omnium copia perfruantur: isti malis omnibus expositi nullã habituri sint post hanc vitam spem, nullum solatium. Quamobrem optime ratiocinatur Paulus: Si in hac tantum vita spem fixam in Christũ habemus; nihil Christianę professionis hominibus miserius, multoq. potior illorum conditio qui à Christo alieni suauiter viuunt, seseq; molliter curant, quam Christianorum, qui vana spe ludificati malis se diuexari patiuntur, omniumq; ludibrium esse sustinẽt, ac reiectamentum. Quod si quidquid est hominis, perit, totaque spes morte finitur, quid sibi vult anxius ille mentis cruciatus, atq; animi carnificina? quid scelerum vltrix conscientia? quid ingruente tempestate aliqua pauor & trepidatio? rursus quid securitas, animiq; tranquillitas, & constantia? Nonne illa pœnam sunt metuentis post hanc vitã: ista præmia spectantis, ac malorum lenimen, vitæq; ex Dei præscripto exactæ non sine certa spe, remunerationẽ? Quæ res effecit, vt Paulus exhortatus Timotheum suæ disciplinę assectatorem ad peragẽdam muneris Apostolici functionẽ, ad quã erat adsciscendus, desumto ab athletis ac pugilibus exemplo, cõfidenter pronuntiarit: Certamen bonũ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod superest, reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet Dominus iustus iudex, non solum aũt mihi, sed quotquot illi fidũt, illiusq. promissionibus nituntur. Quamobrẽ non est quod quisquam ab hac spe decidat, mentemque sinat à tantæ felicitatis

1. Cor. 15.
Solida Pauli rationes in asserenda immortalitate.
Animi carnificina mentẽ vellicat.

2. Tim. 4.

tatis exspectatione dimoueri. Huius enim rei veritatē sua cuiq; mens dictat, intellectus percipit, ratio cōfirmat, natura rerum loquitur: adde quod omnibus insita sit immortalitatis honesta ambitio, & quod quisq. memoriam sui quam maxime longam efficere cupiat, eamq; apud posteros durare pereniter, ac nulla vetustate aboleri. Quæ vna ratio validissima Augustino ac Ciceroni creditur, qua conuinci possit, animā esse immortalē, nec vnquam interituram. Hæc siquidē persuasio magnos addit stimulos, magnaq; incitamenta ad virtutē, ac propositis præmiis ad præclarissima quæq; mentē exstimulat. Et quanquā hæc & pleraq; alia non exigant rationū suffragia, nec diuina (vt Paulus ait) consistant in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, nō tamen improbandus illorum conatus atque industria, qui sobrias rationes adferunt; quo illorū animis error eximi posset, qui contemtis scripturæ testimoniis ægre ferunt animæ immortalitatē, ac resurrectionis fidem hominibus inculcari. In ceteris vero nō consultū arbitror diuina curiosius perscrutari; ac sacri codices frenū iniiciunt humanæ temeritati, quæ eruere tentat accessu adituq. difficilia, atq vnde non facile resilire, ac referre pedē licet. Cuius rei documentū Iob, Esdras, ac præcipue Paulus exhibuit, qui eo erat progressus, vt exclamare sit coactus: O altitudo diuitiarū sapientiæ & cognitionis Dei, quā inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit mētem Domini? aut quis illi fuit à consiliis? Quoniam ex illo, & per illum, & in illo omnia. Ceterū ne quis se diuelli patiatur ab hoc solido fundamēto, in quo tota spes hominis decūbit, totiusq salutis cardo vertitur, Paulus acriter vrget ac inculcat resurrectionem, quæ & animæ immortalitatem complectitur, eiusq; rei fidem, certitudinem, rationem, modumq; exprimit, ex natura

De cognit. vera vita.
Tusc. lib. 1.
1. Cor. 2.
Quatenus eruenda Deitatis arcana.
Rom. 11.
1 Cor. 15.

reiũ desumta similitudine Natura enim omnium rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exacte exprimere, aut ementiri potest, multa parit atq; effingit, quæ Dei potentiam in omnibus efficacem demonstrant, atq in elaborandis fingendisq rerum simulacris, virtutem declarant. Quod si admiramur artificem ob insignem aliquam, concinneque depictam tabulã, aut rem quãdam affabre elaboratam, vt Gaditanus fecit perfecta Liuii historia: quanto magis illum suspicere ac venerari par est, qui tam stupẽda rerum miracula oculis mentiq. hominum obiicit, quorũ nec numerus iniri potest, nec ratio? Nam vt ex minutissimis naturæ rebus corporis humani innouatio comprobetur: Quis nõ obseruauit ex cicada iam vetula atq exolescente proiecto exuuio prosilire recens atq agile, argutumq. insecti genus? ex segni ac moribũda eruca papilionem picturatum ac volitantẽ? ex formicis alatam muscã? Quid bombyx vermiculus, qui serica texit, nonne signa renascentis vitæ commõstrat, dum mortua reuiuiscit? Phœnix Lactãtii carmine celebrata an ne rediuiua resurrectionis specimen nobis exhibet? Quid ipsa veris amœnitas, grataq. recurrentis anni vicissitudo? nonne resurrectionẽ repræsentant, mentesq; nostras in spem immortalitatis erigũt? Quem vero terræ vis ac natura non oblectet? quæ cum gremio mollito ac subacto semen sparsum acceperit, primum inoccatum cohibet, deinde tepefactũ vapore & complexu suo elicit herbescentem viriditatem, quæ fibris nixa stirpium sensim adolescit, culmoq; erecto geniculato, vaginis iã quasi pubescens includitur, e quibus cũ emerserit, frugẽ fundit spicæ ordine instructam, & cõtra auium minorum morsum munitur vallo aristarũ. Omitto vim ipsam omniũ, quæ ex terra pullulãt: Siquidem ex fici tantulo grano, ex acino vinaceo aut ceterarum stirpium minutissimis

Quomodo homines resuscitandi.

Simile à pictura.

Simile ex natura rerum.

Phœnix resurrectionis typus.

Cic. de Senect.

Stirpes renascentes resurrectionẽ commonstrant

tiſſimis ſeminib. tantos truncos, ramoſq; , ac frondiũ pompã procreari perſpicimus. malleoli, plantæ, ſarmenta. radices, propagines, inſitiones, nonne ea efficiunt, vt non abſurda videri poſſit corporis humani innouatio? Hanc tam admirandã naturæ vim poſt Ciceronẽ Chryſoſtomus exaggerat in immenſum, ac terram omnium parentem ſummis præconiis effert. Omniũ enim rerum vita ex terrę vligine exſiſtit: herbę, arbores, floſculi, multiformes & varii ſummaq; arte elaborati, nõ ſine eximia odoris ſuauitate ex ſoli vbertate ortus atq; incrementa ſuſcipiunt. Aer craſſus in aquã denſeſcit, quę cœlitus delapſa terram irrigat, eadem rurſus Solis calore extenuata rareſcit, atq; in aerem commutatur: multaq; eius generis varias mutationes ſuſtinent, quæ non minus admirationis adferunt quã reſurrectio. Verbi cauſa, vitis ex terræ humiditate non ſolum pampinos & capreolos guſtu peracerbos, ſed ſalubrem etiam ſuccum, vuaſq; ſapidas producit. Palma ſcabra arbor & corticoſa dactylos profert dulces, vinoſos, ſucculentos. Iam vero ſemen vnde homo concipitur, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, pulmonẽ, neruos, arterias, carnẽ oſſa, cartilagines, membranas figuretur, quis poſſit ratione cõſequi? tam multa ſunt in corpore humano qualitatũ, humorum, potentiarũ, virtutum, functionũ diſcrimina, ex vnico ſemine cõſtituta. An ne tibi inexplicabile videtur, quomodo humidũ & molle in os durũ ac frigidum ſolideſcit? quomodo in ſanguinem rubicundum ac florulentum cibi alterentur? in venas, arterias, neruos muſculos, ligamenta, tendines, alimenta commutẽtur ac ſolideſcant? Cum itaq; tam multa quotidie natura moliatur, quorum mẽs humana rationem aſſequi nequeat: quis negabit id pręſtare poſſe totius vniuerſitatis opificem in reſuſcitandis erigendiſq; corporibus, quod natura Dei

1. Theſſ. 4.
Homil. 7.
Terra poſt Deum rerũ parens.

Natura artificiũ.

Ex hominis ſtructura exemplum.

Natura Dei miniſtra.

ministra quotidie facit in fouendo eliciendoq. putrefacto semine. Vident id madefactum repullulascere, atq; in speciosam stirpem, densamq frõdem emergere, & nõ credunt hominẽ humo conditum reuicturum, suoq nitori aliquando restituendum.

Exempla resurrectionis ex Cypriano.

Itaq Cyprianus, cui symbolum adscriptum est, Pauli exemplo ex natura seminum resurrectionis fidem illustrat: Si quis, inquit, diuersa semina in vnũ commisceat, atque hæc indiscreta seminet, vel passim in terram spargat; nonne cuiusq; seminis satio competẽti tempore secundum naturæ suæ speciem germen producit, & culmum suæ formæ, suiq. corporis reparat? Ita quoq; carnis substantia quamuis varie ac diuerse sparsa sit, cum Deo visum erit, reducetur in vitam, illa specie quã mors abstulerat: atq; ita fit, vt vnicuiq; animę nõ confusum, non adscititiũ, aut extraneũ corpus; sed suum quod habuerat, sit restituendum, vt cõsequenter possit, pro præsentis vitæ certamine cum anima sua caro pudica coronari, vel impudica puniri.

Simile à sparso semine.

Quapropter nõ videtur mihi Paulus magis apposita propinquaque imagine resurrectionis typum potuisse figurare, quã sparsi seminis subactiq; scrobis similitudine. Quod est. n in natura semen humo cõdere, hoc est in resurrectione cadauer sepelire: quod illic enasci, atq in viuã stirpem emergere id homini reuiuiscere. Cõmittitur terræ corpus putredini obnoxiũ: at idẽ reuiuiscet sublata omni naturę imbecillitate: defoditur in terrã variis affectibus, calamitatibus, morbisq; expositũ: resurget alacre, viuidũ, erectum, purumq; ac putum, atq; ab omni labe defecatũ. Exemplo res erit lucidior:

Exemplũ ab exhausto corpore

Ægroto qui graui morbo conflictatur, color deflorescit ęfficiturq; luridus, mustelinus, squallidus, giluus, cadauerosus: totũq; corpus adeo gracilescit atq. extenuatur, vt exhausto vitali succo agnosci nequeat. At is adhibitis medicamentis, ac salubri victus

ratione

ratione reuiuiſcit, fitque pinguis ac nitidus, cuteq; tam ſuauiter curata, vt Mangonio excultus atq expolitus videri poſſit. Sic in reſurrectione idē corpus emerget, ſed illuſtrius, & in quo nulla apparebunt concretæ labis, aut corruptelæ veteris veſtigia. Hoc exemplar in Chriſto primū incoatum eſt, qui nulla re efficacius diuinitatem ſuam declarauit, quam reſurrectionis triūpho. Id ipſum in omnibus eius virtute eſt exprimendū Qui, vt Paulus ait, trāsformabit corpus noſtrū humile, ac conforme reddet corpori ſuo glorioſo, ſecundum efficaciam, qua poteſt etiam ſibi ſubiicere omnia Quamobrem non vult nos diſcruciari metu mortis Apoſtolus, nec impotentius luctu ac lamentis confici. Quandoquidē qui in Chriſto obdormiſcunt, Dei verbo ſunt reſuſcitādi, ſempiterno æuo cum illo fruituri: quod ita futurū prædixit ſeruator: Veniet hora qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocē eius, ac prodibunt; qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in reſurrectionem condemnationis. Quibus verbis ſolatium adfert deiectis afflictisque mentibus, ne malis ſuccumbant: impiis vero ac deploratis hominibus terrorem incutit ac trepidationem, vt qui nullū prorſus ſibi ſcelerum finē ſtatuerent, niſi poſt hanc vitā perſoluerentur pietatis atq; impietatis prēmia Vnde Iob in extrema calamitate conſtitutus, & cui ad ſummam miſeriam nihil eſſet reliqui, hac certa ſpe ſe ipſe ſolatur: Scio quod redemtor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum ſeruatorem meum, quem conſpecturus ſum ego ipſe, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes in ſinu meo, hoc eſt, nemo excutiet mihi hāc fiduciam & certitudinem. Cum itaq; tota ſpes ac fiducia conſequendæ ſalutis, omneq; in extremis ſolatium in reſurrectionis fide cōſiſtat, hanc præcipue opponamus inſultib. ac ter-

Philip. 3.

1. Theſſ. 4.

Ioan. 5.

Diffidentia & fiducia quid efficiant.

Cap. 14. 91.

Reſurrectio labantes fulcit.

ricula mentis,quibus mentes nostras subruere tentãt,ac labefactare Dęmones,in eoq spem fixam habeamus,qui tantę libertatis nobis auctor atq.assertor exstitit. In maximam aũt spem ac saluris fiduciã erexit hominum mentes diu exspectata Seruatoris natiuitas,multũ contulit eius inter homines cõseruatio,morũ integritas,doctrina,mors deniq ipsius, quam nostra caussa subiit, atq. ab interitu nos vindicauit:verum hoc effecit resurrectionis veritas, vt parto de morte triumpho ac victoria,nemo de promissa salute possit ambigere,sed firmã spẽ cõcipere audeat,in se quoq.omnia perficienda,quę in capite sunt expressa,exhibitaque. Itaq tota fides nostra illius resurrectione nititur,per quã Christus mortem expugnauit,eiusq.aculeum,hoc est,peccatũ,quod à Deo nos auersos reddidit atq alienos, cõfecit. Proinde cum tantam felicitatem per mortẽ Seruatoris ac resurrectionem simus consequuti, non sinamus nos à recta semita dimoueri, sed demus operam,vt tantorum bonorum fructum percipiamus, atq; in illum continenter defigamus oculos,qui singulari suo fauore ac misericordia,per Christũ excitatum à morte, regenuit nos in spem viuã,vitæq. nunquam interituræ restituit,atq; hereditatem immortalem consignauit, condonans nobis omnia delicta, obliterato expunctoque quod aduersus nos erat,chirographo.Huius beneficii memoria animo nostro assidue obuersari debet,potissime quando postremus conflictus nobis adeundus est, in quo, detestatis omnibus anteactę vitæ flagitiis,opponamus Satanæ, morti, peccato inferno immensam Dei patris misericordiam per fiduciã in Christũ, per quem nobis certo obuia parataq. est salus omniũq peccatorum remissio ac recõciliatio in sanguine illius. Per hunc accessum aditumque habemus ad patrem. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Sic enim dilexit Deus

Natiuitas Christi quid effecit.

Resurrectio quid homini contulit.

1.Pet.1.

Coloss 2.

Resurrectio semper in animum reuocanda.

Ioan 3.

Deus mūdum, vt filium suum vnigenitum impenderit nobis redimēdis, vt omnis qui credit in eum, quiq. illi fidit, ac promissioni illius innititur, nō pereat, sed vitā æternā assequatur. Quæ fiducia exsuscitat, erigitq. mentes nostras, vt proferant veros fructus per opera caritatis, qua summo amore prosequimur Deum, & propter hunc proximū. Quod aūt dictat fides, exsequitur caritas. Fides enim non otiosa gignit caritatem, caritas vicissim alit fidem. Sic in fatuarum lampadibus exstinguitur lumen fidei, oleo caritatis deficiēte. Hæc itaq. fides, fiduciaq; promissæ misericordiæ, quæ cordi nostro infusa est per Spiritū sanctū, excitanda fouendaq. in nobis, vt per Christi mediatoris meritum clamemus, Abba, pater. Spiritus enim adoptionis atq arrhabo hereditatis nostræ in redemtionē acquisitæ possessionis erigit nos ac consolatur, mentiq. trepidationem, ac cōscientiæ terrorem eximit, efficitq vt fauorem, vt præsentiā, vt misericordiā Dei agnoscamus, & consequamur redemtionē ac reconciliationem beneficio Iesu Christi, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine illius. Itaq iustificati fide, pacem cōsequimur, ac pacatā conscientiā, mentemq; tranquillam ac securam, sic vt discussa omni diffidentia ac desperatione, conceptaq; certa resurrectionis atq; immortalitatis spe, nec quidquā hæsitātes de parta salute, alacriter hinc emigremus in nostram sedē, ac supernā patriā, perēni gaudio cum libertatis nostræ assertore fruituri. Quæ ne mentib. nostris aliquando excidant, tantiq; beneficii ac pignoris exolescat recordatio, aut obrepat obliuio, cœnam Dominicā ac sacram Synaxin instituit: qua subinde recolimus ac refricamus omnium actorum memoriā, vt crebra meditatione noui fœderis erigatur atq. inardescat mens nostra in illius reuerentiam, sumtóq corpore & sanguine ipsius, illo vnia-

Fiducia in Christum mentes erigit.

Matth. 25.

Fides caritate stipata.

Gal. 4.

In Deum per Christum dirigendi oculi.

Synaxis.

mur,ac certam ſpem atq fiduciam concipiamus caritatis ac miſericordię immenſę,qua non dubitauit, vitā ſuam nobis redimendis impēdere. Quod ipſum monumentum cū aſſidue, tum maxime ſub finem vitæ, morteq, iam immīnēte adhibere, menteq; ac animo concipere cōuenit, vt trāquillitas in animis noſtris,ſummaq; in illum fiducia mentibus noſtris inhæreſcat, ac continenter illi gratias agamus pro inæſtimabili effuſi ſanguinis munere, quo omnem peccati labē nobis exemit, excuſſoq. mortis terrore,ac ſublata ſęuiſſimi hoſtis tyrānide in libertatem captiuos aſſeruit. Hoc itaq; myſtico pane ac ſacroſancto ſymbolo certi reddimur Chriſto nos eſſe inſitos.illiq; vnitos atq; arctiſſimo dilectionis vinculo cōnexos. Quo efficitur vt certiſſima ſpe tanquam ſcipione fulti ea nos aſſecuturos confidamus, quæ cōcepit ac perſuaſit afflatu ſpiritus fides, ex qua tanquam radice,caritatis rami pullulāt qui vberrimos operum fructus proferunt. Illi enim viuacem eſſe fidem teſtātur,nec vlla ſui parte mutilam aut claudicantem. Bonis ſiquidem Deoq; acceptis operibus fides ſolida nunquā deſtituta eſt, ſed ornata, vt ſpecioſa arbor fronde ac fructibus Cum itaq; virtutes iſtæ heroicæ,ac diuinitus inſpiratæ, quæ ita inter ſe cohærent ac cōſentiunt,vt ſe diuelli non patiantur, ad ſalutem ſint neceſſariæ, in iis ſedulo exercenda mens eſt,quo poſt exactas huius æui moleſtias, poſt approbatā atq.exſertam fidei noſtrę profeſſionem, quam Deus à nobis exigit, in eaq; nos exercet, eas opes,illam hereditatem,illa præmia conſequamur, quæ Deus iis cōſignauit, qui in vitæ huius certamine delegato munere probe ſunt defuncti: in quo ſi erratum eſt,nihil ſaluti magis proximū. quam erecta in Deum mente, immēſæ illius miſericordiæ ſe totum committere Freti itaq; illius clementia, ac ſpe miſericordię,quā nulli reſipiſcēti denegat,fulti, acceda-

Euchariſtia.

Heb.8.

Iacob.2.

Habendus delectus operum.

Iuſtificatio impÿ ex Dei fiducia.

Ezech 18.

Heb.4.

accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ ipsius, vt cõsequamur misericordiam in tempore opportuno. Atque illud Prophetæ continenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisq; iudicis auribus insonemus: Nõ intres in iudicium cum seruo tuo Domine, quoniam nõ iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens: Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit? Verum apud te propitiatio est, & copiosa apud te redemtio.

Psal. 143.
Psal 119.
Diffidentia excutienda animis.

An prodigiosis monstrosisq; partubus atque abortiuis anima rationalis indita, sintq; resurrectionis futuri participes, obiter qua ex caussa excitentur monstra.

CAP. XV.

QVicunq formam humanam obtinẽt, sumtoq; à primo parente nascẽdi ordine, ratione ac modo ab vtroq sexu sunt proseminati; licet monstrosa sint specie deformiq; habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decursoq; ęui huius curriculo futuri sunt resurrectionis participes. Qui vero nihil hominis prę se ferunt, atq; ex alterius animantis commistione sunt conflati suasq; actiones aliter, quam homines exercent, nec immortales sunt futuri, nec innouati corporis honore illustrandi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Centauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & si qua alia fabulosa vetustas commenta est, nec animam rationalem obtinent, nec resurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades pleriq; enormi corpore, adspectu tetro atq; horrido, rostro suillo, rictu indecenti: sed hi omnes tametsi à naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referũtur: Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiscũtur, aliaq; animę munia obeunt, ac suas actiones humano more peragũt, licet ab hominis dignitate ac pręstantia, insitaq naturę vi nõnihil degenerent.

Deformitas non priuat quenquam hominis nomine.

Vnde mõstrosa species. Contrahitur autẽ multifariam monstrosus corporis habitus. Siquidem pauor, metus, cõsternatio, influxus siderũ, excremẽti seminalis vel defectus, vel redundãtia, imaginationes gestantiũ, variaq. simulacra quæ animo menteq. concipiuntur, corpus deformãt, atq alienas species, figurasq absurdas sexui imprimunt. Nonnunquã totius naturę ordo inuertitur, cũ vel semina vitiata sunt, vel instrumenta inepta, sic vt naturales facultates propagãdæ fingendęq. sobolis suum opificiũ exacte elaborare nequeant. *Simile ab artificis industria.* Vt enim artifex quamlibet industrius opus feliciter incoatũ perficere nequit, vbi vel materia improba est, vel instrumẽta retusa: Sic natura destituta facultatũ suarum viribus, vel materiam nacta inidoneam, omnia vitiose agit, suoq; fine frustratur. Nõ desunt qui data opera nõnullas corporis partes aliter, quam natura instituit, informant. Sic in Asia, Hippocrate teste Μακροκέφαλοὶ erãt, quorum capita in oblongam formam figurabãt nutrices: id enim visum est illis insigne, ac generosæ indolis argumentum, vt Persis nasus aquilinus. *De aere & locis.* Quo tandem effectũ est, vt etiamsi cessaret atq; intermitteretur premendi capitis cõsuetudo, natura tamen dũ formationi fœtus insisteret, cũ inueterata inolitaq. cõsuetudine conspiraret, & quę quisq. artificiose adhibitaq. industria moliretur, ipsa natura sponte exprimeret. Alimenta quoq; ipsaq ambientis aeris qualitas nonnullarũ partiũ deformitatẽ pariũt. *Regiones corporis & animi conditiones immutãt.* Sic qui frigida humidaq loca occupãt, sunt capiones, ventricosi, obeso corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleraq; regiones pigmæos producunt, arimaspos, nanos, pumiliones. coactæq. breuitatis homũculos Alpę gutturosos strumisq. deformatos, simis naribus. varis repandisq cruribus Verũ licet in his multa desiderentur, membraq; vel distorta sint vel enormiter cõstituta. q̃a tamen ex hominib. sunt progna-

prognati,ac vis al qua rationis in his viget,iisdemq. naturæ legibus ducuntur,animã rationalẽ iis inesse Orthodoxi statuũt,ac resurrectionis fore consortes. Cuius vis hoc effectura est,vt deformia quęq;,aspectuq horrida,dignã homine venustatẽ consequantur,mẽbraq. hiulca,distorta,luxata, incurua,mutila in suam integritatẽ sint restauranda. Et quanquam in nõnullis rationis vigor minus elucet propter organi ineptitudinẽ,vt in pueris,seniculis,ebriis,delirantibus,quibus vel impedita est animæ vis,vel oppressa:singulis tamen anima rationalis infusa est: quæq. imminuta sunt, resurrectionis munere continget impleri.Imperfecti vero partus atq abortiui, omnesq; effluxus,quib. aut nulla est, aut perexigua membrorũ delineatio,quod animæ rationalis munere sunt destituti, hominis nomen nõ promerentur:eoq nec resuscitandi Medici autem inter abortum effluxumq. discrimen statuunt Effluxus siquidem fit,cũ semina primũ aliquot dies cõglobata ob vteri læuorem ac lubricitatem præmature effluunt ac delabuntur,sic vt informe quiddã profluat,ac rudimentũ futuri fœtus,operisue incoati adũbratio, quod ipsum deperit atque excutitur:vt semina, fœtusque arbutei in frugiperda arbore. Abortus vero membra exacte plerumq. cõformata demonstrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit,animę rationalis,vitæq. munere potitur. Quo fit,vt si erũpat,obortaq. subita aliqua consternatione excutiatur,in vitã aliquando sit reuocandus. Licet. n. multa in illo desiderentur, iustaq; magnitudo denegetur,omnia tamẽ in resurrectione sunt implẽda,quę tempore erant accessura. Et quemadmodum pueri multa habẽt potestate,quæ progressu temporis, accessuq. ætatis se proferunt: vt sunt dentes,vngues, capilli,iustaq moles ac statura corporis, quæ facultate seminis sensim augescũt ac perficiuntur: sic in

Resurrectio corpora indecora restituet.

Abortus & effluxus discrimen.

Simile a puerorum incrementa.

resurrectione omnia corporis detrimẽta, omnesq; partes inabsolutæ perficiẽtur. Quisquis igitur ex humano semine, non ex fœda aliqua putriq; vligine, aut vitiosi humoris concursu & confluuio prognatus est, tametsi monstroso sit corpore, ac deformi specie, à morte postliminio in vitam reuocãdus est, sublato omni vitio, membrisq; omnibus vigore resurrectionis in suam integritatem decenter redactis. Siquidem immensus ille rerum opifex:

Prudentius.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam.
Nam si debilitas redit, instauratio non est.
Quod casus rapuit, quod morbus, quod dolor hausit,
Quod truncauit edax senium populante veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Deo nihil impossibile.

Id enim illi admodũ procliue erit, minimeq. operosum, qui ex nihilo omnia cõstituit. Plus est enim, Augustino teste, homines creare, quam collapsos erigere, ac denuo in vitam reuocare. Plus est efficere, vt exsistat quod nunquã fuit, quã reparare quod aliquando exstitit. Nec Deo perit terrena materies, cui facile est reuocare in pristinam naturã, quod in halitus, in auram, atq; aera euanuit, quodq; vel absumsit macies, vel fames exhausit, vel morbi depopulati sunt, vel exustione in cineres sit reuolutum, vel in elementa, ac corporis alieni substantiã transierit. Reddetur. n. caro illi homini à quo decisa est, tanquam mutuũ atq; æs alienum. Hanc tam efficacem vim experientur, qui hominis nomen promerentur, eaq; monstra quæ ex hominibus prosemi nata sunt, atq. eandẽ cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri sunt consortes.

Simile ab ære alieno

Humores atq; alimenta corporis habitum mentisq; statum manifesto immutare: atq; hine affectuum origo, ac conscientiæ stimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quisq; ratione illi mederi queat.

CAP. XVI.

Nos

NEmo est mortalium qui affectibus nõ ducatur, suaq. percipiat παθήματα, seu perturbationes, at alius alio est cõcitatior, atq; ad concipiendos animi motus propensior. Siquidem qui inculpato sunt corporis habitu ac temperanter victus vitæq; rationem instituunt, perturbationibus minus solẽt inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac constantia fuisse memoratur, vt domi forisq. semper eodem vultu, eadẽ mentis alacritate exstiterit, licet morosam vxorem perpeti sit coactus: quod ipsum non alia ratione obtinuit, quam frugalitate, summaq. temperantia. Hinc Cicero omniũ perturbationum fontẽ, intemperantiã constituit, quæ est à tota mente atque à recta ratione defectio, adeo vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemadmodũ igitur temperantia sedat omnes enormes appetitiones, atq; efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, conseruatq; moderata iudicia mentis, sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflãmat, conturbat, incitat. Quo fit, vt oẽs corporis morbi, mẽtisq. errores ex ea pullulent. Vt enim, dũ sanguis & pituita redundãt, aut vbi vtraque bilis adaucta est, ęgrotationes, morbiq in corpore nascuntur, sic prauarum opinionum conturbatio, earumq. inter se repugnantia animum sanitate spoliat, ac corpus in mutuã perniciem pertrahit. Ira siquidẽ, excandescentia, obtrectatio, metus, pauor, mœstitia, æmulatio, si quando venis medullisq insederint, atq. intimos mentis recessus occuparint, corpori quoq infesta sunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidẽ morbi animũ per consensum, ac lege cõsortii afficiũt. Et quanquã obiecta, multęq. externæ caussę motus turbulentos in homine cõcitent, pręcipua tamẽ caussa atq origo in corde, necnon in humoribus spiritibusque consistit, q si moderati sint, nec aliena qualitate imbuti,

Nemo non affectibus vrgetur.

Socrates cur affectibus minus obnoxius.

Tuscul. 4.

Temperantia.

Affectuũ in anima tyrannis.

minus feruescit animus, pauloq mens est sedatior.. Ita si sanguis sincerus sit ac defecatus, si æquabile tẽperamentum, corpusq. valetudine inoffensa, segnius irritari hominem contingit, minusq. vel ira, vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari: aut si aliquo affectu concutiatur, vt nemo prorsus ἀπαθὴς, atq. ab affectibus alienus, cõfestim adhibita in consilium ratione, mentisq; iudicio, omnis animi feruor mitescit, æstusq. sedatur. Cuius rei documẽtum sumere licet ex Dauide ac Pericle, quibus cũ improbus quidã insultaret, ac conuicia ingereret, nõ odio illũ aut vindicta, sed humanitatis officio sunt prosecuti Concipit quidem cor ex his quę foris obiiciuntur, varios animi motus, sed plerumq. nullis obiectis simulacris in violentos affectus erũpit, ac subeunte animũ latenti tacitaq. cogitatione vel illatæ contumeliæ, vel accepti incommodi indignatione, mens ipsa feruescit, atq; intra se tumultuatur. Magni itaq. refert in affectuũ differẽtiis, quale cuiusq. temperamentũ exsistat, quibus humorib corpus sit oppletum, quæ spirituum qui ex humoribus generantur, qualitas. Siquidem qui calido sunt siccoque corporis habitu, celerius incandescunt, præsertim qui improcero pusilloq. corpore exsistunt, quibus oblata etiam futili quauis, nulliusq. momẽti occasione, citissime bilis accẽditur, quæ propter loci angustiam, minimumq; organorũ interuallum, mentem confestim corripit, atq. vt humiles casas, ac tuguriola inflammat accẽditq Eadem ratione huiusmodi constitutionis homines præ ceteris ingenio, mentisque iudicio pollent, quod spiritus coacti, minusq. diffusi aut dissipati acrius vires suas exserãt. Vt aũt nutrimenta ac fomites alia aliis promtius flammam concipiunt atque inardescunt, tum quædam serius, quædam citius sopiũtur: ita in spiritibus atq. humoribus fieri assolet, quorum nonnulli diuturnos,

Affectuũ origo.

Dauidis & Periclis moderatio

Statura pusilla cur iracundi.

Simile a fomitibus ignitis.

nos, tenacesq. affectus pariunt: nonnulli euanidos subitoq. perituros. Quo fit, vt cholerici sint feruidi, animoq. concitato. Atq. vt stipulæ ac stramenta citissime ignescunt: sic isti ob calidi humoris tenuitatem, ac subitam inflãmationem impotẽtius incandescunt, sed iis confestim deferuescit ira, atq. efficiuntur placabiles. Melãcholici vero tardius irritãtur, verum accẽsis serius senescit ira, prorsusq. sunt implacabiles, atq. iniuriarum tenaces. Phlegmatici aũt vtpote frigidæ humentisq. naturæ, nullũ propemodum sentiunt animi motũ, nec magnopere vllis rebus permouentur Quo fit, vt ignaui exsistãt atq inertes, nec ad vllas res præclaras appositi; sic vt apte illis prouerbiũ possit accõmodari, Mentem non habere, qui nõ habet irã. Sãguinei calidæ humidæq naturę nulla re graui ac seria, nullis curis destinentur sed toti in iocos, cantilenas, fabulas, vrbanitates ac dicteria effusi nihil aliud quã voluptates ac delitias consectantur. Quæ hominum conditiones ac discrimina pro humorũ qualitate ac mixtura, pro ambiẽtis aeris ac loci natura subinde mutantur, mentesq. hominũ multifariam afficiunt. eoq. persuasum habeo affectionũ caussam humoribus etiam assignandam. Siquidem affecto corde excitari spiritus contingit, atq. humores ebullire, mẽtemq. hominis illorum agitatione tanquam funali faceq. subdita acrius inflammari. Vt enim principe ductoreq. exercitus irritato, milites pręsidiarii, eiusq. stipatores cõfestim se in pedes erigunt, hostem inuasuri. Sic perturbatione aliqua, affectuq. animi ingruente vna cũ corde commoueri humores, ac spiritus exsilire cõtingit, atq. in ira, pudore, verecundia, immoderata lætitia foras erũpere. In metu vero, pauore, mœstitia, non sine graui valetudinis dispendio sese recondere, atq intro reuocari: adeo vt sanguis modo deserat destituatq. cor, modo sui affluẽtia illud strangu-

Biliosi hominis natura.

Melãcholici natura.

Pituitosi conditio.

Prouerbiũ in ignauos

Sãguinei hominis natura.

Simile à militiæ duce.

let opprimatq; Sic multi im̃odica lętitia de repentę exstincti sunt: nõnulli ex inopinata cõsternatione, subitoq; pauore interierunt. Quod his potissimum euenit, qui affectibus suis moderari nequeũt, nec iis ratione obsistere aut mederi: vt sunt fere infirmioris sexus homines, mulierculæ, infantes, seniculi, ἀνάγωγοι, quiq. a primis annis ab hominũ contortio remoti, vitã solitariã sunt amplexi, quos calor languidus, spiritus animalis tenuis atq; exilis pusillanimos efficit, trepidos, meticulosos animiq; deiectioris, quam vt se fortes prębere possint in obluctandis propulsandisq aduersis. Ceterum ętas, cuiusq; cœli temperies, influxus siderum, educatio, vitæq. institutum, ac mos gentilitius maximum momentum in affectuũ morumq differentiis obtinẽt. Si.n. singulas regiones collustres, si omniũ gentium naturã, studia ac propensiones excutias; cõperies diuersa viuendi instituta, varia ingeniorũ, affectionũ, morumq. discrimina. Magni itaq refert, qua quis sit ætate, qua educatione, quo sidere cœloq natus, quali temperamẽto ac corporis constitutione exsistat, quorum denique conuictu & consũetudine vtatur, quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hæc enim magna ex parte animi mores constituunt. Sic quib. sanguis crassus est, feroces plerumq; sunt, improbis moribus, inhospitales, inhumani, & qui nullos sentiunt vel admittunt cõscientię stimulos, nullo tanguntur metu, nulla ducuntur religionis reuerentia, nullo pietatis, nulloq; mouentur humanitatis affectu, cuius generis sunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiuli, vectores, & quotquot malitiæ sunt assueti, qui ob sanguinis crassitiẽ, densosq ac turbulentos spiritus, conscientiam incrassatam habent, mentemq; densissimis vitiis obscuratã. Quod si qua suboriatur sanioris mentis scintilla, aut si quas habẽt virtutes, quũ huic vitæ instituto se dediderunt, illas vel obruunt, vel

Qui pusillanimes ac meticulosi.

Multa corporis habitum immutare.

Ex humoribus emergunt mores.

Quod genus hominum inhumanum.

vel grauibus vitiis commaculant Cũ enim omnem ætatem in pessima quæque consumserint, improbitas vitæ iam ex consuetudine in naturam illis abiit. Sic Hannibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Diuum metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Siquidem ex Lucani sententia,

Lib. 1. belli Punici.

Nulla fides pietasq; viris qui castra sequuntur,
Venalesq; manus: ibi fas, vbi maxima merces.

Lib 4.

Quæ ingeniorum, morumque atque affectuum varietas commonstrare mihi videtur, motus atque animi cuiusque propensiones in multas esse caussas referendas. Quanquam enim obiecta, ipsumq; cor, ac membra nutritioni, gignendisque spiritibus destinata organa sunt, atque affectuum conceptacula; humores tamẽ corpori infixi, calor immodicus, influxus siderum, alimentorum facultates, ambientis aeris qualitas, vini immodicus vsus faces accendunt, atque in perturbanda mente, concitandisque omnis generis affectibus præbent seminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi mentiq; inferatur, vbi organa, vbi spiritus, vbi humores aliquid vitii, aut labis contraxerint. Eo enim fit, vt homo à sui dignitate ac præstantia desciscat, atque in belluam degeneret. Quod vates Regius deplorat: Homo cum in honore esset constitutus non id curæ habuit; reputatus est cum iumentis insipientibus, illisque factus est assimilis. Exstinguitur enim ratio, mentisque lumen obruitur vitiosis affectibus impeditũ. Vt enim lychni ac faculæ minus lucis exhibent, loculo inserta lucernario impolito parumque nitido: ita mens hominis tenebris corporis offusa minus splẽdescit, pauloque segnius vires suas exserit. Est quidem humanæ naturæ insitum, vt sanguinei exhilarescant; melancholici mœrore contrahantur; desides sint ac veternosi phlegmatici; iracundi, cholerici. Sed

Qua affectus exasperant.

Psal. 48.

Simile a facibus.

Affectus quando mitiores. omnes hi affectus moderati ſunt, minuſq. vitioſi, vbi humores intra mediocritatẽ conſiſtunt, nullaq; aliena qualitate ſunt vitiati. Quod ſi qualitas, copiaque iis augeatur, aut è temperie deflexerint, miris modis hominem affici cõtingit, atq. à recta ratione deflecti Et quanq̃ qualitates elementares, humores deniq. ac ſpiritus nemini ad actionẽ neceſſitatẽ imponunt, vt nec ſiderum aſpectus; eam tamen vim in permouendis affectibus obtinẽt, vt homines obluctante etiam inuitaq ratione, tanquam tempeſtate quadam ad perturbationũ ſcopulos illidãtur. Qualis eſt enim aeris mariſq. intẽperies, qualis vini immoderate ſumti violẽtia: talis eſt humoris cholerici ac melancholici vis plus ſatis adaucta. Quis autem ſi ſeſe intime excutiat, ſuamq; naturam accurate exploret, turbulẽtos animi motus, atq. enormes impetus nõ ſubinde percipit, adeo, vt ſit modo vel irritatior, moroſior, inuidẽtior, laſciuior, vel in alium atq. alium affectum pro humorum intemperie inclinatior. Quod ſi eam ſuſtinet mutationem humanus animus, vbi paulũmodo degenerarint à genuina natura humores, vt momento temporis mẽs variis affectibus rapiatur: quid futurũ ſperamus, vbi ad extremũ prauitatis ac malitiæ ſunt progreſſi, atq. in principes partes impetum fecerũt? Cuius nobis experimenta proferunt, funeſtaq. ſpectacula exhibẽt maniaci, furioſi lymphati, phrenetici, melancholici, quiq. alienatione mentis, vel deſipientia, delirioq; tentantur, quibus cum morbi corporis in mentem redundent, formidãdis horrendiſq. malis homines excruciant. Quamobrem qui ſibi ſuæq. valetudini optime conſultũ cupiunt, temperanter vitæ rationem inſtituant: ne ex humorum fuligine mentem alienis abſurdiſq. imaginationibus diuexari cõtingat atq. à ſedibus ſuis dimoueri. Hæc autem his potiſſimum incalcanda, qui munia publica obeunt, ac literis

Sidera & humores vim, non neceſsitatẽ inferunt.

Omnes affectibus obnoxii.

Corpus & animam mutuis morbis affici.

Ut ſtudio ſi quique melancholia excuſant.

literis intẽpestiuius sunt addicti: quod hi magna ex parte melancholia soleãt infestari Qui humor tametsi mentem acuat, vt vinum moderate haustum, ipse tamen plus satis auctus, vitioq; aliquo imbutus maximo incõmodo mentem afficit, adeo vt Cicero sustinuerit tardioris esse ingenii potius, quam ingeniosus ac melancholicus Huiusmodi autem corporis habitum nonnulli natura nacti sunt, plurimi ex variis diuersisq caussis cõtraxerunt, ab eo prius alieni. Non desunt qui ex iugi studio atq. intempestiua lucubratione huc deuenerũt: alii ex metu, solicitudine, mœrore, tristitia huc sunt delapsi: plerique ex hęmorrhoidum, mẽsiumq; suppresso profluuio, aut subsistẽte consueta aliqua vacuatione huc sunt delati: quibus cum atra densaq fuligine cerebrum impleatur, mẽtem absurdis imaginationibus diuexari cõtingit, eamq. mutationem sustinere, ac violẽtiam perpeti, vt aliquando spectatæ probitatis, summæq; existimationis viri ad funestũ vitæ exitum adigantur, adeo vt mirari subeat tantam inesse vim ac ferociam humori melancholico, vt oppressa ratione mentem cuiquam possit eripere. Porro vt atra densaque nubes soli offusa radios eius intercipit, ac lumen offuscat: sic humor melancholicus mentẽ obnubilat, atque ad noxia quæque impellit. Ingerunt quidem se prauis humoribus mali Genii, atq. atræ bili præcipue se immiscent, quod is humor, vbi naturæ limites excedit, ad pessima quæque perpetranda sit accommodus. Concipiunt enim huiusmodi constitutionis homines graues acresque motus, ac diuturnos affectus propter humoris tenacitatem, qui ægre liquescit ac dissoluitur. Quo fit, vt prauæ cogitationes & cõceptus diu animo inhęreant, quę nõnunquam in effectum erumpunt adeo, vt notos ignotosq indiscriminatim adoriantur, & cum aliis, tum sibiipsis sint infesti. Sic etiam cholericis faces

Tusc. 1.

Melãcholia vnde contrahitur.

Simile à nube caliginosa.

Mali Genii melancholia incumbunt.

Melãcholici vnde absurda imaginantur.

ministrant,sed hi irritati nõ se, sed alios impetunt. Quod autem horum caussa in humoribus consistit, nec omnino in malis Geniis, licet frigidam illi suffundant; vel hinc colligi potest, quod maniaci, melancholici,quiq; alienatæ mentis exsistunt hæmorrhoidum mensiumq; quæ substiterant, affluuio soleant liberari, atq; ad saniorem mentem reduci auersa scilicet humorũ fuligine, quæ imaginationes ac spiritus animalis vitiabat. Cui his Aphorism. Hippocrates fidem adstruit. Insaniẽtibus, si varices aut hęmorrhoides superueniunt, morbo liberantur, deriuãte natura humores à parte principe ad abiectas atq; ignobiles. Rursus Maniacis ac renum passionibus obnoxiis, hæmorrhoides innatæ salubres. Cum enim is humor siue in hypochondriis & splene consistat, siue in toto corpore, parteq aliqua aceruetur, tetro atque insuaui halitu cerebrum impleat, metum, tristitiam, mœrorem, luctuosa suspiria, cordis adstrictionem, aurium sibilum adfert, atq; oppressa ratione,luceq; mentis exstincta, quasi rebus propemodũ deploratis, modo in exoptatæ mortis spem, modo in eius metum atque horrorem coniicit. Quamobrem ex Galeni sententia, ineunte vere atque autumno is humor placide ac sensim expurgãdus est vomitu, ructu, deiectione, flatibus, venæ sectione, mẽsium deniq; atq; hæmorrhoidum irritata excretione Quisquis autẽ huic malo obnoxius est, acriter illi, summaq; cura obsistat, atq; obluctetur, nec vllo modo foueat imaginationes tacito obrepentes animo, blandas quidem initio atq; amabiles, sed quæ adeo inualescant, vt ęgre excuti queant aut sopiri.

Lib. 6. Aphor. 21

Tetri vapores cerebro infesti

Melancholia vt expugnetur.

Virg. 3. Georg.

——Alitur enim vitium, viuitq; tegendo,
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Quod si incõmoda, aduersitates, infortunia, parũq; prosperi rerum successus hoc malũ inuexerint huic

infractum

instactum inuictumq animi robur opponas, ac verbo Dei, eiusq. fiducia te fulcias, quibus terribiles visu formas, variaq; imaginationum mõstra minimo negotio conficies. His enim præsidiis substiterunt spectatissimi quique heroes, qui tametsi rebus propenodum desperatis calamitatum finẽ morte ac celebrari cuperent, non tamen dolorum impatientia sunt oppressi. Sic Helias malorum tædio mortẽ exoptabat. Sic Dauid inimicorum insidiis toties impetitus, saluti subinde diffidebat: Iob desperabundus mori potius sustinuit, ac quocunq. fato abrumpere vitam, quam tam atrocia perpeti. Christus denique diffidentis hominis more nostraq. caussa in se trãslata, desertũ se à patre queritur. Sed omnes hi meliorum spe ac fiducia, omnẽ animi trepidationem ac diffidentiam, erecta in Deum mente, discusserũt. Hoc autem ex Ciceronis sentẽtia omnibus persuasum esse conuenit. Animum retinendum in excubitione ac custodia corporis, nec iniussu, contraq; imperium eius, à quo nobis ille datus est, emigrandum, stationẽq; deserendam, ne munus humanum assignatũ à Deo defugisse videamur. Quo mihi prędare cõcionari visus est Iosephus, vt quidquid mali nobis obtigerit, alacri atq; infracto animo perferamus. Nec cõmittendum quis ducat, vt indecore ac pęter hominis dignitatẽ, contraq naturę ordinem vitę finẽ imponat. Quod si quis ex morbo aut mentis alienatione ad funestum vitę exitum deuenerit, nemo istiusmodi conditionis hominibus insultet, aut in illos sit seuerior; verum illorum miseriæ indolescat potius, vicemq. deploret, cum non sint sui compotes, atq; à ratione mentisq; iudicio exciderint: quo fit vt ratio illis inuertatur, atq; in delectu rerũ prorsus hallucinẽtur ac cœcutiant. Cum enim imaginationis virtute corrupta, absurda quædã animo obuersentur, cõfuse de rebus statuunt, vitiose ratio-

Mens verbo Dei fulcienda.

3. Reg. 19.

Cap 7.

Non inferendam vim vitæ.

In Somn. Scip.

Bell. Iud. lib. 3.

Melancholici cõmiseratione digni.

Ab obiectis vitris simile.

cinantur ac iudicant. Simile enim quiddam menti euenit, quod oculis, vbi varii diuersiq; coloris cōspicilla obiiciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel rubra, flaua, viridantia, vel deniq; eius coloris, quo vitrum suffusum est, apparent, sic vt aliter se proferat species obiectaq. rerum, quam reuera exsistūt. Hinc ebrii atq; irati gemina conspectare se credunt, cum vnum tantum sit obuium. Sic ex febre delirantibus varia spectra animo obuersari videntur, ac corrupta imaginatione, vitiatisq; organis multa spectacula se menti offerūt, ob prauorum humorum ac spirituū agitationem, qui vltro citroque commeant, sinusq; cerebri oberrant. Spiritus itaq atq. humores maximum momentū obtinent in perturbanda mente ciendisq. affectibus, atq. inferendis conscientiæ stimulis. Qui si sinceri exsistant, nec vlla contagione inquinati, placidis moribus hominem esse contingit, minimeq; querulū aut morosum: Sin turbulēti ac labe aliqua imbuti, varii cientur animi motus, affectusq; tumultuosi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cum corpus atq anima iuxta afficiantur, dāda inprimis opera, vt animi inquietudo, mentisque æstuatio verborum lenociniis ac blandimētis sopiatur. Siquidem ex prouerbiali sententia, Animo ægroto medicus oratio: tractandusq. istiusmodi hominū animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt humorū qualitas exposcit. Quemadmodum enim feræ, atq. immanes belluæ cura atque officio hominū mansuescunt ac cicurantur; ita placide tractari postulat istorū animus, vt qui seuerioribus ac minacibus verbis exasperetur. Nonnunquā tamen, vt in corporū morbis sectiones, cauteria, atq. vstiones adhibemus: sic aliquando acrius instandum, ac salubri increpatione coercēdi improbi illorū conatus, ad quos per interualla restagnante humore noxio, solent incitari. Corpori vero nō minor cura adhiben-

Febricitantes & ebrij cur delirent.

Spiritus corporei mentem concitant.

Simile ab efferatis belluis.

hibenda eſt. Sed meminerit, qui curationem inſtituit, ne humorem illũ validis medicamentis irritare pergat, ſed ſenſim ac placide, ſummaq; dexteritate id perficiat. Neq; enim cõfertim ſentinã exhaurire conſultũ eſt. Siquidem agitatus is humor mephitim quandam exhalat, ac nidoris graueolentiã, qua cerebrum incredibiliter offenditur, ac mens abſurda phantaſmata concipit. Inprimis aũt excitandi ſpiritus olfactoriolis ac faſciculis manualibus, alendũq; corpus optimi cibi ſuccis, atque in molliter ſubacta culcitra, placido ſomno fouẽdum eſt. Porro omniũ citiſſime alit vinum, minimumque negotii naturæ faceſſit. Ceterum in eo exhibendo, quanquam vnicum ſit diſcutiendi mœroris præſidiũ, delectus habendus eſt, curandũq; vt tempeſtiue, atq; vt cuiuſq; ætas, naturę conditio, conſuetudo vitę, regio exigit, præſcribatur. Neq; enim ſemper vinum triſtitiam melancholicis eximit, aut mœrorem diſcutit, ſed nonnunquã adauget, malumq; exaſperat, ac incrudeſcere facit, præſertim vbi vitioſis humoribus corpus eſt oppletum. Quocirca ante inaniri debet atq. appoſitis remediis expurgari, antequam vlla victus ratio inſtituatur. Impura n corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes. Cum autem vini natura varia ſit, ac differentia multiplex, nec quoduis ęque generoſum, obſeruandũ vt optimũ bibere conſueſcant, & quod nulla re vitiõſa ſit conditũ, quale plerũq œnopolæ ac caupones magno valetudinis detrimento offerunt calce, gypſo, bitumine, orminio, vulgo ſcarlea, eruca, ſilueſtri myrto adulteratũ. Sic vini aliquot genera animi impetus non modo non conſopiũt, ſed recrudeſcere faciunt, atq; denuo exulcerari. Hinc plebeii noſtrates ex vini Pictauienſis potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, moroſi efficiuntur, calcitroſi, iracundi, implacabiles, ſic vt rixentur aſſidue, ſuaſque vxores crebro pulſent, ac pugnis ſubigant. Quod ipſum illis facere religio

Delectus vini.

Aphor.

Vina vitioſa mentem perturbant.

est, vbi Rhenanũ, aut aliud generosæ naturæ vinum hauserint. Tunc enim blandiores sunt, atq; osculo potius, quam fustibus impetunt. Quamobrem melancholici, lassi, siticulosi, quiq; arido sunt corporis habitu, ex Horatii præscripto,

Lib. 1. epi. 15.

——— Generosum & lene requirant,
Quod curas abigat, quod cum spe diuite manet
In venas, animumq; meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

Lib. 21. cap. 25.

Quo spectat illud Plinii, omnis animi asperitas dulciori succo mitigatur. lenit transitũ spiritus, ac molliores efficit meatus. Experimenta in se quisque capere potest. Nullus enim nõ ira, luctu, mœrore, mœstitia aliquando conficitur. Sic in lassitudine, siti, inedia intempestiua vigilia pronior quisque ad iram. Sic fames & mora, ex Plauti sententia, bilem in nares conciunt. Sed ea oblato cibo confestim mitescit ac sedatur. Quo fit vt saturi ieiunis minus efferuescãt. Quod corpus cibo potuq irrigatum, minus siccescat, ac calore natiuo tepefacto corpus ad cõcipiendam iracundiã minus est propensum. Incumbũt enim naturales facultates cõcoctioni, ac flaua bilis, quę impransis ebullire solet, infusis humorib. diluitur. Sic lebetes, sartagines, ac frixoria magis ignescunt, nidoremq. grauiorem naribus offundunt, vbi liquor, aut innatãs pinguedo immodico calore absumitur ac torrescit. Omnia siquidẽ quæ vel humore vel pinguedine destituta sunt, ollis adhærescunt, atq; nidorosos halitus effundũt, sic vt populari loco dici soleat, Ex eadẽ olla elixa atq assa depromi. Quo circa cõsulte mihi facere videntur macilenti, quiq; sicco temperamẽto existunt, quod minus diu ieiuni persistant, ac calori natiuo fomenta ministrent. Siccescit enim corpus intẽpestiua diutinaq; inedia, quæ humidum nutritium, quod radicale vocãt, depopulatur: qua de re nobis alias habitus est sermo.

In Cur.

Inedia bilem accendit.

Prouerbium populare ex male cocto cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herbas

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq; destitui, nisi nouos subinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVerũtur medicorum pleriq; herbarum descriptiones esse fallaces, earumq; virtutes inefficaces atq; euanidas, multaq; passim obuia apud veteres, quæ parum apte, si nostris conferantur, suo nomini ac descriptioni respondent, eoq; diuersas esse herbas contendunt, licet nostro æuo idem nomen obtineant. Sic hyssopum nostratem, fabas, pentaphyllon, phu, tipham cerealem, farraginem, secale, olyram, alia existimant: quia veterum descriptionibus non per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum errorem tueri, qui in herbarum censu & cognitione prorsus sunt hallucinati: sic nonnullos existimo non satis ad rationis amussim omnia exigere. Tametsi enim in tanta herbarũ varietate, & mutatione singula in certam classem referri nequeant, nec illis certam assignare nomenclaturam, procliue est veterum descriptioni congruentem, non putandum tamen prorsus esse alias, quam veteres descripserunt, aut ab effectibus quos illi attribuerunt, penitus alienas. Huic enim varietati, si qua subest, caussam præbuit ipsa natura, quę subinde mutat faciem, ac lasciuit in progignendis stirpibus, propagandisq plãtariis, sic vt nonnunquam à parente aliud produxisse videatur. Accedit his artificum solertia, ne dicam calliditas, quæ mixtis medicatisq; seminibus edocuit speciosius nitidiusq. quędam adolescere, atq; adspectu amœniore magisq. adblãdiente Hinc illa variegata, ac versicolor flosculorũ politura, quę cũ in multis, tũ maxime in vetonica seu viola altili, quã garyophylleã nostri vocant perspicitur, quę tã varia ac versicolore specie prouenit cultorũ industria ac mãgonio, vt nulla parte veterũ descriptioni respõdeat, eoq illis incogni-

Herbas mutationi obnoxias, ac degeneres.

Caryophyllea Belgis flos spectatissimus.

tam plerique censent. Sic Calathiana autumni munus, æranthemos, cyanos fumenticeę messi peculiaris, non tam cœruleo, cœlestiq; colore proueniunt, quã candido, rubro, purpureo vermiculato. Sic Caltha illa luteola Virgilio depicta singulis mensium Calendis duplicato florum ambitu ac denso foliorum stipatu oculos oblectat, concinniter in orbem circinata, Διὸς ἄνθος, & lychnis coronaria rutilanti cocco, ac tenero modo murice tincta rubescit, modo niueo colore adspectum recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata: in quem modum Leucoia, bellius flos, hesperis, omnesq; violæ matronales efflorescunt. Ista superioribus seculis elaborasse hortorum cultores indicat Virgilius:

Oculus Christi.

Geor. li. 1.

Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus siliquis fallacibus esset,
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanquã cessat cultoris industria, ac conserendi artificium, herbę ipsæ sponte aliam induunt faciẽ, si colorem, si formam, si proceritatem, si vires spectes. Id partim fit occulta vi siderum, partim ætate & tẽporum decursu, vt ea quæ stabilia apparebãt & perenniter duratura, vertãtur in aliam speciẽ, quasi (vt Erasmus ait) naturę curiositas cauerit, ne qua sit certa herbarũ notitia, quę posteris indubitata fide trãsmitti possit, sed exigat subinde inquisitionẽ eorum quæ vel mutari vel renasci quotidie videmus: sic natura hominũ acuit industriã, ac veternũ excutit.

De ratione concionan.

——— *Siquidem pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit, primusq; per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui passus sua membra veterno,
Quo varias vsus meditando extunderet artes.
Paulatim & sulcis frumenti exquireret herbam,
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.

Accedit

Accedit his cœli ſtatus,ſolique natura,ac regionum varietas,quæ etiam hominibus crines & colorẽ, totiuſq. corporis habitum immutãt. Stirpes enim pro loci natura & qualitate, pro aeris ambientis conditione nũc procerius adoleſcũt,nunc humilius:quędam multis ſtolonibus:pleręq nullo agnato frutice ac propagine humo proſiliũt:alia pro terrę habitu, diluto lacteoq. virore, alia ſaturata vergentiq. ad atrum viriditate. Vt. n. pueri,quibus nutrices alimẽta ſubducunt, aut ea parcius adminiſtrant, gracileſcunt,atq extenuantur,coloreq. exſangui efficiuntur,ac minus florido. Sic herbæ ſolo macro, ieiuno ac ſiticuloſo enatæ,ſqualoſæ fiunt, adſpectuq; triſti atq. inamœno. Hinc videre eſt herbas in parietinis, præruptiſq. ſaxis enatas vix dodrãtem altas,eaſdem ſolo fœcundo ac reſtibili cõmiſſas ſeſquicubitũ excedere,ac longe lateq.ramos propagare. Sic bugloſſus & ſymphytum,vulgo Conſolida maior,candidis floſculis ſæpius conſpiciuntur. Sic garyophyllea vel cultus ſtudio,vel vbertate ſoli, candidum,rubicundum,variegatum florem oſtentat vnius culmi, ſtaminiſq. productu. Sic violarum color purpureus aliquãdo in cyaneum ac cœruleũ elangueſcit. Simili ratione nonnullarũ ſtirpiũ folia minus crenata ſerrataq. exſiſtũt,atq. acanacea, hoc eſt,quæ ſpinis horrent pro editioris decliuioriſque loci natura miteſcũt,ſpiniſq. minus infeſta ſunt. Huc refer quod experiẽtia quotidiana cõmonſtrat,herbas fœtuſq arbuteos non ſolũ ſpeciẽ demutare,ſi locum auramq. nacta ſint accõmodam , ſed etiã melioreſcere , fructuſq. proferre ſalubres, cũ paulo ante lethales edidiſſent. Quod de Perſica plãta in Ægyptũ tranſlata præter Plinium Galenus cõmemorat. Cuius rei experimentum hiſce verſibus expreſſit Columella:

Armeniuſq; & cerioli, pruniſq; Damaſci,
Stipantur calathi, & pomis quæ barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patriis armata venenis.

Loci ſitus mutationem herbis inducit.

Simile ab impuberum ſagina.

2. de alimen. & 3. de ſympt. cauſſis.

At nunc expositi paruo discrimine lethi
Ambrosios præbent succos oblita nocendi.
Quin etiam eiusdem gentis de nomine ducta
Exiguo properant mitescere Persica malo.

Gal. de aliment. facult.

Hoc enim pomi genus, nisi ex aduerso solis radiis sit expositum, non maturescit, succiq. frigidi ac humidi ratione cito computrescit, noxamq; ventriculo infert, nisi primis mensis inferatur. Multa itaq. molitur natura rerum, industria hominum exculta ac condocefacta. Siquidem vuæ acini absque vinaceis proueniunt fisso malleolo, exemtaq medulla, sic tamen vt inter colligandum gemma non lędatur. Citissima enim latera accurate commissa coalescunt.

Vt nonnulla absque nucleis proueniant.

Mespila quoq; Persica, palmulæ, cerasa, pruna, lapidosaq corna absq ossiculis industria curaq. hominū proueniunt, si tenellam scilicet arborem ad binos pedes resciſſam, vsq ad radicē findas, abrasaque atq; excauata scalpro vtriusq partis medulla, confestim seiunctas partes vinculo constringas, superioremq; partem ac diuisuras laterum fimo, vel argilla, cera-ue obducas, ac charta madida munias, elapso anno obducta cicatrice omnia coaluisse perspicies: hanc arborem surculis, qui fructum non tulerunt, inseres & sine ossiculis poma ꝓferet Quod ipsum ex Theophrasti consilio, in vite sum emolitus, nec spem frustratus est euētus. Inoculatio quoq; insitio, emplastratio naturę solertiam, cultorumq. industriā commonstrant. Illa siquidem efficiunt, vt stirpes, exuta natiua indole, aliam faciem formamq; adsciscant, atq aliæ in alias promte demutentur. Vt enim videmus homines pro ingeniorū varietate, atq educationis cura, non solum diuersa sortiri ingenia, aliosmores ac studia, animæque propensiones obtinere, sed corpus aliud alio vel exilius, vel procerius, colore, vel florido, vel exsangui, cuteq vel glabra, vel hispida hirsutaq forma: tamē humana nō penitus destitui,

Insitionis tres species
Simile ab hominum natura & educatione.

ſitui, licet nõnulli feritatẽ quandam præ ſe ferant. Sic in herbis vſuuenire ſolet, quæ ob ſimiles cauſſas non vnam ſeruant faciem ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota ſpecies formaque iis intereat. Semper.n. aliqua parte nomini ſuo reſpõdent, effectuſq; obtinent terræ, in quam radices agunt, peculiares atq; incolarũ naturis aptas accõmodaſq. Multa ſiquidem aduehuntur ex inſulis Fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cœlo noſtro aſſueta non eaſdem per omnia vires reſeruãt, nec eadem ſpecie ac figura, eaq. magnitudine proſiliunt; ſed tamen non penitus genuinã auitamq; naturã exuunt, licet nõnihil à veteri inſitaq; vi ac generoſitate deſciſcant. Quod in ſpondylio quę plebeiis Angelica dicitur, in laſerpitio vel ſilphio Ciſalpino, quæ triuiali voce Oſteritiũ ac magiſtrantia dicitur, animaduerti poteſt. Quæ licet ob ſoli malignitatẽ, tractũq; cœli frigidũ à Theophraſti ac Dioſcoridis deſcriptione variant, eaſdem tamen eſſe herbas, pareſq. obtinere effectus compertum eſt; licet ob aeris intemperiẽ vires illis nonnihil langueſcant ac defatiſcant. Cum.n. cuiq; regioni certę herbarũ ſpecies ſint peculiares ac propriæ, ſuiſq natalibus ſingulæ ſtirpes delectẽtur: fieri nequit, vt alio translatæ in ſuo vigore perſiſtãt. Aliæ ſiquidẽ opacis vmbroſiſq vallibus gaudent, nõnullæ apricis ſoliq peruiis: ſunt quæ paluſtri atq vliginoſo, ſoloq; irriguo delectentur, quædã glarioſo aridoq; ac ſabuloſo: quas ſi alio transferas, ac diuerſam cœli partẽ ſpectare cogas, magnam virium ac ſpecierum partem ademeris. Sic Iris in Illyrico, Helleborus in Anticyra, abſinthium in Ponto, & apud Santones præſtantius proueniunt. Sic portulaca marina, empetron, braſſica maritima, quã ſoldanellam vocãt, oceani crepidines, ac maris margines perſequitur, ſalſoque tractu delectatur. Sic alia aliis locis laudatiora exſiſtunt, ac propriis natalibus felicius proue-

Angelica illiq; affines herbæ.

Herbæ ſuis quæq; locis delectantur.

Quæ herbæ maritimo tractu delectantur.

niunt. Cuius rei fidem nobis facit ex natura rerum his versibus Virgilius:

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, craßisq; paludibus alni
Nascuntur steriles, saxosis montibus orni.
Littora myrtetis lætißima, deniq; apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuisæ arboribus patriæ, sola India nigrum.
Fert ebenum, solis est thurea virga Sabæis.

Lib. 2. Georg.

Ex quibus verbis perspicere datur rei herbariæ studiosis, non ęque feliciter omnibus locis eadem prouenire. Quod ipsum hemistichium Virgilii indicat,

——— *Nec omnis fert omnia tellus.*

Quorũ pleraq. si tentes in aliud solum trãsferre vel elanguescent, vel emorientur, aut ægre refocillata crescent quidem, sed vt nomen suum tueri, suamq; generositatem seruare nequeant. Quamobrem qui aliquid terræ sit cõmissurus, illis ex Virg. pręscripto,

Lib. 1. Georg.

Ventos & varium cœli perdiscere morem
Cura sit, & patrios cultus habitusque locorum,
Et quid quæq; ferat regio, quid ferre recuset;
Hic segetes, illic veniunt felicius vuæ;
Arborei fœtus alibi, atq; iniussa virescunt
Gramina: nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles sua thura Sabæi,
Et Chalybes nudi ferrum, virosaq; Pontus
Castorea.

Duynen *Belgis mõtes arenosi*

Quo fit, vt Alpes Belgicæ, quæ Oceani obices longo incuruoq. tractu ab Armoricis versus Aquilonem se porrigunt, omnigenas stirpes proferãt, quæ in locis arenosis illis (siquidem ex arenæ, non niuis candore montes illi albescunt) spõte emergunt, nulla cura, nullaq. hominũ industria Efficit hoc partim soli natura, partim effectus siderũ, quę in illã terræ plagam inclinant, suãq vim exserũt. Atq. hinc fit vt quęq regio miniarias, suiq. generis fodinas cõtineat, ex quibus

Vnde mineralia.

bus pro soli cuiusq natura, influxuq. planetarum eruuntur, æris, argenti, auriq; glebæ, & segmenta, tophus, marmor, creta, ocra, synopis, miniū. Similē naturam habent lacus paludesq Zelandicæ, quas *Moer* indigenæ nominăt, ex quib eruuntur glebę bituminosæ, quę accēsę, vt naphtha ardent, non sine odore tetro ac viroso. Hinc agri paludesq Morinenses nomen consequutæ sunt, & quondā extremi hominū Morini, vrbs deniq. eiusq. cōfinia Terrauana appellatur, quod exhausta sit exemtis nigris glebis, sic vt magnas fossas exhibeat inanes, nullisq. sementibus accōmodas. Apud Brabantos quoq eruitur ista congeries, sed quod regio minus salsuginosa sit atque a mari remotior, mitius olet. Illi *Thurf* has glebas indigetăt, maritimi vero Darri. Quarū tanta vis est, vbi frequētius his ędes incalescunt, vt ferrū, cuprū, stannū, argentū, atq. ænea quæq. deuoret, omniaq in ædibus, pręter aurū deteriora efficiat. Illud siquidem nō obfuscatur, nec fuligine obducitur, sed splendescit potius, ac turgidū efficitur, maxime obrizū, sincerū, nullaq admixtione adulteratum. Id efficit auri raritas ac mollities, qua fit vt cōcepto imbibitoq vapore fuliginoso turgescat, tū fulgore afficiatur. Tăetsi em̄ graue sit aurū & ponderosum, molle tamen est, tractabile & porosum, argumēto quod cyathus aqua oppletus, citra effusionē aureos aliquot admittat. Siquidē pręter emanătes spiritus nonnullam aquę partē absorbet, imbibitq; qua imbutū aurū turgescit. Fumus aūt ignisq. glebis subinde excitatus, huic metallo colorē gratissimū cōciliat. Cum enim is fumus obuia quęq. fuligine afficiat, colorem, luteū atq, auriginosum inducat, vt flaua bilis ictericis: fit vt aurū flauescat, quod is color illi sit cognatus ac familiaris. Nō. n potest alius color auro induci, quā vel flauus, vel luteus, vel deniq qualis nostra Caltha est, crocatus. Non desunt apud Belgas professores

Terrauana.

Turf, & Darry *ignis fomēta apud Zelandos, velut glebæ bituminosæ.*

Aurū fumo splendescit.

Aurū liquorem combibit.

Simile a flaua bile.

aliquot eruditi, qui ſubterraneorũ hanc cõgeriem, quæ ex terrę viſceribus, tanquã fœtus ex vtero, eruitur, ex arborũ trũcis congeſtã ac concretã exiſtimẽt, proſtratis cõuulſiſq. ſyluis inundãte Oceano, ac paulatim alluuione ſuperinductã terram; hoc inualido inducti argumẽto, quod ſudes & ſarmenta, tum vluæ cannæq; paluſtres atq; arundines iis glebis ineſſe conſpiciantur. Verum nõ ſatis exacte obſeruaſſe illos cõperio fodinas ac terræ cuiuſq; viſcera cũ etiã in ære, auro, argento, ceteriſq. metallis ramoſam venoſamq. propaginem & productũ ſpectemus, quem in imis terræ viſcerib. conſequuntur vegetabili quadam vi, influxuque ſiderum. Neque enim iners aut otioſa eſt natura, ſed multa magnaque molitur, atque effingit, exornatque non ſolum terræ ſuperficiem, ſed occultos etiam abditoſq; ſinus atque intimos receſſus. Hinc iaſpis, porphyritis & marmora ſponte ſegmentata ſunt, & vermiculato emblemate teſſellatim variegata. Sic nux myriſtica ſeu muſcata intercurſantibus interueniis ſtriata eſt quod ipſum in citriis menſis, noſtroque robore, tum alterius generis lignis aſſulatim diſſectis perſpicimus, quæ multiplice venarum diſcurſu, multiſq; lituris ac męandris vndulata ſplendeſcunt. Quemadmodũ veſtes, quæ ex hircinis capriniſq. pellibus confici ſolent, tum prætextæ togæ ac ſcutulatæ. Cuiuſmodi plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam concinne & affabre elaborata quaſi a cælatore ſculptoreq; inducta foret effigies. Sic corallium in maris Liguſtici profundo frõdeſcit ac fructificat, quod retibus extractum confeſtim lapideſcit, coloremq; adſciſcit vel nigrum vel rubrũ, aut, ſi minus excocta eſt humiditas, candidum. Sic in ea parte Galliæ Belgicę, quã Eburones, Menapij, ac Sicambri, occupant, λιθάνθρακες, h. e. carbones lapidei effodiuntur, bituminis indurati natura, quib. indigenæ non ſolũ ferrum

Moer *quid Belgis.*

Naturæ artificiũ.

Camelot, Damaſt.

Corallus frutex.

Steencolen.

ferrum molliunt, sed luculentos etiam ignes in ædibus exstruunt, qui semel atque iterum exstincti postliminio ignescunt admoti foco. Et cum cetera omnia oleo inflammescant, isti affusa aqua inardescunt, oleo restinguuntur. Non desunt & ceteris regionibus suæ fodinæ atq; interanea, quarum nonnullæ sulphur, calcem, gypsum, ocram, alumen auri argentique glebas & ramenta effundunt, ex quibus per occultos terræ meatus thermæ scaturiunt, atq; aquas suis qualitatibus imbuunt, illasq; morbis expugnandis reddunt accommodas. Sic maritimæ fodinæ bituminis naturam obtinent. Siquidem glebę ex illis erutæ mephitim exhalant, ac graueolẽtiam, adeo vt assidentes syncopi atq; animi deliquio subinde periclitentur: nec minori incommodo affici unt carbones cũ fossiles, tum factitij; nisi illos dum ignescunt, sale conspergas. Tali siquidem remedio discutitur virus infestum cerebro, omneque

Carbones fossiles oleo exstinguũtur, aqua ardescunt.

Sal inspersum carbonib ignitis odorem sopit.

Excoquitur vitium, atq; exudat inutilis humor.

Lib. I. Georg.

Nõ desunt q hanc genitiuã terræ vim astris assignãt, q̃ haud dubie in hæc inferiora vires suas efficaciter exserunt, hoc inducti argumento, quod multa videant apud nos spõte deficere, tũ alia quædã non ante visa apparere, ac præstantiora substitui: quib vt non repugno, sic ego præsertim quod ad herbas attinet, multa propter incuriam atq. ignauiam cultorũ vel deficere vel degenerare crediderim. Sic triticum, vt Theophrastus testatur, in loliũ trãsit, ocymũ in serpillũ, sisymbriũ in menthã odore, figura vero in calamentũ, multaq. florum genera, nisi adhibita cura, subinde transferantur non solũ a sua specie, verum etiã ab insita vi ac generositate desciscunt. Quod cũ in multis, tum in viola altili spectatissimo flore ob seruare soleo. quæ nisi quotannis situm loci mutare condiscat, in humilem ac degenerẽ flosculũ, minusque odoratũ deficit. Quibus adstipulatur Virgilius

Astrorũ in terrena efficacia.

De caussis plant.

Cultura omnia meliorescunt.

Lib 1. Georg:

Vidi lecta, diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quaq; manu legeret. sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri.

E diuerso si siluestribus incultisq; curam adhibeas, primo quoq. tempore mitescunt exuta genuina insitaq; feritate. Quod luculenter expressit Virgilius:

Lib. 2. Georg.

Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem sed læta & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest, tamen hæc quoq; signis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis:
Exuerint siluestrem animum, cultuq; frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequentur.

Simile a sordidis animalib. eorumque progressu.

Multas itaq stirpes, easq nouas atq inauditas natura parit ac profert, multas effectus siderũ, innumeras cultorũ solertia. Et quemadmodũ sorices, glires, anguillæ, murenę, cochleę, limaces, lũbrici non semper ex semine, sed plerumq; ex lentore terræ atque ex sordib ac putrilagine germinant: Sic in locis arenosis, quales apud Zelandos sunt mõtes Ammonij, quos *Dunen* populares vocãt, multi frutices spõte emicant ex alimẽti cõfluuio, & quod is locus Soli expositus est, herbisq; progignendis accõmodus, qui semel ex terræ vligine absq; parente enatæ postmodũ seminio se propagãt, ac numerosa prole se tuentur. Quamobrẽ non est quod quisquã miretur herbas mutationib obnoxias, ac subinde virib. formaq. destitui, cũ id, nisi affinitate ac similitudine cõfundi illas cõtingat, loci situs, aeris ambientis qualitas, cultoris artificiũ efficiat. Sic piper, cardamomũ, seseli, radix Põtica cœlo nostro assueta nõnihil immutantur nec tam calida atq. vrenti facultate exsistũt: sed tamẽ nemo aliud de his statuet, quam reuera sunt. Quod .n. iis vires flaccescunt, iustaq; magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cœlique intẽperies & inclemẽtia efficit. Herbas itaq; geminam.

Theod. de cauf. plãt. lib 1. c. 1.

Herbæ & vires & species immutant.

minam ſubire mutationem conſtat, nonnunquam enim inſitas illas vires, natiuaſq. qualitates immutari contingit, perſiſtente forma atque effigie: nonnunquã formæ ſpecies intercidit, ipſis qualitatib. ac virium facultatibus ſubſiſtentibus. Efficit id partim influxus ſiderũ, partim ſoli natura, cœliq ambientis qualitas Cũ enim varia ſit terræ conditio, ac differẽtia multiplex, contingit cũ aeris, tum alimẽti ratione manifeſto immutari herbas, atq. alterius qualitatis fieri participes. Sic corylus, ceraſus, cornus ſi ripis vicinæ conſiſtant, quas vitioſæ aquæ lambunt, vel ſalſæ alluunt irrigantq. fructui manifeſto ſalſilago ineſſe deprehenditur. Sic homines pro alimẽtorum facultate, pro ambientis aeris conditione alium corporis habitũ & temperamentũ, alios mores & ſtudia conſequuntur. Sic Cimber in Hiſpanũ, Germanus in Gallum vel Italum trãſit diutino cõmercio, vitæq. vſu & cõſuetudine, ſic vt ſæpe videas arborem lętam ac nitentem, in locum ſalſum vitioſumq. translatam, deterioris terræ ſucco deperiſſe.

Salſa etenim tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat;
Multaq; degenerant ſuccos oblita priores.

Virg. 2. Georg.

Quod ſi adiicias fatalem quandam mutationem, & vices rerum varias; obſeruabis plantas, quamlibet illas foueas, vel ætate feſſas deficere, vel effœtas elangueſcere, ac tantũ non emori, niſi inſerendo, inoculandoq. nouos cultus ſubſtituas, vel auulſis ſurculis aut malleols reſuſcites. Quæ ſtirpiũ varietas, mutationiſq. viciſſitudo hoc effecit apud pleroſq. vt hanc Medicinę partẽ infrugiferã eſſe contendant, ac propemodum operã luſiſſe Dioſcoridẽ, cõpluresq. alios, qui in depingendis herbis ſtudiũ collocarunt Equidẽ ſic ſtatuo, neminẽ ſatis pro ſua dignitate, ac nominis ſui amplitudine hanc Spartã exornare, q non

Vetuſtas omnia deteriora efficit.

viuas ſpirantesq. herbas, in quarũ notitiam nos deducunt oculatæ per manus inſpectiones, & graphicæ auctorum delineationes, exacte nouerit. Sunt enim ex noſtrę farinæ hominibus, qui vix dum inſpectis herbis, mira de his incunctanter pronuntiãt, vt Pamphilus ille cuius meminit Galenus, qui ne per ſomnium quidem herbas nouerat, quas tẽtabat deſcribere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus aſſimilabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant, & præconio adornant etiam ignota quæque & incõſpecta, vt nonnunquam vappam, aut vile mancipium. Simile quiddã refert Cicero de Phormione quodã philoſopho, qui corã Hannibale copioſe aliquot horas diſſeruit de Imperatoris officio, & de omni re militari. Quem cum oẽs vehementer eſſent admirati, quærebant ex Hannibale, quid ipſe de illo philoſopho ſentiret: hic Pœnus non optime Græce, ſed tamen libere reſpondiſſe dicitur, Multos ſe deliros vidiſſe ſenes: ſed qui magis, quam Phormio deliraret, vidiſſe neminẽ. Nec me hercle iniuria. Quid eñ aut arrogãtius, aut loquacius fieri potuit, quam Hannibali, qui tot annos de imperio cũ populo Romano gentiũ victore certaſſet, Græculũ hominem, qui nunquã caſtra, nunquã hoſtem vidiſſet, nunquã deniq; vel minimã partem publici muneris attigiſſet, præcepta rei militaris præſcribere? Quis nõ illos in horum numerum referat, qui ſymphyti, qui glycyrrhizæ, marrhubii, ſatureiæ, pulegii vires ſe noſſe iactitant, idq ex libris tantũ; & commonſtrare non poſſint, etiamſi ſtirpi aſtiterint, quid ſit quod ea poteſtate polleat, & cuius vires tantopere prædicant? Cum enim morbos medicamentis herbiſq. efficacibus expugnemus, quis erit tam ſtupidus, qui harum ignorationem in medico ferat? quis non periculoſam ægroto hanc medici ignorantiam ac neglectũ culpa-

De ſimp. medica. lib. 5.

Elegans cõparatio a præconibus ſumta

De Orat.

Hannibalis ſcõma in Phormionem.

culpabit? nemo mea quidem sententia omnes artis numeros implesse videtur, qui harũ cognitione est destitutus. Vt eñ nautæ non solum necessarius vsus & ars remi, quo scapham subigit, sed illius etiam armamenti cognitio, cum fieri posset, vt contum pro remo arripiat: ita medico in primis necessaria exacta herbarum cognitio & peritia. Illæ enim explorata morbi natura, ad rem scite auspicateq; incoandam instrumenti vice exsistunt. Quis autem se non deridendum propinauerit, qui aliquid aggressurus, instrumentum quo res perficienda est, ignorat? Mirari ꝓfecto subit illorum partim ignauiam, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita est neglectui; adeo vt Seplasiariis insigniter indoctis hanc prouinciam delegauerint. Cum satis constet non veteres modo medicos, sed potentissimos quosque reges atque heroas in hac medicinæ parte se exercuisse, quibus nihil magis fuit in votis, nihil visum est magnificentius, magisque regium, quam

Simile a re nautica.

Reges olim rei herbariæ studiosi.

Virg. 11. Æneid.

Scire potestates herbarum, vsumq; medendi.

Quam parũ seriis oblectamentis se recreare. Et ꝓfecto vetustissimorũ regum famam, ac nominis amplitudinem, iampridem deleuisset obliuio, nullaq; ꝓrsus regiæ maiestatis memoria superesset, nisi renascentes quotannis salubres herbæ illorũ nomini inscriptæ atq insignitæ perituram alioqui memoriam refricarent, illosq; ab iniuria obliuionis asserērent. Quorum vestigiis insistere decet philiatros, h. e. rei medicę studiosos, & nõ solũ anxia cura herbarũ formas explorare, verũ etiã vires excutere & experiri, easq; morbis expugnãdis, ac conseruãdę hominũ naturæ accõmodare. Quod ipsum sedulo præstiterunt medicorum præstãtissimi, Hippocrates & Galenus, qui vsu & exercitatione rei medicæ peritiã cõsecuti, certam exactamq. methodum exercẽdæ artis tradiderunt, ratione atque experimento comprobatam.

Hęc ſiquidem per diffuſam enarrationem & ſolidas traditiones exculta ſola non artifices effingere poſſunt, tantiſq. præſidiis inſtruere, vt minimi ſit negotii ſæuiſſimos quoſq morbos conficere. Sic enim & nos ſtudiorũ noſtrorũ vberrimam frugẽ percipim⁹, & reliqui fructum non pœnitendum cõſequuntur. Qui vero alia ratione ſtudiorum curſum inſtituũt, omniaq. ad oblectamentũ potius, quã ad vſum atq. vtilitatem hominũ referunt, male de ſtudiis merẽtur, nec ſuis, ciuiũq cõmodis bene cõſulunt. Omnes autem artes, Cicerone teſte, aliter tractantur ab his, qui eas ad vſum transferunt, atq hominum vtilitati deſeruire cogunt: aliter ab his, qui ipſarum artium ſtudio ac theoria, hoc eſt, ſpeculãdi amore delectati, nihil aliud in vita ſunt acturi, quã vt oblectamentum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis cuiuſq laus omnis in actione cõſiſtit. Cum itaq; tantam exigat diligentiam res medica, laboremq. indefeſſum requirat, & irrequietum, nunquam intermittenda induſtria, ſed acriter explorãda natura morborum, atq. ineunda ratio, qua illorum ſæuitiem expugnemus. Atq; vt in bello noua ſtratagemata, aſtuſq. militares comminiſci videmus, tum inauditas machinas ac ſclopetas, tormentaque bellica excogitari: ita nouis ſubinde emergẽtibus morbis noua ſunt remedia comminiſcenda. Quod in lue Venerea, in ephemera contagioſa, ſeu ſudore Britannico, in ictero nigro, cuius ſymptomata ſunt Stomacacce & Scelotyrbe, nuper factitatum videmus. Queſti ſunt olim nonnulli vbertate nimia prioris ęui exhauſtum ſolum, negare ſolita benignitate alimẽta mortalibus. Quod ipſum ita diluit Columella, vt hominum vitio atq. ignauiæ id aſſignet, quod culturæ minus inſiſtant, minuſq. ſtrenuos colonos ſe præſtẽt. Id ipſum & de noſtrorum hominũ ingeniis interpretor, quibus naturę parens nihil denegauit,

Gal. 2. aliment.

Ad vſum omnia referenda.

Simile a rebus bellicis.

Schoer buye *a vitioſo ſtomacho gingiuas & pedes inficit.*

Rei ruſtic. lib. 1.

negauit, nec omnia veteribus indulsit, verum & reliquę posteritati suas dotes est elargitus, quam sterilem esse & effœtam passus non est. Itaq. non deest posteris ingeniũ, modo ne desit mens, ac propensa promtaq ad artes consectandas voluntas, modo similis ardor & inquirẽdi cupiditas illos rapiat. Siquidem, vt habet prouerbialis sentẽtia: Exercitatio potest omnia. Videre est autem plerosq. in ipso exercendę artis tyrocinio industrios, sedulos, ac discendi auidos: verum vbi eo sunt progressi, vt plebi innotescere cœperint, sensim illorũ flaccescit industria, ac remisse parumq. attente suas perficiunt operas, duri præfracti, intractabiles, inhumani, ac min⁹, quã ante, officiosi, quiq. philautia quadam, ac inani persuasione reliquos fastidiunt, ac grauate collegam, laborisq socium adsciscí sibi patiuntur. Non desunt inter hos qui præmature ac præcipitanter ad factitandam medicinã irrumpunt, iis adminiculis destituti, quibus medicũ instructũ esse par est, queq iampridẽ didicisse, non discere oportuit, sic vt prius medici titulũ aut elogium obtinuerint, quã sunt promeriti Nam tum legere incipiunt pręcepta medica homines præposteri, cũ acciri cõtigerit, medelamq. ægrotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis hostibus, sic in expugnandis morbis gerere quã fieri tempore posterius: re vero atq. vsu prius est, vt Marius apud Sallustiũ disserit. Huiusmodi conditionis Atheniẽses fuisse Demosthenes cõmemorat, quos ait nõ vt reliquos mortales vbi consuluissent, agere, verum vbi res actas accepissent, tum demum consulere. Sic nostrum pleriq tum demum consultant ac disquirunt, quid facto opus sit cũ instant vrgẽtq. morbi, qui nullas moras, aut inducias, nullaq. deliberandi spatia admittunt. Quod itaque Cicero exigit in rebus bellicis, id medico accurate pręstandũ, vt scilicet omnia sua consilia præmeditata habeat,

Vbi intenderis ingenium, ibi valet.

In Iugurt.

Olymp. 2.

Lib. 1. offic.

vt mature rem ipſam perficiat, nec vnquã a ratione diſcedat, percipere quoq; debet cogitatione futura, & ante conſtituere, quid poſſit accidere in vtramq; partẽ, nec committendũ aliquid, vt aliquãdo dicendum ſit, Non putaram. Nonnunquã aũt medicus in ancipiti dubioq; morbo, & qui celerrime ad ſtatum properat, vt gladiator in arena, conſilium captat, ac medendi occaſionẽ e re nata arripit. Quod mihi aliquando vſuueniſſe memini. Siquidẽ cum morbum eiuſq. ſymptomata prope haberẽ explorata, ac verborũ ſerie, & componendorum medicamentorum ordine exacte eſſem inſtructus: tamen rebus, vt paulo ante reliqui, mutatis, coactus ſum totam ſcenam inuertere, atq aliã viam ingredi, aliaq. methodo inſiſtere. Sic docte ac prudenter Terentius:

In re medica turpe dicere, Nõ putaram.

Adelph. act. 5. Scena 4.

Nunquã quiſquã tam bene ſubducta ratione ad vitã fuit,
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat: vt illa quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Nihil a Comico dici potuit verius cum in omni vitæ actione, tum maxime in profligandis hoſtibus, morbiſq expugnãdis. Quamlibet enim multum ac diu quis rationes conficiendi negotii, aut cuiuſq. rei perficiendę ſecum ipſe ſit meditatus, omniaq; ad amuſſim, curaq. exactiſſima excuſſerit, quo modo res aggredienda ſit, quid primũ exſequi, quid poſtremũ conueniat: in ipſo momẽto punctoq. temporis, quo ſe operi accingit, & rem perficere ſtatuit, priores iã rationes & præmeditata conſilia reſpuit, aliaq pro tempore excogitat. Itaq; vſu & exercitatione, multarumq rerum experientia parari conſtat prudentiam, & bene gerendarũ rerum dexteritatẽ, ex eoq; felicem ſucceſſum, atque euentum exoptatum: nempe eorum qui ex morbo decumbunt, facilem & expeditam ſanitatem, quam confeſtim nullaque mora conſequuntur, vbi fido expertoq; medico ſe commit-

In re medica omnia ſeria agenda.

committunt, atq. illi sunt obsequētes. Nam errones circūforaneos, atq. impostores publicos exterminādos censeo, qui nō verentur in hominū vitas ac corpora grassari, atq; vt habet prouerbiū, in vasis iactura artem figulinā experiri, h. e. vt Plinii verbis vtar, hominū periculis discere, & per experimēta fallacia ac coniecturas mortem hominibus inferre, quorū culpa ac temeritate efficitur, vt medendi ars (quam inter dona spiritus Paulus refert, & qua post sacra dogmata nihil mortalibus excogitatum est salubre magis, ac necessariū) vna cum professoribus despecta sit, & negligatur, ne iis addam anicularum impudentiam, quę non verentur huius artis peritiam sibi vendicare: quas nō tantum a medendi magisterio, aut, vt minus ambitiose dicam, ministerio semouit publicus orbis cōsensus ac maiorum auctoritas, sed ab omni etiam iuris administratione, a functionib. ecclesiasticis, a concionandi munere exclusit etiam Paulus. Siquidem, vt apposite Persius:

1. Cor. 12.

1 Tim. 2.

Satyr. 5.

Publica lex hominum, naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.
Stat contra ratio, ac secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id quod quis vitiaret agendo,
Diluit helleborum certo compescere puncto
Nescius examen, vetat hoc natura medendi.

Cui sententiæ consentanea est illa Horatii,

Lib. 2. Epistol.

Nauem agere ignarus nauis, timet; helleborum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum est,
Promittunt medici, tractant fabrilia fabri.

Quod compendiosis verbis indicat Prouerbium, Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat. Quocirca felices fore artes Plinius pronuntiauit, si de iis solū iudicent, easq tractēt artifices, atq. harū periti. Cum aūt in exstruendis ędibus architectum deligamus solertem atque industrium: in dirigenda naue nauclerum expertissimum; in bello gerendo duces

Simile ab architectura, aliisq; officiis.

exercitatos ac ſtrenuos: in expellenda lingua præceptorem eloquentem: in mente inſtituenda formandiſq. moribus moderatorem optimum: cur in morbis expugnandis, in facienda tuendaq. ſanitate, triobolares circumforaneos, ac deliras anus admittimus? quibus corpus noſtrum trucidandũ exponimus, animique domicilium diruendum offerimus, adeo nemo non artis medicæ peritiam ſibi arrogat, eiuſque profeſſionem exſequitur. Sic Ferrariȩ, Pontano teſte, aliquando inter proceres aulicos certamen fuit ac contentio, quorumnam artificium, & eorum qui opificio aliquo ſe exercent, maior eſſet vel numerus, vel copia? cum autem alii aliud proferrent, vt ſunt in Repub. ac cõfuſa multitudine piſtores, lanii, coci, textores, carpentarii, aurigȩ, fullones, trapezitæ ac menſarii, vſurarii, ſartores, nautȩ, lenones, quibus quæſtus inter omnes vberrimus: Tum vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quã eorum qui ſe medicos profitentur, aut eius artis nomine ſeſe venditant, cuius ſe primo quoque tempore ſpecimen exhibiturum pollicetur: itaque poſtridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mire dextrũ, qui faſcia obuolutis ceruicibus, vultuque ad morbum compoſito, dentium dolorem ſimulat, ac ſubinde ingemiſcens ab obuiis ſtipem eblanditur, atque aliquid remedii mitigãdo dolori implorat: ibi nemo non ex numeroſiſſima multitudine fomenta præſcribit, ac quid dolorem confeſtim diſcutiat, confidenter profitetur: itaque omnium ſuffragiis euicit is, qui cõtenderat nullam præ medicorum turba in ciuitate numeroſiorem. Nec ſane illum fefellit opinio. Idiota ſiquidem atq. imperita plebs paſſim huius artis cognitionem ac notitiam ſibi vendicat, eamq. palam profitetur atque impudenter exercet, nullo experimento, nullaque ratione inſtructa.

Rei geſtæ enarratio.

Quam

Quam varia sit ac multiplex soli terraq; natura & conditio.

CAP. XVIII.

IAm vero vt aliquid superiori argumẽto affine adiiciam, medicis cum primis obseruandam censeo terræ cuiusq; naturam, solique habitum. Hic siquidem efficit vt variæ herbarum species emergant, diuersasque virtutes ac facultates hæ sortiantur. Hinc Hippocrates Crateuæ montanas herbas, altisq; tumulis enatas colligendas pręcipit, cũ firmiores exsistant ac robustiores, magisq; efficaces, quam aquaticæ, propter terræ densitatem, aerisque tenuitatem: flores vero earum legendos, qui secundum fonticulos, fluuios riuosq; nascuntur, quos imbecilles, nec multi roboris, succique dulcioris esse ducit. Cum itaque ex soli natura exacte considerata, herbarum vis ac temperamentum cognoscatur, ipsæq; herbæ alię aliis locis delectentur, & terram maxime sibi familiarem deposcant, illarum discrimina, quas aliqua ex parte prosequitur Virgilius, obiter & velut in tabula depicta referam, quo stirpes suis quęq; locis possint accommodari, minusque ob alimenti succique malignitatem viribus destitui. Eo enim fit vt votis nostris non respondeant, effectuque exspectato nos frustrentur, atque euanida spe illudant.

In Epist.

Quib. locis herbæ præstantiores.

2. Georg.

Solum aliud.

Gracile, Macilentum	*Cinericeũ ad colorẽ referatur.*
Macrum, Pingue	*Amarum, Dulce*
Oleosum	*Acidum, Lentum*
Bituminosum	*Glutinosum, Sabulosum*
Gypsosum, vel	*Arenosum, Glareosum*
Gypsatum, Argillaceum	*Lapidosum, vel*
Saxosum, Ruderatum	*Lapideum, Testaceum*
Cretaceum, cretatum	*Calculosum, Rarum*
Cineratum, cum	*Densum, Robustum*

Tophaceum, vel a poro porosum	Braecklandt
Friabile, Tenue	*Putre, Solutum*
Ieiunum, Sterile	*Aridum, Stercoratum*
Pratense, Frumentaceum	*Subactum, Strigosum*
Restibile, Repastinatum	*Squalidum, Fertile*
Defossum, Nouale, &	*Fœcundum, Salsum*
Veruactum, vulgo	*Salsuginosum*
	Frumentitium

Locorum alia

Aspera, Prærupta	*Humida*
Inuia, Auia	*Palustria*
Inculta, Culta	*Vliginosa*
Arida, Sicca	*Irrigua*
Arentia, Ieiuna	*Humecta*
Siticulosa, Siluestria	*Conclusa*
Nemorosa, Siluosa	*Patentia*
Plana, Campestria	*Aprica*
Hortensia	*Opaca*
Fruticosa	*Densa*
Maritima	*Vmbrosa*
Mediterranea	*Ventis exposita*
Edita	*A vento silentia*
Accliuia	*Auræ exposita*
Decliuia	*Soli peruia*
Algentia	*Subterranea, Retorrida*
Alsiosa	*Exsucca, Succulenta*
Æstuosa	*Calida, Frigida*
Tepida	*Rorulenta, Salubria*
Egelida	*Insalubria, Paludosa*
Gelida	*Stagnantia, Squalida*
Montuosa	*Rigosa, Orientalia*
Nebulosa	*Austrina, Feruida*
Caliginosa	*Roscida*
Cliuosa	*Occidentalia*
Aquosa	*Aquilonia.*

Luna

Lunæ radiis augeſcit, at non matureſcit botrus.

CAP. XIX.

LVna ſatis incrementũ dat, maturitatẽ Sol. Illa ſiquidem humiditatẽ mouet, & turgeſcere quæq; facit, ſed ob imbecillitatem concoquere nequit. Sic videmus ſtirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatũ, noctu diffundere, ac per attractũ humorẽ ſuccumq. imbibitũ adoleſcere, auctuſq. atq; incremẽta ſuſcipere. Vt enim vigilia & exercitatio, motuſq; moderatus cibum digerit, atq. in habitum corporis diffundit, noctu vero & per ſomnũ concoctio perficitur: quod in ebriis vinoq; diſtentis percipimus, quibus ſomno crapula ac temulentia diſcutitur: ita Sole diem illuſtrante omnia maturitatem conſequuntur: noctu vero Luna ſuas vices obeunte adoleſcũt, ſuccoq; protuberãt. Quo fit vt videamus roſas, lilia, omniſq. generis floſculos interdiu nõ dehiſcere, ac patulos fieri, verũ noctu atq antelucano:

Lunæ effectus in producendis ſtirpibus.

Simile a facultatibus naturalibus.

Solu ad occaſum, cum frigidus aera Veſper
Temperat ac ſaltus reficit iam roſcida Luna.

Virg. lib. 2. Georg.

Stercoratio quare Heſiodo improbata.

CAP. XX.

HEſiodus non indiligens rei ruſticæ ſciptor a pleriſq. inuaditur, quod ſterquiliniũ in agricultura neglexerit: cum is facti non ignarus ſalubritati potius quã fertilitati conſuluit. Ille ſi quidẽ alio lætamine ſterilitatem expugnandã cenſuit, quam ſtercorandi vſu & conſuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerũ, piſorũ, fabarumq. culmis vomere tempeſtiue ſubuerſis, alioue pabulo proſtrato, agrũ vberem fœcundumq. effici exiſtimauit. Quæcũq. enim ex ſtercoratis fimoq. cultis agris proueniunt, vitioſos minuſq. ſalubres ſuccos præbent. Sic triticum & Cerealia quæque a Curculionibus promtius infeſtantur, ac fruges, omniſq. generis legumina in eiuſ-

Stercoratio inſalubris.

Vnde fruges corruptioni obnoxiæ.

modi agris enata nec perennare possunt nec diutius asseruari, quin vel situm contrahant, vel a teredine & vermiculis infestentur. Zythus quoque, eaq; potio quæ Belgis Cereuisia dicitur, ex huiusmodi frugibus decocta, citissime vitiatur, atq; acorē contrahit. Quamobrem recte, mea quidem sententia, Hesiodus illos agros aptos accōmodosq. sementi existimauit, quos venti temperati serenant, suaues Solis radij fouent, vbi nullæ æquæ stagnant, nec culta stercoratione pinguescunt, aut saltem mundo natiuoq. humore ac calore maturitatem consequuntur. Sic enim illa quæ nascuntur, diu perseuerant incorrupta, atq alimentum præbent salubrius. Fieri autē nequit vt in his regionib. viuaces exsistāt homines, aut valetudine inculpata, vbi aer ipse, vel alimenta vitiosa sunt ac putredini obnoxia. Quorum alterū euenit, vbi stagna, paludesq. graueolentiam exhalant, alterum vbi non genuino humore, sed ascititio pinguescit humus, ac stercorando excolitur.

Aer & alimenta valetudini vel prosunt, vel officiunt.

Qua ratione Curculio, aliaq; bestiolæ infestæ frugibus abigi necariq; possint.

CAP. XXI.

Nihil est in vita hac caduca & mortali, quod suas non experiatur aduersitates atq. incommoda, multisq, vexationibus atq. insultibus non sit expositum. Vt enim homines innumeris malis sunt obnoxij, multaque illos circumuallant quæ valetudini vitæq insidiantur: ita & frugibus sui non desunt hostes, qui illas infestāt ac demoliūtur, robigo, culices, formicæ, limaces, cochleæ, locustæ, blattæ, erucæ, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboscide quadā acuminata, rostroq, aculeato, altera sui parte triticū perterebrat, oēmq. similaginem depascitur, furfuracea tenuiq ac cassa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineunte vere pgerminant,

Nihil ex omni parte beatū.

Calanders *Curculiones.*

minant, vbi frumenta Luna plena recens demessa, eaq. madida ac rorulenta, antequã occalluerint, recõduntur, vel vbi granarii fenestræ Austrinis flatib. nõ Aquiloniis sunt oppositæ. Siccitas enim efficit vt omnia putredini min⁹ obnoxia exsistãt. Persuasum est autẽ nonnullis, quorum mea quidem sententia nec vana fides, nec inanis auguratio, Deũ Opt Max. nonnunquã hanc calamitatem immittere in vindictam eorum, qui plus satis lucro inhiãtes, vel fruges abscõdunt, vel supra legitimũ tempus asseruãt magno inopum detrimẽto, qui hoc cõmeatu destituti, vitam tueri nequeunt Hoc enim alimentũ in edendi, pascendiq. corporis vsum affluenter elargita est prouida Dei benignitas ac munificẽtia, adeo vt si cetera edulia desint, atq. obsonia quæq. desiderentur, satiari homines pane possint, eoq; inediã famemq; solari. Quamobrem grauiter culpãdi sunt negotiatores frumentarii, qui magno tenuiũ damno, annonæ, frugumq; pretia intendunt, nec in summa egestate granaria laxãt, quo illis quæstus sit vberior. Eo siquidẽ fit vt in remp, sint iniurii, atq; in plebẽ cuius maledicta in se cõcitant, fraudulenti. Qui enim (vt Solomon testatur) frumẽta abscondit, illũ exsecratur populus; qui vero diuẽdit, huius capiti fausta exoptat, beneq. precatur. Patitur tamẽ plerumq. Deus huiusmodi malis affligi nos, cum erga illum sumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulate fruimur. Siquidem per Ezechielem immissurum se minatur religionis ac pietatis desertoribus calamitates quatuor, famem, pestem, bellũ, & nocentes bestias: vt his diuexati ad saniorem mentẽ, agnitamq; veritatẽ perducantur. Quod si naturales caussę, non irati numinis vindicta malũ hoc inuexerit; ineunda ratio qua animalcula noxia vel abigi possint, vel interimi. Nihil autẽ ad perimendos curculiones efficacius, quam salsugo, in qua allium decoctũ sit, si ea

Vnde frumẽta corrũpantur.

Negotiatores frumentarij odiosi.

Corenbyters.

Prou. 11.

Cap. 37.

Quatuor calamitates a Deo homini immittũtur.

Curculiones quib. abigãtur.

irrigentur pauimenta ac parietes, confestim enim alio repunt, ac granaria deserunt, odorisq. tetri halitu exanimantur. Idipsum præstant etiam Sagapenũ, amurca, castorium, sauina, sulphur, cornu ceruinum hedera, galbanum, ac graueolentia quæq;, quorum suffitum, nec serpentes, nec colubri, nec vespertiliones ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius:

Lib. 3. Georg.

Disce & odoratam stabulis incendere cedrum,
Galbaneosq. agitare graui nidore chelydros.

Lupulus vulgo Hoppe.

Eadem ratione lupi salictarii nidorosos flosculos refugiũt. qui etiam hominum cerebro infesti sunt, capitiq. grauedinem ac temulentiam inducunt. Similiter & sambuci flores, quorũ odor etiam erucas arcet, blattasq. ac tineas perimit, quemadmodũ absinthium, ruta, mentastrum, abrotanum, satureia, iuglãdis folia, filix, pseudonardus quæ nobis lauendula dicitur nigella, coriandrum viride, psyllium, anagyris, pulices cimicesque interimunt, vel culcitris supposita, authoris, in aceti Scyllitici decoctione cõspersa. Obseruatum est autẽ nostra & auorum memoria naporum semen quod negotiatoribus Belgicis quæstum præbet vberrimũ miram obtinere vim in prosternendis conficiendisq. Curculionibus, non ratione deleteria, sed suauitatis illecebra. Cũ enim id dulce atq. oleosum illud deserto tritico, auidissime appetunt, eoq; distenti pereunt. Quod ipsum iis etiam vsuuenire solet, vbi fiscellis vuarum passarum insederint. Sic experimento comprobatum habeo puerorũ lumbricos vuarum passarũ esu expugnari, si ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulenta quæque, ita dulcia effluenter hausta vermibus inimica. Distendi enim illos contingit ac disrumpi suauioris edulii copia. Sic etiam hominum ventriculus turgescit ac tormina concipit, dulcibus affatim ingestis.

Nauecl. *Napus.*

Dulcia aliquando vermes perimunt.

Lumbri-

Lumbricorum vermiumq; qui humanis corporibus innascũtur sagacitas, & quid portendat per os naresq; erepere.

CAP. XXII.

Visum est nõnullis prodigii quiddam simile lumbricos præsertim longos & teretes, sursum eniti, ac per os naresq erepere: cum id insito quodam naturæ motu facere soleant, si quãdo humo diutius ieiunus perstiterit. Tunc enim stomacho morsus inferunt, ciboq. explere cupiunt: quibus cum nihil obiiciatur quo ali vitamq. tueri possint, in sublime feruntur, cibumq. ad gulæ vsq. meatũ venantur. Sentiunt enim sagacitate quadam naturæ per illas partes in ventriculũ delabi alimenta, & cum nares perviæ sint atq. ad gulæ tramitem spectent, eo quoq. se conferunt factaque titillatione, vel sternutamento eiiciuntur, vel primoribus digitis prehensi eximuntur. hæc in sanis multoties a me sunt obseruata, quibus cum facti caussam explicassem, hac in re illos securos pręstiti. In ęgrotantibus vero hoc ipsum aliquando euenisse conspexi sed non absq. imminẽtis mali præsagio. Tanta est enim in huiusmodi corporibus cõtagio, eaq. putredo, atq. humorum inflammatio, vt exitialem vim morbi præferre nequeant: itaquę erumpunt quidam foras, sed morbi sæuitia, non critice, nec naturæ vi incitati. Cum autem desinẽte morbi violentia, inferne cum reliquis excremẽtis illos prolui contingat, salutare id esse Hippocrates statuit, sponte vero nulloq. naturalis facultatis impulsu egredi, quod in moribũdis perspicimus decumbenti noxium: Subodorantur enim naturæ quadã sagacitate corpus defecturũ, seseq. destitutũ iri alimento, eoq. stationẽ suam deserunt. Sic obseruatũ est sorices ac glires ædes ruinosas deserere, trimestri etiam spatio antequã sunt collapsurę. Persentiscunt. n. naturę instinctu, sensim dissolui cõtignationem & ædium compagem, illasq. breui ruituras.

Vermes narib. prolapsi.

Lib 2. aphoris. [illegible]

Glires ædes ruinosas deserunt.

Pediculi quoq; ac pulices, vbi corpus hominũ tabescere sentiunt, omniaq; mẽbra sensim sanguine destitui, vel ipsum deserunt, vel illas partes occupant, quibus sanguis calorq; natiuus diutius inhæret. Expertũ est enim a Libitinariis ac Vespillonibus in ea se lacuna recondere circa stomachi orificiũ, in quã desinit cartilago ensiformis, vel in ea quę mẽto subest, ac vocali arteriæ incumbit. Siquidem illæ partes vtpote cordi vicinæ ad extremum vsq; halitum calescunt: quod cum a nonnullis qui ęgrotis assisterẽt mihi esset relatum, incunctanter pronuntiaui certissimum id esse imminentis mortis argumentum, iam iamq; emigrantis animæ indubitatum indiciũ. Ceterum cum lumbricorum paulo ante mentionẽ fecimus, hoc adiecisse visum est operæpretiũ multa esse, quę lumbricos ventrisq. interanea exedãt, perimantq;: sed nihil efficacius exsiccatis in tegula ignita vermibus, exhibitoq; illo puluisculo verminantibus, confestim reliquos inhærentes corpori deiici continget eadem ratione, qua Plinius, cõpluresq; alii rerum abditarum indagatores asserunt, homini a scorpionibus icto, remedio esse ipsorum cinerem potum, in olio vinove demersum. Sic rabidi canis morsum curari testantur nostrates pilis eiusdem animantis exustis, illisq; ex vino propinatis. Propellit enim malum, virusq; facit innoxium, ac corpori cui morsus illatus est, minus infestum quod virus eliciat conficiatq; Sic aliquando geminata cõmixtaque cõtrariæ facultatis venena, remedio sunt, non exitio. Quod festiuo epigrammate indicat Ausonius de vxore quæ virum acőnito exstinctũ voluit:

Experientia de pediculorũ sagacitate.

Lib. 10. cap. 25.

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum.
Miscuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc si quis, faciunt discreta venenum.
Antidotum sumet qui sociata bibet.

LÆVI-

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI OCCVLtarum rerum ac naturalium quæstionum,

LIBER SECVNDVS.

Humores, non malos genios, morbos inducere: spiritus tamen aerios se iis vt tempestatibus immiscere, ac faces subdere.

CAPVT. I.

NON desunt apud nos pleriq. qui cum sint in naturæ operibus sobrie exercitati, ac morborum caussas, originem, progressus, quęq; comitantur symptomata seu accidentia ignorent, atque illorum rationē assequi nequeant, in malos infestosq; Genios, qui nostris incommodis continenter inuigilant, hæc ipsa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbunt, tertio quoq; die subeunte venas, malo Genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc est, continuis febribus, quotidiana, ephemera seu diaria, omnibusq; febribus æstuosis atque vrentibus tale quiddam euenire imaginantur. Quod ipsum quam sit absurdum, ac ratione dissentaneum, quiuis in naturæ arcanis vel tenuiter versatus facile iudicauerit. Cum enim ex quatuor elementorum cōcretione ac mixtura corpus humanum constet ac conflatum sit, totidemq; humores complectatur, qui ex facultate seminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & sicci sunt participes, quid aliud statui possit, quam ex horum intemperie, excessuque ac defectu morbos excitari, suamq. originem sortiri? Argumento quod illos mitescere videmus ac sopiri, vomitu, sudorib. sectione venę, cucurbitulis parti læsę affixis, hęmor-

Humorū prauitas & copia morborū origo.

Naturæ ordo ac series.

rhoidũ mensiumq. profluuio, tũ iniectis clysteribus subditisq. podici balanis seu glandib. Constituit aũt Deus pro inæstimabili sua sapientia in natura rerum motus ordinatos nec quicq̃ temere aut fortuito, sed omnia decẽti ordine ac cõtinuata serie ferri voluiq. voluit. Sic sidera, elemẽta, Oceanus, anni tempora, cœlorũ orbes suos habẽt motus ac vices, certaq. lege decurrunt. Pari tenẽtur lege ac cõditione humores, qui corpori humano inhærent, ac suos effectus propriosq. motus ac certas periodos obtinent. Sic vt per quadripartitas anni varietates suas quisq. humor vices obeat, ac facultates viresq. in corp⁹ exerceat. Sic sanguis eã conditionẽ ac vim sortitus est, vt vere vigeat, sueq. naturæ morbos ac febres pariat, nẽpe cõtinẽtes quæ nullas præbent inducias, nec ad infebricitationẽ desinũt. Sic cholera æstate alternis diebus reciprocante recurrẽteq. æstu bilioso, tertianã inducit. Pituita hibernis mensib. vbi cõputruit, quotidianam intermittentẽ. Melãcholia ineunte autumno quartanã: Sic diaria vno die, aut paulo post finitur, q̃ ipsa nõ in humorũ putredine, sed in halituoso eoque accẽso spiritu cõsistat. Hæc aũt omnia eadẽ ratione, pariq. ordine & modo perficiũtur, quo ortus & occasus siderũ, Oceani æstus & reciprocatio herbarũ fruticũq. germinãtiũ amœna grataq. vicissitudo. Ceterũ id admiratione nõ caret, quod quatuor humores certa horarum spatia, certasq. diei partes sibi vindicant, ac diẽ noctẽq. æquinoctialẽ seu artificialẽ, per horas duodecim temporales sibi partiuntur. Quod a vero nõ esse alienũ experimento cõperi, cũ horũ obseruatione, febriũ accessiones indubitanter prænuntiare soleã. Viget. n. sanguis, Sorano Ephesio teste, qui Euangelistarũ more spatia decursusq. diei ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis nona ad horã diei tertiam, quibus horis cõcoquitur sanguis, atq. ab hepate elaboratur. Quo fit, vt mens ante-

Humores sua tẽpora sortiũtur.

Quatuor humorum decursus in corpore.

Matt. 20.

Mens hominis diluculo erectior ex sanguinis halitu.

antelucano exortoq. Sole ſit alacrior, omneſq. cum ægroti tum ſani erectiores, ob ſuauem effluxũ, gratũq. ſanguinis halitũ. Bilis vero flaua ſuas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, pro tempore naturalis vis ac facultas ſecernit a ſanguine cholerã, eamq. ad fellis folliculũ dirigit. Eoq. fit vt ſub id tempus homo ad irã ſit pronior, ac leuiſſime excandeſcat. Bilis aũt atra, ſeu ſuccus melãcholicus ab hora diei nona vſq. ad horã noctis tertiam ſua munia exſequitur, clauoq. aſſidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur, eluiturq. a ſordido excremento, idq. natura ſpleni deſtinat. Quo fit, vt illo horarũ decurſu mens hominis obnubiletur, atque ex atra denſaq. fuligine animus mœrore contrahatur.

Humores quiq. certis horis vigent.

Pituita ab hora noctis tertia ad horam noctis nonam huic ſuccedit: tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibuſq. liqueſcere atq. elixari. Quo fit, vt phlegma ſtomacho innatans, atq. ad cerebrum delatũ, hominem ſomnolentum efficiat ac dormitantem. Quod ſi horũ omnium exacte rationem ſubduxeris, obſeruabis iiſdẽ fere horis, quibus humores ſuis vicibus funguntur, acceſſiones, inſultuſq. febrium inuadere, expletoq. ſingularum horarum, quæ humoribus ſubſeruiunt, ſpatio, modo ſinceri ſint atq; impermixti, conſiſtere ac terminari: Sic continentes febres & quotquot ex ſanguine ortum habent mane ingruunt, tertianæ ſub meridiem, hoc eſt, hora ſexta, quæ nobis eſt duodecima tam diei quam noctis. Quartanæ ſub horã nonam, quæ nobis tertia eſt pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quod ſi humores redundent atq. inter ſe, vt aſſolet, implicati connexiq. ſunt, nõ ſeruant legitimum tempus ſuoſq. inſultus, cum acriores tum productiores faciunt, magiſq. diuturnos. Vt enim venti conglomerati ſæuiores tempeſtates excitant, cum ſcilicet,

Simile a ventorum concurſu.

Æneid.1.

Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus:

Ita vehementior fit morbus ex humorum cōcursu & confluuio, corpusq; humanum sæuissime excrucient congeminati morbi.

Ouidius Met.lib.1.

——— nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Horum effectuum caussam, superuacaneū, imo friuolū est, in malos Genios referre. Cū hæc omnia in humorū putredine atq. inflāmatione, vel qualitate ac copia consistant. Ista siquidē efficiunt, vt sint vel breues, vel cōtractiores morborum circuitus. Cum aūt sanguis plurimum corpori inest, vnicum, eumq. continuū accessum facit: quod in venarū conceptaculis, per quæ, tanquā riuos atq aquæductus, vndiq. sanguis diffusus est, putredo atq. inflammatio cōsistat. Quo fit, vt naturam, tanquā solertem fidumq; consulem in seditione ciuili, belloq; intestino, cōtinēter operi insistere, nullaq intermissione obluctari morbo oporteat. Pituita vero flauaq bilis atq. atra q minus copiosæ sint, extraq venarū angustias constitutæ, non perpetuo, sed intermisse affligunt, minusq sunt lethales ex huiusmodi humoribus exorti morbi, quod illis nō pateat aditus accessusq. ad cor, partesq principes, eoque non facile illis cladem noxamq. inferre possunt. Sunt tamē harum febriū nonnullæ diuturnæ, partim quod materia redundās sit, partim quod lento tenaciq. visco assimilis, adeo vt ægre concoqui possit, atq eliquari. Quo fit vt melancholicos rarius exhilarescere contingat, nisi affatim & meracius bibant. Est enim is humor impense frigidus ac siccus. Huiusmodi autem constitutionis homines dictitare soleo ferro similes, quod multo vrentique igni opus habet vt ignescat, quo subigi malleis, fingiq. possit. Isti siquidem plurimo meracissimoq.

Sanguis cur febres continuas excitet.

Simile a consulis solertia.

Melāncholici nō facile inebriantur.

Simile a candenti ferro melancholicis aptum.

cissimoque vino indigent, idq; inoffense perferunt: quo vbi incalescere cœperint, mimos, ridiculosque moriones se præbent. Camelũ saltitare dicas. Nam cum sint natura seueri ac tetrici; vino perfusi, festiui affectant videri atq; elegantes. Et quemadmodum non facile vino cedunt, illoq. obruuntur: ita ægre illis temulentia discutitur. Cum enim bibant affatim ac cibũ ingerant affluẽtius: fit vt densi fumi, crassiq; vapores tenacius fixiusq; cerebro inhæreant, adeo vt postridie illis imaginationes melancholicæ ingrauescant: Siquidẽ ex hesterno mero nondũ sopito ac despumato, totũ renidet corpus ac subolescit. Simile. n. quidam iis euenit, quod ædibus accensis, quas tametsi incendiũ non funditus absumsit nec omnia cõflagrata sunt; retorridus tamẽ ex ambustis odor, naribus se ingerit ac cerebro officit: Sic istis ex pridiana crapula fuliginosi olidiq halitus, ac ructus nidorosi, infensi sunt, mentiq. ac cerebro acres mordacesq. fumos inferunt, quos cum excutere nequeant, atq. identidẽ recrudescere phãtasmata percipiant, denuo accũbere gestiunt; quo vini vapores, atq. ex illis ortas absurdas imaginatiões, vt clauũ clauo, retundãt. Cum itaq. sic se habeant morborũ caussæ atq. origines, eaq. sit humorũ natura & conditio, vt nulla ratio potior excogitari vel iniri possit accessionis insultusq febrium, quã vel humorum copia, vel qualitas, nõ est quod quisquã existimet aut opinetur peruersos Genios hanc concitare tẽpestatẽ, hãc inducere intemperiẽ. Scio equidem, nec id grauate sum admissurus, Dæmones, hoc est, spiritus aereos scientia ac cognitione rerum imbutos, quiq omnia subodorari solent, non solũ humoribus se immiscere, sed mentes quoq humanas ad pessima quæque instigare atque impellere: bonos quoq. Genios, seu Angelos salutares ad optima quæq. adiumẽto esse, ad eaq. se præbere socios ac ministros. Sic Raphael

Melãcholicorũ natura, vbi vino incaluerint.

Simile nõ inelegans ab accẽsis ædibus.

Cruditas melãcholicis noxia.

Mali Genij corpus & mẽtem oppugnãt.

Mali Genij ventos exasperant.

Tob. 14. se itineris comitem addixit Tobiæ filio. Sic in Samsonem irruit spiritus Domini, & dilacerauit leonem tanquam hædum. In Saulem quoq; insiliit spiritus diuinus, & cum reliquis Prophetis vaticinatus est. *2. Reg. 10.* Postmodum vero spiritus nequam exagitauit commouitq; mentem illius, atq; in Dauidis necẽ illum armauit. Sic tempestatib. se ingerunt ac fulmina tonitruaq. exacuũt, adeo vt illis adnitentibus conuelli culmina spectemus, prosterni sata: pecudes, armentaq. ac greges confici: quanquam tamen ventorum violentia atq. impetus tale quiddã absq; his efficiat. *Actor 27* Sic Ecnephias & ventus Typhonicus, cuius meminit Diuus Lucas, valide atq. impetuose terris marique incumbunt, atq. ardentes faces, ignitosq. globos eiaculantur attritu ac collisione nubium, adeo vt antẽnas velaq. aduri cõtingat. Similem vim ac violentiã vallis quamlibet munitis, bõbardæ inferunt, quę nõ solum proximos quosq. & quos glans attingit, feriunt, sed longius etiam consistentes, pauloq; remotiores prosternunt violento strepitu, auræq. sibilo. Hæc & pleraq. alia licet naturali ratione fieri cõstet, Dæmones tamen vel conniuente Deo, vel concessa illis potestate se his immiscere solent omniaq. sæuiora efficere. Sic Saulis melãcholiã exasperauit Satanas, atq. ad cædes & insidias multaq; funesta impulit. Quod tamen hic animi affectus, mentisq. error ac perturbatio in naturales caussas referri possit, ex eo patet, quod citharæ dulcedine subsederit furor ille, atque impetus animi, factaq. mens sit sedatior. Vt.n. vbi turbines ac sæuiores venti Oceano incumbunt, fluctus crebrescunt, mareque exæstuat; vt deniq. melancholicis natura tetricis iactura facultatũ, aliaq. incommoda mœrorẽ conduplicãt, biliosis immodicus vini potus, vel aspera dicteria salesq dentati iram exacuunt: Ita mali Genii, aut fraudulenti consultores hominum animos ad deteriora procliues

A bõbardæ violentia simile.

Iob. 12.

Simile ab æstu maris.

ues in præceps agunt, adeo vt voluntas alioqui alacris & promta, impetus consiliorum ipsasque actiones moderari nequeat, quod ipsum indicasse videtur Seruator, cum Petrum increpitans, Facesse a me inquit Satana: Quo nomine illum perstrinxit Christus, quod illi aduersaretur, atque ab instituto conceptoq. consilio, quo nos redimere statuit, auertere illius mentem tentaret. Et profecto nisi Deus Opt. Max. singulari in nos fauore aduersarii furorem coerceret ac retunderet, nunquam subsistere posset homo, ac se tueri aduersus immanissimã huius belluæ ferociam. Omnem siquidem captat occasionẽ, omnesq. tẽtat, exploratq aditus, quo imbecilles adoriatur, vt ventilet cribretq; veluti triticum. Quocirca Dominus, vt palam testatur Iob, applicat illi gladium, hoc est, sæuiendi modum ac mensuram illi præscribit, nocendiq. metas Satanæ constituit; neq; enim vltra constitutũ præscriptumq; terminũ progredi fas est, nec patitur Deus quenquam supra vires, & quam imbecillitas humanæ naturæ fert, affligi. Quo antidoto D. Paulus Christi nomine omnes in periculo, vitæque discrimine, in calamitate, morbis, inedia constitutos solatur ac fulcit cum non sinat Deus vllos tentari supra vires, sed commonstrat cum tentatione euentum, vt vel afflictio virib. nostris respondeat vel celeri effugio ab illa liberemur. Hæc eo verbosius a me enarrata sunt, quo intelligat æquus lector id esse argumenti caput, nostriq. instituti rationẽ: Humores præcipuã esse caussam morborum: Genios vero, astra, ambientis aeris qualitatem, aliaq. externa concomitari, vt accidentia. Cum enim omnes animi impetus ratione mentisq. iudicio sedari contingat, corporis vero morbos appositis remediis atq. optimo medendi vsu mitescere ac consopiri: qui alio referri velit origines caussasque morborum quam in humorum copiam ac qualita-

Matt. 8.

1. Pet. 5.

Luc 22.

Cap. 40.
Iobi locus explicatus.

1. Cor. 10.

Humores corporis quos mores pariãt. tem? Quod si cui insitos corpori humores excute collubeat, atq in se ipse explorare, qua vi ac facult te polleant; experietur illos non modo corporis h bitum, sed animi etiam mores constituere, sic tan vt morum institutio, tum pietatis ac religionis cu tus & obseruatio primas potioresq partes obtinea Sanguis siquidem vel si qualitates spectes, calor humor florido quidem corpore homines produci at quod ad animum attinet, lasciuos, moribus Co micis, simplices minimeq; fucatos, ac tantum no stolidos. Bilis flaua arido quidem corpore ac subfu sco profert, sed callidos, subdolos, ingeniosos, feru di ardentisq. ac cõcitati animi, prudẽtes, industrio solertes, inconstantes, instabiles, fraudulentos:

Pers. Sat. 5.

—— Qui fronte politi
Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Melancholicus succus stabiles & constantes effici quique non facile a concepta persuasione resilian suamq; opinionem deserant: adeo vt si alicui sect addictos esse contingat, mordicus illam tueantu nec facile ab illa resiliant: qui affectus in cholerici mitior est; siquidem isti ob humores fluctuante atque instabiles, spiritusque tenues, leui moment alio transferuntur, & licet feruidi exsistant & cla mosi, placabiles tamen sunt minusque pertinace aut obstinati. Pituita ad formandos fingendosque mores inutilis est. Quo fit, vt hebetioris sint ingenii nec ad vllas functiones ac munia appositi.

Melancholicos, maniacos, phreneticos, quiq; ex alia caussa fu rore perciti sunt, nonnunquam linguam alienam persona re quam non didicerint, nec tamen esse Dæmoniacos.

CAP. II.

Humorũ mira vis in concitãda mente. Mira vis concitat humores, ardorque vehemens mentem exagitat, cũ ægroti in æstuosis febrib. linguam quã non sunt edocti, modo diserte, modo obscure & cõfuse loquũtur, q̃ in ἐνεργουμένοις

hoc

oc eſt, a Dæmone obſeſſis fieri nõ magnopere mi-
or: cum illi omnia calleant, rerumq; omniũ ſcien-
iam obtineant. Sunt autem humores tam violenti
tq; atroces, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt
orum fuligo in cerebrũ delata, quod in meraciſſi-
no quoq; vino affluenter hauſto obſeruamus, per-
grinã linguam extorqueat. Quod ſi a malis Geniis
erficeretur, nõ conſileſcerent morbi purgantibus
nedicamentis, nec iis, quæ ſomnũ conciliant, diſcu-
erẽtur. His enim & pleriſq; aliis, quibus abunde in-
tructa eſt res medica, rite adhibitis, reſtitui illos vi-
lemus, atq. ad conſuetũ loquendi vſum, mentemq;
aniorem reduci. Cum itaq. feruentiſſima ſit humo
ũ ebullitio, vehemens quoq. ſit ſpirituum agitatio,
nentiſq. humanę cõcitatiſſimus motus, & cõcuſſio,
quæ voces quaſdã inauditas, linguãq. prius incogni-
am extundit, non ſecus quã ex contritu ac colliſio-
ne ſilicis, emicãtes ignitaſq. ſcintillas elici videmus.
Eſt aũt hoc menti humanę inſitũ, vt apposita aptaq;
ſit ad percipiendã rerum cognitionem, ipſaq. imbu-
ta eſt artibus ante illatũ vſum. Sic vt non ſit abſimi
le vero illud Platonis, Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe
quam reminiſci. Mens ſiquidẽ hominis omniũ re-
rum ſcientiam ac notionẽ in ſe ipſa cõplectitur, ſed
mole corporis, denſiſq; humoribus oppreſſa nõ fa-
cile eluceſcit, eoq. vt ignis cineribus obductus, exſu-
ſcitari foueriq poſtulat, quo ſe proferãt ingenii no-
bis igniculi, naturęq; lumen reſplendeat. Si quando
igitur diuina hæc potiorq. hominis pars anima con-
cutitur morbiſq. exagitatur; ea profert quæ in inti-
mo receſſu latitabant, inſitaſq; vires palam exſerit.
Vt enim ſtirpes quędam nullũ ex ſe odorem diffun-
dũt, nec aliquid ſuaueolentiæ exſpirãt, niſi ſubinde
cõmoueas manuſq. demulceas. Sic quoq. nõ profe-
runt ſe ingenitæ facultates ac vires, niſi, vt aurum in
cote lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione

Vt vini, ita humorum vis mentem concitat.

Simile a ſilicis attritu.

Mens artib. imbuta ante doctrinam In Phæd.

Simile a ſopito igne.

Simile nõ inconcinnũ ab herbarũ fragrantia.

Simile a lapidũ ac stirpium effectu.

Gagates succinum quod Amber vulgo dicitur; non continuo paleas ac festucas, aliaq; venti ludibria ad se rapiunt, sed agitata atq; attritu concalefacta. Sic cum pugiones acuis crebro, celerique motu, scintillas emicantes exprimis. Ex herbis quoq. & gemmis naturæ vis percipi cognosciq; potest. Pæonia siquidem, viscum, fruticulus, verbena, corallium, hæmatites, vniones, smaragdi, aliaq. amuleta, hoc est, quæ noxia quæq. amoliuntur ac depellunt corpori applicata, colloq. appensa, præsentanea vi vel morbos discutiunt, vel sanguinem sistunt, aliaque pro insita facultate præstant: sed hæc omnia efficacius ac præsentius intus exhibita, atq. in corpus assumta. Experimentum a generoso vino capere licet, quod naribus admotum, odore quidem cor reficit mẽtemq; excitat, verum vbi in corpus recõditum delatumq; est (si quidem in dolio nihil efficit, sed in venas dimanans) tum demum vires suas explicat, atq. homines quãlibet stupidos, disertos facit, ac mire loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæq; in cerebri latebris delitescunt, prodit atq. in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines efficiunt, vbi tota vis atque impetus morbi cerebri sinus impleuit, mentemq. ac spiritus cum vitales, tum animales concitare cœperint. Videmus enim nõnullos in æstuosis febribus, quæ fere æstate vigent, copiosos promtosq; fuisse in disserendo, vsosq oratione culta atq; elaborata, eoq. idiomate, quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerunt; quos ego pronuntiaui non malo infestoq. Genio diuexari, nec Dæmonii instinctu impulsuq. illos ista peragere, sed vi morbi, humorumq. ferocia, qua tanquã face subdita mens hominis exardescit atq. inflammatur. Illos siquidem, admotis capiti fomentis, exhibitaq. somnifica potione, a morbo mentisq errore vindicaui: quo discusso, omnium eorum quæ ab

Vnde vis in cõcitandũ spiritibus.

Simile a vini efficacia sumtum.

is dicta factaq. erant, profunda cepit obliuio, quoum nonnulla cum in memoriam illis reuocarem, appudescere cœperunt, miratique sunt in tantum bi excidisse mentem. Simili etiam ratione moriundi, quod in his excitetur ardens animi vigor, ilosque antequam emigrent, rapiat diuinus quidam fflatus, vaticinari solent, queq. euentura sunt, certo rædicere, idq; diserte atque oratione tam medita 1, vt astantes admiratione afficiantur Quod autem nima vtpote cœlestis originis ac diuinitatis partieps, præscia sit futuri ac vaticinandi perita immiente potissimum morte, suo loco dicetur.

Cur anima migratura vaticinetur.

De epilepsia, quam cum veteres tum recentes plebeij in certos Diuos referunt, violentia ac sæuitia: qua deniq. ratione expugnari possit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppressos non confestim sepulcro inferendos.

CAP. III.

QVos effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, alias demonstratum st. Verum cum hi pro locorũ ratione ac discrimine ariis diuersisq. modis illa afficiant, de his quoq. diendũ putaui quæ cerebro inhærent. Illi siquidem ui in celsissima parte corporis consistunt morbi, on solum dolores infligunt, sed sensum motumq; ipiunt ac menti iacturã inferunt, quod in Apopleia & lethargo, quæq; in teneriorem ætatem & seum muliebrẽ impotentius sæuit, epilepsia spectare cet. Veteres reclamante, Hippocrate, in peculiares iuos morbum comitialem referebant. Cum enim roxime adstantes tam subito miseros conuelli perniq. viderent, existimabant vel Diuos aliquos il s infestos, vel malos Genios hanc calamitatẽ cla emq; inferre: quocirca vota illis nuncupabant taılasq. votiuas erexerũt. Hinc nostra ætas Epilepsiã multas species discriminat, atque aliam Diuo Ioıni Christi præconi, aliam Cornelio Hubertoque gnat, quorum simplicitati vt neminem de-

Morbus comitialis in quem referẽdus.

Diuis non aßignãdi morborũ cruciatus.

cet insultare: ita sensim illam persuasionem illorũ animis eximendam censeo quo in naturales caussas ista referenda intelligant. Pro habitu siquidẽ & cõstitutione corporis, pro organorum ac meatuũ amplitudine vel angustia, proq; humoris viscosi redundantia, varias diuersasq; differentias percipiunt, ac mutationes subeunt: hinc alii vlulant, canumq more latrant, alii sibilant ac dentibus strident, nonnulli clamores edunt horrendos, atq. intentius vociferãtur: non desunt, qui prorsus obmutescant, cerebro præserrim oppleto densis humorib. oppressoq. diaphragmate, atq; occlusis respirandi fistulis. Quo fit, vt spiritus inoffense commeare nequeat, atq; vltro citroq. reciprocare; qui omnium acerbissime mihi torqueri videntur Horum aũt symptomata grauius inualescunt, ac sęuiora efficiuntur, cum vel luna impleri vel incoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebrũ obsidet. Tunç enim humores maxime redundant, pręsertim vbi post Aquilonẽ Austri spirare cœperint venti vt turbulenti atq; insalubres, ita frigidi & humidi Siquidẽ humida corpora, ciboq. & cœlo vtẽtes humido, huic malo sunt magis opportuni, morboq. comitiali expositi: argumento quod impuberes ac fœminæ potissimũ eo infestãtur, quib. nisi circa annum quintum & vigesimum, augescente calore natiuo, qui siccius temperamentũ inducit, desinat, vltraq. eam ætatem producatur; ad mortem comitari solet, hoc est, non nisi mors finem morbo imponit, eoque vita terminatur. Cum igitur tam euidens sit caussa morbi comitialis, persuadendum censeo imperitæ plebi, non alio referendum, quam in naturales humanorum motus, quo minus exhorrescant homines, vbi spectare cogantur os rabidum ac distortum, genas inflatas, buccas humore spumaque turgidas: sed illos adire ne metuant, atque aliquod lenimen doloris medelamque adferre curent. Hoc siqui-

Comitialis morbi differentiæ.

Luna morbos humidos exaspe rat.

Aphoris. 7. cõmẽt. 5.

Epilepticorũ habitus formidabilis.

ſiquidem efficiunt ſpectatores meticuloſi ac trepidantes, vt multi ſe crudeliter dilacerẽt, caputq. poſtibus ac ſolo illidant, vtq multi deplorati iudicentur, eoſque efferri contingat, ac ſepulcro deſtinari, antequam anima in auras prorſus euanuit. Cõpertum n. habeo noſtra & auorum memoria, nonnullos effracto capulo reuixiſſe. Quamobrem lege cautum eſſe cõuenit, ne Libitinarii ac Veſpillones præpropere quos mortuos exiſtimant, exſtinctæq. animæ ſpeciẽ præbere vident, loculo includãt, eos præſertim qui apoplexia, aut morbo comitiali, vteriq. ſtrangulatione ſuffocantur, cũ in illis nonnunquam delitescat anima, quæ rurſus corpus ſpiritu vitaque imbuit. In cõtagioſis aũt febribus, vel cum peſte feriuntur homines, non neceſſe eſt, nec conſultũ arbitror tam anxie iſta obſeruare, cũ ſtatim à morte ſerpat contagio, atq. adſtantibus labem inferat. Minus autẽ periculi imminet iis, qui viuis peſte correptis adſtant, infectiſq obſequium præſtant, quã vbi morientibus adſiſtunt: tunc enim ſe diffundit cõtagio, atq. ad obuia quæq. dimanat. Simile n. quiddã corporib. recẽs exſtinctis euenit, quod cereis, lychniſq, ac funalibus, quæ accẽſa nullam graueolentiam naribus offundunt; at exſtincta, flammaq. ſopita retro vndique fumantiq. odore cœnaculum complent. Ita plus periculi imminet, vbi animam exhalãtibus præſto ſunt, quam vbi aliquid adhuc vitæ supereſt, aut vbi horas aliquot exſtincti frigent ac rigeſcunt, quod ſi paulo diutius, ſupraque legitimum tempus huiuſmodi corpora reſerues inſepulta, olida efficiuntur cadauera, ſenſimq, mephitim exhalant, ac ſanie taboque diffluunt, quod in apoplexia, frigidiſq. cerebri morbis raro contingere ſolet, niſi vel ſtatus cœli ſit calidus, vel corpora obeſa exſiſtãt. Quæ ſi nõ impediant, nec tale quiddã obſiſtat, non niſi elapſo triduo huiuſmodi corpora inhumanda. Siquidem

Apoplectici ſerius humandi.

Peſte exſtincti ocyus humandi.

Simile appoſitũ ab exſtinctis funalibus.

Humorũ motus & reuolutio in mortuis

expleto duarum & septuaginta horarum curriculo
humores sisti contingit, moueriq desinūt, quod lu
na eo temporis spatio, vnū Zodiaci signum perege
rit, cuius vi humorum decursus in corporibus perfi
citur. Quæ ratio effecisse dicitur, vt Christus captat
occasione Lazarū quatriduanū, in vitā postlimini
reuocarit, ne quis calumniari possit illum non fuiss
mortuū, sed animi deliquio correptum ex ementit
morte reuixisse. Ipse quoq. cū negotium salutis hu
manę sua morte ac resurrectione peregit, eandē oc
casionē arripuit. Siquidē præter id quod lateri vul
nus lethale esset inflictū, totum triduum peregit in
monumento, quo omnem ansam præcideret iis, qu
sinistre parūq reuerenter, nec satis pro dignitate d
illius morte & resurrectione sentire posset, omniaq
illius dicta factaq rapere in calumniā. In quo error
ac vesania Iudæi etiānum persistunt. Ceterum cum
morbi qui mentē homini eripiunt, tā sint formidā
di, vt nemo nō astantiū horrore cōcutiatur ac con
tremiscat: facturus sum operæpretiū, si remedia, ea
que præsentanea, nec ex triuio petita adiecero, qu
quisq etiā à re medica alienus, se suosq. munire pos
sit, atq. ab iis imunē præstare. Et quoniā oēs cerebr
morbi, præsertim qui ex frigido humore cōsistunt
inter se sunt affines, singulis indiscriminatim possū
accōmodari, nēpe memoriæ detrimento, vertigini
palpitationi, tremori, epilepsię, lethargo, apoplexię
nocturnisq. ludibriis, atq incuborū suppressionibu
qui morbus ἐφιάλτης Græce dicitur. Inter in
numera quæ his malis obsistunt ac medentur, qua
tuor potissime efficacissima comperi, non tam ex
perimento, quam ratione comprobata: semen pęo
niæ orbiculare ac nigricās, nam angulosum & coc
cineum ruboreq; perfusum, ad hæc inefficax est.

Scyllæ radix turbinata ac bulbacea.
Cranii humani ramenta.

Ioan. 11.

Christus cur serius Lazarum suscitauit.

Incubus.

De mae-re.

Remedia incubi.

Fruti

Fruticulus aut virgultum, quod viscum vocāt Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, singulatim demonstrare pergam.

Paeonia qua vi polleat.

Pæonia Galeno nō minus decantata, quā Brassica Catoni, non solū à qualitate elementari, sed totius substantię vi ac proprietate specifica hunc morbum expugnat. Pueros aūt in quib. vis morbi minus valida, etiā à collo gestata hoc morbo collapsos erigit. Discutit. n. consumitq. humorē pituitosum, qui huius morbi est seminariū. Intus vero exhibitæ huius baccæ, etia in adultis efficacius id præstāt. Siquidem flatuosum, imbutumq. veneno humorē absorbet, ac corpus ac tēperamentum calidius sicciusq. perducit. Hoc autē semen pręstantissimum nōnulli asserunt, quod à Pęoniæ, quā masculi nomine designant, prima fœtura emergit. Diu enim stolones, h. e. inutiles frutices culmosq. effœtos, ac semine destitutos profert. Vbi vero perfecte adoleuit siliquis dehiscētib. hinc baccas atro colore politas, hinc acinos coccineo flagrantiq. rubore nitidos, ostentat, nigricans semē in vsum reseruandū, non tamē ea vanitate ac superstitione, vt sequētis anni semē credatur inefficax, cū à decimo partu etiā qui emersit fœtus, præsentaneam vim habeat, modo ne cariosus sit, & euanidus. Scylla facultate & virib. Pęonia superior, mirificam vim habet non solum in epilepsia, sed omnibus morbis qui ex lenta pituita, viscosisq humorib. contrahuntur, in quacunq; corporis parte consistāt. Est enim vi abstersoria, qua tenacia quæq dissoluit. In quem vsum ex eo confecta oxymelitis à me exhiberi solet cochleari mensura, quæ quoniam insigni est amarore, cum serapio de stœchade illam diluo, nucisque myristicæ seu muscatæ pauxillum admisceo, aceto quoq; scyllitico subinde os collui pręcipio, sic vt pauxillum deglutiant.

Scylla qua vi polleat in epilepsia.

Porro Cranii humani scobes, aut ramēta pręsen-

Cranium caluaque humana.

tanea quoq; experior in exſiccãdis humoribus, qui huiuſmodi morbos inferũt, ſi pars aliqua ex maſculi calua lima accurate contrita, mari: mulieris vero, muliebri ſexui exhibeatur, idq. ex vino, vel oxymelite Scyllitica, nõ ſane occulta omnino proprietate, ſed quod valẽter exſiccet: qua ratione coagulũ, ſanguiſq. leporinus dyſenterias aliaq. profluuia compeſcit. Sic vſu atq. experiẽtia compertũ habeo: oſſa humana dyſentericis ex vino rubro exhibita, fluxũ ſanguinolentũ cohibere, adſtrictoria rõe, ac vi exſiccãte, quod efficaciter etiã prȩſtat πισσάσφαλτον, factitium, h.e. mumia Arabica, præſertim ſi momẽtum ſuccini marini, quod vulgo ſpermaceti dicitur, admiſceas. Supradictis effectu proxima, ne dicam ſuperior, viſcum, eo opinor nomine inſignitũ, quod acinis, ſeu baccis glutinoſus humor ſubeſt, qui digiti attritu lenteſcit. neq. n. ea voce deſignatur viſcilago venenata, mucuſq. glutinoſus, quæ Ixia dicitur, qua linguam inflammari omniaq. interanea conglutinari cõtingit, ſed planta fruticoſa, qua nihil apud ſacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæſar vocat, ſacratius, nunquam in terra, ſed perenni virore in ilice & quercu naſcens, nõ ex ſemine, ſed ex palũbi, turdiq; excremẽto. Frutex is ſæpius mihi cõſpectus eſt cubitali altitudine, colore intus porraceo, ac viridanti, foris ſubfuſco, folio buxi vergente ad croceũ. Quod omnis eruditionis parẽs, & quo nemo in cognitione rerũ verſatior, elegãti carmine cõmonſtrat Virg.

Oſſa humana comitiali merbo idonea.

Viſcum plãta quo effectu cõtra epileſiam.

Commẽt. lib. 6.

Æneid. 6

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabant bractea vento:
Quale ſolet ſyluis brumali tempore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu tereteſcircundare truncos.
———Latet arbore opaca
Aureus, & foliis & lento vimine ramus
Auricomos generans acinos, atq; arbore fœtus.

Quo

Quo indicat poeta, nulla re magis cedere mortiferos insultus, morbosq. cerebri lethales expugnari, quã aurei huius fruticis vsu & medela. Humores siquidẽ tenaces discutit, extenuat, exsiccat, morboq; comitiali mirifica vi medetur, puluisculo huius vino meracissimo assumto. Restat iã vt Alcis vires excutiamus, quod animal Caprarum esse generis, sed maiori corporis mole, Caius Cæsar in Comm. testatur. In Bibliis Tragelaphus, seu Hircoceruus dicitur, assimilis Rupricapreis, quibus Iudæis vesci fas erat. Huius vngula præsentanea vi pollet aduersus morbũ Comitialem, quod multis experimẽtis comprobatum habeo, licet ratio mihi visa sit obscurior. Sũt apud Belgas, quod regio plus satis humida frigidaq; sit, atq; auster continenter spiret ventorum insaluberrimus, complures huic morbo obnoxii adeo, vt in compitis ac triuiis miseranda spectacula hominũ oculis exhibeantur, sic vt passim ad hoc remedium tanquã ἀλεξίκακον, h. e. quod malũ depellat, confugiant. Mihi sane semel atq; iterum cõtigit, vt muliercula quædam in ædium nostrarũ vestibulo, tanq̃ fulmine icta, concideret: quod vbi essem conspicatus, accedo propius, atque annuli gestamen, cui Alcis particula inserta erat, digito qui infimo proximus est, infero: illa euestigio erexit se in pedes, potuq. refocillata iter inceptũ alacriter peragit. Altera quædã cũ domo abessem, pro foribus edito clamore insolito, de repente in terram concidit, soloq. caput illisit: ibi vnus ex familiarib. Alcis partẽ palmę imposuit, manuq. in pugnum complicata, quod annulo inclusa non esset, morbũ cõfestim depulit. Hęc fieri crediderim specifica vi, abditaque proprietate substãtię, vel quod eximia exsiccãdi, discutiẽdiq. potestate polleat. Porro nisi esset res solida, statui posset effluxũ quendam emanare, qualem flores, olentesq; herbę effundunt. Quod tamen fieri posse per-

Alce, Eelandt.

Belli. Gal. 6.

Deut. 14.

Auster epilepsiam excitat.

Rei gestæ narratio.

Quæ ratione foris admota morbos mitigant.

ſuaſum habeo, licet emanantes ſpiritus tenues ſint, atq; aridi minimeq; vaporoſi, adeo vt ſenſui minus exſiſtãt expoſiti, ab eoq nõ niſi latenti vi percipiantur. Sic lapides, gẽmæ, aurum, ferrũ, atq ęnea quæq; occultã quandam vim exſpirãt, ſed agitatione concalefacta, aut eorũ nõnulla ignita, manifeſtius odorandi ſenſum excitãt, ſeſeq; corpori potentius inſinuãt. Quod ipſum percipimus, cum celeri rapidoq; motu rotæ ferueſcunt, vel cũ equi ferrata vngula ſic ſtrata feriunt vt igneſcant. Continuo n. fuliginoſus ac retorridus odor in aera ſe auraſq. diffundit. Qđ ſi effectus huius cauſſa non ſit ſatis euidens, nullaq; probabilis ratio excogitari poſſit: ſaltẽ ea vi iſta perfici ſtatuamus, qua monocerotis cornu aqua vinoq. im̃erſum venenata queq; diſcutit, atq. araneas contactu cõficit. De lapillis, qui hirundinũ vẽtri eximũtur, tum qua vi epilepſię medẽtur, alio loco dicetur.

Simile à rotis feruidis & silicibus ſcintillantib.

Vnicornis venenis obſiſtit.

Qui fiat, vt morbi longi ſint ac diuturni, nec facile medicamentis cedant: Vnde febres recidiuæ, vndeq; induciæ, atq; intermiſsio. Qua ſcire omnium intereſt, ne quis facile morbo tentetur, aut vt illum cito excutiat.

CAP. IIII.

A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate.

Morbi diuturni, quiq. in lõgum tempus producuntur, nõ inſcite cõponi poſſunt, difficili, longoq. itineri ac ſpinoſo, quod homo inualidus, parũq. firmo corpore, deniq; ſuffarcinatus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Ipſe propter itineris difficultatẽ, atq oneris moleſtiam cunctantius progreditur, premiturq; grauius, quã ſi vehiculo illum prouehi contingat, vel ab obſequioſo facũdoq; comite aliqua oneris parte leuari. Cum aũt ob multas variaſq cauſſas morbos protendi, atq. in longũ tempus protrahi cõtingat, inter ceteras illa mihi viſa eſt præcipua Quod inter initia, primoſq morborũ inſultus, ſincerum fidumq; medicum accire negligãt, qui præſcripta ſalubri diæta, ac medicamẽtis opportune.

Principiis obſtandũ.

une summaq; dexteritate adhibitis, naturæ imbe-
cillitati possit adminiculari, illamque artis præsidio
fulcire Est siquidem medicus naturæ administer, e-
iusq saluti ardenter inuigilat, ac cōseruationi totus
incumbit. Quo fit, vt cum ignorent, quid ipsis vel
prosit, vel officiat nullo discrimine, nulloq. delectu
vitiosos prauosque cibos etiam in ipsis morborum
accessionibus insultuq ingruente, ingerant, quibus
oppilatio ac putredo augescit, morbusq. vires colli-
git atque omnis corporis vigor labascit. Quod si in
autumnum morbi incidant:

Medicus naturæ administer.

Morborum siquidem cursus redit actus in orbem,
Atq; in se sua per vestigia voluitur annus.

Iam gemina cooritur diuturnitatis caussa, partim
ob copiā frigidi viscosiq humoris, partim ob lento-
rem ac tenacitatem; autumnales enim hibernæque
anni partes refrigerant. dēsantq humores, ac tardi-
tatem iniiciunt, caussasq diutius immorandi inne-
ctunt Quo fit vt non facile morbi desinant, aut dis-
cutiātur, quod humores crassescant, ac cōcreti sint,
cutisq minus spirabilis exsistat. Vt enim pix, cera, se-
uum, resina, omnisq fluxilis materia hibernis men-
sibus indurescit. minusq cedit tractantis fingentis-
que articulis: sic frigido statu cœli humores ægre li-
quescunt, ac dissoluuntur: argumēto quod hyemali
tempore minus sudoris erumpat Quapropter quæ
vehemēter abstergent, ac meatus expediunt, exhi-
bere conuenit. Non secus enim humorum sordes
ac strigmenta huiusmodi corporibus inhærescunt,
quam fex aut amurca doliis, quę aqua salsa, vel mu-
ria macerari postulant, ac scopis defricari, quo nite-
scant, omnisq odor, quo sunt imbuta, aboleatur. A-
lioqui quidquid in illis recōditur, vitiatur. atq. ace-
scit. Quo mihi rectissime dixisse visus est Hippocra
tes: Impura corpora quāto magis nutrias, tanto ma
gis lædes. Putrescit enim alimentum, ac corrūpitur

Simile à re fluxili.

Simile à defricādis doliis.

Lib. 2. Aphoris. 10.

vitiosis humorib admixtum, eoq. fit vt diutius cum malo luctentur, aut si quando medici industria, aut naturæ virib. morbus mitescere cœperit, oborta læuissima occasione, recrudescit, ac redintegratur. Noua siquidem, recensq; corruptio ac putredo corpori inducitur, quã comitatur fœdus odor & graueolentia, quam etiã ex halitu percipimus, quæ per corpus late diffusa spiritus vitiat, calorẽq; natiuum, quod perspiratio inhibeatur, extinguit. Quo spectat illa Hippocratis sentẽtia: Si qua vestigia, vllæq. reliquię in corpore resideant, morbos recidiuos excitari, febresque reaccendi: neq. enim alimentum in corpus assumtum vires auget, sed praui succi admixtione corrumpitur, morboq; dat incrementum, quod in quartana, nothisq; ac spuriis tertianis perspicimus, cum Medico nõ acquiescunt, nec commoda victus ratione vtuntur. Intermittuntur tamen hæ febres, præbentq; inducias, quia extra venas humor consistit, atque à corde est remotior. In continuis autem febribus indesinenter affligi homines contingit ob acres mordacesq; fumos inflammati sanguinis, bilisq; accẽsæ intra capacitates ductusq. venarum, qui cum non habeant liberum exitum ac perspiratum, è directo cor atq; hepar feriunt, suaq; putredine ex oppilatione coorta, inclementius infestant, quam si foras extraq. venas effundi contingat. Siquidẽ cum magna sit humorum copia, ac putredo vehemens, magnaq; huius ad putrefactionẽ proportio (sanguis enim ex calidi & humidi qualitate promtius putredinem concipit) fit vt continenter hæ febres sæuiant, ac celerrime ad statum properẽt Vnde Hippocrates morbos vltra decimumquartum diem non produci asserit: nonnunquam vero, vbi materia furiosa est, ac turgescit, quinto die, septimo, nono, vel vndecimo terminari. Contrario modo se habent causæ febrium, quæ per circuitus statisq. vicibus inuadunt

Lib. 2. Aphoris. 12.

Vnde febrium induciæ.

Sanguis putredini obnoxius.

nadunt ex vi quadam & qualitate humoris ingenita, lociq; ac temporis ratione, qua fit vt intermisse accessum faciant, vt anticipent, vt segnius seriusq. moueantur, vt instabiles sint atq. inconstantes, vt paroxysmus longius protrahatur. Anticipant autem accessiones, atq; inualescunt, vbi humorẽ augeri contingit, atq. ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commissus est, aut in cibo potuq; aliqua subest intemperantia. Cunctantius vero, tardiusq. inuadit atque insultus mitescit, cum materia minuitur, discussaq; oppilatione ac putredine, sensim oppilatio sopitur ac consilescit Cum autem humor alter alterius naturam adsciscit, aut locum demutat, vel alterius commistione confunditur, nullo ordine, motuq; instabili circuitus procedũt, nec vllum certum obseruãt accedendi modum. Longam accessionem facit humor vaporq. copiosus, ac late per corpus effusus, crassus denique ac viscosus. Siquidem vt ligna humida ac virẽtia non nisi longo tempore inflammari consumique possunt: vtq. caro bubula præsertim vetus & annosa diu elixari postulat: ita humor viscosus diutius macerari debet, ac cõcoctione mollescere, fieriq fluxilis, quo excretioni reddatur idoneus. Ceterum cum paulo ante demonstratum sit, humores vbi extra venas putrescunt, atq; in quauis corporis parte inflammãtur, intermittentes, quæq; respirandi spatia cõcedunt, febres excitare: eosdem plerũq; obseruamus cõtinuos motus ciere, tametsi extra venas constituti sint, cũ copiæ, tum ferocitatis ratione. Quod ipsum in partibus φλεγμονῇ, h.e. inflammatione, obsessis, in carbũculo, in bubonibus, omniq; apostemate contagioso ac pestilenti perspicere licet, in quibus febris accenditur non intermittens, sed continua, tametsi virus extra venas eruptionẽ fecerit, atq. à corde sit remotius. Vis enim pestifera ac venenata ad cor penetrat, partesq. prin-

Anticipãtes febres.

Retardantes febres.

Instabiles & errabundæ febres.

Longæ febres.

Simile à virẽtibus lignis & annosa carne.

Intermittentes febres.

Carbũculi extra corpus febres excitant continuas.

cipes infestat, ac spiritus cum naturales, tum vitales inficit Quo fit vt huiusmodi morbi etiã inter acutos referantur, quod celeriter ad statum properant, subitaq. fiat vel ad mortem, vel ad sanitatem mutatio. Simile enim quiddam illis corporibus euenit, quod vrbi obsessæ quæ tam acriter ab hostibus oppugnatur, ac machinis tormentisq. bellicis nulla intermissione cõcutitur, vt nõ videatur diutius posse subsistere, hostiumq; violẽtas impressiones perferre, adeo vt singulis momentis opprimẽda videatur, nisi bombardis ac catapultis viriliter se hosti opponat, vel eruptione facta illum propulsare ac cõficere pergat: nã deditione salutẽ vitamq. pacisci, quod hi faciũt, qui vel hosti, vel morbo segniter obsistũt, ingenerosum est, ac plerumq. damno coniunctum, cum plerumque victores pactis stare non soleant, fidemque fallere: sic in morbis acutis vsuuenire solet, vt ægroti violentiam morbi non sustineant, vltraque dies quatuordecim vel citra eos vitam prorogare nequeant, nisi natura validam fortemq; se præbeat, atq; artis Medicæ præsidio acriter morbo obsistat, depulsoq; ac confecto hoste victoria potiatur; qua adepta, ægre quidem vires colligit, atq; ob vim illatam non confestim conualescit, sed instaurare vires pergit, atq; vt conquassata conuulsaque mœnia ac propugnacula, erigere.

Simile ab vrbe obsessa desumtum.

Vt hostiũ, ita morbo vltrum insultus propulsandus.

A morbo vires instaurãdæ.

De iis qui subducto lecto, somnoq; oppreßi ambulant, ac perreptant culmina, adiumq; tabulata, multaque perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus accessu adituq; sunt difficilima, quæq; summa cura perficere præstareq; nequeant.

CAP. V.

Contingit nonnullos in florenti equidem, viuidaq ętate (nam seniculi vtpote spiritu vitali vel exstincto, vel flaccido tale quiddã moliri nequeũt, vt qui etiam in genialis thori adscẽsu segnes sunt ac tardiusculi) intẽpesta nocte, vel antelucano, exilire

ac lecto se subducere, quæq accessu adituq. vigilantibus sunt difficilima perficere, eaq; tam inoffense peragere, vt nemini non spectantiũ admirationem stuporemq. incutiant. Quod si illos non interpelles, nec ab incepto reuoces, sensim se denuo in lectũ referunt. Ceterũ cum ista obeũt, si illos nota agnitaq; voce, aut eo nomine, quo Christianismo sunt insigniti, ac baptismo initiati, cõpellare pergas, ex consternatione, incussoq; terrore, ac perturbatione decidunt, dissipatis scilicet spiritibus, discussaque vi ac facultate naturali, qua illa perfecerũt; itaq. permittendi sunt suo motu ferri, atque in priores sedes se sponte recipere. Qui vero incubo opprimuntur, nocturnisq. suppressionib fatigantur, quod fit vbi cordi ac cerebro fuliginosi densiq. spiritus incumbunt, vellicari debent proprioq. nomine excitari: confestim enim, etsi nõ magnopere vocem intendas, sibi restituũtur, atq. ad se redeũt, discussis scilicet fumis, ac subsidente sanguine, qui per riuos, ductusq. venarum diffunditur. Magna aũt ex parte hic affectus ineunte vere illos corripit, qui assidue vẽtriculi cruditate laborãt, quiq frequẽtius in dorsum, ac resupini decumbũt. Quo fit vt patulis oculis atq inconiuentibus, aperteq; ore atq; hiante, magno valetudinis incõmodo somnũ capiant. Subito enim velut graui ingruente mole eam angustiã percipiũt, vt suppressa voce suspiria gemitusq. plorabũdos edant, qui tamen, vbi quis inditũ illis nomen inclamat, ocyus se in latus deuoluunt, illasq. striges ac lemures, quibus se opprimi imaginãtur, excutiunt. Cõtrario modo afficiuntur nostri ambulones: illi siquidem clausis oculis in tenebris dimicãt, ac strepitu tumultuq. omnia complent, nonnunquã silentes sursum deorsumq. rapiũtur, ac nullo fulti adminiculo sũma tectorum fastigia adscẽsu superãt. Quæ ab iis fieri persuasum habeo, ex sanguine turgido ac spumãti, tum

Ambulare ac vociferari in somno vnde eueniat.

Ambulones nocturni non appellandi proprio nomine.

Incubus.

De mare.

Decubitus in dorsum noxius.

æstuoso feruidoq; spiritu, quæ in mentis sedem delata animæ vim ac facultatem, qua functiones suas perficit, partesq; instrumẽtarias ad actiones impellit, agitãt, atq; ad huiusmodi motus effectusq; concitant. Quo fit vt corpus spiritus animalis impulsu, qui neruorũ ac musculorum robur, hoc est, sentiendi mouendiq; munus in cerebro cõtinet, ac tuetur, in sublime feratur, eiusq. vi etiam per somnũ ad tales actiones incitetur. Sunt autem istiusmodi cõditionis homines raro laxoque corporis contextu, ac molis exiguæ, sed magna spiritus agilitate, animoq; feruido. Vnde euenit, vt si vel extremis manuũ pedumq. articulis prehẽdant aliquid, se librent ac fulciant, cõtactisq. tabulatis adhærescant. Simile enim quiddam iis corporibus accidit, quod turbinatis illis doliis, quę apud Belgas Oceani ostiis iniiciũtur, quo nautæ fidam stationem, tutumq. portũ consequantur, ac loca vadosa, scopulosq; latentes declinẽt. Illa siquidem licet ferreis laminis obducta sint, catenisq. reuincta, ac ponderoso ingentiq saxo alligata: fluitant tamen ac mari innatant, nec nisi dehiscant, in imum deuoluuntur: quoniam spiritu ac flatibus, aereq copioso, adhibitis in eũ vsum follibus, oppleta sunt. Sic isti quoniã flatibus turgescunt, ac spiritu aereo implentur, in sublime rapiuntur, ac suspenso, leniq. gradu vt limaces, ac cochleæ, quæ cum oculis carent, protensis cornib. prætentant iter, editissima quæq. perreptant, nocturnasq. ambulationes perficiunt. Quod vero inoffense nulloq corporis incommodo ista peragant, nec labi contingat, aut in præceps agi, eo fit quod sensim ac nullo metu, nullaque trepidatione, aut discriminis respectu ista aggrediantur, quæ plerunq; vigiles à rebus anxiis ac periculosis vel auocare solẽt, vel deterrere. Siquidem non alia ratione hæc attentare solent, quã ebrii ac mente capti, qui inconsulte, magnaque temeritate atq; audacia,

Feruidus spiritus caussa motus in somno.

Simile à marinis doliis.

Simile à limacibus corniculatis.

audacia, pericula quæq. aggredi non metuunt, quibus si postridie, aut vbi mente constare cœperint, in memoriam reuoces, quid egerint, quantaq; discrimina subierint, omnia prorsus excidisse sibi ingenue fatẽtur, totoq. corpore horrescunt, cum ab aliis quibus se periculis obiecerint, quasve tragœdias atque intemperies excitarint, referri audiũt. Quod si huiusmodi corporibus humores minus exæstuant, minorq; sit spirituum ardor atq agitatio, vociferari tantũ illos ac subsilire contingit, sed lecto, spondæq. inhærere: neq enim tam validi sunt, tamq. violenti spiritus, vt subtollere corpus possint. Cuicunque enim, Hippocrate teste, cerebrũ incalescit, quod biliosis fit, non pituitosis, hi noctu clamitãt, ac tumultuantur, præsertim si tumultuose ac feruide sua negotia, actionesq. diuturnas perficiũt, rerũq; suarum satagunt. Vt sunt ardeliones quidam, h. e. homines inquieti ac iactabundi, qui omnibus se negotiis ingerunt, atq. vltro citroq. discursant, mirisq. vtuntur gestibus, quos etiam ex oculis deprehendere licet, ex vultu, incessu, vestitu, totoque corporis habitu, quorũ singula variis modis componunt, atq immutant, aliamq personam subinde sibi adsciscũt, nempe vel histrionis, vel palæstritæ, aut deniq. agyrtæ, h. e. circũforanei circulatoris, qui ad nugas plebem conuocat. Quo fit, vt in somno exsiliant, ac plausum strepitumque excitent ob simulacra, quæ sensui occurrunt, quęq voluntati atq actionibus diurnis correspondent. Sic singuli nostrûm, cum interdiu intente aliquid agimus, serioq; tractamus, earum rerum species ac spectra noctu animo obuersantur, vocesq. clamosas ac turbulentas extorquent. Quod Lucretius hoc carmine expressit:

Lib. de Comit. morb.

Ardelio Tant a faire.

Homines interdiu inquieti, noctu clamosi sunt.

In somnis eadem plerosq. videmus obire:
Caussidicos caussas agere, & componere leges,
Induperatores pugnare, ac prælia obire,

Nautas contractum cum ventis degere bellum.
Et quo quisq; fere, studio defunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum sumus ante morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare vrgereq. solent, inclinato iam die in cerebrum assiliũt, nocturnasq; intemperies excitant, aut saltem mentem iis occupatam detinent. vt somnus non sit placidus, sed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his qui submersi sunt, virorum cadauera supina: fœminarum vero prona fluitare, exemtoq; pulmone non emergere.

CAP. VI.

Lib. 7. c. 17

COmpertum est apud Belgas, quod Plinius etiam testatur, corpora virorũ, vbi submersa sunt, supina, atq. erecta in cœlũ facie, mulierũ vero prona, vultuq. in fundũ inclinato, fluitare. Quo natura creditur pudori sexus consuluisse, ne ea in conspectum venirent, oculisq; hominũ exhiberẽtur, quę decentius obteguntur. Mihi vero ea excogitata est ratio, quod mulier ventricosa sit, protẽsoq; vtero, ac conceptacula laxiora obtineat, magisq. patẽtia, aluum, intestina, meatus vrinarios, vbera fungosa ac prętumida, quæ quoniam vbertim atq; affluẽter humore implentur, degrauari ventrẽ pondere atq. aquarum distentione contingit, deorsumq. ferri. Quod ipsum in vtriculis ac vasculis perspicimus obturatis, quorũ pars quæ aerem continet, sublimis exsistit: quæ humorem, subsidit, ac deorsum voluitur. Idipsum & in ouo animaduertere licet, ꝙ salsugini iniectum fluitat quidẽ, sed pars cui pōdus inest, premitur ac subsidit: pars aere oppleta, illa scilicet quæ rupto putamine lacunam exhibet, vbi peruetusta sunt ac subolida, eminet, sursumq. nititur. Quod nisi capaciores meatus ac cōceptacula ampliora huic sexui natura indidisset, qua, cedo, ratione ac modo concubitus

Simile ab vtriculis fluitantibus.

Ouum & ambra salsugini immissa fluitant.

perfic

perfici posset? Quid conceptui ac gestationi qua tacitis auctibus intumescit vterus, atq. incrementum capessit fœtus, esset adiumento? Quid laborioso anxioq. partui, quo mēbra distendi debent ac dilatari, vt eniti possit clementius adminicularetur? Quid deniq. cōferret infantis nutritioni? nisi vterus, eiusque fauces ac vestibulum ad eū modum essent constituta, nisi nitidæ, tamq. decore protuberantes mamillæ: quæ tanta lactis vbertate scatent, ad eū vsum essent accommodæ? Cum itaq. mulier omnes sinus ac cauitates ampliores habeat, multumq; humoris imbibat, necesse est vt ea corporis pars subsidat, ac deuexa constituatur, quæ plus aquæ cōcipit. Vir autem adstricta habet ilia, meatus vrinarios angustos: argumēto quod mulier magis calculo periclitetur, aqualiculum minus protēsum, coxēdicis ossa valida ac pōderosa, armos robustos, scapulas amplas, dorsi spinam cum vertebrarū cōnexu firmā, pulmonem fistulosum ac prelargū, ex quo viris vox grauis & sonora, fœminę ob pectoris angustiā exilis & gracilis. Quæ omnia indubie efficiunt, vt cadauera virorū in dorsum, mulierum in ventrē innatēt. Siquidē natura cōparatum est, vt graue quodq. deorsum, sursum aūt leue feratur. In quam caussam etiam referēdum censeo, quod aqua suffocati nō cōfestim emergunt. Siquidem cum corpus vndiq. humore oppleri contingat, atque aquarum pondere degrauari, sursum eniti nequit, quandoquidem nihil aeris in se continet, omnisque spiritus per aquæ gurgitem excussus est, atque euanuit. Intra septimi vero diei, aut noni spatiū corpus diffluit, soluitur, ac tabescit, multumq. aeris pulmo concipit. Atq; hinc est, quod nostrates plebeii dictitare soleāt: nono die rupto felle emersurū, non quod folliculus fellis disrūpatur, sed quod ex eo, reliquisq. conceptaculis vuidis, atq. aquæ madore flaccidis, humores effluant. Quo fit, vt corpus

Mulier viro patētiores habet meatus.

Cur vox viris robusta, fœminis exilis.

Qui statim non emergant submersi.

Quoto die submersi emergant

attenuata carne fluidum efficiatur, ac pulmo spongiæ instar fistulosus, cõcepto copioso aere, cadauer subducit, auræq. restituit; hoc siquidem viscus aquę innatantes fulcit ac librat, & quo quisq. illud habet amplissimũ, multisq. foraminibus peruium atq. implicitum, eo diutius anhelitũ cohibere potest, fundoq. longiori spatio inhærere. Sic enarrantẽ audiui D. Vesalium excellentis ingenii, summæq. eruditionis virum Maurum quendã vrinatorem, Ferrariam ex triremi adductum, qui vnus longius producebat vocẽ, ac continuo clamore, absq. respiratione, insistebat diutius, quã quatuor robustissimi pugiles. Idẽ rursus cohibito suppressoq. spiritu ac naribus, oreq. occluso absq. vlla halitus animæq. reductione, cum illis certabat. Quo naturæ munere hoc erat cõsecutus, vt semel atq. iterum captus, elapsus sit, mergoq. aui similis, intima maris per semihoræ spatiũ penetrans, captiuitatis iugũ morte acerbius excussit. Hoc itaq. commodi cuiq. præstant ampli capacesq. pulmones, vt celeriter iter conficiat, vt natãdi peritus, diutius aquis incũbat, vt in fluenta delapsus, minus cito demergatur, vtq. aquis suffocatus post paucos dies emergat. Quod si mortuo hi spirandi folles eximãtur, quod piratas quosdam factitasse audio, fundo inhæret, nec vnquam sursum nititur, quod spiritus, aerisq. adminiculo destituatur.

Memorabile de Mauro.

Pulmo prælargus quid commodi afferat.

Submersorum corpora vbi emergunt, atq; in conspectum producuntur, tum eorum qui interemti, confossiq; sunt, præsentibus amicis, aut eo qui interitus caussa illis exstitit, è naribus, aliaue corporis parte sanguinem profundere.

CAP. VII.

CVm multa sint in rerũ natura quæ nobis admirationẽ, stuporemq. incutiãt: tũ illud inter præcipua referendum censeo: q̄ sanguis ex vulnere interemti profluat pręsente illo qui id infixit, eiusq; facinoris est conscius & quod demersorum cadauera

Sanguinẽ mortuis profluere.

aquis exemta, ex aliqua corporis parte ſanguinem profundăt,ſi præſto ſit amicorum aliquis, plerumq. tam rubrum ac floridum,quaſi facultates,ſpiritusq. vitales,qui humores agitant,nondum eſſent ſopiti. Nam id obſeruatum eſt à magiſtratu, præfectoque totius Belgicę,qui corporibus,quocunq.fati genere exanimantur,adeſſe ſolent,eaque conſpectare propius,priuſquam ſepulcro inferantur.Qua autem ratione hæc fiant, non promtum eſt cuiuis expedire. Scio equidem mortuis ad tempus vim vegetantem ineſſe,qua crines,vngueſq.ſuccreſcunt, humore inſito calori externo ſuppeditante alimentũ. Sic ſtirpes fruticeſq. amputatæ, aliquot dierũ ſpatio frondeſcunt,ac floſculos proferunt, ſi irrigari, foueriq; aqua cõtingat. Subeſt enim,inſitaq.eſt vis quædam naturalis cauliculis,quam a radice ſunt cõſequutæ, quæ vbi euanuit,areſcunt folia floreſq. decidũt. Sic fieri poteſt,vt ſanguis qui in venis delituit, agitato motoq.corpore erumpat. Videmus.n.tales à baiulis ac vectoribus in terram ſubduci, ac modo pronos, modo ſupinos cõſtitui,ſurſumq.ac deorſum deuolui. Quo fit vt venarũ ora reſerentur ac dehiſcant, tũ ſanguis qui nondũ genuinam naturã, aut calorem exuit,è corpore profluat. In his aũt,qui iampridem exanimati ſunt,ac ſerius reperti, non ſanguis rubicundus,ſed cruenta quædã ſanies ex vulnere defoſſi diſtillat. Si vero caſu vel ruina,vel denique oppreſſi ſunt,parte qua meatus corporis pateſcũt,ſanguinolẽtus liquor emanat,nẽpe aut per os,nares, oculos, aures,infernaſq.ſedes.Sic plerũq.videmus ex fluido laxoq.cadauere,vbi duob. tribúſve diebus ſeruatur inſepultum, ſanguine cõmixtum liquorem profluere,cũ veſpillones crebro motu atq. agitatione feretrũ ex humeris geſtant. Boues quoq.ac tauri poſt lanienam laquearibus affixi,ſolum ac pauimentum ſanguinis ſtillicidio cruentant. Quamobrẽ coniicio

Succiſæ ſtirpes ad tẽpus germinantes.

Sanguis homini ex consterna tione subi ta erūpit.

ex simili caussa iam memorata proficisci. Ceterum illud mihi vero magis consentaneum videtur, amicis, aut illi qui facinus admisit, conspecto cadauere, ex subita consternatione sanguinem ex naribus erumpere, quod facultates naturales, ac mentem vehementer concuti ac percelli contingat, humoresq. non consistere, sed vltro citroq; commeare. Illos siquidem varie affici videmus, nec lingua menteque constare, ac modo rubore suffundi, modo expallescere, metuq; contremiscere, qua perturbatione efficitur, vt ex continenti intuitu sanguis vel inuitis scaturire incipiat. Quod ipsum pleriq etiā vsuuenire perspicimus, vbi inopinato oculis mentiq. acerba quędā obiiciuntur, aut funesta quędā imaginatione cōcipiunt. Quod si quis statuat propinquos, ac sanguine coniunctos sympathia quadā, h. e. mutuo naturæ consensu sanguinē elicere: facinorosum ac patrati sceleris reū antipathia, ac dissensione, tacitaq; discordia id ipsum efficere: non futurus sum in ea re cōtentiosus Hoc tamen minus grauate sum admissurus, sanguinē ex plaga exprimi, tametsi obligata, obductaque sit, ac fasciis deuincta, si ille qui facinus admisit, ex aduerso cōstituatur. Tanta n. ac tam valida latentis naturę vis atque imaginatio, modo aliquid vitæ supersit, aut corpus mortuū incalescat, vt sanguis ebullire, accēsaq. bile efferuescere incipiat.

Referue scit sanguis mortuis.

De infantium recens natorum galeis, seu tenui molliq; membrana qua facies tanquam larua, aut personato tegmine obducta, ad primum lucis intuitum se spectandam exhibet, Helm *vulgo vocant.*

CAP. VIII.

Anilis opinio de infantiū galea.

IN oleuit absurda quædā persuasio, eaq. non solum imperitæ rudiq; plebi, sed magnę existimationis, primiq. nominis aliquot medicis imponit, plerosq; infantes non absq. boni alicuius, maliq. ominis præsagio in lucem prodire, capite galea obducto: cum ignorent

ignorent hoc omnibus commune esse; fœtumq. his membranis in vtero muniri. Tria siquidem sunt inuolucra seu mēbranæ, quibus in materni vteri latebris fœtus obtegitur. Exterior, Græce χορίον, Latine Secundæ, dicitur: ꝙ statim à partu prodeat: subsunt huic duæ aliæ membranæ, quarum prior à figura farciminis Allantoides appellatur, ex fœmineo semine generata, quæ capiti. clunibus, ac pedib. obtenditur, partibusq eminentibus incumbit, cuius vsus est vt infantuli efformati vrinā excipiat. Postrema, tenuissima est mēbrana ac pellicula, quæ sudorem vaporēq emanantem à maturescente fœtu absorbet, eumq orbiculatim ambit accomplectitur, amnios, h.e. à mollitie ac teneritate agnina dicta: quę munimenta ac gestationis præsidia prouida natura excogitauit, ac molita est, ne attritu aliquid incommodi patiatur infans, eumq; allidi cōtingat. Harum postremæ cum infante nonnunquā prosiliunt partibus ad quas tuendas sunt destinatæ affixæ, præsertim cum panduntur portę ac mulieris pudenda, partesq. genitales laxæ sunt, atq. in enitēdo affatim dehiscūt. Quod si ægre, magnoq. conatu ac molimine infans ex huiusmodi angustiis eluctetur, ipsaq mulier stricti oris sit atq. angustę constituta, hærent illę membranæ in mediis spatiis, illasq exuuias abstergi contingit, nō secus, quā pelliculam in fronte, aliaq; corporis parte. extimam cutē atterimus, vbi per angustam rimam, arctumq; foramen sumus elapsuri. Illud itaq velamen, quo facies obducitur, galeā esse aniculæ statuunt, qua de multa nugantur, ac puerperis spem, metumq. incutiunt. Si enim nigricāti sit colore ea membrana, tanquam ex tripode pronuntiant deliræ ignaræq mentes vatum, multa infantibus futura infesta, multaq. sinistra iis impendere, ac spectris strigibusq. fore obnoxios, deniq. insomniis nocturnaq: inquietudine diuexādos, nisi hæc cōmi-

Tres membranæ infantem muniunt.

Quandò infans galeam proferre videtur.

Nigrum tegmen infantis quid designet.

nuta potui exhibeatur, quod, me repugnãte, magno tenellæ ætatis incommodo quosdam factitasse memini. Quod si rubicundum sit gestamẽ aut pellicula quæ vertici inhæret, capitiq. affixa est, egregiũ illum fore vaticinantur, magnaq. dexteritate ac successu omnia effecturũ. Quæ superstitiosa, anilisq. opinio etiã veteribus insita erat. Refert enim Ælius Lampridius in vita Antonini Diadumeni, cui caput diademate, sertoq; tenui redimitũ erat, solere pueros in ipsis vitæ auspiciis, pileo naturali insigniri, quod obstetrices rapiunt ac credulis aduocatis vendunt: siquidẽ caussidici se illo adiuuari persuasum habebant. Ceterum cum membranę istæ, aliæ aliis coloribus cõspici soleant, non alio id referendũ censeo, quam ad circumfusos, qui vtero innatãt, humores. Ex illis enim coloris varietatem sibi adsciscũt. Cum itaq; sordida quadã illuuie, ac vitiosa vligine vulua imbuta est, quę cum vtriusq; semine coalescit, fusco colore mẽbrana exsistit, cutisq. infantis fuliginoso vndiq. colore suffusa est. Si vero sanguis, semenque syncerum sit ac defœcatũ, nulliq; vitio obnoxium, rubescit tegmen atq infantulo suauis color subest, ac floridus: Nec solũ huiusmodi membranę coloris, sed etiam formę figuræq; diuersitatem concipiunt, vel ex interno externoq. affectu, vel ab iis quę oculis mentiq obiiciuntur. Siquidẽ cum virorũ pleriq; tam sint salaces auidiq. voluptatis, vt nullo delectu, nullaq habita menstrui decursus ratione mulierem subigere satagant: fit nonnunquã, vt cũ triduo, pauloq. minus menses defluxerint, atq; vnus aut alter dies purgationi restet, interpellari legitimum profluuii tempus contingat, ac nõnullam menstrui excrementi portionẽ cohiberi, intempestiuo quidem congressu, sed qui conceptum nonnunquam perficiat Cum itaq. mulier, dum generationi insistit, reique venereæ incumbit, nondum constitisse menses

Rubicundum infantis velamẽ quid portendat.

Antoninus diademate insignitus.

Caussidicorum superstitio in conseruandis infantium galeis.

fit conſcia, nec admiſſario ſubiiciẽdum corpus, humentibus adhuc, vdiſq; locis, tacite rubore ſuffunditur, ac ſanguinem oculis pro velamento obiicit: qui affectus cum in fœtum tranſeat, membranis illis varius color formaque inducitur. Quæ res hoc quoque efficit, vt infantes ſint genis, buccíſque rubentibus, ac colore roſeo. Quod tum demum vſu uenire ſolet, cum grauidæ vel pudore afficiuntur, vel ſubiraſci ſolent, agitato à calore natiuo raptoq; in ſublime ſanguine. Nam quibus metus incutitur, aut inopinato expaueſcunt, illæ pallidum colorem inducunt, vultumque tetricum ac ſubtriſtem affingunt fœtui.

Unde forma elegãtia aut turpitudo.

Cur apud Belgas in fabis verſari dicantur, vacillantis parumq; firmi cerebri, vulgo in de boonen.

CAP. IX

Si quãdo inferiores Germani aliquem parum firmi cerebri deſignant, aut alienatæ, emotęq mentis, & qui in moribus geſtibus, dictis, factiſq atq; in omni vitæ actione deliranti apparet ſimilis, in fabis illum verſari dictitant, adeo vt prouerbii ſpeciẽ obtineat, Fabę floreſcunt in fabis oberrat. Quod vacillãtis cerebri hominibus accommodari ſolet, quiq; rationis mentiſq iudicio carent. Videmus enim pleroſq; vernis menſibus, vbi culmi fabacei florere incipiunt, mente alienari, multaq abſurda ac ridicula proferre, quibus nonnunquam ſic increudeſcit delirium, vt vinculis coercendi ſint. Siquidem ineunte vere humores reſtagnare incipiũt, denſiſq fumis ac vaporibus cerebrum afficere: quos cum redolentes fabarum floſculi exacuũt, mentem corripi delirio, furiiſq agitari cõtingit. Tametſi n. ex fabarũ florib. iucundus ſuauiſq odor emanat: cerebrũ tamen afficit, vaporeq. graui etiam à longe imbuit, præſertim quibus id imbecille eſt atq inualidum humoreque bilioſo ac melancholico oppletũ Quo fit, vt eorum

Prouerbium in fabis oberrare.

Cur fabarum flores cerebro efficiunt.

nonnulli inquieti ſint ac palabundi, deniq clamoſi, impenſeq; loquaces: alii taciturni ac cogitabundi:

Perſ. Sat. 3.

Obſtipo capite, & figentes lumine terram
Murmura qui ſecum ac rabioſa ſilentia rodunt,
Atq; exporrecto trutinantur verba labello,

Et quemadmodum nõnulla fumos diſſipant, quæq. cerebro infeſta ſunt diſcutiunt, atq; animam lãguidam, ſpiritusq ſopitos erigũt, vt acetum, aqua roſacea in qua caryophylli macerati ſunt panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuem gratamq. auram exſpirãt: ita quædam dolores excitant, capitiq. grauedinem inferunt, vt allium, cępe, porrum, ſambucus, abſinthiũ, ruta, abrotanũ, multaq. aromata, quę fumidum grauemq odorem exhalant, ac caput tentant, nareſq; feriunt. Quod Hippocrates aphoriſmo hoc indicauit: Suffitus aromatũ muliebria ducit, qui ad alia multa etiã vtilis eſſet, niſi capiti grauedinem inferret Omnia ſiquidem intẽſe odorata capiti officiunt, ac calorem, humoremq ad ſupernas partes rapiũt, etiam qui ex frigidis ſtirpibus euaporant odores, in iis præſertim qui extenuati ſunt, exhauſtoq. corpore. Illi enim nec eduliorũ, carniumq. elixarum odorem perferunt, atq. in animi deliquio defectuq nihil narib. admoueri patiũtur, quod acris vibrantiſq. ſit naturæ, vt quia craſſo denſoque aere ſuffocari videantur, nõ ſecus, quam qui in cœnaculo vndiq; fumo oppleto deſident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur, niſi reſeratis oſtiis, apertiſq; feneſtris ſerenũ aerem admittant, quo domus perſpiretur, ac ſpiritus inoffenſe vltro citroq; permeare poſſit. A tenellis huiuſmodi corpuſculis diuerſam conditionẽ ſortiuntur paludũ accolæ, quiq; ſentinis exhauriendis, ac purgandis cloacis ſunt deſtinati. Illi ſiquidẽ odoratiſſima quæq. reſpuũt, atq; iis offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabęos ab odoribus ſtupefactos, bituminis ſuffitu, hirciq. incẽſa barba,

Quæ capiti dolorem inferant.

Lib 5. Aphor. 28.

Exẽplum a fumoſis ædibus.

Lib. 16.

barba, recreari. Cuius rei exemplum etiam edidit apud Antuerpianos rusticus quidam, qui cum in myropolion seu officinam aromaticam diuertisset, deliquio animi periclitari cœpit, confestim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepēti ac fumido (nam illi adsuetus erat) animam reuocauit.

Ridiculum de rustico quodam.

Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius: Sunt enim inter hos qui contagia discutiant, morbisq; putridis obsistant. Obiter vnde manauit Prouerbium, Cornua inibi, eoq; loco aduri, vulgo Men branter hoornen.

CAP. X.

MVlta sunt teterrimi odoris, quæ tamen corpori nullam noxam inferunt, nec vllā putredinem inducunt, imo affectibus quibusdam obsistunt, atq. aerem auramq; vitiosam ac turbidam discutiunt, vt sunt castoreum, galbanum, sagapenū, laserpitii fæx, quæ asa fœtida dicitur, anagyris herba, sulphur, puluis bombardicus, corii cornuq. suffimē. Hæc siquidē horrido sunt grauiq. odore, sed nihil contagii adferunt, imo pestilentes auras, quasq. stagna paludesq;, ac camarinę exhalant, mephites referiūt, reprimūtque. Quin & virgunculis suffitu λειποθυμίαν, animiq; defectum excutiunt, qua ex vteri strāgulatione corripi solēt, vbi nubiles maturæq; viro serius connubio destinantur. Fœdi itaq. odores qui ex cadaueribus, locisq. cœnosis ac stagnantibus emanant, corruptos, putridosq; morbos pariunt, atque aerem inficiunt, humidi calidiq; ratione, nō istorum effluxus atque euaporatio, quæ ad siccitatem deuergit. Hinc plebeii nostrates corii cornuque præsegmina atq. ossa subuuida in ignem coniiciunt, eoq. nidore suas casas ac tuguria suffumigant, quo morborum contagia dispellant, ac se suasq. ædiculas à pestilenti aura tutas præstēt. Atq; hinc manauit prouerbium, Cornua inibi aduri. Quo designant loca peste morbisq. contagiosis infecta euitanda. Non dissimile re

Fœdi odores aliquando vtiles.

Graues odores aliquando pesti obsistere.

Cornua aduri prouerbium.

medium discutiendæ pestis adhibitum est superioribus annis, cum apud Neruios, quos Tornacenses modo vocant, morbus popularis crudeliter sæuiret, totaq; vrbe grassaretur. Milites siquidem præsidiarii, qui in arce excubias agebant, machinas, tormentaque bellica, puluere bombardico, non globis oppleta, vrbi obuerterunt, eaq. sub diei, noctisq; crepusculum incenso funali explodi curabant: quo effectum est, vt sonitu violento fumantiq; odore, aeris contagium discuteretur, ipsaq; ciuitas à peste facta sit immunis, ac libera. Neq; enim minus pręsentaneum est hoc remedium in dissipādis nebulis, infectiq; aeris contagiis quam quod Hippocratem factitasse legimus, extructis pyris, congestisq sarmentis ac fascibus, per compita ignes excitare.

Res gesta apud Neruios.

Ignis aeris contagia dissipat.

Digiti sinistræ manus, qui infimo proximus est, præstātia, qui postremo omnium morbo articulari, aut chiragra infestatur, & siquando affici contingat, non multo post mors imminet: Obiter quare præ ceteris auro deuinciri mereatur.

CAP. XI.

HOc in confesso est apud Medicos, Quæcūq corporis partes aliquo vitio morboq tentantur, id effici vel affectu primario, vel per cōsensum, ac lege consortii, cū non in ipso membro morbus cōsistat, sed ab alio illi mali nonnihil infertur. Sic iuxta prouerbium, Aliquid mali propter vicinū malum. Natura tamen prouida semper partes principes munit ac tuetur, malumq. ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, naturæq impulsu fit, cum humorum morborumq. collectiones in remotissimas partes propelluntur Quod si & morbus eiusq. symptoma, hoc est, affectus qui illi succedit, validus, violentusq; exsistat, ac natura sit imbecillior, quam vt illi possit obsistere, summumq. impetum ac ferociam pro suo arbitratu cohibere, in pręcipuas partes humores decumbunt, quod in pulmonis inflāmatione, pleuri-

Natura præcipuas partes à morbo tuetur.

tide

tide, angina, lethargo ac plerisq. acutis morbis perspicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robustis ad imbecilles propellit. Sic obseruaui in Gallia Belgica cõplures chiragrę ac podagrę obnoxios, quibus oẽs articuli acerbissimo dolore, tumoreq. erant inflati, illo tantũ sinistrę manus digito illæso, qui infimo proximus est. Is siquidẽ ob cordis vicinitatem, ac cõsensum, nihil sensit incõmodi. Nec est quod ex hoc morbo quisquã mortem extimescat (à ceteris enim sunt immunes, modo nę ficosi sint ac venerea lue cõtaminati) nisi circa sinistrum pectoris sinum, cui cordis turbinatus mucro subest, humorum colluuies decũbat, digitusq annularis nodosus efficiatur, atq intumescat. Hæc siquidẽ vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labascit, omnisq. animi & corporis vis concidit. Hinc itaq; mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro insigniretur, talique gestamine decorus esset, potius quam ceteri: quod tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius existimauit, à corde ad hunc digitũ porrigatur, cuius motũ in parturientibus ac delassatis, omnibusq; cordis affectibus indicis attactu manifeste percipis. Nec sane id cuiquam absurdum videri debet, cum animi defectu collapsos erigere soleã, vellicato hoc articulo, auriq; cũ momento croci, attritu; per hunc enim vis quædam refocillatrix, quæ illi insita est ad cor dimanat, vitæq; fontem, cui is digitus connexus implicitusq; est, recreat. Quapropter præ ceteris illum honorem promeruit, auroq; decorãdum censuit antiquitas. Huius quoq; dignitas quam à corde consequitur, hoc effecit, vt veteres medici, à quibus etiam nomen obtinuit, medicamenta ac potiones illo cõmiscerent. Nihil enim venenati vel extremis eius radicibus adhærere potest, quin homini infe-

Annularis.

Lib. 10. cap. 10.

Medicus digitus.

ſtum ſit, viruſq cordi cõmunicetur. In indice quoq; veteres olim geſtaſſe annulos, præter alios Hieremias teſtatur. Sic.n. apud illum expoſtulat cũ rege Dominus; etiam ſi Ieconias annulus fuerit in manu mea dextra, inde euellam illũ. Quo indicat, etiamſi paulo ante apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæq æſtimationis ac pretii, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauorẽq; exuit, ac coram me deteſtabilis eſt, ac deſpectus, quoniã ab integritate vitę ad improbos mores delapſus ſit: quo argumento cuiq; teſtatum eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquam anteactæ vitæ puritatem vbi ab ea deflexerit, atq; ad deteriora ſit deuolutus: è diuerſo nulli officere veterem nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta, ad frugẽ ſe contulerit.

Hier.22.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap.18.

Quædam ignem non concipiunt, flammisq; inuicta ſunt, Et qua ratione id efficiant. CAP. XII.

Confecta vidimus, textaq. mantilia ex lini quodam genere incõbuſtibili, quę igni non cedunt, flammiſq indomita ſunt: itaq ſi quãdo ſordes contraxiſſe videntur, mundariq. poſtulant, nõ ſmigmate aut ſapone, vlloq. lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus quam ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutæ, ac nitida candoriſq. eximii eximũtur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, lociſque ſiticuloſis ac ſole torridis, in quibus ſtirpes quædam ex ſoli conditione, atq. aeris ambientis qualitate illam naturam adſciſcunt, qua fingi texiq; in lintea poſſint. Si enim in mari ac fluentis oſtracoderma, hoc eſt, cute teſtacea, ſolideſcere poſſint cancri, paguri, locuſtæ, gammari, buccinæ, pectines, multaq. cõcharum genera, in quibus (vt Plinius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæq; figurarum, colorumq differentiæ: ſi deniq; coralli frutex in imo maris liguſtici frondeſcit, mariq. exemtus

Li.9.c.23.

tus in lapidem induratur: non cuiquam videri debet absimile vero, frutices quosdam ex loci cœliq; ardore eam naturam consequi, vt contusi, subactiq; fustibus, ac stipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim respuunt. Quis autem non miretur ex canabaceo fruticé ex vrticæ liniq; ac genistæ flagellis funes, ac rudentes contexi, velaq; ac lintea confici? Cum enim lento sint tenaciq. vimine, in fila telasq. attenuantur, vt etiam argenti auriq bracteę ac segmenta Sic ex huiusmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt pleriq. nugantur) mantilia, mappæque conficiuntur, vt ex bombyce, ac lanigeris arboribus serica, licet illis operosior cura adhibetur: rigescit enim materia. minusq. est tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbestinum, à similitudine & natura calcis, quod igni mundatur, nec absumitur, aut detrimentū patitur. Cui affinis est ἀμίαντος, lapis alumini scissili, quod vulgo plumosum vocatur, similis, ex quo, Dioscoride teste, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammãtur quidem, sed exemta splendescunt, nihilque illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardescunt, vt nec postes, fores, lacunaria colore viridi imbuta, modo durior crusta iis obducatur, atque alumen, plumbique albi cineres copiose pigmentis commisceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum dẽsumque fiat, atque ad ignem pluuiamque obdurescat. Cuius rei specimen edidit Archilaus Mithridatis pręfectus in lignea turri, quam cum Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactusq; est re infecta decedere, atque ab incepto desistere; cum alumine, quod vehementer adstringit, omnia essent oblita. Sic C Cęsaris irritus erat conatus, cum circa Padum Castello ignẽ admoueret ex Larigna materia con-

Corallium ex mari Ligustico subducitur.

Ex herbis funes confici.

Amiãtus Lib. 5. cap. 59. Volater. lib. 22.

Alumen igni obsistit.

Viridi colore oblita serius ignescunt.

Vitruuius lib. 2. c. 9. Lib. 1. c. 1.

Larix. structo. Larix siquidem arbor Piceæ assimilis nec ignem aut flammam concipit, ac non solum à carie & teredine immunis est, sed ne in carbones quidem resoluitur, aut in cineres fatiscit, ob soliditatem ac duritiem plusquam corneam, quam ignis vis subire domareq; nequit. Tanti deniq; est ponderis, vt non fluitet, sed confestim subsidat ac demergatur, more buxi, atq; ebeni, quod voce gentilitia Guaiacũ dicitur, lignum expugnandis fiscis, morboque Gallico accommodissimum. Mirari autem non immerito quisquam posset, cur nõ ardeat atq; inflammescat, cum resinã fundat mellei coloris. Quotquot enim resinam picemq; exsudant, citissime igni corripiuntur. Verum id illi pręstat solida compactaq durities, quæ nulla igni foraminum spatia exhibet, per quæ aduri accendiq; possit; quanquam Matthiolus asserat Laricem, quæ circa Padum copiose prodit, confestim flammam concipere.

Pock-haut.

Calor natiuus hominis fouetur, augescitque animalculorum, præcipue autem infantium calore, si parti corporis inualidæ applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem solum adiuuat, sed dolores quoq; articulares sedat. Inter catellos autem, qui id præstent efficacius.

CAP. XIII.

DVo sunt quæ corpus nostrum fulciunt vitamq; conseruant, ac tuentur; calor natiuus, & humor innati caloris substantia, quorũ alter alterius adminiculo opus habet, mutuasq; operas exposcunt. Humidum pabulum est fomentũq caloris; calor illius beneficio ac munere subsistit: quæ duo spiritu vndique perfusa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffunduntur. His sedulo prospiciendũ est, curandumq vt quam diutissime conseruentur. Horum enim præsidio corpus destitutum, collabitur, omnisque vis ac facultas naturalis vergit ad interitũ. Ceterum cum multa sint circa hæc obseruanda, eaque

Calore, humore, spiritu, corpus subsistit.

passim

passim obuia exsistant apud medicos; omissis superuacuis, ea tantum referã, quæ foris admota homini ad hęc sunt adiumento. Inter ea, quæ calorẽ augent, excitantq. ac dolores placant, catellos refero, non equidem oẽs, sed hos pręcipue, quibus color cutis cõcolor, nec tegmẽ multis diuersisq. maculis variegatũ, qui non solũ natiuum insitũq. calorem fouent, sed dolorificos affectus sedãt. Sic in chiragra ac podagra, omniq. arthritide nihil præsentius ad consopiendos mitigandosq cruciatus quamlibet acerbos, quã huiusmodi catelli mẽbris affectis adhibiti. Suaui.n calentiq. effluxu natiuũ hominis calorem languidũ atq. euanescentẽ exsuscitãt, ac fotu cõtinuo, humorẽ qui dolores infert, vel attractione ad se rapiunt, eliciuntq. vel diaphoresi, h. e. digerenti vi ac discussoria incîdunt ac dissipãt. Videmus.n illos vbi amoueri cõtingit, atq. aliquid iis laxamẽti indulgere, fractis eneruatisq esse articulis, atq ęgre pedibus insistere, maxima doloris parte in se trãslata. Quod aũt color cutis per omnia æqualis & concolor id potissimũ efficiat, nec varius parẽ effectũ obtineat, facit temperamenti æqualitas, atq. vniformis calor. Discolor siquidẽ diuersusq color indicat caloris humorisq. intemperiẽ ac cõmixtionẽ. Vt.n. insitio naturæ arborũ correspondere debet: ita homini in fouẽdis mẽbris æqualẽ per oĩa, ac tẽperatum calorem coaptare conuenit. Quamobrẽ si robur ac firmitatẽ ventriculo, vlliq parti cõciliare velis, necesse est naturale temperamentũ tueri, nec calorem plus satis intendere, illiq. extraneũ aut alienũ inducere. Inter ea autẽ (vt Galenus ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus est vna sic accubãs, vt semper abdomen contingat. Sunt qui catellos, inquit, pingues in hunc vsum habeãt, neq. id in aduersa modo valetudine, verumetiam in prospera. Tales itaq. iis qui ob siccitatem quoq. imbecillem ventriculum habent,

Catelli vniformis coloris.

Catelli membris admoti dolores mitigant.

Van een der hare

Simile ab insitione.

Therap. lib. 7.

ſunt idonei, ſeruandumq. ante omnia eſt, ne puellus humecta ſit cute. Qui enim noctu ſudore perfunduntur, refrigerant potius quam calefaciunt. Hanc quoq. commoditatem ſibi adhiberi paſſus eſt Dauid effœtus ac frigeſcens, quem adoleſcentula mutuo complexu fouebat, non quidem cõcubitus, vt ſcriptura teſtatur, deſiderio, ſed quo membra illius deſtituta calore incaleſcerent.

3 Reg. 1. Dauid amplexus iuuencula incaluit.

Cur morbus Gallicus nunc, quam olim, mitior, minuſq. ſæuiat, & in quos morbos degeneret.

CAP. XIIII.

Pocken. Melaetſheyt. Onganſheyt. Schoirbuyck.

TRes ſunt morbi inter ſe affines & cognati, non tam lethales, quam fœdi & contagioſi, quorum alter in alterum tranſit, ac permutatur, lues Venerea, ſeu morbus Gallicus, elephantiaſis ſeu vulgaris lepra, quæ in ſcrophis grando dicitur, tum is qui ſtomacacce & ſcelotyrbe dicitur. Quorum genus icteria nigra Hi ſuperioribus annis intolerandis modis homines excarnificabant: nunc prorſus miteſcere cœperunt, minuſq. infeſti ſunt. fit id partim, quod medicorum opera, domita ſit vis mali, humorumq. ſæuitia mitigata, partim quod natura adſuetudine ad dolores occalluit. Sic obſeruaui nõnullos in florente feruidaq. ætate acerrime cruciari: eoſdem, ſeneſcente atq. inclinata, mitius affligi. Vel enim deferueſcit ardor & ebullitio, minorq. fit humorum cõcurſus: vel natura ſpatio temporis adſueta malo, velut domeſtico ac familiari, non amplius cum illo luctatur; aut enim alitur vitioſis illis humoribus, aut non offenditur. Quemadmodum enim ſues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quique cloacas, ac foricas proluunt, graueolentiam non ſentiunt: ſic morbilloſi ſaginantur ſordibus. Et quoniã ad vitia morboſq. corporis, ne dicam animi, occalluerunt, detrimenta naturæ amplius nõ percipiunt Ademit n. illis ſenſum mali inueteratus, im ſq. medullis infixus.

Morbi adſuetudine miteſcunt.

Simile à lutoſis porcis & cerdonibus.

fixus morbus. Inter initia vero, vbi inducitur corpori aliena qualitas, qua alterascit ac corrũpitur, quæcunq. membra fluxiones acres & mordaces suscipiunt, dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit, ac cum natura coaluit, non magnopere doloribus infestantur, quod inter se consentiant, atq; humores corporis cõmercio, ac qua vtitur cõsuetudine, flaccescant, atq aliorum humorum mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua diluantur. Semper tamen vestigia inhærescunt, veterisq morbi reliquię relinquuntur, quæ si in pulmonem decumbunt, raucos illos esse, atq anhelosos perspicis: si in articulos, podagræ ac chiragræ; & quæ subinde recurrit, ischiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficosi articulari morbo laborant. at non omnes podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi Gallici labe imbuti sunt. Quod si in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, scabra cute efficiũtur, ac corticosa, lychenibus, impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non sine capillorũ defluuio. Simile enim quiddam illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut salsugo, aliaq. inquinata eluuies affusa est. Vitiata enim radice folia decidũt, ac rami marcescunt: non tamen arbos à stirpe interit atque emoritur, sed elanguescit, atq. ægre refocillatur.

Ficosi omnes podagrici, non è contra.

Simile à vitiatis arboribus

Qua ratione moribundi etiam constante adhuc mente raucum murmur edant, ac sonitum reciprocantem, quem Belga populari voce den rotel *vocant.*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoque septentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito sonitu murmuloso, nec est qui absque huiusmodi indicio vitam non finiat. Siquidem imminente morte sonum edunt, tanquam aquę labentis per salebras, locaque anfractuosa atque incurua, murmur, aut qualem siphunculi ac fistulæ in quæ ductibus sonitum excitant. Cum enim vo-

Moribũdi qua ratione murmulosum sonum edant.

calem arteriam occludi contingat, ſpiritus qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq. fiſtulam, gargariſmo quodã prodit, ac raucum per lęuia murmur efficit, ſcatebriſq. arentes deſerit artus. Conglomeratus itaq. ſpiritus, ſpumaq. turgida commixtus, ſonitum excitat, reciprocanti maris æſtui aſſimilẽ. Quod ipſum in nõnullis etiam fit ob panniculos ac mẽbranas in rugas contractas, ſic vt ſpiritus oblique ac ſinuoſo volumine decurrat. Hi autem qui valido ſunt vaſtoq. corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius reſonant, diutiuſq. cum morte luctãtur, ob humoris copiam ac denſos, craſſoſq. ſpiritus. Iis vero qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte cõtabeſcunt, minus impetuoſe leniq ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideq extinguuntur, ac quodammodo obdormiſcunt.

Qui placide, qui tumultuo ſe extinguantur.

Mortem hominũ, rerumq; exſiſtentium interitum eſſe cõtra naturam, parumque appoſite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus, vt mors nõ ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

QVanq̃ ita natura compertum ſit, atque hominis pręuaricatio hoc ſit conſecuta ac promerita vt ad interitum ſpectet, mortique ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video, mortem nõ eſſe ſecundũ naturam illiq prorſus aduerſam. Principio generi animantiũ omn: hoc eſt à natura tributum, vt ſe, vitam, corpuſq tueatur declinetque ea quę illi nocitura videantur, atque omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſueq; conſeruationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoq; ſtudio homines ductu rationis, bruteq. pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare tueriq. ſtudeant atq. enitantur? Omnes ſiquidẽ illum exhorreſcunt, nemo nõ ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoquidẽ inuadẽte morte, natura exſtinguitur, eſſeq. deſinit.

Cic lib. 1. Offic.

Nemo non mortu metu contremiſcit.

Sic

Sic Christus, qui commōstrare voluit insitam naturæ hominis imbecillitatem, vt a quo pręter morbos & peccatū, humani nihil alienum erat, mortem exhorruit, illamq. deprecatus est. In Petro quoq. naturę affectus, carnisq. infirmitas exprimitur, cū Christus ter stipulatus ab eo erga se amorem, erga vero gregē summam pascendi curam ac studiū, commonstrat quid illi impendeat, & quē exspectet vitę exitū: Cum esses, inquit, iunior, ambulabas quocunq; libitum erat, & cingebas ipse te: verum vbi senueris, alius cinget te, & ducturus est quo nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq. imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur: illamq; admodum grauate adire velit, tametsi mens alacris est & promta. Cum itaq; mors naturæ sit abolitio ac priuatio, qui statui possit, id esse naturæ consentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusq. naturæ adfert exstinctionē? Scio equidem hoc promeruisse hominis prauitatē ac delictum, per quæ degenerauit a sui dignitate & præstātia, suoq; opifici fuit inobsequiosus, dictoq, minus audiens, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, siti, conflictaretur, ac mentis inquietudine, postremo morte pœnas lueret. Verum has clades ac calamitates non naturæ vitium, sed peccati labes illi inuexit. A lapsu siquidem primi hominis omnia immutata sunt, versaq. in cōtrarium: sic sidera, morbi, elementa, dæmones, beluæ, homini minantur, illiq infesta sunt. Quin & vniuersa creatura, hominis caussā, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni subiecta est, omnisq; rerum ordo ac series, mentesq. Angelicæ finem laborū statui exoptant. Ceterum in tanta calamitate ac miseria constitutis, solatio est, mentesq. nostras erigit, alterius vitæ certissima spes, summaque in Christum fiducia, qui collapsam hominis naturā restaurat, pristinæq. integritati restituit, ac trepidationem me-

Ioan.21.

Ioan.22.

Peccatum morbos & mortē inuexit.

Rom 8.

tumq. mortis animis nostris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac resurrectionis recordatio, quę hoc effecit, vt hominē nō aboleri, sed mutari in melius credamus, mortemq. nō esse interitū, sed alterius vitæ vestibulū ac ianuā. Scimus enim, vt Paulus ait, tametsi terrenū nostrū domicilium huius tabernaculi destruendū sit, vt dissolui solet compages atq. ædiū cōtignatio, quod ędificiū habemus a Deo, domicilium non manufactū, sed æternum in cœlis, quod in hoc ipsum parauit, vt immortalitatis gloria per resurrectionē fruamur. Deus aūt Spiritum suum pignoris loco, atq. arrhabonis vice nobis impertitus est, ac spem summamq. fiduciā rerum futurarū præsenti suo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, quod qui suscitauit atq; a morte erexit Dominum Iesum, nos quoq; suscitabit virtute ipsius, atq; efficiet communi resurrectionis gloria consortes.

Christi fiducia mortis metum homini adimit.

1. Cor. 5.

Simile ab ædiū contextu.

Galat. 4.

Coloss. 2.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obsistant ac medeantur.

CAP. XVII.

INoleuit consuetudo apud Germanos atq; Aquiloni expositos Belgas, vt neminem propemodum sibi deuinctum cupiant, fidumq; amicū ac familiarē exoptent, quā qui strenuū se potatorē præbeat, atq; impigre (vt Plautus ait) cloacā vino proluat. Quamobrem operæpretium me facturū sum arbitratus, si nonnulla quæ ebrietati obsistunt, referā: quo quisque sibi prospicere possit, in eo certamine, vt aut vino nō succumbat, aut quā minimū offendatur. Principio nemo se inter initia plus satis facilem prębeat, promtumq; in exhauriendis exsiccandisq. poculis, sed tergiuersetur, ac ciuiliter recuset, morbumque prætexat, ac valetudinē caussetur, nōnunquā excogitādi sunt astus ac strategemata, quo illos deludas, qui te sibi scopum præfixerunt quem feriant, tibiq; plus satis infesti sunt. Captāda interim occasio, qua aut

In Curcul.

Ebrietas vitanda.

aut te vt micturientē tacite ſubducas,aut paterā abduci cures. in eaque re te callidum eſſe decet ac cautum, magnaque dexteritate id perficere. Nam ſi deprehendi technam contingat, multo cumulatius, ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Ceterum quiſq; pro inſita naturę calliditate atq; aſtutia, varias comminiſci poteſt rationes ac modos, quibus poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim cōſtituat ſibi quiſq; ante oculos huius illaudatæ conſuetudinis, erroriſq; inueterati præmia, perſpiciet luce clarius, quid noxæ, quidve detrimenti, cum corpori, tum animæ mentiq. inferat vini intemperātia. Primum enim Memoriam rem omnium pretioſiſſimā non ſolum labilem, fluxamq; facit; ſed prorſus obruit ac labefactat, oculos caliginoſos efficit, ac cæcutientes: genas pendulas, artus tremulos ac titubātes. Multaq; alia incommoda immodicum vini potum comitantur, quorum vnumquodque frigidum eſt vitium. Nec enim vinum (vt Galenus teſtatur) ſemper hominem excalefacit: ſed vbi plus bibitur, quā vinci poſſet, frigidos morbos parit. Exſtinguitur enim calor natiuus, ac ſuffocatur, non ſecus, quā ſi exiguæ imbecillęque flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari viſum eſt, ne quis exiſtimaret anſam miniſtrare me, aut feneſtram cuiquam aperire ad nequitiam. Cum hoc potiſſimum ſit in votis, vt homines aut moderate bibere cōſueſcant, aut ſi occaſio inciderit vt largius ſit bibendum (nam vt habet prouerbium, ſacra hæc aliter nō conſtant) ne deſint adminicula quibus ebrietatem propulſare poſſint, inter quę amara refero, & quotquot humores aquoſos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici ſolet, vt alio quā ad caput fumi deferātur, ac vinum venas ſubire prohibeatur, exſiccante etiam amarore humiditatem. Sic amygdala amara id efficaciter præſtant quina ſenáve ante cœnam

Intemperantia vini memoriæ officit.

De temp. lib. 3.

Prouerbium conuiuiale.

Amara ebrietati obſiſtunt.

assumta. Persicorum quoque nuclei parem cum iis effectum obtinent, & foliorum Persici arboris expressus succus ieiuno assumtus, cyathi mensura, qua facultate pollent & Absinthij Pontici dilutũ, ac nux muscata. Hæc em̃ oĩa meatus recludunt, ac peruios laxosq; efficiunt, quemadmodũ & olei ex oliuis expressi, aut sesami semine sextans, hoc est, vnicæ duæ antelucano haustę, lubricam siquidem reddit aluũ, meatusq vrinarios dilatat, sic vt liquor corpori non inhęreat, sed cõtinẽter defluat, modo ne quis esculentis ventriculum plus satis oneret. Qui enim potationi insistere cogitur, parcius illũ cibo vti conuenit: quod si panis buccellã copioso melle imbutam deuoret, non inconsulte fecerit. Mel siquidem vini vim diluit, fumosq. acres ac mordaces retundit atq. hebetat His omnibus præfertur Brassica, Catoni ad fastidium vsq nobilitata, quã vulgus Caulis nomine designat, quod nulla stirpium cole sit amplior. Hui9 cum plures sint differentię illa ad discutiendam crapulam accommodatior, quæ plus ceteris rubescit, si ex cauliculis dentib. expressus succus deglutiatur aut eadem cocta inter primę mensæ edulia manducetur, qua tamen maritima, quę Alpibus Zelandicis copiose innascitur, multo efficacior, tum portulaca marina, qua in iis acetariis ac condimẽtis vtimur ad appetentiã acuendam. Potus enim, cibiq; auiditatẽ incitat irritatque, atque insita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinosi halitus vaporesque caput tentare possint, vt qui per aluum ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraq; alia, quæ temulentiæ aduersantur, ac ne quis ebrietati succumbat, muniũt: sed omnia referre longum esset. Ceterum si quem vino obrutum esse contingat, qui iis præsidiis non est instructus (nam vinũ; vt Abacuc ait, sapientem decipit) illi succurrendi m̃ vomitu. Quod Sapiens etiam consuluit: Si fueris ad

Cibus immodicus potoribus noxius.

Brassica ebrietati absistit.

Soldanella.

Cap. 2.
Eccles. 31.

ingurgi-

ingluuiem coactus,ſubduc te,ac vomito.Poſtmodũ teſtes, parteſq. genitales aqua gelida macerari debent,madidoq; mantili,aut ſudario inuolui: fœminis vero vbera,mammæque in eundem modum fouenda.Confeſtim.n.auerſis vaporibus,omnis vinolentia diſcutitur. Interim exhibenda acida ac ſubacerba, pomaq; ſucculenta ac vinoſa. Cuius generis ſunt Arancia malaq; Citria,ceraſa,perſica,oxyacanthæ baccæ,omphaciũ,corna,quæq; infrigidantis reprimentiſque ſunt naturæ,ac nonnullam incidendi abſtergendiq; vim obtinent. Tametſi enim ceſſet, ſopitaque ſit ebrietas vel vomitione,vel ſomno;caput tamen etiam poſtridie indoleſcit, ac fumis pertunditur. Quem affectũ Feſtus Pompeius Helucum vocat. Quæ vox languidum ſonat,ſemiſonum,atq; heſterno vino oſcitantem. Tertullianus hanc vocẽ pro affectione vſurpat, qua procliues in ſomnũ reddimur ex pridiana crapula,cum inquit: Hederæ vis ac natura eſt,caput ab heluco defenſare,vi diſcuſſoria atq; exſiccante, qua etiam a crapula tutos præſtare creditur,foris capiti admota, vel præſumtis acinis aliquot qui coloris crocei ſunt.

Vomitus cõmoda.

Dolor capitis ex heſterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in diſcutienda ebrietate.

Intemperantia potus,quam cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVnt qui ſtatuant, potu minus offendi homines quam cibo,ſi horum alter immoderatius,ſupraq. naturæ vires ingeſtus ſit. Quod ea Hippocratis ſententia ſtabilire nituntur: Facilius eſt impleri potu, quã cibo: Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc ſiquidẽ ille indicat, humidũ colligendis reſtaurandiſq; viribus potiſſimum remedium.Extenuatos enim citiſſime reficiunt liquida,quę licet non ſimiliter nutriant ſolidis alimentis; diſtributionis tamen celeritate illis longius præſtant. Quamobrem veriſſima eſt,nec Hippocrati contraria Cornel.Celſi ſententia:Vbi ad cibũ ventum eſt, nunquã vtilis eſt ni-

Lib. 2. Aph 11.

Humida & liquida citius alunt.

Lib. 1.

Celsi locus explicatus. mia satietas. sępe inutilis nimia abstinentia. Quod si qua intemperantia subest, durior est in potione, quã esca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimẽti, damniq. inferri corporibus, quã cibi ingluuie. Potus siquidem omnes meatus cõfestim penetrat, atq. incoctus venas subit, neruosq. ac cerebrum tentat: Cibus vero in ventriculo hæret, dum concoctus est; qui si oneri est, minimo negotio vomitu excutitur: quod non æque naturæ procliue ac facile est in potu, argumento quod canes, feles, glires, sorices, si veneno medicatas offas aut buccellas deuorasse cõtingat, irritata ad excretionẽ naturæ facultate, nulla molestia euomunt, quod in liquidis factu difficillimũ; quo fit vt venena in potu exhibita magis quã in esculentis sint noxia: rapitur enim citissime in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, destruitque maxime si ex vino propinetur. Interim cibus immodicus suffocationis periculũ adfert, eoq; ventriculus adeo intumescit ac distẽditur, vt disrũpi videatur, præsertim iis, qui difficile ad vomitũ incitantur, quocirca moderatio vtrobiq. laudẽ meretur. Ceterũ potione venenata nihil nocẽtius, modo ne quid pinguedinis subsit: Sic enim virus segnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confestim vitalia corripit, citiusq. vomitu excutitur. Ita si quando venenatis potionibus obsistendũ, butyrum, oleum ac pinguia queq. exhibenda: minus enim adhęrescit venenum, aut affingitur corpori, nec venarum conceptacula subit vel penetrat, deniq. incitata vomitione euestigio excutitur, qua ratione etiã ebrietati obsistunt: alioqui vbi diutius inhęserit, partes internas exulcerat ac corrosione vitiat, sibiq. ad cor, vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab assumto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitãda reprimẽtia, acida, acerba, stiptica, quæq. meatus occludũt ac constipant, præ ceteris autem somnus. Quemadmodum

Venena liquida nocẽtissima.

Pinguia venenis obsistunt.

modum enim qui peste corripiuntur, cũ somnolenti sint, si se somno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura segnius contagioni obsistit: ita quoq; in morsibus virulentis, ac venenatis potionibus, si somno opprimuntur homines, grauius affliguntur, ac tũ virus promtius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles persistant, ne malũ intus grassetur, atq; ad partes principes deferatur. Quemadmodum em̃ hostes minimo negotio, nullaq. propemodum molestia vrbes ac propugnacula diripiũt ac diruant, nullo obsistente, ac ciuibus, seu excubitoribus vino somnoq; sepultis: ita corpus humanũ in morborum insultu, vel assumtis ebibitisque venenatis potionibus, ægre subsistere potest atque eluctari, quin opprimatur: cum facultates ac potentiæ naturales oppresso sopitoq. somno corpore, segnes sint atq; otiosæ, nec se ad expugnandum morbum alacriter accingant. Quo efficitur, vt dent manus, ac cedant succumbantque valentiori, non valetudinis modo, sed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius a veneno assumto & in peste.

Simile ab hostili insultu elegans.

Alia vi ac ratione vinum inebriat, aliterq; homines afficit, quam Sicera, vel Zythus, nobisq; vocata Cereuisia.

CAP. XIX.

CErebrum tametsi natura molle sit atq. vdum, ex eo tamen nerui producuntur velut ex colo, cui lanugo linumq. annexum est, telæ, filamẽtaq;, quorum coniugationes in omnes corporis partes distribuuntur. Ex hoc siquidem principio ac fonte nerui in omnia mẽbra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorum propago ac soboles in multa germina diffundũtur. Corpus aũt vniuersum per eos sensum motumq. percipit, quibus affectis, parteq. principe læsa, illis munerib. priuatur, aut suas facultates ac munia languide perficit; eoq. fit, vt ebrii delirent, vacillentq. ac titubent, quod cerebrũ crassis densisq. vaporib. obnubiletur: Cum aũt omnes ma-

Quomodo nerui a cerebro producuntur.

Simile a ramosà arbore.

Ebrij ridicule vultu.

didi, vinoq; perfusi ridiculos, Comicosq. mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, risumq; obuiis excitant, cum vultũ atq; oculos gestusq. spectamus, quã qui ex Zytho, quę nobis biria dicitur, temulenti sunt. Illi siquidem nõ in omnem partẽ corruũt, sed retrorsum duntaxat, ac supini. Qui vero ex vino ebrietatẽ contraxerũt, antrorsum proruunt, ac proni decumbũt. Sic vt isti genas, frontẽ, faciẽ naresque mutilent: illi scapulas & occipitiũ, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipsum etiã spectare licet, vbi inter pocula somno corripi solent. Ex cereuisia.n. vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantiq; ore dormiunt. Ex vino aũt facie mentoq; in pectus inclinato. Ratio est quod fumi vaporesq ex vino syncipüt, partesq; corporis anteriores occupãt Ex cereuisia occiput partesq. posticas obsidẽt. Quo fit, vt isti obliuiosi sint, ac somnolenti, minimeq; loquaces ac clamosi.

Procero crassoque corpore homines aliquando minus vitales, quam graciles, minusq; animosè morbis obluctari. Exiguæ autem staturæ homunciones plerunque vini capaciores, quam obesi, ac serius temulentia tentari.

CAP. XX.

Moles corporis ingenio officit.

FLaccidos esse plerumq; vasto obesoque corpore homines, ac morbis min⁹ fortiter obsistere, quotidiana exempla cõmonstrant. Oneri enim est illis corporis moles, ac spiritus minus viuidi minusque alacres, & erecti. Quo fit, vt ingruente vel leuissimo morbo, vel quouis incommodo, pusillanimes efficiantur, ac suspiriosi, crebroq. ingemiscãt. Ad primum siquidẽ insultum animo deiiciuntur, illisq; mens labascit. Quod si terra mariq; pericula adeunda sint, aut sinistri aliquid inciderit, ilico trepidãt ac cõtremiscunt metuq; exalbescunt. Id euenit, quod calorem natiuum languidum habeant, spiritusq; exiles, ac sanguinem minus feruidum, deinde quod virtus naturalis longe lateque diffusa sit, quæ in exiguo

corpore

corpore vnita coactaq; dispersa est prestantior. Quo spectat illa Hippocratis sententia: Qui natura sunt valde crassi, breuiore vita fruuntur, quã qui graciles: tum altera: Statura corporis longa, neq; indecora, nec illiberalis in iuuẽtute: In senecta inutilis moles est, & paruitate deterior Incuruescit enim senescẽtibus corpus, fitque graue ac gestatu permolestum. Quanquã itaq hi membris, moleq; valent; pusilli tamen insitam vim, naturæq; facultates validas obtinent, multæq. in iis se proferũt cum animi tum corporis dotes atq. ornamenta, magnaq. mentis agilitas, atq; acumen ingenii: nec solum mentis alacritati ceteris præstant, vel æquant; sed viribus ac velocitate, tum edendi, bibendiq. robore. Vidi aliquãdo nanos propemodum ac pumiliones, coactæque breuitatis homunculos (sed prolixa tamen barba, totoq. corpore hirsuto, quod intensi caloris est argumentum) cum robustissimis potandi certamen iniisse, quibus, tametsi nemo in huiusmodi factis promeretur memorabile nomẽ, nec habet victoria laudem, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cum alii ita vino essent oppressi, vt obstupefacta mente neque pes, neq. manus aut lingua satis suo fungeretur officio. Horum caussa non solũ consistit in cõceptaculorum venarumq. amplitudine ac capacitate, sed in calore natiuo, eoq. intenso, qui omnia celerrime conficit absumitq;, tum in firmo validoq; cerebro, ꝙ non facile fumos concipit. Simile enim quiddam iis euenit, quod lateri ignito, aut candenti ferro, qđ liquore subinde irrigatur, vel deniq. solo arido ac siticuloso. Confestim enim oẽm humorem imbibit, aut in tenuem, minimeq. densum vaporẽ euanescit sic vt nihil necesse sit illis lotiũ subinde reddere, aut vesicã exonerare, cũ calor innatus omnia cõsumat. Quod autẽ in viris efficit interna insitaq. caliditas, hoc in mulieribus præstat corporis raritas laxitasq;

Lib. 2. Aph. 44. & 45.

Proceri corporis incommoda.

Simile ex candenti ferro desumtum.

Mulier cur vini copiam perferat.

ac mollities. Hæ siquidem, vbi vino assuetæ sunt, ad prodigiũ vsq. bibaces fiunt, diuq. subsistunt, antequã temulentia succũbant: sed propter laxos patentesq. meatus identidẽ micturire coguntur. Quo nomine nõ immerito infamia notantur a viris, quib. subolescere soleãt illarũ sordes atq; ingluuies. Seniculi autem omniũ minime vini copiã perferũt. Cum enim arido sint corpore atq. exsucco, caloreq; debili: largiore vini potu offendũtur, moderato autem refocillantur atq. exhilarescũt. Quamobrẽ cum omnib. tum maxime senibus curę esse debet, calorẽ natiuũ, quo & cõprehenditur humidũ primogeniũ, caloris vitalis & spiritus subiectum, ac substantia a semine orta, appositis alimentis, victuq; moderato ac salubri fouere. Illa siquidem sunt secundæ, aduersæque valetudinis præsidia, ac longioris vitæ seminaria.

Senes cito ebrietate tentãtur.

Qui mane lentaculum sumunt, si id moderate fiat, in prandio liberalius edunt, minusq; vino, etiamsi largius bibant, offenduntur: Obiter an multus panis esus sit salubris.

CAP. XXI.

MVlti sunt, qui indicta sibi inedia, ad meridiẽ vsq. ieiuni persistunt. Quod vt nõ improbo, ita non semper expedire censeo, aut consultum arbitror, vt quis absq. cibo in prandium vsq. perduret, is præsertim, qui calido est æstuantiq. ventriculo: vt Cholericus omnis, & qui vel laboris aliquid subire, operiq; intentus esse cogitur, vel lucubrationi studiisq. insistere. Extenuantur siquidẽ illis spiritus vitales, corporisq; vires flaccescunt, ac collabuntur. In hac autem re consuetudini inhęrendũ, spectandumq, quid ætas cuiusq;, tempus, regio, habitus corporis ac consuetudo exposcant. Iuuentus enim anniq; tempus frigidũ, ac regio Aquiloni exposita copioso alimẽto, eoq. frequentius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac consumitur. Senes vero, quiq. in ætatẽ decrepitã deuenerunt, persistunt quidẽ diutius ieiuni,

Studiosi non perferunt inediam.

nihilq;

nihilq; appetunt, nec ad cibi auiditatē incitātur, sed tamen alimentis subinde refici, foueriq; postulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioso affluentiq. oleo exstinguitur: ita senilis calor affatim cōfertimq. ingestis cibis. Quoniam aūt hęc ætas dentibus se fulcit, ac tuetur, Prouerbio locū fecit, Senibus mandibula scipionis loco. Quod enim deterit seniū, deciditq. natiuo corporis succo, hoc cibi potusq. adminiculo sarciunt. Illis itaq;, vt omnibus sedētariis, quiq. literis addicti sunt, ac munia publica obeunt, vuæ passæ, palmulæ, ficus, passulæ Corinthiacæ, nuclei pini, pistacia, araneorum, citriq. putamina, zacchara incrustata, myrobolani melligine cōditi, antemeridianis horis assumi possunt, vel alia quæq. subliquida quę ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negotium facessunt. Interim quisq. metiri vires debet, proprięq. naturę conditionem excutere, atq. explorare, quid appetat, quidve respuat, ac auersetur. Hoc autē in primis obseruandum, ne quis diluculo vinum bibere consuescat. Est enim naturæ aduersissimum: animi siquidem vigorem hebetat, mentemq. obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca sibi quisq. matutinis horis, vini vsum prorsus interdicat, sed sumto nonnihil edulii, parcius diluciusque bibat. Paucissima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento postulat, ne calor naturalis flaccescat. Illorum itaque exemplum imitari par est, qui cum post aliquot horas luculentum ignem excitare meditantur elixandis assandisque carnibus, prius nonnullo fomite, aridisq. nutrimentis focum instruunt, ne ignis penitus sopiatur, quod cum sit opportunū, iustum ignē in cocturæ vsum excitant: Sic, cum exiguo fomento, ac velut succendiculo ventriculus paulo ante incaluit, in prandio auidius cibum appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritque: cum plerisque qui in

Gal. lib. 1. Apho. 14.

Senes cibo se fulciūt.

Vinū diluculo haustum perniciosum.

Simile a re culinaria desumtum.

Non consultū diu ieiunum persistere.

prandiũ vsq. ieiuni persistunt, appetẽtia euanescat, calore vel flaccido, vel tantũ non exstincto. Adde ꝙ collapsis occlusisque meatibus per quos deferri alimentũ debet, in mediis spatiis hęreat, seriusq. in venas rapiatur. Deinde quod propter diutinam inediã stomachus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus allicit oppletꝰ, cibũ respuat, citoq. satietur. Quo fit vt in symposiis meridianis celerius temulẽtia homines corripi contingat, quam si eadem in cœnam differantur. Nam vt alia prætercam, Dimidia, vt inquit Plinius, periculi pars est, noctu, hoc est, spe somni bibentibus, somnus siquidem ad despumandã discutiẽdamq. vinolentiã adiumento est. Ceterum cum panis maxima hominibus alimenti pars sit, omniaq. edulia absq. illo sint insipida parumq; salubria, de illius quoq. vsu pauca disserere institui. Sunt enim qui huius repletionem ac satietatem noxiam esse contendant ventriculo, nec minus, quã vinum immoderatius haustũ officere, hoc inducti, vt puto, argumento, quod diu ventriculo inhęreat, aluumq. astringat. Ego vero discrimẽ delectumq. statuendũ censeo. Siquidem triticeus fermento accurate subactus, beneq; elaboratus ac coctus, sanis robustisque corporibus laudatissimus est cibus, ac maxime salubris. Quapropter cuiq. persuasum esse cupio, edulia ac pulpamenta quæq; non mediocriter panis admixtu condienda: Qui enim parcius pane vtuntur, copiose autem carnib. aut piscibus, corpore efficiuntur laxo, carneq. fluida, deniq. halitu graueolenti ac vitioso: Quocirca esus pisciũ, quod ij scitissime putrescant, plus panis exigit. Videmus autẽ omnia esculenta promtissime putere ac putredinem cõcipere exactoq. triduo aut plus paulo, ni sale condias, subolida fieri, oua, pisces, carnes, & pulpamenta quęque: At panis nunquã putredini sit obnoxius, aut aliquid vitiosi odoris contrahit. Diutius enim asseruatus

In prandio citius, quam in cœna inebriamur.

Lib. 13. cap. 1.

Panis vsus.

Olidi sunt cibus qui parcius pane vescuntur.

mucescit quidem, arescitq;. verũ non putrescit. Quo fit, vt qui eduliorũ ingluuie se onerant, nulloq; aut perpauco panis esu vtuntur, mephitim ex imis præcordiis exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quosque feriant. Qui itaq; valido vegetoq; corpore esse studẽt, atq habitu firmo, moderatũ panis esum admittãt, præsertim vbi exercitia laboresq subeundi sunt, nisi enim fossores, baiuli, nautæ, vectores, athletę, ac pugiles copiosius se pane alerent, nõ possent subsistere, tantisq; laboribus sufficere. Tenellis aũt corporib ac valetudinariis, quiq. inualido flaccidoque ventriculo exsistunt, ac meatus habent exiles, parcius cõtractiusq. panis vsum præscribo. sed liquidis illos reficere, viresq restaurare pergo, quę cito venarũ conceptacula subeunt. Illorũ siquidẽ corpuscula, vtpote tenera ac delicata, solida alimenta respuunt. Quæ omnia exactissime mihi perspexisse atq obseruasse visus est Dauid rex & Propheta, cum inquit, Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hom[illegible]b. cum infirmis tum sanis alimenta suppetant. Sic vt oleo perfusum corpus nitescat, vnguẽtoq. delibutũ recreetur. Vt vino cor hominis exhilarescat, ac discusso mœrore alacre, erectumq; efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Ægroti cur panis esum respuunt.

Psal. 103.

Nux myristica seu moschata, & Corallius lapis a viro gestata, meliorescunt, deteriora vero efficiuntur a fœmina.

CAP. XXII.

Vir muliere præstantior.

QVod mulieri vir pręstet, huiusq conditio multo quam illius sit excellentior ac generosior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abunde pollens potensq & clarus est, inanima etiam, & quę vegetante iam vi destituta sunt, accrescere augerique desinunt, testantur atque experimentis commonstrant. Siquidem nux myristica seu moschata si a viro gestetur, nõ solum vigorem suum conseruat,

sed etiã turgescit, magisq. efficitur succulenta. Cum enim inter has illa sit præstantior, quæ ponderosior est, succoq. pingui madescit, atq. vel cõpressu, vel aciculæ punctura oleaginem resudat, nõ sine eximia odoris suauitate: has dotes viri calor conseruat ac tuetur, &, quod mirari subeat, illã magis speciosam facit, adspectuq. amabilẽ, ac succo oleoso magis turgidam, præsertim si iuuenilis adultæq; ætatis homines circumferãt. Tam suauis enim, gratusq; halitus emanat ex huiusmodi corporibus, effluxusq; ac euaporatio, ob caloris natiui temperiẽ, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atq; odoratior. Alitur siquidem, afficiturq; aereo vapore, auraq; tepenti ac subcalida, quam iuuenile corpus exspirat, vt re maxime sibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum est, Alexandri Macedonum regis vestes gratissimo odore fuisse perfusas, nõ quidẽ adscititio aliquo externoq. suffitu, sed a genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier vero cum excrementis abundet, atque insuaues tristesque halitus ob menstrui profluuij decursum diffundat, omnia deteriora efficit, natiuasque vires atque insitas facultates depopulatur. Quo fit, vt nux myristica, exsucca illius contactu efficiatur, leuis, cariosa, coloreq. squallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem tabemq. adfert, ac sata strangulat, speculiq. nitorem obfuscat. De Corallo par est ratio: hoc siquidem in orbiculos elaboratũ ac læuore perpolitũ, si a viro gestetur, rubescit exuberantius, quã si hoc gestamine fęmina decoretur. In pallorę enim muliebri consuetudine elanguescit ac calore natiuo destituitur, partim ob emanantes ex illa fuliginosos densosq. spiritus, partim quod languidum calorem habeat, ac frigidę humentisq. sit naturæ, quæ qualitates aliquid conseruare tueriq. nequeunt: cum vir caloris innati substantiã vaporosam, mitem ac suauem

Nuces muscatæ vt explorentur.

Commẽt. lib. 2. Aphor. 14.

Alexandri magni vestes cur oderatæ.

Corallus rubicundior fit viri contactu.

Mulier Corallum deterius efficit.

Quæ Corallo ruborem concilient.

uem sit consecutus, ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratione & sinapi semē Corallum rubicundum efficit, si illo obruatur, caloris scilicet ratione, quo tanquam ignita re incalescit.

Sinapi Corallum rubicundum efficit.

Magna ex parte steriles esse, & infœcundos, quibus sponte semen profluit, seseq; polluunt, & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

Vitium est idq. tam fœdum, vt a templi aditu, omniq. hominū cōsortio apud Hebręos arcerētur illo contaminati, Gręcis γονοῤῥοία, Latinis Seminis profluuium appellatum, quo mulieres æque ac viri infestātur. Siquidem illis præter voluntatem semen effluit nullo propemodum delectamēto, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudēdo rigido erectove, idq; aqueum dilutumq; ac tenue. Quo fit, vt infœcundum sit atque ad excitandas proles inefficax. Vt enim salix frugiperda semen ob caloris penuriā ante maturitatem excutit: Sic istis humor genitalis plus satis frigidus & humidus defluit. Nequeunt em̄ naturales facultates semen perficere, ac vi prolifica fœcundaque illud imbuere. Quo fit vt excrementitius prorsus sit humor, incoati imperfectiq; seminis rudimentum, generandi munere destitutum. Ceterum cum hic affectus ex imbecillitate vasorū spermaticorum oriatur, tum aliud quoddā vitium contrahitur ex amplexu Venereo ac concubitu contagioso, si quādo cum infectis scortis congressum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaq. illuuies ab inguine distillat, colore modo liuido, modo æruginoso ac porraceo non sine teterrimo odore. Quo fit vt vasa nonnunquam erodi contingat, partesq; pudendas mutilari. Ista autem vligo humorisque sordidi stillicidium in fœminis virulentior est, alboque oui, vbi computruit, assimilis, qua interanea pruritu intolerabili infestantur, quasi alumine aut salsugine essent imbuta. Quod fit, vt omnes

Leuit. 15.

Simile ab infœcundis arboribus.

Eēnēn druyper *vocatur Belgis hoc fœdū stillicidium.*

Morbo Gallico infecti semper pruriunt.

morbillosi, quiq. Venerea lue infecti sunt, impense sint salaces ob putridi humoris acrimoniam, quam retundi ac mitigari cōcubitu sentiūt, magnaq. mali parte se leuari. Quocirca cum omnib suam scabiem affricare gestiant, cum maxime illas expetunt ac vēnantur ganeones isti pruriginosi, quas sciunt salubri esse beneq; cōstituto corpore. In has enim suas sordes ac saniem profundunt, suoq; purulento semine contaminăt, cum ipsi nihil ab his contagii cōtrahere possent. Cum enim illi seminis ꝓfluuio obnoxii sunt, qꝫ ex lue venerea contrahitur, ac contactu cōcubituq fœdo concipitur, non seminale ac prolificū excrementum ab iis profluit, sed virulenta quædam ac contagiosa eluuies ab inguine destillat odoris tetri, colore non albicante, sed lurido ac virescēte, quę vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, sic vt vrina iis ægre prodeat, atq; ob purulentam concretionē subinde supprimatur. Quod si quando prurire occipiant, ac tentigine affici ac penis seu pudenda pars erigi incipiat, acerrime cruciantur. Videtur enim hoc membrū quasi fune distendi propter neruos, qui humore acri ac mordaci imbuti sunt, quo fit vt vrinæ stillicidio subinde infestentur, cum non cōfertim & profuse, sed lente ac sensim lotiū ꝓdeat intolerando micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ficosis morbidisq; hominibus, atque attritu contactuq scortorum, quibus inguina ac pudendæ partes bubonibus aliisq inquinamentis sunt contaminatæ. Qui morbus cū circa obscœnas abditasq partes consistat, atq ex putridorum humorum affluentia fœdos tumores excitat, Pudendagra nominatur, vulgo *Clapooren.* Si vero contagio se diffundat, vt assolet vbi primū cōtracta labe corpus nō expurgatur, aut vbi foris nō maturantia cataplasmata, sed discussoria quæq fluxionem reprimant ac referiant, nō eliciant, adhibētur, tota corporis moles vna

Acrimonia vrinæ infectiu peculiaris.

Vrina quib supprimitur.

Inguinū tumores non reprimendi.

Dolores neruorum vnde.

cum

cum sanguine ac spiritibus inficitur, totaq; humorũ collectio in neruos, panniculos, membranas, muscu los defertur, atq. intensissimos dolores excitat, qui morbus vernaculo Belgis idiomate *Pocken met de lēpten* vocatur: quod omnia membra dolorib. pertusa sint ac dilaniata, ipsaq. symptomata, hoc est, quę ex morbi sæuitia accedunt ac concomitantur, non mi nores ipso morbo dolorum faces admoueant. Neq; enim vnius generis cruciatu excarnificantur, sed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquam admotis vncinis ac ferramentis, neruosas partes exquisitissima mouendi sentiendiq vi prędi tas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, stimulant. Et cum nullas non partes interreptent atq; erratica vagaq. incursione inuadant, a doloris inquietudine, nullaq. interposita intermissione, *De mieren* nostrates hunc affectum vocant, a formica deducto nomine, animalculo agili atq. inquieto, quod nouas subinde sedes persequitur, a qua medici etiã pulsum designant formicantem, ob mobilitatē exilē, exhaustis scilicet deiectisq viribus, adeo vt homini quam minimũ vitę superesse possit, eo se pulsu proferēte: cui affinis vermiculãs a vermiculi motu atq. ingressu, qui nõ magnam etiã recuperandæ sanitatis spem decumbēti pollicetur. Et quemadmodum morbus est Verminatio, qua homines infestari torquerique solent, ac velut a vermibus dilaniari: ita quoq; morbus est Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis ac pustulis deformat, intus vero mordētis formicę sensum adfert ac crucia tum, ita vt subinde scalpturire cogatur atque attritu aliquot leuamen conquirere: vt assolet morbo Venereo infectis, qui nusquam quiete consistunt, sed continenter frictionib. insistere coguntur. Quocirca apposite nostrates Formicationem huic morbido cadaueri accõmodant, nõ quod eo nomine hic

Morbillosi omnes dolorum differentias percipiũt.

Pulsus formicans.

Pulsus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio qui morbus.

Formicatio accedēs morbo Gallico.

morbus cēseri debeat, sed quod pari modo corpo[illegible] afficiat. Hinc Plautus, quoniam multi illo seculo fę dissimis morbis erant cōtaminati, nempe mētagra, impetigine, lepra, tū plerisq. aliis, qui se in honestis sima fere parte corporis ꝓferūt: illis vitiis deformatos, Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlcerosos vocat, quos, vt nostrates dictitant, si vel leuissime cō cutias, ab ossibus dissiliunt ac dissoluuntur, populari ioco *Van den gratt schudden*: a piscibus rancidis, ac putri salsamento desumta similitudine ꝙ vel minima conquassatione a spinarū contextu decidant. Quocirca qui fiscosos tumores circa inguina partesq. abditas ac latentes cōtraxerunt, vel ex concubitu, vel si vlli contaminato sodali conuixerint, lectoq. communi sint vsi (nam facilime hæc labes olim, quę nūc sensim exolescit, aliis affricari solet vel esculento, vel halitu oriq ac labris admoto poculo) in primis consulo, vt acri vel vino vel aceto pudenda, contactasq. partes abluant, admixto salis momento, deinde abscessum seu apostema, si res poscat, ad maturitatem perducant eruptoq. pure ac sanie abstersoriis vlceris cauitatem eluant, priusquam cicatrice obducant, atque vt in rabidi canis morsu, qui aliquando, quam scorti, mitior, diutius hiatum apertum sināt, ne virulento humore intus cohibito, postmodum morbus recrudescat atq exasperetur: interim antequam manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgantibus medicamentis accurate inaniri debet: in quem vsum commode adhibētur, epithymus, fumaria, polypodium, sena, eaq. confectio, quæ ad hamech refertur, aut quoniam iis lotiū molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod inter Ebeni species refero: alioqui nisi huiusmodi subsidiis corpori prospiciatur, diffusis vndiq. humoribus corpus omni ex parte morbidum fit ac lue Venerea vndiquaq. infi[illegible]itur. Sunt enim duo isti morbi inter se af-

Formicinus homo.

Simile a rancidis piscibus, est popularе prouerbium.

Morborū incredibilis cōtagio.

Tumorū in inguine curatio.

Exemplū a rabidi canis morsu.

Compendiosa morbi Gallici ratio

se affines & cognati, quemadmodũ Cancer & lepra. Quod enim Cancer est in parte aliqua corporis, id lepra seu elephantiasis est in toto corpore. Sic morbillosa ista affectio vbi in toto consistit, atq. vndiq. diffusa est, fœdissimũ illum morbũ excitat, quem alii Gallicum alii Neapolitanũ vocãt: vel quo in tam inclytæ nationis gratiã ac fauorem aboleri possint atq obsolescere cõtumeliosa illa nomina, quib. aliquid cõuitii subest, lues aut contagio Venerea, vnde cõtrahitur, denominetur. Quæ vero in inguine cõsistit, ac pudendas partes cõmaculat, Pudendagra. Cum vero natura mortaliũ procax sit in alienis miseriis, atq. insolẽter huiusmodi calamitate oppressis insultet, populares passim morbũ hunc, cum totum corpus occupat Matris; alterum qui parti peculiaris est, Filiæ nomine designant: & quoniam alter ab altero pullulat, venustum illum maritum, si diis placet, aut potius sordidum sponsum, matrem ac geminas filias sibi in matrimonium asciuisse, ioculari licentia dictitant, cum præter inguinum tumores corpus vndiq. exulceratum sit ac tuberibus scateat.

Cancer & lepra affines morbi.

Prouerbiũ in morbidos.

Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant.

In morbis excrescere corpora, atq. in longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem vero diminui.

CAP. XXIIII.

IMpuberes qui plurimo vtuntur alimento, minus speciose adolescere, nec in iustam decẽtemq. longitudinem produci, quotidiana experimenta comprobant. Suffocatur enim calor natiuus, atq. immodica humiditate obruitur, quo minus corpora in decoram proceritatem possent effingi. Qui vero moderate saginantur, ac cibo vtuntur parcius, sibiq. discriminata certaq. edendi tempora constituunt, non magnopere efficiũtur obesi, nec adeps illis, aut caro augescit: sed ossa longitudinẽ atq. incrementa suscipiunt. Sic videmus adolescentes ac pueros in longis, diutinisq. morbis gracilescere ac macilẽtos effici, im

Quid officiat proceritati.

Cur alij in longũ, alij in latum excrescũt.

longitudinem tamen eorũ corpora proferri ac proceritatẽ capessere. Quod ipsum fieri siccitatis ratione crediderim. Nam ossa cum sicca sint, alimento sibi familiari ac cognato aluntur. Siquidem cum humores ægrotis atque alimenta assumta, ex calore & corporis ariditate siccescant: ossa in longitudinem porriguntur, atq; alimenti subsicci ratione aliquid illis staturæ accedit, præsertim cum homo in ea ætate constitutus est, in qua corpus, vt argilla vda ac sequax, produci fingiq; in longum possit. Constituta sunt autem vnicuiq; certa crescendi spatia, ac determinatę legitimæ staturę rationes ac modi, quib. sensim tacitisq; auctibus consequimur vel liberalẽ proceritatem, vel indecoram: eaq; crescendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, raro vltra quintum & vigesimum annum producitur: magna autem ex parte intra vndeuigesimũ cõsistit. Quo fit vt dentes etiã excussi, ab eo annorum curriculo nõ renascantur, vt nec ossa fracta, ac cartilagines consolidescant, quod ex progenitorum semine illę consistant. Pinguescere vero atque adiposum obesumq; fieri, non certis temporum spatiis fieri cõtingit, sed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingerũtur. Quod ipsum etiã in consistente ætate, vel eadem inclinata fieri potest. Tametsi enim quis vbertim saginetur, non in longum surrigitur corpus, sed in latũ ac molem dilatatur. Alia est enim facultas, qua alitur corpus: alia qua augescit. Illa siquidem circa alimenti copiã versatur: ista circa partes corporis solidas, nẽpe ossa, neruos, cartilagines, &c. quæ si crescunt atq; in longum porriguntur, animal quoq; incrementũ assequitur, tametsi illud macie conficiatur atq; extabescat. Natura itaq; in producendis ossibus vnde lõgitudo emergit, vi caloris vtitur, qua exsiccat nõnihil humores, atq. alimenta alendis ossibus accommodat. Neq. enim auctio sine nutrimẽto affluente

Simile ab argilla ductili.

Quãdiu in longum corpora porrigantur.

Alia vis longitudinem, alia latitudinẽ parit.

perfici poteſt. Vbi enim generatio animalis cōſtituta eſt, vſq; ad ætatis vigorem augeri poſtulat, atq; in longum latumq. ac profundū ampliari. Deinde quo ſubſiſtat ac perduret in reliquū vitæ tempus, æuiq; hui⁹ decurſum nutritio ſubit ſuaſq. partes obit, qua reſtaurari poſſent, quæ effluunt, queq. ambientis aeris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in lōgitudinem progreſſu. Auctrix itaq. vis ac facultas eſt, quę oſſa febricitantium, vt ceram, in longitudinem effingit, calore ac virtute ſeminalis excrementi, quę in ętatis vigore ad ea perficienda valida eſt atq. efficax. Quod ſi adoleſcentes ac pueri ab ipſis incunabulis lacti aſſueſcant, atq. exercitationi ſint dediti, ꝓductiori efficiuntur corpore: ſtaturaq. decenti ac ſpecioſa. Siquidem lactis potu atq. vſu oſſa alētur, quod ſemini affine eſt, ac ſanguis elaboratus atq. axacte concoctus: Frugum nerui, Aquæ carnes, quod obſeruare licet in bobus, qui aquis copioſis pingueſcunt, ac pabulo humido ſaginantur. Deinde in Belgis, præſertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuiſiam vocant, adeo pingueſcunt, vt mentum pectori incumbat, ac

Quibus rebus corpus incrementa ſuſcipit.

Pinguis aqualiculus propenſo ſeſquipede exſtet.

Perſ. Sat. 2.

An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat. Et an conſultum ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere.

CAP. XXV.

QVid commodi adferat corpori humano venæ ſectio, quidve in ſecunda, aduerſaq. valetudine præſidii ex ea homines conſequantur, tum quibus, quove tempore illam adhibere conueniat, ſuperuacaneum eſt hic referre, cum ea quiſq; ex ſyncero fidoq. Medico diſcere poterit, nō ex vulgata ac triuiali cōſuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigide aſtra potius quam humores obſeruant. Cum autem innumerę quęſtiones hac de re agitari ſoleant; illam paucis expediam: Ieiuniſne an

pranſis venā feriri expediat. Equidem cum plerosq; meticuloſos trepidare videam, ac contremiſcere in adeunda venæ ſectione, ne ſyncopi atq; animi deliquio, vt aſſolet periclitentur, nonnihil cibi, ac meraciſſimi vini exhibendum cenſeo. Obſeruaui ſiquidem frequentius animi defectu collapſos diu decubuiſſe immobiles, atque ęgre odoramentis crebraq. vellicatione refocillatos, adde quod ſanguis nō confertim nec affluenter, ſed languide ac ſenſim ieiunis profluit, nonnunquam prorſus non erumpat, quod natura auide vitæ theſaurum amplectatur, nec ſinat illum temere elabi, vt cui maximam vitalis ſpiritus vim ineſſe ſentiat; qua exhauſta, tota corporis moles langueſcit, operaq. naturæ perficiuntur deterius. Vbi vero aliquid alimenti exhiberi cōtingit, ac moderata corporis agitatione ſanguis ad fluxionē excitatur, promtius emanare ac ſcaturire incipit. Alacres enim atq erecti efficiuntur ſpiritus cibo, potuq. atq. exercitio moderate adhibito, corpuſq. ſanguine vndiq. perfuſum effloreſcit, ac fit coloratius. Ceterum, An inciſa vena ſomno ſe dedere expediat, diſcutiendum eſt. Ego ſane, niſi quis aſſueuerit, aut ex æſtu atq. itineris moleſtia laſſitudinem contraxerit, nō ſemper valetudini commodū cenſeo vernis ęſtiuiſq. menſibus meridiari; nec conſultum arbitror, ſtatim ab inciſa vena ſomno indulgere, præſertim ſi quis vel oppleto ventriculo, vel obeſo corpore exſiſtat. Sunt enim inter hos, qui pertuſa vena adētoq. ſanguine, vires inſtaurandas ſibi perſuadeant, eoq; affatim Genio indulgent: qui cum ſomnolenti efficiantur atq. oſcitantes, non ſine graui noxa iacturaque valetudinis ſe quieti dedunt: impletur ſiquidem denſis craſſiſq. vaporibus cerebrum; ac venę ita plerumque turgeſcunt, vt cæſura dehiſcat, ac ſanguis denuo magno valetudinis detrimēto profluat. Quod apud nos eueniſſe memini viro cuidam primario,

Cibus & potus ſpiritus alimenta.

Cibus offerēdus ante venæ ſectionē.

An dormiendum inciſa vena.

Ab inciſa vena temperantia exigitur.

Exemplū eius qui a ſomno morte ſopitus eſt.

ario, qui cum Idibus Maii, quibus feriæ ac ſupplitiones triduanæ indicuntur, inciſa eo die vena, in randio allio virenti, vt mos eſt, vinoque ſe affatim npleuit: a meridie oppleto fumis capite, primũ ſonno, poſtea morte ſopitꝰ oppreſſuſq. eſt. Quamobem qui optime valetudini cõſultum velit, quo die nciſa eſt vena, frugaliter victus rationem inſtituat, quoad eius fieri poteſt, a ſomno ſe cohibeat, qui ſi el inuitis obrepat, oculiq. nictare incipiant, ac ſopor omnino excuti nequeat: tantiſper tamen differatur, dum ſanguinis impetus atq. agitatio reſedeit: quod poſt ſeſquihoræ ſpatiũ fieri ſolet: tunc placide obdormiſcere licet, explicitaq. corporis parte, cui inciſio illata eſt, ſemiſupino decubitu, ſi id ſedẽdo perficere permoleſtum eſt, caput in puluinum reclinare. Quod ſi duabus horis ſomnus ſit productior, vellicari debent, quo ſe erigant, atq. expergiſcantur, ne ſpiritus ingraueſcant, ac corpus caliginoſo vndique fumo opprimatur. Quo fit, vt nauſeabundi exſiſtant, atque oſcitantiam ægre excutiant.

Phyſiognomia, hoc eſt, naturæ, morumq; inſpiciendorum ratio, qua ex notis ſignisq; corporis, animorum motum ac propenſionem elicimus ac diiudicamus, non improbanda. Ceterum quid ex hac potiſſimum obſeruare conueniat, ſcripturæ teſtimoniis comprobatur.

CAP. XXVI.

Vultus & oculi animi indices.

PLeræque artes illiberales cenſeri ſolent, minuſq. ingenuæ, ꝙ vanitati atq. impoſturæ affines ſint, quodq; obſeruationes anxias habeant ac curioſas. At Phyſiognomia, quæ ex facie, oculis, vultu, ſline amentis, totoque habitu corporis animiq. propenſionem perſpicit, nulla ſui parte inter has referẽda, vt quam a laudatiſſimis viris ſtudioſe obſeruatam excultamq; perſpicio. Cum autem nulla ſit corporis pars quamlibet minuta atq. exilis, quantumuis abiecta atq. ignobilis, quæ non aliquod argumentũ

insitæ naturę, & quo animus inclinet, exhibeat, tum omnium signorum notarumq sunt præcipua, quæ in facie vultuq. elucent, & qui certissimus est mentis index, in oculorũ aspectu ac volubilitate se profert. In iis enim odiũ, ira, indignatio, pauor, metus, formido, spes, lætitia, modestia, arrogantia, zelotypia, auaritia, æmulatio, omnesq. affectus animi interni, in externo corporis habitu relucent. Sic Deus conspicatus Cain subtristem, animo deiecto ac demisso. Quare, inquit, mœstus es, & concidit vultus tuus? Iosephus quoq. cum videret captiuitatis collegas tristes, sciscitatus est: Cur solito tristior est facies vestra? Obseruabat enim aliquid sinistri ominis residere in mentibus illorum, cuius se certa indicia in externa specie ꝓferebant. Quo spectat illud Isaię: Agnitio vultus illorum respõdet illis. Quo designat homines sceleratos ex habitu corporis posse deprehendi. Vultus siquidem indicat, qua sint malitia imbuti, quid meditẽtur, quid moliri gestiant, quo spectet improbus illorum conatus. Plurima eius generis obuia sunt apud Dauidem & Salomonem, quib. nonnullorum nequitiam atq. improbitatem coarguit, exprimitq; , ex fronte, superciliis, oculis vltro citroq; contortis, demorsis labris, naribus corrugatis, inflatis buccis, incessu superbo, gestu indecoro, vultu nutuq; minaci. Vnde Sapiens: Vir improbus & nequam graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, peruersitate mẽtis machinatur malum, atq; omni tempore dissidia serit. In iis vero, qui placido sunt mitiq; ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt: Status incessus, accubatio, vultus, oculi, manuũ motus omnia honestati decoroq; inseruiũt, sic vt in facie ac vultu sapientia, decus, ac probitas, ceteræque virtutes eluceant.

Genes. 4. *Genes. 40.* *Cap 3. Esaiæ locus explicatus.* *Psal. 34.* *Prouer 6.*

Ceterum licet non omnia exacte huius artis prę-sagiis respondeãt, multaq; aliter, quã membrorum

notæ

notæ præ se ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentum industria, aut deniq; diuino quodam afflatu: magna tamen ex parte vero sunt consentanea, euentumq. certum consequuntur. Siquidē in his quæ visenda aliqua nota insigniti sunt ars veritatem assequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem consistit, mens quoque aliquid incommodi percipit, suaque munia inculpate obire nequit. Sic qui gibbo deformati sunt, modo naturale sit id vitium, nō adscititium, nec ex accidēte casuque illatum, improbi fere sunt, ac malitiosi: quod cordi totiusq. vitę fonti ac principio, deprauatio communicetur. His proximi sunt strabi, cœci, lusciosi, pæti, quiq. in obliquum detorquent oculorū aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi vero, muti, balbi, blæsiq;, & qui ob musculorum neruorumq imbecillitatem, linguæ hæsitantiæ obnoxii sunt, non penitus a vitiis immunes exsistunt, sed ea nō magnopere culpari merentur. Quo enim quodque membrum, cui error subest, minus nobile ac generosum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod si aliquod corporis vitiū, vel cerebro, vel cordi affine sit, horumq. alteri proxime assistat: mēti quoq. ac rationi aliquid erroris infertur; sic vt illa omnibus suis numeris non satis constent, ac plerūq; iudiciis amissis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit vt facultates animales suas functiones ac munia inoffensa perficere nequeant. Atqui nō semper est necesse, nec consequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, studia, instituta, animorum ꝑpensiones mentisq agitatio ad notas externas sit accōmodanda, atq. ad lineamenta signaq. corporis metienda. Cum multa plerumque agant ac meditentur homines, multaq. mente concipiant, atq. opere perficiāt, cuius ne vllū quidem vestigiū, aut minima indicii nota foris se offert, aut diuinandi argumentū

Notæ corporis animi conditionem indicant.

Cerebrū & cor a remotis partibus afficiuntur.

exhibet. Potest enim esse aliquis enormi corpore membrisq. distortis, sed tamen frugi, atq. ad præclaras artes appositus. Rursus fieri potest, vt quis sit habitu corporis decenti ac liberali, at improbis moribus vitaq. vndiq contaminata Quapropter nemini ob vlla vitia insultandū, nec gibbosi, lusci, claudi, varii repandisq. cruribus homines, conuitiis onerandi: cū hæc naturæ vitia erroresque immutatos cupiant, ac corpus decentius constitutum exoptent. Sunt tamen inter hos qui hominū dicacitatem in se concitent; quod horū nonnullos impostores sint experti versipelles, subdolos, dolosos; ac non solum obscœnis facetiis, sed etiam dicteriis salibusq. dentatis abvnde instructos: vt omnes propemodum sunt, quibus vitiatæ sunt musculosæ neruosæq; partes: sic vt cerebrum mouendi sentiendique principium, cor deniq. vitalis animæ ac spiritus fons, ex cōsensu variè afficiantur, adeo vt externa vitia internas facultates immutent, atq. ad diuersas actiones instruant incitentq;. Ex his itaq. qui nota aliqua insigniti sunt manauit prouerbium, *Caueto a signatis* Quo designāt rerū humanarū periti declinandam consuetudinem cōmerciumq. improborum: quod quotidiano vsu, atq. experientia cōpertum habeant, fallaces esse huiusmodi homines, ac technis dolisque esse imbutos. Quod autem claudi impensè salaces sint, abditasq. atq. obscœnas partes inusitatæ magnitudinis habeant, prouerbium inde natū indicat, Claudus optime virum agit. Omne siquidem alimentum quod inualido pedi destinandū erat, circa partes genitales cōsistit, atq. in semen elaboratur, cuius vis & copia tentiginē mouet, atq. obscœnis partib. pruritū excitat.

Errori naturæ non insultandum.

Signati Sycophāta.

A signatis cauendum.

In Claudos prouerbium.

An aperto hiantiq; ore dormire, an clauso, cohibitisq; labris salubrius. CAP. XXVII.

NOn desunt pleriq. qui salubre existimant patulo apertoq; ore somnum capere: sic enim melius ex-

expirari fumos, ac discuti fuligines, animamq; hominis liberius cõmeare, ac minus graueolentiæ cõpere; subolido enim esse ore, putidoq. anhelitu, qui compressis labris noctem somno trãsigunt. Ego vero aliud persuasum habeo. Vt enim decubitus in dorsum pulmoni septoq. transuerso noxius, vt quæ effusis humoribus turgescant: sic, hianti ore dormire valetudini incõmodum: Pulmo siquidem, cum fistulosus sit, per vocalem arteriam, aerem obuiũ, qui sub noctem fere impurus ac turbidus est, copiose allicit, quo spirãdi meatus imbuti vel raucam efficiũt vocem, vel obtusam. Occluso autem ore, spiritus externusq aer nõ confertim, sed sensim per nares anfractuosas, sinuoso volumine vltro citroq. cõmeat, atq. in pulmonem delabitur, cordisq. calorem temperat. Quo fit, vt minus siticulosi efficiantur, qui cõmissis labiis dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis somnum capiunt, iis ob aerem halitumq. hinc inde æstuantem, lingua ac palatum arescunt, potuq. noctu irrigari cupiunt. Ceterum cum multis solidisq; rationibus fulciri hęc persuasio possit, tum nulla stabilius, quam quod longe melius cõcoctio in ventriculo perficiatur, si quis occluso ore dormiat: fouetur siquidem calor naturalis ac validius cibo incumbũt. Vt enim ollę ac lebetes elixandis carnibus destinati, maturius cõcoctionẽ perficiunt, operculis obducti, quod nihil caloris, nullusq. halitus emanet: Sic etiã calor in corpore humano coactus cohibitusq. celerius cibum concoquit Itaq. his qui flaccido sunt fluctuantiq. stomacho, subinde halitum cohibere consulo, tum iis qui tussi singultuq. identidem infestantur. Hac enim ratione calorem excitari contingit, ac noxam discuti. Porro vbi occluso ore noctem transegerunt, cibiq. cõcoctio peracta est, tum demũ consulo, vt poppysmate, sonituq. bomboso fumi ac fuligines expurgentur, quæ mediis spatiis inhærescunt.

Occluso ore somnus salubrior.

Vnde sitis nocturna.

Simile a re culinaria desumtum

Anhelitus cohibitus concoctionem adiuuat.

Imprecationes parentum quibus ex se genitos exsecra[...] maledictis incessunt, aliquãdo in euentum effectu[...] pi. Bonas quoq; ominationes, quibus illis felicia ac [...] ria quæq; exoptant, ad lætum exitum esse adiumen[...] ex progenitorum voto omnia consequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapsa est natura mortalium, [...] humanitate, feritatem, vt nõ solum in extra[...] sed in sua etiam pignora, quibus optime consu[...] oportuit, sint crudeles. Quis enim per compita[...] sim ac vicos exsecrandas voces non audit? quib[...] immaniter diris deuouent, atq. horrenda quæ[...] imprecantur: quorum pleraq; effectum sortita[...] mini, atq. in calamitosum funestumq. exitum d[...] nisse. Quamobrem Plato nihil parentis impreca[...] ne filiis censet periculosius. Pueri siquidem cum[...] incandescere progenitores vident, tamq atroce[...] secrationes in se congeri, obstupescũt, trepidãt, [...] turbantur, ac terrore metuque concussi, vel in [...] smum aut epilepsiã incidũt, vel furore ac rabie c[...] ripiuntur, menteq. atq; animo alienantur. Tanta[...] fit in huiusmodi corporibus spirituum humorum[...] concursus atq. agitatio, ea intemperies, vt sensuu[...] instrumenta conuelli contingat, omnesque anim[...] facultates inuerti. Quo fit vt non solum ætas ten[...] sed etiam adultior, quæ reuerentia ac pudore er[...] parẽtes ducitur, repentino terrore subitaque anim[...] consternatione, tanquam fulmine concussa, mag[...] rationis mentisq; iacturam patiatur, nec minore[...] in corpore cladẽ percipiat. Quo mihi optime ins[...] tutam habuisse adolescentiã, visi sunt veteres H[...] bræi, qui liberis salutaria quæq. precari solent, ben[...] que ominari, ac domi forisq. non fortunæ, sed D[...] muneri prosperum successum exoptare. Quin & f[...] lii officiose magnaq; religione ac pietate parente[...] colere atque obseruare consueuerunt, summisqu[...]

Lib. 7 de leg.
Infantes non exasperandi sauis verbis.

Gen. c. 19.
Liberi a patribus instituẽdi.

voti[...]

otis, blandimentis, obsequiis, boni ominis voces ac benedicendi formulas extorquere Hac enim ratione immunes se fore a malis ingruentibus confidebant, ac supremi numinis beneficio, cui cum hi, tum progenitores sui vota nuncupabant, aduersus rerum humanarum casus atque incommoda, summa securitate ac fiducia posse subsistere.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamque emendatiorem assumat.

CAP. XXIX.

INoleuit opinio quædam ac persuasio in Belgica, quæ obiici solet ex morbo conualescentibus: Neminem ex ancipiti morbo diutinoq; aut periculosa peregrinatione meliorem effici: quod plerumq; ita vsuuenire palam est. Ea siquidem est natura mortalium, vt quãlibet sæuis morbis diuexata fuerit, quãtumuis anxia terra mariq. peregrinatione, atq erroribus fuerit agitata, vbi eluctari cõtingit, profunda subeat obliuio, atq; insistant homines viuere laxius licentiusque, adeo vt posteriora illis sint prioribus deteriora, atq. insequens tempus, antecedente deploratius Ideo mihi euenire videtur, quod magnus sit mentis neglectus, nullusq. cultus interno homini adhibeatur, qui insitos errores affectusq. vitiosos eximat, nempe Dei amor ac fiducia, eiusque doctrinæ cognitio, cui se ratio ac voluntas subiicit, omnesque actiones ad illius amussim exigit. Hæc enim efficiunt ac præstant, vt subducamus nos ab iis vitiis quæ in morbis & periculis sumus detestati: alioqui speciosæ illæ pollicitationes, atq; emendatioris vitæ propositũ, multaq. alia, quibus nos astringimus, irrita sunt, nulliusq. momenti. Nam vbi pristino vigori sumus redditi, ad mores natura recurrit dãnatos, fixa ac mutari nescia. Proba ergo vitæ ratio, rectũq; viuendi institutũ, qd animo cõcipimus, nulla re nisi

A morbo nemo emẽdatior.

Matt. 12.

Doctrina diuinitus inspirata optimos mores effingit.

Doctrina cælestis mentis pabulum.

doctrina cœlesti, ac diuino spiritu perfici potest; qu nisi discusso morbo menti nostræ insederit, non facile resiliemus a cōcepto emendatioris vitæ proposito, quod non sine latenti afflatu dolor extorsit: sed constanter illi adhærebimus, q[illegible]libet multa ad defectionem solicitent. Exstat præclara Plinii iunioris epistola, qua ex amici cuiusdam ęgrotatione admonitum se testatur: Optimos esse nos, dum lecto sumus affixi: quem enim infirmum aut libido incitat, aut auaritia solicitat, nō est amori deditus, non appetit honores, opes negligit, animosq. demittit, ac ferocire desinit, postremo vitam prorsus innoxiam, beatamq. destinat, si contingat euadere: Itaq. arrepta hinc monendi occasione, cum sibi, tū amico pręcipit. Vt tales esse perseuerēt sani, quales se futuros profitētur infirmi. Quæ quidem exhortatio salubris est ac frugifera. At ignorabat is, nec commonstrare potuit quo duce, cuiusq. afflatu atq. adminiculo hęc essent perficienda. Nisi enim virtute Dei, eiusq. doctrina fulciri nos contingat, oblata leuissima quaq; occasione in pristinos errores labimur, atque æstus rerum humanarum alio nos deuehit, quam ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moresq. probos atq. inculpatos. Siquidem affectus humanus vitæ correctioris promissa extorsit, non fides, non solida vlla doctrina verbo Dei fulta ac stabilita. Ceterum si quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quam quod ad morbo defunctos certatim cōfluant, congerrones lepidi ac festiui, illosq. ad iocos, luxum, lasciuiam, delicias omnesque voluptatis illecebras inuitent, incitentq. hinc comessationes ac soteria in orbem reducta, quibus adeptam sanitatē illis gratulantur: quę plerumq. obscœnis cāticis perstrepunt, dictuq. pudēda spectantur. Hæc & pleraq. alia facile ægrotum ac nutantem animū, suique oblitū in deteriorē partem applicant. His adde

Lib. 7.

Vt animi propositū fœlicem successum obtineat.

Quare quisq; fiat emendatior.

cibos delicatos ac delectabiles, qui adauctis humo ribus lumbos stimulant, obscœnasq; partes scalptu riunt ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atq. ingluuiem, ad profusas libidines, ad fœdos cõcubitus, ad enormes atq. effrenes cupiditates reditus: Sic

Cibi delicati libidinis fomenta.

——— Ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa, ac mutari nescia.

Iuuenalis Satyr. 14.

Tanta est enim naturæ humanæ ad deteriora propensio ac procliuitas, vt nisi Deus salutis nostræ auidus, continenter aures vellicet, ac calamitate subinde nos exerceat, omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Esaiam, Tantum sola vexatio intellectum dat auditui: hoc est, Nemo nisi ingruentibus periculis, obortaque calamitate expergiscitur, atque aures arrigit: nec vnquam frugalis ac moderati victus ratio in mentem venit; aut vlla subit aut concipitur emendatioris vitæ cogitatio, nisi illata clade: aut cum febribus morbisq. oppressos, sæuissimis doloribus excruciari nos contingat. Nihil est autem quod hominem a Deo magis auertit atque alienum efficit, quam rerum omnium affluentia ac prosperi successus. Afflictio vna est, quę ad gemitus ac suspiria ad sanioris vitæ propositum nos reuocat. Nec cuiquam persuaderi potest, displicere Deo vitam suam, mores, studia, instituta, nisi animus mœrore aliquo atque ægritudine, corpus morbis identidem affligatur, ita enim ad salutaria quæq; monita ac vellicationes obsurdescit animus; sic mens peccandi assuetudine occalluit, vt mitiores castigationes vel respuat, vel non magnopere iis commoueatur, ne vlla resipiscendi spes se proferat, nisi acerbiora remedia admoueantur. Hinc illa Dei per Esaiam comminatio. Quoniam populus non est reuersus ad pœnitentem se, ideo non est auersus furor eius, sed manus illius adhuc extenta, ac denuo ad faciendũ exporrecta. Similis est apud Hieremiam.

Cap. 29.

Prouerb.

Affluentia socordes & acediosos facit.

Cap. 5. & 9.

Cap. 2.

querimonia: Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt. Rursus, Percussi eos, & nō doluerūt, attriui eos, & renuerūt accipere disciplinam; indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti; magnificati sunt, ditati, incrassati, impinguati, & præterierunt sermones meos pessime. Quocirca Deus aliquando nos premit acerbius, quo ad frugem mentemq; saniorem reuocet. Sic Alexander Macedonum rex, qui sibi diuinos honores decerni passus est, sagitta percussus conspectoq; effuse promanante sanguine, hominē esse se meminit, ac confestim ferociam fastumq; remisit. Quo spectat illud Psalmographi: Humiliasti tanquā vulneratum, superbum: omne illius robur cōtriuisti. Quamobrem cum res maxime secundæ existunt, omniaq. ex voto atq; animi sententia succedunt, ne quis prosperitate successuq. nimio elatus se iactet insolentius, aut immoderate exsultet, sed quisq; secū ipse expendat, ac meditetur res aduersas, damna, clades, pericula, calamitates, morbos, infortunia singulis momentis cuiq. impendere, eaq; Deum homini nonnunq̄ inferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum castigationē, & quo respiciat, certamq. salutis fiduciam, erecta in Deum mente concipiat. Quod cuiq; testatum esse vult, ac nullos non attente obseruare, cum inquit: Si dereliquerint filii eius legem meam, ac mandatis meis non fuerint obsequuti, visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata illorum: misericordiam autem meam non auferā ab eis, neq; nocebo in veritate mea. Quibus palam facit, castigari nos ad emendationem, non ad interitum: quo domitis cupiditatibus, cohibitaq. peccandi licentia, ad probitatem ac vitæ innocentiam, ad integros atq. incorruptos mores quisque se conferat. Est siquidem Dei in nos animaduersio, quoniam a paterno affectu ꝓficiscitur, summi amoris argumē-tum

Hier 5.

Alexander sauciatus fragilitatem suam agnouit.

Psal. 88.

Psal. 88.

Deus castigat vt emendet.

tum, ac beneuolentiæ testificatio. Quem. n. diligit dominus castigat, flagellat autem hominem quem recipit. Quos vero Deus patitur vagari licentius, ac viuere laxius omnibusq. corruptelis inuolui, nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniam pro desertis habet ac destitutis. Nō visitabo, inquit, nec animaduertam in filios, ac filias vestras, cum fornicati fuerint, nec in spōsas, cum adulterio se contaminant: vt sunt nōnullę, quarum etiam nostra ętate edita sunt exēpla, quæ se aliis subiecerunt, antequā cum sponso, cui paulo ante solēniter se addixerant, cōgrederentur, ita vt illarum pudicitia à riuali ac cōpetitore expugnata sit, vt alius quispiā illam delibarit, vulgo aiunt. *gheproeft*, antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in thorum genialem se collocarēt, sponsum amplexurę. Ita Deus irritatus scelerū continuatione, ac peccandi assuetudine, manum à percutiēdo suspendit, ac sustinet illos labi ac corruere in omne dedecus, probrum, ignominiam, suisq. desideriis obsequi: quo viuēdi errore primum consequuntur turbulentam atq. inquietam mentem, qua nihil homini obtingere potest, aut calamitosius aut afflictius: deinde præter infelicē exitum ac mortem acerbam, in qua nihil habent, quo se fulciant, sempiternam pœnam atq. intolerandos cruciatus.

Prouer. 3. Hebr. 12.

Osea 4.

Adulteria notantur.

Si quando itaq homini affluant res domesticæ, opes, facultates, diuitiæ, auri argentiq immensa pondera, ædes splendidæ, sumtuosa supellex, vestes exquisitæ, quibus omnibus cumulate fruitur, nunquā illi excidat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hęc tam affluēter obtigerunt, atq. oblata sunt. Nihil. n. vitii habet ædium ac villarū magnificentia, pecuniarum, prędiorum, latifundiorū, iugerū possessio, modo vsus spectetur & cōmoditas: denique quod pręcipuum est, & potissimum exigitur, si erga Deū adsit gratitudo, atq. in tenuiores bene-

Gratitudo erga Deū exigitur.

Diuitiæ non malæ, sed earum abusus.

Deut. 8. ficentia. Cōmonuit tale quiddam, ac ſedulo inculcauit Moſes Iudæorũ ex Dei pręcepto ac traditione legislator nequis vnquã admittat, vt in obliuionem is deueniat, cui nos noſtraq; debemus. Cũ comederis, inquit, & ſatiatus fueris, ciboq. expletus, deniq; ædificia ſplendida exſtruxeris, atq. accumularis tibi auri argētiq; vim, pecudes atq. armenta, omnibuſq; rebus auctus fueris; obſeruato ne eleuetur aut extumeſcat cor tuum, & excidat menti tuæ Dominus Deus tuus, omnium iſtarũ rerum largitor. Ne quoq. id exprobretur atq. obiiciatur ingratis, atq. obliuioſis, butyrum de armento, lac de ouibus, cum adipe agnorum & arietũ, medullam tritici, & ſanguinem vuæ meraciſſimum affatim illis dominus attribuit: verum vbi incraſſatus eſt dilectus, recalcitrauit, impinguatus, ſatiatus, obeſus factus, obliuioni dedit Deum conditorē ſuum, & ingratus fuit erga auctorē ſalutis ſuæ. Quapropter huiuſmodi deſertoribus, Deut. 32. atroces minas ac terrores Moſes proponit, multaſq. clades atq horrendas calamitates illis obuenturas denuntiat: quo ex his poſteri documenta capiāt, ac Cap. 2. perſpiciant, vt apud Hieremiam Deus pronuntiat, qui in eodem argumēto verſatur, quam malum ſit, quamq acerbum atq. amarum reliquiſſe dominum Deum ſuum, nec vllum eſſe timorem, aut reuerentiam erga ipſum, dicit dominus Deus exercituum.

Lapides ſeu gemmæ terra mariq; erutæ, vel animantiũ corporibus exemtæ, qua vi ac facultate polleant, quave ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

GEmmis ac lapidib. non deeſſe ſuos effectus, modo ne adulterini ſint, ac factitii, cũ ratio, tũ experientia cõprobat. Itaq. annuli geſtamen, aut monile non minus decenti quam efficaci gēma decoratũ & oculos oblectat, adſpectuq gratũ eſt, & vim ſalubrē in corpus exerit; idq. non abdita ſolũ occultaq. proprie-

prietate, quã ab aſtris, vt Marſilius cenſet, conſequitur, ſed ab emanante virtute, effluxuq. latenti, qua ſpiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aere obnubilantur denſamq auram concipiunt, atq. halitus copioſos imbibunt: Sic etiam ex ſe inuiſibilem tenuemq. vim eiaculãtur ac vibrant. Quanquam enim res ſolida ſit, calor tamẽ natiuus, deniq. contactus, attritus, cõfricatio vim qua imbutæ ſunt, elicit, cordiq. ac cerebro illam cõmunicat. Eranon ſiquidem gemmam, quæ vulgo Turcoſa dicitur, ſæpius mutari conſpexi, atq expalleſcere natiuoq. colore deſtitui, vbi qui hanc geſtat langueſcit, aut valetudinarius exſiſtit, eandem rurſus cum corpore reuiuiſcere, ac colorem amabilẽ, nempe qualis eſt ſereniſſimi cœli, cœruleũ exhibere, ex natiui caloris temperamento. Nec eſt vlla propemodũ gemma, quæ non mutationem ſuſtineat, ſi homo vel intemperans eſt, vel non ſatis pro dignitate cõtinentiam ſeruet ac tueatur. Deperit enim illi vis inſita, omnisq. nitor ſordeſcit ac obſcuratur. Quo fit, vt qui ſe adulterio cõtaminant, thorumq legitimum ac genialem commaculant tum qui vago ſordidoq. cõcubitu ſe polluunt, nunquam ſpecioſas nitidaſq. gemmas circũferant, ſed fuliginoſas & nubilas, tum quæ inquinamenta cõtrahant ex fœdo halitu, quæ cum ab illis tum ſcortis emanant. Cõtrahunt enim aliquid vitii ex putidis corporibus quæ virus exhalant, illaſq. venenato halitu inficiunt: vt mulieres menſtruo inquinatæ ſpeculi nitorẽ obfuſcant. Ceterum ſi inefficaces eſſent gemmæ, nullius effectus, non tam accurate, tantoq. ſtudio Moſes indumentum Pontificis, quod Rationale vocãt duodecim gemmis decorari pręcepiſſet, quarum Ezechiel quoq. ac Ioannes in Apocalypſi meminerũt: in quibus non ſolum ſpectari voluit ornatum ac colorum blandimenta, ſed etiam vim mirificam effectusq.

Simile à gemmis.

Turcoſa.

Impuri gẽmas cõtaminant.

Exod. 21.

varios atq. admirandos, de quib. cum abunde multa alii, de lapillis nobis instituetur sermo, qui animantium alitumque ac piscium corporibus eximuntur, quorũ pleriq; ventriculo, nonnulli capiti inhærent. Eruitur autem ineunte autumno crescenteq; luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula chelidonius dictus, qui præsentanea vi pollet aduersus morbum comitialem: valde n. exsiccat, absumitque humorem tenacẽ ac glutinosum, qui huic morbo præbet seminarium. Est siquidem hirundo cuius excrementa Tobiæ ademerant oculos, calidæ siccæq naturæ; quo fit vt in fornicib. ac cõcamerata testudine ex vdo molliq. limo tam artificiose nidos suspendant & affigant. Contactu n. suo humorẽ absumũt, cogũtq; lutũ indurescere. Hinc medici cataplasmata ex iis cõfigunt, atq. hirundinum cõbustarum puluerem in discutiendis gutturis anginæq. tumoribus efficacissimum experiũtur. Limaces quoq. ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent cãdidos, sublongos, scabros, ima sui parte concauos, quos è capite expressos, in multos vsus reseruare soleo. Vrinã siquidem stranguriosis moliuntur, mearusq; vrinarios lubricos efficiunt ac leniunt comminuti, atq. ex vino exhibiti. Cõcrescit id genus lapidis ex liquore mucoso atq. humore lubrico, qui humorib. facilem transitum perficit Qua ratione & partui auxiliãtur hi lapilli: dilatant enim laxantq. locos, atq; vterum cogunt dehiscere Linguæ autem subditus vnus aut alter miram vim obtinet in cienda saliua Quapropter aridis ac siticulosis in ore volutãdum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atque humore fluitantem sitimque ac calorem comprimit Qua vi & crystallus pollet, si subinde aqua gelida maceratus ori immittatur Ex herbis eadem præstant portulaca, cucumis, semperuiuum, quæ vulgo barba Iouis dicitur Proferunt & rubetæ, seu bufones lapidem, qui

Chelidonius vel hirundinarius.

Tobiæ 2.

Limacius lapis quo effectu polleat.

Lapis bufonis.

qui nõnunquam eius animantis imaginem repræsentat, verum annosæ sunt, diuq; in arundinetis vel inter rubos sentesq ac vepres delituerũt, antequam lapis in capite concrescat, aut aliquam magnitudinem assequatur. Hæret atque asseruatur in familia Lemniana bufonius lapis, qui magnitudine nucem auellanam superat, quem multoties expertus sum tumores atq. inflationes à venenatis bestiis illatas discutere crebro attritu cõtactuq; Habet siquidem eam naturam, qua etiam bestia imbuta est, vt omne virus eliciat consumatq;. Si enim sorex, aranea, vespæ, scarabæi, glires vlli parti insederint, damnumq. intulerint, confestim à nostratib ad hoc remedium concurritur, admotoque parti affectæ lapillo, dolor mitescit, tumorq subsidit. Multa sunt præterea piscium genera, quorũ capiti lapides durissimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbræ, lucio fluuiatili, mugili, & quorum magna hibernis mẽsibus copia, callariis, quos Belgæ *Schelvisch* nomine indigetant, à scabra cute ac squamata. Nam qui à colore cinericio, & corporis figura aselli dicuntur, vulgo *Cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere cõpertum est, præsertim qui in fœmineum sexum referũtur: nam ex masculorum capite exemi lapidem candidũ ima parte carinatum. Omnium genera contrita, vinoq. exhibita, dolorẽ cholicum compescũt, ac calculum qui renibus infixus est, terunt ac comminuunt, non solum grauitate & pondere, vt quidam existimant, sed insita quadam vi, qua humorum collectionem dissipant, ac discutiunt. Carpionis triangularis lapis tritus, sanguinis è naribus profluuium sistit ac cohibet, adstringendi ratione, quod etiã gustu percipis.

Zee-wolf. Snoeck. Schel-visch. Cabbeliau.

Carpioni e capite lapis eximitur.

De somniorum euentibus & quatenus obseruanda, iisq; adhibenda fides. CAP. XXXI.

CVm olim incredibili superstitione ac vanitate, somnia obseruare, iisq. fidere atq adsensum ad-

hibere soleant homines: Deus opt. max. qui neminē torqueri voluit anxiis dubiisq rebus ac fallacibus, quæ animę tranquillitatē perturbāt, vetuit, ne quis in his obseruādis esset curiosus, ac temerarias interpretationes confingeret, euentusq ambiguos comminisceretur. Huiusmodi. n. imposturis nonnullos desciscere à Deo, atq ad impios cultus deuolui. Qđ si Deus in somno mentes nostras in exquirenda illius voluntate oscitātes vellicat, animisq. nostris salutaria, quæq; illius verbis ac doctrinæ consentiunt, inserit; magni ea momenti esse conuenit, summaq. veneratione amplectēda: iis n. indicat, quid exigat, quidve à nobis prętari velit eorū, quę vel illius splēdorem illustrant, vel quę ad nostrū cōmodum, proximiq. emolumentum spectāt Ceterum illa etiam excutere atq obseruare fas est, nullaq lex vetat, quę in naturalium rerum ratione consistunt, sic tamen vt non fixe ac stabiliter illis insistamus: cū plerunq; coniecturæ optatū euentū non consequantur. Imaginationes siquidem, & quę per quietem simulacra menti obiiciuntur, ex spirituū vaporumq concursu atq agitatione excitantur, qui si crassi sint densique ac copiosi, aut nulla insomnia animo obuersantur, aut cōfuse & oscure ea mens discernit ac diiudicat. Quod in temulentis fit, aut quos artus somnus ex lassitudine opprimit Quo fit vt somnia plerūq. turbulenta sint atq. obscura. Cum. n. vt Cicero ex Platonis sentētia disserit, ea pars animi quę rationis est particeps, somno sopita lāgueat, atq. altera pars immoderato potu ac pastu sit obstupefacta: visa quędā obiiciuntur tetra atq. immania, vt cū aliquo misceri videatur, feras hominesq. trucidare, atq. impie cruētari, multaq. facere impure cū temeritate atq. impudentia. At qui moderato victu quieti se tradidere, ea parte animi, in qua ratio & cōsilium consistit, alacri atq. erecta, corpore vero nec inopia defecto, nec satietate affluēte oppresso; tunc eueniet, vt mēs

Leuit. 19. Deut. 13.

Somnia à Deo aliquando immitti.

Naturalia somnia obseruanda.

De Diuinat.

duceat,& se vegetã acremq; ad somniandum præbeat,ac visa trãquilla & veracia occurrant. Cuicũq; n operi interdiu homo intẽtus est & occupatus, resouto in somnum corpore, retractat, secũq. versat atq agitat. Quod cuiq. pro suo vitæ instituto euenire, hæc venusto carmine commõstrat Claudianus: *Lib.3. præfationis*

Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defessa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad syluas, & sua lustra redit.
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,
Vanaq; nocturnis meta cauetur equis.
Gaudet amans furto: permutat nauita merces:
Et vigil elapsus quærit auarus opes.
Blandaq; largitur frustra sitientibus agris,
Irriguus gelido pocula fonte sopor.
Me quoq; Musarum studium sub nocte silenti
Artibus innumeris sollicitare solet.

Nec sane aliæ obuersantur animo cogitationes aut simulacra, vbi corpus optime cõstitutum est, quam diurnæ actiones ac quotidiana munia. Quod si quãdo somnus nec perpetuus fuerit, nec placidus, sed inæqualis & interruptus, quẽ & insomnia à memoratis diuersa comitantur, ac minus cõsuetæ visiones occurrãt: vel crassis, vt Plutar. ait, humorib abũdare corpus, vel spiritus intus turbatos esse declarat. Sic temulẽti ac febricitãtes absurdis insomniis inquietari solent, adeo vt pleriq. horrẽda spectra se videre imaginentur, lemures, striges, harpyias, & q melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusq. tetricos ac subtristes. Quib. vero bilis flaua redundat, fãces, cædes, incẽdia, pugnas, rixas, iurgia mente cõcipiunt. Vt sanguinei tripudia, cãtilenas, iocos, risus, ac lasciua quæq. pituitosi largã aquę copiã. Quapropter medici nõ prorsus operã luserint, si subinde ab ægrotis, ac valetudinariis sciscitẽtur, qua ratione iis nox

De tuẽda valet.

Somnia ægrorũ & ebriorum.

Somnia varia pro humorum redundantia.

transacta sit, quibus insomniis mens fuerit exagitata. Illa siquidem morbos affectusq. corporis indicat, atq. humorũ redundantiã cõmonstrãt. Siquis enim sordibus cœnoq. volutari se somniat, fœtidos putridosq. humores in corpore coaceruatos, indiciũ est. Si vero inter odoratos fragrãtesq; flosculos versari; synceros, purosq; succos dominari argumento est.

De anno κλιμακτηρικῷ, hoc est, scalari & gradario, septimo & nono, quibus annis corpora hominum manifestam mutationem sustinent: senum potissime tertio & sexagesimo. Similiter de dierum criticorum ratione, hoc est, iudiciis morborum, quibus Medici indubitanter salutem vel mortem ægrotis denuntiant.

CAP. XXXII.

Lib 15. cap. 7.

AVgustus Cæsar, teste Gellio, sibi gratulatus dicitur, suęq; incolumitati abunde prospectum existimabat, quod ætatis annũ tertiũ & sexagesimum euasisset. Is siquidem annus raro absq. vitæ periculo trãsigi senibus solet; cuius in Belgica innumera exempla obseruaui. Sunt autẽ duo annorum numeri, septimus & nonus, qui plerumq; rerum vitæq; immutationem ac grauia pericula inuehũt. Quo fit vt sexagesimus tertius, qui vtriusq numeri multiplicatã atq. inuicem sibi connexã summam cõtinet, non sine periculorũ aceruo ingruat; nouies enim septẽ, & sexies nouem, sexaginta tres constituunt, atq. ob id climactericus is annus appellatur, quia à septimo orsus, vitam hominis, velut per gradus quosdã, peragat. Itaq. omnes qui per septem, aut nouem annos consurgunt, decretorii dicũtur, in quibus magnam mutationem subeunt homines; nam vel calumniis impeti solent, vel grauissimis morbis diuexari, vel periculis obiici, vel deniq. aliquod perpeti detrimẽtum ac iacturam vel facultatũ vel valetudinis. Hos ergo annorũ decursus ac volumina in omnibus etiã ætatibus obseruare soleo, sic vt impuberes atq; infantes periclitari expertus sim circa annũ quartum,

Annus sexagesimus tertius senibus suspectus.

ſeptimum, nonum, ac quartumdecimum. Omnis enim pueritia C. Celſo teſte circa 40 diem periclitatur. deinde 7. anno, poſtmodum circa pubertatem. Plurimos autẽ noui, qui ætatis anno 1. & 20 ſint periclitati, deinde 28. nec vnquã poſt reuolutum annum vel 7. vel 9. ab ancipiti morbo fuiſſe immunes: qui annorum decurſus tametſi non nimis anxie ac ſuperſtitioſe obſeruandus metuenduſque ſit viris Christianis; nihil tamẽ vetat circa ea tempora moderate, ac circumſpecte vitã victuſq. rationem inſtituere, ne qua humorum copia coaceruetur, quę his annis fomitẽ miniſtret, morborũq; ſeminaria præbeat. Qua aũt ratione per illos annorum circuitus morbi plerunq. incrudeſcãt, à nemine hactenus explicatum eſt. Ego eo id euenire cõiicio, ꝙ certis annorum periodis corpus humanum magnam humorum collectionem ac redundantiã congeſſerit, quorum motu atq; agitatione morbi excitantur. Cum enim natura ad immodicam repletionẽ deuenerit, ac conceptacula humorum plenitudinem perferre nequeãt, in morbum erumpere neceſſe eſt. Quamobrem omne ſtudium operamq; conferre expedit ad materiæ exſuperantis euacuationẽ, quod ſemper vere & autumno, vel inciſione venæ, vel purgantib. medicamẽtis moliendum eſt; hac enim ratione ef feceris, vt poſt ſeptennale curriculum, aut in quem aliũ annus climactericus inciderit, morbũ non metuas, aut aliquam corporis immutationẽ pertimeſcas. Ex hac autem annorum obſeruatione mos inoleuit apud pleraſq. gentes, vt herus fundiq. dominus nouos contractus ineat cũ colonis 7. quoq; anno. Eadem ratione ſyluę ex ſalice, betula, populo alba & nigra, omnibuſq; arbuſtis, quæ vdo molliq ligno conſtant, quarto quoq; anno cædi ſolent: quæ vero ex dura materia conſiſtunt, vt ſunt quercus, ilex, robur, vlmus, fraxinus, ſeptimo aut nono mutilari truncariq; poſtulant.

cap. 6

Anni non ſuperſtitioſe obſeruandi.

Cur anni climacterici periculoſi.

Quomodo euitanda pericula anni climacterici.

Simile ab arborum putatione.

Decretorii dies.

Non dissimili ratione dies criticos obseruant medici, quos siquis ex Hippocratis pręscripto exacte ad calculum reuocet, raro illum frustrari cōtinget, aut in prędicēdis euentibus à scopo aberrare. Est autem Crisis subita in morbo, ad salutē aut mortem mutatio, quę vel quarto, vel septimo, nono deniq;, atq. vndecimo, decimoq; quarto solet terminari. Non desunt, qui ad lunæ effectum dies decretorios referant Sic astrologi morborū iudicia decernunt, cum luna cōsistit in gradibus, qui vel quadrante, vel diametro mundi à signiferi parte distant, in qua hærebat in morbi initio. Ceterum ad hos radios nunc segnius, nunc maturius peruenit ob velociorē tardioremq. cursum Crisis aūt nō omnibus eadem ob diuersas naturas hominum, atq. ætatum, corporumq: discrimen, ac radiorū qui à planetis aliis ad lunā deferuntur Si decretorio die luna sit in domo sua, seu exaltatione cum Ioue aut Venere, qui benigni sunt planetæ ac salutares, bonam fore crisin portēdit. Si morbus in humorum plenitudine consistit: bonum est ipsam in radiis tetragonis seu oppositis decrescere. Quod si temporib. iisdem luna soli iungitur, vel saturno; inominosum est, morbiq; vel periculum, vel longitudinē denuntiat. Quod si luna decrescens saturnum comitetur incipiente iam morbo, aut illum diuturnum indicat, aut lethalē. Sin decrescente sidere idipsum eueniat: cito discussum iri ægritudinem indicat, minimeq. periculosam. Ceterū cum salutaria noxiaq. astrorum signa negligi nolim, tum non nimis superstitiose iis inhærendum censeo, sed Hippocr. potius obseruationib. insistendum, vt quæ mihi semper visæ sint magis fidæ, minusq. dubiosæ ac fallaces, modo quis exacte omnia expēdat. Itaq; ego hanc dierū criticorum rationē nō tam in astra, quam in naturam morborum corporumq; atq. humorum qualitatem ac copiam refero. Natura siquidem

Crisis seu iudicium de morbis.

Astra ad morborū indicia cōferunt.

dem cũ morbo luctatur, eũq excussisse laborat, quæ si in retundenda morbi sæuitia torpescat, aut sit inualida, primo quoq. tẽpore, nempe vel septimo, vel nono, ad summũ decimoquarto die conflictus terminatur. Simile.n quiddam iis corporibus euenit, *Simile ab vrbe obsessa.* quę vrbi arctissima obsidione oppressæ, quæ cum non satis instructa sit commeatu, aliisq. ad propulsandos hostes præsidiis, ne minimũ quidẽ insultũ perferre põt, sed post vnã aut alterã oppugnationẽ labascit, atq. in hostium potestatẽ deuenit. Et quẽadmodum nonnunq̃ intermittitur assultus, impetrato aliquo respirãdi spatio, ac rursus redintegratis virib. acrius pugna incrudescit atq. intẽditur: ita in acutis morbis vsuuenit, in quib. obseruamus morbi impetũ, vt tempestates ac sęuiores ventos consilescere, sed denuo tanta violentia renouari, vt natura ægre subsistat, nec vita in septimũ diem producẽda videatur. *Simile à tempestatibus.*

Ceterum cum septenarii numeri vis & facultas in multis naturæ rebus sit animaduersa, ac viri etiã ecclesiastici magnã virtutẽ illi subesse persuadeant: medicorum pręcipue interest accurate illum obseruare. In secunda siquidem aduersaq. valetudine, in dierum, mensium, annorũq. decursu, ac morborum iudiciis magnum obtinere momẽtum, quotidiana experimenta commõstrant, sic vt etiam qui inedia mori soleant, septimo demum die mortem oppetant, aut ægre, si aliquid lambant ac deglutiant, in nonum vitam prorogare possint, sopitis exstinctisque spiritibus ac calore humoreq vitali consumtis. *Septenarius numerus sacratus.*

Qua ratione speculum obiecta referat: Et quid studiosis, quiq; continenti intuitu oculos fatigãt, nitidus speculi lauor commodi præstet, tum qua ratione hebescentem visum restauret. CAP. XXXIII.

SPecula quibus in luxum nostra abutitur ętas, formęq. venustatẽ venãtur muliercule, cũ ex aduerso se iis comunt ac poliũt, genasq; atq; oculos stibio *Mulieres comendi studiosæ.*

fucisq; depingũt, in meliorẽ vsum excogitauit solertis naturæ industria, nempe vt contẽplemur assidue formæ humanæ dignitatẽ, diuiniq; opificii præstantiam. Quamobrẽ Plato salubri consilio temulentos adhortatus est, atq; iratos, vt sese in speculo identidẽ spectarent, cõfestim à tanta fœditate recessuros. Quod ipsum Socrates adolescẽtibus cõsulere solitus est, quo si essent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitiis illã contaminarent: si vero deformi essent specie, ac statura minus decora, illam ingenii cultu, morumq; honestate pensarent. Inuenta itaq; sunt specula, teste Seneca vt homo se ipse nosceret. Multi enim ex his consecuti sunt sui notitiam, atq; optimã vitæ instituendæ rationẽ: formosus, vt vitet infamiã: deformis, vt cognoscat vitia corporis redimenda virtutibus: iuuenis, vt admoneatur defluxuram ætate formam, eoq; paranda viatica, quę auget, non depopulatur senectus: senex ac rugosa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortem imminentẽ meminerit. Ex speculo itaq; natura facultatẽ nacta est, vt seipsam videat ac cõtempletur, inspectoq; vultu, frõteq; ac facie, quæ multarum rerum sunt indices, in sui consideratione versetur, naturæq; propensionẽ exploret. Ita enim futuri sumus proprii corporis physiognomones atq; inspectores, nostraq; vitia, siqua externus habitus cõmonstrat, poterimus obseruare, atq; iis mederi. Sic scite Plautus in Epidico:

Ebriis & iratis specula obiicienda.

Natural. quæst. li. 1. Speculi præcipuus vsus.

Ex speculo nostrã conditionẽ exploramus.

Non oris causa modo homines æquum fuit
Sibi habere speculum vbi os contemplarent suum:
Sed qui perspicere poßint cor sapientiæ.
Igitur perspicere vt poßint cordis copiam,
Vbi id inspexissent, cogitarent postea
Vitam vt vixissent olim in adolescentia.

Hoc itaq; cõmodi præstat speculi vsus, vt oculorũ aciẽ ex cõtinenti intuitu retusam exacuat, oculosq; lassos restauret: colligũtur, siquidem spiritus visorii, nouisq;

nouisq; à cerebro resilientibus recreantur. Qua aũt ratione speculum ex aduerso imaginem referat, à plerisq; dubitatũ est. Alii enim in hoc simulacra esse opinantur, h.e. corporum nostrorũ figuras à nostris corporibus emissas: alii imagines nõ esse in speculo, sed ipsa adspici corpora retorta oculorum acie, & in se rursus deflexa. Itaq specula res ostendunt per reflexos radios. Reflexio.n à denso est, ideoq specula postica parte plũbo obducta sunt, ne lumen per vitrũ directe trãsmittatur. Res vero opposita apparet, ꝙ pars radii mouens oculũ, dirigitur in oppositum, ideo totus radius velut in partem illam, quasi expor rectus accipitur, quo consequitur vt res oculis exhibeatur. Aduersa aũt parte corporis, non auersa imagines referũt; quod species quę à corpore solido per aerem manat ad speculi superficiẽ, simplex puraq; est. Imagines itaq. in speculo collucent, cum ex eo radii luminosi regenerãtur, repercussi enim ad oculum resultant, in quo se conspicit, & figurã graphice expressam quisq; intuetur. Non .n. per speculum videmus nec imago formatur in speculo, sed in oculo: speculũ tamẽ adiuuat, cũ visum referiat Atq hęc est caussa, cur experrecti nocte lumẽ primo intuitu videamus, radiis retrocedentibus, seseq;, intuentibus, atq; in se retortis. Hinc collige, cur partes corporis dextræ efficiãtur in speculo læuæ, & è diuerso. Simile enim quiddam accidit, quod tabulæ massęq. cereę aut argillaceæ, in quã si sigillum imprimas, illidasq. in reflexu, cõtrario modo se partes exhibent. Quod ipsum etiã in Typographicis formulis perspicimus, tum laminis affabre cælatis, quibus artificiosa monochromata, h.e effigies nullo pigmento, aut colorũ fuco delineatas exprimi videmus, quorum semper partes dextrę sinistris correspondent. Ceterum qua ratione contingat solem in speculo aquis subdito geminatum cõspici, quod etiam in nubibus

Speculum quid oculis cõferat.

Speculum cur ex aduerso imaginem referat.

Simile a sigillis.

Simile ex typis librariis.

fieri solet, portentoso omine, vt imperiti quidã existimant, à plerisq. nõ animaduersum est. Sunt enim qui existimant Caniculam, aut sidus aliud in confinio constitutum spectari, cum Solis splendor omnia astra stellasq. ita obscuret, vt interdiu cõspici nequeant. Verum duplex exhibetur Solis imago, primo aquæ, deinde speculi ratione. Aquam siquidẽ speculi naturã exprimere, omniaq. auctiora efficere, pręter experientiam Virgilianus ille Corydon testatur:

Sol geminus in speculo aquæ subdito

Nec sum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis staret mare.

Eclog. 2.

Primo itaq. speculi fulgor Solis formã reflexu ostẽtat, deinde aqua, à cuius superficie retorqueri Solis radios contingit. Par est ratio de face, candela, aut Luna speculo aquæ immerso opposita, quæ duplicẽ rei obiectæ imaginem per reflexionẽ exhibet. Sunt & in alium vsum excogitata specula concaua, quæ Soli opposita per reflexionẽ ignem flammasq. eliciunt, ac stipulas, festucas, aliosq. fomites ac nutrimenta arida succendunt. Sic Archimedes hostium triremes vrentibus speculis incendisse legitur. In illis siquidem reflectuntur omnes radii Solares extra locum incidentem, atq. ad vnum punctum concurrentes obuia quæq. inflammant.

Vrentia specula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, seu vinum ardens & causticum, vulgo Brandewin, *& quibus id tuto exhiberi possit: obiter admirandi aliquot factitii huius liqueris effectus.* CAP. XXXIIII.

EXcogitata est superioris ætatis memoria, in vsum ac commoditatem tuendæ valetudinis secundæ, propulsandæq. aduersæ, Ars stillatitia qua ex herbis liquores ac medicatos succos elicimus, quos, tametsi non omnino pares cum his effectus obtinere certũ est, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum aut decoctũ, vel deniq. expressus succus: non tamen prorsus reiiciendi, vt nonnulli factitant, nec censendi omnino

omnino inefficaces atq. euanidi, cum illorum vis & qualitas nō penitus intercidat atq. aboleatur, quod ipſum cum plurima, tum aqua vitæ, ſeu, vt vocant, ardens ac ſublimata, quod ex generoſo nonnunquā vino, plerumq. ex fæce cuiuſq. villi vapeſcentis per turbinem ſeu metam furnariam prunis moderate excalefactam exprimitur, explorari poteſt. Illius ſiquidē vim mirificam in multis rebus ſum expertus. Quamlibet enim aſperū intenſumq. gelu exſiſtat, liquor is nunquam congelaſcit, nec in glaciem cōcreſcit aut cogitur, adeo vt atramentū ſcriptorium, tū pleraq. alia, quibus guttas aliquot admiſceri cōtingit, nunquā frigore conſtringantur, idq. ob extremā caliditatem ac tenuitatem qua eſt imbuta. Quod ſi experiri velis, ſynceráne ſit, an adulterina hæc quinta eſſentia: mantile aut linteū liquore illo madefacito, ac flammæ admoueto, ſi cōfeſtim inardeſcat illæſo intactoq. linteo, efficaciſſima eſt. Inflāmeſcunt ſiquidē ſudariola aqua hac macerata, at nō conſumuntur. Flamma enim leniter modo peplo incumbit, nec penetrat; ſed lambendo abſorbet cognatū ſibi, ac familiarem igneæq. naturæ liquorē. Quod ſi volæ manus nonnihil imponas, admota ex ardēti papyro flamma: ardeſcit quidē palma, at manus non vritur. Si vero ſucco maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffenſe citraq. læſionē plumbum liquefactum tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Non eſt autē in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeo vt ſi cochlear ſtanneum aut plumbeum oleo feruenti aut plumbo liquefacto immergas, confeſtim liqueſcat ac diſſoluatur, quod in feruentiſſima aqua nunquā effeceris. Oleum enim, & pinguia quæque feruidiſſima fiunt, caloremque maximum concipiunt, ſic vt plumbum citiſſime fluxile fiat, ac liqueſcat pinguedinis admixtu, cum aqua prohibeat quo minus calor in plumbum penetret; eoque fit,

Alembicū vulgo.

Aquæ vita vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

Plumbū liquefactum vt non vrat.

Plumbū liquefactum, & oleum feruidum vrētiſſima.

vt anguillæ in craticula tostæ, vehementer digitos adurant, si incircumspecte versare pergas: adhæret enim pingue digitis, ac cutẽ exulcerat, ardoreq; vesicas ac bullas excitat. Cum autem quatuor sint, quę leuitatis ac grauitatis ratione inter se certent, vinũ, aqua, mel, & oleum: horum omniũ leuissimum, minimique ponderis est vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, summasq. partes subit, oleo in imas subsidente. Est. n. illi prorsus excocta terrea omnis concretio, totaq. illius substantia ignea, aereaq; effecta est. Proximum huic leuitate est oleum presertim ex lini & sesami semine expressum, quod nunquam præter ceterorũ oleorũ natuĩã, frigore indurescit propter mollitiem atq; insitam caliditatem. Huic liquor succedit ex virẽtibus herbis ignis vi extractus, & vinũ defœcatum, quod minimũ dulcedinis admixtũ habet. Nam vinum exoticũ illud, quod bastardum, & quẽ nos seropon, aut zerapium vocamus, omnẽ liquorem grauitate superat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergantur. Aqua cœlestis, modo ne sit turbida, eiusdẽ fere cũ vino põderis est, nempe ea quæ mense Maio cœlitus delapsa in multos annos reseruatur. Mel vero iis tertia parte ponderosius est. Nullus itaq. liquor, qui in aliquẽ vsum corpori humano adhibetur, aqua vitę, quę sic appellatur, quod vitam fulciat, seniũq. remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia à putredine, aut corruptione magis præseruet ac tueatur. Cuius vsus sic inoleuit apud Belgas, vt liberalius quam valetudini commodum est, assumant. Neq; enim omnibus aut quouis tẽpore eius potus æque salubris est, macilentis siquidem, siccæq. naturæ hominibus: denique ęstate vsus eius admodum pernitiosus est, adurit enim corpora, atq; humorem natiuum depopulatur. Obesis autem corporibus atq; humidis, quiq. pituitosis humoribus redundãt, nihil incommodat,

Quatuor leuiss. inter liquores.

Oleum lini & sesami nõ congelascit.

Vinum ardens quib. vsui.

modat,

modat, nam & humores excrementoſos cõcoquit, & corpora à lethargo, atque apoplexia, morbiſque frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis menſibus moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmam, quæ cochlearis menſurã implet, exquiſite zaccharo edulcatam, adiectoq. exiguo panis primarii bolo, quo minus vi adurenti cerebrum nareſq. feriat, aut hepati noxæ aliquid penetrabili feruẽtiq; calore inferat. Foris vero admodum neruis ac muſculis, membriſq; algore oppreſſis auxiliatur, omneſq; affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus conſiſtunt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelam reſtituit, ſi ſeminis erucæ & aceti ſcylliti-ci momentum illi commiſceatur. Quod ſi id genus factitii vini bis aut ter in alueum ſtillatitium immiſſum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi conſequitur.

Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickſiluer *dicitur.*

CAP. XXXV.

DVo cõſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus cõflantur ex imis terrę viſceribus omnia metallorũ genera, quorum ſulphur, vt pater omnia efficit ac molitur; argẽtum viuũ vt matris vice fungens, ea ex ſe elaborari patitur ac produci: primum aurum, mox argentum, deinde ignobile quodque metalli genus, vt ſtannum, plumbũ, æs, cuprum, ferrum, omniaque cum ſuis primordiis affinitatem ac naturæ cognationem habent. Singula.n. igni liqueſcunt, atq; ad opus quodq. ductile accõmodari poſſunt. Hydrargyros autem, h. e. aqueum iſtud argentũ ac fuſile, qua vi & facultate polleat, cuiuſq. qualitatis ſit particeps, frigidęne an calide, varie inter ſe diſceptant medici. Sunt qui frigidum & humidum eſſe contendunt; argumẽto quod tactu miram fri-

Sulphur & argentũ viuum metallorum princ pa.

giditatem membris inferat, eaq; in stuporem ac paralysim adducat: alii calido siccoque effectu esse statuunt, quod penetrabili vi conspiciatur, adeo vt incisa vena eorum, qui semel atque iterum ex morbo Venereo inuncti fuerunt, argentũ viuum emanasse conspectum sit: quod ego fieri crediderim, non ex insita aut genuina caliditate, sed quod reb. quibusdam vrentibus vel exstinguatur, vel admisceatur, quibus retundi solet atq. hebetari frigida humidaq; qualitas, atq. ignea quædam induci. Est siquidẽ pulnis quidam in vsum Chirurgis circumforaneis, præcipitatus dictus, quod opus suum celeriter ac præcipitanter peragat, non sine grauissimo corporis incõmodo; ardentem enim vim ac deleteriã huiusmodi præparandi ratione adsciscit ex Chalcanthi, aluminis, & salis nitri mixtura. Ceterum cum argenteus hic liquor dissipatus ac diuulsus, ita rursus coeat, sibiq; cohæreat, atq; in se conglobetur, vt nõ sit tractabilis, fingiq; possit, nec vllis medicamentis misceri, nisi illius mobilitas cohibeatur, excogitauit industria humana aliquot rationes ac modos, quibus id effici possit, eiusq; agilitas domari. Inter quos ille securior est magisq; innoxius, qui saliua hominis perficitur, cui momentum cineris, aut pusillum trituræ ossis sepię admixtum est. Est autem sepia felis marina, cuius osse candido & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, sanguine qui atramẽti vsum præbeat. Ceterum hoc admiratione dignum est, quod cum omnia, quæ ex terra eruuntur, quamlibet põderosa sint, huic metallo innatent chalybs, ferrum, plumbum atq; ænea quæq;, solum aurũ subsidit, ab eoq; absorbetur, atq; argenteo colore imbuitur, qui nisi igne elui potest; sic enim in fumum resoluitur, atq; in auras euanescit, teterrima odoris fœditate, non sine graui astãtium noxa, vt quibus membra obstupescant, neruiq. emolliãtur: quod fere in his spectamus,

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

mus, qui deaurandis vasis argenteis occupati sunt, neque enim argentum auro obduci incrustarique potest, nisi argenti viui ministerio, quo vno obsequiosum fit ac tractabile: nam cum omnia metalla respuat, solo auro afficitur, eoq. se commiscet, fingique patitur Sic sæpe experimentum feci in argenti viui sesquilibra, duas plumbi libras innatare, auri vero denarium, vel etiam scrupulũ, quæ tertia drachmæ pars est, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrime adhærescit argento, ægre admodum plũbo, difficillime ferro, æri mediocriter. Huius argenti viuacissimiq. liquoris conditionem aliqua ex parte æmulatur plumbum liquefactum. Omnia siquidem illi innatant, ferrum, silices, testæ ac pleraq; alia quæ igni non liquefiunt, naturaq. sunt fluxili ac fluida: nam cum plumbo liquido nihil sit magis feruidum, aurum, argentum, stannum illi innatãt quidem, sed confestim, vt cera, diffluunt ac dissoluuntur. In eo quoq argento viuo affine est, quod in planam tabulam effusum, guttis hinc inde dispersis, illam lubrica humiditate non imbuit, nec tabellis inhæret, sed incredibili agilitate motuq. instabili rursus coit, ac globuli in sese confluunt ac conglomerantur, eo quod materia illis densa sit, coacta, solida, ac cõtinuata, eaq. densitate, vt nihil aeris in se contineat. Quo fit vt non solum ponderis ratione, sed quod nihil aereæ substãtię in se contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum seu lignum aloes licet leue sit, nec vllius ponderis, subsidit atque aquæ immersum in profundum labitur, quod compactum sit, nec illi quidquam inane insit.

Nihil absque argento viuo inauratur.

Lignum aloes licet leue, demergitur.

Qua ratione in salis inopia carnes, aliaq; edulia à putredine conseruari possint. Obiter salis acetiq; vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SAlis conditura quantopere nobis vsui sit & necessaria, nemo est qui nesciat. Nã præter id quod

ſal eſculenta quæq. ſapida efficiat,guſtuiq.ac palato gratiſſima,cibiq.auiditatẽ incitat,tum omnia à putrilagine vindicat ac tuetur, præſertim cui omnes limoſæ ſordes excoctæ ademtæq ſunt. Sic enim micanti colore ſplendeſcit, illoq; tuto condiri quæq; poſſunt,atq; in multam æſtatem aſſeruari;abſorbet enim conſumitq. excrementitium omnem humorem,ac cogit denſatq carnes, ac ſalſamenta quæq;, nequid ex ambiente aere putredinis ſubire poſſit.

Quod ſalis genus optimum.

Ceterum mirum cuiq non immerito videri poteſt, fœcunditatis atq expugnandæ ſterilitatis quãdam vim ineſſe ſali; deniq. agros quoſdam feraces illius conſperſu effici, quod à vero non eſſe alienum experimento cõpertum habeo. Obeſæ ſiquidẽ mulieres,quę magna ex parte effœtę ſunt,moderato illiu in condimentis vſu fœcundæ fiunt,ac cõceptui ido neæ;abſtergit. n. omnem vliginem, vuluamq; plu ſatis vdam ac madidam exſiccat,efficitq.vt genital ſemen facilius vtero minus lubrico adhæreſcat:ari dis aũt mulierculis & quibus vterus torridus eſt,v fundus & terra ſiticuloſa, humectantia exhibenda nam ſalſa ac acria reſpuunt. Viris quoq; lumbos ir citare,mouereq.tentiginem Belgę commonſtran qui cũ ſalitis affatim vtantur, impenſe ſalaces ex ſtunt. Sic frequens marinorũ piſcium eſus,omnia teſtacea,oſtrea, gammari, locuſtæ, cancri, cochle conchæque marinæ libidinem concitant calidita mordacitq. naturæ ratione Qua de cauſſa Ægypt Plutarcho teſte,à ſale,omnibuſq. ſalitis abſtinuer quod ſalem Venerem irritare perſuaſum haberer Itaq; inſipida potius ſumenda exiſtimabant, qua condimento omniũ ſuauiſſimo vti, qui mihi nim ſuperſtitioſe id obſeruaſſe viſi ſunt,nec ſatis valet dini cõſuluiſſe, cum à corporibus hominum put factionem ſal arceat, humoremq. alienum atq; ſcititium conſumat:adde quod fœcunditatis pro

Sal fœcunditatem confert.

In ſympoſ.

gn

gnendæq́ sobolis genuinam quandam vim insitam habeat, qua cōiugalis fœderis societas stabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vsus, ac non solum in amplexu, figendisq; osculis, sed in omnibus negotijs obeundis reddit alacriores & erectiores: fœcunditati autem auxiliari vel illud argumento est, quod immēsa vis murium soricumq; in marinis nauibus enasci soleat, & quod mulieres salinariæ continenter pruriant, multarūq; prolium sint feraces: vt quib. nautæ ac piscatores in portum delati, sunt adiumento, qui strenue rerū suarum satagunt. Hac inducti ratione in nōnullis regionibus coloni, iumentorū pabulo nōnihil salis inspergunt, quo sint ad cibum auidiores, atq. ad subeūdos labores, gignendūq. magis alacres & erecti Agris quoq; sterilitatem eo expugnant, vbi plus satis palustres sunt atq. vliginosi Ceterum si oppida, arcesq; obsidione oppressas huius penuria laborare contingat, salsugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, cū ouum aut succinum, quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet Huic in cōseruādis eduliis viribus proximum est acetum, at vi non tam diuturna; nisi n. post aliquot menses priori effuso, recens cōdititiis rebus infundatur, mucore limoq; obducuntur. Qua autē vi & facultate polleat, cum ex multis, tum maxime ex eo experiri licet quod ouum in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulo, in eam teneritatem testa mollescat, vt velut tenuis membrana, per annuli angustiam adigatur Coticula quoq;, aut silex aceto septem dierū spatio domitus, digiti attritu in puluerē resoluitur Hinc Hannibal, quum alpes sibi peruias faceret, atq Italiæ inhiaret, feruenti aceto saxa dissoluere ac dissilire coegit alterius oculi iactura; tāta est enim ac tam penetrabilis aceti vis, vt saxa corrodat ac comminuat, cuius aliquando experimentum

Sal agros & iumenta fœcūda præstat.

Salsugo.

Aceti vis

Acetum ouum cōsumit, ac cotem dissoluit.

Margarita aceto macerata liquescũt.

feci in gemma atque vnione seu margarita, sed non admodum sumtuosa, vt erat CleopatręÆgyptii reginæ, quam illa aceto immersam ac liquefactam (nam eius vis aspera in tabem margaritas resoluit) absorbuit. Simili ratione venenis resistit, ac pestilẽtis morbi contagia repellit: sic vt consulte mihi facere videantur, qui grassante morbo populari moderatum aceti vsum sibi familiarem reddunt. Dissipat enim ac discutit vitiosum aerem, & si quid in corpus haustum est, prohibet humores infici ac putrescere. Sic qui venena ore emungunt, ac sordida vulnera exsugunt, aceto acri os colluunt. Verum illud studiose obseruandũ est, ne nimius eius sit vsus, atq; immodicus: nám cerebro siccitatem infert, ac somnum excutit, quapropter aquæ rosaceæ nonnihil admisceri iubeo ac pauxillum vini Rhenensis, crociq; momẽtum; sic enim minus incommodi caput accipit. Eiusdem fere naturæ sunt, parique effectu, quæ impense acida sunt atq; acerba, vt mala citrea, seu medica, tum quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi, quod ouali forma limonis nomine passim innotescit, cui tam acidus inest atq; exedentis naturæ succus, vt si huic malo per horas aliquot aureum nomisma inseras, imminuto accisoq. pondere illud eximi deprehendes. Vt autem ista perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque ac calor adurit: sic aqua ardens in præseruãdis rebus est efficacissima, siquidem carnes ac pisculenta quęque illa imbuta, à putredine tuta sunt, ac vermiculis intacta. Cyminum vero, modo ne desit illius copia, & caros, vulgo carui, post salem præsentanea sunt in præseruandis eduliis, si illis confricata recondantur, exsiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtũtur, pallescant, atq; exsangues efficiantur, quod humorem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ syrupus dicitur sapore melleo, licet nonnihil

Limonis succus corrosiuus.

Aqua ardens.

Cyminũ Caros.

Mel. Syrupus.

ad

ad atrum deuergat, vt Passum quæ Aroba Hispanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præseruandi, præsertim cerasa, pruna, persica, vuas, omnesque fructus arbuteos: quod ipsum etiam in Omphacio, quæ Agresta vulgo dicitur, expertus sum. Omnium autem efficacissime, si cuiusq. generis fructus in olla seriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aeris vel aquæ subingredi possit: in putei profundum demergas: elapso anno omnia recentissima inuenies, saporisq; eximii. Cum enim ab ambiente aere, omniq. vitioso halitu sint remotissima, nō est qui corrumpi possint. Humiditas siquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua sublata, inductaque siccitate, non facile quid tabescit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stockvisch* vocatur (nam Salpa alius est ab illo piscis) tum alii pleriq; vento indurati in aliquot annos asseruari possunt: quemadmodum & panis biscoctus, qui nunquam mucescit, quod omnis humiditas excocta sit: intensus itaq; calor, atq; frigus, quoniam ex æquo qualitatem siccam inducant, corpora seruant imputrida. Hinc elice, qui fiat vt hybernis mēsibus, geluq; rigido atque aspero, minimo offensaculo crus frangi soleat. Siquidem ex ambientis aeris siccitate os fragile efficitur ac rigescit, cum id statu cœli humido lentescat, ac flexile fiat. Quod ipsum obseruamus in candelis ex cera sæuoq; confectis.

Passum, Aroba.

Omphacium, Veruys.

Fructus puteis immersi, atque in olla recōditi, diu conseruantur.

Merlucæ Stockvisch.

Gelu opportunum ad crurū fractionē.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obesis magis salaces, magisq; viri desiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidę sunt, acresq; in Venerem, magisq. auidæ explendæ voluptatis, quib. plus caloris insitū est, q̄ fere vsuuenire solet pallidis

ac macilentis,quæq; subfusco colore exsistunt, habent enim illæ partes genitales acri mordaciq; salsugine imbutas, quocirca irrigari humectariq; postulant;atque hinc est, quod æstate fœminæ magis pruriant, ac concubitum appetant auidius, cum eo tempore iis calor augescat,flaccidus autem fiat viris ac languescat. Qua ratione ruta, thymus, & pleraq. impense calida,libidinē in viris exstinguunt,acuunt autem in fœminis. In illis siquidem humorē seminalem depopulantur ac desiccant: in istis consumta superuacua humiditate atq; vligine, incalescit vterus,atque ad libidinem incitatur. Quæ res efficit,vt vino,quod calorificum est, affatim impleri is sexus cupiat. Obesæ autem & rubicūdæ mulieres, quia affluenti humore perfusæ sunt,semenque genitiuum dilutum habent, cupidine languida, magisq. sedata exsistunt. Itaq delectum viros habere conuenit,nec cuiuis temere ac præcipitanter dexteram iniicere. Quisquis enim gracili atq; extenuato corpore,vergentiq ætate ac deuexa, eam nactus est,quæ assidua prurigine vritur,quæq. lassata non satietur, carnificinam sibi paratam meminerit, quæ identidem increscit, ac magis magisque exasperatur: cum viro tanquam hirudo & sanguisuga continenter adhæreat atq. affixa sit;nec patiatur defesso atq. exhausto vllas inducias constitui,aut tātisper intermitti congressum maritalem, dum vires collegerit, ac robur virile instauratum sit.

Fœminæ æstate salaciores.

An affluenter atq; auide,an sensim ac parcius, nonnullisque interuallis,vrgente siti,vel in mensæ accubitu,bibendum sit.

CAP. XXXVIII.

PRæcipua tuendę conseruandęq. valetudinis ratio in cibi potusq.tēperantia ac moderatione consistit. Quum autem alias de sicco alimēto ac panis esu abunde à nobis tractatū est,de potione,&quo cuiq. modo ac mensura eam adhibere conueniat, dicendum

dum putaui. Principio sanis nõ potest certo aliquid ac determinate præscribi. Quandoquidem plerique diuersæ potandi consuetudini adsueti sunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimẽtum mutare nemini procliue est. Optimus ac securissimus bibẽdi modus pro sua cuiq. ætate, pro temporum ratione, pro inueterata insolitaq. consuetudine, pro vini vehementia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris sitienti pręscribatur ad desiderium redimendum, & vt cibus in sicco ne sit, nec fluitet, sed moderate potu madescat. Subinde itaq; modicisq. interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus superinfuso liquore identidem macerari, quo cõmodius peracta concoctione venas subeat, atq. in corpus digeratur. Omnis ebrietas pręsertim iugis ac continuata, Dioscoride teste, perniciosa, quoniam nerui copioso vino diebus singulis ob fessi dant manus, totiusq. corporis cõpago soluitur. Quapropter moderatam esse decet omnis liquoris, qui temulentiã infert, potationẽ, in eaq. salsamentarios ac lanios nos imitari par est, qui vbi recõdunt in frusta concisa carnium pisciũq. partes ac segmenta, salsuginem per singulos ordines ac series infundunt, digestaq. sale condiunt. Sic nos quoq;, modo valetudini consultũ cupimus, cibum decẽti ordine ac quantitate ingestum, potu vbi res poscat, irrigabimus. Incoata autem cœptaq. concoctione ventriculum potu fatigare noxiũ est, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi insistit, cibumq; concoqui atq; elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferuescũt, atq; ebullire desinunt offusa aqua gelida: sic vẽtriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione desistit, seriusq. munia sua exsequitur, ac minus exacte cibũ concoquit, vt qui ante legitimũ tempus incõ coctus, vel in venarũ angustias, vel intestinorũ laxi-

Ebrietas Dioscoridi detestata. lib. cap. 7.

Simile a laniis.

Incepta concoctione potu abstinendum.

Simile à re culinaria.

tatem propellatur, quo fit vt cibi vsus fructusq; homini pereat, atq; ex viscerum obstructione, quæ humorum putredinem inducit, morborumque ac febrium seminaria acciri contingat. Quod ipsum iis quoq; euenit qui inter initia, primoq; mensę accubitu auide se potu ingurgitant. Prolui enim confestim alimenta contingit, nec diu stomacho inhærere. Quamobrem cõsultum arbitror inter edendum non cõfertim nec auide, sed sensim ac paulatim bibendum, quo commode vtraq. misceri queant, pariq. concoctione perfici, illis præsertim, qui meatus amplos habent, venarumq. conceptacula laxa. Qui vero ea vtuntur edendi consuetudine, vt ad prãdii medium à potu sibi temperent, affatim bibere debent, quo potius penetret, ac per cibum vndiq. diffundatur: his quoq. qui ex febri æstuant, potuq; refocillari gestiunt, affluenter bibendum, verum non impigre, nec raptim; sed sensim longoq. ac productiore haustu. Sic enim vẽtriculum vbertim humectat, nec potius cõfestim in vesicam delabitur. Modicus siquidem potus, nec sitim restringit, nec calorem reprimit, sed magis adauget. Vt.n carbones fossiles in fabrorum vaporario humentibus scopis subinde irrigatæ inflammescunt ardentius: sic parciori potu accenditur, non sopitur febrilis calor maiorq; excitatur bibendi auiditas Qui vero ex lassitudine æstuque siticulosi sunt, iis sensim ac placide sedanda sitis. Sic enim liquor magis adhęrescit, omnesq partes aridas humore imbuit. Ceterum huic argumento annectere visum est illos, qui vel ex febri hectica, vel phthisi tabescũt, atq ex morbis extreme macilẽti sunt, cibum solidum magis commode deglutire, quam vllum liquorem. Põdus siquidem, cibiq; grauitas vias iugulares dilatat, metusq. gulæ peruios facit, sic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit: cum n. partes, ductusq. gutturis, qui huius-

Sensim nõ auide bibendum.

Quibus affatim bibendum

Ab officina fabrili simile.

Cibum aliquando cõmodius, quam potum deglutire.

huiusmodi officiis sint destinati, collapsi sint ac subsederint, sic vt latera vtrinq se premant; potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat ponderis, illos ægre dilatare potest, atq. inoffense permeare. nisi bibant affluentius: hac siquidem ratione dehiscũt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit paralyticis, & qui apoplexia feriuntur Spiritus. n cum tenues sint ac subtiles, non facile à cerebro ad neruos penetrãt. Quo fit vt motus sensusq illis eripiantur, humores vero qui membra nutriunt, pondere ac grauitate viam sibi sternũt, aditumq. sibi ad partes corporis patefaciũt. Sic radii solares caliginosam densamq. nubem dissecare nequeunt, cum grando facilime id efficiat Quocirca nõ est quod quisquam miretur, qui fiat vt paralytica membra nutriantur, cum sentiendi mouendiq. facultate sint destituta; per latas siquidẽ vias membra alimenta suscipiunt, suaq; crassitie sibi viam faciũt, quod ipsum spiritus, senuitatis ratione. facere non possunt: nerui itaque orbati spiritu animali, membris motum sensumq; adimunt, sed ii per alias vias, quam per neruos nutriuntur, nempe per venarum riuos ac sanguinis conceptacula.

Spiritus non æque ac cibus, ad neruos penetrat.

Simile à sole & grandine.

Nerui motu & sensu præditi.

Quæcunq; propere ac festinãter maturescunt, vel iustam longitudinem assequũtur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac stirpium aliquot genera commonstrant.

CAP. XXXIX.

VT in arboribus, omnisque generis stirpibus quæ spectatissime adolescunt, atq; ante legitimum tempus, consuetumque morem maturitatem assequuntur, cito intercidũt ac confestim elanguescũt: ita quoq in humanis ingeniis & corporibus, si quæ naturæ dotes ac munera speciosius maturiusque se proferunt, minus diuturna esse solent, ac festinãtius dilabi. Nõ subest enim solida vis, nec penitus firmis

Ab arboribus simile.

Dentatos nasci, inominosum.

radicibus nituntur, eoq; non temere ad frugem deueniunt. Sic infantes, qui citius dentire incipiũt, vt sunt, qui ex vteri latebris dentati prodeunt, celerrime dentes excutiunt. Prima en m illa dentium series ob neruorum, quibus deuinciuntur, mollitiem minus stabilis est, minusq. firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur, ac pedibus insistunt, inualidis minusq firmis cruribus esse solent Contra vero qui tardius seriusq incedunt, ingressu vtuntur firmiori, minusq lapsanti. Quod ipsum etiam obseruatum est in his qui præmature loqui, vocẽq formare incipiunt, postmodum hæsitantius loqui, minusque articulate ac significanter proferre verba. Itaq. melius est omnia cunctantius procedere, tardaq. incrementa suscipere Siquidem cum natura suas vires ac facultates cumulatius, quã par est, in membra profundat, efficitur vt ætatis accessu desit, quod illis impertiat. Quo fit, vt illæ partes deterius sua munia ac functiones exsequãtur: vt quas nullis viribus, aut alimenti confluuio fulciri cõtingat. In omni quoq; stirpium genere ac fructibus obseruamus serotina quæq diutius asseruari: quæ vero festinantius maturescunt, flaccida vietaq. fieri ac putredini obnoxia. Celerius siquidẽ occidit festinata maturitas. Quocirca minus nobis probari solet in adolescentibus præcox ac præmaturũ ingenium, tũ pleraq. naturæ munia, aut corporis animiq; dotes, quæ præter vulgatam consuetudinem, aut quam ea fert ætas, præstantius se proferũt. Tales enim minus vitales conspici solẽt, morteq. properata confici. Qua de re exorta est prouerbialis sententia apud Belgas, omnia festinantius procedunt, *Het ghaeter al voor zyn iaer alleene.* Quo designant prẹter solitum, contraq. cõmunem temporis cursum, rerumq. ordinẽ ac rationem pleraq. euenire aut perfici, desumta translatione ab infantib. qui, necdũ exacto anni curriculo, pedibus insi-

Præcocia cito euanescunt.

Serotini fructus diuturni.

Properata minus solida.

Prouerbiũ triuiale in pueros præmature agiles.

insistunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde discursitant, quod postmodũ languide perficiunt, atq; ab incepta incedendi consuetudine desistunt.

Alimenta aliquando vitiari ac venenati aliquid contrahere ex bestiolarum insessu incubituq; Deinde humanis corporibus ex diffusis in illa sordibus simile quiddam innasci, nempe mures, sorices, glires, ranas, rubetas, eiusq; rei exempla. CAP. XL.

Non solum vitiosi virulentiq; humores ex corruptis alimentis corporibus innascuntur: sed præter aliquot lumbricorum differentias varii quoque generis animalcula in viscerum latibulis pullulant. Obseruatũ est enim nostra memoria dissecto mulieris cuiusdam corpore bestiolas exemtas soricibus muribusq. non absimiles, quas natura ex sordido aliquo excremento, quo alimẽta erant imbuta, produxisse videtur. Calor siquidẽ natiuus in materiam illam elaborandam occupatus, non aliam speciem, quã pro subiectæ materiæ ratione effingere potest; itaq; insita vis naturæ sui generis animalculũ efformat, ac molitur; humida illa substantia opifici obsequẽte ac sequaci. Compertum est enim animalcula domestica catellos, feles, mures, sorices, qui nobis glires dicuntur, atq; id ranarum genus, quod bufones vocãt, & rubetas, quum passim oberrãt, cellasq; promtuarias depopulantur, aliquando excremento seminali commaculasse esculenta, quæ cum homines à sordibus non abluant, vel fructibus arbuteis putamina, membranasq. ambientes nõ adimant, ex illa vligine, quæ cibariis incumbit, dapesq. polluit ac fœdauit, tale quiddam progeneratur. Quod si ex putredine limaces, cochleæ, mures; ex fimo bubulo scarabæi, fuci, vespæ; ex aereo madore, humoreque roscido, erucæ, papiliones, formicæ, locustæ, cicadæ, progerminant: cui absurdũ videri poterit, in corporibus hominũ ex simili caussa tale quiddam gene-

Animalculorum in corporibus orige.

Bestiola ex sordib. generatæ.

xarū præsertim cū efficacior hic ratio subsit, quę huic rei caussam præbet ac seminarium: illa siquidē iam memorata ex putrilagine, non semine licet illi facultate & viribus respondeat, cognataq; sit atq; affinis, pullulascunt. Ista vero quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoque animante profluxerunt Non itaq; alienum à ratione, aut anile videri debet hoc, quod tractamus paradoxum, cum tam multa cōspiciamus αὐτόματα, hoc est, sponte, nulloq; animantis congressu ac concubitu enata; idq. ex humore quem circūfusus aeris calor spiritu vitaq; imbuit Quam numerosa.n. præter immēsos terrarū tractus spatiosissimi altissimiq; Oceani gurgites piscium genera profundunt atque in hominum commoditatem vsq; proferunt. Nihil enim mari fœcundius, quod crassioris sit substantię, ac spiritu calorifico vndiq; suffusum. In quo cū multa ex semine, tum pleraq; nullius paris cōplexu atq; adminiculo propagantur. Sic testacea omnia primū ex limoso vdaq; vligine nascuntur, tū omnes lubrici pisces, præsertim anguillæ, quæ postmodum mutuo complexu multa sui generis examina procreant, Aphiæ minutissimi pisces ex spuma maris apud Batauos copiose generātur, vbi post diuturnas siccitates copiosi imbres ingruunt. Siquidem cum ostia Mosæ ac Rheni assiduo Oceani influxu salsescunt, æstiuis præsertim mensibus, flumina illa affluēti pluuia dilūta atq; irrigata, pisciculis huiusmodi vndiq. scatēt, qui vbi grandescere incipiunt, inito cōplexu posteritati insistunt. Cum itaq; multa atq; admiranda natura rerum, cuius vis Dei munere vndiq. diffusa est, moliatur: nemo anile deliramentū existimet, prodigiosa quædā in corporib. effigiari, cum ligno vermiculāti ac carioso, multisq. rebus inanimis teredines agilesq; vermiculi innascantur, quod æstate in caseis multisque eduliis perspicimus, quæ vermibus

Animalia sponte, nulloq; semine nata

Quare mare piscibus fœcundum.

Aphiæ, vulgo Spiering.

vndi-

vndique ſcaturiunt. Adde, quod ex ſordidis vlceribus ac vomicis, vnguium, pilorum, teſtarum, oſſiculorũ, lapidũ fragmenta eximantur, ex humorum putridorũ concretu coalita, quin & vermiculos caudatos, atq; inſolita forma beſtiolas vomitu eiectas nouimus, præſertim in his, qui morbis contagioſis oppreſſi erãt, in quorum lotio multoties innatare conſpexi minuta animalcula formicis affinia, aut iis præſertim, qui æſtiuis menſib. in qua cœleſti volutari conſpiciuntur, quorum nemo nõ morbo Neapolitano, lueq. Venerea fœde erat contaminatus. Huc itaq. ſpectat narrationis noſtræ series, ne quis incircumſpecte, nulloq. delectu cibos ingerat ſordidos, nec ab iis, quæ foris accidunt expurgatos, ablutoſq; Quod cum plebeii negligãt, ſcabie & pruriginoſiſ puſtulis infici ſolent, multiſq. vitiis ac cutis affectibus deformari. Neque n. eo conſpiciuntur corporis habitu & cõſtitutione, ea formæ dignitate, iis naturæ dotibus, ea ingenii dexteritate, nec deniq; valetudine tam inculpata, qua patricii ac generoſi pleriq;, qui nihil mẽſæ inferri patiuntur, ne panem quidem primarium, niſi extima cruſta accurate deputata ac deraſa, reliquoq. eduliorum apparatu exquiſite decentiq; munditie inſtructo. Quod ipſum non improbo modo excluſo luxu omnia ad frugalitatem, victuſq. temperantiam referãtur. Ita enim inſtitutam habere decet vitæ victuſque rationem. Proceres aulicos, vt omnia ad ſalubritatẽ, ad decus, ad honeſtatẽ moreſq inculpatos ſpectent ſic, vt fortunæ ſplendor, rerumq; ſucceſſus, atque affluentia, quæ Dei opt. max. munere obtigit, nõ luxui ac profuſioni, ſed moderationi ac temperãtiæ ſubſeruiat. Quare exemplar iis exprimit inuictiſſ. Hiſpaniarum atq. Angliæ Rex, totiuſque Belgicæ illuſtriſſ. Princeps Philip. qui propter ampliſſimas naturæ dotes, diuinum quoddam virtutis ſimulacrũ mortalibus

Apoſtemata rudera ac pilos profundunt.

Goutt-wormẽ *aquæ cœleſti æſtate innaſcuntur.*

In victu munditiei ſalubritati deuincta.

Philippi regis laus.

exhibet Cuius maiestati ac magnificētię adiumento sunt tot præstantissimi heroes, quorum auctoritate & consilio florentissima regna, vltroq oblatæ à parente optimo Carolo Cæsare latissimæ ditiones stabiliuntur,

Solis lunæq; vis & natura in constituendis excitandisq; tempestatibus. Quid deniq; auræ, aerisq; mutatio in corporibus animisq; hominum ac spiritibus efficiat. Obiter vnde oceani fluxus refluxusq; ac reciprocatio, quæ diei naturalis spatio bis conficitur. CAP. XLI.

Solis & lunæ effectus in inferiora.

CErta minimeq ambigua serenitatis, vel pluuiæ, ventorumq. signa exhibent solis lunæq. radii, qui varios subinde colores sibi adsciscunt, vel ex situ loci, cœlique ambitu quem permeare solent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offusa: quos si accurate obseruarent, qui imperitę rudiq plebi atq. aniculis prognostica obtrudunt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana spe ludificari. Ex his enim indubitanter prænuntiari possunt imminentes tempestates ac turbines, & quis futurus sit cœli status, ex quo vel vberem rerum copiam & prouentum, vel penuriam consequimur, multaq alia quæ elegāti carmine complexus est Virgilius: qui cum fuerit in rerum cognitione versatissimus, omniaque naturæ opera exacte sit persequutus: animos quoq. hominū aliqua ex parte illorum viribus effectibusq. subiicit. Siquidē pro tēporis ratione, pro occasu siderū, pro aeris ambientis qualitate ac quadripartita anni vicissitudine homines aliter afficiuntur, alioq. modo cōstituti sunt. Sic cœlo nubilo, auraq dēsa ac caliginosa, tetrici homines exsistunt ac subtristes, somnoq. dediti: sereno vero cœli statu, vernisq. mensib. quū omnia frōdescunt, alacres sunt atq erecti, rebusq iocosis intenti. Discutit. n. humorum fuliginē, crassosq. spiritus, qui mētes nostras obnubilāt, aeris amœnitas, spiritusq. exhi-

Virgilij laus ob rerum cognitionem.

Status cœli animos immutat.

tuſq; exhilarat, atq. animo lætitiam inſerit. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgilius:

Lib. I. Georg.

Verum vbi tempeſtas, & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & Iupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo & quæ tarda relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.

Simile ab ædibus ſituoſis.

Exſiliũt enim paulo ante cohibiti ſpiritus aura placida ac ſuaui, ſpirãteq. Fauonio recreantur. Vt enim fumi ac vapores reſeratis ædibus, oſtiiſq. patefactis, immiſſo vndiq. aere, atq. externis flatibus diſſipari ſolent, omneſq. porticus ac veſtibula ſitu pedoreq, obducta perſpirari: ita in corporib. humanis omnes graues halitꝰ, & ſi qua corpori mephitis inhæret, aut mœror animi, diſcuti contingit atq. exentilari. Itaq. nõ internę modo cauſſæ, inſitiq humores ad ſanitatem vel morbũ ſunt adiumento, ſed externi quoq. ſiderũ concurſus, atq. aeris aurę q. conſtitutio ac ventorũ qualitas, varias ſubitaſq. mutationes hominũ corporibus inſerunt, quod ſingulis momentis in ſe quiſq. experiri poteſt. Quis eſt enim, vt animorum affectus pręteream, qui imminente tempeſtate aliqua, aeriſq. intemperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in membris non percipiat, ac dolores pulſatiles, neruorũ contractiones, palpitationes, affectuſq. alios dolorificos nõ perſentiſcat? Claui ſiquidẽ, calli, verrucæ, cicatrices, glandulæ, nodi, deniq. ſiquid luxatum, ruptum, fractum, cõuulſum, ſolutumq. fuerit in aliqua corporis parte, omnia futuram tempeſtatem præſagiunt, quod non ſine acerbiſſimo cruciatu iis potiſſime vſuuenire ſolet, qui aliqd latentis occultioriſq. morbi ex ſcortorũ contagio cõtraxerunt. Hi eñ vbi venti rigidi ſpirare incipiũt, doloríb. promtius infeſtantur. Intendũtur eñ

Corpus aeris conſtitutioni obnoxium.

Valetudinarij auræ mutationẽ percipiũt. nerui ac rigeſcunt muſculi, agitatiſq. vitioſis humoribus q̃ mẽbris infixi ſunt, acerrime cruciantur. Subeſt enim illis partib intemperies quædã tempeſtati externę cognata ac familiaris, quę carnificinã quandam in intimo membrorũ receſſu exercet. Qui vero inculpato ſunt corpori habitu, firmaq valetudine ac ſtabili nihil incommodi, nulloſq. affectus ſentiunt. *A nauib. quaſſatis ſimile.* Vt eñ ſutiles quaſſæq. naues ac rimoſæ, citius tempeſtati ſuccumbunt, ita morboſa corpora, quiq. vacillanti ſunt ac dubia valetudine, omnib expoſiti ſunt iniuriis, omnibuſq. obnoxii incõmodis. Siquidem oborta vel leuiſſima aeris intemperie, dolores illos intenſos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferiorib aliquã mutationẽ inducunt. *Solis & Lunæ vis in res inferiores.* Hęc.n. ſidera præ ceteris vires ſuas nõ in humana modo corpora, ſed in terrena quæq. exſerunt, quorum vis tanta eſt, adeoq. ſe in immenſum porrigit, vt quæcunq; cœli ambitu continentur, ſuum ordinem, ornatumq. ac decus ex iis capeſſant ac cõſequantur, omniſq. rerũ ſeries, atq. anni tempora horum arbitrio decurrant. Et quanquam ſuperiorum aſtrorum potentia nõ ſit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæq. perficiuntur. Is enim hunc orbem præcipue exornat, omniaq concinne diſponit ac moderatur. Huius opera propagantur ſata, ac fruges matureſcunt, cunctaque incrementa ac progreſſus ſuſcipiunt,

Georg. 2. *Atq; in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.*

Magna ſane & Lunæ opera in rerum natura apparent, verum Solis effectibus poſteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemq. ab illo ſortitur, ſic vt tanta illius pars illuſtretur, quantum Sol ſuo ſplendore irradiat; deficit autem luciſq;, expers redditur, vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. *Oppoſitio pleniluniũ, coniunctio nouiluniũ fecit.* Tunc autẽ potiſſime in terrena vires ſuas explicat, cum vel Soli ex aduerſo oppoſita impletur, atq. orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur, his enim dierum

rum

rum ſpatiis augeſcunt ſegetes, cõchylia turgeſcunt, venæ ſanguine, oſſaq. medullis implentur. Quo fit vt cõcubitus iis temporibus minus efficiat. Et quoniam omnia humore imbuit, fit vt carnes radiis illius expoſitæ tabeſcant, atq. homines ſomno vinoq. ſopiti, pallorem capitiſq. grauedinem contrahant, ac morbo comitiali afficiãtur; relaxat enim neruos, ac cerebrum plus ſatis humectat, mentiq; vi algifica ſtuporem infert. Oceani quoq. æſtus excitare, cauſamque reciprocandi illi prębere, non eſt quod quis ambigat. Siquidem cum perſpicimus ſilenti atq. obſcura Luna, eaq; vel medio orbe difſecta, vel in cornua falcata, ſiue augeſcat & minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concurſus, nec in vllam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque etiam littora alluit: Rurſum vbi cum ſole congreditur, atque innouari incipit, aut in orbem circumducta plena conſpicitur, maximos excitari æſtus, fluctuſque attolli in immenſum: quis alio, quam in Lunæ motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit; ſic ſidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatq;. Nam cum Luna oritur, Oceanus circa illas plagas deuoluitur, nempe Orientales, parteſq. Occidentales deſerit: quando vero ad Occaſum vergit, in illis partibus crebreſcunt fluctus; in iis vero, quæ ad Ortum ſpectant detumeſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis quam lunares radii exhibent. Oceano ſi cui libeat in Oceano Gallico, noſtroque mari quod ſe ad Septentrionem porrigit, locorum tractus ac ſpatia oraſque regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpiciet omnia Lunæ motu adſpectuq. perfici. Vbi eñ hoc ſidus exoriẽs diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumq. ſuum per celi meatus proſequitur, eo æſtum fluxumque e directó

Æſtus Oceani cauſſa.

Luna mare cõcitat.

Simile a magnetis vi.

deferri contingit, quo radios dirigit, & quas terræ partes ac littora ex aduerso sibi oppositas respectat. Vt enim Sol ex humēti gramine humorē elicit, multamq. aquę vim ex mari, stagnis, paludibusq. absorbet, vnde pluuiarū origo exsistit: vt deniq. multę herbę, quę hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore qui humorem allicit, circumaguntur, eiusq. iter ab ortu in occasum expansis patulisq; flosculis comitantur: ita Lunæ vi Oceanus modo in hoc, modo in illud littus impellitur, eoq. se inclinat, atq in illam oram decumbit quo sidus feratur. Cuius rei aliquod dabo specimen, ac quorundam locorum, vrbiumq; ac littorum, quæ mare alluit, exempla proferā. Principio quo omnia exacte percipi queant, hoc axioma seu pronuntiatū subiiciendum putaui: Lunam semper auersis a Sole cornibus, si crescat, ortum spectare: si decrescat, occasum; quę triduo plerumq. in coitu morata demū lucescit, ac falcata emicat. Singulis vero diebus ab incremento a Sole remotior ad septimum vsq. augescēs medio orbe diuisa spectatur, eaq. pars illustratur, quæ Soli in Occidentem delato opponitur, illa opaca quæ Orienti obuersa est. Semper enim Luna crescens Solem occidentē sequitur, supraq. nostrum horizonta conspicitur. Vbi vero decrescit, Solem præcedit, illiq. præuia est, ac supra horizonta antelucano conspicitur, ea semper parte illuminata quæ Solem respicit: eoque efficitur vt pars incurua, atq. in cornua falcata semper a Sole auersa, fit, globosa vero atque in gibbum sinuata, aduersa, Solique exposita. Quarto autem & decimo die cum ex diametro Soli opposita est, plena perficitur, ipsaq oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quo fit vt vndique illustretur, Solisque splendorem quaqua versum recipiat. Decimoseptimo die cum Sol oritur, Luna in occidentem depressa conspicitur. Altero & vigesimo die Sole emerso Luna medias fere

Simile a Solis vi attractoria.

Luna decursus.

cœli

cœli regiones peruagatur, eaq; pars, quæ ad Solem fertur, lucida est obscuratis reliquis. Deinceps cum singulis diebus cursum suum prosequitur, octauo & vicesimo demum die & tertia eius parte, seu horis octo, totum Signiferi circulũ absoluit: atq; vt annũ Sol, ita Luna mensem conficit immutatione per septimanas illi accedente: nã vtrumq; tempus & post primam apparitionem in dimidiũ orbem accrescit, & quo inde plenum efficit, atq; in rotundum circinatur, septem diebus absoluitur, qui geminati quatuordecim constituunt. Simili modo si inde cum æquali portione diuisa est, ad secundam diuisionem eiusmodi rationẽ subduxeris, & hos dies reliquosque, cum plane ob oculos Luna declinata est, septẽ inuenies. Quare mensem à Luna immutari perspicuum est, quã vim illa à Solis adspectu consequitur, ex se nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi vero cum Sole congressum init, aut vndiq; ex opposita face illustratur, vehementes mutationes terræ mariq; inferuntur: argumento, quod ventos impetuosos excitet, crebrisq; fluctibus littora pulset. Obseruatum est autem nostra memoria minimo annorũ interuallo iam quartum excreuisse in immensam altitudinem Oceanum, totamq; Belgicam dissipatis diuulsisq; aggerum molibus miseranda clade oppressam, idq; hibernis mensibus, quibus vis Lunæ in concitandis fluctibus, ciendisq; tempestatibus, quam æstiuis acrior, sic vt semper aquarum concursus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit; illæq; regiones ac climata omnium primo damno oppressa sunt, in quæ aspectus influxusq; sideris proxime ferebatur: mox cum aliis littoribus se obuerteret, illis quoq; aquarum violentia atq; inundatio illata est. Hinc Flandri Oceani sequentis incommoda primum sentiunt, ac periclitari incipiunt, proximo Mattiaci, qui Zelandię insu-

Mensis à Luna Belgis nomen accipit.

Luna quando tẽpestates concitat.

Inundationes ineunte hyeme increscunt.

lás occupant, mox Brabanti, ac modo hi, modo illi portus, fidæq; alioqui ac tutæ nauium stationes vndarũ vi premi solent, sideris motu in certos regionũ tractus conuerso. Exasperant quoq. maris sæuitiam Cori ac Circii qui ex solstitiali occasu impetuosissime in terras decũbunt, marinasq aquas longe lateq. in continentem prouehunt, sic tamen vt modo in hanc, modo in illam terrę partẽ volui fluctus cõtingat, ac subeunte quaq. regione suas vices pro locorũ distantia atque interstitio, celerius tardiusq. æstum concursumq. maris perpeti. Quæ vt cuiq. exacte innotescãt, rem paulo altius repetã. Quo die Luna noua conspicitur, quæ semper Occidenti incũbit, quod eo Sol inclinet, cuius fulgore splẽdescere incipit; & quo plena efficitur; eodem ęstus excitari diffundiq. obseruamus, portusq. primum vicinos ad certam altitudinem impleri, ac deinceps versus Orientem ad obuia quæq. loca deferri, sic vt subsequentibus diebus hora vna tardius segniusq Oceanus moueri incipiat, quod sidus indies ab illo fiat remotius, ac versus meridiem ortumq. elatum a Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Ictium siue Caletum, tum Slusas quæ vrbecula est in Flandriæ confinibus sita, Brugis contermina, noua plenaque Luna summo æstu implet hora plus minus vndecima, ea parte illustrata quæ in Austrum reflexa est: Arnemudæ ac Metelliburgi tractus hora secunda seu noctis seu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occasum brumalem seu hibernum conuersa, a quo Africus fiat & Sol Capricornum subit, Bergis sesqui hora aut duabus serius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Æquinoctialem occidentem, a quo Fauonii seu Zephyri spirant hora propemodum sexta, Mechlinię octaua, sic tamen vt modo tardius, modo properantius mare influat, aere vel tranquillo, vel ventis incitato. Et cum sex horarum spatio versus occasum fertur

Circius. Noord-west.

Oriẽs Occidẽti obuertitur.

Africus. Suydt-west.

fertur, totidem horis refluit ac subsidit, vsq. dum sidus nostrum conspectũ egressum iis oriatur qui aduersum nos vrgent vestigia: tunc siquidẽ denuo exæstuat. Cum vero Luna medię noctis lineam attigerit, indeq. ad nostrum hemisphæriũ deuenerit, rursus in se fluctus residunt. Itaq; obseruandi locorum situs, & ad quam cœli plagam spectent, metiendiq; regionum tractus, atq. iis assurgentis labentisq. sideris cursus accommodandus; hac enim ratione procliue admodũ erit, cuiq. regioni fluxum refluxumq. assignare. Ceterũ nequis cornua spectanda sibi persuadeat, cũ ab illa parte nullos affectus obtineat, sed gibbam deuexamq;, quam Sol illustrat, ea siquidem pars quæ soli terræq. obuersa est, aquã allicit, illosq; portus ac stationes maris affluxu implere satagit, quos e directo splendore suo irradiat. Eo siquidem Oceanus confluit, quo Lunares radii impellunt. Interim hęc meminerint qui nauigio iter aliquo instituunt, cum Luna oritur, ac se primũ in nostro hemisphærio cõspiciendam exhibet, si pars quæ a Sole illustratur, in ortũ radios reflectat, in his terrarũ partibus quæ in Ortum vergunt, fluctus in summũ excreuisse: rursus si Austro, vel occidenti se obuertat, illæ partes æstum perferunt, exhaustis exsiccatisque Orientis. Itaque si quis ab ortu vel æquinoctiali vel brumali a quo Euronotus & Subsolanus spirant, in occidentales regiones properat, alto mari, summoque æstu in tractus inferiores deuehi tempestiuum erit. Verbi caussa, A Mechlinia, Antuerpia, Dordraco, Bergis, Breda, Boscoducis, Delphis, Gouda, & si quæ loca vlterius sita sint, pleno iam iamque refluxum minitante mari, nauem conscendere expedit. E contra si quis ab Occidente versus Austrinos sinus tractusque Orientales cursum instituit, portu vacuo, æstuq. aduentante, ac remeantibus fluctibus in altum deferri debet, sic vt pro locorum ratione

Aspectus Lunæ portus æstu implet.

obseruet Lunæ decursum, & in quas cœli plagas se reflectat, quasq; oras ac portuū stationes respectet.

De Lactucæ natura ac viribus, & quibus illa prosit vel officiat. CAP. XLII.

Quib. retunditur lactucæ frigiditas.

LActuca in acetariis frequentius assumta, nisi erucam ac nasturtiū, tum quæ Ptarmicæ prorsus affinis, Dragon vulgo dicitur, admisceas, oculis officit, ac caliginem infert; incrassat enim densatq; spiritus visorios, atq; humorē crystallinum turbidum efficit, nisi vino eius vis retundatur. Veteres hanc non initio cœnæ, nec primis mensis inferebant, sed postremo, quod Martialis indicat:

Claudere quæ cœnas Lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras incoat illa dapes?

Quod ipsos non citra rationē factitasse censeo: cum enim frigidæ humētisq; sit naturæ, à cœna assumta efficacius somnū conciliat, viniq; feruorē reprimit, atq. ebrietati obsistit, inducta cerebro humiditate.

Lactuca ante & post cœnā sumenda.

Nostra vero ætas salubrius existimat ab eius esu cœnam auspicari. Siquidē cum ex prolixiori prandio exigua fere esse soleat ad cibū auiditas, mos inoleuit vt in ipso statim accubitu fastidienti stomacho lactucis oleo acetoq. conditis appetentia excitetur: quin & illum vsum lactuca præbet, vt ante omnem cibum in venas delata sanguinis feruorē reprimat, atq. hepatis cordisq. calidā intemperiem mitiget, adeo vt immodicus eius vsus Venerem coerceat, ac concumbendi desideriū exstinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, camphora. Quamobrē affluentius iis præscribenda, qui cœlibatui addicti sunt, ac pudicitiā illæsam tueri cupiūt, quo prurire vtiq. desinant: iis vero qui matrimonij capistris sunt alligati, nō prorsus respuendus est eius vsus: cum cerebrū illorū aliquando ex immoderata Venere contingat siccescere. Verū calorificis herbis retundi debet eius frigiditas, ne semē genitale plus satis diluatur, atq. ad

Lactuca quib. vsui

progi-

progignẽdos liberos fiat inefficax, parumq; idoneũ.

De Hippolapatho herba, vulgo Patientia.

CAP. XLIII.

CVm multa ſint Rumicis ſeu Lapathi genera, duo potiſſime in eſum expeti ſolẽt, Oxalis, vulgo Acedula, vel Acetoſa dicta, quæ in acetariis appetentiã acuit, ac nauſeam diſcutit, tum à magnitudine Hippolapathon. Eſt autẽ olus culmoſum, foliis amplis ac prælongis, caule, vbi maturuit, rubicũdo, radice flaueſcenti. Eius eſſe facultatis hanc herbam experior, vt carnes, atq; edulia quæq;, quãlibet annoſa ac peruetuſta hac elixata tenereſcant, atq; eſui reddantur apta. Cum enim lubricæ ſit humentisq; naturæ, duriſſimam etiam vel bubulã, vel gallinaceam mollit ac macerat. Quocirca apud veteres frequens eius vſus erat, quod cibos concoctu faciles præſtet, aluumq; molliat. Eiuſdẽ cum hac facultatis eſt Atriplex, & quæ à ſpinoſo ſemine Spinacia dicitur, Lampſanæ Dioſcoridis affinis, quam deſignaſſe puto Martialem, cum inquit:

Oxalis. Zurckel *Hippolapathi deſcriptio.*

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Denique Horatium,

Epod. lib. Ode 3.

> *——Lecta de pinguiſſimis,*
> *Oliua ramis arborum,*
> *Aut herba lapathi prata amantis, & graui*
> *Maluæ ſalubres corpori.*

De Saliua hominis effectu. CAP. XLIIII.

SAliua ieiuni præſertim hominis nulla cibi potuſque qualitate diluta qua vi polleat, quibuſq; viribus imbuta ſit, varia experimẽta cõmonſtrãt. Nam lichenas, mentagram, impetiginem, variolos, ſerpiginem, omnisq; generis puſtulas abſtergit. Et ſi cui parti corporis virulẽtæ beſtiolæ inſederint, crabrones, ſcarabæi, bufones, araneæ, tum aliæ pleræq; quę ſuo contactu tumores dolorificos atq; inflammationes inferunt, illius confricatione omnes affectus ſubſidunt ac diſcutiũtur. Inſuper & ſcorpios interi-

Saliua vis & effectus.

mit, aliasq. venenatas bestias cōficit, aut saltem insigniter lædit. Insitū est enim illi latens quoddā virus ac venenosa qualitas, quā partim a dentium sordib. atq. vligine, partim ex humorib. vitiosis cōsequitur. Ad os siquidē ac fauces fumi ex his emanant, ac sputum aliena qualitate imbuunt, quo fit vt nonnunq̄ saporem amarū, vel acidū, vel subdulcem saliuæ inesse percipiamus, quemadmodū & sudori. Atq; hinc est quod ieiunis os impense olidum exsistat, atq. halitus graueolentia obuios quosq. feriant inficiantq. Restagnant enim euaporantq. e corpore, tanquam ex palude quadā limosa vapores tetri atq. insuaues, qui cum veneni naturā obtineant, saliuæ fontes vitiant. Est autē liquor hic qui ori innatat, linguamq. humectat, ac cibū irrigat, nihil aliud, quam pituitosum quoddā excrementū, quod in ventriculo ex alimentorū succo conceptū, ad cerebrū defertur, atq. hinc ad linguā faucesq. corriuatur. Quo fit, vt quib. stomachus pituita redundat, os quoq. saliuosum sit, atq; humore immodico perfundatur: quibus vero præcordia æstuant, ac febrili calore torrescunt, lingua omni prorsus humore destituta est, atq. vt terra nimis solis ardoribus adusta, finditur. Cum itaq. saliuæ qualitas effectusque ex humoribus emergat (ex illis siquidem illam naturę facultas elicit, vt ignis ex herbis stillatitiū liquorem) facile iniri ratio potest, quare tam prodigiosa efficiat, rebusque nonnullis perniciem adferat. Quod si sani hominis saliua ad multa percipitur efficax, adeovt non modo animalcula quædam, sed argentum viuum exstinguat, atq. mobilitatem illi eripiat: quid de iis statui debet, qui elephantiasi seu lepra, ac morbo Neapolitano, aliisq. contagiosis morbis sunt contaminati? Equidem noui complures, qui pustulas atq; exanthemata contraxerunt, admotis ori cyathis, quibus infectorum saliua adhęserat propter lentorem & venenatum limum

Sudor & saliua ex humorib. vim sortiuntur.

Saliua quid.

Quibus os siccum vel udū.

Simile ab herbis distillatis.

Leprosorū saliua noxia,

mum, qui dentibus adhærescit, sic vt ea ratione omnis animalium morsus pernitiosus sit, licet neruiaut musculi illæsi sint, ob saliuæ contagionem.

De vsu lactis, de colostro ac cremore, illud Bulgæ bieſt, *hunc* room, *indigetant: Tum quæ hac coagulari in stomacho prohibent.* CAP. XLV.

VSus lactis non omnibus æque salubris: siquidem qui frigidiore sunt ventriculo, iis acescit, ac præcordia flatibus distendit: qui vero calidiore corporis temperamento exsistunt, iis aduritur, atq. in nidorosos halitus effumat, capitiq. grauedinem adfert. Et cum lac eius sit naturæ vt calore densescat ac spissetur, frigore liquescat: fit vt in æstuanti stomacho promtius coaguletur, quod ipsum nulla re inhibetur efficacius, quã melle vel saccharo, salisq. momẽto. Ceterum cum plerosq. nouerim ex coagulato lacte, eoq. in grumos concreto, strangulatos, spirandi meatu, oborto vomitu, interclusa; inconsulte mihi facere videntur lasciuæ aliquot adolescentulæ, prociq. petulci, qui in pomeridianis symposiis colostris ac cremore aliisq. lactariis se infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento. Vinum siquidẽ coalascere facit lac, atq. in casei consistentiã conglobari, quo cũ offendatur stomachus, ac repugnãtia elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinem deuergunt, magnarumq. ęgritudinũ seminaria ministrant. Sic pisces ac lac, omniaq. acida lacti admixta, vinoq. perfusa, scabiem ac lepram conciliant. Omnia enim impromiscue sic ingesta, computrescunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia. Colostris quæ fœtante enixaque boue in delitiis habent ganeones, nihil homini nocentius, adeo vt infantibus etiam triduo a partu lac maternũ degustasse pernitiosum sit, ac tantum non lethale. Coit enim ac crassescit in corpore, venasque ac sanguinis riuos obstruit, quo minus commode

Lac quibus vtile.

Lac calore inspissatur, liquescit frigore.

Vinum & lac commixta vitiosa.

Lac pisces corrũpit.

Colostrum Bieſt.

atq; inoffensè possent alimenta permeare. Lac autem tum sanguinem concretũ dissoluit cyminum, oxymel & acetum scylliticum, angelica, ostrucium

Podagrici cur salaces, atq; in Venerem proni, & quotquot in dorsum decumbunt, duroq; cubili innituntur.

CAP. XLVI.

Plus nimiũ salaces podagrici.

QVi articulari morbo obnoxij sunt, magna ex parte salaces esse solent, atq; impensius prurire: partim quod ex diutina assuetudine illi rei assueuerint, cuius immoderato vsu is morbus cõtractus est: partim quod identidem iis nerui rigescant atq; intendantur, crebroq; in dorsum decubitu humores ad partes genitales confluant. Pari ratione qui frequẽtius equitãt, tum qui nauiũ tabulatis incũbunt, atq; in dorsum proiecti durius cubant, in rem Venereã proni sunt ac procliues, incalescunt enim nerui qui ad partes generãdo homini destinatas porrigũtur, sic vt ex agitatione, influxuq; humorũ lumbos incitari contingat, ac tentiginem suboriri. Eadẽ ratione euenit, vt si quis offendat collidatq; pedis pollicem, cõfestim ex huiusmodi affectu inguen intumescat, ac scrotũ, hoc est, rugosum illud testiũ inuolucrũ cõdolescat cõsensus ratione, atq; ob neruorũ venarumq; implexã seriem. Vt enim si quis forcipem aut ferramentũ aliud calẽti ignitoq; foco immittat, nõ solũ pars igni inserta ignescit, sed etiã ab igne remotior ita plerumq; incalescit, vt cõtrectari nequeat: ita membris è directo cõstitutis dolor infertur, affectusq; morbidus vicinis partib cõmunicatur. Sic à vẽtriculo, intestinis, vtero, splene, hepate caput afficitur, atq; e diuerso cerebro læso, aut intemperie aliqua affecto in subiectas subditasq; partes malũ deriuatur. Atq; hinc est quod obstetrices, licet huius caussam ignorent, explorare soleant in puerorũ morbis genitale, illiq. affixos testes, ex quorum

A re fæbrili simile.

Partes genitales vel secũdæ, vel aduersæ valetudinis sunt indices.

rum obseruatione etiã adulti concipere possunt indubitata vel salutis, vel interitus, deniq. aduersæ secundæq. valetudinis indicia. Si enim testium loculi flaccidi sint ac languescant, eorumque appendix deprimitur, facultates naturales cõcidisse, omnesque vitales spiritus qui vitã fulciunt, collapsos esse argumento est: Sin corrugatæ erectęque sint abditæ illæ partes, ac mentula rigescat, omnia fore salua denũtiat. Ceterũ quo euentus exacte pręsagio respõdeat, obseruandũ in qua corporis parte morbus consistat. Si enim in morbis cerebri, & qui supra diaphragma septumq. transuersum constituti sunt, propendent, ac flaccescant genitalia, salutare est, vt econtra contracta esse ominosum, intermoritur enim facultas vitalis, ac nerui ad suam originem cõuelluntur. Obseruaui autem in multis, constante etiam mente vigenteq. ratione, ita contractos testes, ac penem virilemq; pessulum resiliisse, vt lotium redditurí illius adminiculo essent destituti. In omnibus autem affectibus qui infernas partes occupant, auspicatum est, testes esse corrugatos, pudendumq. subrigidum, reualescere enim hæc indicant illas partes quæ naturalibus facultatibus subseruiunt, atque ad obeundas functiones ac munia denuo accingi, nullę siquidem corporis partes citius reuiuiscunt, discussoque morbo vegetas se præbent, atque erectas, quam quę naturæ parens in occulto constituit.

Testes flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumẽta præbeant.

Cerebri & hepatis affecti præsagiũ ex testibus.

Genitalia ex morbo primũ reuiuiscunt.

An exanthemata ac puerilès varioli, quæ vulgo Maselen *dicuntur, vino rubro exigi expugnariq; poßint, deniq; lacte bubulo, quæ à mulierculis exhiberi solent, cum huiusmodi pustulæ efflorescant.* CAP. XLVII.

IN morbis qui in sanguinis ebullitione atq. inflammatione cõsistunt, diaphoretica seu discussoria exhibenda, quæq. humores attenuent, quo cõmodius per corporis meatus ac spiracula queant expurgari, nõ est ꝙ quisquã ambigat. Itaq. mirari subit qua ra-

tione matronæ noſtræ, cum hæ puſtulę eruptionem moliuntur, vinum rubicundũ exhibeant, quod plerumq. adſtringentis eſt naturæ, atq; humorem cogit ac denſat. Quocirca ego decoctum confici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgo Calendula dicitur, meliſſophyllo, anetho, hyſſopo, ſatureia, ficub. aniſo, & fœniculo, quod cutem relaxat, humorũq; collectionem diſſipat. Iniri tamen rationem poſſe video, qua inoffenſe citraq. incommodum pręſcribi poſſit, modo tempeſtiue id fiat, cum ſcilicet omnis humorũ impetus ad cutem delatus eſt, tũc enim eadem ratione propellit, qua illa quæ comprimendo aluũ laxant, vt myrobolani, & radix Pontica, vulgo Rhabarbarum dicta, quib. manifeſte adſtringẽs vis aliqua ineſſe percipitur. Itaq. adſtringẽdi ratione rubellum fuliginem propellit, atq. humores fumidos, qui mediis ſpatiis inhęreſcunt, ad extimã cutem deuehit. Sic experior in nonnullis vinũ nigrum Hiſpanicum, quod a tingendo *Tinctoer* noſtri vocant, aluũ ducere, quod tamen dyſentericis exhiberi ſolet, quo aluum ſiſtat. Id efficit partim quod ob craſſitiem venas ſubire nequeat, partim adſtringẽdi premendiq. facultate, qua ea quæ inteſtinis inhærent, proluit. Pari ratione rubrum vinum quod calorificum ſit, diſcutiendi vi pollet ac ſudorem elicit. Lac autẽ nulla ratione exhibendum cenſeo, cum febricitantibus ſit noxium, promteq; corrumpatur, ac contagio concipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriẽte aliquo lac liueſcere ac corrumpi, omneſque halitus peſtiferos in illud deferri.

Calthæ, Goud-bloemẽ.

Vinũ rubrũ au ſudorem & vrinam moliatur.

Lac corruptelæ obnoxium.

Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumq. liquorem, quæ Belgis Ceruiſia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq. vires reſtaurentur.

CAP. XLVIII.

TOnitru & fulmen noxam inferre rei penuariæ cellisq. vinariis, nemo non patrum familias luculento

culento ſuo damno experitur. Siquidem fulmine vapeſcit vinum, coloremque rufum adſciſcit, ac genuinus illi ſapor aboletur calore igneo ac vi penetrabili vrentique. Cereuiſia horrendo illo ſonitu, motuq. violento ac concuſſione acore vitiatur, potuique efficitur inidonea. Et quanquam æſtiuus calor præcipua cauſſa ſit, vt liquores aceſcant, fulmen tamen ac tonitru ſubitam mutationem huiuſmodi rebus inferunt etiam hybernis menſibus, cum æſtus pedetentim id efficiat. Quod ſi penora ſubterranea ſint ac concamerata, fornicibuſque ac teſtitudine conſtructa, minus detrimenti poculenta accipiunt, quam ſi tabulatis conſtrata ſint. Celerius enim in hæc penetrat aeris auræque intemperies, ac violentius in dolia cadoſque vinarios decumbit. Quocirca ego iſtos præmunire ſoleo, antequam tempeſtas ingruat, ſuperpoſita vaſis ferri lamina cum ſale, aut ſilicibus. Fulmen enim cum duriſſimis cōflictatur, in eaque potiſſime vim ſuam exſerit. Nam rara & tenera intacta relinquit, quod per ea tranſitus pateat, nec illis inhæreſcat: eoq; fieri videmus, vt quercus atq. ilex duriſſimæ celſiſſimæq arbores fulminis iniuriæ maxime ſint expoſitæ, cum Laurus quę illi cedit, nec renititur, intacta conſpiciatur. Sic experimento potius, quam ratione comprobatū eſt Phocę ſeu vituli marini tegmen, ob id opinor quod contextu raro ſit, minuſq. ſolido, fulmine inuictū eſſe, ſimiliter & Aquilam eiuſque exuuias. Ceterum hoc omniū ſcire intereſt, ac meminiſſe expedit, vt valetudini conſulant, alimenta fulmine vitiata, noxia eſſe, ac pernicioſa adeo, vt ne canes quidem cōtacta deguſtent, ineſt enim illi vis peſtifera, ex qua ſpiritus venenatus in contacta diffunditur, eoq; fit vt a fulmine aduſtis teterrimus odor emanet, quod in ariſtis confricatis percipimus, quę tactu fulminis robigine vitiata ſulfureum odorē naribus offundunt.

Tonitru & fulmen liquores vitiant.

Ferrū qua ratione fulmen a liquorib. arceat.

Phoca. Zeehōt.

Robigo Brandt *vulgo.*

Atqui cum indicauimus quid efficiant tempeſtates hæ naturales, & quid damni rebus inferant: reſtat vt quibus ea reſtaurari poſſint, ac priſtino vigori reſtitui commonſtremus, quod ipſum non facile effeceris, niſi liquorem in aliud dolium transfundas quod tamen prius defricari debet, deinde decocto foliorũ satureię, thymbrę, lauri iuglãdis, myrti cum hortenſis, tum ſylueſtris, quę *Gagel* Brabantis dicitur, fœniculi, baccarum Iuniperi, Orminii quæ triuiali voce Gallitricum dicitur, vulgo *Scerley*, macerari, exſiccatoq. dolio recondi, poſt modũ vbi in vſum depromi continget, calorem, odoremq. ac ſaporem exhibebit grauiſſimum. Ceruiſiam quoque vbi a genuino ſapore degenerauit, aut vbi langueſcit, medicatis odoratiſq. rebus reſtituimus, ac ſaporis gratiam conciliamus, nempe Iridis radice, Zinzibere, nuce myriſtica, ſeu moſcata, garyophyllis, lauri baccis, eiuſque aridis foliis, Calamo odorato, origano, beta. Cum enim Braſſica vulgo Caulis, vini naturam corrumpat, tum Beta reſtaurat, quod nitroſa facultate prædita ſit, qua efficit ne vinum in mellis lentorem denſeſcat ac cogatur, quod ipſum & Erucæ ſemen præſtat, ſed non ſine graui valetudinis diſpendio: neruos ſiquidem vi cauſtica atq. adurenti afficit, morboſq. articulares inducit, vt reſinata quædam vina, atq. exoticis quibuſdam rebus condita. Noſtri enim caupones ſulphure cados ſuffiunt, atq. aquam marinam melle coctã infundunt, non deſunt qui lac bubulum illi immiſceant: alii calcem, arenam, tritoſq. lapides cãdidos ex Bentimargo in has oras aduectos doliis inſternũt, adiectis aliquot ſalis manipulis, aut ſex ſeptemve ouis, quibus omnia vitia vini emendari ſolent, ac ſapor & calor in priſtinum vigorem reſtitui, quorum nonnulla tametſi minus noxia ſunt, ſemper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora, minuſque ſalubria exſiſtunt.

Vt vitiati liquores inſtaurentur.

Braſſica vinũ corrũpit, beta inſtaurat.

Quib. vina condiri ſoleant.

Tempeſta-

Tempestatis ex marina aqua contactu præsagia, tum quid portendant hyberna tonitrua. CAP. XLIX.

OBseruaui sæpius scapha in vlteriora litora deuectus, manu salo immersa, aquas marinas prorsus egelidas ac tepore imbutas, quod ipsum tẽpestates ante triduum imminere portendit, ventosq. impetuosos, ac fluctus validos. Cum enim in alto remotoq. mari, vnde ad nos æstus deuehitur, tẽpestas incubuit, aqua marina concussa atq. agitata feruescit, vtq. manus complosa, calore perfunditur, mox ad nos turbines ac tempestates deuoluuntur, fluctusq. in summã altitudinẽ intumescũt. Sic ineunte vere tẽpestates austrinæ herbas & gramina eliciunt concussu & agitatione aeris concalefacta. Similiter si quãdo hybernis mensibus tonitru ingruit, ac cœlum fulmine coruscat, crebrisq ignib. æthera micat: subsequuturam tempestatẽ ventosq. Typhonicos exorituros, ac sæuissimos in Oceano æstus indicat. Cum enim præter temporis rationẽ contraq naturæ ordinem excitatur aeris illa intemperies necesse est validã subesse causam, quæ illos turbines cõmoueat: nunquam enim tale quiddam obseruaui, quin postridie horrẽdę tempestates sint exortæ magnaq. aquarum eluuies. Fulmen enim & tonitru æstati familiaria sunt, quemadmodum & ardentes febres; quæ si hyberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri causa oportet, quam prohibere ac reprimere temporis contrarietas non potuit. Quo spectat illud Hippocratis: Minus periculose ægrotant ii, quorum vel naturæ, vel ætati, vel consuetudini, vel tempori familiaris morbus est, quam quibus horum nulli affinis cognatusq. exsistit.

Hyberna tonitrua tempestates præsagiunt.

Lib. 2.

Pueros rebus pulcris affici, ac rugosas deformesq. anus exhorrescere, quocirca cum annosis fœminis in eodem lecto non collocandos, multo minus si pedibus ex aduerso illis sint constituti. CAP. L

Nemo nõ afficitur rerum amœnitate.

NEmo non mortalium rebus pulcris blandisque ducitur, sed præceteris tenella ætas atq. impuberes, qui cum viuidi sint ac gesticulosi, ignem, facculas, funalia, scintillas, ac flammantia quæq. auide spectant, omniaq; verborum lenocinia, & quæ animum demulcent, spiritusque erectiores faciunt, captant. Quo fit vt pueri nulla re melius conticescant quamlibet implacabiles, quam cantilenis, aut cum lucentia queq. oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atq. aerea lucidaq. substantia; quo fit vt tenebras exhorrescant, aspectuq; tetra ac torua auersentur. Sic vbi matrona aliqua verrucosa, vel rugosa anus infantes vlnis gestant, gremioq; fouent, ad primum statim intuitum plorabũdi resiliunt, at si qua forte elegantiori forma, beneq; culta adstiterit, eo se inclinant, illamq; exporrectis brachiis ambiunt. Quamobrẽ inconsulte faciunt, qui tetricas aut morosas nutrices conducunt, aut aniculis alendos committunt infantes, quæ mansum in os tenerum inserant. Cum enim halitu graui fere sint ac viroso hircumq; oleant, fit vt quidquid ex huiusmodi corporibus emanat, ad se eliciant, eoque efficiatur vt colore giluo exsistant, ac mustelino, multaque vitia ex illarum accubitu contrahant, præsertim si in decliuiori spondæ parte reclinentur, illisque ex aduerso sint constituti.

Pueri deformes anus fugiunt.

Anicularis halitus pueris noxius.

Qui fiat, vt tenella ætas, prægnantes sacrifici, quiq; solitariam vitam agunt, ac sedentarij sunt, primo omniũ morbis popularibus ac peste corripiantur.

CAP. LI.

Qui morbis contagiosis primum succumbunt.

ILlos comperio morbis contagiosis, quales autumno æstiuisq. mensibus grassari solent, citius corripi ac succumbere, qui tenerioris sunt ætatis atq. inualidę, humidoq. corporis habitu exsistũt. Cuius generis sunt impuberes ac sexus muliebris, tũ qui otio somnoq. dediti excrementorũ copiam cõceruant.

Hi ſiquidem promtius periculis ſunt expoſiti, morborumq. contagia celerius concipiunt. Vt enim perpolitum terſumq. ſpeculũ, aut nitida queq. citiſſime denſo halitu ac fuligine offuſcantur: vt deniq. ignis leuiſſimas ſtipulas, atq. arida nutrimenta confeſtim corripit, cum ſolida ſerius inardeſcãt: Sic tenera corpuſcula ingruente primum populari morbo, vt minus armati munitiq. milites in bello, conficiuntur; proxime mulieres geſtantes vterum nõ facile obſiſtere atq. obluctari poſſunt, quãdoquidem ægre internum onus ferre ſuſtinent, ac iam iam defecturæ videantur: quo fit vt inuadẽte vel leuiſſimo aliquo morbo, nedum peſtis ſæuitia labaſcant. Sacrifici vero & moniales quoniam otio ſomnoq. dediti ſunt, nec vlla exercitia, laboreſq. ſubeant, ægre aduerſus hos morbos ſubſiſtunt. Baiuli autẽ & vectores, ceteriq. plebeii, ac vulgus promiſcuum, quod in omni vitæ victuſq. ratione delinquant ac ſordide viuant, ab huiuſmodi quoq. morbis nõ ſunt immunes, tametſi eorũ nonnulli ob indurata laboribus corpora ſerius iis malis tentẽtur. Ceterũ cum pueri in acutis morbis inſultũ non perferant, tum in mitioribus, aut vbi lenta ægritudine contabeſcunt, non minus diu quam adulti cum morbis luctantur; infantes ſiquidem ea habent poteſtate, quæ puectiores actu. Inſita eſt enim huic ætati vis quædam, vitaque ac vigor, quæ in multos annos ſunt propaganda. Hinc Auguſtinus: Pueri, inquit, habẽt perfectionis modum, ita vt cum illa & concipiantur ac naſcantur, verum in ratione ac poteſtate, non in mole. Omnia cũ membra inſunt ſemini, quæ ſenſim emergunt, ac decus iuſtamq. longitudinem conſequuntur. Ita ętatis decurſu exerit ſe atq. elucet vis rationis, ceteraq. naturæ munia perfici incipiunt. Hinc noſtrates dictitare ſolent, vbi impuberes laudant ac ſpe lactant: Subeſt huic puero virile robur, *Daer ſteet een man in*.

Simile a ſpeculo ſumtum.

Simile a militibus nõ munitis armis.

De ciuit. Dei, c. 14.

Variæ naturæ documenta, rerumq; diuersarum nõ inconcinna congeries, quæ cũ grata breuitate tractare institui, vno velut fasce complecti visum est. CAP. XII.

Liquor stillatitius quem ex herbis virentibus elicimus, nunquã putrescit, quod excocta sit omnis terrena concretio, illiq. insit aerea quędã substantia, quo fit vt nullam decoctionẽ perferat. Si enim igni admota feruescat, omni sua vi & facultate destituitur: siquidẽ cum pura sit & defęcata, nõ habet quod adimi illi possit, eoq fit, vt citius putrescat, ac mucore obducatur, quã putealis decocta. Sic cereuisia cocta ex puteali, stagnanteq; aqua, licet turbida sit & inquinata, sapidior est, minusq; acescit, quã ex cœlesti & clara confecta. Turbulenta siquidem si quid habet vitii, excoquitur ac meliorescit. Memorabile est, quod Hermolaus Barbarus ait, aquam septies putrefactam, purgatamq; non putrescere amplius. Quoniam, vt opinor, exinanita est atq; exemta terrestris omnis substãtia, prorsusq; defęcata ab omnibus sordib. quæ illi putredinis caussa exstitit. Sic obseruaui Zythi hoc genus ꝙ plebes *lopenbier* vocant, certo anni tempore acescere, ac postliminio pristino vigori restitui, quod ipsum in vino exsotico euenit Bastardo & Nigro Hispanico, quod mantilia manusq. inficit, ac lintea quæq saturato rubore imbuit, vt cerasa Actiana, quæ vulgo *Morellen* appellantur.

In Corol. Dioscor.

Vinum. Oleum.

Duo sunt liquores humanis corporibus non minus grati, quam salubres, intus Vini, foris Olei: quorum vsus si moderatus sit, inculpata valetudine homines efficit, tũ cruda viridiq. senecta. Vt aũt ocreæ duriores ac coria quæ rigescunt, situq. sunt obducta, oleo macerata mollescũt, ita corpora hominum, ac potissime senũ vino perfusa, mitiora fiunt, minusq. rigida ac tetrica. Olea vero atq. vnctiones quanquã apud plerasq gentes propemodum in dissuetudinẽ venerint, eorumq. vsus exoleuit, cũ senum, tum iuuenum

Simile ab inuncto corio.

uenum corporib. salubriter adhibentur; his enim ea densa prçstamus, ne externo ventorum impulsu feriantur ac succumbāt, vel laxa efficimus ne interna humorum fuligine strāgulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena respuit, adeo si quis cutem admotis cauteriis erodēte medicamento exulcerare pergat, illamq. oleo perūgat, frustrabitur, operamq. luserit; non enim adhærescunt quæ applicantur, nec penetrant. Intus quoq. assumtum virus acrimoniam retundit atq. hebetat, venasq. subire prohibet, ac confestim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquori superinfusum præseruat, ne vel vapescat, vel corrūpatur. Siquidē aerē arcet, omnesq. halitus excludit, quæ putredinem inferre possint.

Oleum venena retundit.

Oleū cuiuis liquori super infusum putredinem arcet.

Succinum festucas atq. arida quæq allicit: at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocinum quoq. vulgo basilicon repellit. Sic magnes allio perunctus ferrum respuit, quod pingue quiddā allio insit, quo vis eius retunditur, ac minus adhærescit.

Ambra.

Cucumeres & cucurbitę cum humore turgescāt, eoq. alantur, oleum ita auersantur ac diffugiunt, vt illi admotæ resiliant, ac sese contrahant. Omnes enim stirpes oleo affuso putrescunt.

Cucumeres aquā appetunt, oleum respuunt.

Vitis si sterilescat ac præter pampinos, stolonesq. ac sarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetusto perfusa, fœcūda efficitur; cum enim redundantiori humore stranguletur, excitato calore absumtaque excrementitia humiditate in speciosos vberesq; fructus protuberat, quod ipsum etiam fit fęce vini radici affusa. Male autem nostrates vitis fœcunditati consulunt, qui scrobe facta fuliginem ex fumario derasam circa radicem obruunt: tametsi enim aliquid pinguedinis illi inesse videatur, feruida tamen vrentiq. virtute perniciem vineæ affert, eamq. arescere facit, vi corrodenti.

Vitis vt fœcunda efficiatur.

Fuligo satis noxia.

Orminum, Centrum galli officinis dicitur, cuius

semen festucas, ac puluisculos, aliaque oculis infesta quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem illud oculo admotum per ambitum illius quaquauersum voluitur, assumtoque humore, ac discussa caligine, turgidum egreditur, ac velut tenui membrana obductum. Ipsa vero herba contrita aculeos spinasq. extrahit, ac morantes difficilesq. partus accelerat: Vino iniecta mentem exhilarat, animique nebulas discutit, ac Venerem stimulat: liberalius tamen assumta odoris grauitate caput tentat: Scabras rugosasq. manus molliculas præstant ac leniunt Altheæ maluæq. decoctum; illis autem efficacius fœni Græci, liniq semen, quod miti est oleagine imbutum Conficiuntur autem apud nos contuso lini semine expressoq. oleo fraces, formaq. quadrangulari liba quædam sag nando pecori accommoda, quorum si fragmentum aqua cœlesti maceres, manusq. illa abluas, pruriginosæ cutis vitia emendari percipies, membraq. nitida ac perpolita effici. Frontem quoq; atque vbera flaccida, rugisq; deformata expolit lini fex aut amurca, addito gummi Arabici ac tragacanthæ, mastichesque momento, ac Caphuræ perpusillo, quod oculis quoq; rubicundis, ac palpebris lippitudine arida vitiatis, atque hiantibus decorem, aspectusq; venustatem conciliat.

Gallitricū Scherley

Vt manus læuore per poliantur.

Vt frons & vbera rugis deformata nitescant.

Visum est nonnullis prodigii quiddam simile ægrotos membris esse calidissimis totoq. corpore vri, nec tamē vlla siti premi, cum id eueniat eo, quod calor se diffundat, nec cordi vlliq. parti principi inhærescat. Quo fit, vt erumpente sudore, cordeque perspirato, ac discusso calore fumido qui interna viscera occupabat, siticulosi esse desinant: econtra quibus calor in extimam cutem non erumpit, sed intus delitescit, intoleranda siti cruciantur, etiam si foris nulla se caloris indicia proferant, quæ febres omnium pernitiosissimæ.

Cur quidā febricātes nō sitiant.

Albu-

Albumen oui conquassatum, calcique viuæ admixtum vitri fragmenta ferruminat, ac testacea quæque ita glutinat, vt dissolui nequeant propter lentorem ac tenacitatem glutinosam. Cum enim calx cuiuis liquori, admixta in lapidem indurescat, tum maxime albo oui confusa, quod muscosum est viscoque assimile.

Ferruminare. Souderen.

Qui hortorum cultui deditus est, atq. vberem ex singulis stirpibus prouentum consequi volet, obseruare eũ decet, quæ inter se cõsentiant, quæq. discordent. Siquidem herba altera alterius incremẽto officit. Sic vitis si in brassicæ confinio cõsita sit, vel languescit vel emoritur. Cum enim vitis succulenta sit, ac brassica humoris præauida, omnem succum allicit, ac deprædatur. Laurus quoq. & hedera viti noxia est, eamq. exarescere facit vi calorifica atq. exsiccante, quod Pseudonardus, quæ Lauandula dicitur, pluribus herbis infert intensi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam, qua vicina queq. deurit; quo fit vt temulentiæ aduersetur, quod vini vim retundat. Allia prope rosas consita illas odoratiores prestãt, quia alliorum acrimonia ac caliditas insitas illis vires excitat atque elicit: quæ enim ex frigiditate languescunt, calore acuuntur.

Herbæ aliæ aliis aduersantur.

Laurus viti inimica.

Raphanus temulẽtiæ obsistit.

Allio rosæ oderatiores euadunt.

Olea medicina est Ciceri, arcet enim abigitq. erucas, quæ illud erodunt ac depopulantur, idq. odoris grauitate, quo fit vt bestiolæ illi non innascantur. Cum autem olea amaritudine imbuta sit, brassicam herbasque alias præhumidas marcescere facit, quod ipsum & Origanum efficit, Ruta & Cyclaminus facultate calida atq. exsiccante. Scio equidem multa huius generis perfici occulta insitaq. vi ac toti⁹ substantię proprietate, sic vt non semper ratio iniri, aut effectus caussa explicari possit; iuuat tamẽ, ac voluptati est Philiatro ac rerum naturalium industrio, sagaciq. inuestigatori probabiles rationes commi-

Oleæ natura.

Ratio multarum rerum inexplicabilis.

nisci: quas si prorsus non assequitur, nō tamen rebus manifestis fidē derogat, nec effectus calumniatur, sed naturam eiusq. opificem admiratione prosequ-tur. Innumera autem sunt, quorum probabilis ratio reddi potest. Verbi caussa, Portulaca dentium stupori medetur, qui ex acerbis acidisque contractus est, quoniam glutinosa est ac lentore prædita, quo ab austeris affectos dētes, & quibus deuinciuntur, neruos lenit, suaque viscosa humiditate incommodum sarcit. Caliditas autem atq; adstringendi ratione idipsum facit salis confricatio, aut si paululum casei ouilli viridis dentibus conteratur. Exsiccat enim, dentesque stupidos stabiles facit, atque ex frigido humidoq. aut acido humore labantes fulcit.

Portulaca dentium stupori medetur.

His qui obesæ naris sunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus est, efficacissime hunc restaurat Melanthii semē quod Gith apud Esaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris vibrantisque sint odoris. Dilatant enim meatum, humoresq; atque alienos vapores resoluunt ac discutiunt. Nihil autem, etiam in senibus expertus sum magis præsentaneum, quam Mentham identidem naribus admouere, cuius fragrantiā manifeste percipiunt, quibus etiam is sensus ad teterrima queque occalluit, omnisque odorandi facultas ademta est.

Olfactus vt restituatur.

Mentha olfactum restituit.

Raphanus.

Raphanus quę Antonomatice Radicula dicitur, primis mensis inferri debet. Sic enim edendi auiditatem incitat, ac stomacho minus officit. Quocirca culpandi sunt nostrates, qui peracta propemodum cœna aut prandio illam esitant. Sic enim melius perfici concoctionem sibi persuadent, cum ventriculo infesta sit, nisi aqua saleq. conspersa cibo præmittatur, alioqui graues halitus fructusq. nidorosos ac subolidos excitat. Quod si ex ea dissectam particulam vino immerges, confestim fœtorem contrahit ac graueolentiam.

Ferro

Ferro rubiginem e vestigio adimit, illiq. splendorẽ conciliat oleum Tartari, quod ipsum etiã lentigines emaculat in facie omnesq. pustulas fœdas, quæ frõtem mentumq; deformant, abolet vi abstersoria.

Tartarus. Vvyn-steen.

Caphura aquę cœlesti cõmixta, illam a putredine tuetur ac præseruat odoris fragrantia: similiter & myrrha, atque Agalochum, vulgo lignum aloes.

Caphuræ vis putredinem a liquorib. arcet.

Succus quoq. Cyrenaicus, qui vulgo Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda a rebus putrilagine, efficacissimę sunt. Omnes siquidem vitiatos halitus auramq pestiferam abigunt, atq. ambientem aerem, qui fere putredinis caussa exsistit, puriorem reddunt, effluxu grato ac suaui, qui ex calida siccaq; qualitate emanat.

Tithymali cuius septem numerantur differentię, succus lacteus verrucas delet vi adurenti & caustica. Siquidem ob intensam caliditatem ac vim penetrãtem, radicem arescere facit, quo facto mox vt scabra quædam crusta decidunt. Pari ratione Hermodactylus ac Sauina in puluerem redacta, atque oxymeliti scylliticæ, vel succo Calendulæ commista, clauos callosque abolent etiam in partibus pudendis, cum a fœdo concubitu contracti sunt.

Tithymali vires.

Verrucæ vt aboleantur & claui.

Æstiuis mensibus ne vinum in congiis cito vapescat, aut calore perfundatur, sed inter propinandum frigescat, in labro aqua gelida oppleto collocentur vrcei, aut capaciora pocula; deinde Sal nitrũ, vulgo *Salpeeter*, insternatur: tanta frigiditate vinum imbui continget, vt eam vix dentes tolerent. Huius autem qualitas illum in bombardis strepitum efficit; nullo autem sonitu, nec tam valide explodi glandem continget, si is eximatur.

Vinũ quo minus vapescat.

Nitrũ liquori frigiditatem inducit.

Si quis dilutius bibere instituit ac consultũ existimat vinũ plus satis meracum infusa aqua mitigandum, nõ id inter edendum moliri debet, sed sesquihora antequam sit accubiturus. Sic enim coalescunt

Quomodo vinũ diluendum.

inter se liquores, nec repugnanti qualitate concoctioni resistunt. Vulgari siquidem more diluta, tentant caput, ac rugitus flatusq; excitant. Acerba quoque vina ac subaustera dulcibus non commiscenda, nec rubrū candido. Negotium enim facescunt ventriculo diuersarum qualitatum alimēta, cum aliud properantius, aliud tardius in habitum corporis rapiatur. Quapropter hunc delectum habendum suadeo, vt in prandio album assumatur, in cœna vero rubrum. Album siquidem promte delabitur, ac venas meatusq. vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrum vero modo generosum sit. plus alit, sed adstrictionis est particeps Quod si in eadem mensa vtrūque propinetur, semper album rubro præmittatur. Cum autē diluendi vini rationē non penitus negligendā censeam, tum illud Plutarchi mihi semper arrisit: Vinum in tempore modice bibendum potius, quam aqua diluendum: deperit enim infusa aqua.

Plutarchi sententia de vino diluendo.

Castanea qui seruētur.

Castaneas si quis volet conseruare intactas, nuces basilicas ex iuglande collectas inspargat. Omnem siquidem vliginem atq. humorem excrementitium, qui cariosas eas efficit atq. euanidas, absorbēt, situq. obduci prohibent. Est enim eius naturæ nux regia, vt exsiccet, humoremq. depascat, vnde salubriter tōsillis, vuulę omnibusque gutturis vitiis adhibetur, in quem vsum Diacaryon, hoc est, ex nucibus antidotum conficitur, quod omnes a capite fluxiones sistit ac reprimit. Et quoniam venenis resistunt, ac venenati aeris contagia discutiunt: compositio diatesseron, quod ex quatuor rebus conflata sit, a veteribus excogitata est, quæ recipit nuces binas ac totidem ficus, folia rutæ viginti, aliquot salis grana; quæ cōtrita si quis ieiunus sumserit, eo die a venenis morbisque contagiosis futurus est immunis.

Dianucū.

Antidotū contra pestem.

Cæpe natura ab aliis stirpib diuersa.

Cæpe præter omnium stirpium naturam decrescente Luna augescit, atque incrementa sumit:

crescen-

crescente minuitur. Ideo fit, quod Luna immodico illam humore strangulet: cum enim natura succulentũ sit vt omnia bulbacea, ac natiuo succo abunde perfusum, Luna crescens humorem quidē illi adauget, sed calorē imminuit; qui potissima caussa est, vt incrementa stirpes capessant. Eadē ratione enormiter pingues & obesi steriles sunt, nec progenerāt, quod calore destituti sunt, qui exerementum seminale fœcundum efficit ac prolificum. Atq. hinc est quod cæpe, aloen, acetabulum, croci radicem scyllā, porrum, compluraque alia natiuo succo turgida in carnario laquearibus affixa progerminare perspicimus: cum enim succo affatim imbuta sint, calore tantum opus habent, vt prosiliant atq. se proferant.

Pingues steriles.

Febres, quæ homines edaces efficiunt, diuturnæ esse solent; itaq. mihi semper visum est melius siticulosos esse febricitantes, quam famescere. Illis enim cum ex flaua bili febris accendatur, affusa humoris copia, sudoreque exsiccato facile mitescunt: Istis qui ad cibum auidi sunt, ex humore melancholico, atq. acida, salsaque pituita febris excitatur, quibus humoribus cum ventriculus perfusus est, prętet rationem edendi cupiditate ducuntur: quo fit, vt ita affecti morbum alant fomitemq. ministrent, ac diutius cum febri confl.ctentur. Cum autem tres sint pituitæ species, vt Galenus testatur; Dulcis, Acida & Salsa. Prima somnolentos efficit, altera famelicos; tertia sitibundos Horum omnium maxime diuturnos morbos parit quæ edaces homines efficit. Quocirca si illos celerius terminari velis, in morbi insultu cibū subducito.

Famelici ingruente febri.

De pleniſ.

Vinum ex ambientis aeris qualitate acescere, æstiui menses nobis commonstrant. Quocirca in specus subterraneos penitissimaque loca recondi debet, atque accurate obturari. Quod si ea commoditas desit, lardi carnisque suillæ salitæ sesquilibram, aut pro dolii amplitudine maiorem li-

Vinum quomodo ab acore vindicetur.

no obuolutã dolio immittas, sic vt dum vinũ depromis, semper id desilire patiaris ad fundum vsq. dum vas exhaustum sit: vinum nec degenerabit, nec vapescet. Omnia enim quę illi vitii aliquid essent allatura, in suillam incumbunt. Interim arctissime occludi dolii orificium debet, ne quid aeris subeat, ac sacculo vel sale oppleto, vel humẽti sabulo muniri. Sic enim nec vapescet vinum, nec acorẽ contrahet.

Vt autem vinum subacidum, aut acetum vini naturam asciscat, porri semine effeceris, aut iniectis pampinis ac capreolis vitis.

Vinũ glutinosũ vt instauretur.

Vinum corruptum ac glutinosum lacte bubulo modice salito restauratur. Sunt qui calce, sulphure, & alumine id moliũtur, quę ne homini infesta sint, ac noxam inferant, Iridis radice & grana Iuniperi commiscenda suadeo.

Quo vinum palato arrideat, acceptumq. sit, atque odore coloreq gratum: malum Medicum, seu pomũ citriũ caryophyllis vndiq stipatum cado inferas ita vt vinum attingat, eoq. innatet; nam ex madore computresceret; nullum nec vapidum, nec mucidũ saporem contrahet, sed palato erit gratissimum.

Ruta venenis obsistit. Mustela Basilisco hostis.

Ruta herba cum multis morbis accommodari possit, multæq. illam dotes commendent: tum illud admirandam eius vim declarat, quod mustela basiliscum præsentissimi veneni serpentem rutæ demorsu præmunita conficiat, ex quo conijci potest, quantã vi polleat contra venena ac morborum contagia.

Itali quo modo anatomiam perficiant.

Medici apud Italos homines facinorosos qui morti addicti sunt, certo anni tempore a pręfectis impetrant in dissectionis vsum, & quo rei medicæ studiosi in re Anatomica exerceri possint. Itaq. ne vllos humores dissipari contingat, aut crassiores spiritus euanescere, omniaq. se aperte proferant; Opii, hoc est, succi nigri papaueris binas ternasve drachmas ex vino meracissimo mortem cõmeritis exhibent,

Opij vis.

hibent, qua potione hausta primum exhilarescere incipiũt, velut risu Sardonio perfusi, mox in somnũ soporemque resoluti, morte sopiuntur; tanta siquidem pernicitate venas ac vitalia corripit, vt dissecto eorum, qui opio potionati sunt, corpore, cordi adhæsisse compertum sit.

Vinum aut cereuisia Soli ventoque exposita si serius acescant, sal contusum cum pipere ac fermento subacido commixtum celerrime id præstant. Quod si properantius id perfici velis, Chalybis partem, aut laterem semel atq iterum ignitum in vas cõiicito, aut Raphani radices immergas; confestim acorem contrahent. Mespila quoque, corna immatura, mora vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella syluestria hinc inde incisa, cerasa Actiana quę foris nigro colore perfusa sunt, intus sanguinolento, sapore acido liquores imbuunt, atq. exuberantissimi ruboris colorem conciliant. Quod ipsum etiam præstant anemone flos pratensis, sambuci ebulique acini, & violæ altilis quę caryophyllea nobis dicitur, flos spectatissimus. Nam papauer illud erraticum agris frumẽtariis familiare, vermiculanti quidem & coccineo rubore liquores inficit: at vsus eius noxius est & perniciosus, sic vt explodendus sit illorum error qui in agnita ac dolore laterali huius vel decoctum, vel deniq. stillatitium liquorem exhibent, cum astringentis sit naturæ ac narcoticum, hoc est, stuporem inferens nec sputum promoueat.

Vt vinũ aut alius liquor cito acescat.

Morellé.

Papauer erraticũ noxium.

Elephantiasis, quam lepræ nomine passim designant, abominandus fœdusque morbus est, eoque extra vrbis pomœria ablegantur, qui illo contaminati sunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis est, constituti sunt apud Belgas Critici ac Censores, qui hos explorant. Ego ex lotio experimentum capio cui plumbi vsti cineres inspergo: qui si subsidũt, atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum inest

Leprosi vt explorentur.

corpori huius morbi contagium. Sin fluitent, atque in vrinæ superficiem hęreant, infectum esse statuo. Indicat enim humorum crassitiem, atq. adustā corruptamq per corpus vndiq. diffusam melācholiam.

Argenti viui effectus.

Si quando aurifices in crustandis obducendisque auro poculis intenti sunt, argento viuo id perficiūt, quod calenti foco admotum in fumum grauesq. halitus euanescit. Quod si protenso velamento fumū excipias, is rursus in argentum viuum coit ac cōglebatur, quemadmodū fumus ex carbonibus in densam crassamq. fuliginem.

Argentū viuū auro afficitur.

Quantopere autē res ista metallica auro afficiatur, superius a nobis demōstratum est. Id autē admiratione dignū, quod ex morbo Gallico inunctus si aureum annulum ore gestet, ac dentib. linguaq. hinc inde volutet, argentum viuū quod corpori ex vnctione innatat, in annulū deuolui, vt sic totus argēteus eximatur, ac nō nisi igni admotus pristino nitori restituatur.

Aurum ficosis salubre.

Quocirca consulo huiusmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitent; inhæret enim iis magna metalli huius copia, adeo vt obseruatū sit, incisa vena aliquot drachmas profluxisse: atq. hinc est, quod tales tantisper pallescant, & tremuli exsistant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhærescit.

De argēto viuo prodigij quiddā simile.

Quo mirari subit nōnullos scrupuli pondere exhibere puerperis, quo clementius pariant, ancipiti, dubioq. experimento, tum pueris etiā ad vermes enecandos: quanquam non diffitear purum viuumq. argentum ceteris esse innocentius, deinde saliua alioq. liquore exstinctū. Siquidem argentum sublimatum ignis vi ex Chalcantho, alumine, arsenico, sale, nitro, & ammoniaco extractū pernitiosissimū, cui succedit puluis pręcipitatus rubenti croceoq. colore, quod nonnulli empirici dimidii scrupuli pōdere deuorandū ficosis exhibent, non sine faucium ac gingiuarū exulceratione, foris autē vulneribus contumacibus adhibetur.

Aqua.

Aqua autem fortis qua aurum ab argento separant aurifices, æque noxia Quanquã non verentur sponsæ nostrates flauam cęsariem ea moliri, maximo detrimento ac pilorum iactura, siquidem arescentib. capillorum radicibus intempestiuam atq; indecoram caluitiem consequuntur, nec vllam spem capillitii: sic corroso denti impositum gingiuas exest.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NATURÆ DIGNITATE & PRÆSTANTIA,

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filij parentum probra atq; ignominiam perferre cogantur, iisq; progenitorum scelera atq; iniquitates imputentur, adeo, vt horum caussa, vel famæ vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoq; damna ac detrimenta concipiant.

CAP. I.

EXstat præclara apud Ezechielem concio vel potius seuera atq. obiurgatoria Dei expostulatio cum iis qui caussam progenitorũ in se deriuari queruntur, atq. iniuste posteros plecti parẽtum nomine. Quid est, inquit Dominus, quod parabolam vertitis in prouerbium, passim decantantes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes posteriorũ obstupescunt? Viuo ego inquit Dominus, ni non erit vobis amplius vsus isti⁹ prouerbii. Cumq. omnes meæ sint animæ, tam patris quã filii: anima, quę peccauerit, ipsa morietur. Itaq. Deus sublato hoc prouerbio, pronuntiat quẽq. in sua iniquitate exstinctũ iri, nec ꝓgenitorũ scelera, aut vllã ignominiã in posterita-

Cap. 18.

tem deriuandam, nisi iisdem vestigiis insistant, eadem grassentur via, parentumque æmulentur vitia. Quisquis enim, vt prolixe toto hoc capite disserit, contempto desertoq. Deo paternos auitosq. mores imitando consectatur, atq. illorum improbitatem ac dedecus exprimit, obiter se rapinis, vsuris, calumniis, adulteriis, fraudibus, fallaciis, captionibus, idolorum cultu, fœda libidine, aliisq. sceleribus contaminat ac polluit, nec Dei præceptis nec monitis acquiescit, sed salutarem eius doctrinam respuit, eadem, qua progenitores, culpa plectitur, iisdem malis redditur expositus. Itaq. non patitur Deus parẽtum peccata imputare filiis, aut vllam posteritatem puniri ob maiorum scelera, nisi paria cum illis faciant, sed vnũ quemq. delicti sui reum futurũ, vt Cypriano teste, post edomitam legis duritiẽ, Euangelii coruscatione, diuina iustitia non genus, sed personas iudicet. Quod si quis nobis obiiciat peccatũ originis quod Adamus nobis inuexit, quo cuiusq. mẽs iacturã facit diuini luminis, voluntate etiam à Deo auersa, facile id dilui potest. Cum .n. parens fuerit omniũ mortaliũ, atq ex hoc traduce vitiata sit humana natura; hæc labes ac corruptela, naturæq. deprauatio propagatione in omnẽ posteritatẽ est diffusa: vt assolet in iis, qui ex morbidis parẽtib. ac vitiosis humorib. corruptoq sanguine sunt prognati, per omnẽ siquidẽ vitæ decursum, hereditariũ malũ iis adhærescit. Itaq. illi peccato potissime sumus obnoxii, non autẽ alterius generis quorũ alia aliis hominib. peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, adscititia ac cõsuetudine aut improborũ cõmercio accersita, nõ congenita, insitiua, genuina, naturalia, quanquã magna ex parte ista ex superiore emergãt ac pullulent. Ita non semper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus insunt filiis communicantur, aut ediuerso. Potest .n. pater esse idololatra, decoctor,

Pueri nõ plectũtur ob scelera parentũ.

Peccatum originale quam labem intulit.

Exemplũ a vitioso corpore.

Peccata actualia.

Alia aliquãdo parentũ, alia filiorũ cõditio.

ctor, libidinosus, leno, aleator: cũ filius frugi ſit atq. ab huiuſcemodi vitiis alienus. Vt aũt ab Adamo hãc labem conſequuti ſumus, ita eadem naſcendi principia nacti ſumus maximo enitentiũ parturientiũq. dolore ac cruciatu, eundem non ſine trepidatione finem, vitæq interitũ. Itaq. eodẽ nos luto inuoluit illius procreatio, eandemq aſperſit maculã. Nemo aũt ex tot millibus nõ eadẽ perpetraſſet, ſi talis fuiſſet oblata occaſio, ſi Adami loco cõſtitutus, iis blandimẽtis ac pollicitationib. iis illecebris ineſcari contigiſſet, ita vt in eundẽ laqueũ nemo noſtrũ non incidiſſet, nõ eodẽ hęſiſſet luto, ſi ratione eadẽ ac modo, eiſdẽ artib. ac technis mens noſtra cœpta fuiſſet oppugnari. Quemadmodum autẽ præter Reges & Principes, magiſtratus ac ciuiũ præfecti, quod apud Belgas iam vulgare eſt, Remp iuuandi ſtudio ære alieno onerant, ac ſe ſuosq. ciues ac populares arctiſſime obligant, acceptique ratione in annuam debiti ſolutionẽ obſtringunt, etiam eos qui primo quoq tempore naſcituri ſunt, adeo vt ſi ſerius aut maligne perficiatur ſolutio, apud exteras nationes detineri poſſint ac ſiſti, ita vt nõ ſit liberum egredi, aut abſq. mulcta ſe ſubducere, niſi aut cõſignata pecunia, aut data fide ac promiſſo vadimonio factaq ſponſione: ita ſimili propemodũ ratione Diabolo ſumus obſtricti, ac tanquã obærati Adami culpa grauiſſimo damno impliciti; in eum ſiquidẽ errorẽ ac ſcelus inexpiabile illius trãſgreſſione ſumus deuoluti, vt nullus hominũ ex eo eluctari potuiſſet, aut ſe extricare, niſi clemẽtiſſimus Pater deuicta per Ieſũ Chriſtũ diaboli tyrannide in libertatẽ nos aſſeruiſſet, deleto atq. obliterato expunctoq. quod aduerſus nos erat, vt Paul. ait, chirographo, ſiquidẽ illud ſuſtulit è medio, quo nos vrgebat hoſtis, affixũ cruci, exſpoliatoſque principatus ac poteſtates oſtẽtauit palã, triumphãs de illis, tanq̃ exutis, deiectis ac debellatis, con-

Omni homini ſimilis introitus & exitus.

Simile ab ære alieno oppreſſis.

Coloſſ. 2.

Peccatum originis quomodo obliteratũ.

donans simul omnia nobis delicta sic vt nihil sit periculi, ne in posterũ vlli imputentur prioris vitæ cõmissa; modo fide stabiles cõceptaq. illius fiducia toti tam munifico Dño innitantur. Ceterũ vt incepta persequar, cõtingit aliquo modo filios parentũ nomine diuexari, ac detrimenta cõcipere, suisq. facultatibus exui, cũ in hereditatẽ male partã, atq. opes fraudib. ac versutiis cõflatas inciderũt, quæ occulto Dei iudicio plerũq. dilabuntur, ac vel incendio, vel naufragio, vel populatione depereunt. Sic vt nõ patiatur Dominus iniquis parentum rapinis ditescere innoxios, aut diutius huiusmodi bonis frui, quæ aliorũ iniuria coaceruata ac congesta sunt. Simili ratione nonnullos ante diẽ, ac properata morte confici sustinet, cum progenitores illorũ nomine plus satis sibi blãdiantur, nec aliud, quã opes, latifundia, honores, dignitates, ambitiosos, fucososque titulos meditẽtur: ad quæ illi per fas per nefas aditũ patefaciunt, nullaq. erecta in Deũ cogitatione aut fiducia nihil nõ moliũtur, quo amplissimo loco possint collocari, cũ plerũq; Deus præmature illos ex hac vitæ statione subducat nec patiatur diu subsistere, atque inanes parentũ spes foueri. Qđ ipsum Sapientis hac sententia testificari possum; Cũ Deo placeret dilectus, viuẽs inter nefarios, trãslatus est, raptus est, ne malitia imutaret intellectũ eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illũ educere de medio iniquitatũ. Quod cũ homines videãt, non intelligũt, inquit, huius facti caussam, nec rationem inire possunt mortis tam properatæ, atq. accelerati interitus. Ita nonnunquã euenit Dei prouidẽtia, vt herili filio sublato tota posteritatis spes & exspectatio totiusque familiæ columen labascat ac corruat. Oseas quoq. nonnullos orbari liberis in scelerũ vindictã profitetur. Sic enim apud illum Dñs minitatur sceleratis: Auolabit, vt volucris, gloria illorum à partu,

Iudicium Domini in illatis cladibus.

Quando proles damna cõcipiunt ob parentum reatum.

Prematurus interitus vnde.

Sapien. 4.

Orbitas liberorum a Deo.

Cap. 9.

partu, à ventre, & à conceptu: hoc est, infœcundi erunt ac steriles, nec vllos fœtus concipient, aut liberos propagabūt: quos si genuerint, eos interimam, atq. ex hominibus subducam. Proferūt se innumera, nulla non ætate huius rei documēta: cum præcipuos heroes, atq. aulæ proceres spectemus non solū orbari liberis, sed multū ęris alieni cōtrahere Quod autem Dauid orbatus fuerit filio, quem sustulit ex Bethsabeæ Vriæ vxore, magna subest diuini iudicii ratio. Sequitur enim confestim hāc patrati sceleris tragœdiam grauis vltio ac vindicta, ira diuina non tam in Dauidē, quam in puerum accensa. Siquidem Deus puerū morbo deplorato afflixit, quo septimo die, vt acutis morbis assolet, exstinctus est. Nō enim passa est exstare aut superesse illum prouida Dei iustitia, qui sic prognatus esset: tametsi Dauid, referēte scriptura, humi stratus atque effusis lacrymis, vt Deus pueri misereſceret, precaretur assidue. Cuius rei historia salubre documentum cuiq; exhibet, vt quoadusq. humana fragilitas patitur, ab omni impudicitia se cōtineat, tum maxime ab earum complexu, quæ legitime atq. ex Dei institutione matrimonio cōiunctæ sunt. Deinde si quē orbari contingat liberis, ne se vexet, excruciet, dilaceret, nec mœrore, luctu, ac lamentis cōficiat. Quæ enim insania, se affligere ob hęc, quę restitui nequeunt, aut in vitā postliminio reuocari? Quocirca laudē meretur Dauidis robur, atq. affectuū in tam acerbo luctu moderatio. Sublato enim è viuis puero, cū paulo ante squalore esset obsitus, puluere ac cineribus, gentis illius more, obductus, nec ad summum mœrorem quid esset reliqui: confestim omnē excussit mœstitiam ac regali splendore accubuit. Quod vero ad reliquam tragœdiæ partem attinet, quæ non minus, quam prior, funestum ac luctuosum habuit exitū: domin⁹ Dauidis offensus facinore, atroces minas ac

Sterilitas & orbitas a Deo.

2. Reg. 12.

Adulteria cauenda.

Non nimium dolendum orbitate liberorū.

Dauid morte pueri non cōtristatus.

terrores per Nathan prophetã illi denuntiat, quod expugnato legitimo thoro pudicę matronæ, exstinctoq; tam fido duce Vria, maledicendi occasionẽ iis dederit, qui alieni erant à Dei religione, ac non solũ illius cultoribus insultant, sed in Deum etiam sunt contumeliosi atq. iniurii. Ceterum vt reliquã argumenti partem exsequar: cõtingit nonnunquã liberis parentũ culpa aliquam notam infamię vel ignominię inferri, aliquod probrũ aut dedecus impingi: verbi caussa, si mater adulterio contaminata est, si bibacula atq. ebriosa, vllaq. infamia insignita, in liberos pars mali deuoluitur. Ita si quis ex incestu atque illicito concubitu sit procreatus, aut naturali quidẽ congressu, sed extra connubii societatẽ prosẽminatus (vnde consuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocẽtur) huiusmodi cõditionis hominib. passim insultant populares, ac cõuitiis onerãt, vt est natura mortaliũ in lacessendo promta, procax & temeraria, quanquã ista criminatio in hominũ deprauatis affectibus magna ex parte cõsistat, cum nulla penes liberos culpa resideat. Nec. n. puduit Euãgelii scriptores in enumeranda Christi generatione plerosq. recẽsere, qui extra coniugii statũ sunt prognati: ꝙ ipsum studio ac data opera factũ interpretatur Chrysostomus, ac plerique alii: nequis intumescat progenitorũ dignitate ac præstantia, nec animũ deiiciat, si humiles atque abiectos sortitus est, aut qui nullis virtutibus enituerũt, modo ipsi ad res pręclaras aspirẽt atq; enitãtur. Siquidẽ propria ac genuina virtus queq nobilitat, non aliena aut adscititia, quę ex progenitorũ primordiis mutuatur. Vt. n. ignauũ nec parentum, nec patriæ splendor illustrat: ita nec virtute præditũ maiorum illaudata vita cõmaculat.

Adulteria nõ impunita. *2. Reg 12.*

Liberi quãdo ferre cogãtur parentum probra.

Qui filii naturales.

Procacitas hominum.

Hom. 3. in Matth.

Nemo insolescat progenitorum nobilitate.

> *Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipsi,*
> *Haud ea nostra voco.*

Metamorphos. li. 13.

Quo spectat illud Satyrici,

Malo

Malo pater tibi sit Thersites; dummodo tu sis
Æacidæ similis, Vulcaniaq; arma capessas,
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Iuuenalis Satyr. 8.

Quæ cõmonstrant verã nobilitatẽ ac decus nõ tam proauorum stẽmate & imaginibus, quã virtute, quã integritate vitæ, quam morũ probitate metiendũ: deniq. non dispiciendos vllos quãlibet humili abiectoq. loco natos, quãtumuis vilib. modicisq. parentibus ortos, modo frugi sint, atque ad præclarissima quæq sibi aditum patefaciant. Quod ipsum tota illa apud Ezechielem concionis series, atq. enarratæ rei amplificatio cõmonstrat: qua prolixe sinistra, incõsulta, temeraria, improuida, inconsiderata hominũ etiam in Deum iudicia, vellicat ac reprehendit.

Nobilitas quæ solida.

Quare conualescentibus ac morbo defunctis primũ omnium genitalia turgescant, quæq; illis natura insita sunt, nempe concumbendi desiderium perficere tentent: ac hac de re salubre consilium atq; admonitio.

CAP. II.

CVm ex morbis conualescũt ægroti, nõ cõfestim vires suas recuperãt, aut subito restituuntur: sed exhibitis alimẽtis, præscriptaq. salubri diæta sensim refocillãtur ac reuiuiscũt: tametsi.n. morbus excussus est, ac sopitus febrilis calor, nonnulla tamen adhuc inhærẽt corpori debilitatis deiectæq. valetudinis vestigia, ita vt nulla propemodũ pars probe munus suum obeat, suoq; officio perfungatur, vbi ad vsus aliquos accõmodatur: sola membra procreandis liberis destinata, partesq. genitales primum vires ac robur concipiunt, atq. obeundis perficiendisq. muniis suis, validas se ostentant atq erectas, tametsi ita cõstitutis operã dare Veneri nimis quam perniciosum. Sunt aũt certa atq. indubitata recuperatę valetudinis argumenta, nullasq; in corpore morborum reliquias inhærere, siquãdo partes genitales prurire ac tentigine affici incipiunt, tametsi reliquis mem-

Conualescentibus Venus noxia.

bris flaccidis ad perficiẽdos hymenæos, thorũq. nu-
ptialem adornandum vires desint, nec tanto labo-
sufficiãt. Quod ipsum hinc euenire ominor, quon-
obstructione venarum discussa ac patefactis meat-
bus, hepar ac renes aliaq. membra distribuendis al-
mentis destinata primũ oblato cibo perfruũtur, a
præ ceteris instaurantur: quo fit vt vires concipian-
ac spiritu cum naturali, tum vitali affatim implean-
tur, cuius motu atq. agitatione abditæ obscœnæqu-
partes turgescunt ac despumant in libidinem, cun-
remotissima membra, pedes, brachia, armi, suræ, fe-
mora, ceruices, genæ serius alimento ac vitali succ-
perfundantur. Cum itaq. pudenda membra hepati-
munere, exquisito ac salubri succo saginẽtur ac pin-
guescant: primo omnium cõualescunt, ac virile ro-
bur concipiunt, sic vt oborta etiam leui tacitaq. co-
gitatione inguina indecore intumescant, & qua v-
imbuta sint, patefaciãt. Cuius rei indicia etiam im-
puberes proferũt, quib. illæ partes, tametsi imbelle-
sint, & denegata generandi facultas, spiritu tamen
distentę eriguntur, atq. ex decubitu in dorsum rige-
scunt, salubri sanitatis boniq. habitus argumẽto. Ita
licet conualescentibus sint infirmæ fractęq. vires, ac
morbo attritę, mẽbra languida, corpus macilentum
ac strigosum: pars tamẽ illa secretiore loco colloca-
ta, quę Ciceroni mentula dicitur, primũ recuperatę
valetudinis indicia profert. Eo siquidem præ ceteris
alimenta deferuntur, propter vicinitatem, & ꝙ prę-
cipuis mẽbris ea pars connexa est, atq. ex vna vena-
rum atq. arteriarum neruorumq. propagine produ-
cta. Quod si morbo defuncti ac cõualescentes, ma-
turius quã par est, & quam vires patiantur, se Veneri
dedant, exhausto puriore succo ac vitali spiritu, le-
thaliter affligũtur, omniaq. illis vergũt in deterius.
Siquidẽ syncerior puriorq. alimenti pars ac roscidus
humor, quibus membra arida atq. extenuata mor-
boque

Cur cõualescentes in venerẽ proni.

Sanitatis indicia in pueris.

Erectio genitaliũ sanitatis indicium.

Veneris incõmoda in valetudinariis.

boq; exhausta madescunt atq. irrigãtur, absorbetur, ac velut lactis cremor, emungitur : quo fit vt vires quibus nonnihil incremẽti accesserat, concidant ac conterantur. De mulieribus vero alia est ratio, quæ cõcubitu minus, quã viri, delassãtur, imo vires ex eo cõcipiunt, ita vt nõnullę impendio salaces, huius rei caussa aliquãdo morbũ simulẽt, quo maritos ad amplexus inuitent atq. alliciant, adeo vt hinc enatum sit apud Belgas prouerbiũ; Matrona ægrota semper aliquid exposcit: Mulieri valetudinariæ semper aliquid offerendum: *Men moet den sieken Vroukens altyt Wat bieden.* Quo designant nõ semper mulsum, aut alimentum delicatum exhibendum nauseabundis mulierculis, sed aliud quiddam, quo illis viri maxime gratificari, & qua re potissime affici solent ac deliniri, etiamsi exquisitissimis donariis illas studeas demereri: eoq. factum est, vt Solomon os vuluæ aut vteri ostium, velut orci fauces inter ea referat, quæ cupiditate exsistunt insatiabili. Quocirca si optime sibi consultũ cupiunt, qui matrimonio sunt addicti, vbi à morbo sunt eluctati, ac reuiuiscere incipiunt, ne se vxoribus festinanter obiiciant, atq. emulgendos prębeãt, sed voluptati moderẽtur potius, ac fręnum intempestiuæ libidini iniiciãt; nihil n. ita constitutis adimi potest, vt nec arboribus tenellis, quæ trũcari putariq. recusant. Nam si redintegrari ac recrudescere morbũ contingat: aut subita morte conficiuntur, aut ægerrime cõualescunt. Quod si validi robustiq. viri inito primũ coniugio ægre subsistunt, vbi res Venerea frequẽtius peragitur, atq. vxorum embolia, vt Ciceroniano verbo vtar, sæpius frequẽtant: quanto magis vacillantis, ac dubiæ valetudinis homines deiici contingit, ac debilitari? argumento ꝙ vxorii, h. e. qui coniugi plus satis dediti sunt, atq; illi obsequũtur, colore cõspiciantur mustelino, giluo, buxeo, exsangui, plũbeo, membris articulisq. fra-

Mulierum salacitas.

Prouerbium populare in fœminas.

Prouerb. 30.

Exemplum à tenellis arboribus.

Venus immodica venustatem depopulatur.

ctis atq eneruatis:cũ alii quib. concubitus perficit moderate, atq. intra mediocritatẽ consistit, discu atq. dissipato fuliginoso vapore, colore florido, ex stant. ac facie roseo rubentiq pigmento perfusa. quidẽ cuiq; mẽbro sua vis insita ac facultas attrib ta, nẽpe oculis visus, auditus auribus, narib. olfac & odoratio, linguæ ac palato sapor & gustatus, c ex sensib. omnib. maxime voluptarius: vesica eiu musculi reddẽdo lotio, intestina deiiciendis exc mentis inseruiũt: partes genitales prog gnẽdis lib ris, perficiẽdoq cõcubitui sunt destinatę ita alia m bra aliis officiis instructa sunt ac dedicata: quorũ si gulis temperãtia moderatioq adhibenda Siquide oculi obtutu cõtinuo fatigãtur, ac caligine offund tur: aures intensiore sonitu obsurdescũt. vt omn fabris ferrariis. Sapor immodico vel cibo vel po aboletur, omniaq efficiuntur insuauia atq. insipic sic vt etiã stomachus alimẽta respuat atq. auersetu Nares odorandi facultate præditæ, affusa pituita, fragrantissima quidẽ percipiũt. Partes quoq. genit les, quib. singula mẽbra inseruiũt, & si forte illę de cerint, aut exhaustæ sint, succẽturiata adminicula tur (nã ex toto corpore humores ac spiritus eo der uantur, ac cõfluunt) si imoderata ac profusa libid ne defatigẽtur, non tã ipsæ, quã tota moles corpor flaccescit ac collabitur. Quocirca in cõseruandis na turæ virib. in roborando firmandoq. totius corpor habitu omnia moderate ac tẽperanter instituantu quo quisq. mature ac tẽpestiue, nullaq. molestia se nescat, ne libidinosa adolescentia animũ morosũ a queruiũ, corpus effœtũ ac flaccidũ senectuti tradat

Cuiq, parti sua vis insita.

Omne nimiũ perniciosum.

Fabri cur surdastri.

Omnia membra suis officiis distincta

De aura atq, aeris effectu, tum flatuũ ventorumq, nominib natura, ac virib in excitandis morbis, ac permouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferũt.

CAP. III.

DVæ sunt res aduentitiæ atq. externæ, corporibus nostris

nostris non minus infestæ quam salubres, quę & valetudinem fulciunt, & sanitatem nonnunquam demoliuntur: nempe alimenta, atq; aer ipse qui nos ambit, ex cuius agitatione & motu ventus emergit ac flatus, quibus singulis momentis corpora nostra exposita sunt, ac manifestam mutationē sustinent. Concipiuntur autem intra corpus nostrum flatus & ventosi spiritus, partim ab externo aeris impulsu, partim ab esculentis & potulentis, quæ assumta flatus pariunt, ac ventrem distendunt: vt sunt fabę, pisa, cruda olera, rapæ, radicula, fructus arborei, mustum, zythus & cereuisia recēs, ex quibus orti flatus ventriculo negotium facessunt, atq; cum intestinis, tum hypochondriis seu præcordiis molesta sunt. Hi vt etiam qui inter edendum spiritus subingredi solent, vbi auide & confertim cibum potumq; ingerunt, ructibus aut emissis postico flatibus discutiuntur Quod si diutius corpori immorantur atq; inhęrescant, aut vlli parti infixi dolores inferant, foris calorifica fomenta adhibenda, intus vero quæ discutiēdis flatibus sunt idonea: vt sunt cuminum, lauri baccæ, anisi, fœniculi, cari semē, vinum meracum, nempe Creticum, quod Maluaticum vocant:

Aer & vētus valetudini vel officiunt, vel prosunt.

Vnde flatus in corpore.

Auide bibere flatibus corpus distendit.

Quæ flatus discutiunt.

> *Hic siquidem venti luctantes agmine facto*
> *Qua data porta ruunt, ac terras turbine perflant.*

Ex Æneid.

Ceterum cum externi flatus magna ex parte nobis sint infesti, effectuq penetrabili valetudini officiāt, de iis potissime habebitur sermo. Siquidem illi se modo tacite ac latenter in corpus insinuant, modo palam ac violenter ingruunt, atq. hominibus, armentis pecoribus, satis messiq triticeę, herbis, arboribus infesti sunt, ac damna inferunt. Promanat aūt atq; effunditur ventus ex aere auraq; concitata ac commota, quo fit vt modo placidus sit, blandus ac suauis, modo validus atque impetuosus pro ratione aeris tranquilli, vel agitati. Sic vt ventus non aliud

Vētorum origo.

Ventus quid.

ſtatui poſſit, quam effluxus atq. effuſio cõmoti aeris qui vires & alimenta concipiat ex terrę exhalatione & vaporibus. Vel, vt Victruuius ait: Ventus eſt aeris fluens vnda incerta atq; inſtabili vi incitata. Quod ipſum cum deſignaret Seruator, Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde prodeat & quo ſe proripiat. Sumta ſiquidem ſimilitudine ab externo flatu Nicodemum inſtruit, qua vi, & quam arcano effectu Dei ſpiritus hominũ mentes afficiat. Vt n. ſpiritus aereus non cohibetur, nec cõquieſcit vllius arbitrio, ſed inſtabilis eſt & inquietus, ſuoq. impetu fertur, atq. hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffuſus ſonitu effectuq. ſe prodat, non viſu, rebus terrenis nunc ſalutaris, nunc exitioſus: ita ſpiritus diuinus tacito atq. ineffabili afflatu humanas mentes pulſat, agitat, impellit, rapit, inflãmat, incitat, transformat, atq. homines ex carnalib. ſpirituales efficit. Vt autem mẽs atq. humanus animus diuino ſpiritu ſubſiſtit ac fouetur: ita corpus hoc ſpirabile atque animale externo aere ac ſalubri aura non minus, quam cibo ac potu recreatur. Eſt enim aeris ac ſpiritus, quẽ hauſtu intra corporis noſtri receſſus concipimus, non minus, quam alimentorum vſus neceſſarius: abſq. iſtis enim aliquouſque ſubſiſtere poteſt humana natura: nam ſeptenis nouenisq. diebus, vt aſſolet, inedia tabeſcentibus, abſq. vero aura circumfuſoq; aere ac flatibus, ne tantillo quidẽ momẽto perdurare poterit, quin ſuffocetur. Quo autẽ is purior ſit, ac minus habeat contagii, eo corpori ſalubrior ac magis ſalutaris. Si enim aer cõtagioſus ſit ac peſtilens, cibo vitioſo ac venenato eſt nocentior. Siquidem cibus vomitu excuti poteſt, ac caloris naturalis beneficio concoqui: at ſpiritus auraq. peſtifera nõ facile domari poteſt aut cõfici, vbi intimos corporis receſſus occupauit; nam cõfeſtim cor ac ſpiritus vitales inficit opprimitque. Quocirca commu-

Ioan. 3.

Locus Euangelicus explicatur.

Spiritus diuinus aereo ſpiritui comparatur.

Inedia quando pernitioſa quouſq.

Spiritus vitioſus alimento nocentior.

communis hic aer (qui respirationi subseruit, & cuius adminiculo spiritũ hinc inde reciprocantẽ producimus atq. attrahimus) accurate obseruandus est. Nec minor habẽda ratio, in stabiliẽda sanitate ventorum, qui ab aere promanãt ac diffunduntur, non solum in libero apertoq. aere, cui subinde nos exponimus, sed etiam in cõstruendis erigendisq. ædibus, constituendis porticibus, vestibulis, fenestris, ostiis, omniq. prospectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus se ingerũt, quo salubri aura nos reficiant, nõ offendant graues atq. insalubres halitus. Quod cum Hippoc. in peste quę totam Asiam depopulabatur, ac Gręciam exhausit, studiose obseruaret multa hominũ milia ab illa vindicauit. Marcus quoque Varro cum Corcyræ esset, in omnibusq. passim ædibus ægroti decumberent, inducto fenestris nouis Aquilone, atq. obstructis quę Austrum admitterent, ianuaq. permutata, comites ac familiam incolumes reduxit. Sic apud Belgas maritimos, quoniã multæ ciuitates Austro atq. Africo sunt oppositæ, homines plurima anni parte ægrotãt, ac pituitę fluxionibus sunt obnoxii. Quo spectat illud Victruuii: In insula Lesbo oppidũ est Mytilene magnificenter ædificatũ atq. eleganter, sed positum nõ prudenter, in qua ciuitate Auster cum flat, homines ægrotant, nam is ventus putredinis caussam præbet: cum Corus Circio affinis ab occasu solstitiali spirans, vulgo *Noordtvvest*, homines tussiunt: cum Septentrio atq; Aquilo, restituuntur in salubritatem. Ex quibus liquido apparet instabilis ventorũ impetus humanis corporibus morbos inferre, ac valetudinẽ deteriorẽ efficere: quos si euitare atq. excludere liceat, minus morbis quemq. tentari cõtingat: aut si forte ex caussa aliqua cõtracti fuerint, vbi flatibus noxiis aditum præcluseris, expeditius sanescũt ac cõsopientur. Veteres, quoniã quatuor sunt cęli regiones ac limites,

Obseruatio in constituendis ianuis.

Hippoc. in peste consilium.

Varronis in peste consilium.

Lib. 1. cap. 5.

Venti cardinales quatuor.

totidem conſtituerunt ventorum diſcrimina, quos eleganti carmine complexus eſt Ouidius:

Metam. lib. 1.

Eurus ad auroram Nabathæaq; regna receſsit,
Perſidaq;, & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littore ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro: ſcythiam ſeptemq; trione:
Horrifer inuaſit Boreas: contraria tellus
Nubibus aſsiduis, pluuioq; madeſcit ab auſtro.

Alii quibus viſum eſt exactius omnia dimetiri, duodecim dinumerant. Noſtra vero ætas nautarum nauigatione edocta ob vaſtum ac ſpatioſum Oceani ambitum mariſq. mediterranei longiſſimos tractus, duos & triginta ſtatuunt, eoſque in verſoria ac pyxidecula nautica, vulgo (*compas*, exhibitos, continenter intuentur, atq intempeſta nocte etiam, cœloq; nubilo ac caliginoſo, illius vſu & commoditate curſum dirigunt, portuſq; deſtinatos aſſequuntur. Nec eſt recens aut nouitium inuentum hęc pyxidecula, cum Plautus etiam huius meminerit:

Pyxis nautica duos & triginta ventos ſtatuit.

Trinum. Act 4. Scena 3.

Quin tu quod periit, periiſſe ducis?
Cape verſoriam, recipe te ad herum.

Ceterum viris politicis qui à nauigandi conſuetudine ſunt alieni, nõ tam ventorum numerus, quam natura effectuſq. excutiendi Quiſquis n. ex Hippocratis præſcripto valetudini optime conſultũ velit, quadripartitas anni diſtinctiones (quatuor tẽpora noſtri vocant) obſeruet: deniq; ventos calidos frigidoſq;, quibus omnes paſſim ſunt expoſiti. Habent n momenti plurimum ad tuẽdam valetudinem, ac morbos propulſandos ventorum concurſus & aeris cõſtitutio. Siquidẽ non tam corpora, quã animi hominum mutationẽ ſubeunt pro cœli ac ventorũ ratione, ita vt etiã ſani aliter affecti ſint cœlo nubilo ac turbulẽto, aliter ſereno ac placido, aliter ſpirante Zephyro aut Fauonio, aliter ſæuiente Auſtro vel Africo, adeo vt non modo corpora ſint agiliora, ſed

De aere & locis.

Aura & venti corpora immutant.

Animus ab aeris intẽperie vitiatur.

mentes

mentes etiã erectiores, expulſaq; omni moroſitate, magis tractabiles, vbi cœlũ ſuaui vernantiq aura, ac vento placido perfunditur Ceterũ quo ſingula ad amuſſim exigãtur, ventorum nomina doctis ac plebeiis vſitata, cõditiones, vires, effectuſq. obiter perceuſebo, quo quiſque declinare poſſit, quę nocitura videbuntur, atque iis ſe tuto obiicere, quæ ſalutaria fore ſperat atq. innoxia Ab ęquinoctiali ſeu vernali exortu, qui perficitur vbi ſol arietem ſubit, Subſolanus progreditur, *Ooſt* Germanis, *Leuante* Italis, ventus magna ex parte ſalubris, & qui animi mentiſq; nebulas diſcutit, antelucano autem ſubfrigidus eſt, meridie vergenteq; in auſtrum ſole tepeſcit ac languidum calorem concipit, noſtrates *Lau oſt zoel* vocant, cum corpora non æſtu immodico infeſtantur, ſed flaccido calore tepefacta langueſcunt ac nauſeant, Belgæ *vvanluſtich* vocant; Corn. Celſus atq; Ouidius Egelidum, cum inquit:

Subſolani venti qui ab ortu progreditur, effectus.

Lib. 1.

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum.

Æſtate aũt media, vbi ferueſcit ſol, æſtum Subſolanus excitat, ac flauam bilẽ accẽdit, ex cuius inflammatione febres ardẽtes pullulant. Hyeme vero paulo mitior eſt, ac minus quã aquilo, aſper ac rigidus. Eurus orientali vento affinis, effectuq. proximus, ad læuam verſus meridiẽ nonnihil declinat, ſic dictus, quod ab auris procreandis mouẽdiſq. diluculo, orto primum ſole, moueri incipiat, vulgo *Ooſt Zuydt Ooſt*, nam in illo cœli cardine apeliotæ ſeu ſubſolano adſiſtit, nõ longo interuallo proximus. Æſtiuis autem menſibus feruidus eſt, vrenteſq. febres excitat: & quod in Belgica à me ſępius obſeruatũ eſt, graſſante morbo aliquo populari, vt illo ſpirãte aſſolet, carbunculos ac tumores cõtagioſos in inguine & ſub alis parturit, rubenteſq; puſtulas atq; exanthemata quę in extima cute efflorеſcunt atq; ebulliunt: cum enim tepidi caloris ſit particeps, admixta ſcilicet nõnulla

Euri locus & effectus.

Eurus aliquando peſtis cauſſa eſt.

humiditatis portione, aliquam putredinis atq; inflãmationis caussam sanguini præbet. Hybernis vero mensib intentissimũ frigus adfert, quod plerũq; nix subsequi solet, ac rigidissimę pruinæ, adeo vt qui huic vento se exponunt, ægre nares, faciem, oculos, genas, à penetrabili vrentiq; frigore tueri possint: quæ vis & vulturno adscribitur vento violento ac præferoci, quẽ in eodem ordine nõnulli collocant, tametsi paulo ab euro digrediatur. Proximũ locum versus meridiem sortitur Euronotus *Zuydoost*, qui ęstate magna ex parte serenus est, tametsi nonnunq̃ non modo aera, sed etiam mentem nebulis ac caligine offundat: cum enim aliquãdo turbulentus exsistat, animo melancholiã adfert, sed quæ facile discutitur. Siquidẽ non acer est aut acerbus in cõcitandis humoribus, vt pleriq. alii. Vt aũt marini fluctus ventorũ violentia intumescunt atq. attolluntur: ita quoq. in humanis corporibus eadẽ vi agitantur humores atq exæstuãt, quorũ vapores ac fumi sursum delati, mẽtem inquietã reddunt, animumq. morosum, difficilem, querulũ, pręfractũ, durum, intractabilem, adeo vt subsistente illa affectuũ intemperie, non facile ab huiusmodi hominibus quicquam impetraueris, aut possis obtinere, præsertim muliérculis aut auaris seniculis: qui cum sint suspiciosi, odorantur plerosq insidiosa quadã ciuilitate aliquid venari ac captare, quos indignatione quadã repulsos maledictis onerant, nisi forte tempestiue atq. in tẽpore, quod omnium primum est ac præcipuum, accesserint. Sunt enim qui dextre sua negotia perficiunt, ac captata occasione, arreptaq. opportunitate,

> *Pertentant aditus, & quæ mollißima fandi*
> *Tempora, quis rebus dexter modus.*

Quocirca cũ multa sint, quæ naturę humanę conditionem permutare sunt idonea, tũ maxime ventorum concursus auræq. instabiles motus, quorum impu su

Eurus hyeme frigidißimus.

Vulturni natura.

Euronoti effectus & status.

Simile a marinis fluctibus vento agitatis.

Venti etiã animo intemperiã adferunt.

Opportunitas captanda.

Ex Virg. desumtũ Æneid. lib. 4.

impulsu nō modo corpora, sed spiritus animalis incommoda percipit, ipsaq. mēs intemperie quadam afficitur, adeo vt pro aeris ac flatuū varietate, modo nubila exsistat ac turbida, modo serena, placida, sedata: quanquā victus vitęq, intemperantia multum momenti adferat in constituendo corporis habitu, fouendisq. affectibus. Inter vētos autem qui hominibus maxime infesti sunt, ac valetudini officiunt, Austrum refero *Zuydt*, natura effectuq calidum ac humidū. Eo siquidē flante terra madescit imbribus, atq. humore affatim perfunditur, quo fit vt corpora promtissime putrescant, atq. humorum corruptelas cōcipiant, catarrhos quoq. excitat ac defluxus in fauces, vocalē arteriam ac pulmones, hinc coryzæ, raucedines, tusses, morbi comitiales, vertigines, lethargus, apoplexia, lippitudines, surditates, aurium tinnitus, multaq alia quæ cumulate spirāte Austro emergunt ac scaturiunt. Obseruaui aūt sæpius diuturno eius flatu grauidas abortire, ac partum excutere, abortoq. immodico profluuio periclitari. Cū n partes corporis, ligamēta, nerui, musculi, mēbranæ, ansæ, omēta quæ gestādo oneri inseruiunt, flaccescere incipiāt, ipsumq. vterū cōcepto humore nimio, lubricum fieri ac sensim dilatari cōtingat: fieri nequit, vt natura onus perferat, ac legitimū gestationis tēpus assequatur, præsertim vbi post siccitatē ac squalores humida tēpestas inciderit, quæ cū siccis ac biliosis corporib. nō incōmoda, tū pituitosis atq; humidis, nēpe pueris ac mulieribus, quiq. palustria atq. vliginosa loca incolunt cum primis noxia: eoq; fit vt infantes atq. impuberes implacabili tussi infestentur, *Kindhoest* Belgę vocant ꝙ singultu quodam prodeat, nullis admissis induciis, aut respirandi spatio. Cum.n. continenter ac laboriose, nullaq interposita mora tussiunt: irritus tamen est conatus, nec quicquam proficiunt, adeo vt intercepto occlusoq;

Auster instabilis.

Auster quos morbos excitet.

Austri incōmoda in excutiendo partu.

Auster biliosis nō incommodat.

Auster pituitosis noxius.

Tussis a liquido humore molesta.

Tussis pueros strangulans.

anhelitu,suffocatio immineat,atq obturatis spirandi fistulis anima ac spiritus qui vltro citroque commeat ac reciprocatur,postico prodeat erumpatque nō sine maximo vitę discrimine,nisi natibus vtroq; genu arcte cōpressis illū cohibeas ac reprimas: quo spiritus qui inuerso ac præpostero tramite sibi viam molitur,atq aliūde erumpere gestit, resiliat, adsuetasq; spirandi fistulas repetat Contrahitur autē hoc tussis genus ex humore tenui ac fluido, qui nō conglobatur aut cōcrescit, sed in pulmonis cōceptacula effunditur ac diffluit, adeo vt naturæ vis ac facultas tam liquidū excrementū nec coarctum aut concretum expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ aut alterius liquoris in tabulā aut planitiē effusa nō coit, sed diffunditur ac dissipatur, ita vt primorib. digitis prehendi nō queat:ita humoris è capite in fauces ac vocalem arteriam , pulmonūq; fibras delapsus subduci nequit, quanquā natura continenti tussi hunc excussisse laborat., sed frustra: quoniā ob tenuitatē contactum subterfugiat atq: elabatur : crassa quoq; pituita,quę tanquā viscus pulmoni inhæret,nō minus,quam tenuis, homines fatigat, sed nullo strangulandi periculo. Hos itaq. morbos ac valetudinis incōmoda austrini flatus corporibus inferunt,multisq aliis caussam prębent ac seminarium. Siquidem liquefactis diffusisq; vndique humoribus tumores, articulares,ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ singulæ corporis partes ad omnes functiones ac munia reddūtur inidoneæ. Quod vero ad internas vires atq animi munera attinet:mens,flante austro,lāguida est, demissa,stupida, deiecta,somniculosa , & quæ oscitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis se profert ac vires exerit. Siquidem obseruamus, spirante Noto, in ædibus omnia flaccescere ac madida esse,lintea, lodices,tegeticulas, stragula, papyrū, membranas,char-

Simile à re liquida & fluida.

Auster articulares dolores mouet.

Auster animo grauis.

tas geographicas, reliquamq supellectilem: paludes quoq ac stagna, amnes, flumina, oceanum, turbida spectari atq. vmbrosa. Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, splēdida, defœcata, ita vt fundus sit conspicuus, omniaq in imo se spectanda proferant. Simile quiddā accidit in sanguine & humorib. quorū sordes & fęces emergūt austrinis flatibus, ac menti caliginē inferunt, recōdunt vero se ac subsident, flante vel subsolano vel Zephyro, aliisq vētis placidis perspirātibus, hinc maxima in animis hominum alacritas, mentisq. erectio, vbi cœlū solis splendore nitescit: maxima cōtractio, animiq. mœror & deiectio, si quādo aura caliginosa est ac nubila, ventiq. turbulenti sæuiunt. Simili ratione imminentibus pluuiis, spiranteq vel Noto, vel Africo, cloacæ, stagna, paludes, foricæ, latrinæ, aliaq. loca proluendis sordib. destinata, graues halitus effundūt, atq. esculēta quæq vitiant, ita vt minus diu asseruari possint.

Auster omnia obnubilat, Aquilo serenat.

Aer serenus mentē exhilarat.

Noto spirante paludes olida.

Venti collaterales atq. intermedii, qui à meridie nōnihil declinant, ac versus occasum hybernū paululum deflectunt, pares cum Austro & Africo vires obtinēt, inter quos refertur Libonotos atq. Austro africus *Zuyd, Zuydvvest*, ab illa enim cœli plaga proruit ventus turbidus ac nimbosus, nō minus corpori, quam animo mentiq. infestus: habent enim eam vim flatus impetuosi, vt humores in imis visceribus, velut sentinā in nauibus, cōmoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies concipit, affectibus cōmouetur, incandescit, tumultuatur, inquieta est, ac non secus, quam oceanus, ęstuat ac feruescit, ita vt spiritus quoq. aerei ac mali genii aliquando se tempestatibus ingerant, ac faces ministrent, mentique humanæ se tacite ac latenter insinuent, eamq; vexent, lacerent, exagitent. Vulgare est autem apud Belgas plerosq. emotę mētis, & quibus sensus diminuti sunt, aut spiritus animalis vitio-

Libonoti & Austro africi natura.

Genii mali ad inferenda damna præsto.

Mens quibus vacillat ab aere cito offendūtur.

sa aliqua qualitate imbutus, triduo etiã antequa
tempestates ac venti ingruãt, tumultuari omne
vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac c
cursare modo silentes ac taciturnos, modo clam
sos, atq; obstrepentes, ita vt vulgus dictitare sole
Suborituram aeris intemperiem, atque, vt fere as
let, imminere tempestates, imbres, procellas, tur
nes. Econtra vbi sudum est cœlum, ac tranquillu
ventisq. placidũ exsistit: omnibus se comes præben
blandos, suaues, affabiles, festiuos, lepidos, sic tan
vt ridiculos subinde mores ac facetos exprime
non desinant; ex quibus facile coniecturam feceri
quo sint corporis habitu, qua mentis cõstitution

Africi natura.

Ceterum inter ventos, qui in Austri cõfinio co
stituti, ab occasu hyberno perflant, nullus Afric
vulgo *Zuydt west*, impetuosior, aut procellis fœcu
dior; nã tonitrua ac fulmina æstiuis mensibus pro
fert, sęuasq. tempestates parit, adeo vt culmina co
uellat, sata prosternat, naues in vada ac scopulos ill
sas, ad naufragia impellat, ęstate tamen, quã hyem
minus diuturnus: vt enim subito exoritur, ac fur
bundus est; ita confestim desinit, ac cõsopitur: acui
autem huius iras ventus ille, quem Horatius Iapig
vocat, *west Zuyd west*, omniaq exasperat, & sæuior
efficit: qui etiam magna anni parte stationem suan
constanter tuetur, expulsisque aliis ineunte hyem
continenter spirat, maximo nauigantium incõmo
do: ęstate autem media magis placidus est, ac minu
turbulẽtus. Qui vero ab æquinoctiali occasu se pro

Iapix vẽtus.

Fauonii natura.

ferunt, nẽpe Zephyri ac Fauonii, *west*, Italis *Ponen
te*, ineunte vere atq; hirundine prima placidi sunt
amœni, blandi, suaues, quique omnia fouent ac re
creant: siquidem moderato Solis calore tepefacti
stirpes ac flosculos eliciunt, omniaq; rediuiua præ
stant, ac renouant, adeo vt etiam sanguinem ac syn-
ceros humores, qui hyeme delituerunt, proferant,
discus-

discussaq; mœstitia atq; animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant. Desinente tamen autumno, annique circuitu in hyemem inclinato, venti occidentales inclementer sæuiunt, terrasq ac maria, turbulenta tempestate cõcutiunt: in excitandis vero morbis frigidis ac pituitosis non minus quã Austrini flatus, noxii sunt ac perniciosi. Venti autẽ Occidenti ac Septentrioni confines ac finitimi tres enumerantur, Corus siue Argestes, *West noordt West*, Circius ab occasu solstitiali *Noordt West*, Thracius *Noordt, noords West*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt, diruptisque ac conuulsis aggeribus oceanum in continentem longe lateque deuehũt; duabus autem anni partibus potissimum vigent, declinante autumno, atq; aduentante vere: præsertim mense Martio; quibus temporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina è sublimi deiiciunt, ita vt vno temporis momento, aut perexiguo saltem interuallo tres illi inter se cõglomerati, proruant, magnaq detrimenta hominibus, satisq. inferant. Emergunt autem ex iis ac plerisq; aliis repentini, subitiq. flatus, qui in cõcitatissima aeris intemperie, ignitos globos, ardentesq. faces eiaculantur, vt Præster, Ecnephias, ventusque Typhonicus Paulo Apostolo infestus. Obseruata sunt hæc superioribus seculis, cum aliis, tum maxime Virgilio, qui ea hisce versibus complexus est, quæ singulis anni temporibus non sine insigni clade atq; annonæ iactura nobis obueniunt.

Cori & eorum qui illi affines sunt natura.

Act. 25.

Quid tempestates autumni & sidera dicam?
Atq; vbi iam breuiorq; dies, & mollior æstas.
Quæ vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver,
Sæpe ego, cum flauis messorem induceret aruis
Agricola & fragili iam stringeret ordea culmo:
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ grauidam late segetem ab radicibus imis,

Georg. lib. 3.

Sublime expulſam eruerent, ita turbine nigro,
Et pluuia ingenti ſata læta, hominum labores
Diluunt.

Corporibus quoq. quæ non minus, quam culmina conuellunt, multos morbos inferunt. Siquidem vere & autumno, tum præſertim mēſe Martio, articulis, neruis, muſculis, membranis, tēdinibus punctu-ras, rigores, cōtractiones, palpitationes, laſſitudines vlceroſas accumulāt, ita vt ſic affecti, futuræ tēpeſtatis prognoſtica edāt, & qualis ſit exoritura aeris intemperies, indubitanter denuntient ac præſagiant, noſtri *vveervvys* vocant, hoc eſt, euenturæ tempeſtatis præſcios, quales fere ſunt valetudinarii, quiq; morbida ac ſicoſa cadauera circumferunt. Et quemadmodum huiuſmodi venti morbos ac febres, multaq; valetudinis detrimenta adferunt, ac ſanitatem vitiant: ita ſolo fœcundo ac fertili, excultiſque agris ad ſementem atq. vberem meſſem officiunt. Terra ſiquidem non minus vento rigido perflata, quam pluuia triſti atque inſuaui madefacta, non ſalutares herbas, ſed lolium, zizania, ſentes, carduos, lappas, tribulos, vepres profert, quæ ſata ſtrāgulant, niſi ſedulo exſtirpentur. His proxime adſiſtit ſeptentrionalis *Noordi*, Italis *Tramontano*, nonnullo ad ortum progreſſu, Aparctias *Noordt, noordt ooſt*, aquilo ſeu boreas ab æſtiuo ac ſolſtitiali ortu medium locū tuetur, *Noordt ooſt*. Cæcias vero *Ooſt, noordt ooſt*, ab Aquilone Subſolano ſeu Apeliota ſtipatur. Septētrionarius natura effectuq; frigidus & ſiccus exſiſtit, magna ex parte ſerenus, licet aliquando pluuius, mitigat autē Cori ac Circii ferociam: vbi enim plus ſatis ſæuitum eſt, ac iam propemodum ſunt defeſſi, in ventum Septentrionalem fere deſinunt, ſic vt mox aura miteſcat, ac tempeſtas ſopiatur: quocirca vnice eo tranſferri cupiunt hos vētos indigenæ; nam ſi verſus auſtrum ferantur, recrudeſcit intemperies ferocius, ac

Valetudinarii aura iniuriis obnoxii.

Aura rigida ſatis noxia.

Septentrionalis venti natura.

ruiſus

rursus nouas vires cõcipit; quo fit vt quotãnis multæ rostratæ naues, ac vastæ holcades periclitentur, atq. in ipso fere portus aditu in breuia & syrtes, vadaq. cæca ac latentia illisæ dissoluantur, incredibili mercium iactura ac dispendio. Quocirca ventus Septentrionalis, non solũ Coro & Circio salubrior, sed etiam sedatior atq. in concitandis ciendisq. tempestatibus mitior: tametsi hybernis aliquando mensibus rigidus sit, ac violẽter spiret, quo fit vt catarrhos excitet, pleuritides, atq. anginas, sed alia, quam Auster, ratione. Siquidẽ spirante Noto humores liquefacti, sponte dissoluuntur, atq. è capite in subiectas partes defluũt. Septentrionali vero atq. Aquilonio flatu, quoniã constringi contingat musculos ac mẽbranas, pituita exprimitur, quemadmodum cõplicatis cõpressisq. in pugnũ digitis, ex spongia aquam extundimus. Quacunq. autem anni parte hi venti spirant, frigore corpora afficiunt, meatus constipãt, aeris cõtagia dissipant, coactoq. intus calore natiuo, concoctioni auxiliãtur. Cum autem Austrini flatus, dissoluta corporis compage, membrisq. languore ac veterno affectis, homines somniculosos efficiant, oscitantes, flaccidos, veternosos, nauseantes, desides atq; ad obeundas vllas functiones aut exercitationes imparatos. Tum Aquilonii, Hippocrate teste, agiles præstant, viuidos, erectos, alacres, gesticulosos, atq; ad quiduis aptos, præsertim quibus habitus est humidior, iis enim naturæ munera ac functiones melius perficiuntur, omniaq. salubrius procedunt, quemadmodum siccis aridisq. corporibus, humidus cœli status salutaris; eo enim minus frigore rigent, aut vruntur calore. Cum itaq; duo isti venti Auster & Aquilo, illisq; vtrinq; affines in tota fere Europa vicissitudines anniuersarias constituant, præ ceteris hos obseruãdos censeo: nullus enim ventorum per totum anni circuitum spirat constantius: siquidem

Auster & Aquilo diuersa ratione catarrhos mouent.

Simile à spongiæ compressione.

Lib. 3. Aphor.

Auster & Aquilo præcipui in mouendo aere.

cessante sopitoq. altero, alter exoritur, suamque stationem tuetur: tametsi ceteri paulo ante memorati suas vices etiam sortiantur, sed qui celerius cõquiescant ac desinãt Quocirca horum vtriusq habenda ratio, non solum in tuenda valetudine, profligandisq. incõmodis, sed cum iter ingredimur, aut cum terra mariq. nos aeri committimus Hoc enim longa obseruatione compertum habeo, Aquilonem noctu exortum non esse diuturnum, aut stabilem, nec triduo in ea statione atq. iis excubiis consistere: quod, Aristotele teste, etiam Homerus, dum Vlyssis errores prosequitur, indicauit,

Aquilo quando minus diuturnus.

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat:

Quod eo fit, quoniam exhalationes ac materiã minus copiosam sit nactus, quibus subsistere possit ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atq; agitatio aeris qui ventum efficit, ab eoq vires & incrementa concipit, debilis est, imbecillis, tenuis, exiguus, ita vt vires desint, quarũ adminiculo progredi posset ac se diutius proferre efficiq. diuturnus. Vt enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magisque diuturna facit, atq; insultum producit: ita vehemens aeris concitatio, atq. exhalationum vaporumq. qui è terra emanant, creber densusq. concursus ventos exasperant, atque illos cum violentos, tum diuturnos efficiunt. Et quemadmodum ignis cõfestim exstinguitur, vbi arida nutrimenta desiderantur, ac fomites desinunt: ita Aquilo intempesta nocte, vel ipso noctis crepusculo exortus, mox euanescit, ac stationem deserit: eoq. fit vt exercitati nautæ non temere Aquiloni fidant ad primum intuitum, nec quidquam aggrediantur, nisi triduanus sit: cum Auster primi diei exortu spem fulciat nautis, diuturnum fore ac spiraturum constantius: Quod ipsum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate

Simile ab insultu febrili.

Simile ab ignis fomite ac nutrimento.

Pilotæ

lotæ & Admiraldi dicuntur, Prouerbio designãt, *Pilotæ seu naucleri ventorum obseruantissimi.*
ότ☉ πρῶτος, Βορέας τρίτος.

Cui sentẽtiæ cum esset addictus Andreas ab Au-*Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.*
a architha lassus, h.e. Cęsarianæ classis apud Genu-
ises præfectus, Carolo Imperatori eius nominis
uinto id obseruandum consuluit. Siquidẽ cum in
fricam expeditionẽ meditaretur, ac Cæsar ad pri-
um Aquilonis cõspectum, Mauros adoriri tenta-
t, admonuit alter, non incitandas triremes, nec
assem mari committendam, nisi Boreas seu ven-
is Aquilonius triduum substitisset. Austro vero in-*Andreas ab Aurea quid Carolo Cæsari consuluit.*
uente, euestigio, primaq luce in altum ducendas
aues, ac confestim, nullaq. mora, si omnia adorna-
sint, suisque armamentis abunde instructa classis,
auigationem instituendam, velaq exponenda fla
bus: non enim metuendum, ne mox desinat, aut
iinus futurus sit diuturnus: cum fere nebulis den-
sq. nubibus fultus, ac caligine stipatus, diuturnita-
s ac constantiæ spem præbeat.

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo à de-*Cæcias cuius naturæ.*
tra proximus, minus Aquilone violẽtus est, aut so-
orus, nec frigore tam penetrabili flatuq rigido, ꝙ
oli sit vicinior: conuoluit aũt ac conglomerat nu-
es, illasq conglobatas ad se allicit, quoniam retor-*Cæcias qua ratione nubes trahat.*
e aliarum nubium vel montium obiectu resiliant:
uod in fluminibus, atq. amnibus, ipsoq oceani flu-
u sæpius obseruaui, in quibus non continuato cur-
u, obseruatoq; alueo fertur ac voluitur fluctus, sed
trinq. circa littoris oras ac ripæ extremitates refle-
titur ac retorquetur, auerso scilicet ac deflexo cõ-
ortoq; dextrorsum ac sinistrorsum cursu, nec aliã
uius rei excogitari posse rationem video. Ex huius
utẽ venti natura Prouerbiũ manauit in improbos,
Mala ad se attrahens, vt Cæcias nubes; vt nunc pas-*Prouerbium in improbos.*
m factitãt nocturni oppressores, qui cõglobati in
ẽpesta nocte ædes subruũt, atq. excruciato hospite,

adactisq. domesticis ad cōmonstrādum thesaurum omnia cōuasant, ac diripiunt: *kneuelaers* nunc passim appellantur, à violentia quā inferunt, ac cōtorquendis hominū membris. Ceterum vt ex rebus naturæ salubre aliquod documentū eruatur, hoc cuiq. persuasum cupio omnes istos aeris ac naturæ effectus à nutu atq. arbitrio summi opificis pendere, eiusq; vi perfici. Siquidem ignis, grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac spiritus procellarū obsequuntur verbo illius. Ipse enim mittit niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit: qui iacit grandinem frustulatim, atq. efficit, vt omnia glacie constrata sint, tanq̃ planities, adeo vt nemo frigore eorum possit subsistere: ipse eadem, incitato flatu, liquefacit, ac confestim in pluuiam resoluit. Ipse aufert Eurum, atq; in virtute sua inducit Africum. Ipse dominatur potestati maris, motum autem fluctuum eius compescit ac mitigat. Ipse producit vētum vrētem, & arescere facit germina terræ. Patitur quidem Deus mūdum hunc, atque vniuersi naturam ferri, voluiq; suo ordine ac modo, vt initio constituit, elementa, sidera, oceanum, ventorū impetus, veris, æstatis, autumni, hyemis discriminata tempora, sic tamē vt penes eū horum sit potestas & imperiū. Siquidem vbi illi visum est, & expedire videtur, quædā in scelerum vindictam exasperat, ac sæuiora efficit, multasq; clades ac damna horum ministerio hominibus infert, quo mentes sopore oppressas sopitasq. ac delitiis indormiētes excitet; sic enim religionis desertoribus minitatur. Quod si præceptis meis non fueritis obsequuti, persequar vos tabe, morbis, ac febrib. animiq. tædio, ac mœrore: dabo vobis cœlum ferreū, & terram æneam, ita vt nequicquam ac frustra vires consumentibus neq; terra fruges, neq; arbores fructus proferāt. Sic apud alios expostulat cum populo suo: Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine atq; vredine

Psal. 48.
Psal. 77.
Psal. 68.
Agga. 1. & 2.
Deus elementis vtitur ad inferenda damna.
Leuit. 16.
Amos 4.

vredine vos afflixi, vestrosq. hortos, olitueta, vineas, ficeta cõsumsit bruchus & eruca, nec tamen ad me estis reuersi, dicit Dñs: Quo euenit, teste vate alio, vt terra rorẽ, pluuias atq imbres deneget, omniaq; sata ardore, rubigine, grandine infestẽtur. Quæ documento sunt, ac queẽq erudiunt tempestates, nimbos, grandines, tonitrua, fulmina, turbines, ex naturalium quidem caussarũ progressu exoriri, sed quæ recrudescant, atq; homines diuexent atrocius, vbi Deus illos castigatos ad frugem reuocat; qui vbi resipiscente homine factus est placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert, immutat, cohibet, imminuit, omniaque feliciora pollicetur, nempe vberem annonæ prouentũ, agros fœcundos ac fertiles, tempestiuam pluuiã, messem copiosam, trituram, vindemiam, greges, armenta, pecora quæ voto respõdeant, corpus salubre, ac vegetum, vires firmas, facultates ac res familiares stabiles, animum vero impauidum tranquillum, securum, quietum, infractum, & qui fiducia diuinitatis, vnde mentem haustam ac libatam obtinemus, non facile expallescat metu, aut timore concutiatur.

Agg 1 2.

Deut. 18.

Psal. 90.

De pyxide nautica, vulgo Compas, *quam Plautus Versoriã vocat, cuius obtutu atq, obseruatione naucleris velificatio perficitur: & qua vi ac ratione continenter Septentrioni obuertatur.* CAP. IIII.

CVm vẽtorum paulo ante habita sit ratio, eamq; fusius explicasse visus sim: restat vt de Versoria nõnihil proferam: quandoquidẽ nautæ vsu & commoditate nauigationem instituunt, ac longa maris spatia, tractusq; Oceani immensos, deniq locorum situm ac distantiam demetiuntur, & quantum viæ peractum sit, & quid restet peragrandũ, exactissime explorant, omniaq ad hanc pyxideculam, tanquam amussim, exigunt: quam vim cõsequitur ex magnetis aut lapidis Lydii attritu, qui singulari vi pollet in attrahendo ferro, nisi oleo aut pingui aliqua re ob-

Versoria Septẽtrionis index ex vi magnetis.

litus sit, tūc enim id respuit: hic nostratibus *Zeylsteen* vocatur, quod eo cursum naurę instituant, ac secure velificentur. Subest huic pyxideculę rotula quędam versatilis, papyracea, piana, circinatæ rotunditatis, tenui ab bipartito ferramēto suffulta, in cuius centro seu medio turricula ęnea acuminata (nam ferrū rei effectum eo loco impediret) affixa est, quæ stylo aut cuspidi acutissimę insistit, eoque hinc inde in æquilibrio voluitur, atq vbi conquiescit, pars illa quæ lilii imagine inscripta est, & in quam ferramentum magnete confricatū desinit stabiliter Septentrioni obuertitur, polumq. arcticum respectat, quocunque etiam contorto clauo nauis impellitur: producuntur aūt in huius rotulæ circulo à centro ad circumferētiam æquali distantia duæ & triginta lineæ, quæ & ventos ac cœli cardines designant, terræq ac maris spatia portubus distincta cōmonstrant, ac numeratis reuolutis clepsydris, aut, vt nūc vsus est, defluente arena, clepsammis, quantū itineris emensum sit, & quid emetiendum, quantoq. interuallo à loco quo properant, absint, exactissime dinumerant ac metiūtur. Qua aūt vi magnes in versoria hæc perficiat, qui ex aduerso Septentrioni se opponit, eamq; cœli partem obtuetur, non facile ratione expediri potest: quāquam multorum ingenia anxie torserit huius rei inuestigatio. Sunt qui in mutuū cōsensum ac concordiā referant, qua alter alteri similitudinis ratione qua perficitur attractio, mirifice afficiatur, sic vt magnes odoretur ferrum in montib. Septentrionalibus, ex quibus erutus est, non secus quā vultures, naturæ sagacitate, cadauera maxima locorum distantia, biduo etiam, vt pleriq. opinantur, antequam cędes facta sit. Multa autem effici occulta, abditaq. facultate, quorū non facile ratio iniri potest, palam est, ita vt effectum rei conspiciamus, caussam vero ignoremus. Sic rhabarbarum & scammonium flauam

Oleum magnetis vim attrahendi eripit.

Versoria ex quibus constet, eiusq. descriptio.

Nautæ clepsydris vtuntur.

Magnes qua ratione ferrum alliciat.

Simile à vulturum sagacitate

flauam bilem expurgant: epithymum, polypodion, sena humorem melancholicum: agaricus pituitam: succinum, Gagates lapis; adamas festucas ac paleas allicit. Argentum viuum auro afficitur, eiq; maritari gaudet. Quam vim etiam herbis inesse spectamus, ita vt nonnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur: aliæ inter se diffideant, ac contactũ alterius respuant. Simili quoque effectu & inclinatione magnes ista perficit in hac pyxide, ac solariis minutis, quibus iter ingressi ad solem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, nõ rubigine vitiata, hoc lapide confricata est, quæ semper Septentrioni obuersa polum commonstrat, qui Epibatis, hoc est, viris nauticis *Leye* dicitur, quæ vox à deducẽdo nomen sortita est, vt *Leydesman* ductor & comes itineris cuius adminiculo cursum dirigimus: veterib. Cynosura denominata, atq, Vrsa minor, longo vsu & experientia obseruata æquor sulcantibus, quoniam fixa est, & immota. Vrsa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit, huiusmodi propemodũ verbis: Meas cogitationes dirigo nõ ad illam paruulam Cynosuram, sed ad Elicen & clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore spatio non ad tenue elimatas, eoq; fit vt errem & vager latius. Quo indicat fusissima se cõsectari ac laxatis velis diuagari latius: tametsi certior cursus sit, ac minus deuius qui inspecta cynosura perficitur: quod ipsum Aratus admonuit:

Vnde herbis purgãdi efficacia.

Solarium quod Solẽ commonstrat.

Epibata, ein bootsman.

Cynosura, vulgo Leye, *nautis.*

Lib. 4.

> *Hic Iouis altrices Elice, Cynosuraq; fulgent.*
> *Dat Graiis Elice, cursus maioribus astris.*
> *Phœnicas Cynosura regit: sed candida tota*
> *Certior est Cynosura tamen sulcantibus æquor,*
> *Quippe breuis totam fido sed Cardine vertit.*

In *Phœnom.*

Desumitur aũt Ciceroni hic loquẽdi tropus à nautarũ consuetudine, quorũ alii qui exactissime omnia studẽt dimetiri, oculis in minorẽ Vrsam sunt defixi; alii q minus rigide oĩa obseruant, nec in vllis angu-

Simile Ciceroni à polo desumtum.

stiis sunt constituti, Vrsam maiorem intuentur. Ita Cicero qui non vult arcta atq; adstricta consectari, sed latos ac spatiosos rhetorum campos obambulare elicem seu maiorem vrsam sibi, tãquam scopum defigit, ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus concluditur: securior vero est velificatio & certior, minusque digreditur extra stationem nauigiũ, vbi vrsa minor, (quæ proprie nostratibus, Polus dicitur, populari voce *Leye*, hoc est, ductor in dirigendo cursu) inspicitur. Nostri vero na ıɩleri præter polum quem non oscitanter obseruant, pyxidem hanc versatilem cõtinenter intuentur, cuius vsu & cõmoditate etiam intempesta nocte ac densissimis tenebris, atraq. caligine, clauo affixi nauem dirigunt. An autem hoc instrumẽtum nauticum superioribus seculis exstitit, an nostro id æuo excogitatum, nõ ausim certo pronuntiare: hoc tamen mihi persuadeo, Plautinam illam versoriam aut eandẽ esse cũ hac nostra, aut illi affinem: quanq̃, vt opinor, hæc pyxidecula nostro iam tempore magis exculta sit, elimata, expolita, omniaque exactius demonstret. Cum autem Pœni ac Carthaginenses nauigandi periti vltra bis mille annos non solũ maris mediterranei portus ac littora frequentarẽt, sed in Oceanum longius progressi, instructissima classe totum Mauritanię ambitũ perlustrarent: verisimile nõ est, huius rei vsum illis defuisse: ne cõmemorem Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele teste, maxima olim erat negotiatio ac nauigandi peritia: ac præter hos, Solomonis naucleros qui classe per mare rubrũ ac sinum Persicũ deducta aditus in Indiam patet (Ophir Iudæis appellatã) immensam auri vim ac simias, pauones, elephantos, gemmas adferebãt, vt nũc Lusitani factitant, qui hũc nauigationis cursum vix anni curriculo perficiũt. Quocirca nõ facile cuiquã persuaderi debet illis temporibus ignorata fuisse

Ciceronis locus in Academicis explicatus.

Versoria an recens inuenta.

Carthaginenses nauigandi periti.

Cap. 27.

Regum 3. cap. 10.

fuiſſe hæc velificandi adminicula: præſertim ſeculo tam felici, tantiſq; artificibus induſtriis, ac ſolertibus fœcundo. Fieri autem poteſt: vt ob barbarorum incurſiones, vaſtitates, cædes, incendia, populationes, tam ſalutare inſtrumētum interciderit, exſtinctis etiam oppreſſiſq; artificibus: rurſus, pacatis rebus, ac ſopito tumultu bellico, cura atque induſtria hominum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) poſtliminio in vſum ſit reuocatum. Ita nō deſunt, qui aſſerant multa ſuperioribus annis in vſu fuiſſe, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens excogitata: quod ipſum Solomon conſtanter aſſeuerat. Quicquid, inquit, olim fuit, nunc eſt, & ſimile illi, quod paulo poſt futurū: quicquid factum eſt olim, nunc exſiſtit, & illo intercedente poſtmodum renouabitur. Obiter nihil ſub ſole nouum, & ſi quid velut nouum ac recens oſtendatur, id priſcis ſeculis aliquando exſtitit, nec futura eſt apud poſteros memoria eorum, quæ nūc vigent, quoniam interitura ſunt, ac vetuſtate exoleſcent. Sic nonnulla videtur olim fuiſſe imprimendi ars, vt quibuſdam placet, ex vetuſtis picturis, ſigillis, annulis, numiſmatis, in quibus literarū characteres graphice velut typis expreſſi conſpiciuntur: neq; enim illi ætati cælatores atque artifices defuerunt: quanquam, ſi à veteribus tale quiddam excogitatum ſit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quiſque debeat omnia minus fuiſſe exculta, nitida, ſubtilia, elimata, nec tam ſpectabili literarum varietate exornata atq. expolita. Bombardas quoq. tormentaq. ænea ac ferrea, tum ſclopetas manuales ceteris habiliores: ac magis tractabiles, vulgo *Piſtoletten oft Sincroeren*, quod manu capulo illorum, tanquam clauo, admota, excuſſiſq; è ſilice ſcintillis, in obuios detorqueant, ſuperioribus ſeculis exſtitiſſe, nonnulli ex Virgilianis hiſce verſibus contendunt:

Vidi & crudeles dantem Salamonea pœnas,

Multa in rerū natura exoleſcunt.

Eccleſ. 1.

Solomoni nihil nouum.

Ars impreſſoria an vetuſta.

Bombarda an olim fuerint.

Æneid. lib. 6.

Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi:
Quatuor hic inuectus equis, ac lampada quassans,
Per Gratum populos, mediæq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuûmq; sibi poscebat honores
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum cursu simulabat equorum.

Quanquam omnia ista dubia sint, nec certi quid de iis statui possit, vt quę forte aliud quiddã designent. De versoria vero alia est ratio: cũ enim Polus ac Cynosura, oppositis obiectisq. nubibus, atq offusa caligine oculis nauigãtium se subducat, nec semper sit conspicua, ita vt periculum vndiq. immineat: certo statui potest in tanta olim nauigationis frequentia, illi ætati non defuisse hæc velificationis adiumẽta. Nec me fugit Philãdrum editis in Vitruuium commentariis cumprimis eruditis, in ea esse sententia, vt credat hãc pyxideculam, quæ chalybis ac magnetis vi polum velut indice demonstrat, nõ ita multis retro seculis, in Campaniæ oppido Amalphis fabricatam. Verum ego existimo id instrumentum non inibi, nec eo tempore repertũ, aut nostra memoria excogitatum, sed interpolatum, h, e. renouatione quadam instauratum, illosq. artifices effecisse vt exacte atq ad amussim, nullaque sui parte claudicante nutanteq, perpendiculo seu virgula, verticem cœli, hoc est, polum qui duplici cardine se prodit, indicaret, quo cursu magis secundo atque optato successu quaquauersũ nauis dirigatur, omniaq. ex voto atq: animi sententia perficiantur. Quocirca veterib. huius vsum nõ defuisse, atq illius obseruatione maris spatia cõsueuisse dimetiri, Plautus expresse his versibus indicasse visus est, arrepta etiam nauigãdi occasione, si quãdo res poscat celerem profectionem.

Lib. 10. cap. 14.

Philandri opinio de versoria.

In Merc. Scen. 5.

Si huc item properes, vt istuc properas, factas rectius.
Huc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam.
Hic Fauonius serenus est, istic Auster imbricus.

Hic

Hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.
Ita non est quod quis ambigat, veteribus eundem fuisse huiusce instrumẽti vsum ac commoditatem.

Quid canes agat in rabiem, & quo potissimum anni tempore, & qua ratione iis mederi possis.

CAP. V.

CAnes fidi hominum custodes, ac familiares domesticiq. excubitores in rabiem aguntur vel sole feruido, ac caniculæ ardoribus, vel hybernis mensibus gelu intensissimo, quoniã eo anni tẽpore acui atq. acerbari atram bilem cõtingat, ac virus effundi, quod aspersione cõtactuq. exitiale est ac deleteriũ: æstate quidẽ perusto ab ęstu solis sanguine, qui concepto cõtagioso spiritu inficitur: hyeme vero quod sanguis cõcretus ac conglobatus, quiq. propemodũ coagulatur ac congelascit, cõputrescat, quoniã corpori inclusus non ventiletur: quo fit, vt ab eo grauis halitus & cõtagio emanet, qui spiritus vitales vitiãt ac cõtaminant. Quocirca huic animãti iis anni temporibus semper aqua offerenda, quam subinde lambant, pręsertim cũ per loca ęstuosa, vel nimis gelida exserta lingua hianteq. ore, se viatori itineris comites prębent, quo sanguis dilui possit atq. irrigari, minusq. ardore torreri. Columella, quod & Plinius eius nomine nõ subticuit, censet catulorum caudas post diem quadragesimũ quam sunt editi, castrandas, sic enim tutos fieri à rabie, hoc modo: Neruus est qui per articulos spinæ perrepit vsq. ad vltimam caudæ partem, is mordicus vna cũ postremo articulo prehensus (quod etiam nostrates factitare video) aliquatenus eductus ac protensus abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecoram porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capessit, denique vt plurimi pastores asserunt, rabies arcetur, ab eaque tuti sunt. Alia etiam est cautio ac prouisio, qua obtineri potest, ne canis vnquã efficiatur rabiosus.

Sub astro & gelu canes rabiunt.

Canes aquam exposcunt.

Li. 7. c. 12.
Li. 8. c. 41.

Cauda canum truncata, non rabiunt.

Canis vt à rabie præseruetur.

Vermis linguæ canis eximitur.

Subest linguæ catellorum neruus vermiculi figura rotũda teretiq. forma, vt etiam capiti humano, cuius cerebellum desinit in speciem quandam, teredini, qui ligno innascitur, quam simillimã; hic vermis linguæ exemtus canes à rabie tutos præstat. Nõ dissimilis cõcretio ouillis pedibus anterioribus ac posterioribus inhæret parte, qua terram calcant, vermiculi subrotũda forma, lanuginosa intus ac crinita cõgerie, qualis est in rosarum spõgiolis ac calycibus, quibus semen includitur, molli tenuiq. lanugine implicitum; exemi autem tale quiddã sæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculãti ac carioso ligno inesse solet, aut nucibus auellanis prorsus affine atq. assimile. Quod si quis aut incuria, aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa cõcretio nõ sit exemta, cõfestim nausea ac stomachi dolore afficitur, omniq momento ad ructus ac vomitionẽ incitatur. Persuasum aũt habet promiscua multitudo, venenosum quiddã subesse huic cõcretioni, quod vt nõ ausim certo asseuerare, aut iis assentiri: ita facile crediderim, capillatã illam cõgeriem, pilosamq lanuginem quæ bisulcis fissisq. vngulis inhæret, concoctioni officere, ac ventriculo negotium facessere. Opiliones autem, pastoresq. ouium ea sunt opinione imbuti, nullũ hoc animante in cursu fore velocius, omniaq. quadrupedia pernicitate superaturũ, nisi tale quiddã articulis, quibus se fulciunt, subesset: qua de re quid statui debeat, nõ ausim exserte pronũtiare: hoc tantum testatus, obseruasse me has pecudes fugitãtes, vbi canes ac lupi prædæ inhiãtes, illas insectantur, celerrimo quidem cursu se subducere, sed nõ lõgius progredi, ac mox, respectãtes subsistere ea, vt opinor, ratione, ꝙ præter pauidũ animũ & meticulosum, aliquid illas remoretur pedibus subditũ, & ꝙ anhelosę sint, ac pulmonis vitiis obnoxiæ: ꝙ indicat arida tussicula, qua sub-

Ouillis pedibus lanuginosa concretio subest.

Ouium natura in cursu.

subinde infestantur: quo fit vt longius pducere cursum nequeant. Vt itaq. huic pecori tale quiddã subest, quod illi in cursu morã iniicit: ita sub canina lingua subdelitescit neruosa, atq. vt ita dicã, vermicularis quędã congeries, quæ a vermis specie atq effectu quo rabiẽ infert, λύσσα dicitur, quę vox & vermẽ & rabiẽ significat: Vnde ἄλυσσον herba dicta, q̃ rabiem expugnet, ac canum more furiosos ac lymphatos cohibeat, etiã si ab iis demorsos esse cõtingat. Quod si catellis sectione id eximatur, nunq̃ efficiuntur rabidi, nec quenquam lethali morsu impetunt, minimoq. latratu sunt infesti, inflammatur autem huic animanti, atq. incenditur sanguis melancholicus, aliique circumfusi humores, Caniculæ potissimũ ardoribus, ac cõcepta ex putredine contagio rabiem furoremq. concitat, adeo vt extumescẽte lingua ac neruo qui illi subditus est, os spuma exitiali ac contagiosa saliua redundet, quæ etiam contactu inficiat. Siquidẽ cum hoc animal notos ignotosque indiscriminatim adoriatur, si forte vlli parti spuma aut saliua adhæserit, etiam citra morsum noxam infert ac pernitiem: nisi confestim salsugine eluatur. Cum autem venenati huius morsus multa sint excogitata remedia, tum nullum magis pręsentaneum, quam euestigio dilatare vulnus, ac scarificata cute, cucurbitulas copiosa flamma affectæ parti affigere, mox cataplasma adhibere ex porro, cœpe, allio, eruca, centaurio minori, absinthio, ac butyro salito, melleq; confectum. Vrina quoq; impuberis fomenti loco applicata, virus elicit, necnon Opopanacum, ruta, sal, ficus, brassica rubenti folio, vna cum melle & butyro pistillo subacta, læso membro admota. Nulla autem ratione incidenda vena, rapitur enim imtempestiuo illo remedio virus in habitum corporis, ac continuo vitalia corripit, humoresque ac spiritus inficit. Quocirca quæ venena-

Lyssa vermiculus sub lingua canis.

Canes quando rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiem canis.

Morsus canis vena incisionem nõ exigit.

tos halitus dissipant ac discutiunt, intra corpus exhibenda, nempe Theriaca, mithridation, allium, scordium, Laser quæ vulgo Magistrantia & Ostruciũ dicitur, illiq; affinis Angelica, quæ laserpitio potestate affinis est, radix zeduariæ, ruta, caltha, melissophyllos, Iridis radix exsiccata, inula, ficus, ligni Indici decoctum, ocymum vulgo basilicum, cunula, hyssopus, tymbra, origanum, quorum quodq; vi discussoria pollet, seu diaphoretica, quæ laxatis corporis spiramentis atque excitato sudore virus dispellit ac demolitur, nec patitur in venas dimanare. Nostrates qui mari finitimi sunt, atque Oceani accolæ demorsos a cane rabioso certatim ad mare rapiunt, etiam brutas pecudes, ac septenis vicibus immergunt non superstitione obseruato illo numero, sed vt efficacius virus eluatur: quo & illud consequuntur, vt omnis aquę metus, ὑδροφοβίαν vocant, qua maxime vrgeri solent, prorsus eximatur: nam sic affecti & aquam appetunt, & expauescunt ob mentis alienationem, & quod ratione destituti sint: quo fit vt nullo rerum delectu ac discrimine salutaria respuant, atque auersentur, appetant autem ac ferantur ad noxia; siquidem si bibant affatim, sanescunt: quocirca, tametsi aquam omniaq. liquida exhorrescant, ad potum tamen cogendi sunt, quo virus minus ad internas partes properet ac diluatur. Mirandum autem non solum venena intus exhibita lethale vulnus infligere, sed morsus ictusq. venenatos quæ foris inferuntur, sensim tacitoque ac latenti progessu vitalia corripere, atque ad cor vitæ fontem partesq. principes aditum sibi patefacere. Sic saliua eorum qui elephantiasi, hoc est, vulgari lepra infecti sunt, canis denique rabidi spuma cuti inspersa penetrabili vi perniciem adfert, nisi cõfestim abstergatur, ac locus sale defricetur, adeo vt si partes neruosas, aut per quas arterię deriuantur, laniari morsuq.

Rabiem quæ expugnent.

Oceani vis in morsu canis.

Pauent aquam rabidi.

Rabidis potus non denegandus.

Saliua noxa.

morsuq. vulnerari contingat, vel fœda spumantiq; vligine inquinari, cordi ac cerebro virus communicetur, ita vt cor vitiato spiritu vitali, deliquio defectuque animi periclitetur: cerebrum propter affectos neruos qui ab ipso producuntur, furore, atq amentia mentisque alienatione ac rabie corripiatur. Si vero partes carnosas, quę sanguine ex venis aluntur, affici cõtingat, aut morsu infestari, mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor, reliquaq; membra dimanat, ac quadragesimo die aut paulo serius rabie, metuque aquæ ac pauore tentantur. Hoc autem meminisse expedit, vt dextre ac felici successu affectus huius curatio instituatur, ne temere patiaris vulnus coalescere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbunculis ac bubonibus, aliisq; in peste tumoribus accurate obseruandum; siquidem, si vel scintilla cõtagii inhæserit, incrudescit malum, omniaque efficiuntur sæuiora. Quocirca sinapismo aut puluere præcipitato virus eluendum; id enim vulnus, hiantemq plagam occludi prohibet, atque efficaciter venenum emungit. Interim per interualla ac leniter humores melancholici expurgandi, quo furor vel prohibeatur, vel mitescat, in quem vsum commode ex diluto aut decocto exhibentur, Sena, polypodium, epythimum, helleborus, phyllytis, asplenium, fumaria, buglossus, & præsertim ea confectio quæ Hamech inscribitur, cum syrupo de epithymo ac fumaria, quæ in ceterorum etiam animantium morsibus adhiberi possunt, quorum alii aliis sunt nocentiores.

Virus vt ad interna rapiatur.

Dies quadragesim° rabies expositus demorsis.

Vulnus nõ cito obducendum in morsis.

Sinapismi & pulueris præcipitati vis in morsu.

De auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, si quando in sanitatis vsum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

INter ea quæ hominum cura atq industria e terræ visceribus eruuntur, nihil auidius expetit, humanus animus, qui non solidis rebus inhiat, sed fragiles

Homo caducis afficitur.

fluxas, incertas, fugaces, caducas persequitur ac consectatur, quã aurum: quo tamen expleri, aut prorsus satiari nequit, etiam si id affatim ac cumulate sit cõsequutus. Præcipuus autem auri argentiq. vsus in eo consistit (nam Respub. pecuniæ cõmoditate, vti corpus neruis, continetur, eaq. omnis contractus, stipulatio, nundinę, pacta, conuenta, mercatura, negotiatio perficitur) vt necessitati inseruiat, atq. illa nobis comparemus, quibus subsistit natura mortaliũ, nec vlla in parte carere possit, vt sunt vestes ac domicilia, quib. a vento nos auræq. iniuria defendimus, res familiaris ac domestica, victus frugalis ac moderatus: multaq. alia quibus nõ minus commode, quam salubriter vitam transigimus. Reuocat ad hanc animi trãquillitatem ac frugales rerum vsus homines Horatius, optimus vitiorum castigator; ac cõmonefacit, quid potissimum spectare debeant, quibus fere auaritiæ vitium necessitatis inuolucris tegitur:

Auri sacra fames.
Pecuniæ vsus & necessitas.
Lib. 1. ser. Satyra 1.

Quid iuuat immensum te argenti pondus & auri
Furtim defossa timidum seponere terra?
Nescis quid valeat numus? quem præbeat vsum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde
Queis humana sibi doleat natura negatis.

Quo indicat omnia referẽda ad vsus necessarios, ad vitæ commoditatem, quibus si accedat in cultu nitoreq. corporis decus, ornatus, mundities, & quę viro propria, dignitas, mulieri venustas, non equidem repugno, modo ne nimium exquisita sint, nec in luxum ac delitias deuergãt, sed frugalitatis ac temperantiæ limitibus concludantur, omniaq; honestati ac decoro inseruiant. Ita enim magna ex parte affecti sunt homines vt rebus magnificis ac sumtuosis delectentur; cum natura facilimis, quæq. minimo constant, placari possit. Ceterum his omissis, de metalli huius natura differẽdum, quod multis magnisq; viribus imbutum est. Siquidem aurum cumprimis

Vsus rerũ spectãdus.
Frugalitas in reb. spectãda.
Natura modicis contenta.

primis efficax præſentiſſimam vim obtinet in expugnandis ſæuiſſimis morbis, atq. inſtauranda valetudine, vbi illa collapſa eſt, ac detrimenta acceperit. Nam qui ex Venereo fœdoq. contactu labem cõceperunt, ac contagione inguinum infecti ſunt, eius vſu manifeſto ſubleuãtur. Elephantiaſin quoq. quæ vulgaris lepra cenſetur, expurgat, aut ſaltẽ mitigat: dentes labantes ac minus ſtabiles, putriq. vligine vitiatos firmat, omniaq. oris vlcera ac puſtulas compeſcit: ita quibus os olidum eſt, ac graueolẽtiam exhalat, conſulere ſolitus ſum, vt annulos ex puro ac ſyncero auro confectos, ſubinde in ore geſtent, pręſertim qui ex morbo Gallico inuncti labiorum ac gingiuarum vlceribus infeſtantur. Virus enim eluit, atque eruptiones exſiccat. Quod ſi laminas, aurique ſegmenta ac bracteas carnibus elixas admiſcere libeat, atque huius liquamen valetudinariis exhibere: dici vix queat, quãtopere vires ac vitales ſpiritus erigat. Quocirca macie tabeque confectos, aut immoderata Venere exhauſtos ac delaſſatos huiuſmodi decoctis reficio, vireſq. inſtauro: nec vlla ſui parte hac ratione aurum fit deterius, aut attenuatum, imminutumq. eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant, calenti foco admotum, coniici iubeo minutatim conciſum capum, aut vitulinas carnes, atq. aliquot oui lutea ſeu vitellos, tribus quatuorve lactis bubuli ſextariis perfuſa, admixtis vna cum auri puriſſimi, obriſum vocant, ſegmẽtis, aut torque aureo, efficaciſſimis herbis, nẽpe radice Iringii, ſcolymi, ſiſari, cinarę, carlini, cardui hortẽſis, eaq. herba quæ cũ muſcoſo concreto fruticetur, a flauo ac rutilanti colore, aureiſq. guttis quæ illi inſident, Ros ſolis dicitur; deniq; palmulis quos dactylos vocant, vuiſq paſſis, exemtis vinaceis, ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, ſtillicidio quodam liquor extractus,

Aurũ lepram expurgat.

Auri in cibo vſus.

Aurum decoctione non atteritur.

Sextarius libram & vncias octo complectitur.

Ros ſolis.

ac triduũ ſoli expoſitus,in multos vſus aſſeruari poteſt. Siquidem deliquio defectuq.animi ſopitos erigit,ac ſpiritus reuocat; exſangues,macilentos,tabidos,extenuatos reficit: in Cardiaco vero affectu, ac ſudore Britannico præſentanea vi pollet, atq. in refocillandis cordis viribus cum primis efficax eſt ac ſalutaris,ſi cochleari menſura,aut plus paulo ita cõſtitutis ſubinde exhibeatur: nec minori commodo atq. vtilitate aurum foris adhibetur, vbi cor ingruente externa aliqua, vel interna ægritudine periclitatur,nam præter adſpectum aureorum nomiſmatum atque annulorum, qui nonnunquam ſpecioſa atque amabili gemma decorantur,oculoſq. paſcunt ac recreant, ſi ſiniſtræ manus digitus qui infimo ꝓximus eſt,in cordis affectibus,auro & croci momento defricetur,hominem ſibi reſtituit, etiamſi collapſo atq.intercluſo animali vitaliq. ſpiritu propemodum exanimatus obmuteſcat, nec vllum vitæ indicium proferat. Aurum quoq.candens atq. ignitum, vino immerſum, præcipuis membris robur conciliat, ac facultates natiuas firmat: nam ſi quid mali internis partibus adhęſerit,abſtergit,conſumit,abolet,depaſcitur, partemq. affectam ac morbidam vigore ac vitali ſpiritu imbuit. Foris quoq. huiuſmodi liquor adhibitus,impetigines ſeu lichenas, leprã, mentagram,porriginem,ozænam,polypon, fœdiſſima narium vitia,morpheam,omneſque vitiliginis ſpecies, quæ cutem deformant, compeſcit ac cohibet:præſertim ſi huic liquido pigmento aut plaſmati nonnihil tartari cõmiſceas,quæ eſt ex vino in doliis lapidoſa concretio. Omnes ſiquidem quamlibet fœdas maculas abſtergit, nareſque rubicundas ac verrucoſas, mentum, genas, faciem, frontem, in (quibus partibus impudenter atque indecore, parumque ciuiliter huiuſmodi eruptiones ſe proferunt) cohoneſtat.

Cardiaci morbi remedium.

Aurum cor recreat.

Auri igniti effectus.

Tartarus quid.

De

De grandine porcorum, aliisq́ huius animantis morbis ac vitiis, quæ vulgari lepræ seu lazarismo affinia sunt, vulgo ab insalubri ac morbido corporis habitu Onghans *appellantur: & qua ratione hæc contagio expugnari possit etiam in hominibus.* CAP: VII.

QVoniã suillæ carnes passim etiã apud generosos quosq. edũtur, nec est vlla propemodum familia, cuius mensis succidia non inferatur, etiam a longinquo petitæ pernæ ac petasones, queq. ex his cõficiuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de hui⁹ animantis conditione huic operi inserendũ putaui. Cum aũt porcus luto ac sordib. delectetur, cœniq. volutabra appetat; in primis procurandũ, vt cibus ac cubile illi mundũ offeratur, si ex eo salubre alimentũ cõsequi velis: nam si siliquis pabuloq. sordido hoc animal saginare pergas, strumas cõtrahit ac scrophulas, totoq. corpore grandinosum efficitur, sic vt caro illius prorsus insalubris exsistat ac vitiosa, totumq; corpus inficiat: Quæ caussa fuit præcipua, vt Iudęis eius vsus fuerit interdictus, ac porcinam degustasse nefas. Scrophulas aũt & strumas vt plurimum circa collũ contrahunt, quoniã voraces sunt & gulosi, ac citra delectum in sterquiliniis quæq. deuorãt. Grandinis aũt nomine insignitur is morbus, qui totũ vndiq. corpus fœdissima labe contaminat: quod caro partesq. internę passim ramẽtis candidis velut grandine perfusa sint. Occupant enim singula membra eminentiæ quædam subalbidæ, hinc inde conspersę; cuius certissima se indicia in lingua proferunt, quãdo porcarii immisso in fauces ferramento illos explorant, an tuto cędi ac laniari possunt. Tale quiddã elephãtiaci siue vulgares leprosi in facie, totoq. corpore exhibent: nam pustulę, q̃ in extima cute erumpunt, albescunt ex melancholia in cinerẽ deusta. Est quidem caro istius animantis, quod hoc morbo infectum est, suauis ac sapida; at prorsus insalubris ac

Quæ edulia ex suilla carne conficiantur.

Leuit. 11. Deut. 14.

Grando porcorum quis morbus.

Leprosi habitus.

lepræ affinis, propter ſucci melancholici admixtionē. Sic caro oſſib. ꝓxima nō prorſus inſipida aut palato inſuauis, quod ipſa melancholici ſucci ſit particeps, nā oſſa ex tali ſucco cōcreta ſunt & coaluerūt. Quod aūt homini lepra ac morbus Gallicus prȩſtat, id huic animanti Grando ac ſtrumoſa collectio; ſunt enim morbi affines, cognati ac familiares, noīe tantū diſcreti, re effectuq pares, vt etiā adnotauit Ætius medicus capite de Elephantiaſi. Quocirca nequid incommodi ex huius animantis eſu conſequantur homines, ſalubri Senatuſconſulto cautum eſt apud noſtrates, nequa ſcropha aut porcus mactetur, niſi exerta inſpectaq lingua exploratum ſit, an ab eo vitio liber ſit & immunis; nā ſi verrucoſæ ſe in lingua ac faucib. proferunt puſtulæ, ac venæ liueſcunt, nigroq. colore perfuſȩ ſunt, indicium eſt viſcera etiam praua cōſtitutione teneri, itaq. aut non mactandos iudicant, aut ſi imprudēter mactatos eſſe cōtingat, defodiendos. Quod ſi nihil tale appareat, pronuntiant, qui huic cenſurȩ deſtinati ſunt, ſalubrē eſſe porcum, atq. eſui idoneum. Quoniam aūt huic animāti plerumque aliquid vitii ſubeſſe ſolet, quantumvis etiā ſanū exſiſtat, ob id populares noſtri primū enecatos accenſis ſtramentis adurunt potius, quam feruenti aqua elixent. Si quid enim ſubter cutem inhȩreſcat labis aut cōtagionis, id ignis elicit abſumitq;, quod nō æque facile aqua feruida perficere poteſt, omneſque ſordes eluere. Curantur vero hoc modo inquinatȩ ſues, ſi ſtabulum in quod decumbunt, ſingulis diebus conuerras, atq. accurate emundes, illaſque diuagari patiaris. Quæ enim ſyluas ac nemora oberrāt, ac glandib. ſaginātur, magna ex parte inexercitatis ac cubili incluſis ſunt ſalubriores, minuſq. morboſa aliqua affectione expoſitȩ. Deinde affatim iis aqua offerenda, quo ſe proluant, cui nonnihil ſalis admixtum eſt, interim cibo polētario, aut ſi quid ſolidi

Caro melancholici ſucci particeps ſapida eſt.

Quid Ætius de porcis morbidis ſtatuit.

Lex de porcis mactandis.

Porcorum ſetoſā cutis adurēda.

Porci in ſyluis vagantes ſalubriores.

solidi cibi illis exhibetur, admisceri debẽt lauri baccę contritæ. Concharũ quoq. hoc genus, quo littora oræq maritimæ apud nos scatẽt, mitulos vocãt, vulgo *Mosselen*, mirifice illas reficit; si affluentiore liquamine huius decoctũ iis obiiciatur. Floces etiã viniq. purgamenta ac fæculenta proluuies, quæ expresso vuæ succo, ac vinaceis est residua, in expugnãdo hoc morbo est præsentanea, præsertim si furfur massaq; fermentata, vulgo *Mout* appellata, illi commisceatur. Nostrates autem nec huius animantis, nec hominum quibus porci aliquãdo edendi sunt, salubritati consulunt. Nam Zythi siue Ceruisię acidam corruptamq. fęcem, atq. olidam proluuiem quæ in imo dolii residet, illi offerunt, cum rancida quæq;, nempe poma ac pyra quæ cumputruerũt, ac situ obducta sunt, quibus nõ liquescit aut dissoluitur grandinosa illa cõcretio atq. interna lues, sed augescit potius ac vires concipit. Siquidẽ omnia impense acida, vt melancholicis affectib. qui hic vigent, aduersissima ob refrigerandi spissandique vim, & quod humores cogant, ac crassiores efficiant: ita biliosis seu cholericis cum primis grata ac salutaria. Sic acetum quartanã auget, tertianam vero mitigat ac compescit, quoniã bilis feruorem reprimit, ac tanquam aqua vinum, diluit. Sunt apud Batauos quorum regio piscosa est, atque aquatilibus fœcunda, qui piscibus illos alunt: quibus vt mire pinguescunt; ita lardo carneq. fluida ac minus solida exsistunt. Quanquam enim hoc alimento porcorum corpora augescant, ac proceritatem consequantur: esus tamen horum insalubris, atq; sapor alienus ac exoticus. Scio equidem in hominibus qui elephantiasi seu lepra inquinati sunt, vulgo *Melaetsch*, frequenti ranarum palustrium vsu hunc morbum domari, mitigat enim sanguinis feruorem, ac melancholiæ adustionem animalculum hoc aquaticum: nam quę humi repunt, atque inter

Mituli, vulgo mosselẽ, *porcis salubres.*

Floces vini porcis accõmodi.

Acetum melãcholicis noxiũ.

Acida biliosis salubria.

Bataui piscibus porcos saginant.

Ranarum esus quibus vtilis.

frutices ac rubos nidulantur, quæq non saliunt, sed lente progrediuntur, venenatæ sunt, hos *Padden* nostri vocant: Ranas vero viridanti tergo, ventre albescente, *puyen oft vorschen*, quæ vernis mensib. coaxãt cum rubetæ ac bufones reptiles, perexiguum sonũ edant. Illæ itaq. quæ agiles sunt atq. identidem subsiliunt, huiusmodi morbis accõmodæ, quarũ etiam vsus ex iure capi hecticis, tabidis, macilẽtis, extenuatis cumprimis vtilis, quemadmodũ etiam testudinũ quæ a peltæ ac scuti figura *Schildtpadden* vocantur, Cancri quoq. vulgo *Crabben*, Astaci, Squillæ, Locustæ marinæ, Carabi, Gammari, populari voce *Creeften, Creuitsen, Gaernaert*, Mituli, *Mosselen*, Ostrea, *Oesters*, Cochleæ, *Cruycken*, aliaq. conchylia ac crustacea, feruidos adustosq. humores refrigerant ac diluunt, verum fluuiatiles cõchæ ac cancelli efficacius marinis, quoniam istis salsuginis aliquid admixtum est, qua quidem appetentiam excitant ac palato gratificantur, sed magis exsiccant, quocirca sanis maritimæ aptiores: inualetudine autẽ affectis amnibus fluuiisq; exemtę salubriores. Inter ea autẽ quæ testacea sunt vel crusta integuntur, pręcipuam laudem merentur Cancri fluuiatiles, qui non specie sed effectu a maritimis differunt, dorso elatiore ac subrotundo, quatuor ab vtroq. latere geniculatis pedibus, qui sex distincti sunt articulis seu internodiis, ima sui parte aculeatis, quæ venantium manibus pedibusq. velut cuspidem infigunt flexibili agilitate: nam se horum adminiculo dextrorsum ac sinistrorsum proripiũt, vbi insidias subodorãtur incredibili sagacitate, ꝙ vt opinor, vel mire oculati sint, vel auriti: quamlibet enim silenti tacitoque ingressu illos insecteris ac venando persequaris, subito pręsentiunt, ac confestim se luto obruunt, oculisq. hominũ subducunt. Præter quatuor autem illos pedes aut exporrecta vtrinque brachia, primore parte qua oculi prominent ac collucent,

Bufones noxij.

Crustacea tabidis salubria.

Fluuiatiles cancri quibus vsui.

Cancrorũ descriptio & vires.

lucent duo se proferunt denticulati forcipes, quib. firmissime obuia quæq. comprehendunt atq. atroces morsus captantiũ manibus inferũt, ita vt membris affixi, ægre auelli queant. Ceterum cum mira sit aquatici huius animalculi astutia ac calliditas, tum in eo maxime obseruatur solertia, vbi ostreis insidiatur, atq. ex iis escam venatur, siquidẽ calculos atq; lapillos patulæ hiantiq. testæ ingerit, ita vt occludi nequeat, mox dentato forcipe pisculentam carnem abradit atq. elicit, illoq. alimento suauiter ac secure, nulloq. vindictæ metu, fruitur, quod etiam polypus piscis factitat. Hoc genus Cancri tabidis ac macie cõfectis præsentanea vi auxiliatur, vbi accurate abluti in aqua hordei decoquũtur, nec minus singulari occultaq. virtute pollent in expugnando exitiali canis rabidi morsu. Cancris ita in patella deustis ac cõcrematis, vt comminui atq in puluerem redigi possint, eoq. exhibito cochleari mensura, cum Gentianæ radice, ac thuris momento, quod antidoton frequentius iterari debet, ac per sesquimensem continenter assumi, quo rabies atq. aquæ pauor propulsetur. Hæc de testaceis & quę crusta integuntur, verbosius a me sunt enarrata, quo quisq. intelligat, non modo porcorũ morbos his expugnari, sed hæc aptissime melancholiæ, adustisq. humoribus, atque aliis plerisq; affectibus accõmodari. Verum inter Cancros, aliosq. crustaceos discrimen statui debet, siquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirifice adminiculantur, quod humectent, atq; humorem natiuum, quo corpus nutritur ac subsistit, & quem calor insitus habet obsequentem adaugeant, adhibito vino dulci ac calorifico, cuius adiumento concoctio perficitur, omniaq exacte elaborantur. Marini vero qui Oceani vel maris mediterranei littora perreptant ac crepidines persequuntur, tum sanis, tum iis qui insalubri sunt corporis habitu ac vitiosis humoribus

Cancrorũ astutia.

Cancri rabidi canis morsum curant.

Ex testaceis qua sanis, quã infirmis aptiores.

Cancri marini effectus.

oppleti, aptiores: nam cum salsugine quadã imbuti sint, vt edendi auiditatem excitant, ita excrementa superuacua exsiccant, ac putredini humorum obsistunt quod in carnibus piscibusq. sale cõfricatis obseruari potest. quæ diutius asseruãtur, ac serius computrescunt. Quocirca non inconsulto factitant Batavi ac plerique Belgæ, tum maxima Germanorum pars, quę ad Aquilonios tractus deuergunt, quod sale & aromatibus, nempe zinzibere, pipere, & quod granum Paradisi vocant, vulgo *Greyn*, caustica vi & adurenti, aliud a Cardamomo affatim vtantur. Hac enim ratione minus pituitosi efficiuntur, aut excrementis scatent, minusque, vt fere conspici solent, opimi atque monstrose obesi, liquescit enim salitis adeps, vt limax insperso sale.

Germani sale & aromatis delectantur.

Simile a sale quo limax liquescit.

Cur Belgæ, vbi nox moleste ac tumultuose parumq. ex animi sententia transacta sit, quæritentur Ioannis Baptistæ noctem sibi obtigisse.

CAP. XVIII.

Natalis dies Ioannis Baptistæ, cuius vitæ integritas insigne elogium a Christo promerita est, nõ solum Iudæis ac Christianis, sed Mauris etiam ac Barbaris, quique a nostra religione alieni ac Mahumeto addicti sunt, celebris est & sacrosanctus, tametsi nonnulli huius noctem superstitioso quodam cultu, cõgestis lignorum aceruis, accensisq. ignibus, vt Corybãtes ac Cybeles cultores, strepitu ac furiosis clamoribus transigant, quin& impuberes congestis collisisq. ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili superstitione statuæ prouoluti, ab epilepsia se tutos fore confidunt, quibus accessit ea persuasio, vt si placide huius Diui statuam adire possint, nec incondite vociferentur, aut rabiosis clamoribus illi insultent: toto anno ab hoc morbo futuros liberos: Sin Diui caput, quod osculandum offerunt, dentibus lacerare tentent, ac male

Luc. 7. Ioannis Baptistæ dies memorabilis.

maledictis incessere singulis mensibus, quod fere ex lunari decursu euenit, hoc morbo misere diuexandos, quanquam maximę imposturæ huic rei subesse solent. Et cum hæc gentilitia sacra nocturno tempore perfici solent ex vetusta consuetudine, ne dicam inueterato errore, enatũ est Prouerbiũ, vbi nox tumultuose transacta est, nec vlla pars quieti data, Ioannis noctem transegimus, *Vvi hebben sint lans nacht gehadt*: Hoc est, tota nox nõ solum insomnis fuit ac peruigilata, sed grauis ac molesta, strepitu, tumultu, clamorib. inquieta Olaus Magnus, qui res Gothicas amplissime, licet minus culte, prosequitur, refert natalem noctem Ioannis Baptistę qui fuit prodromus, hoc est, præcursor atq. emissarius, aut quoniam vox clamantis sit in deserto, præconis Iesu Christi, mire celebrẽ esse illi genti atq. illustrem, magnaq. pompa transigi: Omnis enim generis sexusque homines turmatim in publicum cõcurrunt, exstructisq. luculentis ignib. atq. accensis facibus, choreis tripudiisq. se exercent, nonnulli laudes heroũ ad lyrã decantãt, vitia maritorum traducũt, fœminarũ dedecora propalant, nullos nõ scommate, conuitiis, dicteriis, dentatis salib. impetũt, magnaq. licentia obuios quosq. lacessunt, ac liberius perstringunt, vt solent olim in sacris Eleusinis: nam ex Hellenismo siue Græcorum ac gentium vanitate multi errores vel relicti sunt, vel in religionem Christianam irrepserunt. Sic procceres aulici & quotquot venationi dediti sunt, Hubertum olim venandi studiosum insanis clamorib. colunt ac venerãtur, adeo vt furore percitos credas, dum canũ latratus ac rabidos sonos imitãtur, obambulante interim patera oppleta vino, aut perpolito cornu capacitate sextarii, ex vetusta & Gentili Germanorũ consuetudine, teste Cęsare libro sexto belli Gallici Sic homines supersititiosi præpostero cultu Diuis blandiuntur, ac se illorum fauorem demereri

Prouerbiũ ex tumultu nocturno desumtum.

Lib 15. cap. 10.

Matth. 3.

Præposterus Diuorũ cultus.

credunt: cum nec horũ vitam imitentur, aut mores exprimant, nec vlla parte ipsorum vestigiis insistãt, qui cultus Deo ac Diuis est gratissimus. Non minus ridiculos habet cultores Martinus, cuius in pauperes atq. egenos liberalitas non ad frugalitatem ac munificentiam, sed ad luxum, ad profusas epulas, ad ineptas cantilenas quosq. inuitat. Quod vero Ioannis Baptistæ sacra tanto tumultu ac superstitione peragantur; hinc emersisse puto: quoniam historia Euãgelica describit, natalem viri huius diem lętum, faustumq. & plausibilem futurũ quamplurimis: quo nõ designat externos animi motus, cum & inaniter & effuse exultat animus, ac gestiẽti lętitia perfusus est, sed internam ac solidam stabilemque lætitiam, quę concipitur ex tam salutari Euangelii promisso, quo Angelus denuntiat iamdudum exspectati Messiæ ac Seruatoris a quo cuiusq. salus dependet, aduentum, atq. huius præconem futurũ Ioannem, qui primus baptizandi munus incoauit, quod postmodum perfecit atq. impleuit Christus, qui baptizat Spiritu sancto & igni, cuius vi transformari homines cõtingit, atq. ad cœlestia perduci: conceptaque salutis fiducia per mortis illius ac resurrectionis mysteriũ, illi inseri atq. vniri. Quæ res ob lucem exhibitam, salutemq. restitutam, non vulgari gaudio omnes afficit, magnamq. subsiliendi occasionem præbet, nõ ea ratione ac modo quo passim imperita multitudo ac vulgus ignobile tam ineptos stolidosq. ludos exhibent: quanquã hæc surperstitio quę multorũ animos mẽtesq hactenus occupauit, iam exolescere incipiat atque antiquari. Siquidem iam sentire incipiũt homines paulo cordatiores ac melius edocti, colendũ placandumq. Deum, ad quem per Christum aditus, pietate ac religione iustisq. precibus, non contaminata superstitione, non gentili vanitate, aut cæsis hostiis, aliisq. rebus quæ nõ exigit, aut ab eo pręscripta sunt.

Martinalia festa. *Luc. 1.* *Matth. 3.* *Lætitia solida.* *Esa. 11.*

Nam

Nam superstitio veræ religionis imitatrix, atq. ex vitiosa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisq. inopia, atq. ignorantia Diuinitatis emersit: quo fit vt cum animus fluctuet ac sit instabilis, vacillans, inconstans, varius, lubricus, nec vlla cognitione aut Dei fiducia imbutus, quem potissime imploret, quo se cōferat, cui se addicat, suamq. salutem cōmittat, & a quo successum, sanitatem, mentemq. pacatam cōsequatur, prorsus ignoret. Quod eo fit, quoniam a scopo sit aberratū, nec illum homines consectantur, qui hæc omnia cumulate pręstare & potest & vult, nempe Pater cœlestis & IesusChristus, cui omnis potestas commissa est, & in quem referri vult Deus oēs nostras cogitationes, spem, fiduciam, caritatē, & quæ nobis ad consequendā salutem sunt necessaria. Nec sustinet Deus, vt Esaias ait gloriam suā ac laudem sibi debitam in alium transferri, aut cuiquā attribui, nec vllum cultū aut religionem cōstitui nisi in iis rebus, quas Christus ex ore Patris nobis enarrauit: qua de re innumera extant in Bibliis testimonia, nec minora apud Orthodoxos cum Latinos, tum Græcos, quæ dilucide commōstrant, qua ratione Deus coli atq. adorari debeat, qua Diui ac Christianæ professionis assertores, ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Christi nomine perpessi sunt, ac sustinuerunt.

Superstitio quid.

Matt. vlt.

Esa. 42. & 48.

De salis conficiendi ratione singulari atq. inaudita, eiusq. natura, effectu, viribus, vsu, & differentiis: Obiter herbarum aliquot maritimarum quæ salsuginoso succo imbutæ sunt, & ex quibus sal elicitur, consideratio.

CAP. IX.

QVanq̃ de natura Salis, eiusq. vsu necessario, paulo ante disserui: facturus tamen sum operæpretiū, si vberius ac fusius de salubri hoc cōdimēto, sine quo oīa edulia insipida sunt & insulsa, verba faciam. Principio hoc cuiq. testatū cupio, pręsertim quib. fa-

miliæ onus ac rerũ domesticarũ cura incumbit, tum iis qui ciuitates, castra, arces, propugnacula incursionibus exposita, tueri debent, ac presidio munire, eaque commeatu instruere. Salem marinũ recens coctum, atq. a sordib. non ita pridem expurgatũ asseruandis carnibus piscibusq. minus idoneũ. Decoquitur autem atq. apparatur apud Zirizæos, cõpluresq. Zelandiæ ciuitates, æstiuis mensibus cum feruescit Sol, cuius vi maxime salsescit Oceanus, candoris eximii sal in frixoriis patinisq. capacioribus aqua marina oppletis, subditis accensisque glebis bituminosis, nostri *Turf* vocant, quibus sensim ac paulo melius omnia perficiuntur in Salinis, quam congestis sub cacabo lignorum sarmentis, ob flammam ex fornacis faucib. periculose erumpentem. Quod si mox a tepente foco, aut post dies aliquot in vsum depromatur, cito liquescit, atq. in salsuginosam saliuã dissoluitur; sic vt limosam quandam vliginem rebus saliti obducat. Ita Sal qui primum ex calenti feruidaq. patina aut labro ferreo eximitur, nec vetustate induruit, aut concretus est, cum citius quam par est, in salsilaginem liquescat, secus quam vetustus; minus aptum iudico saliendis condiendisq. eduliis. Quocirca qui carnes ac salsamenta, saperdas, asellos, thinnos, phocas, haleca, haringos qui sunt thrissarum generis, succidiam, perennare velit, hoc est, in sequentem annum aut multam æstatem asseruare, deniq; minus rancida in exteras longeque dissitas regiones deuehere, vetus sal meminerit huic negotio accommodatius. Maiores nostri olim salem confecerunt vberrimo sane quæstu, non ex aqua marina Solis ardore in salem concreta atque indurata, quale ex Hispaniis ac Galliis ad nos perfertur, sed ex maritimis glebis exustis atq. in cinerem redactis, quem infusa aqua minutatim in salem reducebant splendidum ac nitentem, *Zel oft Zil-Zout*, populares atque indi-

Salis habendus delectus.

Oceanus æstate magis salsescit.

Sal recens cito liquescit, vetus serius.

Quo sale salsamẽta conseruantur.

Trissa quod piscis genus.

Salis conficiendi inaudita ratio.

indigenæ denominant a glebis ſalſugine imbutis, vnde id elicitur: Nec alio ſalis genere tota Belgica ad noſtram vſq. memoriam vſa eſt Qui conficiendi ſalis modus cum inducto externo exoleſceret, excogitatus eſt alius nō minus quæſtuoſus. Siquidem aduecto ex Hiſpaniis atque Aquitanico ſinu, rudi ac nigricante ſordidoq ſale, exemto limo, excoctiſque ſordibus, candidiſſimū id noſtrates efficiunt, rebus aſſeruandis aptiſſimum. Vtuntur quoq Salinatores noſtri alio concoquendi ſalis modo a ſuperiore non multū diuerſo. Nam tertio aut quarto quoq. anno, confracto foco atq. area, *den heert* vocāt, furca cui capaciſſima ſartago ac patina incumbit, ſubditoq. igni incaleſcit, glebas ac fragmenta quæ ex perſtillante ſalſugine ac muria ſalſo liquamine affatim imbuta ſunt, in patinam coniiciunt, ea comminuta ſalo macerant atq. elixant, poſt horas aliquot ſubſidente limoſa fęce ac ſordibus paxillo candidiſſimum ſal eliciunt. Id genus *Cleynzout* nominatur, vel *Clinczout*, quod glebæ inter ſe colliſæ propter duritiem, vt ſilices ſonitum clangoremq. edant: Hoc genus ſalis vt menſis eleganter infertur, eaſq. exornat, atque ad multos vſus eſt efficax: ita conſeruandis condiendiſq rebus minus aptum. Ob id boum tergora ac tegmina coriacea illo ſale, vt etiam marino rudi defricant atque obruunt Quocirca ſenatuſconſulto cautum eſt ne quis eius conditionis ſalem diuendat, niſi interpoſito iureiurando atteſtetur, ſe nō pro ſyncero ac natiuo, qui ex marino eiuſq. muria confectus eſt; ſed pro foſſili ac factitio venū exponere, nequa fraus aut impoſtura ſubeſſe poſſit. Nam cum niuei ſit candoris, atq. omnes optimi ſalis dotes exhibeat, nō facile ab ignaris internoſci poteſt, nec diſcrimen obſeruari, niſi ex rebus, quæ illo condiri ſolent, experimentum ſumſerint. Citius enim ſalſamenta atque alia quæq hoc ſale obruta ac confricata ſub-

A ſale Silt & Sold, vnde Soldatē, Germanice.

Salem Zelandi quomodo candidum efficiant.

Salis ex glebis confectio.

Quid Zelandis cleynzout.

Senatuſconſultū, ne ſal adulteretur.

rancida efficiũtur ac subolida, vbi in multã æstatem asseruare visum est. Eandem naturã effectumq. obtinet quod nostrates, quoniã exigua infusa aqua marina diutius torretur atq. aduritur. *Braedizout* vocãt, sal splendidũ, lucidũ, speciosum, friabile, crustosum, latis squamosisq. ramentis ac laminis stellãti fulgore radiatis, quod mire a Flandris ac Brabantis expetitur cum assidue, tum maxime in vsu domestico, siquando sumtuosis epulis, magnoq; apparatu mensas instruunt. Cum enim splendescat ac spectabile exsistat, oculisq. etiam a longe gratũ sit ac blandiatur: regales magnificasq; mensas mirifice exornat. Morsibus id rabiosi canis cum melle efficaciter adhibetur, scabiem impugnat, tumores cũ fermento, melle, & butyro, atq; adipe suillo perrumpit, etiam illos qui grassante peste in alis atq. inguine se ꝓferunt. Ex sale autem cum aqua marina confecta muria aut salsilago, pręsentanea vi ambustis vim igneã, atque vrentem feruorem extrahit, doloresq. intensissimos placat ac mitigat, vel ex puluere bambardico, vel oleo, pice, aqua feruida, prunisq. accensis, pręsertim si tenui peplo salsilagine imbuto perustę partes foueantur. Huiusmodi eñ irrigatione ignea vis eluitur, atq. acerrimi cruciatus consopiuntur. Male autem consulunt sic affectis, qui frigida ac reprimẽtia membris applicant, ita enim referiunt, non extrahunt nec eliciunt ignitum ardorem, eumq; magis infigi partibus contingit. Quocirca inter initia nihil salsugine efficacius, vulgo, *Pekel*, vel recens cõfecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco applicata. Cui viribus par Smegma, vulgo Sapo, Belgice *Zeepe*, quo vestibus ac linteis sordes eluuntur, confecto ex eo linimento cum melle & butyro. Aqua quoq. in qua rapę decoctæ sunt, tuto adhibetur, quæ vim magis efficacem concipit, si nonnihil calcis viuę in illã dissoluas, ita enim lixiuii modo, adhibita ardorem.

Sal torridus, Belgice Braedzout.

Salis efficacia in morsu canis rabidi.

Salsugo ambustis vtilis.

Ambusta refrigerãtia nõ exigunt.

Smegma ambustis idoneum.

Calx cum aqua raparũ ignitos dolores placat.

dorem compeſcit, & abſq. morſu deſiccat. Ceterum cum aliquot ſalis genera paulo ante receſuerim: de factitio illo diſſerendum, quod in legitimi ſalis inopia, huius vſum nobis præſtare poſſit: vocāt hoc genus Arabes Salkali, ab herba maritima, quibus littora noſtra abunde ſcatent. Enaſcuntur aūt apud nos paſſim aliquot herbæ ſalſuginoſo ſucco imbutæ, ex quibus ſal, ſi alias denegatum ſit, facile elici poteſt, atque in domeſticum vſum depromi: qualis eſt Portulaca marina Halimo affinis; vt etiā admonet Matthiolus in eruendis herbis acer & induſtrius. Hanc noſtrates æſtate deſinente lectam condiunt, ac muria aſſeruatam, aut rudi ſale obrutam in hybernos vſus reponunt, vt Hſpani oliuas, cappares, crithmon, empetron. Excitat enim appetentiā, ac faſtidia nauſeamq diſcutit, ſiquando ventriculus pituitoſis humoribus oppreſſus, vel etiā biliofis, cibum reſpuit. Tota autē herba, vſq ad ſeminis quod minutum eſt, ac racematim dependet, maturitatem, portulacam illam prægrādem hortenſem ac ſatiuam refert: quā Patricii etiam ſale rudi ac ſcabroſo obruunt ad excitandam cibi auiditatem. An autē hęc Portulaca marina Halimi nomine ſit deſignanda, nondum ſtatui, cum illa famem excitet, iſte arceat. Verum in Alpibus noſtris arenoſis frutex emergit ac virgultū duorum aut trium cubitorum altitudine, oleę foliis quę ſaliticis modo longas habet virgas lentas ac flexibiles fronde oleam repræſentans, ſed folio minore ac ſubrotundo ſuperne viridi, inferne imaque ſui parte qua terram inſpectat, albeſcente ac cæſio, fructu folliculari, nō diſſimili verticello, ab inſtrumēti muliebris ſimilitudine; nam ſpondyli ſeu verticuli vulgo *Woruel*, ima parte fuſis commodius torquendis rotandiſque adhibentur: Qui frutex prorſus ad Plinii ac Dioſcoridis Halimum accedit, in reprimē[n]da arcendaque fame pręcipui effectus; abolet enim

Salkali ſalis genus.

Matthioli induſtria.

Portulacæ marinæ cōditura.

Halimini legitimi deſcriptio.

Verticulus quid.

Halimus famem arcet.

appetentiam vitiosam atq; enormem, qua fere mulieres circa tertium a cõceptu mensem infestari solent, & nonnulli conualescentes, quoniam ventriculus noxiis humoribus atq. acida pituita imbutus sit: quo fit vt canina appetentia diuexentur, ac bulimiæ, hoc est, edendi auiditati, quasi bouem essent deuoraturi, obnoxii, vt fœminæ vitio q Picatio dicitur, qua alitis huius more carbones, testacea, mali Punici putamina, aliaq. esui inepta deglutiunt: Quibus vitiis Halimus frutex cõmode adhibetur, ab effectu nomẽ sortitus, foliis oleris more, cũ pingui iure, nullo sale admixto decoctis; ita enim obtundit subacerbos illos humores qui minus naturalẽ appetentiam excitant, quod etiam admorsus ac dentib. tritus præstare creditur, vt nõnulla naribus tantum admota animi deliquium discutiunt, ac cor fouẽt & recreant. Atriplex vero marina calore squalido atq. inamabili, in aggeribus Zelandicis nusquã non obuia est: verum non assurgit in vllã altitudinem, sed sessilis est atq. humi decumbit. Brassica autẽ marina, quę Germana Soldanella statui debet, quam nostrates indigenæ male Portulacæ marinæ asscribunt voce gentilitia *Zoultenelle*, a salsuginoso sapore, Alpib. Zelandicis copiose puenit, halimo, crithmo, empetro, anthyllidi, iringio confinis ac contermina; gaudet etiam ipsa aura maris, sed tamen illo non irrigatur, nec profunditur, vt alga, de qua postea. Herba hæc humi serpit longis flagellis lentis ac viminosis cauliculis lacte madidis, foliis rubore perfusis, subrotundis, semine in calycibus subrubentibus nigro, loculis incluso, vtũtur ea ad deiiciendã aluũ, iure pinguí elixata, quo ob acrimoniã atq amarũ salsumq; succũ stomacho minus sit infesta. Ceterũ herba Kali Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior: ex ea siquidem olim maiores nostri vna cum cespitib. ac glebis salsuginosis, ac bitumine quodam imbutis, candi-

Picatio morbus seu Citta.

Atriplex marina.

Brassica marina seu Soldanella.

Brassica marina descriptio.

Herba Kali alia a Trago.

candidissimũ salem confecerunt, ea ratione ac modo, quem paulo ante indicaui. Est autẽ herba in infima mari nostri crepidine, quam Oceanus alluit, totoq. Zelandiæ tractu copiosissima, quam ego Vermicularem vel Crassulam, vel Æizoon vel Sedũ marinum vocitare soleo, caule palmari, erecto, firmo, tereti, geniculato, atq. internodiis distincto, vtrinq. multis agnatis cauliculis rotundis, lęuore perpolitis atq. in se compactis, qui exemtiles videntur, vt equiseto seu caudæ equinæ, foliis, qui ex caule singulari emergũt, eoq. stipati sunt carnosis, crassis, succo turgidis, crassitudine arundinis, nobis *Riet* dicta, quę inambulantium pedibus moram iniiciunt, ac gressum remorantur, sonitumq. ac fragorem in promouendis pedibus excitant, radice exigua, gracili, tenuiter capillata. Tota herba ab ima sui parte ad cacumen vsq. eleganti ac pellucido virore perpolita est, quæ nec hybernis quidẽ mensib. exsolescit aut emoritur, sic vt laquearib. ædiũ affixa absq. ascititio vllo liquore diutissime vireat, vt Aloe: est enim mire succulẽta, atq. natiua humiditate affatim imbuta. Nostrates quod Cancris infesta est atq. impedimento, *Crabbequel* vocant. Nam cum densius fruticetur, cursum illis remoratur, ac difficilem transitũ præbet, ita vt ægre extra hanc se explicare queant, vbi homines illos venantur, atque ad escam expetunt. Herba hæc pecori ouillo gratissimum ac saluberrimum pabulũ est. Nam cum hæ pecudes cœli statu humido hydropisi ac tumoribus strumosis obnoxiæ sint, nostri *den Bot* vocant; huius herbæ pastu recreantur ac malum discutiunt. Est enim salsissima herba, vt quã aduentante Oceani æstu continenter aqua marina irrigari contingat ac madescere. Quo fit, vt subinde conspersa speciosius adolescat ac fruticetur dẽsius. Qui autem hanc in condimenti vsum asseruare volunt, consulo vt modice decoctã aceto minus acri potius,

Kali seu Sedi marini descriptio.

Kali herba cancros remoratur.

Kali herba ouibus gratissima.

Salsæ herbæ medentur morbis ouium.

quam muria aut salsugine cōdiant, aut rudi sale obruāt vt portulacā. Cuius vsus pituitosis salubrior atq. obesis, q̄ biliosis aut macilētis. Subest hui⁹ herbę solo, omnibusq. ꝓpemodū agris maritimis: primū terra argillacea, lenta, tenax glutinosa, quæ cōtrectata manib. adhærescit, nec fatiscit, aut facile excutitur;

Georg. 2.

Sed piscis in morem, ad digitos lentescit habendo.

Cley a verbo Cleuen deductū, quod inhærere est.

Adeo vt vbi vestes commaculauit, ęgre eximi eluiq. possit, *Cley* nostri vocant, a lentore, Brabanti *Leem*: hanc sequitur bituminosa quædā concretio ac subterranea congeries, Darri, vt alias retuli, vocata, ex qua, tanquā fodinis, glebas eruunt indigenæ nigras ac pinguedine imbutas, quæ accensæ, vt aridi cespites, vrentissimos calores excitant, atq. in cineres redactæ, saloq. perfusæ materiam ac fomentum olim nostratibus prębuerunt conficiendi salis. Sed is modus iam in dissuetudinē venit, ob maximā copiam quæ ex Galliis atq Hispaniis ad nos conuehitur: qui tamen facile in vsum reuocari posset, si externus Sal hostili odio denegetur, aut ex quauis alia causa, eius copiam nobis deesse contingat. Quocirca nō omnino operam me lusisse puto, qui exoletū, ac iampridem antiquatum hunc conficiendi salis modum in memoriam postliminio reuocarim: quo aliquando, si res poscat, instauretur. Ceterū cum in maritimarum stirpium ac fruticum mentionē inciderim: de Alga nonnihil inserendum. Siquidem hanc impense a me sibi demōstrari optauit Rēbertus Dodonæ⁹ Medicus Mechliniensis vir in illustrāda re herbaria, arteq. medica exercēda sagax & industrius. Eriguntur passim locis maritimis moles ac ꝓpugnacula fluctibus opposita in ipso statim aditu, primoq. portus accessu, ex trabibus, sudibusq. rectis ac transuersis, quę præter saxa immensi ponderis, stabiliendo operi iniecta, fascibus ac lōguriis, cratibusq. inter se cōtextis atq. implicatis fulciuntur: refert autē hęc machina

Bitumen Zelandicū Darri, salis materia.

Rembertus Dodonaus.

Artificialis promōtorij descriptio.

hina eminentis promõtorii imaginem, ac nauibus idam tutamq. stationem præbet. Caput hanc stru turam non solum nostrates, sed Itali quoq. & Hi pani vocant, siue arte constet, siue natura: eoq. etiã nomine in Cosmographicis descriptionib. designa- ur. Huic Alga copiose vndiq; adhæresciт, quæ tam- tsi vilis sit & abiecta, quod præter prouerbium Vir- ilius etiam annotauit:

Moles & promontoria Caput vocantur.

Horridior rusco, proiecta vilior alga:

liquem tamen in Medicina vsum habet: siquidem dolores podagricos atq. articulares mitigat, expur- ato primum corpore, inflãmationes discutit, infri idat atq. exsiccat multo efficacius, quã lens seu len icula palustris, quæ est velut muscosum atq. stagnã- is excrementũ, colore viridi, anseribus anatibusq; ratissimũ pabulũ. Alga autẽ cum plures habeat dif- erẽtias, tum illa quę nobis vulgaris est, ramosa spe- tatur, lubrica, carnosa, geniculata, bullis atq. appẽ- licibus prętumidis ac racemosis, quę primoribus di- itis compressę crepitant, ac sonitum edunt, vt senę olliculi. Cum aũt Alga hęc mẽbraneo folio exsistat, folliculis turgidis, flatuq. distentis, lucidis, ac læuore perpolitis magna parte fluitat, atq. aqs supernatat, quibus destituta sessilis est, ac flacescit, sarmentisq. ac sudibus, seu pedamentis tanquam iners & ignaua ncumbit. Color vero huic herbæ, rufus est, obtusus fuscus, rauus qui constat ex mixtura fusci & nigri in ter cæsium & flauum, saturatæ vmbrosæq viriditati affinis: sarmentis vero ac palis, qui muniendis agge- ribus in littore adacti sunt, tenaciter adhærescit tã- quam visco aut glutine (nullo radicis adminiculo il- litá atq. implicata) ita vt ęgre auelli queat. Altera Al- gæ species quæ marinæ aquę subest, vt stagnis ac pa- ludibus vlua eaq stipata se fulcit, folio fœniculaceo est in capillamenti tenuitatẽ extenuato, colore in- amabili, muscosọ quodam ac villoso cõcretu, nostra

Alga vilior Eclog.
Lẽs aquæ quid.

Algæ descriptio.

Rauus color quis.

Secunda Algæ species.

tes *vvoer*, nonnulli *vvert* vocant, quæ retibus ac sagenis vna cum gammaris ac minutis pisciculis, aliisque purgamentis subducitur. Phycos vero aut fucus marinus Algę affinis est, illiq. forma atq. effectu par, vt Aristoteles sentit, & illo posterior Plinius. Muscus autem aliud ab iis statui debet. Quorũ vna species non solum littoribus, sed etiam rostratis nauib. adnascitur, vbi ex longa peregrinatione in portũ sunt delatæ quib. non tam muscus & alga, quam testacea quęq; tum Ethineis pisciculus adhærescit, quæ nauigia remorantur, ac cursum retardant: ob id nostrates scopis asperioribus defricant, & ferramentis vncis atq. incuruis deradũt, quo carina vncta ac lęuore perpolita feratur concitatius, totaq velificatio perficiatur celerius. Est autem vulgare hoc musci genus in Oceano Belgico copiosissimum, colore virescente atq. herbaceo, quod tamen in flauum aut subluteum elanguescat, vt æstate desinente vitis pampini aut arborũ folia, nulla radice fultum aut subnixũ, tenacitate tamen quadã solo cui incumbit affigitur, vel extremis littorum oris ac marginib. expansum, emergẽte mari attollitur, ac subsidente demittitur. Ceterũ muscus maris qui a Dioscoride describitur, ab hoc prorsus diuersus; siquidem ea herba censeri debet, aut fruticosa concretio ac villosa congeries, tenuibus festucis, cauliculis exilibus, ima parte lignosis, folliculis capillaceis, crispis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, vetustate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Absinthio marino, cum grauitate iucundo, verminosis, & qui lumbricis infestantur, efficax & præsentanea, redacta in puluerem herba, eaq. denarii aut drachmæ pondere ex vino exhibita; est enim pari effectu cum absinthio Seriphio seu marino, illiq. affinis & cognata, vbi primum emergit atq. emicat, si numerosa folia, ac fruticantes cauliculos, sin cincinnatas cirratasque fimbrias spectes.

Lib. 6. ca. 13. histor. animaliũ.

Muscus marinus fruticosa concretio.

Coral-

Corallinam circumforanei vocant, quoniã Corallio qui in mari Ligustico, aliisq littoribus retibus subducitur, adhęrescat atq. implicata sit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos, quos Mattiacos Tacitus vocat a sociali cõcordia, vt paulo post explicabo fusius, longe lateq. exporrectæ planities atq ab aggerũ descensu vberrima pecori saginando pascua, in quibus se proferunt varię herbarũ species, Empetrum, Crithmum, Kali seu Sedũ marinum, Atriplex, Portulaca, Brassica marina, Halimus, Ononis seu resta bouis, flore purpureo ac ramusculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga, Corallina fruticulus. Rhamnus vero arenosis dumosisq. collibus familiaris est tricubitali altitudine, quibusdam locis arborescens, vt Paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigidis ac frangi contumacibus, oleę foliis, sed angustioribus, superne viridibus, ima sui parte, qua terrã spectat, albicantibus, baccis seu acinis rotũditate ac magnitudine myrti aut pisę Romanẽsis, in se numerosa congerie racematim compactis, ac ramis arcte implicatis affixisq. perexigua petioli appẽdice, colore flauescẽte ac luteo, maturitate crocato, sapore acido ac peracerbo, quique affatim saliuam elicit, ac febricitantib. sitim cõpescit, vnico intus nucleo aut vinaceo, nõ lapidoso, vt corno aut oxyacãthę, hoc est spinæ illi acutæ quæ mense Maio, vbi oĩa florescunt, spectabilis est & odorata, aut Crespino, quæ vulgo Berberis dicitur, sed qui dentibus facile atteratur: quod vero dumetis atq. arenosis locis peculiaris, Zelandis *duyn besyen* vocatur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinia ineunte autumno, quo baccæ luteo colore suffundi incipiunt, atq; in multam hyemem spectaculo sunt, oculosq; reficiunt, atque acido sapore nauseanti ac fastidioso palato gratificantur. Meminit huius fruticis Dauid, qui multis locis appositissimas similitudines ad persuasionem profert in religionis negotio, ex naturæ

Corallina a Corallij amplexu herba.

Zelandi Mattiaci dicti a sociali concordia.

Rhamni descriptio.

Psal. 57.

rebus concinne petitas: Antequam spinæ vestræ, inquit adoleuerint, atq. obdurescant in ramum, conteret ac conuellet vos Dominus, & liquescere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quod designat improborum factiones, tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore, atque inualida, nec ad inferẽda incommoda, vllis viribus instructa a rhamno desumta similitudine frutice vbi adoleuit aculeis infesto. nã ineunte vere tener est, mollis, tractabilis, ac minus noxius. Sunt autẽ in locis hisce maritimis complures herbæ ac frutices, quarũ nonnullæ a littoribus remotiores auram quidem marinam cõcipiunt, at salo non perfunduntur: aliæ subinde irrigantur maris aspergine, siquando exundat Oceanus, vt hybernis mensibus assolet Luna vel plena, vel primũ incoata: quo fit vt omnes stirpes maritimæ squalido sint colore, atq. incano, tum minus quam hortenses, floridæ, nec virore tam grato atq; amabili: quarũ tamen nonnullæ translatæ, ac cultu domitæ, spectatiores euadũt, ac frõdescunt virentq. speciosius. Simile quiddã perspicimus in cerdonib. pistoribus, qui furno adstant, carbonariis, fabris ferrariis, aurificib. qui argentũ inaurant, quod argento viuo perficitur, vt iis qui stannũ, æs, cuprum, plumbum cudunt: qui omnes suo se colore produnt, ac non natiuum, sed ex emanantibus vaporibus ac circumfuso aere alienum atq. adscititium exhibent, ita vt pleriq; eorum colore buxeo, mustellino, lurido, giluo, fusco, fuliginoso conspiciantur: qui si aliud vitæ genus adsciscant, ac deserto plebeio, patricio more viuere inceptent, confestim alius oris decor ac vultu totoq. corporis habitu dignitas elucere incipit tametsi fere quidã referant veteris opificii vestigia, quibus olim erant assueti: quod ipsum etiam in seruis, ancillis, rusticis obseruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus fere aliqua elucet ac se profert plebeia conditio.

Dauidis locus explicatus.

Maritimæ herbæ squalidæ.

Simile a sordidis opificibus.

Opificia quædam colorẽ homini immutant.

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI DE NATURÆ dignitate & præstantia,

LIBER QVARTVS.

De vi effectuq; Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratis obuenire soleat, vbi cũ morte luctantur, atq; e vita emigrare incipiunt, ex accessu recessuq; Oceani ac Lunæ decursu, cuius vires efficacius, quam ceteri, percipiunt atq; experiuntur maritimi.

CAP. I.

QVA vi polleat sidus hoc nocti illustrandæ attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animalium corporib. incũbit, atq. humores exagitat, superius demõstratum est. Verum cum mire sit efficax non solum in concitandis ciendisq. tempestatibus ac fluctibus marinis, sed etiam in inferendis exasperandisque morbis, nempe apoplexia, lethargo, stupore, epilepsia, paralysi, hydropisi, catarrhis, ac pituitę fluxionibus, paulo accuratius de huius natura differendum, eoque magis, quod Belgæ Oceani accolæ eius vim efficacius percipiant; quã qui ab illo sunt remotiores: cum enim proxime cõsistant, illoque sidere in Occidentẽ inclinato, propius illustrentur, nec vlla obstent vel nemora vel montes: manifeste vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radiis affluentiùs madescunt atq irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna fœmineum ac molle, nocturnũq. sidus, humorẽ mouet quidem: at vt Sol, nõ attrahit, cunctaq. humifico spiritu implet, ac turgida efficit; quo fit vt q regiones humidas frigidasq. occupãt, excremẽtis ac pituita scateant, ac subinde tussi, raucedini, coryzæ, multis. aliis fluxionib. ac catarrhis obnoxii

Genes 1.

Lunæ vis quos morbos acuat.

Lib. 2. c. 100.

ſint ac infeſtentur, præſertim otioſi, ignaui, ſedentarii, & qui rarius exercitationi aut labori inſiſtunt, in quos propter humorũ redundantiam Luna potentius vim ſuam exſerit, ita vt iſti præ ceteris eius moribus affectibuſq. ſint expoſiti. Nam baiuli, nautæ, vectores, agricolæ, cõpluresq. alii laboribus aſſueti, qui excitato auctoque calore natiuo excrementa ſi qua aceruata ſunt, cõficiunt, minus huius ſideris incõmodo afficiuntur, nec magnopere illius vim percipiunt. Ceterũ vt quæ longo a me vſu atq. experiẽtia obſeruata ſunt proferã, quã vim naturæ parens, qui vſibus noſtris omnia accommodat, Lunæ attribuit, præter nocturnam illam facem ac clariſſimam lucẽ, qua mutuato a ſole lumine, mortales illuſtrat, præter ea quæ conchyliis, oſtreis, piſcibus, ſatis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo. Plinius ex Ariſtotelis ſentẽtia, Nullũ animal in Oceano Gallico, niſi æſtu recedẽte, exſpirare aut exſtingui aſſerit: cuius ſententiã vt non auſim contentioſe improbare aut refellere; ita hoc cuique teſtatum eſſe volo, nõ exacte omnia illius opinioni reſpõdere: cum nõnullos deprehenderim, ex decurſu adſpectuq. Lunæ, Oceani acceſſu, atque aduentante æſtu exſpirare: pleroſq. in receſſu ac ſubſidente fluxu opprimi. Siquidem in maritimo Belgicæ regionis tractu, pro humorum redundantia ac defectu, diuerſam obſeruo emigrandi conditionem ac modum. Alii enim ex Lunæ decurſu, cuius impulſu fertur Oceanus, intumeſcente fluctu, alii ſubſidente, vel intereunt, vel conualeſcunt, humoribus ſcilicet ſpiritibuſq. motu atq. adſpectu ſideris, vel agitatis vel ſopitis. Sic in pronuntianda Criſi, hoc eſt, deferendo iudicio quod vel mortẽ vel ſalutem denuntiat oẽs, quos morbis tentari obſeruo, qui in humorũ plenitudine cõſiſtunt, ceu pulmonis inflãmatione, pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbiſque pitui-

Otioſi catarrhis ob noxii.
Otioſi lunæ effecti bus expoſiti.
Lib. 3. hiſtor. c. 98.
Obeſi æſtu maris accedente periclitantur.

tosis atq; intercutaneis, quibus corpus intumescit, atq. hydrope suffocatur, Luna plena atq orbiculata, æstuq. exundante exstinctũ iri pronuntio, aut saltẽ plerosq. eorum pro morbi ac corporis cõditione ac natura manifestã alterationẽ subituros subsequẽte subita sudoris vel sanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac profluuio Hecticos vero, hoc est, tabe, marcore, siccitate, nutrimenti defectu obnoxios, deniq. silicernia, decrepitos ac capulares senes, silẽti luna, fluctuque subsidente interituros denuntio. Et quo plenitudinis aut defectus caussa maior aut minor in corpore cõsistit, eo vel serius vel citius morte sopiũtur. Ita qui aquis distenti sunt, qui corpore opimo exsistunt atq. obeso, si ancipiti dubioq. morbo, & qui ex humorũ redundantia contrahitur, corripiuntur, statim accedente æstu ac vergente in plenilunium aut nouilunium sidere opprimuntur. Nonnulli vbi fluctus iam medium obtinent: alii cum in summo cõstiterit Oceanus, vitę finem imponũt. E diuerso qui sicco sunt aridoq. corpore, macilẽti, strigosi, squalidi, exangues, extenuati, subsidente labenteq. æstu, atq. in Occidentem conuerso sidere sensim placideque obdormiscunt. Eorum nonnulli pro virium defectu defluxu medio: nonnulli extremo, portuque vacuo.

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriuntur.

Nec solum ægrotorum corpora ab externis hisce caussis afficiuntur, sed etiam qui inculpata sanitatę fruuntur, Lunæ vires effectusq. percipiunt: verum quo quisque magis ab optima temperie deflexerit, eo promtius doloribus infestatur, atq. auræ Lunæque mutationib. fit obnoxius, præsertim vbi huiusmodi corporibus vitiosi putridiq. humores subsunt, Sic Luna vel incoata primum vel plena, atq. in orbem circinata, flanteq. vento rigido, musculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigescunt, ac contracti contortiq. doloribus acrius concitantur. Hæc

Sani æque ac ægroti lunæ vim percipiũt.

de Lunæ vi atque efficacia, motuque Oceani nemó, vt vana aut anilia figmenta respuāt, cum nihil illo certius, nec veritati magis consentaneum: siquidem huic rei fidem facit experientia, illique ratio suffragatur etiam in iis quę inanima sunt & sensus expertia. Nam pelles cetosæ ex vitulo marino seu phoca detractæ rigescūt ac pili eriguntur accedente maris æstu: rursus demittūtur ac flaccescunt, eo subsidente, quod & Plinius non subticuit. Tale quiddam etiam in terrestribus quadrupedib. obseruamus, quarum pleræque in arboribus victum venantur; nam Sebellinæ atque Armelinæ pelles si in imo arca reponantur, illasque vestibus impositis oneres, post triduum plus minus in summum emersisse videbis præsertim Sebellinas, vulgo *Sabel.* Cum.n. animal id agile sit & inquietum: non dissimilis fere mobilitas tegmini detracto inhæret, præsertim vbi Aquilonio flatu, hbyernisq. siccitatibus ac gelu rigido auulsum est. Nam si vlli animantium pelles æstiuis mensibus detraxeris, cuniculis, pantheris, leopardis, lyncibus, hyænis, felibus, vulpeculis, sciuris, mustelis, & quas Martes, viuerras, vocāt & foinas, cum plerisq. aliis, ex quibus in hybernos vsus tegumenta cōficimus, magna ex parte pili defluunt; quoniam illorum radices non fixe inhærescunt, hiante scilicet laxaque cute; quo fit vt huiusmodi pellib. suffultæ vestes, a blattis ac tineis citius infestentur, quod intempestiue, nec opportuna anni parte a corporibus exemtæ detractæque sint. Quocirca inconsulte faciunt qui æstiuis mensibus, flanteque Austro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, vestesq cultiores in feriarum festorumq. dierum vsum repositas, ac decorem asseruatas, quas nuptiales Matthęus vocat, Australi potius auræ, quam Aquilonari ventilandas exponunt, aeriq. humido obiiciunt, cum frigore ac siccitate cœli obdurescāt tegmina, & indumēta quęque

Pellium quarundā natura in erigendis pillis.

Pelles quādo animātibus detrahendæ.

Cap. 21. Quid vestibus tineas innasci prohibeat.

que meliorescant: tali siquidem ratione vermiculos, teredines, tineas, blattas quę vestimenta depopulātur, ac vel corrosione vel attritu vitiant, exarescere cōtingit & aboleri. Frigida siquidē & sicca asseruādis rebus accōmoda, tū crebra cōcussio ac cōquassatio, quæ puluerulenta quęq. ac sitū mucoremq. discutit. Nā quæcunq. immota arcis ac loculis cōcluduntur, nec pflari cōtingit, aut flatibus agitari, putent, sordescūt, olida efficiuntur, ac detrimenta cōcipiunt, atq. indies efficiūtur deteriora. Nec etiā nocturno tempore cubili imponi debēt, aut lecto admoueri, nā sudor qui ex tepēte madidoq. per nocturnā quietem corpore emanat, atq. exspirat, in vestes atq. indumēta, contectasque chlamydes assumitur, sic vt tepore quodā ac corporis exhalatione imbuta ac perfusa, materiā corruptionis cōcipiant. Calida.n.& humida progenerandis sordidis animalculis idonea, quo fit vt æstiuis mensibus auraq. subtepida, cōclauia, ędes, cœnacula, triclinia, arcæ, cellæ, promtuaria, horti limacibus, cochleis, vermiculis, cimicib. muscis, culicibus, erucis, crabronibus, vespis, scarabeis, corpora vero pulicibus, ac pediculis lendibusq. scateant, quę hybernis mensibus minus cōspiciuntur, aut infesta sunt. Omnes itaq. hirsutæ illæ crinitæq; bestiæ, tum quæ tenera molliq; lanugine contectæ sunt, ex quibus sūmtuosę pelles ac tegmina conficiuntur, in frigidis potius quam calidis regionibus degunt, eoq; minus patiuntur pilorū defluuium, quo contractior fit cutis, ac cōdensa adstrictaq frigore pellis: quo fit vt pilos tenacius amplectatur, nec cito defluant, aut in auras diffusi euanescāt. Sic apud Zelandos in ipso propemodum Oceani aditu immēsa conspicitur vis cuniculorum, qua tota Brabantia post solstitium autumnale vsque ad veris initium alitur: nec leporum exiguus numerus magnitudinis inusitatæ, carne non minus salubri quam suaui, & quæ (vt ridiculi quidam nugantur) non salsescat. Oberrant autem

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Quæ qualitas vermiculos progignat.

Æstate ædes & corpora bestiolis scatent.

Zelandia cuniculis fœcunda.

in monticulis ac collibus arenosis nonnulla sui par te Septentrioni aut Occidenti solstitiali,nō arte,se natura oppositis,ita vt ex aeris frigiditate,atq.aren siccitate saluberrimi exsistant ac mire agiles, mult magis quam in caueis pasti ac saginati, præsertim sanguine humano alantur, vt Chirurgos quosdan factitasse audio apud plerasq nationes,qui sanguin quem hominibus nonnunquā morbidis incisa ven adimunt, huiusmodi bestiolis obiiciunt:quo quid mire saginantur & pinguescunt, sed alimento insa lubri,atq.hominibus noxio. Syluestres itaq.inquie ti, exercitati, instabiles, palantes, esui salubriores quorum etiam pelles ac tegmen densius est,multis que crinibus fixius inhærentibus magis obsitum.

Cuniculi humano sanguines pasti insalubres.

De Zelandiæ insulis,ac gentis huius natura conditione,moribus,origine: & quantum commoditatis atq. emolumenti huius regionis fundus ac soli vbertas exteris adferat, compendiosa ac dilucida descriptio,in qua obiter refricatur rerum gestarum memoria, multæq. naturales caussæ e... licantur.

CAP. II.

CVm tam multa proferat Zelandię regio,quę exteris etiam ad vitæ vsum ac commoditatem cōducunt ac sunt necessaria:miror a plerisq.hanc tam abiectam ac despicatam censeri. Nam præter insignes atq.in immensum fastigiatas lauros (vt a telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onustas,quæ Brabandis denegatæ sunt:pręter efficaces & salubres herbas, cum medendis morbis, tum esui accommodas; præter sal candidissimum, quod ciuium industria conficitur:præter Rubiam, gatansam Gallis nostris *Meedecrappe* nominatam,adornandis pannis, ne color deflorescat,eumq. intime concipiant,necessariā: præter triticū quo nusquā gentiū candidius aut magis pōderosum : p̄ter tot salsamēta ac vento induratas saperdas: pręter im̄ensam pisciū copiā quę quotidie recēs aduecta,in oēs Europę partes

Zelandici soli vbertas.

Rubea radix & alumē durabili colore pannos imbuit.

tes

es distribuitur: vrbes exhibet eleganter exstructas, tq. in iis ędificia splendida, re domestica ac supellectili concinne exornata, ita vt omnia passim nitida onspiciantur, culta, expolita, ꝙ vnice nuper admiratus est Illustr. Hispaniarum Rex Philippus Belgii rinceps, & quibus stipatus erat, proceres aulici. Acedunt his omnibus portus commodi, fidæq. ac tutę auium stationes, omni nationi expositæ, atque ad requentandas remotissimas regiones, quocunque errarũ cursum instituere libeat, aptissimæ, nec illi egotio desunt exercitati naucleri, ac viri nautici, uibus oẽs oceani recessus sunt explorati. Quanta ero soli vbertas, quam pingues ac glutinosę glebę, uã feraces ac fœcundi agri, quã numerosi armentorũ pecudũq greges, non facile vlli fidẽ feceris, nisi ropius illi sint cõspecta, vti etiã vberrima saginando pecori pascua nõ solum intra exporrectos aggeres ac ambitus, sed etiã extra littora, in ipsa Oceani repidine, in quib. oberrant pecudũ aliquot myriaes maximo negotiatorum emolumẽto, quæstuq; berrimo, non solũ supra vulgarẽ magnitudinẽ, sed aporis etiã delicati atq. exquisiti, soli ac graminum eneficio, ꝙ saluberrimum iis pabulum suppeditat, deo vt exteri quoq. summopere iis delectentur, ita t Vitilitigatores, hoc est, qui sectãdis litibus dediti unt, nullis donariis (modo aurũ demas) aduocatis c procuratoribus melius gratificentur, quam si villosas huiusmodi oues ac Zelandicos verueces illorũ ulinę inferant, tum demum enim res illis cordi ese incipit, ac caussæ insistunt: quibus si accedat case s ouillus virore perfusus inusitatæ magnitudinis, tque immensi ponderis, nihil adferri potest ad rei õmendationem gratius. Tali siquidem condimen o irritari solẽt ad potum ac repotia etiam saturi, ac ino affluẽtiore paulo ante perfusi. De aeris autem Zelandici clementia non ausim multa polliceri, vt

Regi Hispan. Philippo grata Zelandorũ munditiei.

Aduocati muneribus officiuntur.

Caseus viridis appetentiam acuit.

Aer Zelandicus qualis.

qui in nõnullis partibus sit paulo asperior, & quam vicinarum gentium minus salubris, præsertim æstate ob paludum & stagnorũ graues halitus, & quod regio arborib. minus consita. Hoc tamẽ habet commodi, quod contagioni ac pestiferis morbis minus sit obnoxius, ac serius inficiatur: at infectus immaniter in hominum corpora grassatur, nec facile cõquiescit. Vt n. lignum durum ęgre quidem ignescit, ac flammã concipit, at incensum difficile restinguitur: ita corpora Aquilonis flatib ac marina aura indurata minus promte virus concipiunt, peste vero correpta ægre hanc excutiunt. Aqua quoq; putealis in insulis non ita pridem ex mari vindicatis, parum sapida est aut salubris, ac vel salsæ qualitatis, vel vliginosi fundi, saporisq ingrati particeps. Tametsi in ciuitate Zirizæa putei exsistãt, qui ne aquæ quidem fluuiatili cedant, aut liquore pluuio sint inferiores. Regionem hanc maritimam veteribus olim non fuisse incognitã ex Cornelio Tacito colligi potest, non hoc equidem, quo nũc innotescit, nomine, sed ex vsu ac vulgata alloquendi consuetudine ac compellatione, qua populares atque indigenæ inter se sunt vsi: itaq. Mattiacorũ illos nomine designat, cũ inquit: Est in eodẽ obsequio Mattiacorũ gens, Batauis similis, nisi quod ipsi terrę suę solo acrius animãtur. Quo indicat, tametsi Batauis siue Hollãdis à cauitate terræ sic denominatis vicini sint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeãt, vulgari tantũ nominis appellatione discretos, atque Oceano propiores magis feroces esse, vt reuera sunt, ac viribus, ingenio, solertia, versutiis, calliditate, fallaciis, captionibus, negotiandi peritia, ac cõquirendi industria superiores. Quod aũt Mattiaci nominentur, nõ à loco aut duce aliquo, sed à populari appellatione, atq. vsitato loquendi more enatũ est, nempe à *Maet*, quæ vox in quotidiano sermone ac congressu familiari omnium

Zelandiæ aer, cur serius inficiatur.

Simile ab ignitis rebus.

Aqua in Zelandia qualis.

Ziriζaa puteos salubres habet.

Zelandia, an veteribus cognita.

Lib. De moribus Germanorum.

Zelandi callidi & industrii.

Vnde Zelãdi Mattiaci dicti.

omniũ apud nos actionũ, contractuũ, periculorum, ac totius volũtatis, cõsilii, laboris sociũ comitẽq. sonat, omniũq. rerũ, quas inter se exercẽt, participem ac consortẽ. Ita oẽs gregales, venalitii, cõsodales, & quotquot inita societate, fido firmoque animorum consensu facultates, ac copias suas in cõmune conferunt emolumenti, ac quęstus spe, ex nautarũ consuetudine, quorũ maxima in iis regionibus copia, *Maet*, voce gentilitia ac vernacula nominantur, h.e. coniũcti ac sociati. In magistratu vero, aut dignitate aliqua illustri, vel Consulari vel Senatoria, omniq; munere publico, quæstura, ędilitate, pupillorum tutela, testamentorũ procuratione, aliisq; functionib. *Veynout* sese vocant, etiã qui apud nos cõsulatu funguntur, quod Latinis collegã sonat. Ex vetusta itaq. consuetudine, ac vulgato loquendi more, quẽ inter has gentes obseruabãt Romani, cum in iis regionibus versarentur, illasq. terras sibi vectigales ac tributarias facerent, aut in societatẽ ac tutelam Romanę potentiæ assumerent, Mattiacos vocabant: vt qui apud Germanos *Herman* nominatur, Arminium, atque apud Cæsarem in Commentariis, *Ambachs heeren*, Ambactos. Eo enim nomine designant Belgę illustres aliquot viros, penes quos est sũmma rerum, atque in eo coloniæ alicuius seu municipii ambitu, vlloque territorio, dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens est, ac veteribus incognitum, à terra ac mari conflatum, quasi dicas, terram ac solum maritimum: mari enim vndique cingitur, multisq. insulis distincta est, nempe quindecim, tametsi paucis abhinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius sæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars diuulsis ac dissipatis funditus aggeribus, salo oppressa est, atq. mari æquata: subsistunt tamen insignes aliquot insulæ, quarum tres præcipuæ cũ Oceani æstu continenter luctantur, atq. immen-

Collega quo nomine Zelãdis dicitur.

Li. 4. belli Gallici.

Ambacti qui Zelandis.

Zelandia insulis fœcunda.

ſis ſumtibus (quod non facile Principi, aut qui illius vices obeũt, perſuaderi poteſt) aduerſus barbarum hoc atq. indomitũ elementũ ægre ſe tuentur. Inter has primũ ex alto in portum delatis ſe offert Walachria, vel ab eius cultore ſic denominata, vel vt cõiicio, à Gallis qui hanc orã frequẽtabant, qui Belgica voce etiã nunc *Walen* vocantur, impuberes eorũ *Waelkens*, aut ab ea Britãniæ parte, in qua verſus occidentem conſiſtunt Walli apud Anglos præcipuæ nobilitatis viri, à Gallis etiam oriundi, quod idioma illorum adhuc indicat. Inſula hęc ab ortu Brabantię obuerſa eſt, à meridie Flãdriæ, ab Aquilone Batauiæ ſiue Hollandiæ, ab occaſu æquinoctiali Britannię, in quã breuiſſimus eſt traiectus, & à qua parte primus in oceanum ingreſſus, quocunq. terrarum viſum ſit nauigationis curſum dirigere. Præbet n. Arnemuda Metelliburgi municipiũ, tutiſſimũ omnib. portum, fidamq. nauium ſtationem: nam hic pręcipue claſſis quãlibet numeroſa inſtruitur, in quemcũq; oceani tractũ velificatio perficitur. Cũ aũt hęc inſula pręter fundi aliquot appendices ſerius illi annexas (*Polders* noſtri vocãt) octo miliariũ ambitũ conficiat, vt etiã Scaldia, cui intra centum annos iugerum tria millia auulſa ſunt, cultiſſimis aliquot pagis ac villis diſtincta ſit, tum vnũ habet emporiũ negotiatorum frequẽtatione celebre cum primis ac illuſtre Metelliburgum, à Metello præcipuæ nobilitatis ac Cõſularis dignitatis apud Romanos viro id nomen, vt pleriq. opinantur, conſequutum, cum ego à Burgo, hoc eſt, munito atque eminente caſtro, aut arce rupeq. inacceſſa, quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum putem, quod in inſulæ huius meditullio, ac velut centro conſiſtat. Quæ loca occupare ſolent, ac præſidio munire duces pręfectique regionum, quo ex editiore loco tanquam è ſublimi ſpecula, ac velut in excubiis collocati omnia ſpectarẽt,

Walachria vnde dicta.

Walachriæ ſitus.

Arnemuda portus.

Metelliburgum emporiũ.

Quid Germanis. Burgh.

atq; incursionibus hostium obsisterent. Hinc enim apud Belgas emersit Burgimagistri, & Burggrauii dignitas, quod penes hos sit summa potestas, & loci illius præfectura. Nec tamē diffiteor, quin ad huius Conditorē referri possit, à quo tali loco hoc propugnaculū contra hostiles impetus sit erectum. Distat aūt à Metelliburgo versus Africum seu occasum hybernum, interuallo sexdecim stadiorū, quæ bis mille passus conficiunt, aut bina miliaria, vrbecula exiguo quidē murorū ambitu, sed arte ac natura munito, qua parte mari obuersa est, quæ strenuis piscatoribus, atq; exercitatis naucleris, quos Pilotas vocant, referta, Flissinga nominatur, nō Vlyssea ab Vlysse, vt quidam nugantur, producta origine, sed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, superne angusti oris est, ne imprudenter liquor effundi possit, in medio, distento ac capaciore ventriculo, qui circa imum gracilescit, ac sensim extenuatur, Belgis *een Flessche* nominata. Cuius imagine ciuitatis huius vexilla ac manipuli, quos etiā nauiū malis in vertice erectos cōspicimus, insigniti sunt. Cum aūt loci huius incolæ suauiter se poculis reficiāt, nec ab iis etiā abhorreant fœminæ, aliquādo in hoc certamine viris robustiores, ab amplexu lagenæ, qua singulariter afficiuntur, eāq. identidē exhaurire gestiunt, nomē hoc cōsequuti sunt, aut idipsum sibi à potandi cōsuetudine adsciuerunt: quę quidem inter hos inoleuit, nō vt inebriētur, sed inter se exhilarescant, atq. animi nebulas discutiāt. Sunt enim complures in hac regione tetrici, mœsti, superciliosi, melancholici, qui affectus à Brabantis ac Flandris sunt alieni, vt quos non triste Saturni ac Martis, sed lætū & salutare Iouis & Mercurii sidus informat, eoq fit vt Zelandi, qui percipiunt excutiendas illas animi molestias, Geniales esse studeant, atq. affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Versus ortū

Flißingæ ciuitas.

Lagenæ quale poculi genus.

Nomen à re inditū.

Flißinga.

Zelandi cur poculis addicti.

ęquinoctialem Scaldię opposita, abest a Metellibur-go pari propemodum distancia, ac totidem passibus Camponeria ciuitas, peranguso mœnium ambitu, paucis abhinc annis Scotorum frequẽtatione cele-bris, nomẽ id à freto obtinet, quod ab ea littoris o-ra in vlteriorẽ Campæ ripam ac sinũ, qui Noortbe-uelandiæ annexus est, transferri homines soleant. Primus. n. portus, ac nauium cymbarumq. statio, à qua conscensa naui aut scapha traiicimus, *Veer* Bel-gis dicitur, aliis *Vaert*, Latine traiectus & trãsuectio.

Verta ciuitas. Veriaciuitas vnde dicta.

Huic Aquilonem versus, aut ab ortu solstitiali op-posita est Scaldia à præterlabẽte Scalde flumine sic nominata; quę cũ multis populosis pagis ac coloniis distincta sit, plurimas exhibeat rusticanas villas, ple-raq; vrbana atq antiquæ nobilitatis prædia ac pala-tia, vt Haemstedium, & Renissę affinem Moermon-dam, tũ pręter Brouersauiam non ignobile munici-pium: ciuitas Zirizæa à cõditore nomen sortita hãc insulam præcipue exornat, quæ anno redemti orbis 849 imperãte Lothario primũ in formã ciuitatis æ-dificari cœpta, ac mœniũ ambitu muniri, ex paruis initiis in eum splendorẽ adaucta est, vt nulla clarissi marum ciuitatũ sit inferior. De qua hoc citra oẽm ambitionem, aut immodicum erga patriã affectum ausim testari, plurimis illã viris eruditis, præclarisq; ingeniis fœcundam esse ac feracem negotiatoribus prouidis ac sagacibus refertam, quibus ex re frumẽ-taria ac lectissimo tritico, ex niuei candoris sale, ex rubio seu garansa, salsamentorum ac piscium copia, armentorum pecudumque immensa vi quæstus ac-cedit vberrimus. In re familiari ac domestica, omnia elegantia, nitida, expolita; mensa frugalis ac mode-rata, nec vnquam prodigaliter sumtuosa: in merca-tura exercenda nemo non ciuium solers atq. indu-strius, lucri auidus, ad rem attentus, in tenuiores tñ atq. inquilinos inopia pressos liberalis ac beneficus,

Scaldia insula à flumine sic dicta.

Zirizæa quando primum erecta.

Zirizæi literis afficiuntur.

in

in ceteros vero hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, asq. abſq omni ſimulatione ac fucata ſpecie, nulli non obuius & expoſitus: in pietate ac Dei cultu religioni quam ſuperſtitioni propior. Quod vero ad populares ac loci huius indigenas attinet, nuſquam gentium tam dextri, tantaq. ſagacitate in odorãdis explorãdiſq impoſtoribus, captioſis, fraudulentis, ſubdolis, inſidioſis aſſentatoribus, quamlibet ſcite adulentur, palpent, blandiantur, aures titillent ac ſcalpturiant, adeo vt non facile horum technis, fucis, fallaciis, verſutiis decipiantur, ſed illas eueſtigio deprehendant;

Zelandi aſtuti.

——Dignoſcere cauti
Quid ſolidum crepet, & picta tectoria linguæ,
Nequa ſubærato mendoſum tinniat auro.

Perſ. Satyr. 5.

Vt aſſolet iis quib. aliud clauſum in pectore aliud in lingua promtum. Ab hac diiudicandi peritia emerſerunt in Belgas aliquot (exhibita aliquando populari comœdia) hęc vulgata dicteria, dictante morione, nequis offenderetur. Brabantus hilaris, feſtiuus, ridiculus, in ſcenicis Comiciſq; moribus immodicus: Flander mulieroſus, ſalax, intẽperans, libidinoſus, petulcus, laſciuus: Hollandus ſimplex, improuidus, incautus, infacetus, iners, ſegnis, ſomniculoſus, ſtolidus, ac minime aſtutus: Zelãdus callidus, vafer, verſipellis, aſtutus, ſubdolus, captioſus, verſutus. Qui affectus etiam ingraueſcente ætate, ac ſenectute vires concipiunt, ſeſeq efficacius proferũt, niſi domita naturæ propenſione, atq. inſtitutione aliter condocefacta ad meliorem frugem perducatur. Siquidem infimæ plebis iſta ſunt vitia, ac gẽtilitii mores, non patriciorum aut virorum illuſtrium, qui liberaliter educantur. Cum aũt omni nationi ſui adſint affectus ac vitia, mores, propẽſiones, ſtudia, hoc eſt, inſtituta quibus ſe quiſq. applicare ſolet, tum huic quoque genti, à qua nihil humani alienum, non deſunt genuini inſitiq. affectus, ad quos naturæ incli-

Belgarũ inferiorũ aliquot propenſiones.

Mores gẽtilitii plebi peculiares.

Omnis natio ſuis vitiis imbuta.

natione feruntur, partim ex circũfuso aere, qui manifesto corpore afficit, partim, vt alimenta preterea ex parentum natura, auitisq. moribus, ac vulgari vitæ consuetudine, quæ aliquãdo ita inoleuit ac mẽti infixa est, vt vix eximi queat: quo fit (si patricios demas, qui nusquam non cultu ac doctrina expoliti sunt) vt gregaria ac promiscua multitudo passim inhumana sit, rudis, agrestis, ferox, crudelis, indomita atq. à ciuili vitę consuetudine aliena, quascunq. etiã nationes excutias. Verum quo inueteratus error, ac deprauati mores, qui ab incunabulis ac prima infantia inolescere animis nostris incipiũt, ita vt eos velut cum lacte nutricis suxisse videamur, eximantur: progenitorũ munus ac officium est (quod nostrates nunc sedulo præstare enitũtur) vt ex se prognati liberaliter instituãtur, eumq. animo cultũ ac fomenta adhibere curẽt, vt exuta natiua insitaq; feritate, ad omnia humanitatis officia inclinentur. Vt enim syluestres arbores cura atq. industria hominum mitescunt; immanes beluę officio ac molli tractatione mansuescunt ac cicurantur: ita quoq humanus animus non prorsus ferreus aut adamantinus flecti potest, atq. ad artes humaniores, ad probitatẽ, decus, virtutem, pietatem, religionem informari. Quæ res effecit apud nos, vt piscatores gens rudis ac pelago adsueta; quorum apud Zirizæos supra quingentos esse constat, præter hos qui nondum satis adulti, in huius negotii tyrocinio versantur, paulo post in nautas ac veteranos assumendi; ea sint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, simultates, diffidia exoriãtur, nec vnquã inter se lites consectentur, aut iure cum æqualibus cõtendant, ita vt magistratus nunquã, nisi in vrgentissimis caussis se horũ controuersiis interponat, sed omnes inter sese coactis comitiis dirimunt ac cõsopiunt. Nullũ inter suos gregales tolerant mendicũ, ac

Patriciorum conditio diuersa à plebeia.

Infantia a maioribus instituenda.

Simile a feris & arboribus syluestribus.

Zirizæa piscatoribus fœcũda.

Nautarũ apud Zirizæos vitæ conditio.

ac probro ducunt, si quis ex consociatis ostiatim stipem emẽdicet, aut quid aliud eblandiatur: quin ipsa piscatoria societas, & qui inter illos est primarius, quẽ Decanum vocant, singulis quibus res domi angusta est & contractior, quam vt familiam alant ac sustentent, ex cõmuni ęrario suum dimensum constituit, ita vt non desit quo famem frugaliter ac liberaliter solentur. Cum autẽ tam numerosa multitudo piscatu se exerceat, ac paulo longius in oceanũ progressa, victum in mari venetur, si quãdo parce & maligne piscari cõtingit, nullus vnquam horum se vexat aut excruciat, nec cuiquam male precatur, sed omnia placide ac sedate perfert meliorum spe atq; fiducia. Ista autem animi moderatio in hominibus tam incultis, non præscriptis legibus, aut sapientum doctrina, mentibus illorum impressa est, sed instinctu ductuq. naturæ, ac rationis iudicio cõcepta, quo discernũt quæ honestati ac decoro deseruiũt, quæque illi sunt aduersa. Ceterum vt ad Scaldem recurrat oratio, Fluuius hic in Veromanduis vetusto ad huc nomine cognitus geminis fontibus progressus per Neruios, nũc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quę mihi prima tyrocinii rudimenta contulit, reliquosq. Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiam delatus, vrbis mœnia alluit, portumq; inibi insignem, ac clarissimam nauiũ stationem exteris exhibet, deinde paulo lõgius progressus, bipartito cursu Brabantiam ac Flandriam à Zelandia discriminat: siquidem sinistra in Austrũ contortus ac deflexus, Flandrię oras ac littora persequitur, alioque nomine insignitus, *de Honte*, à latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelãdiam ac Walachriam in Oceanum occidẽtalem patet aditus, ac rursus in has oras accessus, dextra vero relictis Brabantiæ finibus continuato cursu, seruatoque veteri alueo per Scaldiæ insulæ litora violento vastoque

Piscatorũ apud Belgas affectuũ moderatio.

Ductus naturæ quid efficiat.

Scaldis fluuii origo & decursus.

Gandauũ studiorũ alumna.

Antuerpiam Scaldis exornat.

Scaldis per Flandriam decursus, cur de Honte dicitur.

gurgite in oceanum deuoluitur, atq ex vetusta appellatione Scaldis nominatur, Belgis vsitato nomine *Schelt*, Gallice *l'Escault*, vnde insula hæc Scaldia denominata, vulgo *Schou* We. Cuius fluuii præcipuũ alueum, profundumq. gurgitem (*Canael* nautæ vocant) quem naues consectari debent, ne vadis inhęreant, ac sisti contingat, etiam hac tempestate indigenæ exactissime exploratum habent, suoq; illum nomine designant, commonstrato loco à quo ante multos annos Oceani ostia subire solet, ac fluctibus marinis immergi, ita vt ne intempesta quidem nocte, nostrates nautæ ab hoc deflectant, aut in diuersum rapiantur, vt aliquando vsuuenire solet velificãdi imperitis, insigni mercium ac vectorum detrimento. Exaudiuntur autem hisce locis fragores ac strepitus horrẽdi vel subsidente in imum fluctu, vel vbi rursus æstus aduentare incipit, ac ventorum violentia exasperatus oceanus fluuio obnititur, quod ipsum potissime vsuuenire solet, vbi post aquilones, austrini flatus ingruunt, ita vt accolę percepto plusquam miliaris interuallo oceani ac Scaldæ fremitu, tempestatem imminere ante triduum pronũtient. Cum autem angustiora olim essent Oceani ostia, minusque vasti ac patentes in continentem aditus, conspectius in mare Scaldis ferebatur, siquidem incrudescente quotannis æstu marino, ostia faucesq; dilatari contingat, ac sinus laxiores effici, vt gulosis assolet, qui immodico potu se proluunt; quo fit vt flumen hoc affluentiori salo obruatur, nec facile decursus eius, quo in Oceanum effunditur, conspici queat. Non desunt, qui nominis affinitate decepti, eam speciem aselli piscis, qui mihi aliquando Plinii visus est Callarias, ex hoc fluuio nomen obtinere credant, atq. à *Schelt*, *Schelvisch* denominari, quod in oceani ostiis, in quæ flumẽ hoc se exonerat, vel hamo, vel retibus subducatur: cum à squamis potius, vulgo

Cæsar lib 6. Comm

Zirizæi exercitati nautæ.

Scaldæ fremitus, quando tempestatem denuntiat.

Simile à gulosis, quib. fauces dilatantur.

Schelvisch, *piscis, vnde denominetur.*

vulgo *Scellen* (nã *Scelpen* testaceis attribuuntur, non piscibus) appellatum censeam, quibus densius contectus obductusq́ est, ac velut lorica munitus: eoq; fit, vt, cum elixãdus est (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquãmari, secus quam Asellus, vulgo *Cabbeliau*, læuore perpolitus, cuteq. molli, nec squamosa, nec etiam in ipsis Oceani faucibus, quas influit, capitur, sed in alto longeque remoto mari. Tametsi nõ ignorẽ pelagios aliquot pisces aliquando fluminis ostia subire, dulcis aquæ illecebra, qua mire pinguescunt, vt Salmones qui ex Britannico Scoticoq sinu, aduerso amne in Rhenum ac Mosam penetrant, vt etiam Trissæ, alosæ, lacciæ, vulgo *Elst*, mugiles, harder, acipenser vel sturio. Anguillæ vero contra quam marini pisces, salsam aquam appetũt, qua gustata mire agiles efficiuntur, minusq. lubrici, atque esui salubriores, quo fit vt circa catarrhactas (nostri *Slusen* vocant à claudẽdo) quæ apertis valuis aquam, qua hybernis mensibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profundũt, inusitatæ magnitudinis anguillæ nassis ac sagenis eximantur, verum de his aliquando vberius, vbi Conrado Gesnero viro cumprimis erudito paria fecerim, atque hostimenti loco Compendium de piscium triuialibus nomenclaturis illi dedicatum absoluero. Ceterum flumen hoc qua parte Scaldiæ oras attingat, atque hinc in Oceanum illabitur, Orientales regionis huius insulas ab Occidentalibus discriminat, quarum quæ ad Ortum spectant, *Beoesterschelt* indigenis vocantur: quæ vero Austro ac Flandriæ obuersæ sunt, *Be Westerschelt*, quasi superiorem ac inferiorem, aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alii cis Scaldam, alii trans Scaldam consistunt. Designantur autem his nominibus duæ insignes Quæsturæ, quibus Prætoria etiam dignitas, ac Dictaturæ potestas attributa est, sic vt harum præfectis ius

Asellus piscis, Cabbeliau.

Anguillæ salsa aqua delectantur.

Conradus Gesnerus landatus

Zelandia in duas Quæsturas diuisa

ac fas sit tota passim regione (prętor ciuitatum municipia, quę consulũ tutelæ ac præsidio subsunt) Regio dominatu facinorosos coercere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mendicos validos, sicarios, oppressores in vincula coniicere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis arcessere quo omnia passim quieta sint & pacata, & nequis iter ingressus, aliquid hostile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpate, eoq; præclare ac magna laude functus est nullius offensione Illustr. vir Hier. à Seroskerka, Equestris ordinis heros, multisq aliis nominibus suspiciẽdus. Adauget vero soceri decus & amplitudinem pari generis splẽdore ac nobilitate magnificus vir Iudocus à Weruia rei agrariæ in insulę nostræ ambitu præfectus nõ sine maxima amplissimarũ dignitatũ exspectatione. Excitauit elapsis aliquot retro seculis fluuii hic decursus inter Zelãdos, qui in eodẽ sunt cum Batauis comitatu, & Flandros, acerrimas contentiones ac cruentas pugnas Appellat autem atq; veneratur vtraq; natio suos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot speciosis titulis: qui dominatus hinc emersit, quod præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cæsares in adeũdis periculis comitarentur, suamque operam sedulo illis præstarent, vulgo *Grauen*. Quæ potestas ac nominis amplitudo Iustiniani tempore primum inoleuit, eamq. appellationem consecuta est. Deinde sub Berengario & Otthone competitorib. ad posteros deriuata, proximum apud Imperatorem cõsessum ac comitatum obtinuit. Anno aũt Domini 863 imperante Carolo Caluo, apud Batauos, illisque affines Zelandos, hic principatus primũ constitui cœpit, ac Comitatus nomine designari, primusque Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti Principis Aquitaniæ, qui años octo & triginta in eo dominatu versatus, successorem Theodoricũ secundum

Hieron à Seroskerka.

Iudocus à Weruia.

Comites vnde dicti.

dum herilem filium constituit, à quo ad nostra vsq; tempora: hęc Regia potestas longa heroum serie ad inuictissimum Hispaniarum regē Philippum deuoluta Comitatus nomine censetur, eiusq. prouinciæ principes Comites appellãtur. Sic qui apud Brabantos ac plerosq. alios potestate regia exsistunt, Duces vocantur, à deducēdo in hostilem agrum exercitu, vulgo *Hertogen*, quasi dicas, exercitus ductores. Cum autē Flandriæ Comes Guido Dampetra proferēdæ ditionis esset auidus, ad occupandas aliquot Zelandiæ insulas animum induxit: itaq primo Walachriã sibi subiicere ac vectigalem facere meditatur, inductoque in hanc ditionem exercitu (nam facilimus erat traiectus) illam incursionibus, incendio, igni, ferro depopulatur ac vastat, tandē Metelliburgum obsidet, ac per fecialē (*Harault* nostri vocant) ad deditionē solicitat: cum in id non admodum paratos, promtosq. sentit ciuium animos, admotis arietibus, factoq; vno aut altero insultu ciuitatem expugnat. Guilielmus Batauorum ac Zelãdiæ Comes eius nominis tertius, cum ciuitati subsidium adfert, Zirizęis stipatus, quibus maxime fidebat, duob. vno die præliis victus, sanguine madidis vexillis (vnde emerserunt Zirizææ ciuitatis insignia sanguinolento colore perfusa) Zirizæam, qua nulla tunc munitior, aut Principi magis deuota, propere contendit. Guido victoria elatus, relicto intra Metelliburgum præsidio, in Zirizæos omne belli robur conuertit, quos dum sesquimensem obsidione premit, maximis damnis afficitur. Siquidē oppidani continua eruptione, magnam stragem Flandris intulerunt, multosq; captiuos in ciuitatem adduxerunt: tandem impetratis vtriusque consensu induciis, concessaque sex hebdomadis belli mora, Guido in Batauos expeditionem molitur. Elapsis induciis Zirizæi collecto milite, instructaq classe in Walachriam confestim

Duces vnde nomen sortiti.

Guido Dãpetra Flandriæ comes.

Metelliburgum expugnatur.

Vexilla Zirizææ cur rubra.

Zirizæi Metelliburgum expugnatū Comiti restituūt. Zirizæis virtute parta priuilegia.

traiiciunt, cæsisq. ac profligatis Flandris, ciuitatem in potestatē redigunt, ac perexiguo accepto incommodo, in sedes suas se recipiunt. Princeps Batauorū ac Zelandorū Gulielmus eius nominis tertius, percepta tam insigni victoria, ciuitatem Zirizæam maximis honoribus afficit, multisq. priuilegiis, congiariis, donatiuis muneribus exornat. Guido vero Flādriæ Comes re apud Batauos male gesta, acceptoq. vulnere in Zelandiam secedit, deinde paululum recreatus ad oppugnādos Zirizæos, à quibus ereptum Metelliburgum indignatur, animum intendit. Itaq. coacto numeroso exercitu, tametsi vltra sesquimēsem bis ab hac esset repulsus, atq. infecta re decedere sit coactus, rursus illos lacessit, atq; arctissima obsidione pressos continenter oppugnare nō desinit. Cum autem oppidani in extremis essent cōstituti, atque in summa difficultate, in maxima rerum inopia versarentur, nullis tamen vel blandimentis, vel minis ad deditionem impelli potuerūt, tametsi iam septimum mensem præter incendia atq; immissas in ciuitatē faces, omni tormentorum genere, arietibus, catapultis, testudinibus, fundis, ballistis, aliisq; machinis, quarum illo seculo frequens vsus, terra mariq. oppugnarentur. Cum itaq. in angusto res essent constitutæ, omnique pręsidio destituta ciuitas,

Francorū rex Zirizæos subleuat.

opportune Rex Galliarum Philippus, cognomento Pulcer, nulla interposita cunctatione aut mora Ioannem Payderosum ducem præfectumq. maris, ac Regineriū Grimaldum Genuensem, instructa classe, atq. adornatis aliquot longis nauibus, quæ quod remis frequentius quam velis incitantur, triremes

Triremes, vulgo Galeyen

vocantur, Zirizæam amandat, vtque obsessis subsidio adsint, ac mature subueniant cohortatur: illi nihil cunctati Regis mandato obsequuntur, omniaq. e vestigio perficiunt: quos vbi in excubiis constituti, è sublimi atq. eminente specula, à qua in mare la-

tissimus

tissimus prospectus, aduentare, nec procul abesse denuntiant, confestim Guilielmus Bataui æ ac Zelandiæ princeps, Regis sororius, conspecta primum naue prætoria, deinde numerosa longo agmine classe quas ipse in eum vsum instruxerat naues, illis adiunxit, collatisque copiis atque vnita classe Flandros adoriri atq; opprimere statuunt, oppidanis etiam re insperata in spem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obsidione attritis, rursum in hostem animantur. Cum autem stat in procinctu acies, ac classis omnibus armamentis accurate instructa in hostem incitanda, è statione moueri incipit: Flandri (vt nulli desunt æstus militares ac stratagemata) nauem quandam sarmentis, fascibus, scandulis, stramentis, stipulis, alioque fomite atque aridis nutrimentis, quæ cito flãmam concipiunt, constratam, oleo, pice, sulphure, seuo, adipe perfundunt, eamque accensam æstu, ac vento secundo, in aduersam classem dirigũt. Cum autem nauis flammis coruscа hinc inde hæreret, ac subinde vadis implicita lente progrederetur, ita vt Oceanus propemodum in summo consisteret, ac iamiam refluxum meditaretur: ecce de repente (quod singulari Dei prouidentia factum credi par est) ventus mutata statione in Aquilonem impellitur, ac remeãte maris fluxu flammifera nauis retorta, Flandrorum classem inuadit, omniq. ex parte incendia miscet: complures, ne flammis absumerentur ac concremarent, in mare desiliunt, ac periculum periculo commutant, vitamq. natandi peritia redimunt. Turbatis hac clade Flãdrorum rebus, nostrates remis velisq. in illos irruunt. Illi nihilo facti segniores, restincto, qua licet, incendio, reliquas naues flãmis intactas, omneque exercitus robur acriter hosti opponunt. Certatum est initio ancipiti dubioq. Marte à meridie ad emergentẽ vsq. solem, ita vt ne nox quidem, quę ea

Nauale prælium.

Flandrorum virtus.

parte anni, nempe Idibus Augusti sublustris est prælium dirimeret Nostrates æquo loco cõstituti, ventoq. ab iis auerso ac subsidente Oceano, igni, ferro, faculis accensisq. sarmentis ac sudibus hostibus terrorem incutiunt, multosq. ardentes globos ac faces in hostiũ naues iis cõburendis prouoluunt. Interim oppidani reseratis portis factaq. eruptione maximã illis cladem inferunt, ac Flãdrorum impetus in nostros retundunt ac reprimunt, mulierculis etiam in hostem ita efferatis, vt nõ minus fortiter & animose, quam viri, se illis opponerent. Tantus in eo conflictu fragor, strepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuisse perhibetur, vt plerique testati sint, plusquam trium miliarium interuallo, horrẽdos illos clamores fuisse exauditos. Quod nemini supra fidẽ videri debet, cum in mari editus sonus, aut excitatus fremitus incredibili distãtia percipiatur, præsertim tacita silenteq; nocte. Cum enim nihil obstẽt, vel nemora, vel mõtes, aut in cœlum erecti scopuli: clangor per æquoris planitiem, velut patentem atq. vndique exporrectum campum, longe lateque se diffundit, ac per aera voluitur. Cum autem tota nocte miseranda strages, ac cædes horribilis sit edita: diluculo rebus desperatis, victi fusiq. Flandri in hostium potestatem redigũtur. Desiderati in ea pugna Flandrorum octo plus minus millia, capti præter gregarios milites, quorũ non facile numerus iniri potest, Guido Dampetra Flandriæ princeps, ac cum illo innumeri proceres aulici: direpta signa militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaque opima spolia, atque exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata sunt. Tota aũt classis, quæ illis numerosa erat, suisque armamentis affabre instructa, vel quassata & conuulsa, vel incendio absumta: reliqua in hostium potestatem redacta. Hac itaque memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, captiuisque

Nocte omnia late exaudiri. In mari sonitus longißime exauditur.

Guido Flandrorum Comes captus. Non temere suscipiendum bellum.

uisq; redimendis consilia ineunt, quæ documento Principibus esse debēt, qui alienæ ditionis sunt auidi, ac finitimorum possessioni inhiant, non tentandas bello vicinas regiones, vbi nulla subest legitima caussa, aut iusta belli origo: quæ etiā si exsistat, præstat omnia potius experiri, nullasq. nō conditiones pacis admittere, quam arma in manus arripere. Ceterum soluta iam ciuitatis Zirizææ obsidione, confectoque bello, quod euenit anno Domini 1303, Idibus Augusti, qui dies erat Laurentio sacer, ne parta ex tam atroci ac cruento bello victoria, annorū decursu obliuione obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ sunt solemnes atque anniuersariæ supplicationes Deo immortali, easq. senatus quotannis eodem quo hæc peracta sunt, die, ac periculo exemta ciuitas, in sempiternam rei memoriam cōtinuari voluit, quod à posteris nunquam intermissum est: quin & impuberes, qui scholas publicas frequentant, atq; in palæstra literaria versantur, hunc diem festum habent, ac feriātur permissā iis ludendi licentia: ita rei gestæ recordatio posteritati tanquam per manus traditur: quo cuiq; ciuium innotescat, mentiq. fixius inhæreat, in quanta angustia, vitæq; discrimine versati sint olim progenitores cū pro aris & focis, pro coniuge ac caris liberis acerrime decertant, suoque Principi strenuam fidamque operam præstare conantur. Interim hanc præcipue doctrinam exhibet posteris, eosq. cōmonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac desperatis, ad Deum Opt Max. mentem erigant, atque ab eo salutem, patriam obsidione liberam, prosperos rerum successus, victoriam incruentam summis votis exoptent: quod vnice factitasse legimus Abrahamum, Mosen, Dauidem, Ezechiam, Iudith, complurésque alios, qui huiusmodi præsidiis victoriam sunt consequuti. Ceterum cum Scaldia, in eaque

Non inuadendas aliorum ditiones.

Aduersa quæ acciderunt aliquando animo repetenda.

sita Zirizęa frequentia ab exteris lacessita sit, ac bellis quassata, tum insularum nulla minus Suytbeuelandia, quæ à solo Austro opposita sic denominata est, spatiosissimo amœnissimoq. versus Flandriæ ac Brabantię oras tractu exporrecta, tametsi paucis abhinc annis maximam iacturam passa, dimidio iam sit angustior. Ab hac auulsa est ciuitas non ignobilis Romersualla, quam nullis excultam agris, nullis exornatam pomœriis Oceanus vndique alluit, ita vt vnica salis negotiatione subsistat. In Occidẽtali vero insulę parte sita est Goesa ciuitas, perexiguo quidem murorum ambitu, at splendide atque affabre exstructa, ciuibus morum ciuilitate perpolitis. Est præter hanc insula quędam Brabantiæ contermina, exiguo tantum freto discreta, in qua consistit Toletum à vectigali & portoriis ita appellatũ, vetustum oppidulum: à quo nõ procul abest Martinianus ager, Principis Aurasiensis municipium, locus amœnus atque arboribus vndiq; consitus, in quibus maxima alitum, præsertim ardearum copia nidulatur. Sunt præterea minutæ aliquot insulæ, minusq. celebres, vt Duuellandia à columbarum frequentia sic denominata, Gœreda à fida nauium statione, Platessa, tũ pleræq. aliæ nõ ita pridem ex mari vindicatæ, quarũ descriptionibus inhærere superuacaneum puto, cum edita nuper Zelandiæ Topographia singula exacte exhibeat, quæ spectator curiosus per ogtium oculis poterit demetiri. Quod vero ad gentis huius originem spectat, constans fama est atq; indigenis per manus tradita, à Gothis ac Danis hanc profluxisse, præsertim ab illa insula Cimbrica, quæ in Dania Zelandiæ nomine inscripta est, in qua spectatur celeberrimum Emporium Hafnia, vulgari nomine *Coopmanshauen*, à portu negotiatoribus frequentata, qui hanc terram cultoribus vacuam, oppositis erectisque aggerum molibus in insulas redegerunt,

Suytbeuelandia insula vnde dicta.

Romersualla ciuitas.

Goesa ciuitas.

Toletum Zelandiæ ciuitas.

Martiniana ciuitas Zelandorum origo.

Zelandia apud Danos.

Hafnia, Coopmanshauen.

gerunt, atque exſtructis primum caſis, minutiſq. atque anguſtis tuguriis, ſementi ac paſcuis reddidere idoneam. Erat enim Cæſaris ætate, magna terræ huius pars, quæ non aliud quam Batauiæ appendix eſt. inculta nec vnquã ad ſerendi vſum vomere proſciſſa, aut foſſione ſubacta, ſed ęſtuariis ac paludibus impedita, ita vt etiam nunc Hollandia plurimos vndiq. lacus exhibeat, adeo vt pedeſtria paſſim itinera illis conciſa, cymbis omnia tranſigenda ſint: quod ipſum etiam Zelandis vſuuenit in æſtuariis, quæ nihil aliud ſunt quam loca extra intraq littora marinis fluctibus expoſita. Siquidem effuſo in ipſa mediterranea ſalo, aquam affluenter concipiunt, ita vt hybernis mẽſibus omnia inuia ſint, nec niſi ſcaphis ea loca adire queant. Quod vero ſolum extra aggeres ad maris vſque crepidines atque extremas oras multis iugeribus longe lateq. exporrigitur, ex alluuione coaceruatum, crebris fluctibus æſtuq. tunditur, ac nonnunquam extumeſcente Oceano vt aſſolet luna vel plena, vel plurimum incoata, fluctib' obruitur, ſubſidente vero, rurſus emergit, ita vt loca paulo editiora, & quę eminent, ſuauiſſimo pabulo pecudes reficiant. In huiuſmodi receptacula ſe olim conferre ſolent impuberes ac mulieres, omniſque ætas ad bellũ inidonea, vbi Romani Belgicam incurſionibus infeſtarent: erat enim tutiſſimum ibi perfugium, quod aditus acceſſuſque eſſet difficilis. Sunt enim ea loca, quæ noſtri *Stellen*, vel potius *Stallen*, hoc eſt, caulas ac pecorum ſtabula vocant, noſtro etiam tempore multis incuruis voraginibus, ac verticoſis foſſis, per quas Oceani æſtus voluitur, noſtrates (*Creken* vocant) impedita adeo, vt equitem armatum, ſi imprudenter atque incaute in illis inciderit, abſorberi atque obrui contingat; quo fit vt loci huius viæq; ignaris iſtac penetrare pernicioſum ſit. Sunt autem multis *Zelandiæ* locis her-

Zelandia Batauia appendix.

Æſtuaria quid.

Æſtuaria in bello Belgarum perfugia.

Voragines Zelãdicæ vulgo Creken.

bidæ planities ac viridãtia floridaq. prata nullis cincta aggeribus, quarum vsus in iis regionibus nunquam defuturus est: cum quæ à parte vna abradi aquam defuturus est:cum quæ à parte vna abradi auelliq. contingit, alteri alluuione adiiciantur, ita vt nunquam exstruendarum insularum materia huic regioni deesse possit. Horum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione *Garsen* indigenæ vocant: quæ vero parcius gramine virescũt, nec vberem adhuc pabuli copiam suppeditant, à pascendo vellendoq; *Scorren* vocãt. Ex his vbi aliquot iugerum millia conglobari contingit, insulas efficere nostrates tentant, ac cum vetustæ tum recẽtiores ope humana ex iis rudimentis coagmentatæ sunt ac coaluerunt: multi olim soli huius vbertate, atque agrorum specie illecti, expulsis veteribus colonis atq; inquilinis, terram hanc inuaserunt, eiusq; possessionem armis sibi vendicarunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis ac Zelandis infesti has insulas in suam ditionem ac potestatem redigere sunt aggressi; sed duæ istæ nationes inter se cõsociatæ, semper hostibus fortiter restiterunt: quo fit vt ad hanc vsq; ætatem vtraque gens eodem vtatur dominatu, eisdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem sit in hostes animo. Fuisse hancgentem, quæ Zelandiæ nomine insignita est, Batauis confinem ac proximã, eiusq; regionis partem atq; appendicem, ex C. Cæsare preter alia, iis verbis colligi potest: Mosa ex mõte Voseuo profluit, ac parte quadã Rheno recepta, insulam efficit Batauorum, neq. longius ab eo millibus passuum in oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontiis qui Alpes incolunt, oritur, ac lõgo spatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multisq ingentibus insulis effectis in Oceanum influit, quarum pars magna à feris barbarisq; nationibus incolitur, quæ piscibus & ouis auium viuere existimantur, à quibus Rhenus multis

Batauí Zelandis consociati.

Com. belli Gallici 4.

Mosæ origo.

Rheni origo & decursus.

multis capitibus in Oceanum influit. Quibus verbis mihi graphice describere videtur Batauos Oceano septentrionali viciniores, tũ illis conterminos Mattiacos seu Zelandos, quorum insulas & qui in Occidentali Belgica eadem sunt cũ iis conditione ac natura, paulo post his verbis designat: Pars in syluas: pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in insulis se occultauerunt, quas æstus efficere cõsueuerunt, quę reuera nullę aliæ sunt quam Zelandicæ. Quotquot enim sunt in Belgio oceano circumfusæ insulæ, tali modo conflatæ cõgestæq. sunt, ita vt primum natura consistant; deinde arte muniantur, ac paulatim cultura atq. industria hominum in fructiferos fundos ac speciosos agros, cultaq. noualia redigantur. Ea est autem apud nos rerũ vicissitudo, vt minimo annorũ decursu ac temporis interuallo magna incrementa hęc regio suscipiat, rursus maximam iacturã ac detrimenta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios instabilesq. motus melius commonstrat, quam Zelandiæ insulæ, quarum prosperi successus ac res secundæ æstuario fluxu & refluxu nũc huc nunc illuc voluũtur. Nulla est apud vllas nationes annona, aut res frumentaria etiam lectissimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti, cultori ac colono adferant, quã quatuor Brabantica, minus tamen tuta est fidaque apud nos huius rei possessio: cum singulis momentis, præsertim hybernis mensibus flante Coro & Circio, ex maris sæuitia periculum immineat. Vnde enatum prouerbiũ ab iis, qui optime rebus suis consultum cupiunt, atq; iis tuto frui exoptant, laudari Brabantici aeris clementiam ac soli stabilitatem; Zelandici vero fundi reditus atque annonæ prouentum: quod ita efferunt vulgari sermone, *Brabantsche lucht, Zeeusche renten.* Nostra siquidẽ & auorum memoria centũ plus minus iuge-

Com. li. 6.

Zelandia mutationi obnoxia.

Prouerbiũ Belgicum de Brabantia & Zelandia.

rum millia in insulæ formam redacta, atq; aggeribus vndiq; cincta, dissipatis conuulsisq in immensum congestis molibus inundante oceano non sine maximo incolarũ interitu, salo oppressa sunt. Rursus indigenæ erectis nouis insulis, quod nostrates crebro factitant, vbi herbidi ac graminosi campi se proferunt, semẽti ac culturæ sedulo insistunt, ita vt paucorum annorum spatio, affluenti omniũ rerum copia supra quam credi possit, ditẽtur. Sic apud Zelandos insultibus marinis cõtinenter expositos, nihil stabile, firmum, diuturnum, & cui tuto posses fidere aut inniti. Siquidem loca portuosa, quæ nauibus fidam tutamq. stationem olim præbuerunt, vadosa efficiũtur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidem nauigia admittũt. Rursus littora nullis portubus distincta, nullisque nauibus frequentata, facta eluuione cõmodissimos portus consequuntur, facilesq; aditus atq; accessus nauibus exhibent: quo fit vt negotiatio hominumq. concursus & frequentia non vni loco perpetuo sit addicta, sed aliquando ob portus commoditatem, ac loci situm alio demigret ac transferatur. Sic Zirizæa, nostra etiam memoria, numerosa classe instructa, nõ solum onerariis nauibus, sed rostratis, & quæ ex Homeri appellatione, Holcades voce Belgis vsitata nominãtur, præter Hispaniarum ac Mauritaniæ oras, lõginquas versus Aquilonẽ regiones frequentabat: nempe Norregiam, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum, vulgo *Dansyc*, Stocholmiam illustrissimi Sueciæ Regis Erici auspiciis nunc celebrem: quæ nauigatio, vt sunt vices rerum humanarum, Hamsterodamum modo translata est. Quanquam ciuitas Zirizæa rebus omnibus ad commoditatem atq. vsum vitæ necessariis, cumulate fruitur, non minus affluenter, quã cum exteris negotiatoribus esset celebris ac cõmeantium vltro citroq. multitudine frequentata,

Magna apud Zelandos rerum vicissitudo.

Holcas genus nauigii vastũ, vulgo hulck.

Holmia Sueciæ regio.

tata; ſiquidem exterorum hominũ concurſus, nundinatio, mercatus, locorum celebritas, aliquãdo improuiſo dilabuntur ac concidunt, vel exorto hoſtili externoq. bello, vel cõcitato populari tumultu, aut ciuium ſeditione: confeſtim enim quotquot alieni ſunt ab eo loco, ſe ſubducunt, atq; incolumitati ſuæ conſulunt. At ea negotiatio, quæ excluſo omni fœnere inter ciues & domeſticos perficitur, facto etiã ab exteris vel inquilinis compendio, quæſtuq; liberali, ſtabilis eſt, firma, ſolida, minuſq; inuidiæ expoſita Quod ſi aliunde calamitas ingruat, cum ciues & domeſtici, intrepide infractoq animo ſubſiſtũt, nec facile patrias ſedes, aras, focos coniugem, caroſque liberos deſertos patiuntur, aut ſuis finibus egreſſi, ſe ſuaq. alienis credunt. Videntur autem Zirizæi in tanta rerum humanarum mutatione, atq. ex alia in aliam viciſſitudine, quæ diuina prouidentia perficitur, commodis ſuis ſolerter conſuluiſſe, atq; incerta certis commutaſſe. Cum enim populares velificandi ſint peritiſſimi, vbi non ſatis ſuccederet negotiatio illa nautica, que tranſmarinis mercibus perficitur, mutata nauigandi ratione, piſcatu ſe exercere cœperunt, vberrimo quæſtu ac nemini dãnoſo, adde nullo prorſus naufragii metu, nulla re familiaris iactura, nullaq; fœnoris aut vſuræ infamia. Reliqui vero ciues compendia quæſtuſque honeſtos ac minime inuidioſos ſectantur, ex iis quæ terra in vſum hominum cumulate atque affluenter effundit, quibus illi neutiquã defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem inſtitutionem, ampliſſimam liberis hereditatem, paternique nominis ac memoriæ patrimonium relinquũt. Ceterum vt exteris innoteſcat, qua terræ cœliq. parte cõſtituta ſit ciuitas Zirizæa, & quantum ab eleuatione poli digredatur: dimenſi ſumus polum Arcticum, ſiue Borealem ſupra Zirizææ horizonta extolli, vno &

Mediocritas felicitatis laudanda.

Prouidentia diuina omnia administrari.

quinquaginta gradibus & quadraginta septē minutis, in eamq; altitudinem verticem illum produci; longitudinem vero perfici viginti quinq. gradibus, quo efficitur vt cum sol non adeo auersus sit, nec longius ab insula digrediatur, sed duobus æquinoctiis ac totidem solstitiis illā moderate illustrat, indigenę solis beneficio minus stupida, obtusaq. ingenia sortiantur, verum faceta, vrbana, festiua, plerq. ex auræ marinæ afflatu salsa ac vitiosa quadā dicacitate contaminata, qua de re suauiter nuper philosophatus sum cum Hiobo Nicolaide viro sagaci atque industrio, qui cum strenue Reip functionibus incūbit, illamq. summa ope fulcire nititur, integros incorruptosq; ciuium mores exoptat. Et si quid viti ex Oceani halitu & salsuginosa vicinia cōtraxerint institutionis industria corrigere.

Qui fit vt senes ac prouectioris ætatis homines, cum minus robustos, tum tetricos plerumq; liberos progenerent, vultuq; tristi atq; inamœno, & qui rarius exhilarescant.

CAP. III.

QVi inclinata vergenteq. ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio se addicunt, magna ex parte liberos procreant mœstos, morosos, tetricos, tristes, inamabiles, taciturnos, vultuq. toruo ac facie minus blanda: quod non eadem ratione in venerem incalescant, eamq. operam impendant procreandis liberis, quam iuuenes succulenti ac vegeti. Siquidem ætas feruida ad peragendam huiusmodi comœdiam instructior. Cum .n. flaccidę sint senibus vires, spiritus exiles, corpus humoribus sanguineis exhaustum, facultates naturales languidæ, eaq vis quæ ab illis promanat, ac diffunditur in excitandæ prolis vsum, inefficax atq. inualida, modicisq. virib. imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfungantur, ac multa in iis, quos progenerāt, desiderentur: quod indicatur in ea disceptatione, quā cum

Iuuentus succulēta. Senes aridi.

Esdra

Esdra Genius habuisse describitur. Interroga, inquit, genitricẽ vt tibi expediat, cur quos nunc parit, nõ sunt eis pares, qui ante nati sunt, sed statura minores: & dicet illa tibi, alios vigente ætate cõceptos editosq esse, alios deficiente vtero: quo fit vt qui senectutis tempore producuntur, graciles exsistant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusq. roboris obtineant, quod naturæ vires senio collapsæ sint, ac naturales vitalesq spiritus imminuti: quo etiã euenit vt animus demissus exsistat & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque sunt consequuti, nisi forte genitores blandi atque hilares, ac moderate vino concalefacti progenerandis liberis operam impendant. Visi sunt enim seniculi aliquando inter se iuuenari ac lasciuire, suaque habere blandimenta, ac vernis mensibus in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet prouerbium) hinn tum extorquet, quo Belgę indicant, neminem tam deuexæ ætatis esse, quin in amœnissima illa anni parte, qua se omnes naturę vires exserunt, aliqua erectioris animi indicia proferat; quo efficitur, vt si in congressu Geniali mulierem conceptu impleri contigerit, exactis nouem mensibus infantem edat blandum, elegantem, suauem, floridum, generosum, viuacem, agilem, gesticulosum. Quod si progenitores etiam in ætate iuuenili, mente nubila, minusque placida (vt pleriq; morosi factitant) procreandis liberis operam impendant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri solent tumultus & intemperies, in fœtum deuoluuntur, ita vt conceptus, gestatio, partus nutritio non decẽter, nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisque errores ex perturbatis animi motibus cõtrahant, quorum omnis culpa in parẽtes

Esdræ 6.

Cur nonnulli minus validi.

Cur nonnulli deiecta mente.

Prouerbium ab equis effœtis.

Ver spiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentum in fœtum transit.

Puerorũ malitia parentib. imputanda.

transferẽda, qui huic naturæ prauitati caussam præbent ac seminarium. Quocirca qui liberorũ suorum incolumitati optime consultum cupiunt, atq; illos tractabiles esse exoptãt, moribusq. placidis ac sedatis: hoc imprimis efficere curẽt, vt in coniugii societate, & amplexu maritali, omnia moderate transigãtur, ne quid incidat, aut suboriatur, quod vllas intẽperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enim in pullulantem fœtum recidũt, atq. infantem ad similes mores informant, parentũq. notas ac vestigia imprimũt. In similes caussas refero, quod proles (vt vocant) naturales, hoc est, qui extra legitimũ ac cõnubialem thorum sunt procreati, diuersa exsistant ab aliis natura, conditione, moribus: quorum qui ab generosis parentibus ac patriciis defluxerũt, animo vero excelso conspiciuntur ac sublimi, multisq. ac magnis dotibus exculti, mira ingenii sagacitate, prudentia singulari, iudicio exacto, præsertim quibus parentes subsidio sunt, atq. ad liberalem institutionem adiumento, sic vt aliquando columen familiæ in his consistat, atque omnibus qui illis, vel sanguine, vel affinitate coniuncti sunt, decori atque ornamento. Cui rei ea ratio mihi subesse videtur, ꝙ omnia large atque effuse ex paternis lumbis ac visceribus sunt consequuti, nec in furtiuo illo ac clandestino concubitu, parce, ieiune, tenuiter, sed affluenter naturæ munera illis infusa sunt. Cum enim vterque auide se explere libidine gestiat, ac prodigaliter in amplexus atque oscula proruat, totisq. viribus ac profuse in propagãda sobole incumbat, fit vt omnia, quæ in conceptu necessaria sunt, cumulate perficiantur, nec quidquam in hoc negotio desideretur, eoq; euenit: vt cum nati parentum indolem exprimunt, ac multa ab iis sunt consequuti, incredibilis sit vtrobiq; amor ac propensio, ac singulariter erga se mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit in hac

Affectus in fœtum transeũt.

Naturales proles, quas vulgus vocat.

Cur filii naturales, quos vocant, aliis erectiores.

Amor parentum in filios, & è diuerso, vnde emergat.

in hac sobole alacritas mentisq; erectio, tam generosus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra decus limitesq matrimonii se esse prognatos, ac deesse sibi aliquid præ ceteris, quod ad honores ac dignitates, publicasq. functiones attinet. Quę res efficit, vt se modis omnibus extra contemtum vindicare nitantur, atq. illam notam, quam imprudentes quidem impingunt, quibus aliquando fœdior, atq adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleant: qui vero huius status ac conditionis homines plebeiis modicisque parentibus orti, educationis subsidio destituti sunt, rei familiaris inopia non facile ad præclara eluctari possunt, atque humo se attollere. Siquidem, vt is ait,

Sublimis animus ad summa enititur.

Iuuenalis, Sat. 3.

Non facile emergunt, quorum virtutibus obstat,
Res angusta domi.

Tametsi enim paupertas sapiētiam sortita sit, vt habet prouerbium, multarumq. artium inuentrix exsistat, clarissimis tamen ingeniis obest, quo minus ad summa prouehantur.

Paupertas sapientiā sortita.

Qui fiat vt laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam asserunt, nulli quam huic regioni speciosior exsistat, & qua ratione effecerit, vt contra gelu atq; hyberni frigoris iniuriam intacta subsistat, nec emoriatur.

CAP. IIII.

MIrantur plerique in maritimis oris eaque parte Zelandiæ, quæ à præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam speciosas immensasque lauros frondescere: cum regio frigida sit, atque ipsa arbos algentes frigidosq; tractus respuat. Cui naturæ miraculo eo magis obstupescunt, quod non solum omnium horti iis scateant, ac perenni virore, perpetuaq, fronde in maximam proceritatem assurgant, sed baccas etiam proferant oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces ac salubres in discu-

Laurus quibus natalibus delectetur.

tiendis flatibus ac dissipandis humorum collectionibus, quam quæ à calidis regionibus huc afferũtur. Sentit quidem laurus aliquãdo cœli iniuriam, atq; hybernis mensibus sub aspero intensoq. gelu, frigore periclitatur, sic vt folia, caudex, rami aliquando arescant atque emoriantur: at radix nihil sentit incommodi. Quocirca laurus superne emortua, radicitus exstirpari, eruique non debet, sed detruncari; nam ineunte vere, ac paulo etiam maturius rursus reuirescit. Quod autem in eam altitudinem ac fastigium in hac regione assurgat, efficit terræ vbertas, atq. incredibilis soli fœcunditas, densiq. ac compacti fundi natura, quæ ex pingui tenaciq gleba constat, adeo vt ob telluris soliditatem, frigus per gelicidia ad radicem penetrare nequeat. Nihil autem stirpibus nocentius, aut magis deleterium, quam nix aut glacies liquefacta, si quando soluto gelu, eorum stillicidio radices perfundantur, præsertim vbi defluente humore, rursus frigus exasperari, fluidũq; liquorem conglaciari ac cõgelascere contingat. Sic enim terra relaxata algidissimũ humorem combibit, quo radix imbuta marcescit, atq; emoritur. Ne autem huiusmodi incommodo stirpes afficiantur, nec frigoris iniuriis sint obnoxiæ, superficies soli in quo consitæ sunt, stramentis inspersisque cineribus muniendæ; fouent enim insita caliditate terram cineres, ac gelu rigidum penetrare prohibent. Siquidem vt acetum & fel vini: ita carbones ac cineres ignee qualitatis sunt participes. Ceterum quod Brabantis reliquisque Belgis laurus vel denegata sit, vel parcius apud hos fruticetur; nõ aeri, cuius mira clementia ac salubritas, sed solo adscribendum, quod aridũ est, sabulosum, leue, inane, ita, vt facilime frigus admittat, nec arbori solidum alimentum, quo pinguescit, conferat; eoq. efficitur, vt in iis regionibus laurus humilis sit & improcera, tum baccis destituta:

Lauro frigus inimicum, præsertim radici.

Laurus densum solum exigit.

Nix liquefacta stirpibus noxia.

Cineres herbas à gelu tuentur.

Aceti & fecis cum cineribus comparatio.

Laurus cur Brabantis negata.

ituta: cum in ciuitate Ziriceа telluris beneficio in
am proceritatem assurgat, vt duarum decempeda-
um altitudinem superet, densa circa radicē fronde,
nultisque emergentibus stolonibus seu fruticibus, *Stolones, water-schoten.*
uibus stipata à frigore se tuetur ac munit. Quocir-
a illa frutificatio, & quę ab radice frōdescit ramosa
ropago, adimi aut resecari nō debet, illo siquidem
nunimento fulta, non facile frigus concipit; nam
oliorum iactura ineunte vere instauratur, modo
adix illæsa, persistat, ac frigore geluq. intacta.

De corpore neutro, hoc est, quod nec sanum, nec ægrotum statui possit, sed vacillanti dubiaq; valetudine exsistat, atq; inter vtrumq; fluctuet.

CAP. V.

MEdendi artem olim à veteribus in tres partes fuisse diuisam, in cōfesso est. Primo in eam quæ præsentem sanitatem fouet ac tuetur, omniaq; aduersę valetudinis incommoda sedulo propulsat. Secūdo, in eam quæ rationem complectitur, qua præmuniri ac perseruari corpus possit, nec facile in morbos collabatur. Postremo, in illam quæ morbos corpori infestos, ac quibus vrgetur ac premitur, discutit: Tres quoq; statui in humanis corporibus constitutiones: quanquam superuacaneæ his de rebus inter medicos contentiones: vnam valetudinis secundæ, cum corpus inculpate degit, atque inoffensa valetudine fruitur: illiq. nihil vitii subest, aut vllum morbi vestigium: alteram valetudinis aduersæ atq; inclinatæ, quum discutiendis morbis remedia sunt adhibenda. Tertiam quæ anceps & ambigua, in qua species quidem sani hominis se profert, vt improbis fucata vitæ integritas, sed cui affectio quædam subest, ac delitescit, quæ procliuem facit propensumq; ad decumbēdum. Cuius habitus duas obseruo conditiones inter se diuersas: vnam eius qui iam mor-

Medicinæ tres partes.

Tres conditiones corporis humani.

Simile ab hypocrisi.

Valetudinarii alii lecto affixi, alii inambulantes.

bum discussit, ab eoque eluctatus est, sed tamen debilis exsistit, inualidus, exhaustus, gracilis, extenuatus, eneruatus, fractisque membris: quæ valetudinis incommoda, neglectis medicamentis, somno, atq; appositis alimentis instaurari postulat. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori qui è latronum manibus elapsus adhuc palpitat ac contremiscit, nec prorsus ex tanto metu ac vitæ discrimine, in quo paulo ante versatus est, restitutus sit, aut ad se rediit, quod Christus eleganti similitudine expressit, sed amicorum solatio recreatus, sensim reuiuiscere incipit, ac pauorem pedetentim menti excutere: ita ægrotus tametsi depulso morbo, exspatiari inceptet, omniaque mitiora exsistant, tamen nonnulla morbi vestigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari solent accidentia, penitus exemta, sopitaque sunt. Altera huic affinis constitutio, paulo est deterior, qua quidem in speciem, primaq; fronte homo sanus apparet, nec omnino valetudinarius, sed qui corpus circumferat vitiosis sordidisque humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum statuit eorum, qui sunt sani, qui ægroti, ac qui reualescere incipiunt. Est enim conualescentium victus ratio media inter eam quæ sanorum est propria, & ægrotantium. Siquidē iis diæta seu victus ratio præscribitur tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantiæ limites non excedat, cum ne leuissimum quidem errorem proferant, secus quam validi ac robusti, qui ne maximis quidem offendūtur. Sic infantibus ac impuberibus alimenta quidem administramus, sed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui succidiam ac bubulam, solidosque cibos non respuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamenta accōmodanda. Et quanquam recentiores quidam in re Medica non minus, quam

Simile à viatore in itinere oppresso.

Luc. 10.

Thera. 7.

Natura cuiusq; ad notanda.

quam nõnulli in religione superstitiosi, corpus neutrum sustulerunt, nec id statui patiuntur: aliquid tamen de hoc commentari visum est. Siquidem tale quiddam natura rerum, quotidianus vitæ vsus & consuetudo, congressusque familiaris, atque amicorum colloquia designant. Hinc enim emerserunt sodalium istæ ac congerronum voces, si quando sciscitantur, qua quis sit valetudine, qua fruitur sanitate, vt corpus constitutum est, quo loco, statu, conditione res nostrę consistant, quem habent successum, satin' omnia salua, prospera, fœlicia? Quibus, totidem verbis responsa dari solent: Vtcumque, Sic satis, Minus commode, Valetudo vacillans est, inclinata, ambigua, fluctuãs, parum firma, Non satis pro voto, aut animi sententia, Alias rectius, Spero meliora, vt possumus, quãdo vt volumus, non licet. Quibus loquendi formulis singulæ nationes vltro citroq. se compellare solent, si quando de rebus amicorum solliciti, qua sint valetudine aut successu, percontantur. Tametsi autem horum plerique morbo sunt defuncti, alii, quibus hic imminet, nõdum culcitræ puluinisque affixi, non tamen vel inter sanos vel ægrotos referri censerique debent, sed cum vtriusque sint participes, in neutrum, hoc est, duorum extremorum medium: vt fuscus color, qui ex albi nigrique mixtura constat, vt pubertas inter puerilem ac virilem ætatem media. Cum enim sani homines more, naturæ munera, ac functiones minus cumulate obeant, nec ex ęgrotorum consuetudine lecto incumbant, membrorum vsu ac ministerio destituti, non possunt vel sani hominis, vel ægroti nomen promereri, sed ex populari ac vulgata consuetudine Neutri appellatione designari: proferunt in iis nonnulla naturæ facultates ac munia, sed languide, oscitanter, remisse: incedunt enim atque inambulabant, sed tarde.

Corpus neutrum admittũt nonnulli.

Formula percontandi de valetudine.

Simile à coloribus & pubertate.

greſſuq. ſubinde labante atq; inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem vel ſcipioni ſit innitendum, vel vllius humeris incumbendum, vt iis, qui cũ ſint natandi imperiti corticis aut ſuberis ſubſidio vtuntur. Pari modo de ſomno ciboq; ratiocinandum, ſiquidem accumbunt, ac ſe appoſitis ferculis reficiunt, at non ea appetentia atque edendi auiditate qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac ſomno refocillantur, verum minus placido, profundo, diuturno, vt ſani, qui exercitatione defatigati, totam noctem quiete tranſigunt.

Simile à natandi vſu.

Eſt autem eorum conditio, qui à morbis reuiuiſcunt, atque humoribus noxiis ſunt liberi, potior atque optabilior, illorum quibus aliquid latentis occultiq; vitii ſubeſt, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficoſiſque tumoribus contaminatum, qui in ſpeciem, primaque fronte ſani apparent, ac pro iis ſe oſtendunt, cum humoribus vndique prauis ſcateant, atque omni ex parte morbidi ſint. Quin iſti in ſeipſos crudeles atq; in alios iniurii, morbum diſſimulant ac diffitentur, ita vt omnib. ſe ſympoſiis ac ſodalitiis ingerant, atq. aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, ſuaq. nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre; hac, opinor, ratione permoti, vt ſi omnes eodem ſucco perfuſos eſſe contingat, eadem ſcabie inquinatos; nemo ab illorum cõſuetudine, ac familiaritate abhorreat. Huiuſmodi homines morboſos, qui ſimulata fictaque ſanitatis ſpecie obuiis imponunt, his verſibus Perſius perſtringit:

Morboſi & debilis diſpar conditio.

Morbilloſi ſanos inficere geſtiunt.

Sat. 4.

——————Ilia ſubter
Cæcum vulnus habes, quod lato balteus auro
Protegit vt mauis, da verba, & decipe neruos.

Rurſus alia Satyra, aſſumta Medici perſona, hũc notat qui morbũ diſſimulat, nec ſuſtinet inter valetudinarios

dinarios referri, ſed cum medico rixatur atque illius conſilium non ſine contumelia reſpuit, illique tanquam deteriori morbo implicito inſultat:

Heus bone tu palles, nihil eſt; videas tamen iſtud
Quidquid id eſt, ſurgit tacite tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne ſis mihi tutor,
Iampridem hunc ſepeli; tu reſtas: perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atq; albo ventre lauatur,
Gutture ſulfureas lente exhalante mephites.
Sed tremor inter vina ſubit, calidumq; trientem
Excutit e manibus: dentes crepuere retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Satyr. 3.

Cuius conditionis homines hac noſtra ętate nuſquã non obuii ſunt, quibus cum in facie, vultu, oculis totoq. habitu ſe morbi proferant, illos medendi peritis nõ detegunt, ſed magno valetudinis diſpendio, fouent ac nutriunt: qui cum alte radices egerunt, ac penitus infixi ſunt, ęgre exſtirpantur. Quocirca ſalubriter vnumquemq. commonefacit Sapiens, vt mature remedia morbis adhibeat; Satius enim principiis mederi, quam fini. Quo ſpectat illud Perſii,

Eccleſ. 18.

Helleborum fruſtra, cum iam cutis ægra tumebit,
Poſcentes videas. Venienti occurrite morbo.

Satyr. 3.
Principiis obſiſtendum.

Quod iis ſedulo inculcari debet, qui cum nutãti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam ſupina, ac damnoſa procraſtinatione nõ proſpiciunt, eamque fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Quamobrem qui in confinio morboſæ affectionis conſtituti, non prorſus integra ſanitate fruũtur, ſed corpus neutrum, hoc eſt, nec prorſus ſalubre nec inſalubre conſequuti ſunt, ſed inter ſanitatẽ & morbum medium, accurate incolumitati ſuæ inuigilẽt: facilimus enim ad deteriora lapſus. Ceterum quæ de corpore neutro diſſeruntur, præter alia etiam ad aeris ac cœli conditionẽ referri poſſunt. Aura enim aliquando ſalubris, peſtilens, mediocris: cœlum mo-

do serenum modo nubilum & tempestuosum, modo tolerabile atq. inter vtrumq. constitutum : quod etiam in ventis marinisq; fluctibus spectari potest. In affectibus quoq. humanis, atq, animi motibus tale quiddam obseruare licet. Sunt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, concitati, mediocres, remissi, sedati; ita vt non omnia semper vno cursu atq. eodem tenore volui versarique contingat.

De videndi ratione atq; oculorum acie, & cur nonnulli remotissima quaq; acute cernant, cum ad proxima cœcutiant, atq; hallucinentur: alij propius admota exacte videant etiam minutissima, longius vero sità etiam eminentes moles ægre perspiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte sinistro obtusior, minusq; lucidus, obiter de coloribus oculorum, ac plerisq; aliis, quæ animi argumenta proferunt: obiter hebescentis visus remedia.

CAP. VI.

Mentis præstãtia.

INter multa magnaq. naturæ munera ac dotes amplissimas, quibus homo a Deo opt. max. cumulate exornatus est, nihil mente præstãtius ac magis diuinum, cui cum oẽs sensus inseruiant ac famulentur, tum pręcipue loquendi videndiq ministerio vtitur, vbi vires suas explicare visum sit. Hoc enim potissime feris præstamus, ꝙ sensa mentis dicendo exprimere, ac consilia verbis explicare liceat; ita in oculis nõ prorsus sita cernendi vis, sed duę sunt velut fenestræ animi, a sede mentis ad oculos perforatæ, quarũ intentione ac remissione, mobilitate ac constantia, animi motus, mentisq. conceptus ac cogitata indicantur. Consistit quidem videndi facultas in oculo seu pellucido humore illo crystallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineũ ab oui albo vocant: ita vitreo innatat atq insertus est, ipsamq; pupillã, hoc est, aciem qua cernimus, radiãti fulgore illustrat non secus, quam insignis ac lucida gemma annulum. Itaq; oculis visio attribuitur, non vt loco prima-

Videndi origo a cerebro.

Simile a gemma auro illustrata.

primario, ſed vt inſtrumento atq. organo; nam cerebrum per neruos viſorios illis ſpiritus infundit, quibus videndi facultas perficitur. Læſo enim affectoque cerebro (nullo etiam conſiſtente in oculis incommodo) hebeſcit viſus, atque acumen oculorum obfuſcatur: quod ebriis, deliris, febricitantibus peculiare eſt. Hac itaque ratione oculis qui ex trib. humoribus, quatuor membranis conſtant ac conflati ſunt, videndi functio adſcribitur. Siquidem illi cerebro ac menti, penes quas ſumma poteſtas, obſequuntur, ab iis enim dimanant ac profluunt per neruos opticos ſeu viſorios, ſpiritus lucidi, puri, defæcati, tenues, ſplendidi: quibus, modo ne officiat aer caliginoſus, ac deprauata oculorum conſtitutio, exactiſſima viſio perficitur. Quod ſi illi imminuti ſint, obſcuri, turbidi, exiles, obtuſa efficitur, minuſque acuta oculorum acies: emergunt autem ex horum temperie varii videndi modi ac rationes. Si quidem cui ſpiritus copioſus eſt, & ad amuſſim purus, terſus, nitidus, atque vt ſpeculum, perpolitus, is ea quæ minus conſiſtunt, perſpicue videt ac diſcernit. Vbi enim is humor exacte elaboratus eſt, tenuis ſyncerusque ex hoc halitus, ſeu lucidus ſpiritus emanat, quo potiſſime viſio perficitur, ac diſtantiſſima perſpici queunt. Siquidem cum multus ſit & copioſus animalis ſpiritus, ſubtilis, tenuis, ætherius; longiſſime producit oculorum aciem, omniaque acute cernit, nec facile obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humidus, vulgo ſanguineus. Cui vero paucus ſubeſt ſpiritus, ſed tamen purus nec nebulis obductus, is res quidem propius ſitas, clare videt & diiudicat, certumque delectum habet; at diſtantes pauloq remotius conſtitutas minus dilucide perſpicit. Paucus enim modicuſq. ſpiritus facile diſſoluitur atq. euaneſcit, nec in longinquũ proſpectũ producere poteſt

Caput læſum viſum officit.

Cerebro regia poteſtas.

Viſus cui exactiſſimus.

Sanguineis fortis viſus.

Quo fit, vt quibus vidēdi organum lucido quidem sed modico ſpiritu imbutum eſt, minutiſſimos etiam literarum apices inoffenſe obſeruent, at paulo remotius diſſitas moles, aut eminentes e mari ſcopulos minus exacte perſpiciant, quod calido & ſicco corpori ſeu bilioſo euenit. Quod vero nõnulli propius admota tenuiter vidēt, remota vero nihil prorſus, ex ſpirituum inopia & craſſitie prouenit. Vbi autem ſpiritus copioſus exſiſtit, & craſſus, pauloq. denſior, diu quidem homo intendit oculorum aciem, atq; abſq. vlla fatigatione fixe & inconniuenter in res obuias oculos defigit, eaſq. primo obtutu cernit quidem, ſed nõ ad vnguem ac diſtincte diſcernit: nã craſſities acutæ viſioni officit, quod in frigido & humido habitu, ſeu pituitoſo obſeruari poteſt. Cui vero humidus eſt & modicus ſpiritus animalis, qui videndi inſtrumento inſeruit, is nec exacte propria, nec prorſus remotiora videre poteſt; nam pauci ſpiritus cito euaneſcũt, & diſſipantur: craſſi vero videndi functionem impediunt, cum radii qui ab oculorũ lumine promanant, in obiecta non deferantur, nec ſpecies rerum, quæ foris in oculũ influũt, ab eo concipiantur. Rarus autem ſpiritus, tenuis, exilis, tenebroſus, qualis eſt ſeniculis exhauſtis, ac morbo extenuatis, debilem viſum efficit, aut prope nullum. Quocirca conſulte faciunt, quod conſpiciliis hebeſcenti viſui opitulantur; iis enim omnia maiora apparent, ac ſpiritus viſorii inſtaurantur, atq. in vnum collecti minus euaneſcunt aut diſſiliunt: verum nõ conſulo vt viri plus ſatis mature illis aſſueſcant, ſiquidem illis deſtituti, prorſus cæcutiũt. Quod enim hi caligant ac cæcutiunt, ex ſpirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & ſpecula viſum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac ſpiritus robur concipere, nouis ſubinde a cerebro eo ſe conferentibus. Sunt autem præter iam enume-

Bilioſis acutus viſus.

Spiritus craſſus quem viſum efficit.

Spiritus humidus & modicus qualẽ viſum efficit.

Spiritus rarus & tenuis viſui officit.

Conſpicilia quando vſui.

Specula viſui opitulantur.

numerata complura alia, quæ caliginem oculis offundunt, ac visionem vel vitiant vel impediunt; nam si pupillam a sua sede dimoueri contingat, aut plus satis dilatari, contorqueri, contrahi, imminui; vel ex illata plaga, inflictoque vulnere, casu vel contusione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas insigniter afficitur: oculi quoque emissitii ac prominentes, quique immoderate protuberant, vel denique vbi profundius constituti sunt, nonnullam visioni iacturam inferunt; nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aere & solis splendore minus exacte obiecta conspiciant; immodica enim luce offenduntur: sublustri vero cœlo, aut nubibus obducto melius iis visus perficitur; ita fit vt quæ cominus posita sunt, perfecte videant; eminus autem sita, obscure: iis vero quibus profundi sunt oculi ac delitescnnt, minusque extra palpebras se proferunt oculorum orbes, contraria obueniunt: illi enim propius admota, minus perspicue; distãtia vero, inoffense cernunt: quo fit, vt vbi remotiora oculis dimetiri visum sit, conniuentibus ac semiocclusis oculis id perficiamus; ita enim coacti ac conglobati spiritus, longissime radios suos diffundunt. Hinc vsu uenit, vt clauso compressoque oculorum altero, ac protenso velamento quod splendorem arcet, atque aerem opacum efficit, intentius ac fixius aciem in obiecta dirigamus: quod in tractandis balistis, sclopetis, arcubus obseruare licet. Siquidem occluso sinistro oculo, spiritus affluentius in dextrum confluunt, visumq. efficiunt intentiorem, ita vt hac ratione sagittarii colliment, & quem intuentur scopum, assequantur ac configant. Quo spectat illa Persii ironia:

Quã multa visui officiunt.

Oculi prominentes, & reconditi caligantur.

Reconditi & protuberantes oculi ratione diuersa vident.

Ex sagittariis videndi ratio eruta.

—Scit tendere versum
Non secus ac si oculo rubricam dirigat vno.

Sat. 1.

Cur gemina videntur. Quod autem nonnulli gemina conſpectare videantur, efficit oculorum in varias partes diſtractio. Cum enim oculorum radii non ad idem rei obiectę punctum ſe dirigant, ſed in diuerſa rapiantur, ac ſpiritus qui temere rerum ſpecies concipit, inordinato vagoq motu hinc inde fluctuet, dupla exhiberi videntur: feneſtrata autē diuulſa, diſſecta, rimoſa conſpici videntur, vbi pupillæ pars ſuffuſo concreto humore offuſcatur; denſi quoq, vapores ac fuligines e ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac ſpecies rerum viſui inferunt, ita vt aliquādo omnia in gyrum flecti, voluique ac rotari videantur; nonnulli feſtucas, culices, muſcas, ſcarabeos, araneas, lemures, ſtriges, ſpectra, obſeruari oculis imaginentur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus quę denſiſſimis fumis cerebrum obnubilant. Ceterum quod dexter oculus ſiniſtro ſit obtuſior, in ſe quiſque experiri poteſt. Id efficit in adulta ætate craſſior denſiorque ſpiritus, & quod fere ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eo deriuentur ac confluant: in ſenectute vero magis ſicceſcit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui viſioni adminiculantur, depopulatur: ſiniſter autē humidior eſt, nec in eo facile vel ſpiritus extenuantur, aut humores areſcunt. Cum autem cor vitæ fons primum animari incipiat, aut vitale effici, tum poſtremo moritur, ac diu etiam corpori exemtum animantibus palpitat: Oculi vero qui poſtremo perfici creduntur; primo ademta mobilitate, mortis argumenta proferunt, atq; prę ceteris emoriuntur, quod ſpiritus ingruente morte exſtinguantur atq; euaneſcant, vel ab oculis ad cerebrum mouendi videndique principium reſiliant ac retrahātur. Ceterum de cauſſis colorū qui in oculis ſe proferūt, nonnihil huic argumento inſerendum. Emergunt ij ex circumfuſis humoribus, quorum quali-

Cur diuulſa ſpectātur.

Oculis cur abſurda obuerſantur.

Oculus dexter ſiniſtro obtuſior.

Cor primū viuens, vltimū moriens.

Oculi primum moriuntur.

Coloris oculorum diuerſitas vnde emergit.

qualitas, copia, defectus, tenuitas, crassities, mistura, varias diuersasq. in oculis colorum species, ac discrimina pariunt, nempe nigricantes, cœruleos, cæsios, glaucos seu caprinos, rufos flauos, fuluos, pallidos, puniceos, luteos, virides, rubicundos, igneos, flammātes, sanguineos, purpurascentes, croceos, aureos, lacteos albescētes. Proueniunt autem nigro colore perfusi oculi (quorum aspectus gratiosam venustatem, modo supercilia pari pigmento tincta sint, homini conciliant) si quando spiritus visibilis debilis est, humor vero copiosus, densus, subobscurus, vmbrosus, ita vt astantis aciem ob humoris abundantiā ac profunditatē nos transmittat, aut penetrare patiatur: nihil enim luminis, quod ex oculis nostris emanat, in illius visum, qui nobis ex aduerso consistit, infertur, sed radii velut repercussi ac retorti resiliūt. Sic in fontibus ac cisternis altisque ac profundis puteis, aqua nigricanti colore apparet, ac speculi vsum præstat, retorta ob aquæ densitatem oculorum acie, & in se rursus deflexa; repellit enim visum nostrum, eumque nobis remittit. Sunt autem nigricantes oculi eius conditionis & naturæ, vt interdiu acute cernant, quoniam meridiana lux subobscuris atque vmbrosis oculis se ingerit, ac spiritus agitat, illosq. lumine perfundit. Noctu vero obtuse minusque acute videndi munere funguntur, quia externo lumine destituti sunt, quo humores ac spiritus moueri debet, vt visus acuatur. Quibus vero humor qui oculis subest, transparens quidem est, & pellucidus, sed vna cum spiritu paucus, exilis, debilis, iis cæsii oculi seu glauci conspiciuntur, hoc est, ex cæruleo & albo contemperati: quali colore sunt laminæ corneæ translucidæ, ex quibus laternarum conspicilia conficiuntur, tum noctuæ & quorundam animaliū oculi. Qui aūt huiusmodi colore oculos habent insignitos, interdiu debiliter & confuse cernunt, quia

Vnde nigri oculi emergāt.

Aqua cur nigra in fontib.

Oculi nigri qua videndi facultate.

Oculi cæsii vnde & qua functione videndi.

Laminæ corneæ glauco colore.

diurna lux ac Solis ſplendor, ſpiritus viſorios minus firmos diſſoluit ac diſſipat: noctu vero, quoniam videndi organa, genuina inſitaq. luce illuſtrantur, coacto ac conglobato ſpiritu, obuia quæq. dilucide vident. Scintillant enim in tenebris huiuſmodi oculi, ac collucent, tum velut aſtra micantia, radiis corruſcant, ita vt prẹter homines multa animalia, nõ tam venandi ſagacitate, quam videndi facultate inſtructa, ex nocturnis tenebris nihil ſentiant incõmodi, aut vlla ſui parte afficiantur, cum diurna lux illis officiat, ac viſionem obfuſcet; quod in noctuis, nycticorace, veſpertilione, felibus, ſoricibus, muribus, gliribus obſeruari poteſt, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt; argumento, quod ſi faces, candelas ac funalia illis noctu obiicias, obcæcãtur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationib. nõ adeo intenſum Lunę ſplẽdorem exoptãt, ſed ſubluſtre cœlũ, modicisq. ac raris nubibus obductum. Sic enim longius ſe porrigit oculorũ acies, ac radii a luminoſo obiecto minus diſſipantur aut euaneſcunt. Cęruleus vero in oculis color ex albo & viridi conflatus, ceteris humidior eſt, ſed minus nitidus, terſus, perpolitus. Quo fit, vt ob craſſiorem humiditatem, qua perfuſus eſt, atq. exiguos ſpiritus, minus acuta viſione ſic affecti polleant, in aere præſertim lucido, quo cumprimis offenduntur. Quod ſi humor & ſpiritus temperie quadam inter ſe moderata exſiſtant, color inter albedinem & nigrorem clarius elucet, quo exactiſſime videndi munus perficitur. Variantur autem pro ætatis ratione oculorum colores: pro humorum ac ſpirituum craſſitie, tenuitate, copia, defectu: quod ipſum etiam in ſtirpium foliis perſpicuum eſt, quæ vbi primum emergunt, flaueſcunt: deinde maturitate virorem concipiunt: rurſus ſeneſcente ſtirpe, in cæruleum ac luteum demutantur. Sic infantibus

Qui oculi nocte ſcintillant.

Animalia noctu oculata.

Cæruleus oculorum color quẽ viſum facit.

Oculi & viſus moderate cõſtitutus.

Oculorum color & acies qua ratione variatur.

Simile a ſpiritib. in oculorum coloribus.

bus in lucem primum editis cæſii ſunt oculi, glauci, cœrulæi, vireſcentes, ætatis acceſſu ad nigredinẽ deuergunt: ſenectute vero, vt crines, albeſcunt, vel ad ſubglaucum degenerant. Medicamentis etiã diuerſos colores oculis induci, Dioſcorides ex aliorũ ſententia prodidit. Vſta enim auellanarum putamina atq. in cineris ſpeciẽ redacta, cæſiorũ oculorum pupillas infantib. denigrant, ex oleo ſyncipiti infuſa atque inuncta. Ventus quoq;, aeris aurẹq. conſtitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Venus, inedia, ſomnus & vigilia immodica, crapula, oculorũ cum colores, tum ſpiritum atq. humorum qualitates immutãt. Quocirca moderata victus vitæq. ratio inſtituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributũ preſtantius) aliquo incommodo afficiatur. Quod ſi ex humorum defectu atq. ariditate caligare oculos ac cœcutire contingat, vel ſpiritus viſorii inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, laſſitudine, ſenio, immodico cocubitu, intempeſtiua lucubratione exhauſti ſint & attenuati, quæ vires inſtaurant, atq; oculis fomenta miniſtrant, adhibenda: vt ſunt oua recentia, vina dulcia, vuę paſſæ, amygdalę dulces, piſtacea, caſtanee vel elixatæ, vel molliter toſtæ, rapæ, quarum vis ob flatus copiam in cerebrum aſſurgit, ac mirifice ſpiritus viſorios euanidos reficit: quod ipſum etiam pręſtant alitum cerebella, quę ſe volatu exercẽt, vt ſunt paſſerculi, miliariæ, frigili. Inconſulte faciunt qui citra delectum, nulloq. adhibito diſcrimine, Rutam, Chelidoniam, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci ſunt & adurenti facultate, oculis adhibent; depopulantur ſiquidem ac depaſcunt ſpiritus & humores, quibus viſio perficitur: cum iſta non incommode admoueri poſſint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine ſunt offuſi, tum quibus ſuffuſiones & glaucomata viſum eripiunt atque

Lib. 1. cap.

Oculorum colores medicamẽta immutãt.

Conſilium in oculis inſtaurãdis.

Plenitudo aut inanitio obſeruanda in oculis fouendis.

Oculos exhauſtos quæ fouẽt.

Ruta oculis aliquãdo noxia.

Ruta & Chelidonia quando oculis salutaria.

Raphanus & rapa oculis grata.

Alliũ & quæ virosa sunt, oculis inimica.

oculos deformant. Dissoluunt enim concretos crassosque humores, qui spiritus a cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abstergunt atque extenuant, huic rei perficiendæ accommoda: vt sunt raphanus seu vulgaris radicula quæ appetētiam acuit, fœniculi semen, & folia, radix, eufragia, stœchas, & quæcunq. cerebrum a crassis vaporibus expurgant. Quocirca studiosi, qui oculorum adminiculo suas lucubrationes perficiunt, allium, cœpe, porrum, & quæcunque graui odore imbuta sunt, atque halitu viroso obuios feriunt, atque infesta sunt, sedulo euitent. Officiunt enim hæc oculis ac memoriæ omnibusque sensibus detrimenta adferunt. Qui vero laboribus indurescunt atque exercitationi sedulo insistunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem

Viridia oculos fouent.

Smaragdi viror, vulgo amorant, oculis gratus.

quæ oculos recreant, aspectuq. grata sunt, obiiciantur, vt sunt viridia quæque, quorum innumeras species & discrimina campi, syluæ, horti, nemora suppeditant: Ex lapidibus vero Smaragdi viror insatiabilis, & quo oculi exsaturari nequeant, tum Prasius, Topasius, Iaspis, Cyanus seu cæruleus, Eranos, vulgo Turcosa, & Lazurium. quibus colliguntur, non euanescunt spiritus visorii, atq; acumen oculorum exacuunt. Ceterum quod ex oculorum obtutu, nonnulli animi propensionem, mentisque indicia eliciunt: nō equidem improbo. Sicut enim horum in-

Oculi animi indices.

dices, internosq. affectus, cogitata, conceptus, etiam si linguæ cesset ministerium, fortis proferunt: ita nonnullis comitas, modestia, mansuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuq. elucent, multaque alia placidæ ac sedatæ mentis argumenta se offerunt. Aliis fastus, arrogantia, superbia, ferocia, calliditas, versutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, desperatio, ex oculorũ obtutu perspicitur. Medici quoque in morbis studiose oculorum constitutio-

stitutiones contemplantur. Si enim rubore perfusi sint, aut sanguineis filamentis striati, ex cerebri inflammatione furorem ac phrenesin indicant. Quod liuescant, aut plumbeo nigroque colore perfusi sint, caloris natiui exstinctionem vitæq; interitum denuntiãt. Instabiles autem, pernictantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem & delirium designãt. Languidi, humentes flaccidi, lacrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtusi, cõniuentes, præter diuersos animi affectus, in sanis, tum in ægrotis non sine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia vel defectu, caliditate aut frigiditate cõmonstrant. Lusci vero, pæti, strabones, & qui obliquo sidere, limisque oculis obtuentur, præter contortos atque in diuersum conuulsos musculos, huius natu-ræ errorem consecuti sunt. Quod vitium quoniam circa cerebrum mentis domiciliũ vel potius regiam consistit, vt foris nonnihil oculos deformat, ita animum quoq; quibusdam vitiosis affectibus imbuit. Sunt enim horum plerique quibus deest educatio, versipelles, vafri, subdoli, captiosi, lubrici, ad circumueniendum astuti, ac miris strophis instructi. Sic Belgæ, siquando vllum designant qui iis notis insignitus est, *Een slim gast, Een loos ende listich Schalck, Een boos Wicht* vocant, hoc est, obliquum, distortum, veteratorem hospitem, cui non tuto possis fidere, vt qui technis, dolis, fallaciis, captionibus, præstigiis, imposturis, fucis omnia sua negotia perficiat, alterius dispendio ac detrimento, suo vero luculento commodo. Cuius conditionis ac naturæ sunt participes quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio sunt implicati, nempe capite, corde, hepate: de quibus in Physiognomia vberius tractatum est libri secundi, cap 36.

Argumẽta animi ex oculis.

Oculorum varia dispositio.

Lusci qua animi conditione.

Prouerbiũ ex oculorũ obtutu in nefarios.

Ratio cur nonnulli mutilis truncisq; ac decurtatis membris nascantur, alij geminis, quæq; redundãt ac superuacanea sunt, nec vlli vsui inseruiunt.

CAP. VII.

Vbertas materiæ geminata profert.

Partus deprauati vnde.

NAsci quosdã geminis agnatisq. membris, nempe digitorum, pedum, brachiorum, capitum appẽdicibus articulatim nonnunquam distinctis, quotidiana exempla demonstrãt. Vt autem deformes ac monstrosæ species ex vitioso corruptoque semine, atque vteri praua constitutione promanant, astris etiam in huiusmodi partus vires suas conferẽtibus: ita ex humorum redundantia ac seminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producũtur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborando occupata. Siquando enim is sexus qui leuissimis affectibus concutitur, eosque infanti imprimit, aliquid animo menteq; concipit, aut dupla oculis obuersari imaginantur, ex humorum concursu ac confluuio, qui in eas partes circa quas versatur imaginũ conceptus, decumbunt, geminatas ac superfluentes particulas, aut alterius speciei emolitur ac conficit. Istæ etiam absurdæ imaginationes in animantibus obseruantur. Sic nuper ouicula prodiit, capite phocę seu vituli marini, conspecta marina bellua. Sic anno superiore ouis, & vitulus gemino capite conspecti sunt, & ego gallinam vidi & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cum autẽ fœminis in conceptu, totoque gestationis decursu variæ species ac rerum simulacra, animo concipi soleant, ac nõnunquam dupla se offerre ex suffusis crassis vaporibus, aut cum distractis diuulsisq; spiritibus, qui in pupillæ punctum dirigi debent, diffindi ac diffecari cernendi aciem contingat; omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabre elaboratis, secũdarias ac superuacuas affigit. Tã efficax enim est imaginandi vis, vt si quando mulier oculos

Dupla quando obuersantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

oculos ac cogitationes in rem quampiã defigat, tota naturæ facultas, eaq. vis, quæ formationi fœtus insistit, concursantibus vndique humoribus, quos habet obsequentes, eo confluit, atq. operi perficiendo sedulo est intẽta: quo euenit, vt nonnunquã diuersas insolitasq formas, membra duplicata, particulas atque appendices superuacaneas emoliatur, insuetaq; membra corpori affigat. Ex defectu vero humorũ, atq. alimenti fomentiq. penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis sunt inualidæ, suisque viribus minus instructæ, imminutis mutilisq; membris produci homines contingit, aut quarundam patium vsu ac ministerio destitutos. Et quanquam natura vberem nonnunquam propagandæ sobolis materiam sit nacta, suisq. viribus ac facultatibus affatim exsistat instructa, illam tamen subinde impediri contingit, quo minus omnia exacte perficiat, ac venustam corporis formam decentesq. articulos exprimat atq. effingat, ita vt infans aliquando in lucem prodeat parte aliqua trunca atq; inelaborata: fit enim plerumq. vt vterum consequatur angustum, splenem induratũ ac callosum, coxendices eminentes, atq. introrsus retortas, aliasq. obices & obstacula, quæ infantem adolescere prohibent, atq. omnibus suis numeris absolui, teneræ siquidem corporis partes ob tantas difficultates atq. impedimenta dilatare se ac diffundere nequeunt, oblatoq; alimento frui: sed sisti cõtingit & cohiberi, quo minus in speciosam, atq; vtilem articulorum formam excrescant ac proferantur. Simile enim quiddam huic rei obuenire mente cõcipio, quod arboribus, quæ in saxoso solo consitæ sunt, ita vt radices se vndiq. diffundere nequeant, sed obstaculo impeditæ retorquentur, atque incuruescunt, repulsæq resiliunt. Sic in corpore humano cum infans effingitur, vel loci angustia, vel alimenti inopia, aut calli cuiusdam

Unde mẽbrorum defectus.

Manus ac pedes vnde trunca & mutila.

Simile ab arboribus in saxosis locis consitis.

obiectum obstat, quo minus membra articulatim distincteq. efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberosa manu, quã cum contrectandam mihi exhibuissent parentes, deprehendi digitorum contactu articulos qui naturę munere erupturi erant, intus conuolutos, atq in se retortos, ita vt nullam digitorum effigiem exhiberent, siquidem omnes membri huius partes, tam ossiculorum series & connexus quibus manus complicari vel expandi solet, intro delituisse comperti sunt; *Stompen* nostri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ vitium inde contractum pronuntiat, quod ea vis ac facultas quæ formationi fœtus insistit, omnibusque suis partibus consummare hominem nititur, aliquo impedimẽto prohibita sit, quo minus articulos potuerit perficere: atque in speciosam decentemq. manus formam producere: cum enim mater splenis duritiei esset obnoxia, ac fęmellæ in id latus, nempe sinistrum, declinent, ex affectu eius visceris cui partes illæ tanquam scopulo ac cautibus illisæ incubuerunt, informem atq indecoram speciem sunt consecutæ.

Rei gestæ narratio.

An indusia, vulgo camisia, tegumenta, lintea febricitantibus mutanda. Et an statim a morbo conualescentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat Tum in quibus morbis pedes abluere consultum sit.

CAP. VIII.

SIquando in morbis contagiosis ac pestilentibus carbunculi & bubones aliæque, vt assolet, pustularum eruptiones in extima corporis parte se proferunt, nũc eminentes ac verrucosæ, nunc planæ ac sessiles, pro humorum crassitudine ac tenuitate: colore modo plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante, versicolore, quæ deteriores: modo rubicundo, florido, albescente, quæ securiores, quarũ omnes species ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocken* &

& Maezelen denominatis, perſpicimus: in iis, inquã, omnibus papularum generib. lintea, culcitras, puluinaria, tegeticulas, induſia, tegumẽta ſubinde mutanda conſulo, ac recentia ſubſtituenda, ſordidaſq; corpori exemtas veſtes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quo contagio & grauis halitus, quibus ex infecto corpore tegumenta imbui contingit & contaminari, diſcutiantur. Siquidem cum multi tetri ac pernitioſi vapores ſeu fuligines ex huiuſmodi corporibus emanant, quę veſtimenta quibus ægrotus integitur ac fouetur, concipiunt; fit vt decumbentes circumfuſum vndiq. aerem hauriant, imbibantq;, ac ſingulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur; volutantur enim in ſordibus tanquam ſcrofa aut lutulentus ſus in volutabro cœni. Quod ipſum eatenus obſeruari velim, quatenus morbi ſęuitia miteſcat ac ſopiatur, ipſaq. cõcoctio ac criſis peracta ſit, hoc eſt, certa atq; indubitata ſe ſalutis indicia proferãt, quę commonſtrant vires corporis morbo ſuperiores, ac perexiguas intus reſidere morbi reliquias: tunc enim lintea atq. induſia ſoli aut luculento igni expoſita, valetudinariis ſubiici iubeo, aut ea vni ex domeſticis ſalubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius inſternenda, quo concaleſcant, nec ab humani corporis calore ſint aliena, ipſaq. iñouatio aliquid incõmodi ægroto adferat, aut vlla ſui parte morbũ exaſperet: hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa quæ conſanuiſſe videbantur, recrudeſcãt. Quocirca cum iſtis, tum aliis qui mitioribus etiã obnoxii ſunt, inſtanter præcipio, quo cõfeſtim affectus ad ſtatũ properet, ac primo quoq. tẽpore inſultus ſopiatur, ne inquieti ſint, iactabundi, inſtabiles, tumultuoſi, nec aeri locoq. frigido ſe identidẽ exponãt, vt ſunt qui in ancipiti ac periculoſo morbo expãſis brachiis, diuaricatis exporrectiſq. cruribus hinc inde ſe

Puſtulæ vnde varii coloris.

In morbi augmento nihil innouandum.

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

deuolunt, ac sudorem, pustulas, apostemata, vomicas, abscessus, tumores, reliquasq. humorum collectiones, quæ erupturæ sunt, repellunt, ac referiunt: Siquidẽ frigidus aer corpori circumfusus fluxiones sistit ac reprimit, easq. maturescere prohibet: Calor vero ac fomenta calorifica, meatus ac spiramẽta recludunt ac relaxant, vtq. se fuligines ac vapores proferant ac discutiantur, efficiunt. Quo mihi non inconsulto facere videntur, qui contracta primũ morbi contagione, ac pestifero halitu, corpus luculento igni exponunt, vt vndique sudore madescant ac diffluant, citra tamen virium defectũ, aut animi resolutionem ac deliquium, sic vt eodem momento expurgato inferne corpore, deiectaq. aluo, ea intro sumant, quæ conceptam intra viscera contagionẽ dispellant ac discutiant, antequam radices agat, penitusque virus infixum esse contingat, atq. ipsum cor tum partes pręcipuas occupet, eo enim malum confestim properat; vt illi qui vrbẽ obsidione premunt, arces ac popugnacula, ac ducem exercitus primum inuadunt, reliqua enim euestigio cedunt ac dant manus. Cum itaq. corpus periculoso ancipitiq. morbo tentari occipit; si res venæ incisionem, si purgationem exposcat, mature illa adhibenda sunt, sic vt primum atque inter initia alui purgatio præcedat, mox subsequatur venæ sectio, deinde ea adhibenda quæ cor propugnent ac muniant, vt sunt Theriaca, & Mithridation ex vino aut syrupo defumaria, epithymo violaceo aut alio quodam diluto, vt naturæ conditio exposcit, aut exercitato Medico expedire visum sit, in quo mire illum oculatum esse par est, nec a scopo aberrare. Ex decocto vero, præsentanea sunt, Scordium quod allii odorem refert, Zelandis copiosum, Caltha quæ sudorem elicit, melissophyllos, seu melissa, ficus, cæpe rubicundũ, Spondylii radix, quæ angelicæ ac laserpitio siue osteritio, viribus

Ignis sudorem & contagia elicit.

Simile ab vrbe obsessa.

Purgatio, venæ incisionẽ præcedat.

ac facultate par: inter quæ principatum obtinet Zedoriæ radix, nõ cariosa, cassa, euanida, inodora, modo cum vuis passis, & quas Corinthiacas vocamus, tũ momẽto glycyrrhizæ dentibus attrita deglutiatur: Hac enim ratione etiam se munire possunt, atq; illęsos præstare, qui morbo pestilenti infectos adire coguntur, illosque in spem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inserere, quales sunt ministri Ecclesiæ, medici, chirurgi, obstetrices. In huiusmodi autem tumorum eruptionibus, quas expedit maturius proferri, non consultum arbitror inter initia pauimenta frontibus ac vitium pampinis aut capreolis, carycibus, rosis, myrto, salice, populo, virentique gramine consternere, aut aceto aquaque perfundere, nisi ex immodico sudore virium sit defectio; talia enim humores resilire cogunt, ac cutem meatusque corporis densant atque obstipant, qui reserandi potius sunt, quo halitus contagiosi exspirent ac dissipentur; quod ipsum calida potius fomenta quam frigida prestant, nonnunquam naribus admouenda quę spiritus recreant animamq; calore immodico languidam instaurant, vt sunt rosæ, violæ, caryophylli, caphura, vinum, buglossus; borago, nymphęa, succinum, mala citria, cotonea, quorum pleraque etiam intro exhiberi possunt vino incocta, vel Zaccharo perfusa, aut in aliam condimenti formam redacta, adiecto croci ac cinnamomi momento, quo illa odore saporeque cordi ac palato magis gratificentur, & spiritus collapsos efficacius erigant. Quanquam enim medici nõ temere quidquam circa ęgrotos innouare soleãt, ac ne latum quidem vnguem a ratione discedere, in nonnullis tamen iis obsequuntur, vbi crisis peracta est, hoc est, certa se salutis argumenta proferunt, magnaq; humorum pars vel sudore excussa est, vel sanguinis aut alui profluuio cõ-

Quæ a peste præseruant, eãq; demoliuntur.

Qui morbo oppressis adesse coguntur.

In cõtagiosis morbis sudor eliciendus.

Quando cœnacula fronde adornanda.

Odores spiritus instaurant.

Medici aliquando ægrotis gratificantur.

mode exhausta: tunc enim aliquando illis vel vina aquæ frigidæ potionem haud grauate admittimus tunc stragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium mutari sinimus, quæ ante statum ac vigorem morbi, ante crisim ac concoctionem concessa, præsentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidem lecti tepor. & quæ corpori adhibentur fomenta, febrilem calorem maturius euocant atque eliciunt tum deniq. ad sudoris ac pustularum eruptionē sunt adiumento, ita vt viscera quæ intus fumis ac densis vaporibus erant oppressa, relaxata per calorem cutis ac spiraculis, subleuentur ac respirent; hac enim ratione expedite putredinem discuti, oppilationem amoliri, febrem conquiescere ac sopiri, omniaque mitiora effici contingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ suffocari videntur atq. oculorum iacturam perpeti, nisi reseratis ostiis ac patefactis fenestris, fumus ac fuliginosi vapores dissipentur, atq. in auras diffusi euanescant: ita quoque in humano corpore cor strangulari videtur ex densis nebulis & humorū caligine, nisi laxatis meatibus ac spiramentis, fuligo & vaporosi spiritus erūpant & foras promanent Et quemadmodum in elixandis carnibus sordes & quæ ebulliunt strigmenta (*Broem* nostri vocant) adimi debent, omniaq. accurate despumari, ne edulia contaminari contingat, atq. inquinamentis quibusdam seu eluuie polluī: ita inter initia per sudorem, vomitum, venæ incisionē, alui profluuium, congesti in corpore humores expurgari debent, antequam se per venas diffundant, arteriisq penitus inhęrescant ac sint infixi. Tunc enim vt maculæ quę diu vestibus inhęserūt, ęgre elui possunt, nec ita facile extra sua cōceptacula, in quibus insederunt, exturbari. De barbæ vero apparatu, nam in eo viri decor & ornamentū consistit, & qui in capite capilli frutificantur, quibus quoque robur quod

Sudor quando maturius erumpit.

Simile a fumosis ædibus.

Simile a despumā di carnib.

Simile a maculis eluendis.

quoddam virile inesse testatus est Samson, nec non omnibus seculis plerique alii, qui affatim criniti hirsutique sunt. hoc commonitos quosque volo, ne etiam sani sæpius barbam ac capillos ad viuam cutem deradi sibi patiantur, aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius rei vsus vires, atque homines effœminatos mollesque præstat: quin & spiritus ac calorem natiuum resoluit atq. extenuat, maximamq; audaciæ ac confidentiæ partem in adeundis periculis cordi detrahit, quanquam subinde caput defricari, aspero rudique velamine barbam demulcere ac liquamine aliquo abstersorio macerare, oculis claritatem conciliat, mentēq; reddit erectiorem, valetudinariis quoque, aut qui paululum modo conualuerunt, non consultum arbitror, statim a recuperata sanitate, nouaculam cultrumque tonsorium admittere; siquidem humorum fluxiones irritat & si quæ forte in corpore morborum reliquiæ resideant illas mouet atq. agitat, recentemq. febrem vt incendium sopitum exsuscitat: ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudescunt, aut febres residuæ postliminio excitantur, quam ex cibi potusq nonnulla intemperantia, aut subucularum indusiorumq; mutatione.

Barbæ rasura aliquando noxia.

Frictio capitis oculis confert.

Eadem ratione in morborum initiis pedes non abluendos censeo præsertim in decocto herbarum quę vi attractoria pollent, vt sunt artemisia, pulegiū, caltha, parthenium, vulgo matricaria, tanacetum, lauri folia. Nec balnea quoque adhibenda nisi ex purgato corpore morbi furor mitescat, ac cōcoctionis signa appareant, ipsiq humores fluitantes excretione sint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atq. instabili motu hinc inde fluctuant. Quocirca quando pedes abluere expediat, obseruādum, aut ab hoc negotio desistendum: in quo imperita multitudo magno suo periculo peccat, cū nullo

Pedum lotio quando adhibenda.

Balnea quādo adhibenda.

Pedũ lotio quando noxia.

discrimine id factitet, atque in ipso statim morbi insultu lotioni pedum insistat Nam si morbi supra septum transuersum consistant, aut fluxiones e capite in pectus distillent, pedum lotio malum exasperat. Ita siquem pleuritis infestat, pulmonis inflammatio, augina, tussis, dolor lateralis, coryza, branchos raucedo, catarrhus, a pedum lotione prorsus desistendum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expedit, aut cõsultum est; defluit enim in subiectas partes humor, omniaq; exasperat, ac sæuiora efficit. In morbis vero qui ab infernis partibus prodeunt, quas diaphragma disterminat, nempe stomacho ventriculo, splene, hepate, vtero, vesica, renibus, intestinis, tuto magnoq. commodo id tentari potest, præsertim si ex iis partibus vel animi defectus & deliquium, vel alius quiuis affectus suboriatur, in quibus etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi possunt, tum coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut si res venæ sectionem exposcat, in pedis pollice, aut circa malleolum, aut poplitem sanguis adimi. Hac enim ratione, vt in ouillo pecore

Frictiones & ligaturæ quando vtiles.

Georg 3.

Profuit intensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

In tremore autem cordis ac palpitatione, in cardiaca syncope, in anhelitus constrictione, ac pectoris angustia, in gutturis ac faucium tumoribus, manus vellicari debent, ac digiti confricari, præsertim is qui infimo proximus est, atque auro vinciri solet, vena media in brachio incidenda ea parte qua dolor se porrigit, cucurbitæ scapulis ac brachiis affigendæ, cute etiam profundius scarificata atq. incisa, modo corpus sanguine & humoribus redundat atque oppletum est, nam macilenti, exhausti, extenuati, fomentis, vino, somno, odoribus, recreari debent ac refici, vt quibus nihil adimi possit aut decidi.

Manus quando vellicãda.

Macilẽtis nihil ad imendũ.

Quod

Quod mira naturæ vi, atq; incredibili efficacia singula herba singulis propriisq; mēbris ac corporis partibus auxilientur, atq; aliæ in alias, vires suas peculiari effectu proferant.

CAP. IX.

QVo quisque magis erga Opificem, qui singulari quadam ratione in vsum atq. vtilitatem hominum omnia produxit, afficiatur, naturæq. solertiā, quā ab illo consequutus est, admiretur ac suspiciat, commonstrandum duxi, quam commode & apposite, quamq. salutari effectu herbæ, quarum alię medicamenti, aliæ alimenti, quædam vtriusq. vsum obtinent, singulis membris asscriptæ sint & assignatæ, ita vt illarum vires, ad eas corporis partes deferātur, quibus natura sunt accommodatæ. Itaq. stirpes hoc insitum habent, eaq. vi sunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris subueniant atque adminiculentur, sic vt præteritis aliis, ad illa se conferant, quibus sunt destinatæ, ipsaque membra auide non solum nutrimentum, sed medicamentum etiam sibi salutare & proprium alliciant, eoq. fruantur. Sic aliæ lateri, septo transuerso, pectori, vocali arteriæ, siquando aliquo illa affectu oppressa sit, adhibentur: Aliæ spleni, iecori, renibus, intestinis, ytero, vesicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicantur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, ossa, medullas, musculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferūtur, eximia quadam vi, eaq. cuiq. membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandisq. aut expurgandis ab excremento iis partibus sunt imbutæ; ita nōnullæ herbæ certa membra respectant, illisq. sublevandis dedicatę sunt & attributæ. Si quidem affecto iecori Eupatorium, agrimonia vulgo vocata, Cichorium atq. seridis species, inter quas vulgaris Scariola refertur, Sonchos, cicerbita, oxalis, hiracium, vbi calida intemperies noxā infert, mirifice auxiliātur, vbi

Mirabilis Deus in operibus suis.

Herbæ singulis mēbris consecratæ.

Mēbra sibi salutaria alliciunt.

Epati quæ conferunt. vero frigida affectio huic visceri subest, anisum, absinthiũ Ponticum & vulgare, cassuta: Felli, rhabarbarum, chelidonia, scammonium, quæ flauam bilē deorsum, ac partem ad intestina, partem ad vesicam propellunt: *Spleni quæ conferunt.* Spleni qui velitibus ac cursoribus morā iniicit, vbi intumescit hemionitis, asplenium, phyllitis, hoc est, vulgaris scolopendria, polypodium seu filicula, capparus, tamaricæ amygdalę amaræ, nuclei persicorum, in expurgandis excrementis, ac conciliando huic visceri robore adminiculantur. Stomacho ac ventriculo, mentha, macer, mastiche, zinziber, quicquid ex his possit confici. *Cerebro quæ conueniunt.* Cerebro rosmarini flos, acorus germana, Virgiliana amaracus, sampsuchus, vulgo maiorana, & betonica, Stœchadis vtraque species, nux muscata, Pæoniæ baccæ & radix, fruticulus qui viscus dicitur. *Pectori amica.* Pectori ac pulmoni hyssopus, satureia thymbra, marrubium, tussilagio, scabiosa vel psora, glycyrrhiza, hordei decoctum, vuæ passæ. *Cordi quæ accōmoda.* Cordi crocus, cinnamomum, margaritæ seu vniones, rosæ rubentes, citria mala, corallium, hyacinthus, aurum, caryophylli, ceruini cordis os, panis recentis etiam odor, vinum generosum & meracũ, quo cor exhilarescit ac recreatur. *Renibus quæ conueniunt.* Renibus, saxifragia, empetrum, crithmon, lithosperma, vulgo miliũ Solis, vesicaria, solani species acino in cerasi speciem rubenti atque orbiculato, daucus, apium hortense. *Vtero quæ apta.* Vtero vero partheniũ, vulgo matricaria, quod vuluam extergat a sordibus, sabina, calamentum, pulegium, cunila, thymbra gallitricum, vulgo *Scerley*. Sic quædam in remotissimas intimasq. partes penetrāt, *Neruis quæ auxiliientur.* atque ad neruos deferuntur: vt hermodactylus, verbascus odoratus, vulgo herba paralytica, erythrodanum seu rubea quæ ossa pecudum sandicino rubentique colore imbuit, siquando herbam virentē depastæ sunt, intacta etiam radice quæ rutila exsistit: quod etiam in elixis decoctisque eius pecoris carnibus

Succinum marinum

ius perſpici poteſt, & in ouis quæ rubicundo colore adicis huius decocto vocătur, vt glaſto, vulgo *Weel*, æruleo: carramo, croco, & ochra luteo. Sic quod uccinum marinum vocant, aut ſperma cœti, vulgo *Walſcot*, oſſa fracta, rimoſa, fiſſa, hiantia, ferruminat ſeu cōſolidat, cui medicamento eam vim ineſſe experior, vt ſolidas etiam pyxides quibus aſſeruatur, penetret ac roſido quodam madore aut ſudoriferis guttis irriget. Sic piſſaſphaltum factitium, quod Arabes mumiam vocant, ad caſus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contuſa, confracta, diuulſa pręclare adhibetur; ſiquidem reſinata illa cum carnibus oſſibuſq. humanis concretio, ob ſtactes, myrrhæ, aloes, croci, aliorumq. aromatum mixturam, qua obrui ac condiri heroum cadauera ſolent: quod in Chriſti corpore factitatum legimus; ſolidandi abſtringendiq vim cōſequitur. Sic ediuerſo quædam diaphoretica, hoc eſt, diſcuſſoria vi humorem reſoluunt ac ſudorem prouocant. Nonnulla genuina inſitaque facultate vrinam moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroſelinum ſeu apium domeſticum vel hortenſe, daucus, ſeſeli, ammi, lapis Iudaicus, ſanguis hirci, liguſticum compluraque alia. Quædam oculis viſum acuunt, vt euphragia, fœniculus, chelidonium, ruta. Alia præſentanea vi venenis obſiſtunt, vt zedoarium, laſſerpitium, ſcordium, allium, theriaca, mithridaticum; tum alia quædam Galeno miris encomiis decătata Quædam vi ſpecifica ſeu occulta proprietate, non elementari qualitate ſuccum ſibi familiarem expurgant. Sic radix Pontica, vulgo rhabarbarum, & ſcammonium flauam luteamque bilem educit. Sena, polypodium, epithymus, helleborum atram & ſuccum melancholicum, Cnicos, vulgo cartamus agaricus, mercurialis, eſula, & ſeptem Tithymali ſpecies pituitam & aquoſos humores. Fumaria, caſſia, cylindracia, vulgo fiſtularis viola,

Mumia fracturis apta.

Quæ vrinam moliuntur.

Quæ venena depellant.

Ad Viſionem.

Quæ bilē expurgăt.

Melancholiæ incommoda.

Quæ pituitam exturbant.

Sanguinē deſicătia.

Simpliciũ libro 3.

pruna Damaſcena, bugloſſus ſanguinem a fęculēta eluuie expurgant. Omnia autem medicamenta quę purgandi vi pollent, ſimilitudine totius ſubſtantię, vt Galenus teſtatur, atque occulta proprietate formaque ſpecifica, hæc ipſa perficiunt. Non enim virtus elementaris, quæ conſiſtit in calidi, frigidi, ſicci & humidi temperamento efficit, quod medicamentum vomitum excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit ſed ſimilitudo totius ſubſtantię, quę caloris impulſu ac cœleſti vi incitata humorem ſibi familiarem & affinem ad excretionem impellit. Sic Galenus attractionem, ſubſtantię ſimilitudine fieri aſſerit, qua indicat ſimilitudinem quandam ac cognationem ineſſe vtriſque ſubſtantiis & eius quod purgat, & quod purgatur: porro cū quod purgatur: pituita ſit; id quod expurgat, pituitoſum ſit neceſſe eſt: quo indicat inter humorem ac medicamentum ſimilitudinem eſſe ac conuenientiā, natureq; conſenſum, qui qualitatibus primis non aſſcribatur, ſed ſubſtantiæ. Alia itaque ratione herbarum vires explorandæ ſunt, quæ qualitatis vi, hoc eſt, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac ſiccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius ſubſtantiæ proprietate, effectuq; cœleſti, ſeu influxu ſiderum ſuam vim in corpus exſerunt. Illæ enim quæ corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explorandæ: illæ vero quę quantitatem atque exuberantiam humorum expurgant, experientia atque vſu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudicium & delectus: in poſterioribus experimentum exigitur: quorum alterum, vt Hippocrates ait, difficile; alterum fallax & periculoſum. Sic purgantia medicamenta & quę humores e corporibus exturbant, aut deniq. venenata, quę corpori pernitioſa ſunt & infeſta, quibus nonnullę gentes, vt aliæ ferro, in corpora illorum, quos exſtinctos cupiunt, graſſantur, vſu & experientia exploranda

Alius qualitatis in herbis effectus, alius ſub ſtantiæ.

Simile ſimili gaudet.

Ratio & experiētia exiguntur in artibus.

ploranda sunt, non enim caliditatis ratione id efficiunt; alioqui piper, cardamomum tale quiddam prȩstarent, sed insita vi ac genuina proprietate. Cui sententiæ Hippocrates assentiri videtur, cum inquit, Pharmacum cum in corpus ingressum est, primum id quod omnium sibi maxime secundum naturam familiare, cognatum, simile, affine est, attrahit atq; educit, deinde reliquos etiam humores agitat, eosq. ad excretionē impellit. Vt enim stirpes quæ sibi maxime naturali propinquitate cōiuncta sunt, alliciūt, eoque succo fruuntur, atque in alimentum trāsmutant: ita quoq. medicamenta quæ expurgandis humoribus sunt destinata ad similia deferuntur, eaq; vel per infernas vel supernas partes exturbant. Quocirca nemo vt anile ac ridiculum respuat, quod asserimus, suo cuique membro peculiares herbas esse consecratas atq; addictas, cum Cantharides quibus est natura exulceratrix, si foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teste, prȩter vesicam exulcerent, adeo vt per stomachum & ventriculum inoffense ac citra lȩsionem deferantur, per hepatis meatus ad vesicam penetrent, nec vlli parti, præterquam vesicæ exulcerante vi infesti sint. Sic succus papaueris nigri, & cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquam omnia venena, nisi vomitu excutiantur, aut antidotis, retundi atque hebescere contingat, sensim ad cor penetrant etiam foris admota, quod tabidi canis morsus & saliua quæ vulneri inhæsit, commonstrant: nam penetrabili vi, erosa primum cute, ad prȩcipuas partes virus deuehitur, ac rabiem concitat. In similes caussas referri debet, quod magnes, ferrum, gagates & succinum festucas & quisquilias, aliaque venti ludibria allicit. Siderum quoque influxus in res sublunares infernasque vim suam efficaciter exserit. Sic Mars flauam bilem concitat, Sa-

Lib. de natur. hum.

Simile a terra & semine.

Cantharides exulcerant. Ad Pisonem.

Venena etiam foris admota cor petūt.

Siderū vis humorib. incumbit.

turnus melancholiam exasperat, Luna pituitę incremento est, Sol & Iupiter sanguini dominatur. Planetarum quoq. vis metallis, lapidibus, gemmis, herbis ac stirpibus omnibusque subterraneis incumbit' auro, argenteo, æri, ferro, plumbo, stanno, & quicquid e terrę latebris vel in vsum & commoditatem, vel in luxum & delicias erui solet; quorum quoque vires & incrementa a peculiari astro consequitur.

Siderum vis metallis incremento est.

Sexum inesse stirpibus, atq; alias aliis affici.

CAP. X

Amicitia & inimicitia rerũ.

VT homines non eodem sunt erga omnes affectu atque animi propensione, tametsi id naturæ ordo ac cõmunis vitæ conditio exigat, sympathia quadam hoc est, mutuo consensu erga plerosque afficiuntur, illosque habent deuinctiores: ab aliis vero latenti tacitaq. atque arcana discordia dissident ac diuelluntur, nec sustinent in vllam vel amicitię vel familiaritatis partem adsciscì : Sic stirpes & inanima quædam, insita occultaq. naturæ inclinatione nonnulla fouent & amplexantur, alia hostili odio auersantur ac refugiunt. Vt enim ex innumeris pauca referam : Argentum viuum auro ita afficitur, seseq. illi sic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeo, vt nisi igne atque aqua forti eximi exteriq. non possit, ac pristino nitori restitui. Magnes ferrum rapide ad se allicit, nisi oleo oblitus sit, nam tunc ob læuorem respuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates, adamas attrahendis paleis ac festucis delectantur, omnisq. præter ocymũ, vulgo basilicum, ad se rapiunt. In animantibus Delphinus piscis incredibili erga homines, atque præcipue impuberes, est affectu, illisque colludere gestit, ac miris blandimentis gratificari. Lacerta, vulgo *Ectisse*, viridanti ac procero tergo, conspecto homine, mire gesticulosa est, caudæque agilitate, ac crebro motu & canis animal domesticum, pueriliter blan-

Argentũ viuũ auro afficitur.

Magnetis natura.

Succini natura.

Delphini in homine amor.

Lacertæ ergo hominem studium.

blanditur, atque a latitante in herba serpente tuetur. Elephantus hominis cõsuetudine vnice frui exoptat, illiq; in omnibus (modo blandius compelletur, nec acrius instes.) obsequitur, atq; ad quiduis paratus est, alias calcitrosus & retrogradus. Ediuerso lupus cum homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo prouerbium, Crocodili lacrymæ, homini insidias struit, ac deuoratũ decerptumque deplorat Hyæna quæ insidiosa calliditate atq; astutia vocem hominis imitatur, eumq. dilacerat. Cerastes corniculis armata belua tribui Dan adscripta, draco, hydra, dipsas, cuius morsus, siti atq. inexplebili bibendi auiditate hominem excruciat. Coluber aspis, vipera, scorpius, multæ aliæ nocentes bestiæ homini potissime insidiantur, atque venenatos morsus ac lethiferos aculeos infigunt. Vtitur autem plerumq; Deus horum ministerio ad castigandа hominum scelera, cum illius verbo ac voluntati minus obsequuntur. Cuius rei multa exstant documenta in Bibliorum historiis. Ceterum herbis quoque consensum inesse ac naturę cognationem, deniq. dissidium ac discordiam plurimæ demonstrant. Siquidem cucumeres aquam appetunt, eaq affluentius irrigari postulant, adeo vt si paulo remotius ab hac absistant, eo repant atque enitantur. Econtra oleum respuunt atque auersantur, eoq; perfusi gracilescunt atq emoriuntur. Vitis vero in oleæ confinio constitui gaudet, atq eius insitionem adimit, illique maritari exoptat. Quercus vero & olea inter se aduersissimæ, tanto & tam pertinaci odio dissident, vt si altera alterius ramos attingat, incuruescant ac retorti resiliant alioq; se inclinent. Sic vitis a lauri vicinitate abhorret, quoniam hæc vmbrosa sit, suaque caliditate illius incremento officiat: pari est affectu erga Brassicam quæ Caulis nomine vulgo innotescit, quod succum terræ depopuletur, quo destituta

Elephanti in hominẽ obsequiũ.

Crocodili lacrymæ prouerbiũ.

Genes 49.

Deus noxiis bestiis homines vexat.

Num 21.

Deute. 8.

Ezech. 5.

Herbis cognatio & affinitas.

Cucumerum natura.

Vitis oleæ amica.

Quercus oleæ aduersatur.

Laurus viti inimica.

Brassica viti inimica.

vitis arescit, vtraq; enim stirps humoris est præauida. Ita stirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoq. ramorum aut coliculorũ amplexu recreantur: aliæ auersæ se subducunt, nec vlla ratione vniri sustinent. Sic resinata quædam, & quæ pingui substantia cõstant, inter se consentiunt; hinc pix oleo eluitur, etiamsi vestes sericæ, holosericę seu villosæ, quæ flueta vulgo vocantur, deniq. coccinæ, ostrinæ, vermiculatæ, quæque purpura ac murice tinctæ sunt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiusmodi inquinamenta ac sordes butyrum ac oleum tam nitide eximunt atq. emaculant, vt ne vestigium quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione nitescunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris cõficiuntur. Atqui qui inter tot stirpium genera tantus est consensus & conspiratio, vt inuicem se amplexari ac tetigisse gestiant: ita inter eiusdem speciei herbas, sexus discrimen deprehenditur. Est enim inter has coniunctio, & quasi quædam coniugii societas & cõmunicatio, sic vt plantæ in alterius. cui afficiuntur, confinio constitutæ speciosius adolescant, ac sint cum fructu, tum frondium pompa spectatiores: languescant vero & contrahantur, ac nonnunquam intercidant, cum ab iis diuulsæ sunt, ac dissociatæ. Atq. hinc emersit, quod herbæ quædam, aliæ maris, aliæ fœminę nomine designentur: fœminę quidem quę minus habent virium ac roboris, frigidaque atque infœcunda humiditate imbutæ sunt; quo fit vt suo tempore florescant quidem sed propter caloris inopiam aut debilitatem fructu, baccis, acinis, semine destitutæ sunt; ita quę post flosculorum defluuium nihil tale exhibent, sed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturę impotentiam non perficitur in fœmine-

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum sordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in stirpibus.

Quæ herbæ fœminæ, quæ mas.

Frugiperdæ stirpes.

mineum ſexum referũtur: Maris vero nomine inſcribuntur; quæ magis ſpectabiles ſunt ac ſpecioſæ; pompaq.atq; apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum ſpectatiſſime adoleſcunt, ipſaq maturitate fructum ac ſemen proferunt, quo propagari poſſint, ac reuiuiſcere; quod ipſum alteri ſexui denegatum eſt, niſi forte maris vicinitate blandoq; amplexu fœcunditatem adſciſcat, illiq; maritata in ſemen & fructum protuberet atq. intumeſcat, quod in palma perfici Plinius teſtatur. Siquidem fœmina afflatu halituq; promanante a maſculo concipit, ac fertilis fœcundaq; efficitur; nutante ac prona blandioribus comis, in marem fœmina, qua ſterileſcit maſcula arbore exciſa; itaq; non ſine maribus gignere fœminas Arabes confirmant, concepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere inſperſo fœminis. Simile enim quiddam huiuſmodi ſtirpibus euenit, quod gallinis, quæ oua quidem abſque galli opera edunt, ſed quæ animari formarique in pullos nequeant, quantumuis gallinæ incubitu foueantur atque incaleſcant. Nec diſpar eſt ratio in mulieribus, in quarum vteri conceptaculis ex ſanguine ac ſeminalis excrementi confluuio maſſas quaſdam cõglobari ac concipi contingit citra viri miniſterium aut adminiculum, ſed quoniam virile adiumentum deſideratur, ac cauſſa efficiens quæ formam ac vitam miniſtrat, ſpirabilemq; vim confert, abeſt, tota illa concretio ac congeries informis eſt atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quam animantes, quæ lubrico vdoque ſemine ſe propagant, generandi vim ac vitalem ſpiritum aliæ in alias transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur, adque id ipſum tacito quodam naturæ conſenſu, ac latenti occultaq. inſpiratione quã ab aeris ſoliſq. calore conſequuntur, ac genitali mundi ſpiritu, quo ſtirpes vireſcunt, fouentur, ger-

In herbis affectus venereus.

Lib. 3 c. 4.

Palma natiua vis.

Simile a gallinis & fœminis quib. mas deeſt.

Fœminæ informes maſſas edunt.

Spiritus mundi omnia fœcũda præstat.

minant, animantur, florent ac semina fructusque concipiunt & proferunt: quę vis toti mundo, omnibusq. eius partibus infusa est, qua cuncta continuata perenneque serie subsistunt. Scite itaque Theophrastus, tum alii rei herbariæ indagatores in marem ac fœminam stirpes discriminant, ratione quasemine fructuque fœcundæ sunt aut effœtæ & steriles. Sic Pæonia maris nomine insignita dehiscentibus sensim corniculatis folliculis ac siliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentibus ac coccineis spectabilis est, atq. oculos reficit nõ sine presentanea expugandæ epilepsiæ efficacia: quo blandimento fœmina destituta est Mandragora quoq fęmina vel sterilis est vel fructu exili. Mascula vero amabile blandumq. atq. odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello assimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel passa est Liã Iacobi Patriarchę concubitu potiri, quo, vt Ecclesiastici quidam scriptores opinantur, fœcunda effici posset & conceptu impleri. Cui rei nulla mihi naturalis ratio subesse videtur, nec verisimile est Mandragoram sterilitatem expugnare, cũ insigniter refrigeret, nisi forte calido atq. æstuanti, torridoq. vtero, quẽ conceptui inidoneũ, vt etiam impense humidum testatur Hippocrates, prodesse statuas, illumque ad temperiem reducere, vel etiam quod somnifica vi ac soporata, retinendi seminis vim vuluæ conferat. Huiusmodi etiam sexus discrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multisq. aliis obseruari potest, quarum quæ maris nomine designantur, floribus, fructu, semine fœcundæ sunt: quę vero fœminę sterilescunt, atq. effœtæ conspiciuntur. Inter syluestres quoq; & vrbanas seu hortenses cura atque industria hominum excultas nusquam non tale discrimen spectatur, sic tamẽ vt syluestres & quę spõte emergũt, cultu edomitæ in vrbenas ac domesticas transeant. Vt

Lib.3. c.9.

Pæoniæ semen spectatißimum.

Cantic. 7.

Genes. 30. Augustinus in Genesin.

Mandragora an conceptũ perficiat.

enim rusticus quamlibet impolitus & rudis, si in aulam transferatur, cultisq. vestibus adornetur, ac victui delicato assuescat, diutino vsu & consuetudine in aulicum, virumq. generosum transit, licet aliquãdo nonnulla rusticani incultiq; hominis vestigia se proferant: ita quoq. herbæ agrestem conditionem, naturamq. syluestrẽ exuunt, culturæ beneficio atq. hominum industria. Et contra vrbanę atq. hortenses stirpes siluescunt ac degenerant, nisi diligens cura iis adhibeatur, non secus, quam generosi aliquot proceres, qui inter rusticanos homines versantur, frequenti inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, a moribus ingenuis, a liberali educatione, ab heroica maiestate, a vitę comitate desciscunt, atq. ab humano ciuiliq; cultu ad feram atque agrestem viuendi conditionẽ deuoluuntur. Et quemadmodum hortenses herbæ ac frutices spectatiores sunt industria cultuque hominum, atq. magis nitescunt, quã syluestres; ab istis tamen emerserunt ac propagatæ sunt, ita vt in easdem rursus deficiant nisi excolãtur. Ex his coniecturam facito studiose lector, quid cum in rebus omnibus, tum in homine potissimum momenti adferat cultus atque educatio, quid corporis ac tuendæ valetudinis cura, vt vtriusque partis salus & incolumitas subsistat ac conseruetur, qua profecto nihil homini obtingere potest optabilius.

Simile a rusticis.

Simile ab aulico qui in rusticũ degenerat.

Herbæ syluestres priores hortẽsibus.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

Murænæ quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exsiccatæ tædæ atq; ardentis facis vicem vsumq; præbent, si accendantur.*

CAP. XI.

Murænæ, Lampetris quę a sugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma figuraq. corporis sunt affines, licet magnitudine impares, pisculi lubrici, longo teretiq. corpore, minutis illis anguillis quæ Belgis *Æl* vocantur (nam *Talinck* procerior est) assimiles, septem foraminibus

Lampreta vnde nomẽ sortita.

Murænæ descriptio.

læua parte diſtinctæ. Porrigitur autem iis piſciculis a capite ad caudam non ſpina vt reliquis,ſed neruus cartilagine mollior, quo flexuoſa ac viuaci agilitate ſe conuoluunt,agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt: dilatant, ſubſiliunt, geſticulantur,prorepunt, ac ſerpendo progrediuntur. Nam ſpiritus vitalis in extrema caudæ parte conſiſtit,qua perimuntur potius,quam contuſo capite.Belgis autem *Pricken* vocantur, quoniā acuminato roſtro nauium tabulatis,naſſis,ſagenis,hominumq. corporibus mordicus adhæreſcant vt hirudines, atq. omnia documento ſæuitiæ, morſu appetant, pugnent, ſtimulent,decerpant,dilanient; ſic quod ſtimulos admoueant,atq. aculeatos dentes infigant, *Pricken* vocantur. Piſciculus hic experimētum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obſeruatum, cui etiam naturalis ratio ſubeſt, ac fidem factura eſt, ſi experiri libeat. Præbet enim piſciculi hoc genus,quod inuerſæ candelę formam ac ſpeciem exhibet, faculæ aut funalis accenſi vſum ac commoditatem, vbi in hypocauſto aut vaporario exſiccatur, vt mos eſt Belgis haleca ſeu triſſas atq.haringas, ſalmonem, ſuccidiā, pernas,armos ouillos,coxendices,petaſones,tomacula,farcimina fumo indurata,aut Aquiloni,rigidoque alicui vento expoſita in multam æſtatem aſſeruare;itaque admotus igni piſciculus,aut fomite aliquo accenſus,vt ſunt ſtipulę aut ſtramenta quędam ſulphure oblita, quorum commoditate candelas ſebaceas,cereos,tędas,funalia accendimus, flammam confeſtim concipit atq. inardeſcit, eoque tanquam face accenſa,diſcuſſis nocturnis tenebris ędes paſſim collucent in heri,ac familiæ,vernarumque miniſterium. Cum autem reſinata quadam pinguedine imbutus ſit,atq ambiēte adipe vndiq; perfuſus ac conſtipatus,ita vt etiam in craticula toſtus,anguillę more,citiſſime flammam concipiat,ac tractātis digitos adurat

Murænis in cauda ſpiritus vitalis.

Murænæ exſiccatæ inardeſcunt.

durat, in fumanti camino exficcatus, cōgeſtis bituminoſis glebis & ceſpitibus, nō minorem commoditatem, quam candelæ aut funalis accenſi flamma exhibet. Cum enim neruus, qui ſpinæ loco illi per tergum producitur, elychnii, hoc eſt, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam baſi erectæ flāma incumbit, illiq. fomitem miniſtrat cōcreta pinguedo, ac ſæui ambiētis incruſtatio fit vt igni aut flāmæ admotus, luminoſa facie cœnacula illuſtret, tametſi propere liqueſcat, nec tam diuturnum eius rei vſum præbeat, quā candelæ ex bubulo ouilloq. adipe confectæ, quæ minus diffluunt, ac ſerius abſumuntur. Quocirca vbi funalia, tędæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaq; luminaria deſunt, in horum inopia, piſciculi huius vſu & commoditate vti licebit, præſertim ſi eo tempore ſint exſiccati, quo adipoſi efficiuntur & pingueſcunt; quod ineunte vere ipſoque Martio ac Aprili fieri conſueuit, denique appetente autumno, hoc eſt, duobus æquinoctiis, quibus nullus caloris aut frigoris exceſſus eſt.

Murana ſpina neruus eſt, non os.

Murana quo tempore pingueſcant.

De ouo à gallo edito, & qua ætate, atq. annorum decurſu id proferat; denique quid ex eo progeneretur: tum de lapide Gallinaceo, & Ætite gemma.

CAP. XII.

GAllus inter cicures & manſuetas alites prę ceteris animoſus, atq. erecta rubentiq. criſta in vertice inſignitus, crocitante ſonitu, plauſuq; alarum, leoni ferarum generoſiſſimo atque impauido formidinem terroremq; incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facile ſubigendis gallinis defatigetur aut laſſeſcat, quamlibet id ſæpius factitet. Et cum omne animal à coitu, peractaque venere contriſtari ſoleat, atq; animo contrahi, ſolus hic exhilareſcit, ac cantu alacritatem ſpiritus teſtatur; vbi vero decrepitus eſſe incipit, ac ſenectute confici, quod nonnullis ſeptimo, nono, aut ad ſummum decimo-

Gallus leoni formidabilis.

Venus omne animal mœſtū efficit, præter gallum.

quarto euenit, pro viriũ vel robore vel imbecillitate, aut etiã concumbendi assuetudine, qua nulli nõ animantium naturæ vis deiicitur atque eneruatur, ouum profert æstiuis mensibus, ac Caniculæ sideris exortu, ex putrefacto, opinor, seminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, forma non oblonga, vel ouali, vt gallinis assolet, sed rotunda atq; orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flauescenti, versicolore, lurido, ex quo produci basiliscum, Latine regulum nõnulli opinantur, venenatã bestiam, sesquipedali magnitudine, triplici frõtis apice, tanquam regio diademate insignitam, erecto infestoq. corpore, atq. oculis vibrantibus, quibus obuios halitus contagione cõficit. Vulgus in tota Europa ea opinione est imbutũ, vt ex hoc ouo basiliscũ prodire statuat, siquando à rubeta seu bufone fotũ sit: quod an fabulosum & cõmentitium, nõ ausim certo pronuntiare: hoc tamen experientia cõprobatum habeo: gallum incubatu id ipsum perficere. Ita nostra memoria in ciuitate Zirizæa, atq. insulæ huius ambitu duo annosi galli ægre etiã fustibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq. potuerũt: ita, quoniã ciues eam persuasionem concepissent, ex huiusmodi ouo basiliscũ emergere, ouũ conterere, ac gallum strangulare visum est. Quod aũt gallus ouum concipiat, suoq. tẽpore, hoc est, vndeuigesimo die rupta testa excludat, inquisitione dignum. Ego ex cõglobata intus cõcretione putri, ac calore alitis circumfusa testa tale quiddam prouenire imaginor, præsertim cum à cõcumbendi vsu & consuetudine desuescit; tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur atque indurescit in ouum, quod vbi vel ab ipso gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quædã virulenta bestia producitur, quam basilisci nomine designant, quod serpentis genus Aphricæ, aliisque præuis ac siticulo-

Gallus quo tempore ouum edit.

Basilisci descriptio.

An à galli ouo basiliscus prodeat.

Rei gestæ narratio de galli ouo.

Gallo vnde concretio oui.

sis

ſis regionibus peculiare. Vt autem lumbrici & vermes humanis corporibus innaſcuntur, atq; ex humorum putredine, caloris beneficio animantur ac viuacem agilitatem concipiunt; vt veſpæ, ſcarabæi, erucæ, muſcæ ex fimo bubulo, aliiſq. putridis humoribus enaſcuntur; curculiones in tritico, teredines in ligno, glāde, nucibus, auellanis, caſeo, caloris atq. ambientis aeris miniſterio ſcaturiūt: ſic ex hoc ouo venenoſus vermis, aut alterius generis nocēs monſtroſaq beſtia, baſiliſco non abſimilis erumpit, quæ cōtactu, afflatu, halitu exſpiratione, ſibilo, obuiis infeſta ſit atq. exitioſa. Sic ex ſpinæ humanæ putrefacta medulla anguem progenerari memoriæ proditum eſt. Naturam aūt ac conditionem baſiliſci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clariſſimi quiq ſcriptores depingunt, eoq accuratius ꝙ viſu, halitu, ſibilo eminus infeſtus ſit, ac mortem inferat: cum alii ſerpentes, niſi cominus contactu ac morſu, ſparſoq; veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cum multa ſerpentum genera deſcribat, tū baſiliſci naturam his verbis proſequitur:

Simile à vermiculorum natura.

Anguis ex ſpina hominis.

Ante venena nocens late ſibi ſubmouet omne
Vulgus, & in vacua baſiliſcus regnat arena,
Sibilaq; effundit cunctas terrentia peſtes.

Lib. 9.

Quo indicat regulum viſu obuios quoſq. percutere, ac venenoſo halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autē vulgus exiſtimet, ac ſerio ſibi perſuadeat in noſtris regionibus tam pernitioſum nocentemq. ſerpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquam in ſubterraneis antris, ac ſpecubus baſiliſcos inferre mortem hominibus, ſiquando in ea loca ſe conferant, anile cenſeo; cum halitus viroſi pædor ſitus, graueolentia, fœditas quæ à tetris horridiſq. locis emanant, ſpiritum intercipiant, atq; hominem nonnunquam ſtrangulent, quod etiam aliquando

venenatas bestias, quæ in huiusmodi latibulis delitescunt, perficere nō est, quod quis ambigat. Testātur scriptores quidam eruditi in Saxonia Basilisci quoddā genus syluestre passim conspici, capite acuminato, colore flauo, longitudine dodrantali, h.e. triū palmarum, inusitata crassitudine, ventre maculoso, multisque candidis punctis insignito, tergo cæruleo, cauda turbinata atq. incurua, hiatu rictuq. oris, pro corporis proportione, immenso, qui serpentes, an inter Basiliscos referri debeant, non ausim certū pronuntiare; neq. n. impune se illis opponerēt agricolæ, qui intrepide fustibus ac tridenti vel furca illos adoriūtur, nulloq. percepto incōmodo, aut halitus cōtagione conficiunt. Sunt aūt aliquot serpentum genera, quę caulas & stabula funestant, atq. armentis veneno infesta sunt, nēpe hydra, aspis, coluber, vipera, basilisco nocendi feritate ac malitia affines. Quod venusto hoc carmine expressit Virgilius:

Basilisci syluestres.
Basilisci in Germania.
Georg. 3.

Sæpe sub emotis præsepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.
Aut tecto assuetus coluber succedere, & vmbræ,
Pestis acerba boum, pecoriq; aspergere virus:
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squammea sublato conuoluens pectore terga,
Atq; notis longam maculosus grandibus aluum,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Postquam exhausta palus, terræq; ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, ac flammantia lumina torquens
Sæuit agris, asperq; siti, atq; exterritus æstu.
Voluitur ad solem, & linguis micat ore trisulcis.

Hæc & pleraq alia serpentū genera non deesse Germaniæ existimo, vt etiā aliquam Basilisci speciē, sed quę non tā exitiali ac pestifero veneno imbuta sint, quā quæ in Aphrica torridisq. regionibus nidulātur ac stabulant. Ab horum sæuitia atque immanitate, sacra-

ſacratiſſimi olim vates multis locis appoſitiſſimas ſimilitudines deſumſerunt. Siquidem Eſaias ad Baſiliſci partum alluſiſſe videtur, cum inquit: Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aſpidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum eſt, erumpet in regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliuſq. momenti anxie laborare: & quidquid moliuntur, noxium eſſe ac damnoſum: doctrinã quoq; eorum plenam eſſe virulentiis, ac venenato halitu pernitiem adferre auditoribus: obiter quidquid ab iis prodit ac promanat, vt à Baſiliſco ac venenoſis beſtiis, exitiale eſt & pernicioſum. Solomon quoq; vini intemperantiam, quæ mentẽ in furorem ſubinde rapit, ac lethaliter afficit, noxiis infeſtiſq; ſerpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, quando flaueſcit, & cum ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, at in poſtremo mordebit vt coluber, & tanquã regulus venena diffundet Vt aũt lupus obuiis vocem adimit, aut raucedinẽ afflat, halitus, qui ab eo promanat, contagione: ita quoq. baſiliſcus afflatu ac ſibilo, tanquam emiſſo iaculo, paulo etiam remotiores conficit. Nec ſolũ homini, reliquiſq. animantibus inſidiatur atque infeſtus eſt, ſed etiam fruges ac ſata contactu ſuo fœdat ac polluit. Nec eſt vllum animãtis genus, quod aduerſus hunc ſerpentem ſubſiſtat, niſi muſtela, quam Belgæ *Een Weſel* vocant, quæ rutæ eſu munita atque armata, intrepide illum aggreditur, atq; extra cauernas ac latebras, in quibus deliteſcit, protractum conterit: & niſi muſtela demortuo ſerpente cõfeſtim ſe ſubducat, paſtuque rutæ rurſus reficiatur: ipſa quoque ex aeris ambientis contagione ac fœditate ſuffocatur. Quocirca non inconſulte faciunt, qui in cultura hortorum huic herbæ pręcipuum locum attribuunt, cum pręſentanea vi venenis obſiſtat, nec vllum

Cap. 95.

Eſaiæ locus explicatus.

Prou. 28.

Simile à lupo qui vocem adimit.

Muſtela Baſiliſco hoſtis capitalis.

Plin lib. 8. cap 21.

Ruta vis.

ſerpentis genus ſub huius vmbra ſe recondat. Ita ſi quis mandragoram, cicutam, hyoſcyamũ, ceruſam, papaueris nigri ſuccum, tum pleraq alia quæ immodica frigiditate ſtuporem inducunt, aſſumſerit, rutæ ſucco eiuſq. ex vino decocto, reuiuiſcit, ac malum diſcutit. Cicuta quoq qua Socrates exſtinctus legitur, aut ſi quæ ſint algentis frigidæq. naturæ, quale papauer, lactuca, portulaca, vim rutæ, ſi quando affluentius aſſumta fuerit, retundit ac reprimit: ſiquidem ruta effectu feruido atque vrenti, corpori noxã infert copioſius aſſumta. Sic obſeruaui graſſante morbo populari, ac ſequiente peſte quotquot rutam aceto imbutam identidem naribus admouerent, quo aeris contagia diſpellerent, puſtulas in ſuprema infimaque labri parte contraxiſſe, exulcerat enim foris admota, atq; vlli parti affricata, veſiculas excitat; quamobrem carbunculis & bubonibus, aliiſq. tumoribus, qui in peſte ſe proferunt, commode adhibetur; elicit enim virus, nec patitur intro reſilire venenatos halitus. Sic ex fermento acri ac ſalito, contuſa ruta, ficubus, cantharide, cœpe & ſcylla toſtis, calce viua, ſapone Gallico, ammoniaco, & theriacæ momẽto emplaſtrum confici iubeo, quod affectæ parti mature admotũ, confeſtim deliteſcentes ac recõditos tumores perrumpit: intro vero exhibitis antidotis, quæ contagioſam fuliginẽ à corde diſſipant ac diſcutiunt, inter quæ præſentanea theriaca & mithridaticũ, drachmæ aut ſeſquidrachmæ pondere, pro ætatis ratione aut virium robore, ex vino propinatum, aut decocto florum calthæ, quæ Belgis ab aurato luteoq; colore *Goudtbloemen* nominantur. Ceterũ cum monſtroſus hic galli partus, ex cuius ouo baſiliſcũ emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis alectorius, hoc eſt, gallinaceus omnes afficit, atq. à nullo non expetitur: ſiquidem hoc geſtamen virile robur

Ruta frigida venena obducit.

Ruta corpori admota adurit.

Emplaſtrum ad tumores peſtilentes.

Quæ cor à fuligine liberant.

Alectoria gemma quid præſtet.

bur adauget, ac cum fortitudinē, tum in rebus aggrediendis confidētiam adfert; eximitur autem ex castrati galli, hoc est, capi cui testes execti sunt, ventriculo, tenui mēbrana aut pellicula inclusus, quarto à quo in spadonem & eunuchum desciuit anno; gemma hęc colore est pellucido crystalli specie, magnitudine fabæ. Credo autem hanc ex seminali excremento concrescere, ac conglobari caloris naturalis adiumēto. Cum enim natura semen elaborare in hoc alite non desinat, licet inefficax atq. inualidum, ac vires desint ad profundendum excoctum liquorem, in lapidem is durescit. Sic lac in mamillis lapidescit, vbi non emungitur, atq. in apostematum collectionibus, lapidosa quædam congeries ac concretio aliquando eximitur. Vt autē gemma alectoria viris fauorem conciliat, atq. apud mulieres gratiosos efficit; denique in proferendo virili robore, quod in congressu maritali ac geniali thoro exigitur, si quando procreandis liberis operam impendunt, validos robustosque prę stat: sic Ætites lapis in aquilæ nido repertus, resonantibus intus minutis lapillis, fœminis lubricis concipiendi vim confert, alligatus pectori aut sinistro brachio, per quod à corde versus digitum annularem minimo proximum arteria decurrit: quibus partibus si toto gestationis tempore gēma incumbat, fœtum fulcit, nec vllus est abortus, aut excutiendi fœtus formido aut trepidatio. Ediuerso parturientis femori admotus, expeditum facilemque partum procurat, nulla propemodum enitendi difficultate aut angustia. Quæ res mihi experimento comprobata est: cum enim heroina quædam tota gestandi vteri decursu, hoc à collo gestamine, commoda valetudine vsa esset, partuque instante gemmam adimere, atque à pectore amouere neglexisset, sensit ilico pariendi difficultatem, infantemque tardius desilire; ita de-

Capo vnde gemma innascitur.

Lac lapidescit in vberibus.

Alectoria gēma vis in viro

Ætites lapis qua vi pollet.

Experimentum in matrona gēmæ Ætitæ.

tracta à collo Ætite gemma, eaque admota femori interna parte non procul à pube. leuem placidumq. partum consequuta est: itaque matronis salutarem eius gemmæ vsum indicaui, & quando vel pectori, vel fœminibus applicare cõuenit. Qua autem vi ista perficiat, si quis forte requirit, discendiq. est auidus: ego attrahẽdi facultate tale quiddam præstare censeo, eadem qua magnes ferrũ, gagates & succinum festucas ac paleas allicit, quod nemini absurdum videri debet, cum vterus exquisita sentiẽdi vi polleat, atq; rebus odoriferis ita afficiatur, vt si eas naribus admoueri contingat, assiliat, ac sursum enitatur, adeo vt suffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, nisi confestim amoueantur, & infernis pudendisq. partibus applicentur; propere. n. deorsum retrahitur, ac resilire incipit. Quocirca prægnãtes, & quæ gestant vterum, superne fragrantissima quæq; exigunt, quo spiritus recreẽtur, & fœtus sursum enitatur: aliis aũt quę pruriunt, ac viri desiderio tenentur, graueolentia fœtidaq; naribus, pubi vero & femoribus suaueolentia applicãda, præsertim vbi in vteri suffocatione strangulantur. Quod si deorsũ feratur vulua ac concidat, inferne, quæ tetri odoris sunt, alligãda, superne quæ grato suauiq. afflatu collapsos spiritus erigant. Quod si secus ac præpostere ista tententur, exasperari malũ contingit, ac grauissime hunc sexum affici, nisi viris subiiciantur, sic vt præter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quibus fœtida, quibus odorata ad mouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is sexus, vbi incanduit, acriores, quam vir, iras concipiat, ac rixetur enormius, multisq; aliis affectibus impotentius succũbat: obiter quem sensum habeat illud Sapientis Hebræi, Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens.

Eccles. 25.

CAP. XIII.

QVod nõ solum Comici poetæ, Oratores, Philosophi

ſophi à ſyncera religione alieni, ſed etiam ſapientes ac vates Hebręi Dei cognitione affatim imbuti mulieres paſſim inſectantur atq. exagitãt, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quãquam non omnes eodem ſucco perfuſæ, nec pari exſiſtũt acerbitate atq. amarulentia: ſunt enim matronæ quædam, quæ educationis beneficio multis magniſque naturæ dotibus exornatæ atq; inſignitæ, praſtantiſſimis viris non cedant, nec ſint inferiores: licet promiſcua multitudo, ac gregaria mulierum colluuies, procax ſit, ſtolida, ferox, etiã in reges imperioſa, lubrica, varia, mutabilis, & quod ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ laſſata non ſatietur, ſic tamen vt aliæ aliis in hos affectus ſint propẽſiores, ac magia pronæ. Cum autem tam multa paſſim huius ſexus vitia conſpici ſoleant, ac multi matrimonio addicti de mulierum natura & conditione quæritentur, multaq. indigne perferre ſe ac perpeti apud alios deplorent, nõnullis occaſionem præbent, vt ab hoc vitę inſtituto abhorreant, atq à fœminæ ſocietate, intimaq. conſuetudine ſe ſubducant potius, quam moroſam, quęrulam, amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogãtur, illiuſq. imperio ac minis ſubiici. Verum cum naturæ ordo, vitæq. neceſſitas, tum propagandę ſucceſſionis amor & propenſio hominem impellat, vt poſteritati conſulat, vt ſociã atq. adiutorium adſciſcat, conſulto faciunt, qui matrimonium adeũt, quo indiuidua ſocietate, ac mutuo animorũ corporũq; conſenſu, vitæ curſum placide ac ſuauiter tranſigãt. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, niſi prorſus natura repugnet, nec aliud ſuadeat corporis habitus & conſtitutio. Quo ſpectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Reſpublica concidat) exhortatur, vt vxorem ſibi quiſque deligere pergat: Si enim (inquit) ſine vxore vita

Mulieres ab omnib. ſcriptoribus proſcinduntur.

Eſdr. 3. cap. 4.

Matrimonii incommoda.

Deus cur coniugiũ inſtituit.

Gell. lib. 1. cap. 6.

Metelli dictum de vxore ducenda.

transſigi poſſet, non inuiti omnes ea moleſtia atque incommoditate liberari exoptarent: ſed quoniam ita natura comparatũ eſt, vt nec cum illis ſatis commode, nec ſine illis vllo modo viuere poſſimus, ſaluti perpetuæ potius, qua Reipublicæ incolumitas ſubſiſtit, quam breui voluptati conſulendum. Quod ſi fœminæ miniſteriũ in negotio domeſtico, ac rei familiaris adminiſtratione magnum vſum ac commoditatem ſanis ac validis præſtat: profecto valetudinariis illius opera cum primis vtilis eſt & neceſſaria. Siquidem, Sapiente teſte, vbi non eſt ſepes, diripitur poſſeſſio: & vbi deeſt mulier, ingemiſcit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet miniſterio. Fida enim vxor ſtrenue officio ſuo fungitur, illiq. rerum domeſticarum ac familiæ cura ſedulo incumbit, tota mente & cogitatione in maritum aſſidue defixa, adeo vt ſi quid incommodi conceperit, ſi qua clades illata eſt, ſi morbi vrgẽt, ſi animus mœret ac deiectus eſt, maximam calamitatis partem in ſe transferre cupiat; illius enim incommodis non ſecus, quam propriis condoleſcit atque afficitur. Quod ipſum efficit mutuus animorũ corporumque conſenſus & conſpiratio, qua ex geminato in vnum, ac velut ſingulare corpus homo coaleſcit ac conglutinatur. Hinc ſcite Horatius:

Eccleſ. 36. *Matrimonii commoda.* *Geneſ. 2.*

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulſus querimoniis
Suprema citius ſoluet amor die.

Lib. Carm. 1. Ode 13.

Ceterum mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus eſſe obnoxias, illaſque immane incandeſcere atq; efferari, etiamſi leuiſſima cauſſa ſubſit, quotidiana exẽpla teſtantur, ita vt non minor ſit mulieris furor & intemperies, quam cœli atq aeris, vbi tempeſtatibus, fulmine, tonitruis exaſperatur: quod præter alios ſapientiæ aſſectatores Hebræos,

Mulieris intẽperies tempeſtati ſimilis.

Hebræos etiam quotidiano vſu ac vitæ conſuetudine habuiſſe exploratum, illorum ſcripta abunde teſtātur: opinor enim domeſtica illos ac familiari intimaque neceſſitudine expertos eſſe & condocefactos, quid improba ac malitioſa mulier, ſi quando irritata ſit & laceſſita, moliri ſoleat, quas tragœdias excitare, quam effuſe efferueſcere atq; æſtuare. Sic enim quidam illorum inter cetera cōcionem ſuam proſequitur, deſumta ſimilitudine à venenatis infeſtiſq. beluis: Summum vulnus eſt animi triſtitia, ſummaq; malitia, nequitia mulieris: quoduis eſto vulnus, dū ne ſit vulnus animi, quæuis malitia, dum ne ſit mulieris rabies & nequitia. Nullū colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram ſuperat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quam mulieri nequam atq improbæ. Cum autem mulier à viro emerſerit ac producta ſit, animal placidum, mite, blandum, manſuetum, molle, imberbe, cuteq. glabra ac læuore perpolita, & quod tractari à viro geſtiat, illiq. ſubiici; mirari ſubit, vnde illi tanta ferocia, ac rixandi libido, affectuſq tam enormes atq; effrenati. Ego vero hæc omnia ex animi impotētia, mentiſq. ac iudicii imbecillitate in hoc ſexu euenire coniicio: quo fit vt mulier ira accēſa ſibi excidat, atq extra poteſtatem conſtituta, cupiditatibus ſuis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coercere, aut iis ratione mentiſq iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ætatis, quæ cum ſit rationis ac conſilii inops,

Eccleſ. 25.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas unde.

> ——— *Geſtit paribus colludere, & iram*
> *Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.*

Horat. in Arte poet.

Siquidem mens mulieri minus, quam viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudētia tenuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliuſq. momenti occaſione frænum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloque

Mulier cur ſubito incādeſcat

delectu notos ignotosq. adoriatur ac laceret. Quod si quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei caussam refero, quod mulier molli sit carne, laxaq. ac fluida, sic vt bilis incensa cōfestim se per corpus diffundat ac sanguinis circa cor subitam ebullitionē excitet. Vt enim ignis leuiores stipulas citius corripit, ac sublimem flāmam excitat, sed quæ cito conquiescat ac sopiatur: ita quoq. mulier celeriter ira inflammatur atq ignescit, mirisq. modis tumultuatur: verum fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atq. animoso, tum etiam humido confestim mitigatur ac reprimitur, omnisq. ardor & ira effusis lacrymis diluitur, ac velut infusa aqua deferuescit: quod in quibusdam etiam viris effœminatis perspicimus quorum magnanimitas ac ferocia puerili more, in lacrymas fere desinit, vbi aduersarius acriter se illis opponit. Quod si quis propius rei huius caussam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: ego nullam propiorē excogitari posse video, quam humorum virus ac colluuiem, quam singulis mensibus ex lunæ decursu congerit atq expurgat. Vbi enim illā irritari contingit, vt leuissime assolet tota illa humorum sentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, sic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici cōtingat, ac spiritus tum vitales, tum animales, qui iis partibus deseruiunt, inflammari, eoque fit, vt mulieres irritatæ, iuniores præsertim (nam aniculę effœtę, pacatiores ob menses resides) rabiose latrent ac vociferentur, complosisque manibus indecoros gestus ac fremitus proferant; & cum ratio in iis minus vigeat, iudicium debile sit & exile, mens inualida, acrius efferantur, nec prorsus impet' animi cohibere possint. Et quo quæque in eo sexu vilior est, eo magis tumultuatur atq. efferuescit ira implacabili Hinc plebeiis & prostitutis (nā patriciæ aliquādo decoro inseruiunt, tametsi plerum-

Simile ab ignitis rebus.

Mulier cito irata, cito placabilis.

Mulier cur irata lacrymetur.

Viri qui cito in lacrymas proni.

Furor mulieris vnde emergat.

Anus minus irritantur.

plerumq corrugatis naribus obmutescant, nec viros responso dignantur, *proncken* Belgæ vocant) quoniã corpus fere obtinent vitiosis humoribus contaminatum, summa impudentia pari malitia coniuncta est, ita vt velut furiis agitatæ, nec consilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiam feræ mitescunt, coerceri possint, quo minus fremant, atque ab insanis clamoribus desistant, adeo,

Neq; ius, neq; bonum, aut æquum sciunt,
Melius, peius, prosit, obsit, nihil vident,
Nisi quod libido suggerit.

Terent. Heaut. Scen. 1. act. 4.

Sic sui oblitę fidem, decus, pudorem, famam, probitatem pudicitiam, existimationem vilem habēt, ac periclitari patiũtur. Quo spectat illa de humana cõditione Salomonis inuestigatio: reuocaui animum meum ad ea eruenda, quæ ratione & iudicio atque experimento assequi possunt, quo exploratũ haberem improbitatem hominũ, illorum insaniam, furorem, amentiam. Et inuenio amariorem esse ipsa morte mulierem, quæ vna est instar venenatorum multorũ, & cor eius simile retibus multis, & manus vinculis. Laboraui ad hanc vsq. horam, vt mulierem aliquam bonam & cordatam inuenirē, nec successit: ex mille enim viris vnum tolerabilem inueni; ex mille autem fœminis nullã. Nec prorsus aliena est ab hac, illa in Prouerbiis percõtatio, Mulierem strenuam, industriam, fortem, sedulam, cordatam, quis inueniet? quasi dicat, non facile in vlla regionis parte, in remotissimis terrarũ angulis reperiri probam ac moratam fœminam, quæ si forte se offerat, aut cõmonstrari possit, æquari eam pretiosissimis gemmis, nec vllas merces, quamlibet raras ac sumtuosas, huic conferri posse aut comparari. Ceterũ quoniam in hoc argumentum incidi, ac fœminæ conditionem excutiendam suscepi, obiter discutiēdum, quid illud Sapientis designet, Melior est iniquitas

Eccles. 7.

Rara auis mulier bona.

Prou. 31.

Salomonis locus explicatus.

Eccle. 25.

Sapientis Hebræi sententia excussa.

viri, quam mulier benefaciens. Cui sententiæ hunc subesse sensum interpretor, vt vir etiã ignauus, iners, somniculosus, negotiandi omnisq; mercaturæ ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulo dexterius negotia sua perficiat quam mulier, præceps & temeraria, quæ inani sapientiæ persuasione, atq incõsiderata confidentia nihil non aggreditur, omnia quam vir deterius perficit Vir enim sui diffidens, cunctanter ac circumspecte, aliorum fultus adminiculo, quos in cõsilium adsciscit, singula conficit atque exsequitur, ita vt successum optatiorem consequantur, quam si eadem à fœmina arroganti, ac sapientiæ opinione turgida. vt fere conspici solent, tententur. Siquidem huiusmodi mulieris conatus & industria, magna ex parte in deterius deuergit, quod ita efferri solet vulgato idiomate, *Het quaetste van een man, is beter dan het beste vã een vrou* We:

Prouerbiũ Belgicũ in fœminas.

hoc est, Si quid operis muliebri industria absolutũ perfectumque sit, minus laudis promeretur, quam viri rude & incoatum, ob mentis scilicet & consilii inopiam, tarditatem atq; hebetudinem, ob caloris naturalis defectum, & quod animus languidus humidæ materiæ incumbit atque immersus est, sic vt segnius se proferant facultates animæ, atque ad res gerendas sint inidoneæ, parumque appositæ. Quocirca Romani, quibus summa fuit ornandæ stabiliendæque Reipublicæ cura, matronas, Cicerone teste, propter naturæ infirmitatem in tutorum potestate esse voluerunt, nec vlla ciuili administratione fungi. Paulus quoque, qui mentes hominum indefesso labore ad solidam fidẽ instruit, ac sedulo pietati informat mulieri ob animi impotentiam, hoc est, affectum à temperantia ac moderatione auersum, in cœtu confessuq; solemni silentium imperat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitiis quæstionem mouere, aut suffragiis interesse,

Cur fœmina minus ingeniosa.

Romanorũ lex de fœminis. Pro Murena.

Pauli de muliere preceptũ. 1 Cor. 14.

esse, vllamq. proferre sententiam Cum autem tanta sit muliebris naturæ fragilitas imbecillitasque & imperfectio, vt Plato non citra sexus huius contumeliam, ei fere mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri censeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus qui rerum domesticarum tranquillitati paterno affectu consulit, illi suum honorem exhiberi vult, nec prorsus despici, aut abiectam vilemque censeri, cum pari propemodum sit conditione ac dignitate, eiusdemque muneris cum viro particeps, nempe ex eo ab opifice desumta. Ita vir imago & gloria Dei est, teste Apostolo, mulier viri gloria: non enim est vir ex muliere, sed ex viro mulier; cum non propter mulierem creatus sit vir, sed propter virum mulier. Ceterum neque vir sine fœmina, neque fœmina sine viro in Domino, qui sic temperat ordinem vniuersi, vt mulierem subditam viro esse voluerit. Quemadmodũ enim ex viro fœmina, sic vir per fœminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobique ostenditur societas subsidiaria ac mutua vtriusque opera, amor, consensus, cõspiratio. Quocirca æquum esse Petrus censet, vt mulieres maritis sint obsequentes, illi vero se commodos præbeant, ac faciles vxoribus, vt vasi infirmiori, leuiores errores condonent, offensiunculas remittãt, ad multa cõniueant ac mussent: non enim par est, vt vir plus satis in sexum fragilem ferox sit, imperiosus, amarulentus, modo in officio persistat: nec vllam pudicitiæ iacturam sibi inferri patiatur, quæ macula tametsi viro, vbi rescíscit, plus indignationis, quã damni adferat, vt mœchi dictitant, nunquã tamẽ ea labes in muliere elui potest, aut illatũ vulnus obduci, quanquam Christiana caritas, ac maritalis amor nõ nimis rigidus esse debet, aut inexorabilis: cum penes Deum sit recõciliatio, ac diuinum numen scelere, impietate, idololatria,

Platonis sententia de fœmina.

1. Cor. 11.

Genes. 2.

Ephes. 5.

Coloss. 3.

1. Pet. 3.

Adulterium muliebre indelebilis macula.

Mœchi adulteria ioco eluunt prouerbiali.

exaſperatum precibus ac pœnitentia placari ſoleat, atq. anteactæ vitæ errores ignoſcere, vbi ea animus reſipiſcens deſpicit ac deteſtatur, cõcepto ſeruatoq; melioris vitæ propoſito. Ceterum magnæ moleſtiæ pars in hoc ſexu ex geſtationis tædio, ex lactãdi nutriendique moleſtia oboritur: non minima ex ſuppreſſa cohibitaq. menſium ſcaturigine: quæ ſi ſtato fixoq. tempore profluant, iracundiæ atq acerbitatis æſtus excutitur, auerſa à corde & cerebro fuligine, triſtique halitu diſcuſſo, qui ſurſum effumare ſolet. Quam vero placidã ac blandam experiatur vxorem maritus, vbi Genialis thorus identidẽ exornatur, ac concubitu amplexuq. frequenti hic fundus excolitur iis qui matrimonio addicti ſunt, notius eſt, quã vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam autem verboſius, pauloq. fuſius Sapientis Hebræi paradoxum, hoc eſt, inopinatam, atq. alienam à communi ſenſu, vulgataque conſuetudine ſententiam explicaſſe videri poſſim, aliam tamẽ interpretationem cõminiſci poſſe video, ita vt is ſenſus eruatur: Potior eſt nequitia viri, quam proba quidem mulier, ſed quæ poſtmodũ cauſſa ſit infamiæ, & ex cuius cõmercio naſcatur dedecus, hoc eſt; præſtat cum viro improbo contrahere aut negotiari, quam cum muliere fucata rem habere: tametſi enim in ſpeciẽ, primaq. fronte probitatem ac decus præ ſe ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudulentiæ foris oſtentare: poſtmodum tamen inconſtantem experieris, verſipellem, captioſam, lubricam, fallacem, fraudulentam, atq; impoſturæ intentam, ita vt ſi vir quiſpiam alicui imponat, aut in negotio quenquam defraudet, fraus & impoſtura viri, iuſtitia ſit, præ mulieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulę paſſim in Bibliis obuiæ ſunt. Sic Deus apud Ezechielem exaggerat Hieroſolymæ ſcelera in immenſum, & iuſtificatam Sodomam ac Samariam pronuntiat

Mulieres vnde moroſæ.

Mulier quando pacatior.

Eccleſiaſt. locus explicatus.

Ezech. 16.

ab ea.

ab ea:quo indicat ipſam ſceleratiorem eſſe, illaſque gentes ſuperare improbitate,nequitia,nefandiſque ſceleribus, ita vt Samaritani & Sodomitæ inſontes videri poſſint,ſi illi comparentur. Sic in opinionum prauitate,ac ſtabiliendo pernicioſo dogmate aut ſecta,alius alio nocentior ac magis pernicioſus,ita vt nonnulli hæretici,orthodoxi videri poſſint,ac ſalutarem ſanãq. doctrinam proferre, ſi cum aliis conferas,qui magis abſurdas, impias, blaſphemas,exſecrandas opiniones ſtabiliant: quod etiã populariter efferri ſolet, *Deſee is een Goddelyck ende heylich man by den anderen*:h.e tametſi vterq. nequam eſt & improbus,tamen ſi ad æquitatis normã,ad iuſtitiæ amuſſim omnia exigere velis ac metiri,alter innocẽs ſtatui poſſet & abſoluendus, ſi cũ alterius ſceleratiſſimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio ſuperſtitioſior,atq. à ſyncera religione ac pietate,cultuq.diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezechielis locus explicatus.

Inter homines alius alio nequior.

> *Sic plerumq; agitat ſtultos inſcitia veri, &*
> *Palantes error certo de tramite pellit;*
> *Ille ſiniſtrorſum,hic dextrorſum abit,vnus vtriq;*
> *Error, ſed variis illudit partibus omnes.*

Hor. lib 2. Sermon.

Ignorãtia veri errores parit.

Ita virum ęque ac fœminã inuoluit error, nequitia, dedecus,improbitas;ſed iſtam magis deteſtabilis & exſecranda. Sic melior eſt iniquitas viri, quã mulier benefaciens,hoc eſt,vt Belgę dictitant, *De deucht van een vrou We is ergher dan eens mars boosheyt.* Quo prouerbio exaggerãt malitiam eius ſexus,vt ſi vitia vitiis componantur,ac fraudes, impoſturas, fallacias, technas excutias,longe grauiora ſint, ac præponderent,quæ à muliere,quam quæ à viro prodeunt.

Cur ouum duobus extremis verticibus, quibus oblonga atq; anguſtiore ſui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) ſubnixum fulcitur, digitis aut complicatis palmis comminui frangiq; nequeat, quamlibet premas. Et cur aceto acri maceratum,intractabilem teneramq; mem-

branam mollescat: deniq. id ipsum aqua vita, hoc est, vino ardenti immersum, non secus quam ferrum ab aqua forti, consumatur.

CAP. XIIII.

Ouum in aceto liquescere.

Si ouum in acerrimo aceto maceres quatuor aut potissime septem dierum spatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius seu testam in eam membranę teneritatem attenuari experieris, vt per annulũ, qui humanis digitis gestari solet, adigatur. Pari ratione atque affectu ouum aquæ vitę immersum absumi, atque in nihilum redigi, experimento comprobatum, sic vt etiã aceto perfusa silex, ac tophus lapis, cuius opera cæmẽtarii parietes incrustãt & cisternas conficiunt: quale Belgis *Teras* vocatur, liquescat, atq; in puluerem resoluatur. Siquidem vtrique liquori cõsumens igneaq. vis subest, ac penetrabilis, quę solida quæque depascit ac conterit: quo fit, vt qui horum vsu affluentius vtuntur, vt etiam salis immodico & cumini, macilenti efficiantur atq; arescant, prorsusq extenuẽtur: adeo vt impuberum incremẽto officiant, & quo minus in decoram longitudinem adolescant, prohibeant. Depopulantur enim humorem natiuũ, cuius adminiculo in spectabilem decẽtemq. proceritatem corpus assurgat. Sic humores salsi, mordaces, vrentes, nitrosi membranas in corpore, carnẽ, musculos, neruos, ossa solida, & quæ lapidosa sunt duritie, vt dentes & capitis ossa petrosa, erodunt, atq vt erucæ caules atq; holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt, ac cariosa efficiunt. Ceterum ouo crudo tam solidam infractamq inesse firmitudinem, qua parte in longũ, ac geminos vertices se porrigit, vt ne à robustissimo quidem viro comminui possit: si cui explorare libeat, non vanũ aut cõmentitium experietur: nisi enim in obliquum nonnihil inflectas, atq; in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec collisum

Tophus. Teras, gypso affinis.

Quid homines macilẽtos efficiat.

Humores praui ossa corrodunt.

Simile à vermiculis.

collisum durissimo obiecto frangetur: siquidem ita renititur testacea illa firmitas, vt rumpi, aut soluta cõpage dissilire nequeat, etiamsi quis cõpressis manibus omne robur, omnesq. vires adhibeat; laterib. enim stipatum, vndiq se fulcit, nec intorquetur, aut inflexũ lentescit. Sic sudes, ligna, trabes, ferramenta erecta, ac in sublime constituta, im̃ensa pondera sustinent, nec incuruescunt aut inflectuntur Cum aũt huius rei non sint ignaræ villaticæ mulieres, quæ nũdinarum diebus vrbes frequentant, ac merces alimentarias oppidanis adferunt, oua in canistris non semper prona aut in aluum depressa, in quam fere sponte decũbunt, sed erecta ac resupina constituũt, ita vt angustior pars, quę vtrimq turbinata est, sublimis exsistat atq. eminẽtior, quod ea ratione ab iis perficitur, quo minus collidantur, ac pondus impositum perferãt quibus etiam partibus salsugine, aut aqua aluminosa immersum fluitat, quemadmodũ etiam succinum, vulgo ambra.

Ouũ salsugine immersum innatat.

Luna mira naturæ vi singulis mensibus. sicus quam alia astra, singulas corporis partes sanas latenter & tacite, valetudinarias manifeste, nec citra doloris sensum pertreptat, illisq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret Obiter an in ea parte, cui sidus incumbit tuto vena incidi poßit.

CAP. XV.

Sidera vim suam in res terrenas effundere. ortus & incrementa rerum, totiusque mundi vniuersitas demonstrant: neque enim otiosa est, iners, ignaua natura rerum, sed viuida, alacris, erecta, efficax, magnisq. virib ab opifice, cuius verbo omnia vigẽt, ac subsistunt, instructa. Nec solum ad oblectandos pascendosque oculos (tanquam inanis pictura) exhibita nobis tam spectabilis cœli species astrorũ decursus, ordo, continuatio, series: sed vt aliquẽ ex his effectum atq vtilitatem consequamur. Siquidem Deus, qui preter oblectamentũ ac cõtemplationem

Sidera res inferna regunt.

Genes 2. Psal 31.

Terrena astris obsequuntur. Natura rerũ astris subiecta.

tanti operis quam ex his concipimus, accumulatè fruimur, ad vsum singularẽ omnia condidit; ipsasq; stirpes, maria, amnes, flumina, metalla, gemmas, lapides, & quæcunq; vel è terra eruuntur, vel eius superficiem exornant, ac varietate rerum distinguũt; ipsaque hominum corpora atque insitos humores cœlo subiecit, sic vt ex astris aliquam agitationem ac motum impulsumq. percipiant, atq. effectum experiãtur. Nam mentes humanas à cõcretione mortali solutas ac liberas solus Dei spiritus, à quo decerptæ sunt, impellit atq; incitat, nec vllum iis cum astris commercium aut societas, nisi forte consensus & conspiratio corporis, cuius ministerio ac subsidio cuiusque mens atq. anima vtitur, aliquando obluctante ratione trãsuersa rapiatur; ac corporis voluptatibus obsequatur. Ceterum cũ luna sidus sit homini familiare ac proximum, terræq; citimum, præ ceteris in corpus humanũ vim suam exserit, ac per singulas partes peculiari vi effectuq. voluitur, non sine acerrimo nõnunquam cruciatus sensu. Si quid enim latentis occultique vitii vlli membro subest, doloribus acerbè cõcutitur ac dilaceratur, vellicante illas partes lunæ vi, aut agitatis humoribus, qui illi infixi sunt, ac tenaciter inhærescunt. Ita omnes morbi affectus intemperies, lunæ vi asperantur atque incrudescunt, vbi articulis insidet, adeo, vt vulnera ægrè sanescant, aut cicatrice obducantur, ac nonnunquã lethalia efficiantur, si quãdo illi membro illata sunt cui incumbit Pari ratione caput, fauces pulmo, pectus, hepar, lien, renes, vesica, intestina, tum neruosæ partes incommodum percipiunt, aut in iis intemperies ingrauescit, subsistente in iis visceribus sidere. Sic pectus adstrictũ est & anhelosum, nerui, membranæ, musculi cõtrahuntur ac rigescunt, vbi hac luna decurrit. Humores enim quib. omnia membra imbuta sunt & alũtur, cũ salubres, tum

Mens ab astris libera.

Paulus Rom. c. 7.

Vulnera ex effectu lunæ lethalia.

Singula mẽbra lunæ motus percipiũt.

um insalubres & vitiosi, lunæ motibus effectibusque expositi sunt & subditi. Ceterum cum lunæ decursus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis ac valetudinariis inferat, in cõtroversiam ac disputationẽ vocari possit: an in ea parte qua consistit ac moratur luna, vena incidenda, nam in hac re plerique meticulosi sunt, nec tale quiddam tentare audent, etiamsi morbus vrgeat, atque huiusmodi præsidium confestim exposcat. Ego vero intrepide magnaque subsidii morbiq; propulsandi fiducia, mature id aggrediẽdum iudico: acuti enim celeresque morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberãdi spatia: sed vt hostes in bello, vt incendium in ædibus, pestis in vrbe, in agro ac segete rubigo & depopulatio grassantur, atque in perniciem properant. Nec quis etiam deterreri debet, aut ab incepto desistere, etiamsi aduerso aut maligno sidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina, pulmonis atque hepatis inflammatione, neglecta astrorum anxia obseruatione, ac siderum adspectu, mature ad venæ sectionem properandum, etiam in ea membri parte quam luna occupat. Vt enim ingruente tempestate, ac sæuientibus ventis, nauclerus etiam æstu aduerso, ventoq minus secundo celerrime saluti prospicit, ac fidam tutamq. stationem ac portum remis velisq consequi tentat: vt denique agricola vel semẽtis, vel messis tempore proprie ac festinanter, pluuiæ metu, omnia perficit, matura enim satio sæpe decipit, sera semper: ita quoque medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occasione atq. opportunitate, quam potest expedite, salutare remedium adhibere satagit, ad humorũ redundantiam, morbiq ferociã potius, quam ad astra intentus. Sunt quidẽ obseruandi cœlestium corporum decursus, quos Deus in signa & tempora, in annos, dies & menses constituit, sed exclusa te-

An parte in qua lunæ est, ferro tentanda.

Simile ab externis calamitatibus.

In acutis morbis negligenda astra.

Simile à nautarũ industria

Ab agricolarum industria simile.

Genes. 1.

Quatenus obseruanda astra.

meraria pronuntiandi vanitate atque impudentia, quam Esaias ac plerique alii insectantur atq; impugnant, prorsusque indignantur illos de cuiusq. fato, hoc est re quæ cuique Dei ordinatione constituta est & designata, illique impendet, de hominum successu, & quid illis obuenturum sit, indubitanter atque exserte pronuntiare, suamque sententiam proferre. Non desunt primarii ac præcipui nominis viri, cum quibus mihi aliquando fuit disceptatio, qui rerum publicarum progressus & incrementa, vel etiam defectus atq. interitus, religionis innouatæ, vel instauratæ mysterium, & qui eius caussa exoriuntur tumultus, & persecutio, quorũ magna ad insontes, hoc est, qui pie viuere volũt in Christo Iesu, deuoluitur, ad siderum adspectus ac reuolutiones referũt, cum propagatio Euangelii, quo per spiritum domini fides, & qua illi innitimur, fiducia in mẽtibus nostris accenditur, ex diuinitatis arbitrio, ac voluntate patris æterni pendeat, ac profecta sit, quæ ab omni æternitate, vt Paulus ait, apud Deum, qui vniuersa per Iesum Christum condidit, abscõdita fuit, ac suo tempore reuelata iis, quos heredes consortesq; promissionis cõstituit per Christum. Sic patefacta veritate, visum est illi coruscante Euangelii, ac verbi sui luce, nullo non tempore exstirpatis erroribus, superstitione, idololatria, impietate conculcata, syncerum cultum inducere, suiq. agnitionẽ hominum mentibus inserere: quod ab illo cõceptum, decretumq. & ante mundum conditum, ac cœlum sideribus illustratum. Quocirca desinant, qui astris plus nimio inhærent, nec altius assurgunt, aut cogitationes suas ad opificẽ referũt, res cœlestes, hoc est, mentem atq. animũ siderum inclinationibus subiicere; tametsi enim sanguis ceteriq. humores, spiritus quoq cum naturales tum vitales astrorum vires influxusq. manifesto percipiant, mens tamen atque anima

Cap. 47. *Hiere. 10.* *2. Tim. 3.* *Ephes 3.* *Religio nõ astris, sed Dei spiritui subiecta.* *Mens astrologis in Deum erigenda.* *Humores sideribus expositi.*

anima ab archetypo diuinitatis depromta, nec side rum vi impellitur, nec vlla ab iis, vel incõmoda, vel cõmoda percipit: nisi forte consensu quodam, cum corpore affici statuas. Mẽs siquidem in homine, ratio, intelligentia, volũtas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor & veneratio, qua summus Dei cultus subsistit ac cõtinetur, ab æterna illa mente atq. immutabili emergit ac promanat, nec humanus animus vi alia, quam afflatu numinis ac diuini spiritus, instinctu ad optima quæq. ac salutaria incitatur. Sic cum ceteræ animãtes naturæ impetu ferantur, solus homo ratione ducitur & consilio, modo intra conditionis suę limites cõsistat, nec prorsus à dignitate & præstantia, qua à Deo excultus est, degeneret.

Mens humana ab astris aliena.

Mens hominis à Dei spiritu, non ab astris impellitur.

Consiliũ quo iuuenibus gratificari soleo, vt mature pubescant venustaq; lanugine mentum decoretur: obiter graminum fruticumq; cum crinibus ac capillis non inscita cõparatio.

CAP. XVI.

PVellæ nubiles, quę primo quoq. tempore maritis destinari cupiunt, hoc potissimum habent in votis, vt in decẽtem venustamq. proceritatem adolescant, ac iã maturæ aptæq. matrimonio censeri possint, atq. à procis ambiri. Iuuenes vero hoc exoptãt, vt aliquid virilis roboris consequantur, ac mature pubescãt, mentumq. speciosa barba decoretur. Hoc enim persuasum habẽt pręter Belgas, ceteræ nationes, glabros atq. imberbes, minus virilis roboris obtinere in præstanda Venere, ac procreandis liberis, ita vt pleriq. grauate suas filias iis elocari sustineant: tametsi aliquando secus res habeat, atq. imberbes, quiq. nulla lanugine criniti exsistũt, in cõgressu maritali viros præstent, licet frequẽtius caloris naturalis inopia illis vires langueant, ac facultates naturales flaccescant, speratęq. prolis desiderio frustrẽtur.

Puellæ venustæ, iuuenes viriles videri exoptãt.

Imberbes minus viriles censentur.

Barba vt adolescat, sæpius radenda.

Ceterum qui barbatuli videri affectant, alendæque barbæ studiosi sunt, sæpius illam segetem sibi adimi patiuntur, quo laxatis spiramentis, atq. agitatione crebra excitato calore, qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potissimum mensibus tẽtari debet, quo anni tempore calor & humor in corpore augescit, atq; in illas partes diffunditur.

Capillorũ ac graminum comparatio.

Vbi enim sæpius barbam resecari contingit, vt gramina, densius fruticantur pili ac cæsaries, habent enim crines rationem cum gramine ac virgultis, quę crebrius detonsa ac demessa, celerius succrescunt, ac se proferunt vberius Quocirca iuuenculis qui nullo sunt barbæ apparatu, nec virili specie, nouaculam cultrumque tonsorium identidem admouendum suadeo. Siquidem si mentum ac supremum labrum subinde aqua egelida madescat atq; elixetur, excitato calore & humore, qui in eas partes cõfluit, crinita efficiũtur ac pilosa. Ceterum quo glabri ac depiles, hirsuti efficiantur, atque eleganti comtaque barba nitescãt, remedium alias à me descriptum in libro, de corporis habitu, quo iuuẽtus maturius venusta lanugine cohonestari queat, ac supremũ infimumque labrum syluescere, quo socero non displiceat gener cui filia destinanda, quæ nonnunquam non minus appetens est, auidaq. sponsi, quam sponsus illius, plerumque in rem voluptariam, quam in dotem intentior.

Lib. 1. c. 7.

Barbam qua præstant.

Inter ea quę barbam emoliuntur, ac passim obuia sunt, minimeque operosa, mel statuo, butyrum salis expers, succum cæpe rubicundi, radicem arundinis internodiis distinctam, colore candido, sapore mellito, axungiam melis, vulgo taxi, vel *Das*, vrsi, leonis, radicem bryonię, betę, raphani, lepidii, liliorum alborum, iridis, ex iis linimentum cõfici potest. nam mentum eo delibutum primum teneram lanuginem profert, postmodũ densam promissamq; barbam, quæ ne præmature canescat;

at, aqua frigida potius cui momentum vini admi-tum sit, irrigari debet, si quando adornari illā con-ngat: nam calida aut egelida, hoc est, quæ tepescit, rugosam faciem efficit, & præpropere canitiem ccelerat, sic iuuenibus aqua calida barbam confe-im elicit, prouectioribus vero incanam reddit. Ce-erum eunuchis vel natura, vel quib. testes exsecti unt, omnia frustra tentantur in emolienda barba, b caloris inopiam, qui humores excitare nequeat Quo fit vt voce exili exsistant & fœminea, tum cor-pore glabro, licet antea criniti essent.

Aqua calida canā barbam & faciem rugosam efficit.

Eunuchi cur imberbes.

Quatenus, aut qua ratione medicina conseruatrix in peste atq; aeris contagione adhiberi debeat, tum quæ hac vi effectuq; polleant.

CAP. XVII.

OBseruaui in Gallia Belgica, grassante peste, ac sequientibus morbis aliis popularibus, complures diu inuictos substitisse atq. illæsos aduersus ingruētis mali contagia, quorundam antidotorum vsu ac cōsuetudine, cuius generis sunt theriaca andromachi, Galeno miris encomiis celebrata, mithridaticū, scordium, zedoaria, angelica, laserpitium, cui affine ostrucium herba imperatoria, vulgo *Meyster wortel*, aut magistrantia Verum vbi illos peste corripi contingeret, nulla remedia tā efficacia excogitare potuerunt, quæ morbum discuterēt; quamlibet enim præsentanea antidota adhiberentur, omnia frustra tentata sunt, nec successit curatio. Siquidem cum valida esset ac furiosa veneni vis, quę munitum vallatumq; antidotis corpus inuasit, illisq; præsidiis in tuenda valetudine nihil effectum sit, nulla erat aut perexigua in reliquis medicamentis spes, sic vt re propemodum conclamata,

Quæ pesti obsistunt.

Præseruatiua cautè adhibēda.

Vna salus victis nullam sperare salutem.

Virg. li. 2. Æneid.

Quocirca vbi me ad illos acciri contingat, exquisi-

tiſſima remedia eaq. duplicato pōdere exhiberi curo, vt, iuxta prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus, ac primū roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiuſmodi affectibus (niſi aliter expedire viſum ſit, & res exigat) venæ ſectione, ne contagio, vt in fumāti igne agitato aſſolet, latius ſe diffundat, maiorq; in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarum atq. arteriarum riui producūtur: veneni fumus atq exhalatio ſe proferat. Quamobrem cū imperita vulgi multitudo etiam pleriq. patricii, nullo delectu ac diſcrimine omnium conſilia admittant, etiā cerdonis ac proletarii, magno valetudinis detrimento; hoc cuiq. perſuaſum eſſe cupio, vbi regionē inuaſit morbus peſtiferus, vel ex aeris contagione, qui oēs indiſcriminatim, cū nobiles tum plebeios corripit, vel alimenti vitio, aut commeatus inopia, qui populares vexat, ne quiuis temere iis antidotis adſueſcat, quibus vti ſolēt, atq. in corpus admittere peſte cōtaminati, ne deſint poſtmodum remedia, quibus illa expugnari ac confici poſſint: ſed victus temperantia, & frugalitate ſedatiſque affectibus ſe muniat ac tueatur Hac enim ratione ſubſtitiſſe legimus Socratem in ſæuiſſima peſtilentia ac vaſtitate, quæ totam Græciam atq. Aſiā exhauſit ac depopulata eſt, ea vſus moderatione vitæ, vt à tanta clade liber perſtiterit & immunis. Interim non improbo (quod ipſum crebro factitare ſoleo) leniorib. remediis imminenti malo obſiſtere, ac ne vllam contagionem concipiat, corpus obdurare ac præmunire, ita vt nemo extra limen prodeat, atq aeri ſe cōmittat impaſtus aut ieiunus, modo intemperātia atq. ingluuies excludatur; rebus autem odoratis ac redolentibus, aqua roſacea, vino, aceto, floribus ſambuci, ac rubētibus roſis medicatis, os, nares, oculos, aures, man⁹, faciem perfundere, atq. irrigare ſalubre eſt : fauces

Aliquādo in peſte non incidendam venam.

Non omniū conſilia in re medica admittenda.

Peſtis ex aere omnibus communis.

Peſtis ex prauo cibo plebi peculiaris.

Socratis temperantia.

Sani vt contra peſtem ſubſiſtant.

fouere

fouere attrito coriandro, cinnamomo, zedoaria, caryophyllis, mali Medici cortice. Hæc enim ambientis aeris contagia dispellunt, quæ vltro citroq; reciprocante anhelitu, cor ac vitales spiritus inficiunt. Ego vero cum grassante peste, nusquam non intrepide, succurrendæ plebis ac ciuium studio me conferrē. illis præsidiis, ac potissime mali citrei aut eius quod citranguli aut limonis nomine passim innotescit, attrito dentibus succulento putamine recens dissecto, me munire soleo, ac coniecta in Deū Opt. Max. fiducia, pestiferos halitus discutere; nihil enim huius pomi cortice, succo, semine magis efficax ac presentaneum, quod Virgilius etiam non subticuit:

Præseruatiua in peste.

Media fert tristes succos, tardumq; saporem,
Felicis mali, quo non præstantius vllum.
Pocula si quando sæue infecere nouercæ,
Auxilium dabit, & membris aget atra venena.
Flos apprime tenax: animas & olentia Medi
Ora fouent illo, ac senibus medicantur anhelis.

2. Georg.

Mali Medici aut Citrei vires.

Fortissima autem illa antidota expugnandæ pesti, conficiendisq. venenis dedicata, parcissime deglutire soleo. Corporis siquidem habitum, eiusq qualitatem, quæ in calidi, frigidi, humidi, sicci mistura consistit, immutant ac destruunt, & siqua subest corpori humorum redundantia (nisi prius exhibita purgatione) illam vndiq. diffusam inflammant, atque accensa bili febres vrentes excitant.

Cui rei assignanda tanta in numerosissima hominum multitudine, forma dissimilitudo, ac tam multiformis diuersaq; in facie, vultu, oculis species; ita vt nonnunquā ne vterini quidem partus conformes sint ac sibi assimilentur.

CAP. XVIII.

Vt in natura rerū mira ac spectabilis varietas; ita quoq. in specie formaq. humāa, colore, vultu, oculis, lineamētis, oris habitu & cōstitutione īnumerabilis

Diſſimilitudo hominum cui adſcribenda. mirandaque diſſimilitudo ac diſpar conditio. Hanc cum nonnulli ad ſiderum influxum referant, ego aptius magiſq; appoſite ad ſeminis naturam ac matris imaginationem referenda cenſeo. Siquidē mulier in ipſo conceptu totoq geſtationis tempore ac nouem menſium decurſu multa animo cōcipiat, ac *Imaginatio mulieris multa molitur.* ſingulo momēto in diuerſas cogitationes rapiatur oculis quoque in obuia quæque continenter defixis, fit vt quæ in oculos influunt ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluantur Cum enim natura muliebris ſolicite formationi fœtus inſiſtat, nec aliud quam decentem formam atque effigiem meditetur, omneſque vires eo conferat, ſi qua ſpecies aut ſimulacrum oculis influat, aut mente concipiatur, in pullulantem embryonem deriuatur ac confluit. Interim matres iam recens in lucem edito infanti operam ſedulo impēdunt, quo corpus concinnum, elegās, venuſtum, lepidū, ſpecioſum, mem- *Vitia naturæ corrigi poſſunt.* bris articuliſq; diſtinctum conſequatur. Nam puerile corpus vt cera & argilla ſequax eſt ac tractabile, omnemq; in partem flecti poteſt. Itaq; ſi os diſtortum eſt, atque indecore conſtitutum; fingunt, conformant, reſtituunt, vultum componunt, faciem (ſi ea tetrica ſit & torua) blandam perficiunt, ſpecioſam, amabilem: oculis decoram venuſtatem conciliant, atq. ex glaucis ſeu cæſiis: quos fere impuberes obtinent humiditatis ratione, nigros efficiunt copioſo lactis vſu ac potiſſime, ſi nutrix calidæ naturæ *Vt oculorū orbes nigreſcāt.* exſiſtat, ipſeque infans in loco opaco ac ſubobſcuro contineatur: nam luminoſum conclaue, ac ſole vel luculēto igne illuſtratū, tenellis oculis officit: luſcioſos vero, pætos, ſtrabos, atq. in obliquum obtortos oculorum orbes in ſuam ſedem reuocant inclinata in oppoſitam aduerſamq. partem oculorū acie, ita vt muſculi obtutu cōtrario in naturalē ſitum reducantur, retortiq. reſiliant: nares reſimas ac collapſas con-

ontrectatione placida ac molli erigunt atq. instaurant: Aquilinas vero ac rostratas premendo ad decentem figurã reducunt, ita vt nasi perpendiculum frõte ac superciliis ad supremi labri lacunam, tanquam gnomon & recta linea vt solariis aut horologiis assolet, nec extrorsum nec introrsum defixa, porrigatur. Similiter si labra tumida sint & obesa, quod Æthiopum generi familiare, vt nasus simus ac depressus, arte ea tractant, atq; identidem premunt, quo attenuentur ac subsidant: pari ratione mẽtum, vel propensum, vel contractum, frontem, caput, genas, supercilia deformata, in decoram speciem confingunt atque artifici habilitate decenter conformant ita si qua parte claudicat natura, atq. ab optima absolutaq. formatione alienata est, vt sunt nonnulli obtorto collo, varis repandisq. atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiusmodi errores in ætate tenera facile corriguntur, ac membra oblique torta, luxata, suisq. sedibus mota, cura atq. industria hominum instaurãtur. Sic efficit nutricum sedula solicitaq. cura, vt infantes speciose adolescant, nec vllis membrorum vitiis reddãtur obnoxii, pleriq. vero matrum incuria ac supina negligentia non solum in deformem ac despicatam speciem degenerẽt, sed gibbosi, claudi, lusci, torui, adspectuq. inamabili efficiũtur, atq. ab humani corporis dignitate ac præstantia desciscunt. Nonnullæ nutrices plus satis sedulę atq. officiosę impuberum iis partibus, quę micturientibus, ac reddẽdo lotio inseruiunt, quęq; aliquando propagandis liberis futuræ sunt vsui, aliquã etiam operam impendunt, quo mature pubescant, nec à spe prolis excidant, & matrimonio addicti pudore suffundantur, si minus strenue officio maritali perfungi contingat, cũ obseruent acerbas contentiones atq. intẽperies hac de caussa inter affines exoriri, ita vt subinde genero diuortium mini-

Nasi forma qua decora.

Vnde corporis defor mitas.

tentur, nisi se virum præbeat ac melius nuptæ gratificetur: quanquam hoc molle & effœminatum nutricum officium improbare soleo, cũ impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempestiue ac præter ętatis rationem, cum nondum virili robore polleant in Venerem incitentur, eaque præsidia consumant, eos humores ac vitales spiritus profundant, quibus postea validos vegetosq. liberos posset procreare: cũ intempestiua Venere, vel nullos vel flaccidos proferant, minusq. vitales Quocirca consultũ arbitror, ne præmature ex se natos cõiugio alligari patiantur, nisi vires robustæ sint & confirmatæ, vllumq. in matrimonii societate insultum perferre possint; quod ipsum ætati teneræ denegatum est, siquidem prima quaq; impressione labascũt atq. euirantur; præstat enim vt sponte sua, ipsoque naturæ impulsu abditæ partes turgescant potius quam aliqua illecebra incitatæ.

Nutrices notantur.

Præmatura veneris incommoda.

Multa animantium, pisciũ, alitum, insectorum genera absq; semine progenerari, vt etiam herbas: multaq; animalia atque auiculas insolita ratione, ac modo absq; mutua masculi opera concipere.

CAP. XIX.

MVlta emergere ac propagari in natura rerum sponte, nulloq. alterius complexu aut fœtura, ex sordibus ac putredine, vt glires, sorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, vespas, crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas; in corporibus humanis vermes, licet intus semine scateãt, quo postmodum numerosa sobole se propagãt, quotidiana exempla cõmonstrant. Inter herbas quoq multę ex limosa terræ pinguedine atq. vligine progerminãt nullo sparso semine, aut commissis solo, subactaque scrobe plãtariis: vt sunt zizania, lolium, vrtica oleaster, alga & quæ iniussa sponteq virescunt gramina. Ita sunt apud Belgas corniculę, quas monedulas vocant.

Multa ex sordibus enata.

Quæ corniculæ ore cõcipiant.

cant petræas, quod in præruptis saxis atq. excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgo *Steencau we*, quæ se non ineunt ceterarum alitum more, quod passim in gallis multisq. aliis auibus obseruamus, quæ in dorsum insilientes, cõpressoq. fœmellæ corpore Venerem perficiunt: sed inconniuentibus fixisq. oculis sese obtuentur, ita vt fœmina ex maris oculis, obtutu continuo lacrymas, ac rosidas guttas eliciat, quas absorbet, atq. ex iis, vt existimant nonnulli concipiunt. An vero ore concipiant ac pariant, vt apud nos sepia, squilla, loligo, locusta, polypus & galeus, piscis plebeius, vulgo *Haye*, cute scabra, qui fœtũ etiam in foro piscario euomit, non ausim certo statuere. De galeo vero pisce nihil exploratius, nec magis cõpertum, ore illũ fœtum effundere. Cũ enim nuper rusticus quidã aliquot galeos vili pretio emtos humeris gestaret, spectantibus ciuibus ac popularibus, erepserunt ex hiante ore aliquot pisciculi, ita vt rusticus à plebe irrisus, ac fastidio affectus erga pisces illos in sterquiliniũ abiiceret. Est autem galeus alterius differẽtiæ, læuore perpolitus, cuteq; molli nec scabrosa, qui circa vmbilicum dehiscente ruptaque aluo fœtum excutit, ita vt longo omento maternis visceribus adhærescat. Audiui enarrantes piscatores fide dignos, vidisse se recẽs è mari exemtos subductosque galeos dilatatis faucibus, orisque hiatu senos septenosque pisciculos eiecisse mire agiles, ita vt confestim in mare coniecti se natatu exercerent: quemadmodum videmus pullos testa exemtos scalpturire ac rostro quæque impetere. Hoc aũt admiratione dignum, cum galeus piscis per oris hiatum pariat, pisciculi aluum maternũ identidem subeũt, vteriq. latebras repetũt, ac subinde intra viscera se recõdunt, mox lusitantes erepũt, quod Plutarch. admiratus galei paterna quadã, inquit, indulgẽtia nulli animalium palmam cedunt, qua primũ,

Galeus piscis ore parit & qui alii.

De industria animalium.

mox animalia aquatilia, numeroſo partu nō foris, vt cetera, ſed in ſeipſis edunt, educantq ac geſtāt in vtero, velut ſecundo quodam partu; ac vbi adoleuerint, euagari patiūtur, ac rurſus per os recipiunt, incolendumq corpus præbent, atq inibi tantiſper hoſpitium ac refugiū, cibumq. indulgent, dum ex ſeſe præſidium ſit, & natandi peritia penitus ſint inſtructi; quod quo expedite conſequantur, & ludere & natare docent, tū voluere ſe atq agilitate inſueſcere, quo tutius aduerſus marinas beluas periculo ſe ſubducant. Sūt autem in noſtro mari multa Galeorum genera, quorum alii aliis artibus ſunt inſtructi inter hos Galeus glaucus à colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quod incredibili agilitate quatuor cubitorū altitudine è mari exſiliat, ac celerrimo curſu extra periculum ſe ſubducat, ne prædæ ac lanienæ pateat. eſt nobis etiā Galeus maculoſo ac variegato tegmine, velut nigris guttis inſperſo, noſtrates *Geſpickelde haye* vocant, quemadmodū videmus canes & equos maculis infuſcatos: hunc noſter Geſnerus ſub carniculæ ſaxatilis nomine depingit. Aduehitur etiam in forum piſcarium Galeus Centrina, vulgo *Speerhaye*, quaſi dicas, lanceatos aūt aculeatos galeos; nā duobus in dorſo aculeis armati ſunt, quibus hominibus periculoſo vulnere infeſti ſunt: noſtrates aculeos hos argento incluſos expurgandis dentibus accommodant. Hæc de aquatilibus, quæ ore concipiunt & parēt, noſtratibus compertiſſima. De cornicularum vero conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur, non auſim indubitanter quiddam pronuntiare, cum illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, quæ roſtro ſubinde ſe baſiant, ac quodam modo, oſcula figunt, vt proci amaſiis aut nouis nuptis. Vnde in illos, qui ſatis inter ſe iuuenantur ac laſciuiunt, atq; identidem in oſcula atq. amplexus proruunt,

Colum-

Columbare prouerbium iactare solet, ac Columbatim se inire atq. amplecti: Quod Belgice *Duuebecken*, a columbarum gestu, dici solet, ita vt ineunte vere ilia sint Veneris præludia ac velut procemia. Non desunt, Plutarcho teste, qui mures citra virilem operam concipere, ac grauidos effici asserant, si crebro salem lingant. Virgilius quoq. huic rei quiddam non absimile memorat de equarum conceptu:

Columbare columbatim prouerbium.

Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Continuoq; auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptamq; leues auras, & sæpe sine vllis
Coniugiis vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt.

Georg. 3.

Non dissimile quiddam equino generi euenit quod nonnullis famelicis qui nidore culinæ saturantur, atq. alimentorum penuria odoribus reficiuntur, aut puellæ nubili, cui cum amasio frui negatum est, illum tacite fouet gremio, illum animo menteq. etiam absentem concipit, ita vt ex crebra imaginatione massam quandã informem concipiat, conglobatis collectisq in iis partibus humorib. qui conceptui inseruiunt, quæ informis concretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, virique opera.

Simile a famelicis.

Imaginaria venus quid in vtero moliatur.

Manus vel aliæ corporis partes frigore geluq; aut pruinis obstupescentes ac rigidæ, vt resoluantur, ac calore rursus imbutæ reuiuiscant.

CAP. XX.

Contingit aliquando cœlo aspero atque inclementi, flanteque hibernis mensibus Aquilone, aut vento alio rigido, quo omnia passim concreta conspiciuntur ac conglaciata, hominib. etiam manus, partesque alias corporis intolerando cruciatu obrigescere ac stupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel sectione adimi debeant, atque vt arescen-

Frigore obrigescũt corpora.

tes rami, detruncari, ne pars sana inficiatur. Vbi autem tale quiddam inciderit vt iis assolet, qui per loca gelida ac pruinosa iter faciunt, aut illisa naue, tabulatis insident ac fluctibus hinc inde iactãtur. non confestim sic affecti igni admouendi, sed paulo remotius ab hoc collocandi, ne dolor repentino atq; immodico calore exasperetur atque incrudescat. Interim affectæ partes placida mitiq; frictione demulcendæ defricantis manu oleo chamæmælino, aut anethino vel amygdalino perfusa, mox aqua egelida fouendæ, aut lacte bubalo tepenti ac recens mulcto, cui incocta sunt lauri folia viridia, quę oleosa sunt, rosmarinus, saluia, stœchas, spica celtica vel lauendula, quo reuocari sanguis possit, ac partes emortuæ reuiuiscere. Omnia autem hæc sensim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem, opinor, non aliquando in se expertus est, quam acerbo dolore articuli neruorũ ratione, qui exquisitissimo sensu pollent, afficiantur, vbi intensiore ac penetrabili frigore rigescunt, vel exstincto vel refugiẽte ad intimas partes sanguine, ita vt primo frigoris occursu rubescant manus, mox frigescente sanguine liuescant atque emoriantur, vitali spiritu ac sanguine destitutæ. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli, atq. admouendum liquamen, in quo decocta quadrupedũ intestina, pedes, farcimina, omasa, quod in omnibus vrbibus passim obuium est ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari possunt herbæ paulo ante memoratæ, quo postliminio calore viuifico membra imbui queant, atq. instaurari: fouent enim membra huiusmodi fomẽta ac roborant, doloresq. mitigant, vt etiã thermæ, hypocausta, aquæ dulcis balnea: partes quoq. sic affectæ, modo ne prorsus frigore rigescãt, ac nõnullus sanguis subsit, aqua gelida immersę, eaq. subinde irrigatę, in pristinũ vigorẽ restituuntur,

Frigus inimicum neruis & ossibus.

Membris frigore oppressis quæ auxilientur.

Nix & aqua gelida odorẽ excitant.

tur, ac sensim incalescere incipiunt: per antiperistasim eñ seu cõtrarium expulso frigore calor inducitur: quod ipsum experiri quisque potest contrectata niue aut glacie; cõfestim enim manus feruescũt ac rubore suffundũtur. Sic poma congelata, in aquam frigidam demersa ad naturam suam redeunt, totaq. illa conglaciata concretio liquescit ac resoluitur. Ita glacies in puteum dimissa, euestigio liquescit ac diffunditur. Sunt enim aquæ puteales hybernis mensibus calore quodam imbutæ, vt penuaria ac subterranei specus: æstiuis vero mensibus intensissima frigiditate. Ceterũ quo ab internis etiam partibus ad externas calor ac vitalis sanguis propellatur, intus exhibẽdæ sorbitiones ex vino ac calorificis reb. confectæ, quib. nat[illegible]us calor, vt ignis sopitus, exsuscitari posset; propinandũ quoq ex vino lectissimæ theriacæ momentum, foris corpori applicandæ lagenæ stanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ sint, quæ sudorẽ eliciunt, ac corporis spiramẽta relaxant, vt sunt fœniculus, apium palustre, ligusticum, olusatrum, & smirnium, lauri folia, melissa, angelica, ruta, origanum, satureia, &c. ꝙ ipsum etiam in peste factitare soleo: quo a corde omne virus & cõtagio discutiatur. Quod si quis a naufragio in littus eiectus, præter membra artusq. frigore rigentes, aquam etiam marinã affatim hauserit, quæ vrinã affluenter prouocant illi exhibenda, & ne salsugo internas partes exulceret, potiunculam confici iubeo ex hordeo ficubus, vuis passis, semine anisi, fœniculi, eiusq. radice, ac rubenti cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento: hæc enim marinæ æquæ ardorẽ atq. acrimoniam retundit, partesq. exulceratas lenit ac mitigat. Quod vero ad cibi rationem attinet, omnia salsa, acida, acerba, aeria euitentur: Aqua mellis, lactis, bubuli potus cum modico saccha ri, ne coaguletur, præclare iis auxiliatur. Ptisana &

Putei æstate frigidi, hieme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ sudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione restaurandi.

Potio salutaris qui marinam hauserint.

Veterata cuti ex aqua salsa liniment um.

quicquid ex hordeo conficitur vel in sorbitionis, vel pulmētarii aut cremoris modū mirifice confert Qđ si cutis foris (vt assolet) exurenti salsugine erodatur, linimenta ex recenti butyro, adipe suillo non salito, axungia anatis, anseris, gallinæ, vnguento rosaceo, atque e populo nigra, vulgo *Popelier*, admouenda.

Vnde exoriantur atq; emergant in homine cōscientiæ stimuli: & an, vt affectus & animi perturbationes humoribus adscribendi: an in animo menteq; ac voluntate consistant.

CAP. XXI.

Conscientia quid.

CONscientia, hoc est, bonorum malorumq. in cuiusq. mente testificatio, quæ recordatione quadam actorū, recte facta approbat, vitiosa ac nequiter transacta arguit ac detestatur, omnibus a Deo insita est. Ita pura atq. integra mens nullius sibi criminis cōscia ex bene actæ vitæ recordatione emergit; perturbata autem, tumultuosa, pauida, inquieta ex sceleratæ vitæ consuetudine oritur, seseque vel inuitis profert, sic vt nonnullos in desperationem ac diffidentiam impellat, vt Cain, Saulem, Regem, Iudam; alios in spē ac fiduciam consequendæ salutis erigat, vt Dauidem, Petrum, Magdalenam. Homo itaq. angore quodam mentis atq; animi cruciatu afficitur, siquando conscientia patrati sceleris memoriam animo obiicit, vindictæque metu terret ac concutit, quibus stimulis mens nonnunquam in Deum erecta, vt in filio prodigo contigit, resipiscit, ac discussa trepidatione, tranquillitatem consequitur, sic vt mens rursus exhilarescat atque erigatur, ac diffuso per corpus sanguine, erectisque spiritibus qui paulo ante sopiti erant, color effloresc at, qui tabescente corpore, cōtractoque mœrore animo, exstinctus erat atq; exsanguis. Cum enim se proferant vitia affectusq. animi in vultu ac corporis habitu, siquando aliquid latentis occultique facinoris in mente residet, huiusmodi fere homines oblata vel leuissima

Conscientia vis.

Timor quādo salutis ac resipiscentiæ caussa.

occasio-

occaſione expalleſcunt, tumultuantur, ęſtuant, contremiſcunt, ſuſpirioſi ſunt, gemebundi, taciturni, ſuſpicioſi, exanimes, variiſque cogitationibus diſtrahuntur, quod, vt Dauid ait, peccatum iugiter animo obuerſetur; ita vt non pro voto aut animi ſententia excuti poſſit, aut obliterari admiſſi criminis recordatio, ſed ſubinde recrudeſcat ac redintegretur: quo ſpectat illa Dauidis precatio, cum in tali affectu eſſet conſtitutus, atq. huiuſmodi fluctibus æſtuque iactaretur: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, ac ſpiritu principali confirma me. Tum illa cum animo ſuo expoſtulatio vel potius deploratio. Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Rurſus parta animi tranquillitate, diſcuſſoque mœrore: Introito anima mea in requiem tuam, etenim Dominus benefecit tibi; dediſti lætitiam in corde. Ita ſi omnia nobis aliter peracta ſint, quam ęquitas exigit, ac praua voluntas, ipſaque in malum inclinatio alia quam intellectus concipit, mens dictat, ſuadet ratio, impellitur, poſtmodum excruciat animū hominis male actorū recordatio. Cum alii ſepti ac muniti conſcientiæ fiducia, ac mentis ſecuræ teſtimonio fulti, nihil metuant aut exhorreſcant, nec ingruentibus etiam calamitatibus, peſte, bello, fame, rerumque penuria, perſequutione, tyrannorum ſæuitia deiiciantur aut labaſcant: tametſi enim ea ſit humanæ naturæ fragilitas, vt nemo inopinato inſultu concutiatur, cuius rei Chriſtus ſpecimen edidit, iamiam immolandus: vir tamen integer & qui propugnatore Deo nititur, impauide atque intrepide aduerſus imminentes tempeſtates ſubſiſtit, illoq. munimento ac præſidio ſe fulcit ac tuetur. Sic Dauid anguſtiis vndique circumſeptus, inuictum infractumque animi robur periculis opponit. Spiritu ſiquidem potenti fultus ac vallatus, confidentius loquitur: Etiamſi conſiſtāt

Pſal. 50.

Pſal. 41.

Pſal. 4.

Conſcientiæ fiducia quid efficiat.

Matth. 26

Pſal. 26.

aduerſus me caſtra, non timebit cor meum; etiamſi exſurgat aduerſus me prælium, in hoc ego ſperabo. Similiter Iob: Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Impii vero, ſcelerati, ſontes, nefarii, facinoroſi, tametſi ſepti ſint ac ſtipati magna clientela, muniti opibus, aucti latifundiis atq. ampliſſima agrorum poſſeſſione, rerumq omnium affluentia fruantur, carnificinam tamē animi percipiunt, omnia metuunt atq. exhorreſcunt, ipſaq, mens conſcientia ſcelerum tanquam gladio, vt Sapiens ait, pūgitur. Cum enim ſubit animum maleficii recordatio, confeſtim tanquam furiis agitati, contremiſcunt pálleſcunt, circūſpectant, omniaq vel tuta timent. Eſt enim cuique natura inſitus delectus rerum, iudicium, boni malique diſcrimen, impreſſaq Dei notitia, quam Paulus appellat legē, ſeu inſtinctum ductumq. naturæ, qua ferimur ad honeſta, auerſamur turpia, atteſtante, vt is ait, cuiuſq. conſcientia, & cogitationibus inter ſe accuſantibus aut etiam excuſantibus. Magna itaque in omni vitæ actione vis & effectus conſcientiæ, ſic vt homo quamlibet atrocia illi impingantur, conſtantiam tueatur, ſemperq. in propoſito ſuſceptoq. conſilio perſiſtat, nihil metuat, non contremiſcat, aut vllis minis concutiatur, ſi nihil commiſerit: qui vero aliquo crimine contaminatur, aut labem aliquam in mente conceperit, pœnam cōtinenter ante oculos verſari imaginatur, paratumq. interitum. Timor enim, quo & ſanguis ſe recondit, ac ſpiritus conſopiuntur, ex peccatorum conſcientia exortus, homini mentem eripit, ac vultum totiuſq. corporis ſpeciem immutat: ita etiam in mediis delitiis, in tripudiis, in ſympoſiis, in amplexu coniugis carnificinam ac morſus animi experiuntur: cum vitæ integritas omnia pacata efficiat, tranquilla, placida, quieta, minimeq. turbulenta aut tumultuoſa. Quod vnū argumēto eſſe poteſt, mentem hominis a Deo profluxiſſe.

Cap. 13.

Prou. 12.

Lex naturæ quid.

Rom. 2.

Conſcientia ſpeciē corporis immutat.

Argumētum validū immortalitatis.

fluxisse, illius vi incitari, illius spiritu & afflatu impelli; deniq. superesse a morte animã, quæ reuolutis annis, vbi supremo iudici cũ hominib disceptare visum erit, corpus postliminio est amplexura. Mane autem atque antelucano magis elucet ac se profert cõscientiæ vis ac stimulus, dissipatis fumis ac discusso fuliginoso vapore, quo mens ex hesternis ac pridianis vel actionibus, vel epulis, symposiis, crudita te, crapula, ingluuie, alea fuit oppressa, ita vt eo potissimũ tempore subeant animo anteactę cogitationes, eaque in mentem recurrant quæ detestari solet vel improbare. Sic Propheta, Mane exaudies vocem meam. Mane adstabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Mane, mane eriget mihi aurẽ Dominus: De mane vigilabo ad te. Iustus tradet animã suam, vt vigilet ad Deũ, qui fecit illũ. Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Ita euigilatis, ieiunis, impransis, abstemiis magis se ingerunt consciæ mentis affectus, ac Deus diluculo aurẽ homini vellicat. Quis enim vino obrutis, crapula, ingluuie, ebrietate oppressis cultus adferri possit, aut salutaris vel admonitio vel afflatus adhiberi? Ita noui plerosque quib. cum identidẽ suboriri soleat ac repullulascere rei male actæ recordatio, vino affatim se obruisse, ne obreperet animo, ac tacite se insinuaret facinorum memoria: quanquã postridie malum recrudesceret, ac mentẽ ob cruditatem sæuius infestaret. Simile enim quiddam iis euenit quod morbo infectis, qui non detegunt, sed celant vlcera ac tumores quibus scatent; quo fit vt acerbius intus dilaniari illos cõtingat. Ad quod exemplum allusit Dauid, tum inquit: Quoniã tacui, inueterauerũt ossa mea, dum clamarem tota die: ita peccatũ, terror animæ, mentis inquietudo, cõscientię angustia confessionẽ sceleris extorsit, & tamen non induci potui, vt commissum scelus confiterer, ac pœnitentia id expiarẽ.

Conscĩetia quo dies tempore se profert.

Cur mane se profert cõscientia.

Psalm. 5.
Esa. 50.
Esa 26.
Eccles 39.
Psal 62.

Simile ab ægrotis.

Psal 31.

Locus Dauidu explicatus.

Ceterum multum momenti adferũt in permouenda mente,in excitandis sopiendisq́.conscientię motibus vitæ institutio,corporis habitus, insiti humores. Sic nautæ,milites,baiuli,caupones, trapezitæ,vsurarii, lenones, plerique negotiatores seu minuti mercatores non magnopere mouentur conscientię impulsu, ita vt eam largam sint consequuti, & qui, vt laxiora ac patentiora retia, omnia transmittant, colãtes culicem camelum, & vt Christus ait, deglutientes. Nonnulli solitarii atq umbratili vitæ addicti,plus satis anxii sunt,ac trepidant timore,vbi nullus timor. Sic superstitiosos plusquam par est aut res exigit,cõscientiæ motus agitat, nec inanem persuasionem sibi eximi patiuntur. Ita melancholici præ ceteris anxii sunt; cholerici ob humorum tenuitatẽ & feruorem, vilem habent conscientiam, eamque vel excutiunt vel extenuant, vel obliuione obruere tentant. Sanguineis non magnopere cordi est ille animi motus,nec assurgit vlla in mentem transactæ vitæ cogitatio: quo spectat illud, Scribis contra me amaritudines, & consumere me vis peccatis adolescentiæ meæ. Quæ enim nobis in ætate iuuenili insolenter transacta sunt,nec magnopere commouebant,ea in senectute,in morbis,in calamitatibus,ingruente clade aliqua,recrudescunt ac menti,tanquã rationes expunctæ atque obliteratæ,obiiciuntur: vt iis,quibus cum olim multum æris alieni conflatum sit, ac iampridem rerum creditarum solutio animo excussa, rursus appellari incipiunt, atque vt debita refundant, iure adiguntur. Phlegmatici autem desides,ignaui,veternosi, socordes ne cogitant quidẽ, quid sit conscientia, nec eorum mens aut incalescit, aut vllis stimulis excitari potest ad ea concipienda quæ salutaria sunt, vtpote immodica humiditate immersi. Impii qui in profundum sunt demersi, quique vel a verbo vel Dei cognitione alieni exsistunt,

Quib. de est conscientia.

Simile a regibus.

Matt. 23.

Iob 13.

Iobi locus explicatus.

Simile elegans ab ære alieno oppressis.

exsistunt, omnia contemnunt, irrident, subsannant. Nonnulli intermedii palliant, excusant, tergiuersantur, alio transferunt: quod ipsum deprecatur David, nec in eum errorem deuolui exoptat: Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis. Multa itaque conscientiæ lumini officiunt, idque obumbrant, adolescentia crapula, ingluuies, intemperantia, amor, nox, deliciæ, voluptates, quæ omnia pudoris ac modestiæ frænum excutiunt. Sic Plautus,

Psalm. 1.

Psal. 140

Nox, vinũ, mulier, nihil perniciosius homini adolescẽtulo.

Cui Ouidius consonat,

Nox, & amor, vinumq; nihil moderabile suadent;
Illa pudore vacat; Bacchus Amorq; metu.

Amor. lib. 1. Eleg. 6.

Siquidem consultores illi parum salutares ad deteriora animum rapiunt, mentemq. a sanioribus consiliis auertũt, & si quis horum conscientiam pungat ac stimulet, si ad optima quęque impellat atque exhortetur, contemnunt, negligunt, irrident, cauillantur, omniaque obnubilant, eleuant, extenuant, ac caussantur iuuentutem, ac florentes annos genialiter, nulloq nubilo transigendos: postremo cogitationes tetricas ablegandas, atq. in senectutem transferendas: ita cum rationis documenta respuant, ac conscientiæ dictamen cauillatione illudant, ad voluptatis amussim potius, quam ad æquitatis ac moderationis normam omnes suas cogitationes exigunt. Vnde apposite Salomon, Adolescentia vana, præceps, temeraria, lubrica, incogitans, improuida, inconsiderata, & quæ illam comitari solet voluptas & delitiæ fugaces atque euanidæ, nonnunquam damnosæ & quę luctuosum funestumq. exitum consequantur. Quoniam autem huic ætati fere comes sit imperitia, incogitantia, consilii inopia, ob id minus perspicit quæ ipsi salutaria sunt, frugifera, fructuosa. Est etiam nonnullis qui in consistenti ac firmata

Iuuentus conscientiam negligit.

Eccles. 11. Adolescẽtia consilij inops.

ætate constituti sunt, & penes quos summa rerum publicarū, ac religionis columen consistit, aliquando errore & caligine inuoluta conscientia, ita vt plerumque non omnia exacte atq. ad amussim demetiantur aut excutiant, aut adhibita in consilium ratione, iudicio, delectu rerum, Dei verbo ac spiritus diuini afflatu negotia sua perficiāt, sed nonnunquā illos impellat vel affectus humanus, vel principum fauor & gratificatio, quod Paulum factitasse legim⁹: vel etiam stabiliendæ superstitionis inueteratæ error, & inolita vitiosa consuetudo, quæ irrepsit non bonorum consensu & auctoritate, sed imperitæ plebis errore; quam tamen nemo, tanquam legem ac regulam vitæ, aboleri sustinet & obsolescere: quo fit vt in delectu rerum, in boni malique discrimine, in erigenda instaurandaque ac propaganda syncera religione ac Dei cultu hallucinentur ac cæcutiant, prorsusq. a scopo aberrent, magno conscientiæ detrimento. Sic Iudæis persuasum erat se obsequium præstare Deo, cum in illos sæuirent, qui Christo nomen dederant. Pari impulsu ac studio incitatus Paulus Christianis infestus erat, illosque minaciter persequebatur, zelo quidem pietatis, sed qui errore inuolutus esset, & qui, vt Apostolus ait, non secundū scientiam perficeretur, hoc est, non iudicio, non ratione, non excussa cognitaque caussa, vt Gamaliel factitauit, non animaduersa cognitaque Dei voluntate, nō spiritus diuini impulsu atque afflatu, quem probari vult expresso Dei verbo, atq; an ex eo proficiscatur, explorari: itaque erratum est in delectu religionis, nō affectu & propensione pietatis, quod spiritu diuino, qui certa atque indubitata mentibus hominum ingerit, essent destituti. Sic videtur via homini iusta (vt Sapiens ait) & nouissima eius ducunt ad mortem. Cuius rei specimen nobis exhibet Paulus, ex persecutore factus præco ac propugnator asser-

Homines non conscientiæ motu, sed affectibus ducuntur.

Errores inueterati ægre eximuntur.

Ioan. 16.

Actor. 9.

Rom. 10.

Actor. 5.

1. Ioan. 4.

Prou. 14.

assertorque Euangelii Christi, qui se misericordiam consecutum profitetur, quod ignorans fecerit per incredulitatem, & quo in eo ostenderet omnē clementiam Christus Iesus, ad exprimendum exemplar iis, qui credituri essent in ipso, ad vitā æternam. Hæc autem de conscientiæ motu videbuntur fortasse quibusdam verbosius a me amplificata, præsertim cum hoc argumentum ad sacrarum literarum professores atque Ecclesiæ ministros spectet, quorum interest, & munus exposcit, cuiusque mentem salubri exhortatione trāquillam ac pacatam efficere, animoque pauores eximere. Verum cum hi affectus qui ex consciæ mentis angore emergunt, valetudini officiant, ipsiq. spiritus atque humores vitiati huic rei fomenta ministrent: Medici quoque officium est, huiusmodi perturbationes menti eximere, vt iis sublatis corpus omnibus suis numeris inculpate subsistat. Operosum enim est atque admodum difficile corpus a sanitate collapsum restituere atque instaurare, vbi mens vitiorum ac labe conscientiæ cōtaminata est, vbi sensuum organa ac spiritus animales ac vitales sunt vitiati. Nec minus molestum est viro Ecclesiastico animo medelā adferre, vbi corpus vitiosis humoribus oppletum est: Siquidem ob arctissimam vtriusque partis cognationem & consensum, animi vitia redundāt in corpus, corporis vero morbi in animum mentemque transferuntur. Exemplo sunt lymphati, melancholici, phrenetici, amantes, deliri, ebrii, apoplectici, veternosi, paralytici, maniaci, lunatici, tum plerique alii, quorum morbosi affectus ex cerebri intemperie oriuntur; quocirca capiti quod mentis sedes est, tum vtriusque partis sanitati accurate prospiciendum.

1.Tim. 1.

Animi & corporis consensus.

Ad quorum mensem hominis gestatio in vtero producatur, partusq. tempestiuus censeri debeat. Obiter de corporis humani formatione, quove dierum aut mensium numero fœtus absoluatur, ac vitalis exsistat. In qua narratione omnia tractantur accuratius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non solum in legitimo congressu, sed alia quauis geniali solutaq. Venere. CAP. XXII.

CVm magnæ subinde contentiones ac cõtrouersiæ inter plerosque suboriri soleant de gestationis ac partus tempore, ac queritentur nonnulli qui sinistram opinionem de iis concipiãt, quas olim vel in matrimonium, vel vitæ societatẽ adsciuerunt, nõ expletum legitimũ pariendi tempus, sic vt aliquando in suspicionem deueniant vel pellicatus & violatæ pudicitiæ, quodque aliis furtim corporis sui potestatem vsumq. fecerint: non inconsulte visum est hac de re nonnulla commentari, eoq. magis quod Iurisperiti, qui lites dirimũt, huius rei iudicium Medicis deferant, illamque caussam per illos transigendam statuant. Sic enim Paulus Iurisconsultus lib. 19. Responsorum: Septimo, inquit, mense nasci perfectum partum iam receptum est, propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis, & ideo credendum est, eum qui ex iustis nuptiis septimo mense natus est, iustum esse filium. Tractat hoc argumentũ Gellius, sed hominum opinione potius, quã rei veritate, aut naturali ratione nixus, vt qui nullum certum tempus pariendi statutum existimet, idque ex Plinii auctoritate, qui decimotertio mense quendam gestatum in vtero pronuntiat. Ceterum quod ad septimum mensem attinet, noui complures apud Belgas maritimos etiam gemellos, qui ad extremam deuexamq. ętatem crudo ac viridi corpore menteq. vegeta deuenerunt. Quocirca futilis est, nulliusque momenti illorum persuasio, qui septimi mensis partum inabsolutum, minusq. vitalem statuunt, & non nisi

Iudicium de ventre inspiciẽdo Medicis defertur.

Digest. ti. 2 de statu hominis.

Lib 3. c. 6.

Lib. 7 c. 5.

Septimi mensis partus vitalis.

nisi exactis nouem mensibus, infantem omnibus membrorum numeris consummatum, in lucē producendum. Sic exorta est nuper apud nos non leuis sane velitatio, sed atrox & cruentum certamen, funestaq. ac luctuosa dimicatio, ob expugnatam pudicitiam cuiusdam virgunculæ, non ambiguæ quidem famæ aut nominis, sed cerebri imbecillis aut vacillantis, queq mentis iudicio minus polleret quarum pleræq. omnium citissime labascunt, minusq. fortiter aut animose, vel minis, vel insidiosis blandimentis obsistūt aut obluctantur, secus quā ferocule quedam puelle & clamosæ, q̄ se vnguibus & dentibus vlciscuntur, ac strepitu insidiatorem integritatis abigunt. Acrius autem magisque acerbe in hac tragœdia incruduit disceptatio, quod pater, qui ex ea prolem sustulisse, vel concubitum extorsisse ferebatur (nam id aduersarii sunt criminati tanta acerbitate, vt illum ad cruciatus exposcerent, & tormentis explorandam rei veritatem contenderēt) constanter factum pernegaret, atque nec vteri vestibula primosque aditus ingressum, aut perfregisse hymena integritatis velamen, nec prorsus intimos vteri recessus penetrasse, per sacra (qui iudiciis præesse ac sacra tractare sit solitus) deierare se paratū confidenter pronuntiauit, quocirca nulla ratione pater designari sustinuit, nec prolem sibi addici passus est; inter alia eo quoque innixus argumento in sui innocentiam, quod infans vix septimo mense eoque incoato potius, quam expleto in vitam productus sit, membris omnibus exacte elaboratis, præter vnguiū appendices, quos obseruamus in noni etiam mensis partu nonnunquam deesse ac desiderari, præsertim vbi grauidæ immoderatius salsamentis vtuntur, aut salem liguriunt, vt est is sexus in appetendis salsis & acidis maxime procliuis. Itaq; non septimi mensis partum euincere contendit, sed noni, eoque sup

Narratio contentionis de prole suscitata.

Stupri illati inficiatio.

Quando infanti vngues desunt.

putato mensium decursu, atq; obseruata temporis ratione, alium inquirendum patrem, qui paulo ante cum illa congressum iniuerit, eiusque consuetudine sit vsus. Cum vero ex sententia iudicum infans conspiciendus explorandusque Medicis exhiberetur, accita obstetrice, atque honestis aliquot matronis, quarum vna patricia vndeuiginti liberorum parens erat, & cui non semel septimestris partus editus, nec prorsus expletum septimi mensis curriculum. Pronuntiatum est ab iis, non excussa facti caussa, nec vlla habita ratione patris, huncne an quem alium deputent septimi mensis partum esse, qui septem & viginti septimanis in vtero sit gestatus. Quod si in nonum mensem proferri potuisset, futurus erat infans magis solidis firmisque membris atque ipsa compages seu structura corporis magis compacta ac coagmentata, minusque dissoluta. erat enim os pectoris quod velut scutum ac munimentum cordi incumbit, Belgæ *Brostplate* vocant, denique ensiformis cartilago, quæ stomacho imminet, eminentior quam natura fert, nec in planum redacta, sed incurua ac turbinato mucrone, vt conspici solet pullorum gallinaceorum thorax, qui ineunte vere, ac præsertim mense Martio, excluduntur. Vngues quoq; huic infanti, qui sexus fœminei erat, in manibus deerant, atque extremi digitorum articuli, in quibus ex cutis musculosa vel cartilaginosa materia vngues læuore perpoliti indurescunt, vix tenues quasdam notas & exigua vestigia exhibebant, non cornua duritie, sed mollissimæ membranæ tenuitate. In pedũ vero articulis nulla se proferebant vnguium indicia, quod illæ partes non tanto calore imbutæ essent, quanto manus, atque à corde caloris fonte remotiores: cum manuum articuli per brachia pectori annexa, beneficio caloris, qui à corde diffunditur, omnia conspectiora in digitis exhiberent.

Vngues vnde.

cent. Itaque Medici obseruatis multis naturalibus caussis, solidisque rationibus fulti, nullius partis vel fauore, vel iniuria, ita vt patiantur reo, si actori visum sit, constare suam innocentiam, vitæq; & morum integritatem, pronũtiauerunt adstantibus iudicibus, quibus ea res demãdata erat ab iis, qui apud Belgas, in aula Bruxellana Regis Hispaniarum vices obeunt, non noni, sed septimi mensis partum statuẽdum, producto gestationis tempore per septem & viginti hebdomadas, qui partus etiam septimestris censeri debet, tametsi non prorsus expletus sit, atque vna aut altera septimana desideretur, atque aliquot adhuc dies ad complementum restent. in hoc autem negotio lunæ circuitus obseruari debet, qui quatuor septimanis, hoc est, plus minus octo & viginti dierum reuolutione perficitur, quo temporis decursu, agitato lunæ vi sanguine, menses mulieribus decurrunt, quibus defluxis, vteroque à menstruo profluuio defœcato, vt plerumque quinto die assolet, vel septimo, si ab eo dierum numero vir fœminæ congrediatur, conceptũ maxime naturalem perfici cõtingit, adeo vt post septimi vel noni mensis decursum infans in vitam productus, saluberrimus exsistat, ac nullis morbis, quibus infantia exposita esse solet, obnoxius. Multis enim morbis ætas puerilis infestari solet ob sanguinem menstruum conceptus tempore vtero inhærentem, vt sunt ἐξανθήματα, hoc est, eruptiones floridæ, vulgo varioli & morbilli, Belgice *Maeselen ende Pockens*, aliæq; rubentes vel liuidæ pustulæ, quæ ex menstrua illuuie contractæ in extima corporis parte se vere vel æstate proferunt. his accedit ἐπιληψία, seu morbus comitialis & caducus, qui hinc Belgis *Vallende fieckte* nominatur. Quem morbum, quoniam plures differentias haberet, superstitiosa gentilitas

Medicorum de partu pronuntiatio nullius vel fauore, vel iniuria.

Luna mẽses constituit in puerperis.

Post menstrua conceptus naturalis.

Epilepsia seu morbus puerilis.

olim in certos Diuos referre solet ante lucem Euangelicam mortalibus exhibitam; cum ex naturalibus caussis, atq; præsertim ex spumosa tenacique pituita excitetur. In ore quoque tenellæ ætati ipso fere vitæ aditu vligo quædam palati ac faucium hulcuscula innascuntur, Alcolam Arabes, Græci ἄφθαν, Belgæ *de Sprowe* vocăt. Subter linguā vero Αγκυλόγλωσσον, vulgo Ranula, Belgice *Spanare*, quæ vel incisione, vel vngue, vel salis frictione, aut, vt ego factitare soleo, vbi ferrū metuūt oxymelite Scyllitico aboletur, ne iis addā ὑδροκέφαλον, h. e. caput tumore fungoso ac pituita turgidum, multasq. alias humorum collectiones ex vitioso lacte ac menstruo sanguine conflatas, quæ etiam adultam ætatem comitari solent, ac cum iam consanuisse visa sint, identidem recrudescere. Quocirca cum in agricultura ac satione, tum in adeundo concubitu, excolendoque fundo muliebri ac procreandis liberis, etiam ex Moysis præscripto, obseruandus est Lunæ decursus, cuius vi statis vicib. menstrua fœminis vel defluunt, vel subsistunt. Perficitur autem Lunæ ambitus emenso Zodiaco septenis vicenisq; diebus, & tertia diei parte, qui dies plus minus quatuor septimanas complexi, Lunarem mensem cōstituunt, præsertim si id tempus eximas, quo sidus hoc occultatur, nec fit conspicuum. Siquidem triduo plus minus in coitu, hoc est, vt vulgo dicunt, in coniunctione morata inuisibilis est, quo tempore nondum in hæc terrena vim suam exserit, nec ea immutare est idonea, verum vbi conspici incipit, hoc est, noua exsistit, & cum in orbem circinata est, hoc est, cum Soli ex aduerso opposita, plena apparet, mirificos effectus in conceptu ac plerisque aliis rebus obtinet: nam & frumenta segetesque adauget, conchylia implet, carnes laquearibus affixas,

radiis

Alcola quid.

Ranula quid.

Fūgosum caput.

Simile ab agricolatione.

Luna quot dieb. cursum perficiat. Vide Galenum de diebus decretoriis.

radiis suis in tabem resoluit, somnoq. sopitis vel diutius sub eius lumine moratis pallorem tremoremq. ac capitis grauedinem inducit, pueris epilepsiã, stuporem, paralysin adfert, multaque alia perficit, non quod ceteros planetas potestate superet, sed vicinitate. Siquidẽ in infimo orbe collocata ac terrę proxima, ortus & incrementa rerum moderatur sic, vt huius effectu post seminis cõceptionem etiam fœtus in vtero materni sanguinis irrigatione augescat ac vegetetur. Totum quoq. gestationis curriculum siue diebus, vel mensibus, vel septimanis metiri ac dinumerare libeat, vt grauidæ fere supputant, ad Lunæ motum exigi referrique debet. Explicat autem vires suas in corpore efficacius, vel quum primum cum Sole cõgressa illustrari incipit, aut quum in orbem conglobata, plena conspicitur: medio autẽ orbe diuisa, minus virium obtinet; minime omniũ quum falcata est, sensimq. deficit & obscuratur. Eo enim tempore nullus in Oceano concursus aquarũ, nulla in corporibus humanis humorum redundantia, nulla in ossibus medullarum collectio, ita vt tũc expediat tenellis corpusculis a concubitu desuescere atq; inducias sibi imperare. Ego autem multoties grauidis ac prægnantibus placidum facilemq partũ denuntiare soleo, atq. illarum mentes in optimam enitendi spem erigere, siquando Luna noua aut plena parturire occipiunt, pręsertim quum Lunę vis pubi incumbit, aut inguina femoraque occupat; nam sidus hoc singula membra percurrere, iisq. biduum nonnunquam triduum insidere alias testati sumus. Quum enim circa illas partes moratur, vterus vdus & lubricus promptius dehiscit ac dilatatur, ipsiq infanti expeditum exitum perficit. Quod si Luna senescente atque imminuta partus inciderit, laboriosus fere esse consueuit, magnoque conatu ac molimine elidi. Hæc quoniã sæpius a me obseruata sunt,

Luna sidus terræ proximũ.

Gestatio infantis ad Lunæ cursum referenda.

Quado partus placidus.

Partus quando laboriosus.

nec a ratione aliena videntur, huic argumento adiicere visum est. Ceterum quum Lunæ vires aliqua ex parte sumus complexi, hoc in mentem reuocare expedit, quod paulo ante monui, etiam in excitandis tempestatibus, ac constituenda aeris temperie nullas vires proferre, nisi a sole illustretur, atq; amplissimum illud sydus sua facie, suoq; fulgore illam irradiet: quo efficitur vt minimo effectu polleat, primo ipso cum Sole congressu: verum vbi tertius, aut potissime quartus dies elucescit, manifesto vel tempestatem portẽdat, vel serenitatem polliceatur, ita vt quartus dies totius mẽsis temperiem vel intemperiem constituat. Quos Lunæ Solisque effectus eleganter his versibus expressit Virgilius, obseruata colorum varietate, quæ ex aeris terræque exhalationibus suffundi solet:

Prognostica ex Luna.

Geo lib.1.

Luna reuertentes quum primum colligit ignes:
Si nigrum obscuro comprehenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namq; is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluuia ventoq; carebunt.

Totidem versibus Solis potestatem complectitur, qua res mortalium, ac non solum corpora, sed animos quoque hominum immutat.

De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illustratur altera argumenti pars.

CAP. XXIII.

QVum multos in naturę rebus, pręsertim quę ad corporis humani structuram attinent, hallucinari ac cæcutire contingat, multaq; nugamenta adferre soleant de formatione fœtus, eiusque situ, de gestationis tempore, & mensium decursu: atque

an se-

an septimus mensis tempestiuus ad partum statui debeat, atq is sit vitalis: consulto me facturum sum arbitratus, si obiter hominis formationem explicare aggrediar. Est enim diuini huius opificii artificiosa constructio, omniumq; membrorum, quę vel foris se proferunt, atq; oculis conspicienda exhibent, vel intus ad singularem vsum delitescunt, elegans & concinna conformatio.

Constat autem Homo ex vtriusque sexus semine, ac primis septem diebus, confluente materno sanguine, in oui speciem coalescit ac cōglobatur. Subest vero vis & facultas formatrix, diuino quodam cœlestiq. munere, semini, quod spiritu vitali atq. ætherio abunde imbutum, atq; vndique perfusum, effigiem formamque fœtui imprimit, sic vt singula membra, totaq corporis moles, quæ tanto mēsium decursu perficitur, ac sensim in decentem speciem, decoramq hominis figuram absoluitur, in eo consistāt, & quodammodo adumbrata sint. Quod etiam obseruauit atq. admiratus est Dauid rex maximus, diuinorum operum contemplator vnicus. Constituuntur autem a Medicis, qui naturam humanam intime sunt contemplati, quatuor discriminata tempora, quibus hominis formatio perficitur.

Humani corporis origo.
Seminis humani efficacia.
Psal 138.
Quatuor formationis infantis tēpora.

Primum, quum ab inito statim congressu, ample xuque mutuo seminis naturam obtinet, quo tempore conceptus & genitura dicitur. Quoniam semina inter se fermentata coalescunt, vt cremor & velut lactis quædam concretio: quod ita designat Iob: Nonne sicut lac mulsisti me & sicut caseum me coagulasti? His conceptus ac seminum maris & fœminæ coalitus & conglobatio (modo ne affluxus oboriatur, vt lubrico fere, hiantiq; vtero assolet) prima septimana perficitur.

Primum.
Cap 10.

Secundum formationis tēpus constituitur, quum natura vterique facultas suis viribus atque insita vi.

Secūdum.

vasa manifestam seminis mutatioñẽ efficit, adeo vt tota substantia carnea potius & sanguinea quam seminalis conspici incipiat, idq. duodecimo fere aut decimoquarto ab incoato formationis die; & quãquam hæc concretio, massaque carnea sanguine æstuanti ac calido redundet, rudis tamen est & informis nullamque membrorum figuram, nulla lineamenta exhibet; nam corporis partes præcipuę nondum distinctam formam sunt consequutæ, quo fit vt nulla hominis species ac figura conspiciatur, sed rudimentum tantum & incoatio humani opificii, infantem effigiare condiscentis. Exemplum a figulis desumi potest (imitatur enim ars naturam) qui ex vda tenaciq; ac tractabili argilla imagunculas aliaque testacea confingunt, primum informia atq; indigesta, mox artificiosa tractatione figurata. In pictoribus tale quiddam obseruare licet qui primum rudiori penicillo vel deniq; carbone aut cremata susceptum opus adumbrant, Belgæ *Be Werpen* vocant: mox expoliunt vltimamque manum admouent, sic vt quæ ante horrida visa sunt, abdita, inculta, opaca, obscura vmbrosa: mox nitida, peramœna, collustrata cõspiciantur. In statuariis quoq. atq opificibus argentariis tale quiddam imaginari licet, qui vel æs vel lignum rude & impolitum dedolant, atq. excauatũ manubrio, adhibitaq. adscia poliunt, atq. opus affabre cælatum exhibent. Par est ratio, prorsusq. huic rei affinis satio, quæ sparso humi semine perficitur: id enim terræ gremio mollitum ac tepefactum vapore sensim adolescit, atque in stirpem emergit, fructumq. profert, & semẽ omni illi ex parte simile. Vt itaq terra fertilis & fœcunda complexu suo semen fouet, atq. eiusdem speciei stirpem vnde prognatum est, elicit: sic vterus mulieris nisi prorsus effœtus sit ex recõdito in ipso semine fœtum effingit atque emolitur, statoque tempore, hoc est, exa-

Similitudines ab opificibus.

A pictoribus simile

Simile a statuariis.

De satione simile.

Simile a terra fœcunditate.

ctis

ctis vt plurimum nouem mensibus, hominem sexu maris vel fœminæ, ea qua progenitores sunt, forma ac specie in lucem producit. Ceterum vt reliquam instituti nostri partem exsequar;

Tertium. Tertium statuitur construendæ fabricæ tempus, cum euidenter & perspicue se proferunt tres illæ partes principes, Cor, ex quo arteriæ emergunt, Cerebrum, ex quo vt filamenta quædam ex colo, nerui producuntur, Hepar, ex quo venæ propagantur. Quibus elaborandis ab ipso conceptus tempore ad decimum octauum primi mensis diem vteri facultas insistit atq. occupata est.

Quartũ. Postremo autem, quod tempus ad vigesimum octauum aut trigesimum diem porrigitur, extrema membra articulatim atq; exquisite elaborata conspiciuntur, ac iam pullulascere ac palpitare fœtus incipit; a quo dierum progressu, quoniam omnes artus discreti sunt, totumq; opificium exacte formatum conspicitur, non amplius fœtus aut embryo, hoc est, pullulans concretio, sed infans aut puer indigetari incipit. Mares autem vt plurimum trigesimo die perficiuntur: Fœminę quadragesimo secundo aut quinto. Quod autem masculi properantius absoluantur, caloris ratione id euenit, qui humorem vt mollem ceram extendit, diffundit, dilatat, suaque vi fingit formatque. Sic calor & vigor corporis, ipsaque naturæ alacritas maribus trium mensium spatio, fœminis quatuor motũ accelerat: quo tempore erumpentibus etiam capillis & vnguibus, agitari infans in vtero, ac calcitrare molitur, ita vt grauidæ motum non obscure percipiant, ac nausea cibique fastidio infestentur, denique absurda quædam edulia, atque a natura aliena appetant, rudera, carbones, testas, putamina: non desunt, quæ crudos pisces, armosq. viriles appetant. Sic noui quę spirãtes

Mares cur citius quã fœminæ absoluantur.

Infans quando mouetur.

anguillos, ac congros dentibus attritos frustulatim deuorarent. Sunt tamen multæ patriciæ, quæ huic affectui atq; enormi appetentiæ non sint obnoxiæ, vt quibus minimum excremēti aut vitiosi humoris in corpore aceruetur, secus quam plebeiis, quæ voraces sunt, multumq. sordidi humoris ac fæculenti sanguinis in cōceptaculis internis cōgerunt; ex quibus circa tertium a conceptu mensem nausea, fastidium, ructus acidus, ac præter naturam multarū rerum desideriū & auiditas excitatur. Conspectus est mihi superioribus annis Brugis ciuitate Flādrorum abortus gemellorū trimestris, sexus masculini, qui ex huiusmodi affectu, negataq. re quapiam, cui grauida auide inhiabat, excussus est. Erat autē digitali aut paulo plus longitudine, pariq. crassitudine, mēbris omnibus exacte elaboratis, nec vlla sui parte mutilis, adeo vt se oculorum orbes nigricante pupillæ puncto signiti, nares, aures, digiti discreti, vmbilicus, mentula, femora, suræ, tibiæ, tali, & quibus forma pedis distinguitur, digitorum articuli perspicue se spectanda exhiberēt. Cum autem infantium vterque palpitaret, atque indubitata certaque vitæ argumenta præberet, ad sacrum baptisma concursum est. quo peracto nullum amplius vitæ indicium præferebant. Ceterum quem habeat in vtero situm infans, obiter indicandum. Gestaturis in aluo materna longo a mento vmbilico annexus, vt pomum petiolo suo affixum arbori, per quem venæ vmbilicalis adminiculo, purissimi sanguinis scatebra alitur atque nutrimenta capessit, non per os ac labra, quæ nondū illi vsui sunt ad edendum, vt nec podex aut vesica ad egerendum. Vena siquidem vmbilicalis a matrice orta iecur, diuisa eius parte, ingreditur, atque in venam Portæ terminatur, a qua sanguis purissimus per vasa seminaria in vterū deriuatur quo efficitur vt sanguis & spiritus tanquam auxiliares & succe-

Exemplū abort⁹ gemellorū.

Situs infantis in vtero.

ſuccenturiatę copię, continenter deorſum ferantur ne quando horum aliquid deſideretur. Per hos itaq. venarum ductus, atque arteriarum riuos, qui ex corpore materno emergentes, in vterum deferuntur, atque mox vmbilico inſiguntur, fœtus alitur, ac facultate ſeminis, quod vteri calore fouetur, ac ſãguine irrigatur, omnibus ſuis membris, ſpatio tẽporis perficitur. Infans autẽ in media vteri capacitate ac velut centro libratus ſuſtinetur, totus in ſe conglobatus; atq; oblongo velut productu in orbem conuolutus, ita vt capite paululum inclinato, mentum pectori, talos calceſq; natibus, manus genis oculiſq; applicet, crura vero ac femora incuruato poplite ſurſum elata, imum vẽtrem attingant, prior aduerſaq. corporis pars, nempe frons, nares, facies dorſo materno imminet, capiteq; deorſum inclinato oculos

oſſi ſacro annexum Belgæ *de Stiet* vocant, in partu vna cum oſſe pubis dehiſcit ac relaxatur. quo fit vt plerumq; mares proni prodeant, aut capite nonnihil in obliquum inflexo, vt facies cõſpici queat, fœmellæ vero aduerſo ſitu magna ex parte collocãtur, ita vt egreſſu reſupino, ploratuq; edito cœlum obtueantur. Verum hæc non ſemper ordine naturæ procedunt, cum multi contra naturam partus eueniant, ac nonnulli infantes non ſemper capite præuio ſe proferant, atq; in lõgum exporrecto corpore manibus femoribus applicatis exitum affectent, ſed alii pedibus nõnunquã diſtortis vel diuaricatis, oſtio ſe obuoluunt: nonnulli inflexa ceruice, contortoq; in obliquũ capite, manibus exporrectis, ac natantiũ more expanſis, proniſq; humeris procidunt, magno ſuo & enitẽtis periculo, nec minori obſtetricũ anxietate & moleſtia. Quũ aũt omnia decenter naturæ ſ; ordine ꝓcedũt, infans expleto geſtationis curriculo eruptionẽ molitur, ſeſeq inclinans deorsũ voluitur.

Partus cõtra naturæ ordinem.

nec enim diutius in his latebris delitescere potest, quam illi per vmbilicum alimētum suppetat, ac calor cordis absq. externa respiratione possit subsistere: quocirca grandior factus, alimenti lucisq. est auidus, atq. aerem captare nititur adeo, vt ruptis membranis atque inuolucris, quibus obductus ac contra attritus munitus erat, acerrimo parturientis cruciatu in vitam producatur, idque non solum ob astricta minusque laxa vteri vestibula, sed quod hæc calamitas & pariendi angustia ob Adami atque Euæ lapsum a Deo inuecta sit, illique hoc onus impositum, viro quoque in non mitiorem miseriæ sortem deiecto. Magna autem ex parte nono mense vterus dehiscit relaxato osse pubis, parturiente pro virili enitente, quæ quod grauat, excutere nititur, infante insita vi, ductuque naturę erumpente: quo adiumento in partu mortuo, aut inualido mulier destituta est. Infans enim viuus atque alacer non minus quam mulier operi insistit, atq. aeri inhiat, auramque captare nititur. Ceterum sunt complures qui exacto completoque nono mense in decimum deueniant, quos partus decimestres Hippocrates vocat, incoato quidem decimo mense Lunari, qui viginti octo diebus perficitur, non prorsus finito. Sic Sapiens decem mensibus in vtero se confirmatum memorat, atque ex sanguine virique semine coagulatum, voluptate concubitum comitante. Pari ratione qui iam expleto sexto mense (in quo partus nulla ratione vitalis exsistit, quod membrorum firmitas desideretur) septimum sunt ingressi, atque vel duas aut tres septimanas in eo sunt cōstituti; septimo mense editi dicuntur. Eadem est ratio in supputandis hebdomadibus & mensibus, qui certo dierum numero terminantur, siquidem elapsa antecedente septimana vel mense, atque insequente incoata, ab hac desumitur temporis ratio illique ge-

Unde labor parturienti.

Genes. 3.

Decimestris partus.

Sap. 7.

statio-

ſtationis curriculum adſcribitur, atq; ab eo menſe, quem prægnans ingreſſa eſt, aut partus inciderit (vt aſſolet vel ſeptem vel nouem Lunæ curſibus) denumeratio ſumitur. Par eſt ratio de annorum ſupputatione vel a Chriſto incarnato vel paſſo, ita vt inſcriptio obſeruetur inſequentis anni, etiam primi menſis initio, obliterato neglectoque præcedente. Quod autem ſeptimi menſis partus vitalis exſiſtit, non præter rationem eſt, ſed certa huic rei cauſſa ſubeſt. Siquidem infans eo tempore inſita vi ac naturæ ordine circumagit ſe ac conuoluit, locumque ſuum mutat, ac commodiorem captat. Et quemadmodum militiæ Dux vel anguſtia ac difficultate loci, vel commeatus aut rerum neceſſariarum inopia, exercitum alio transfert, ſic tamen vt in metandis mutandiſque caſtris miles continenter in excubiis agat, ac velut in procinctu conſtitutus ad omnem euentum belli, atque inopinatum impetum, inſultumque hoſtium erectus ſit atque expeditus: ita ſi illo temporis momento, quo ſeptimo menſe is naturæ motus cieri ſolet parienti tempus inciderit, atque vltro citroque collatis viribus infans in lucem prodeat, citra omnem dubitationem vitalis eſt. Simile autem quiddam huic infanti euenit, quod noctu euigilatis ſolet, qui ſe in aliud latus deuoluunt, ac molliorem culcitræ partem, minuſque preſſam captant: quibus ſiquid inopinati obueniat aut a re quapiam repentina interpellari contingat, quo minus ſe denuo in lectum deuoluant, confeſtim cubile deſerunt, excuſſoque ſomno, tametſi aliquid noctis reliquum eſt, ad ea peragēda quę vrgent, ocyus ſe accingunt: alioqui ſi ſomno oppreſſis præter opinionem aut ſpem aliquid euenerit, tumultuari illos contingit ac contremiſcere, omniaque confuſe ac nullo ordine vel aggredi vel perficere, ita vt res nec felicem, nec optatum exitum conſequatur: vt in

Partus ſeptimi mēſis, cur vitalis.

Simile a duce militia.

Simile ab euigilatis.

octauo mense assolet, in quo impetrata quiete denuo refocillari incipit infās, ac materno hospitio, eiusq; alimēto perfrui. Sunt quidē nonnulli septimo mense editi, corpore flaccido, minusq; firmo, & qui calorē natiuū languidū obtineant, sed nutricū cura atq; industria fulti diu subsistūt, vitamq; in multos annos proferunt. Simile enim quidam iis euenit, ꝙ pomis aliisq; fructibus arboreis, qui præmature vel decidūt vel decerpūtur quos arboratores, qui ex his quæstū venantur, recōdunt stramentisq; fouent, ac paleis obruūt, quo tēpestiue maturescant, atq; esui reddātur idonei Siquidē huiusmodi infantes opera studioq; matrū aut quibus alēdi committuntur, vires concipiunt, atq adhibitis fomentis robur consequūtur: quo subsidio vitam in multos annos prorogāt. quod nulla ratione obtinetur in octimestri partu, qui rarissime vitalis esse solet, quod sedatus sopitusq; fit motus ille naturæ & agitatio, quæ ex certa caussa excitari cōsueuit septimo mense cū a matre, tum ab infante. quocirca ab inquietudine septimi mēsis lassus, vires colligere incipit, atq; ad præfixū gestationis tēpus in materno gremio refoueri. Quo fit, vt si oborta aliqua vel intēperie vel perturbatione, infantem sedibus statiuisque suis exturbari cōtingat, lethale existat propter caussam extraneā atq; a naturæ ordine alienā, quam etiam Saturnus sidus ferale & noxiū exasperat, suaq; frigiditate infanti vires deiicit, quamobrem ad nonum mensem in sua statione consistere salutare est quo vires colligat, iustumq; robur assequatur. Quum autem nonus mensis aduētare incipit, infans alimenti inopia subsidit ac deorsum deuoluitur, vteriq. vestibula primosq. in lucem aditus persequitur, atq; exitum affectat nonnunquam in ipso pariendi calore ac festinatione, impetu quodam per lubrica labitur, ac dehiscēte vtero, nullo obstetricis adminiculo, dicto citius

Simile a fructibus maturandis.

Octimestris partus nō vitalis.

Saturnus infanti grauis.

citius(vt pomũ maturũ leui attactu)decidit. Quod iis potissime vsuuenit, quibus vterus amplissime dilatatur, atq; infans omnia cumulate est consecutus, suisq; viribus abũde instructus. Nam quæ strictioris sunt, infantemq; gestant valetudinariũ vel imbecillem, difficulter enituntur, ac laborioso conatu, summoq; molimine partũ excludũt. Ex hac pressura atque enitẽdi difficultate desumit appositissimã similitudinẽ Seruator, suosq; animat atq; vnice solatur, ne animo deficiãt ac labascãt ob calamitates ac clades illis Euangelii caussa inferendas, cum exemplo parturientis, mœror in effusam solidãq; lætitiam ac subitũ gaudium sit commutandus: itaq; periculum imminere indicat, anxietatem, tristitiã, trepidationẽ, sed hęc omnia confestim exorto inopinato gaudio, ac suauissima Spiritus paracleti cõsolatione discussum iri. Impiis autẽ minatur passim Deus, ac desumto ex partu exẽplo, inexspectatũ ac repentinum interitũ imminere denuntiat. Sic enim illorũ mentibus apud Esaiã terrorem incutit: Vlulate, quoniã prope est Domini dies, quasi vastitas: virorũ cor tabescet & manus dissoluentur, terrores, cruciatus, & dolores illorum animos occupabunt, & vexationib. correpti, parturientiũ ritu dolebunt & ingemiscẽt. Hieremias quoq; quũ Israelitas in summo luctu atque extrema calamitate cõstitutos describit, Vocẽ, inquit, audio quasi parturientis, angustias & cruciatus primo partu enitentis, qui fere insuetis acerrimus esse solet, quod nũquam tale quiddam inciderit, aut huiusmodi laborem sint perpessæ. Sic etiam regibus Deus formidabilis est & tremendus, quum aduersum illum cristas erigunt, vt apud eundẽ prophetam de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas angustias coniecit, vt dolorẽ & anxietatem perpessus sit, qualis cõspicitur dolor parturientis. Militum quoq; Moabitarum animis (tametsi hoc genus

Morale a partus angustia.

Ioan. 16.

Ex partu & pariẽte exempla.

Cap. 13.

Cap. 4.

Cap. 22.

Hier. 48.

hominum ferox sit & impauidum) eam trepidationem ac pauorem iniecit, qualis est animus parturientis fœminę, quę dissoluitur ac liquescit, nisi adstātium solatio fulciatur, nisi matronarū subsidio subleuetur. Est autem apud Esaiam elegans cum primis ac consolatoria concio, ornata excultaque insigni comparatione: Propheta siquidem illos, qui afflicti ac castigati resipiscunt, ductique pœnitentia ad Deum confugiunt, parturienti comparat, quæ in angustia constituta, atque enitendi difficultate non sine vitæ discrimine oppressa, adstantium opem implorat, ac dimotis vndiquaque oculis, suspiriis, gemituque ac lamentis, subsidium ac solamen exposcit. Sic enim concionis huius seriem prosequitur, vt obiter quædam delibem: In semita iudiciorū tuorum sustinuimus te Domine, & memorabile tuum in desiderio animæ nostræ. Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo, & pręcordiis meis, de mane vigilabo ad te. Quo testatur, se inniti Domino, ingruēte calamitate & admotis flagellis, in eoq. spē fixam habere, atque oculos intentos, deniq. memoriam Dei impressam esse animo suo, totaq. mente atq. animo inuigilare mandatis illius ac nullo nō tempore meditari in salutari illius doctrina, non solum media luce, sed intempesta etiam concubiaq; nocte, atq; antelucanis horis. Quid autem obliuiosos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam solidā fiduciam extorsit, mox subiicit: Domine, inquit, In angustia & tribulatione rebusq; aduersis ac deploratis, nominis tui maiestas & amplitudo in mentē venit, tuique subit memoria ac recordatio: res afflictæ ac desperatæ tacito tuæ diuinitatis afflatu atque impulsu ad resipiscētiam nos pertrahunt. Sicut quę concepit, quum instat tempus partus, clamat & vociferatur: ita facti sumus coram te Domine. Paulus quoque socordes atque oscitantes ad excubias ac

Cap. 26.

Esaiæ locus explicatus.

Afflictio religiosos facit.

1. Thess. 4.

vigilandi

vigilandi induſtriam exſtimulat, atque parturientis exemplo in Dei aduentum expeditos paratoſq. eſſe vult, irruit enim vt fur & nocturnus oppreſſor, dies illius, & tanquam dolor repentinus parturientis. Hæc ſtudioſe lector, quoniam non prorſus ab inſtituto aliena ſunt, viſum eſt adiicere: quo quiſque ex iis aliqua vitæ documenta deſumat, ac conſideret quam luculentas appoſitaſq. ſimilitudines ſacri vates ſuis concionibus accommodent, ex notiſſimis naturæ rebus depromtas, quod eo obſeruāt ſtudioſius, quo auditorū animis efficacius influant, ac concepto emendatioris vitæ propoſito, alacri promtaq. voluntate ad frugem, Deique cultum ſe conferant.

2. Pet. 3.
Apoc. 3. 16.

Quoto ætatis anno puellis pubeſcentibus cōcubitus deſiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rurſus quando prouectioribus fœcunditas deſinat, ac deſinentibus menſtruis vterus ſterileſcat. In qua narratione virilis quoq. naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIIII.

QVo optime conſulant pudicitiæ virginum ſuarum progenitores, illorum intereſt curioſe obſeruare, quando expediat aut ſit tempeſtiuum ex ſe progenitas, aut quarum iis cura incumbit, elocare ac cōiugio deſtinare. Eſt enim is ſexus fragilis, ac ſolicitantibus vndique ad defectionem procis, ad ruinam procliuis. Multis autem argumentis huius rei propenſio, ac naturæ puellaris inclinatio deprehendi poteſt. Siquidem pubeſcente corpore, ac profluentibus ſtato tempore menſibus, vt aſſolet decimo-quarto aut quinto ætatis anno, aliis ſerius, aliis maturius pro cuiuſque habitu & conſtitutione, ſemen augeſcit, ac ſanguis qui non amplius in corporis augmentum aſſumitur redundans, rei Venereę imaginationem menti infert, quocirca in ætate nubili cōſtitutæ ſe comunt ac poliunt, oculoſq ac genas non

Virgo cultus ſtudioſa.

Virgines maturius elocandæ.

solum speculo, sed iuuenibus continenter obiiciũt; seseq. spectandas exhibent: adeo vt a procis demulceri tractariq. cupiant, ac blandius appellari, oculis eius rei caussâ in obliquum detortis, atq. in amasios suauiter cõiectis, quę res efficit, vt oborta tentigine, atq; intimarũ partium titillatione, prurire vtriq; incipiant, atq; impotentius ad cõcubitũ incitari, eoq; fit vt plerũq; excusso pudore, nec obseruata volũtate parentũ, qui aliquando tardi sunt & difficiles in cõferenda dote, aut ægre illas abs se diuelli patiuntur, vltro se procis offerãt, subiiciantq; magna cum pudicitię iactura, tũ totius prosapię infamia & dedecore. Vnde nostratibus prouerbiũ iactatur: Periculosa merx virgo nubilis maturaq; viro. *Rype dochters, Zorgheliche ende broosche* waere. Quanquã quod ad cõtinentiã attinet, virginum quam viduarum cõditio Belgis cõmendatior. Tale enim spargitur de iis dicteriũ, Virgines in amore stabiles & sedatæ mentis: Viduæ tumultuosæ, lubricæ, instabiles, inquietę nec vnius mẽtis aut sentẽtiæ. *De maechden hebben eenẽ Zin: de vvetvven hebbẽ den Duuelin*, ob degustatas, opinor, rei Venereæ illecebras, quas animo cõceptas auidius expetunt, quã virgines quibus nunquã illę voluptates delibatæ sunt, ipsiusq; Genialis thori sunt expertes & ignarę. Ceterum quum virgines decimoquarto ętatis anno aut paulo serius aliquod specimen edant maturitatis, defluentibus iam menstruis, conceptioni aptæ efficiuntur, quæ vis illis porrigitur ad annum vsq; quadragesimũ quartum, nonnullis quę valido sunt corpore & vegeto, ad quinquagesimum quintum fœcunditas producitur, vt in nostratib. aliquando obseruaui. Scio equidẽ fluxum mẽstruum in nõnullis boni habitus vlterius proferri, verum id rarum est, nec semper ex naturali caussa humor ille excrementitius profluit. Quapropter explodenda illorum sententia, qui existimãt vt muliebris profluuii

Virgines fragiles.

Prouerbiũ de virginibus.

Prouerbiũ de viduis.

Mulier quando primum fœcunda efficitur.

Mulieri quando menses desinunt.

ta conceptus indefinitum esse terminum, nec stata nis rebus fixaq; tempora posse assignari. Quãquam enim nõnullæ anno sexagesimo huic fluxui sint obnoxiæ, non tamen ex naturali caussa is prouenit, sed ex affectu aliquo cõtra naturam oborto, qui etiam partum excutit. Siquidem ira, indignatione, excandescentia, subitaq; atque inopinata consternatione dehiscere cõtingit conceptacula, ac meatus reserari, sic violento humorum concursu tale quiddam prolui contingit, plerisq; ex casu & ruina conuulsis venarum fibris. Quum autem magna ex parte mulieribus circa annũ quadragesimum quintum, aut ad summum quinquagesimum menses subsistãt, ac nulla ex harum cõgressu soboles sperari possit, præter naturæ rationẽ faciunt, quæ se iuuenibus in matrimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pecuniarum auiditate ambiunt, aut in coniugium adsciscunt. Frustra enim vtrimq; opera insumitur non secus, quã si ieiuno, sterili, arido, ac strigoso agro generosum semen committatur. Tolerabilius est, si senex succulentus ac vegetus cruda viridiq; ætate se iuuẽculæ addicat. Nam ex ea societate aliquod sperari potest posteritatis oblectamentũ: cum vir nunquam tã effœtus tamq; exhaustus, & exoletus censeri soleat, quin prolem excitare possit. Ceterum quæ sit viri natura, & quousq; se proferat vis procreandę prolis, obiter indicandum. Cum autem adolescentibus plurimum calidi sit innati, vt Hippocrates ait, circa ætatis annum 16. aut plus paulo aliquid virilis roboris concipiunt, abditæq; partes pubescere ac mẽtum decora decentiq; lanugine exornari incipiunt, quæ naturæ vis atq; ardor propagãdæ sobolis indies magis magisq; augescit atq; incrementa concipit vsque ad annum 45 aut quinquagesimum: atque in 65. desinit. Tunc enim magna ex parte flaccescere virile robur & semen infœcundum effici

Aniculæ ne iuuenibus se addicant.

Vir quousque fœcundus.

incipit, exſtinctis ſpiritib. naturalibus, & areſcentib. humoribus ex quibus caloris beneficio ſemen conſici ſolet. Sunt quidam non nulli validi robuſtique ſenes, quibus adoleſcentia continenter ac moderate tranſacta eſt, qui ad ſeptuageſimum annum fœcundi ſunt, & in peragendo concubitu viriliter ſubſiſtunt; quorum multa exempla Brabanti, Gothi & Sueci ſuppeditant. Sic enarrantem audiuimus Nauclerum quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Guſtauo patre inuictiſſimi Regis Sueciæ Erici qui nunc rerum potitur, ſe accitu regis interfuiſſe nuptiis viri cuiuſdam centũ annorum, qui in matrimonium aſciuerat triginta annorum ſponſam, ex qua complures illum ſuſtuliſſe liberos indubitata fide memorabat; erat enim vir (vt ſunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridique ſenecta, vt vix impleuiſſe annum quinquageſimum videretur. Apud Tungros quoq;, atq. in Campania Brabantica, vbi mira aeris clementia, & gens temperans & frugalis, inauditũ non eſt, ſed propemodum vulgare, octoginta annorum viros virgines non admodum annoſas in coniugii ſocietatem adſciſcere, atque ex iis proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, niſi prorſus ætatis iuuenilis incontinentia exhauſtus ſit vigor, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempeſtiua Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengſt vroech ghuyle*, a caballis admiſſariis deſumta comparatione, qui ſi vel frequentius vel maturius equas ineant, citiſſime conſeneſcunt, nec vllis muniis bellicis accommodari poſſunt. Quid autem diſcriminis ſit inter viros & mulieres, & vel cauſſæ vel rationis ſubſit, quod mulier citius ſterileſcat quam vir, ac profundere ſemen deſinat; ſi quis forte requirat, calorem natiuum deſigno, quo vir præcipue pollet.

Rei geſtæ narratio.

Brabanti annoſi.

Prouerbiũ in exoletos.

Simile a caballis exhauſtis.

...r cali- ...r fœmi

Siquidem

Siquidem quum mulier virum humoris copia vincat, vt menses indicant, & corporis mollities; tũ vir illam insito calore superat. Calor autem præcipuus est, qui humores concoquit, atq. in seminis substantiam immutat, cuius alimento destituta fœmina, pinguescit quidem ætatis accessu, ac sterilitatē consequitur, secus quã vir, cui calore liquescit pinguedo, ac dissoluuntur humores, verum eius beneficio in semen elaborãtur. Huic rei etiam adscribo, quod mulier minus virium obtineat, minus prudentię & consilii, minusq; ratione polleat, nec ea sit dexteritate in rebus gerendis quam vir.

Vir diutius fœcũdus quam fœmina.

Qui potissimum alii ab aliis morborum contagia concipiant: Et qua ratione efficitur, vt infantes conualescant exhibitis nutrici medicamentis. CAP. XXV.

QVum morbi contagiosi obuios quosq inficiant, tum in nullos se citius diffundũt, quã quorum natura multum inter se habet affinitatis: vt sunt parentes & liberi, sorores, fratres, cõsanguinei, quibus fere vltro citroq periculũ imminet, ac labes adspergitur. Et quo quisq; sanguine coniunctior, ac magis propinquus, eo celerius ab altero malũ cõcipit, propter sympathiam, hoc est, naturæ cognationē atq; spirituum & humorum consensum. Quocirca grassante peste, ac sæuientibus passim morbis popularibus, denuntiare soleo sanguine propinquis, vt absistant, pauloq. remotius ab ægroto se subducant: ne pestifero halitu infici contingat, qui notos potius & consanguineos, quam exteros ignotosque corripit, tametsi reliqui qui adsistunt, à periculo nõ sint immunes. Par est ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante: ægrotante enim nutrice tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipsaque nutrix subleuatur ac malum discutit. Quum enim morbi vis per venas sanguinis conceptacula diffunditur, atq. ex ipso sanguine exacte confici atque elaborari lac soleat, in-

Consanguinei cito contagium concipiunt.

Nutrices infantibus morbos adferunt.

fans impurum minusq syncerum alimentum elicit. Quo fit vt tota vis morbi in infantem decumbat, quod sanguis, qui lactis substantia est, sit infectus, ac febrili qualitate imbutus. Quocirca confestim ablactandi, nequid morbi contrahāt, ac vitioso succo inficiantur. Mulieres quoq. nutricantes nōnunquam à lactente puero morbos contrahunt, sed qui non sint tam exitiales, quoniam non tanta vis mali aut contagio ab infantibus promanat, quam à nutricula, cui sanguis magis feruet, & plus putredinis concipit. In discutiēdis autem puerorum morbis (quoniam ea ætas medicamenta respuit atque auersatur) eo vtor stratagemate & actu, vt nutricibus ea præscribam atque ebibenda offeram, statim enim diffusa per sanguinem (ex quo lac conficitur) medicamenti vis, vbera subit, ac lac illius qualitate imbuit: ita si purgatrix sit medicina, puero aluum soluit; si adstrictionis particeps, eundem sistit & cohibet. Similiter si tussicula infestentur atque anhelosi sint natura, quæ pectus dilatant ac pituitam abstergunt, exhiberi curo, nempe hyssopum, marrubium, iridis radicem, inulam, glycyrrhizam, ficus, satureiam. Nonnunquam medicamenta quæ infantia exigit, linteolo aut sindoni includi inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infusionem triuiales vocant) offerri, præsertim vbi ea ætas bibere est edocta, ac pocula ori admouere adsueta. Itaque pueros teneriores, seniculos, prægnantes, puerperas, valetudinarias, atque ex pariendi labore afflictas, arte tractare meditor, vt exigit cuiusq. corporis conditio & natura morbi exposcit, sic vt semper menti obuersetur illud Hippocratis, Multa danda esse ætati, regioni, consuetudini. Et quemadmodum nautæ pro aeris tempestate, vel auræ temperie vel intemperie vela nunc complicant, nunc dilatant atque extendunt, ac clauem modo huc, modo

Pueri morbidi nutrices inficiunt.

Apho. 17.

do illuc detorquent: vt coriarii calceos pedibus accommodant: sartores vestes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia mansum in os inserunt, non solido cibo illos inferciunt: vt Præceptores adolescentium ingenia tractant, ac primum elementis, mox solida doctrina imbuunt, quod etiam Paulum studiose obseruasse legimus in tradendis fidei nostræ mysteriis, in erudiendis Corinthiis, qui quum non essent sublimioris doctrinæ capaces, velut adhuc infantes lacte aluit, hoc est, sermonem suum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: ita exercitatus peritusque medicus singulos tractat pro naturæ suæ conditione, eaque offert quæ prosint, nec minima sui parte officiant. Huiusmodi autem rationibus & exemplis obturare os soleo sciolis quibusdam, qui non sustinent aliquid medelæ adferri infantibus, senibus, puerperis, & quibus ex parte vires deiectæ sunt, quorum nemo non summa cura fulciri debet, ac commoda victus ratione, vsuq. medicamentorum salubri ac minime noxio in pristinum statum reduci. Sic non veritus sum puerperis triduo etiã à partu angina aut pleuritide correptis venam incidere, atque exhibita potione pectorali sputum promouere. Circa pregnantes quoq. siquando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur cõsideratio ne vel ipsa, vel fœtus periclitetur. si res venæ sectionem vel purgationem postularet, illam moliri studeo, iuxta Hippocratem; à quarto mense vsque ad septimum, idque in supernis brachii partibus, nulla ratione circa pedes, femora, aut talos seu malleolos, quibus ne cucurbitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peste correptis, aut acuto morbo oppressis, salutaria remedia mature adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fontem cor muniri, & vim morbi à principe parte amoliri.

Similia aliquot ex rebus vulgatis.

1. Cor 3.

Lib. 1. Aph. 4.

Obiter in huiusmodi tenellis corporib. accurate vires fouendæ morbusq; deiiciendus. Mala est enim Medicina vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus aut prosit, aut ne noceat, imo omnibus modis prodesse studeat ratione artis; quod facile consequetur, si omnia recte ratione, atq; ex artis præscripto exsequatur.

De pelle seu plumoso tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atque excitanda cibi auiditate, paulo efficacius, quam Zinziber, cuius natura quoque his exprimitur non cuiuis obseruata.

CAP. XXVI.

Vulturis natura.

QVum multa sunt, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculētur, tū nihil efficacius, aut magis præsentaneum, q̃ vulturis tegmē vel detracta pellis, ceterarum pellium modo subacta ac concussione cōplanata. Est aūt hęc ales, vt miluus rapacissima atq. inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgę ab inhiandis cadauerib. & quod semper famelica prædam venetur *Ghier* vocāt, à cuius natura auaros, & qui habēdi cupiditate sunt inflāmati, *Ghierich* nominăt, Latine Vulturios. Quum aūt eius sit cōditionis, ac naturæ hæc auis, vt omnia auide appetat, & inoffense cōsumat, tegmini eius ea vis infusa est, vt ventriculū humanum fulciat ac fastidioso nauseātiq. stomacho vires appetēdi & concoquendi cibi conferat, quin & alui profluuium cohibet & vomitū compescit, sed diuerso modo ventriculo applicatū. Hoc enim experimento comprobatū habeo, vt siquis tegmen è corpore alitis exemtum, arteq pellicea cōcinne elaboratum, subactūq; flaccido ac languenti ventriculo admoueat, fluxum sistere, ac leuitati intestinorum auxiliari, præsertim si eo situ applicetur, vt plumosa pilorumcongeries deorsum spectet: quemadmodū in suffultis vestib. secūdo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demulceri

[...]eri solent. confortat enim fouetq; calorifica vi,& adstringendi ratione facultates seu potentias naturales, quib alimenta attrahi contingit, retineri, cōcoqui, & expelli: tres quoq; ventriculi tunicas neruosas, & totidē fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Transuersas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtq. suo officio perfungantur, efficit. Ceterum tegmen id cōtrario aduersoq; situ collocatū acumine piloso sursum exporrecto, atq. in sublime nitente, vomitum compescit, deorsum detractis stomachi musculis, quib. cibū amplectitur & retinet. In huiusmodi autem affectib. quibus vel supernæ vel infernæ partes infestari solent, non dissimile quiddam moliri soleo. Sic in vomitu os vētriculi inungi iubeo, deorsum producta manu versus vmbilicum. In fluxu vero alui à pede sursum reducta palma: quod ipsum etiam factitare soleo, si quando mulier vteri affectibus est obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, strāgulatione, qua suffocari videtur fœmina vaporibus sursum delatis, vel venam circa talos incidi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaque auerti ac deorsum ferri curo, vel iniecto clystere, aut ano subditis balanis, seu vt vulgo vocāt, suppositoriis. In procidentia vero vteri, vbi omnia deorsum ferūtur, tanquam resoluta corporis compage supernas partes ligamentis adstringi, vberibus cucurbitulas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quo omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi possunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauseanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægre assumta alimenta concoquit, præter vina aliquot generosa & calorifica, vt sunt Hispanica & Cretica, Zinziberis radix succosa, melle condita, *Groen gingiber ghecensiit*, Belgæ vocant, præ-

Potentiæ naturales 4.

Zinziberis effectus.

clare concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitosis cōtractos discutit. Quocirca & oculorum caligines ex densis crassisq humoribus è stomacho sursum delatis natos dispellit. Nonnullis hanc in obsoniis & condimentis præscribo, præsertim vliginoso vdoq stomacho obnoxiis, aliis qui ex zythi vel cereuisiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebrisque ructibus infestantur, aliquot ramenta cum momento salis deuoranda præcipio. Dici enim vix queat quantopere inflationes & tormina mitiget. Accendit quidem vritq. primo gustu hæc radix linguam, verum nullam sitim excitat: sed quum saliuam & pituitosum vndique humorem è capite, faucibus, stomacho eliciat, linguam vdam præstat, ac saliuali humore fluitantem, eoq; fit vt nulla vel siti vel siccitate os afficiat. Quocirca magno commodo septentrionales Belgæ huius radicis vsu ventriculum fulciunt.

Zinziber sitim non excitat.

De occultis naturæ miraculis Finis.

LÆVI-

LÆVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI PARÆ

nesis, ſiue Exhortatio ad vitã optime inſtituendam, ſummis pariter atque infimis ſalubris cum primis & frugifera, ſiue corporis, ſiue animi incolumitati proſpectum cupiant.

In Deum per Chriſtum potiſsime defigendos oculos mentemque erigendam.

CAP. I.

Vnde petenda ſalus.

QVisquis ſalutis ſuæ eſt auidus, ſibique optime conſultum cupit, atq; in hac vitæ ſtatione iis excubiis aduerſus imminẽtes caſus, & quæ ſingulis momentis ingruunt incommoda, intrepide atq; inconcuſſe ſubſiſtere exoptat: in Deum Opt. Max. ac cœleſtem Patrem per Chriſtum defigat oculos, atque mentem quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec alio reſpectet, aut conſectetur ſalutis pręſidia, ſed huic vni fidat atque innitatur, illum colat, veneretur, ſuſpiciat, ac ſalutaria quæque Mediatoris fiducia ab illo depoſcat. Deinde ſedulo excutiat atque attente ſecum ipſe meditetur, quanta Deus erga genus humanum vſus ſit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem inſtruxerit, qua illuſtrauerit dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc è terra conflatum euexerit.

Deus fons bonorum.

Magnificentia Dei erga homines.

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

Duplex hominis effigies.

QVum forma atq. externa corporis humani ſpecies, celſa illa quidem & erecta in cœlum, quo

Genes. 2.
cõdiſcat ad ſuam originem directos habere oculos, præ ceteris animantibus ſpectabilis ſit atque artificioſe decẽterq. expreſſa, tum interna effigies illum mirifice exornat, quod ad imaginem ac ſimilitudinem Dei ſit conformatus, hoc eſt, repręſentet ac referat opificis ſui eſſentiam, atque ad eius naturam proxime accedat Quæ vis excellens ac diuinitus illi infuſa tota in anima ac mente conſiſtit, ex archetypo ac diuinitatis ſacrario depromta, quo diuino munere conſequitur homo, vt ratione, iudicio, intelligentia imbutus, doctrinæ cœleſtis efficiatur capax, conceptaque Dei notitia, ac fidei lumine illi vniatur, ac totus in illum transformetur. Præter alias autem inſignes pręrogatiuas, hoc in primis conſequutus eſt homo, vt quum Deus cetera animantia ἄλογα finxerit, h. e. muta ac ſermonis vociſq; vſu deſtituta, illi loquẽdi munus indulſit, quo communicare aliis ſenſa mentis, atq; animi conceptus poſſit indicare, & quod omnium eſt maximũ, Deoque gratiſſimum, vt cõditorem, cuius notitiam per fidem mente conceperit, voce celebret, ſummiſq; laudibus proſequatur. Hac enim ratione non ſolum illuſtratur nominis illius maieſtas & amplitudo, ſed etiam pro ingenii humani modulo, nonnulla rependitur accepti beneficii gratia, ac profertur erga tam munificum patrem grati propenſique animi teſtificatio. Quum autem Deus bonorũ noſtrorum non egeat, nihil aliud à nobis exigit, quam amorem & gratitudinem.

Homo Dei ſimulacrum.

2. Cor. 3.

Quid hominem a beluis ſecernit.

Loquela ſingulare Dei donũ.

Gratitudinem Deus exigit.

Pſal. 15.

Deo nihil homine carius, omniaque in eius vſum creata.

CAP. III.

Deus hominem mire afficitur.

QVum aũt Deus vnice afficiatur erga hominem, atq. huius animũ mentemq;, in qua elucet eius diuinitas, multis magniſq; ornamentis illuſtrauit,

tum

um etiam externis donis atque amplissima posses-
sione rerum, quas natura Dei ministra affatim pro-
fundit, cumulate illum instruxit, illique totius vni-
uersitatis præfecturam ac principatum attribuit, et-
iam infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non mi-
nus fruitur creatoris munificentia, totiusque mun-
di amœnitate spectabili cum primis ac visenda, quã
Regum quiuis copiis opibusque affluens; ita vt in
hoc spatiosissimo orbis theatro versetur non vt ex-
terus quidam & inquilinus, qui à mundanarum re
rũ possessione sit alienus, sed vt κοσμοπολίτης,
hoc est, mundi huius ciuis ac municipalis, omniũq;
rerum, quas terra complectitur, dominus. In illius
enim vsum, commoditatem, obsequiũ omnia crea-
ta sunt, quæcumque cœli ambitu, terræq. ac maris
complexu continentur: quod iis versibus Dauid o-
perum Dei admirator vnicus testatur:

Omnia in vsum hominis condita.

Homo mundi præfectus.

Domine Dominus noster, quam admirabile est
nomen tuum per vniuersam terram!

Psalm. 8.

Quoniam exaltata est magnificentia tua supra
cœlos.

Quid est homo, quod eius sis memor, aut filius
hominis, quod eius rationem habeas?

Minuisti illum paulum à Deo vel Angelis: gloria
& honore coronasti illum, & præfecisti eum operi-
bus manuum tuarum.

Omnia subiecisti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commõstrat, quanti ęstimet Deus
post Christum, hominem, quantaque sit apud illum
eius existimatio, cui naturæ vniuersitas subseruiat,
ac sit obsequiosa, adeo vt nõ solum res omnes crea-
tæ commodis vsibusq; eius sint expositæ, sed Chri-
stus etiam huius caussa se morti subiecerit, cu-
ius fauore ac meritis pater omnia
nobis affluenter do-
nat.

Rom. 8.

Quanta esse debeat hominis erga Deum gratitudo.

CAP. IIII.

Illud autem præcipue hominis erga Deum non vulgarem amorem ac venerationem excitare debet, quod cum à Deo esset alienatus, atq; ob violatum eius præceptum, in sempiternam mortem deiectus, pater cœlestis, singulari Christi fauore ac meritis, in gratiam receperit. Christus siquidem humanæ cladis misertus, hominem suo sanguine expiatum patri reconciliauit, ac deuicta morte, excussaq; sæuissimi hostis tyrãnide, cui erat obstrictus, & velut obæratus, in libertatem postliminio asseruit, atq. in regni cœlestis hereditatem restituit, sic vt, teste Paulo, non amplius simus alienigenæ atq. hospites Dei, sed ciues & heredes, denique amici ac domestici eius, super Apostolorum ac Prophetarum fundamẽtum extructi summo angulari lapide Iesu Christo, per quem accessum aditumq; habemus in vno spiritu ad Patrem. Quocirca cum quisque nostrum salutaris doctrinæ adminiculo per fidem ac lauacrum regenerationis Christo sit insitus, atque, vt Paulus ait, per renouationem Spiritus sancti, quem effudit in nos opulẽte, gratiam & hereditatem consecutus: par est, ipsaq. salutis nostræ instauratio exposcit, vt omni spe ac fiducia in tam munificum patrem, eiusq. filium Iesum Christum, qui mortem & peccatum aboleuit, collocata, illi nos submittamus, illi nostram vitam, mores, studia approbemus, summaque animi puritate, moribus sanctis & inculpatis precatione assidua ac feruenti, illum nobis deuincire, illiusque fauorem ac gratiam demereri enitamur.

Hominis reconciliatio.

Ephes. 2.

Tit. 3.

2. Tim. 1.

Deo vita nostra approbanda.

Baptiſmus quid homini conferat, quid moneat.

CAP. V.

QVoniam autem Baptiſmus ſeu ſacra lotio primus eſt in Eccleſiam cœtumque ac conſeſſum fidelium ingreſſus, ipſaq; ianua & veſtibulum, hæc in ſpem ac fiduciam ſalutis nos deducit. Per fidem enim & pœnitentiam, hoc eſt, anteactæ vitæ deteſtationem mortificato corpore, menteque renouata, Chriſto inſerimur, qui animi noſtri labes ac vitia, adhibito externo hoc ſymbolo, abſtergit, eluit, abolet, infuſo mentibus noſtris Spiritu ſancto, per quem concepta certitudine ſalutis, confidenter clamamus, Abba Pater. Quæ geminata atq identidem duplicata inuocatio tam eſt efficax & præſentanea, vt omnia à munifico patre conſequatur, modo quis ſua vota ac preces, ſuas poſtulationes ac ſuſpiria per Chriſtum eo dirigat. Hoc enim duce ac mediatore, qui nobis gratiā ſuo ſanguine promeruit, nihil non eorum, quę nobis ſalutaria ſunt, obtinemus, nec vnquā orationes noſtræ irritæ ſunt, aut inualidæ. Neq. enim obſurdeſcunt aures tam munifici patris, ad illorum precationes, quibus redimēdis filium ſuum vnigenitum impendit.

Baptiſmus quid efficiat.

1. Iohan. 1. Iacobi 1.

Oratio per Chriſtum efficax.

Poſt Deum, in proximum proferenda caritas.

CAP. VI.

CVm autem in Deum, cui nihil non debemus, & in quem omnes humanæ vires, quæ in mente, corde, anima, ſpiritibus conſiſtunt, effundi debent, potiſſime proferenda caritas: tum vero in proximum, hoc eſt, eiuſdem cum vnoquoq. noſtrum naturæ & conditionis amor dirigendus non contractior aut remiſſior, quā quo quiſq. noſtrum ſeipſum complectitur, ſic vt omnes illi non grauate operam ſuam præſtent, & ſi quando res poſcat, ac ſe offerat

Deut. 6. Leuit. 7. Marc. 12. Luc. 10.

Caritas erga Deū.

Amor erga proximum. occasio (quam etiam captare par est) subueniant egestati atque adsistant consilio ac opibus. Hic enim est potissimus fidei fructus, ac syncera minimeque fucata Christianæ professionis testificatio.

Quanta esse debeat erga parentes liberorum pietas. CAP. VII.

CEterum cum omnia Deo, plurimum patriæ & amicis, tum vero non parum multa parentibus debemus. Quis autem cultus & veneratio iis præstari debeat, nihil necesse est operosius præscribere; cum cuique natura sit insitus amor & propensio erga suos, etiã ethnicis, teste Christo, sic vt is affectus (etiamsi præstetur officium) nõ laudem promereatur, sed crimen effugiat. Hoc tamen ab ineunte ętate sedulo cuiq; inculcandum, vt parentes, quorum opera ac ministerio vitæ primordia lucisque huius auspicia est consecutus, intime impenseque diligat, ac summo amore prosequatur, sic vt illis in omnib. quæ dictat ratio atque exigit æquitas, morem gerat atq obsequatur, quemadmodum Christus subditus legitur Mariæ matri & Iosepho Est enim Deo grata pietas, & obsequium cultusq. parentibus exhibitus: quod etiam studiose pręscriptum est cum in veteri, tum nouo testamento. Scitum est illud Pittaci philosophi, Qualia stipendia parentib. intuleris, eadem à filiis exspectato. Quo spectat illud Christi latius se proferens, Qua mensura metimini, eadem metientur vobis alii. Ex huius enim rei errore ac negligentia plerumque euenit, vt parentes experiantur suos liberos contumaces atque immorigeros, minusque obsequẽtes sic vt proles iam adultæ progenitorum monita respuant atque aspernentur, idque merito ac iusta nonnunquam talionis vindicta, quod se parum commodos præbuerunt suis maioribus, atque in illos fuerunt contumeliosi.

Matth. 5. *Proles parentibus afficiũtur.* *Prou. 28.* *Luc. 2.* *Exod. 20.* *Deut. 5.* *Matth. 15.* *Ephes. 5.* *Matth. 7.* *Marc. 4.*

Qualem

Qualem se quemq; praeceptori exhibere conueniat.

CAP. VIII.

PRęceptoribus qui te instituunt, ac mentẽ doctrinę studiis expoliunt, non minorem quam parentibus honorẽ exhibeto. Sic Iuuenalis maiores laudat, illorũq; Manes fausta boniq. omnis precatione prosequitur, quod singulari fauore & beneuolentia praeceptores aeque ac parentes essent complexi:

Praeceptori honor deferẽdus.

Satyr.7.

——— *Dent*, inquit,

Dij maiorum vmbris tenuem & sine pondere terram,
Spirantesq; crocos, & in vrna perpetuum ver,
Qui praeceptorem sancti voluere parentis
Esse loco.

Sic Fabius cõmonefacit discipulos, vt praeceptores non minus quam ipsa studia ament, & parentes esse non quidem corporum, sed mentium credãt. Paria enim sunt, atq eiusdem propemodum naturae, nasci & institui. Alterum siquidem corpus procreat, alterum mentẽ informat. Quod si progenitores humanitatis studiis imbuti, instituendis formandisq. suis liberis operam impendunt, vel si iis adminiculis destituti, adhibito praeceptore erudito ad consequendam sapientiam atq, eruditionem sunt adiumento, nihil illis conferri potest ad decus & ornamentum virtutis vberius. Hac enim instituendę vitae ratione, non solum exornatur mens praestantissimis virtutibus, integritate vitae, morum probitate, cõtinentia, mãsuetudine, placabilitate, modestia, humanitate, iustitia, temperantia, comitate; sed etiam vltro accedunt ac deferuntur propemodum inuitis ac repugnantibus opes, dignitates, honores, ad quae illis eruditio aditum patefacit.

Lib.2.c.10

Institutio mentem exornat.

Quibus potissime in humana societate honor exhibendus & reuerentia. CAP. IX.

CVm cuique pro sua dignitate atq. ordine honor deferri debeat, vt etiam Paulus praecipit, tum

Rom. 13. præcipue senectuti prouectæque ac canescenti ætati quo omnes properant, hoc officium præstari par est. Sic ex Dei instituto Moyses: Coram cano capite assurge, & honora personam senis. Obseruari hoc etiam Lycurgus Lacedæmoniorũ legislator statuit, qui maximum honorem nõ diuitum & potentum, sed pro gradu ætatis senum esse voluit. Nec sane vsquam terrarum senectus honoratior. In hunc ordinem referendus Magistratus ac Consularis Prætoriaq. dignitas, cuius prudentia atq. auctoritate Reipubl. incolumitas subsistit, omniaque perficiuntur tranquilla ac pacata. His accedunt quotquot sunt spectatæ probitatis, ac maturæ ætatis viri, vel proceres ex illustri familia oriundi, aut etiam literarum studiis exculti, ac doctrinæ ornamentis perpoliti.

Leuit. 19.
Senes honorandi.
Quibus honor deferendus.
Rom. 13.
Magistratus honorandus.

Illis vero qui Ecclesiæ ministerio ac sacris functionibus insistunt, formandisq. mẽtibus, ac corrigendis deprauatis hominum moribus singularem operam impendunt, primas potioresque partes in hoc negotio atq; officii huius obseruatione defero. Sic Paulus presbyteros, hoc est, qui grauitate morum, senili prudentia, vitæ integritate prelucent gregi, ac salubri doctrina, puroq; ac syncero Euangelici sermonis pabulo famelicam turbam pascunt, duplici honore dignos pronuntiat, omniaq. vberius ac cumulatius in illos conferenda, non solum pro ætatis ratione reuerentiam, sed ea subsidia etiam, quibus frugaliter ali possint, ac rem domesticam necessaria supellectile habere instructam.

Ministri Ecclesiæ honorãdi.
1. Tim. 5.
Rom. 12. 13.
Philip. 2.

Quid præstet homini institutio, & qualis ea esse debeat.

CAP. X.

Institutio quid homini præstet.

MAgni refert, qua quis ratione instituatur, quocirca cum primum ætas disciplinarũ est capax, atque ad studia literarum apposita, mature liberali-

bus

bus atq. ingenuis artibus imbuatur. His enim potissimum natura hominis ad probitatem fingitur, atq; humanitatis cultu perpolitur. Auspicatissimum autem institutionis initium ab informandis moribus sumitur. Quamobrem adolescēs studiis destinatus, primum mores componat, deinde eloquentiam ac dicendi peritiam addiscat, quæ male (vt Plinius ait) absq. moribus concipitur. Potior est enim ratio honeste viuendi, quā polite ac diserte loquendi: ipsaq; vitæ integritas, quam eloquendi peritia optabilior: quanquā hæc coniuncta atq. indiscreta esse conueniat, deniq. alterum alteri adminiculari. Pari modo de verborum rerumq delectu ac iudicio ratiocinādum, tametsi enim rerum, quam verborū cognitio optatior, res tamen dilucidis aptisq. verbis explicandæ. Quin ipsa vitæ præcepta, quæ animo cultum adferunt, mentemq. informant pietati, licet per se honesta sint ac salutaria, plus tamen (vt Lactantio & Fabio visum est) ponderis ac momenti obtinent ad persuasionem, quoties pulcritudinem rerum, claritas orationis illuminat. Efficacius enim in animos hominum influunt, quæ vi sua instructa sunt, & dicendi artificio illustrata. Et quanquam non minus anxie verbis inhærēdum (vt scioli quidam factitant rerum cognitione destituti) præstat tamē eloquentiam dicendiq. ornatum prudentiæ coniungere: ne verba obsoleta, barbara, inepta, exotica in loquendi vsum irrepant, quibus obscuratur potius, quam nitescit quamlibet sententiosa oratio. Quod si verbis comtis ac nitidis sapientia desit, nec vlla subest sententiarum grauitas, laudari potius meretur indiserta prudentia, quam futilis ac stulta loquacitas. Est autem, Cicerone teste, eloquētiæ, vt ceterarum rerum fundamentum, sapientia. Scite illud Horatius, quod in omni professione cuique imitandum,

Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ,

In Epist.

Paranda rerum & verborum notitia.

Lib. 1 c.1.

Lib.1. c.3.

Vitanda barbaries.

Lib.2. de Orat.

In Arte Poetica.

Aut simul & iucunda & idonea dicere vitæ.
Omne tulit punctum, qui miscuit vtile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

Sacra vero Scriptura sancti Spiritus afflatu prodita nullis humanis præsidiis indiget. Ea siquidem non eloquentia, nō verborum ornatu mentes afficit, sed arcana quadam ac diuina vi animos hominū allicit ac transformat Quod ipsum cum testatum esse vellet Corinthiis Pau. Apostolus: Cum, inquit, primum vos adirem, atq oracula Dei vobis patefacerem, nullo orationis apparatu aut sapientiæ eminentia vsus sum, nec sermo ac prædicatio mea fuit in persuasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed diuina potentiq; demonstratione, vt fides vestra non consistat in sapientia hominum, sed Dei potentia. Quibus verbis non reiicit verborū ac sententiarū grauitatem, qua affatim instructus erat, nec sibi adimit persuadendi vim & efficaciā qua adhibitis firmis rationibus, atq: appositis verbis hominū animos ad veritatis cognitionem pertraxit, sed commonstrare voluit professores Euangelicos non eloquentiæ viribus fidere, aut verborum lenociniis conciliare sibi animos hominum, sed spiritu & virtute Dei Itaque loquitur Paulus sapiētiam inter perfectos, sapientiā quidem non seculi huius, neque principum seculi huius, hoc est, Oratorum qui abolentur, & quorum euanescūt orationum fumi, sed loquitur sapientiā Dei in mysterio reconditam, quæ efficacius afficit mentes hominum, atq; acriores infigit aculeos, quam vlla humana doctrina accuratissimis verbis culta atq; expolita Viuus est enim sermo Dei & efficax, vt is ait, & penetrantior quouis gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animę & spiritus, compagumque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionis cordis. Sic Deus apud Hieremiam, Nunquid non sunt verba mea quasi ignis, & quasi malleus,

1. Cor. 2.

Pauli mēs explicatur.

Sacra Scriptura non ieiuna.

Heb. 4.

Sermo Dei ignitus.

Cap. 23.

malleus conterens petras. Agnouit id ipſum Dauid, qui vim & flãmas verbi Dei in animo eſt expertus: Ignitum eloquium tuum vehemẽter & Solomon: Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Quocirca non cenſeri debet ignorantibus otioſa & inſipida doctrina Chriſtiana, quę tam cœleſti ac ſalutari virtute mentes hominũ imbuit. Nõ autem fuiſſe diſciplinarum rudes ſacros vates, ſed rerum ac verborum cognitione exacte inſtructos, vel illud argumento eſt, quod paſſim in Bibliis exſtent, tot inſignes parabolæ, tropi, metaphoræ, collationes, locutiones figuratæ, ſimilitudines ex animantibus atque herbis, totaq. natura rerum, quæ latiſſime patet, deſumtæ, quibus prophetarum conciones niteſcunt atq illuſtrãtur ſic, vt nihil tale obuium ſit in humanis diſciplinis. nec vſquam ſe offerat tanta verborum ac ſententiarum maieſtas, quæ mentes humanas poſſit afficere. atq ad amplectendum tam ſalutaria dogmata incitare.

Pſal. 118.

Prou. 30.

Prophetæ rerum cognitione imbuti.

Prophetæ eloquentes.

Unde morum integritas, atq. optima vitæ præcepta petenda.

CAP. IX.

MOrum integritatem ac ſalutarem inſtituendæ vitæ rationẽ ex decretis Chriſti, cui ſumus initiati, ac nomen dedimus, fidiſſime percipies, cuius doctrina eo efficacius mentem hominis afficit atq; trãsformat, quod diuini ſpiritus afflatu prodita nihil mundanæ fæcis admixtum habeat, nihil anilis ſuperſtitionis, quæ eſt vmbra quædam & fucatæ religionis ſpecies, redoleat, & quod omnium maxime eſt ſalutare, ab idololatria, h. e, adulterino & pernitioſo cultu, qui alteri quam Deo attribuitur, remotiſſima. Quocirca cuicumq; vitæ generi, ac viuendi inſtituto te addicas, quodcumq; ſtudiorum genus arripias, in quo meditaris conſeneſcere; in Dei verbo eiuſque placitis te exerceas, atque ab ineunte ætate ſalutarem eius doctrinam amplectere. Animus

A Chriſto inſtitutionis initia ſumenda.

Ætas tenera optimis aſſueſcat.

enim humanus ab ipsa infantia verbo Dei imbutus, eiusque præsidio velut sepimento vallatus, aduersus omnes cupiditates ac vitiorum monstra alacriter infractisq; viribus subsistit ac se tuetur. Hinc salubriter Hieremias, Bonum est homini, si assumserit iugum Domini ab adolescẽtia sua. Adolescens enim, Salomone teste, quam viam est ingressus, eam in ætate senili nõ deseret. Cui illud Cypriani affine: Nec repente nec perniciter excutitur, quod diu vsurpatum senio vetustatis inoleuit. Quibus enim à prima infantia quisq; insueuit, ea ingrauescentibus annis non facile excutere poterit. Hinc ex inueterata consuetudine tot passim senes temulenti, salaces, libidinosi, ita vt iuxta Iobi sententiam, Ossa illorum impleantur vitiis adolescentiæ suæ, hoc est, præter decorum atq; ætatis rationem lasciuiant ac libidinẽtur, sic vt ab inolitis vitiis nequeant desuescere aut extricari. Sunt quidem nonnulli, qui vbi adolescentia deferbuit, atque ardor iuuenilis restinctus est, à vitiis quibus ea ætas obnoxia esse solet, resiliant, atq. ad frugem moresq. inculpatos se conferant. Sic Cicero in oratione pro Cælio, Multi & nostra & patrum memoria summi ac clarissimi viri fuerunt, ac quorum quum adolescẽtiæ deferbuissent cupiditates, eximiæ virtutes, confirmata iam ætate, exstiterunt. Verum vt id nonnullis euenisse cõstat, qui vel anteactæ vitæ tædio, vel afflatu diuino, aut denique exhortatione ac monitis amicorum ad saniorem mentem reuocati sunt: multi tamen opinione celerius sublati, emendatioris vitæ proposito sunt frustrati, sic vt illis damnosa fuerit procrastinatio, ipsaque occasio resipiscentiæ elapsa sit, priusquam detestatis vitiis salutare vitæ institutum potuerunt amplecti. Quamobrem præstat, remota omni cunctatione, excolendæ vitæ laborem impendere, atq. à teneris, optimis assuescere potius, quam in lon-

Thren. 5.

Prou. 22.

Cypriani sententia.

Iob 20.

Iob sententia explicata.

Mature a vitiis resiliendum.

in longum differre melioris vitę occasionē. Inculcat idipsum pluribus locis Paulus Apostolus, atq in huius æui decursu prouide & circūspecte ambulādum consulit, nō vt insipientes, sed prudentes redimētes tempus, quoniā dies mali sunt. Quibus verbis commonefacit singulos, ne in hoc vitæ stadio sināt elabi opportunitatē consequēdæ salutis, sed singulis momentis oblatā arripiant eamq. redimant omnium rerū dispendio, ne oscitātes atq; incautos pręter exspectationē opprimi cōtingat. Christusquoq passim socordes ac somniculosos ad excubias ac vigilātiam excitat, illosq. multis exēplis hortatur, vt saluti suæ inuigilēt, velut strenui atq. exercitati milites, qui in statiuo præsidio collocati, semper in procinctu stāt, nec vnquā remittunt custodiā aut excubandi industriam, ne quis inopinato in castra irrumpat. Vtitur hac Metaphora Abacuc, Super custodiam vel speculam meam stabo, & figam gradū super munitionē, & cōtemplabor quid dicat mihi. Assumit sibi personā excubitoris, qui tacite obseruat hostiū insultum atq. insidias, tota mente & cogitatione in Deū defixus, cuius fiducia se hosti opponit illiq. aditū pręcludit. Adducit aūt Seruator appositissimas similitudines, quibus quemq. nostrum officii sui commonefacit à castrensi vigilia & excubiis, à fure atque oppressore nocturno, à parientis repentino subitoque dolore, à sponso qui progreditur ad exornandas nuptias, ab heri & patrisfam. latenti tacitoq. aduentu, ab ingruente calamitate & bello, ab imminente fame ac vastitate, à ficu protuberante ac proferente grossos suos, à mortis & iudicii die, tum plerisq; aliis, quibus nobis aures vellicat, atque ad obseruandam salutem nostram attentos reddit. Exhibitum est adolescentibus in ipso statim ętatis progressu salutare instituendæ vitæ exemplum à Christo, qui proficiebat ætate & sapientia coram Deo & homi-

Ephes. 5.
Coloss. 4.

Pauli locus explicatur.

Galat. 6.
Matt. 13.
Luca 12.

Christus ad excubias excitat.

Cap 2. Abacuc locus explicatur.

Simile a castrensi vigilia.
Luc. 12.
Matt. 24.
1. Thess. 5.
2 Petri 3.
Luca 12.
Matt. 25.
Marci 2.

Luc 2. Adolescentia Christi laudata.

nibus apud quos illum gratiosum ac fauorabilem reddidit modestia, ac morũ integritas, quem in primis imitari par est, illiusque exemplo ciuibus ac popularibus studiũ operamq; suam approbare. Quod autem natus annos duodecim apud viros cordatos indolis suæ speciem exhibuit Iesus, multaq; opportune atque apposite sit loquutus, interrogatus placide ac modeste responderit, citra iactantiæ aut fastus vllam speciem, quæ vitia præcocis ac confidentis ingenii puberibus inesse solent. Magnam huic rei rationem subesse interpretor, vt scilicet iuuenilis ætas, sumto à Iesu exemplo, primo quoq; tempore indolis suæ aliquod argumentum proferat, ac vel parentibus vel ciuibus nonnullam virtutis incoatæ spem præbeat.

Christus scopus & vitæ exemplar.

Quum autem opus sit ductore aliquo, qui velut indice viam commonstret, qua progredi possit, atq; optima vitæ exempla consectari, obiter commonstrabo quas artes amplecti conueniat, quibus autoribus te addicere, quo solidam eruditionẽ assequaris, atq. ad summa, vel illis proxima prouehi possis.

Qui autores ad expoliendam linguam mentemq; exornãdam vsui, & quæ artes potissimum amplectenda.

CAP. XII.

Optimi quiq; imitandi.

Simile ab insitione arborum.

AVtorum eum delectũ habeto, vt probatissimos tibi legendos atque imitandos proponas. Insipientis est enim, in imitatione atq; æmulandi studio non optima quęque sectari. Edocuit nos id in natura rerum ipsa satio, in qua lectissimum triticũ mandari terræ ac sulcis committi solet: ipsaque solerter excogitata insitio vel inserẽdi industria, in qua surculos maxime generosos ac feraces in alienam arborem inserimus, quod etiã obseruari solet in exprimenda pictura, Musica, poesi, arteque Oratoria, in quibus æmulator curiosus exactissima quæque

atque

atque ad vnguem facta imitari nititur. Hoc ipsum Paulus Apostolus obseruari vult in iis, quæ ad pietatem ac dona spiritus spectant, vt ad ea adspirent atque enitantur, quæ inter hæc sunt potiora ac præcipua. Quisquis enim tali ratione vel studium vel vitæ cursum instituit, nunquam illum insumtæ operę vel impensi laboris pœnituerit, quod iis fere vsuuenire solet, qui superstitiosum vitæ genus amplexi sunt, aut quibus sermo incomtus, nec doctis vsitata loquutio magno tædio dediscẽda. Quo mihi merito laudanda videtur studiorum alumna & nutrix Italia, doctaq; Græcia, quarum institutum Gallia ac Belgica imitari non desinit, quod ætati teneræ optima queq; proponat. Hac enim ratione efficitur vt adolescentes puritate verborum, ac sermonis elegantia imbuti, rerum cognitionem mature consequantur.

1. Cor. 12. Pauli exemplo ad summa enitendum

Italiæ & Græciæ laus.

De ethnicis scriptoribus censura.

CAP. XIII.

QVanquam non desint parũ æqui rerum æstimatores, qui auctores profanos (vt minus apposite nominant) exagitent atque explodant, nec vlla ab iis peti velint exempla vel expoliendæ linguæ, vel vitæ instituendæ, non tamen illos despiciendos iudico: sunt enim Poetæ, Oratores, Comici, Tragici, Historici, studiosæ iuuentuti ad rerum verborumq; notitiam, ad artes liberales, atque ingenuas, ad solidas disciplinas adiumento, atque ad eas expeditum facilemq; aditum patefaciunt.

Quã tanquam expoliunt, amplectenda.

Merito autem magnaq; ratione hæc studia, humanitatis ac politioris literaturæ elogio insignita sunt, quod teneram ac pubescentem ætatem comitate ac mansuetudine, moribusq; placidis imbuant. Ex iis etiam prouectiores maturæq; ætatis viri concipiunt honesta oblectamenta, vitæq. tædia, quæ fere negotiosos inuoluunt, discutiũt. Quæ res efficit,

Politiores literæ quid præstent.

In Epist. ad Nepot. vt præter alios scriptores orthodoxos, Diuus Basilius cognoměto Magnus, nepotes suos ad Oratorum ac Poetarum lectionem sedulo inuitarit.

Poetæ officium, & quid studiosæ iuuentuti atq; etiam adultis conferat. CAP. XIIII.

Poeta institutum *Li. 2. epist. ad Augustum.* QVam sit exactus linguæ & morũ institutor Poeta Oratori finitimus (quo nomine designatur artium liberalium vitæque instituendæ præceptor) Horatius eleganti carmine commonstrat;

Poeta exactus morum institutor.

Os tenerum pueri balbumq; poeta figurat,
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & inuidiæ corrector, & iræ,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Instruit exemplis, inopem solatur & ægrum.

Tum alia quædã præcepta salutaria inculcat, tenellę ætati non seuere, non minaciter, non imperiose, ne ab instituto resiliant, sed blande, placide, suauiter, eaq moderatione atq. artificio tractat, quo stabularii ac domitores generosos equos palpo & popismate assuefaciũt subsilire, atq. artifici pedum agilitate,

Virg. Georg. 3. *Insultare solo, ac gressum glomerare superbum.*

Nec solũ ista studiorũ oblectamẽta adolescentibus spiritus animiq. vigorẽ excitant, sed etiã prouectioribus vsui sunt, siquãdo ab asperitate forensi, ac grauioribus seriisq. rebus respirare liceat. Antiquissimũ autem fuisse poetarũ genus, ac priscis seculis laudatum, prętet Theophrastũ, Cicero & Fabius testãtur: Nã illos constat incultos ac vagos, agrestesq; homines ferarũ ritu palantes in ciuilem vitæ societatem contraxisse: quod venusto carmine expressit Horat.

Poesis artium antiquissima. *Lib. 10. c. 1.* *In art. Poeta elogium.*

Syluestres homines sacer interpresq; Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tygres, rabidosq; leones,
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere sono testudinis, & prece blanda.

Ducere

Ducere quo vellet. Fuit hæc ſapientia quondam,
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu prohibere vago dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Hic honor & nomen diuinis vatibus, atq;
Carminibus venit.

De Hiſtoriarum vſu & vtilitate.
CAP. XV.

QVum hiſtoria, hoc eſt, rerum geſtarũ fida narratio non minus habeat vtilitatis, quã oblectamẽti, ac præter amœnitatem lectionis, vberrimum prudentiæ fructum adferat: par eſt vt in hac ſe quiſque ſtudioſe exerceat. Quem autem vſum fructum que habeat hiſtoria, Titus Liuius ſic obiter indicat: Hoc illud eſt præcipue in cognitione rerum ſalutare ac frugiferũ. Omnis te exempli documenta, tanquã in illuſtri poſita monumẽto intueri, inde tibi tuæq. Reip. quid imitere capias, inde fœdũ inceptu, fœdũ exitu quod vites. Sic cũ quidam à Zenone ſciſcitaretur, qua quis ratione felix effici poſſit: ſi, inquit, in ſuperiorem ætatem intẽdat oculos, hoc eſt, ſi maiorum res geſtas, ſi veterũ monumenta intueatur. Eſt enim hiſtoria, Cicerone teſte, lux veritatis, temporum cuſtos, vita & ſtabilimentum memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, in qua omnia deſcribuntur ornate & copioſe, ſummaque vt par eſt, fide ac veraci rerum geſtarum narratione. Aperiunt autem ſacra Biblia ampliſſimum hiſtoriarum campum, ac fuſiſſimas rerum geſtarum narrationes exhibent, in quibus ſalutaria documenta atq; ad vitam inſtituendam idonea exempla deſumi poſſunt, quorũ pleraque ſtupenda Dei iudicia oculis mentique obiiciunt, & quemque noſtrum commonefaciunt, quam ſit deteſtabilis Deo idololatria ac diuini verbi contemtus, nullaque affici erga ipſum reuerentia, atq; aliunde conquirere ſalutis præſidia.

Vſus hiſtoriæ.

Ex Liuio hiſtoriæ commendatio.

De Oratore.

Ciceronis de hiſtoria iudicium

Biblia ſalutares hiſtorias exhibent.

De comœdia. CAP. XVI.

Comœdiæ vsus. Historiæ affinis est comœdia humanę vitæ speculum, in quo quisq mores affectusq suos atq expressam quotidianæ vitæ imaginē sub alterius persona perspicit ac cōtemplatur, suaque vitia aut virtutes obseruat, iucundo genere, vt Cicero ait, eleganti, vrbano, ingenioso, faceto, quo exercitii genere omnes fere nationes in suo quæque idiomate *Comicorũ licentia.* vtuntur, magna nonnunquam licentia ac dicendi libertate, sic vt iuxta Horatium, libertas in vitium excidat, quod in sectandis vitiis plerumq; sint acerbiores: neq; enim populares tantum atque infimæ sortis homines notant, sed in frequētissimo ciuita-*Comœdiæ moderatio adhibenda.* tis theatro optimates ac viros primarios exagitant, rhythmisque asperioribus perstringunt. Qui si citra vllam contumeliam atque infamiæ labem, minusq. seditiosis versibus tale quiddam moliantur, atq; in illos tantum, qui id sunt promeriti, linguas exacuāt; tolerari posse videbitur, quo morbidi illi contacto hulcere resipiscant, suique officii rationem habere meminerint. Belgæ hanc Comicam licentiam *Batamentem* vocant, vt Rhythmicos concentus & modulationes, quibus fabulam suam peragunt, *Rym oft Dichten.*

Quadam didicisse oportuit. Hæc autem oblectamenta atque ingeniorum amœnitates tempestiue primisque annis didicisse oportet, prouectioribus non addiscere, nam floridæ ætati congruunt ista studia, quibus tamen maturior ætas, vbi superioribus annis ea degustarit, aliquando se oblectare ac reficere poterit.

Nulla ætas ad discendum sera. Salutaria vero quæq. ad virtutem ac probitatem profutura sunt, non pudeat adulta, imo ne deuexa quidem atq. inclinata ętate discere: ad ea enim consequenda nullum tempus vel serum, vel intempestiuum est, vt nec resiliendi à vitiis.

De

De eloquendi dicendiq; peritia, quæ nulli non, cuiuſcunq; ſit idiomatis, vſui eſt & neceſſaria.

CAP. XVII.

RHetorica ſiue ars Oratoria, cuius munus eſt apte, diſtincte, ornateque dicere, ac lectiſſimis verbis, grauibuſq ſentẽtiis auditorum animos allicere atq. inflammare, illis pręcipue vtilis & neceſſaria eſt, qui concionandi munus obeunt, qui remp. adminiſtrãt ac Magiſtratus funguntur officio, aut in cõſulari dignitate, vel Prætorio ordine conſtituti ſunt, qui in militari diſcordia ac caſtrenſi fremitu, tumultuque populari ac ſeditione ciuili verſantur, quorũ intereſt atq. autoritas expoſcit, inconditæ multitudinis animos furore accenſos, regere cõſiliis, ac maieſtate verborum mitigare. Neq; enim ſemper minis, terrore, vi, ſæuitia, ferro, ſuppliciis coercẽdi ſubditi (niſi res cruenta remedia expoſcat ſedandæ ſeditionis) ſed placidis verbis, oratione medicata, vultuque ad grauitatem ac conſtantiam compoſito, ab improbis conatibus ad officiũ reuocandi. Eadem prudentia ac dexteritate vti decet patremfamilias erga domeſticos, & præceptores erga tumultuoſi ingenii diſcipulos.

Eloquentia quibus vſui.

Eloquẽtia ſeditiones ſopiuntur.

Ad quas diſciplinas nobis aditum patefaciant humanitatis ſtudia.

CAP. XVIII.

COnferunt autem humanitatis ſtudia ſeu liberales diſciplinæ non ſolum ad expoliendam linguam verborum lenociniis atque orationis illecebris, ſed ad artes vitæ vtiles & neceſſarias, Phyſicam, Medicinam, Iuriſprudentiam, & in qua præcipue conquieſcit, & ſolatia concipit humanus animus, Philoſophiam, non equidem humanam, ſed cœleſtem, qua Chriſto duce Dei cognitionem, amorem, fiduciam concipimus. Omnes enim artes, in quibus ſe exercet humana induſtria, huc referri debent, atque in hunc ſcopum dirigi. Non ſunt hanc con-

Literæ politiores, ſtudia exornant.

Chriſti philoſophia.

sequuti mundanæ sapientiæ professores, qui à veritate deuii, falsa pro veris, inania pro solidis, fucata pro synceris, dubia pro certis, pro salutaribus noxia hominum mentibus ingerunt: quod afflatu diuino sint destituti.

Tres disciplinæ potissime vtiles. Cum autem inter ceteras, tres potissime sint disciplinæ, quæ non solum professoribus decus & emolumentum adferunt (tametsi id non magnopere spectari debet) sed etiam popularibus vsui sunt, atque ad vitam commode transigendam adiumento: quam amplecti velis, & cui natura sis appositus, mature deliberandum. *Theologiæ vsus.* Theologia, hoc est, diuinarum rerum scientia afflatu Spiritus sancti prodita, mentem informat pietati, & qua ratione Deus coli debeat, ac quisque salutem consequi, demonstrat, quæ (modo pure tradatur) tanto post se interuallo reliquas artes relinquit, quanto sunt diuina humanis, solica caducis potiora. *Quæ pars Theologiæ omnibus vtilis.* Huius scientiæ ea pars omnibus ad salutem consequendam est necessaria, quæ mentem fide imbuit operibus caritatis exornata, vt alias fusius sumus testati. Per hanc enim, Christo duce, accessum aditumq; habemus in vno Spiritu ad Patrem. *Medicinæ vsus.* Medicina præscripta frugalitate ac victus temperantia, rerumq; salubrium vsu valetudini prospicit ac morbis medetur. *De tuend. valet.* Hæc, Plutarcho teste, sic est de numero artium liberalium, vt politiæ splendore, iucunditate nulla sit inferior. Mercedem autem vberrimam confert sui studiosis, nempe præter rei familiaris amplificationem, corporis salubritatem, omnium rerum possessione præstantiorem.

Amœna herbarum contemplatio. Quid autem cum oblectamenti, tum vtilitatis adferat herbarum contemplatio, earumque virium cognitio, quid ex dissectione corporis humani, mẽbrorum omniumq; partium obseruatio, non facile cuiquam persuaderi potest, nisi vsu & exercitatione

id

id ſit expertus. Iuris ciuilis prudentia ſummo ſemper in honore exſtitit, cuius munus eſt regere conſiliis vrbes, fundare legibus, emendare iudiciis,

Iuriſprudentiæ vtilitas.

> *Conſulere in medium, ac rebus ſuccurrere feſſis,*
> *Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.*

Quem ordinem ſi quis contemnendum putat, is, vt ait Cicero, reuellit non ſolum vincula iudiciorum, ſed etiam vtilitatis vitæq. communis. Huius præſidio fulciri Rempubl. conſpicimus, omniaq. inter ciues & populares tranquilla præſtari & pacata, idque ſacratiſſimarum legum auctoritate, qua princeps ac magiſtratus iuſtitiam exercet, acceptaq. à Deo poteſtate (vt Paulus teſtatur) maleficos ac facinoroſos ſupplicio afficit, bonos tuetur. Quocirca vult Deus ſingularem honorem & obedientiam præſtari Regibus, & qui Remp. adminiſtrant, modo æqua præcipiant, nec à verbo Dei aliena.

Pro Cælio.

Iuriſprudentia Ciceroni laudata.

Ius ciuile Chriſto & Paulo probatum.

Rom. 13.

Certo fixoq. diſciplinæ generi inhærendum.

CAP. XIX.

CVm nonnullis ita allubeſcant amœniora ſtudia, vt in iis conſeneſcant atque immoriantur, nec ad ſolidas diſciplinas ſe conferant, conſultum arbitror, vt qui frugem eruditionis percipere exoptat, nec oleum operamque perdidiſſe, id diſciplinæ genus adſciſcat, ad quod natura maxime ſit idoneus, ne inuita Minerua, hoc eſt, repugnante natura, ac ſiniſtro Genio aliquid aggreſſus videatur: deinde eius artis ſtudio cui ſe addixit, ſedulo incumbat, totoque impetu, ac ſumma contentione ad metam properet, quo decurſo ſtudiorũ ſpatio plenam perfectamque eruditionem (modo id obtineri queat)

Certo diſciplinæ generi inhærendum.

Inuita Minerua nihil.

Indefesse studiis insistendum.

assequatur. Cetera vero studiorum oblectamenta per interualla ac succisiuis horis, velut à labore respirans degustet, ea tamē lege, vt ad solitum munus pensumque diurnum se conferat, atque animus ad intermissa studia reuocetur.

Quæ studia & occupationes operosa ac minus frugifera, quæ noxia & perniciosa.

CAP. XX.

Infrugifera studia reiicienda.

CAuendum autem, quod in nonnullis disciplinis quidam factitant, ne magnum studiū multamque operam in res obscuras ac difficiles, easque non necessarias conferas, sed in rebus honestis ac cognitione dignis multum operæ curæq; te ponere iure laudauerim. Occupantur enim nōnulli quibusdam studiis, omnemq. suam industriam in iis collocant, quæ multum habent tædii, multumq; anxietatis ac molestiæ, minimum vero laboris impensi fructum. Vt sunt curiosæ nimis obseruationes & astrorum iudicia, ex Chaldaica vanitate petita, quibus freti professores temerarii indubitanter pronuntiant, quid cuique euenturum sit, quo fato natus, quis illi futurus rerum euentus, quem quisq. habiturus successum, nunquam adhibita in cōsilium Dei prouidentia, cuius arbitrio mundū hunc vniuersum constat administrari: quorum temeritatem ac fortuitas prędictiones exagitat Esaias, atq. illos irridet, qui ab iis responsa petunt, atq ab huiusmodi impostoribus oracula sciscitantur. Sic enim illis insultat. Stent & saluent te aruspices cœli, qui contemplabantur sidera & supputabant menses, vt ex iis annuntiarent ventura tibi. Similiter Hieremias. Iuxta vias gentiū nolite discere, & à signis cœli nolite metuere, quæ timent gentes: quoniam leges populorū vanæ sunt, hoc est, apodixes seu demonstrationes eorum falla-

Astrologia quatenus exercenda.

Cap. 47. 44.

Cap. 10. Astrologiæ vanitas improbata prophetis.

tes sunt & futiles. Quib. verbis sacri vates non prorsus damnant aut explodunt astrologiam, quę suum habet vsum & vtilitatem, sed huiusmodi professoribus insultant, qui diuinationum fucis atq. imposturis imperitæ plebi imponũt, ac credulę turbæ fumos offundunt, inani rerum exspectatione. His affines sunt vanitates Chiromanticæ, quę inspectis manuũ lineamentis mira nugantur: fumi atque imposturæ Alcumisticę quibus nugatores persuadent, se vertere rerum species atq; argentum, & ænea quæque in aurum demutare: quibus accedũt artes deteriores Necromantia, qua mortuorum corpora è sepulcris exciri solent, atque ab iis responsa peti, vt Phytonissam factitasse legimus, quæ vt Sauli gratificaretur, Samuelem ementita fictaque specie spectandum exhibuit.

Astrologia non prorsus exploden-da.

Artes quæ damnosa.

1. Reg. 28.

Huic affines sunt Hydromantia & Pyromantia, quæ per aquam & ignem perficitur: multæque aliæ præstigiæ Dæmonum, atq; incantationes magicæ, Ariolatio, Aruspicina, Augurium, Auspiciũ, hoc est, Diuinationes, & quæ ex inspectione extorum auiumq; cantu ac garritu sumuntur præsagia.

Inter hæc maleficia ac veneficas artes refero, quibus etiam in Belgica nonnullæ Stryges ac Sagæ vicinorum armentis atq; ouillo pecori detrimenta damnaq. inferunt, atque illis Dæmonum ministerio lac ac butyrum depeculantur, messesq. & vineta depopulantur, ac conterunt. Quin & maribus virile robur eripiunt, ac velut emasculatos ad cõgressum Genialem reddunt impotẽtes atq. inualidos: quod mihi aliquando questi sunt viri robusti ac lacertosi, qui se deplorabant in eunuchos ac spadones degenerasse magno suo pudore, vxorumq; damno, quibus ego medelam atq; amuleta adferre studui, admotis herbis, quæ ad tales præstigias, Dei munere efficaces sunt & præsentaneæ.

Incantatio damnosa.

Huiusmodi autem fascinationibus fatigare ingenium, non solum superuacaneum & inutile, sed etiam exitiale & damnosum; nam legibus diuinis & humanis morte plectuntur, atq; ad palum alligati ignitis facibus exuruntur, qui maleficas vllas artes Cacodæmonum opera exercent. Qua autem ratione incantamenta abigenda, expugnandaque sint, in calce libri indicabimus, vbi de Maiestate nominis Iesu tractabitur, ne hic ordo atque orationis series interrumpatur.

Deut. 18.

Non minus animo mentiq; prospiciendum, quam corpori.

CAP. XXI.

Cultus animo & corpori impendendus.

CVm autem homo ex corpore & anima constet & conflatus sit, omni prouidentia vtriusq partis incolumitati inuigilãdum. Anima potissima hominis pars est, Corpus animæ domicilium. Illius imperio, huius seruitio ac ministerio magis vtimur. Vtriusq; igitur non segniter habenda ratio. Si enim damus operam, ne ædes nostræ paludes sint & vliginosæ, ne tectum & culmina pluuiæ, ventisque exposita rimis fatiscant; ne deniq; vestes ac tegumenta situ obducta minusque ventilata tineis blattisque scateant: quanto magis corpori prospicere par est? cuius vitia animum quoque per consensum ac lege consortii afficiunt, atque vltro citroque commeant. Nam

Simile à rebus domesticis.

Horat.

———Corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoq; prægrauat vna,
Atq; affigit humo diuinæ particulam auræ.

Cui illud Sapientis affine. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, ac sensum deprimit multa cogitantem.

Corpori itaque aliquid tribuendum, cuius fultu-

zis.

ris (vt Plinius ait) animus ipse sustentatur. Obseruauit id Paulus, qui Timotheo interdicta aqua, moderatum vini vsum præscripsit, quo fulciret stomachū, atq; in Euangelii propagatione esset alacrior. Corpus enim inculpate constitutum, animo commodius subseruit, nec menti in altissimarum rerum contemplatione officit aut est oneri.

1. Timo. 5.

In primis autem menti prospicere, illiq; cultum adferre conuenit, quod nulla re efficitur melius quam firma ac stabili in Deum fiducia, quæ in certissimam immortalitatis spem hominem erigit, atque animo metum mortisq; formidinem eximit. Vt autem cibus corpori alimentum: ita Dei verbum pabulum ac fomentum animo, quo vno conciitur in mente pax & tranquillitas, qua nihil homini in huius vitæ cursu optabilius aut expetendum magis. Quanto autem diuexentur angore ac mentis inquietudine impii, quam sæuam experiantur animi carnificinam, facinorosi etiam externus habitus corporis indicat. Est enim nequitia vltrix sui sic, vt quam semel occupauit mentem, nunquam securam esse patiatur, sed cōtinenter perturbationibus exagitet. Quod etiam Esaias eleganti similitudine ab ęstu, marinisque fluctibus desumta expressit: Impii cor tanquam mare exæstuat, & redundant fluctus eius in lutum & cōculcationem, hoc est, mens illorum, qui sceleribus cōtaminati sunt & nequitiis polluti, tumultuosa est, turbulēta, inquieta. Cur vero vita suauis esse possit & iucunda, aut animus trāquillus & placidus, qui corpus circūfert fœdissimis morbis inquinatum, & mentem obscœnis vndique vitiis obsitam & deformatam? Quamobrem cum magna malorum pars à vitiosis animi affectibus emergat, omnibus modis iis absistendum, ne quid incommodi corpus ab iis concipiat. Pari cura & studio istud à morbis vindicādum, ne à corpore in ani-

Animæ pabulum.

Impii inquieti.

Cap. 57.

Affectus vitiosi menti officiunt.

Humores praui mẽtem obnubilant.

mum aliquid labis aut contagionis transferri contingat Cum enim humores praui ac vitiosi,cerebro tetros fumos inferant,ad multa mala mentem impellunt atque incitant.

Qua ratione corpori subueniendum. vt inculpata valetudine subsistat.

CAP. XXII.

Vtilis frugalitas.

SAnitatem tuetur,ac morbos propulsat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earum rerũ moderatione,quæ ad stabiliendam valetudinem,viresque firmandas sunt necessariæ.

Appellantur autem istę Galeno, caussæ cõseruatrices, quod habitum corporis conseruare sint idoneæ,modo iis commode atque opportune vtamur: Recentiores, res non naturales vocant, non quod præter naturam exsistãt, sed quoniam extra corpus constitutæ, nec nobis,vt humores, insitæ: vsu effectuq. naturam,eiusq facultates incommodo aliquo afficiant, si sinistre parumq. apte adhibeantur. Huiusmodi sunt circumfusus nobis aer,cibus & potus, somnus & vigilia,repletio,inanitio,affectus motusque animi,quorum quodque corpus humanum ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potissima sanitatis pars in salubri diæta consistat,studiose obseruandum, quid in ea corpori vel prosit vel officiat.

Artis Medi.85. Res quæ valetudini conferunt.

Et quum non minus fœda sit,quam noxia ac perniciosa valetudini ingluuies tantum cibi &potionis sumendum,quantum naturæ necessitas exigit,vtq; vires corporis alantur,non opprimantur.

Moderatio victus studiosis vtilis.

Est enim victus moderatio in omni studiorum, magnarumq rerum occupatione,in perferẽdis elucubrãdi laboribus, in obeundis muniis publicis vtilis cum primis & necessaria.Ea siquidẽ valetudinem firmam

firmam cõſtituit, ea ſpiritus cum animales, tum vitales, qui cerebro & cordi adſcripti ſunt alacres reddit, atque erectos ita, vt quæ quiſque mente conceperit, expedite, nullaque moleſtia perficiat atque exſequatur. Luxu autem atque intemperantia vitæ acciri morbos, impediri ſtudia, honeſtas omnes cogitationes flacceſcere, non progredi lucubrationes, labaſcere mẽtis alacritatem, vigorem animi exſtingui, homineſque ignauos effici, inertes, ſocordes, ſomniculoſos, nec ad res vllas præclaras eniti, quotidiana exempla demonſtrant. Quocirca qui ſtudio literarum ſe addixit, atque eruditionem affectat, ita moderetur rebus ſuis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, ſed appetitus rationi pareat, omniaque ad vſum vitæ ac naturæ neceſſitatem refetat. Exigit idipſum a ſuis profeſſoribus Chriſtus, eoſque huiuſmodi verbis ad temperantiam reuocat, Videte ne quando grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, atque huius vitæ curis, ſubituſque vobis ingruat ille dies, tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes, qui ſedent ſuper faciem totius terrę. Qua concione infigit hominũ animis ſobrietatem, atque excutit rerum terrenarum amorem, in eoq; negotio illos perſiſtere vult ad extremum vſque vitæ diem, ne quid deterius illis obueniat. Scitum eſt illud Cornelii Celſi, Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis nimia ſatietas, ſæpe inutilis nimia abſtinentia neque ex ſatietate fames, nec ex fame ſatietas: & immodica ingurgitatio idonea. Quamobrem inconſulte faciunt qui poſt pridianas epulas ac ſympoſia, menſaſque Geniales poſtridie immodica inedia ſe macerant ita, vt defectu animique deliquio nonnunquam corripiantur, atque odoriferis reficiendi ſint. Alii a ieiunio atque antecedentis diei inedia affluentius, quam par eſt, cibo potuque ſe onerant adeo, vt niſi relaxentur, diſrumpi videantur.

Chriſtus frugalitatem imperat.

Luca 21.

Lib. 1.

Vitanda ſatietas.

Liberalius aliquã do accumbendum.

Liberalius autẽ nonnunquã cœnare, ac cum æqualibus tempestiuis conuiuiis se reficere nihil habet vitii, nullaq; ratione improbari meretur, modo omnia moderate perficiãtur, atq; intra mediocritatem, intra temperantiæ limites consistãt. Huiusmodi enim laxamẽtis discutitur mœror & mœstitia, quæ ex nimia intentione mẽti nebulam ac caliginem offundit, ipsosq; studiosos extenuatis exhaustisq; spiritib. melancholicos efficit tetricos, taciturnos, morosos, atq; ab omni sodalitate, ab omni consuetudine ciuili alienos: qui affectus a Philomusis, virisq; politicis ac literarum candidatis alienissimi esse debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudine ac gratiarum actione sumendos.

CAP. XXIII.

In cibo Dei agnoscatur munificẽtia.

QVoniam aũt ex Dei munificentia rebus creatis affatim ac cumulate fruimur, omniaq; a mũdi exordio in vsum ac cõmoditatem hominũ cõsecrata sunt: in ipso statim mensæ accubitu, antequã manũ patinæ aut alimẽtis admoueri contingat, in vniuersitatis Opificẽ erigenda mẽs est, atq; alacri viuidaq; precatione impetrandũ, vt ea quæ sumturi sumus nobis per fidẽ salutaria efficiat, atq; ad alẽdum fouẽdũq; corpus efficacia, neq; enim in eduliis atq; obsoniis nutriẽdi vis cõsistit ac vegetandi potentia, sed in verbo Dei, quod tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deũ omnia referẽda sunt. Sic præter Paulũ Prudentius cõmonstrat, a quo victus vitæq; subsidia peti aut sperari debeãt, nẽpe a Deo patre, a quo per Christũ omnia cõseqmur. Sic eñ preces eo dirigit,

A Deo cibus nutriendi vim obtinet.
1. Tim. 4.
Rom. 14.
1. Cor. 9.

Cathemer. lib. Prudẽtij hymnus in mensa accubitu.

Christe prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte salutiferam faciem,
Fronte serenus, & irradia,
Nominis vt sub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te sine dulce nihil Domine,

Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atq; cibos
Christe tuus fauor imbuerit.
Omnia sanctificante fide
Fercula nostra Deum sapiant,
Christus & influat in patinas
Seria, ludicra, verba, iocos,
Deniq; quod sumus atq; agimus
Trina superna regat Pietas.

Instauratis cibo viribus ad gratiarum actionẽ Christi exemplo nos incitat nam Seruator absoluta cœna non, nisi hymno dicto, a mensa se subduxit, quo agnoscamus ab opulenta largaq; Dei manu omnia proficisci, atque eius munere nobis esse salutaria. Sic autem gratiarum actionem prosequitur:

Matt. 26. Marc. 14.

Pastis visceribus, ciboq; sumto;
Quem lex corporis imbecilla poscit,
Laudem lingua Deo patri rependat.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & sacramus hymnos.

Prudẽtij gratiarũ actio.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatissimos auctores, atque etiam in Bibliis eiaculationes passim obuiæ: verum nulla ad impetrandum efficacior, quam quæ a Christo præscripta est. Huc enim referri debet, atq; ab hoc fonte promanat quicquid vel petitur, vel mente concipitur. Constat illa quidem verborum paucitate, ac sex septemve concisa membris, sed quæ tam sit fœcunda refertaq; mysteriis, vt omnia in se cõplectatur, quæ vel ad Dei gloriam, vel nostram necessitatem vsumque spectant, vel etiam proximi emolumentum.

Matt. 6. Luca 11.

Quomodo hospitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIIII.

QVod ad conuiuarũ hospitumq; rationẽ attinet, aut illorũ q̃ symposia ac comessationes alterius

Hospites fouendi.

sumtu captant & venantur, prudentem ac circumspectum quēq. esse decet. Primū hospitalitatē, quam præter ceteros Apostoli collaudāt, ac Paulus in Episcopo exigit, cuiq. curæ esse par est, ac modestis cuibus ędiū vestibula ac cœnaculorū aditus patefactos, Est enim, Cicerone teste, cū primis decorum, hominum illustriū domos patere illustribus hospitib. In quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio, atq. ostentatio, apparatus, personarumq; respectus, Christus cōuocari voluit inopes atq: egestate oppressos, nulla spe redituri muneris aut impēsi beneficii cōpēsatione, nisi a patre cœlesti, quia omnia cū fœnore refundit. Verū quū sint impudentes quidā atque attritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecundia vltro se cōuiuiis ingerunt, beneq; pasti nonnunquā insalutato hospite tacite se subducunt: cōuiuarum discrimē delectumq; habendum censeo sic, vt modesti admittantur ac frugales: gurgites vero, liguritores, helluones, pāphagi, mensarumq; asseclæ, qui præter heri voluntatē, impudenter irrumpunt, atq; vltro se ingerunt, occlusis foribus arcendi sunt, aut ciuilitate quadam ablegandi, vel si id obtineri nequeat, obiiciēdæ iis in cœnaculo adscriptæ insigniores aliquot sententiæ ac scite dicta, quæ illos officii sui cōmonefaciant, in quē vsum cum alia, tum istud in triclinio postibus affigi potest, illisq; spectandum exhiberi, quo pudore suffusi meminerint decori.

Rom 12. 1. Tim. 3. Tit 1. 2. Pet 4. Hebr 13.

Inopum habenda ratio.

Luc. 14.

Hospitum habendus delectus.

Carmen cōuiuiale elegans.

Vis conuiua mea occubare mensæ?
Hæc serua paradoxa. Neminem nec
Dentatis salibus, nec inuido ore
Suggilla, appositis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare, noli
Nec traducere, nec calumniari.
Æquales cyathos caue propines.
Frontis pone minas seuerioris:
Et profer Veneres, iocos, lepores:
Grates solue Leo, hospiti rependa

Quod

Quod non messuit in suo nouali.
Hæc fac, si cupias bis esse gratus.

Non autem negligendam hospitum consuetudinem, ac conseruanda humanitatis atq; amicitiæ iura, prouerbiũ indicat, Salẽ & mensam ne prætereas: Quum enim veteres vltro citroque inter se conuiuia agitarẽt, huiusmodi symbolis fouebant alebãtq; semel initam amicitiam, atque illam communi mensa constabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ insimulari solent, qui Salem & Mensam essent prætergressi, hoc est, Amicitiæ tesseram confregissent, ac violassent fœdus intimamq; vitæ necessitudinem, qua sale & pane inter se erant deuincti, atque eiusdem mensæ participes. Ad hoc symbolum spectat Dauidis illa querimonia, qua Christi personam referens, amicum ac familiarem proditionis ac perfidiæ insimulat, idq; honesti specie ac simulato fictoque pietatis prætextu. Sic autem cum illo expostulat: Etenim homo pacis meæ in quo speraui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes, hoc est, conuictor erat, mensæq; eiusdẽ consors, extulit super me supplantationem. Tolerari, inquit, posset, ac minus indigne ferri, si quis hostis denũtiato per feciales bello, aperto Marte me esset aggressus: at illum mihi fraudes, dolos, insidias struere, atq; aduersum me ceruices erigere, calceq; petere, qui cum mihi intercessit intima familiaritas, ac solitus sum arcana omnia communicare, intoleranda res est, & quæ perferri nequeat. Sic Christus huiusmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is sustulit aduersum me calcaneũ suum: hoc est, hostis domesticus, quo nullus perniciosior, clancularijs ac clandestinis me cõsiliis opprimere meditatur; metaphora sumta ab amicis in speciem primaque fronte blandis, sed insidiosis, menteque venenata, qui latenter hominem

Prouerbiũ conuiuiale.

Psal. 40.
Ioan. 13.

Dauidis locus explicatus.

Prouerbiũ in insidiosos. feriunt, ac postico calcem impingũt sic, vt quis malum intulerit, obseruari nequeat. Belgæ prouerbiali figura auersa cuspide ferire dictitant, hoc est, non a fronte, sed a tergo, atque auersa corporis parte, *van vachten, ende met de cromme pricke steken.* Huic affinis alia Dauidis expostulatio, qua queritur ab illo sibi inferri damna, cuius summa familiaritate vsus est, atque arctissimo amicitiæ fœdere coniunctus sit, vt omnium consiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus secretorum conscius. *Psal. 54.* Sic autem rei atrocitatem exagitat, Quoniam si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Et si, qui me oderant, erexissent se contra me, abscondissem me forsitan ab eis. Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus, Qui simul dulces mecum capiebas cibos, & in domo Dei versati sumus cum consensu, &c. *Dauidis locus explicatus.* Versus sunt pathetici, hoc est, pleni affectibus, quibus se grauiter magnaque indignatione ferre declarat, quod qui hactenus fidi amici speciem præbuit, infestissimum esse hostem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. Quo autem graphice depingat exprimatque hominem versipellem & subdolum, qui specie quadam assimulatæ amicitiæ ac virtutis, vultu, oculis, sermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ crimen adiicit, *Simile ab oleo & butyro.* Mitiora sunt butyro verba oris illius, quum in corde eius instruatur bellum: Molliores sunt sermones illius oleo, quum sint re ipsa gladii & iacula. Qua similitudine designat fucatos ac malitiosos amicos, qui aliud in pectore clausum habent, aliud in lingua promtum, quique altera manu panem ostentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis specimen exhibuit Iudas Iscariotes, & post hunc plerique alii, qui ab ipso edocti sunt, ac fraudulenta exempla sumseruut.

De

De rei familiaris ac domesticæ cura, eiusq; administratione.

CAP. XXV.

Rei domesticæ procuratio.

QVod ad œconomicā, h. e. rei familiaris administrationē attinet, quæ Cicerone teste, ministra est ac famula corporis, in ea stabilienda ornandaq; quemq. industriū esse decet ac prudentē sic, vt eius amplificatio ad vsum vitæ necessariū, ad commoditatem, ad ornatū referatur, non ad luxū, ad delicias, non ad sumtuosas mensas atq; immodicos ferculorum apparatus, quæ opes quamlibet immensas exhauriunt atq; attenuant. Quocirca in exornādo cōuiuio, mensaq; instruēda prę ceteris obseruāda frugalitas ac victus moderatio, omniaq; euitanda gulę ac libidinis incitamenta, deniq; bellaria delicatoria quæ fere secundis mensis inferri solēt cibo satiatis, quo denuo edēdi cupiditas incitetur. Hæc profusio vitęq; luxus pręter id, quod facultates imminuat, ac morbos pariat, etiā vbi vino incaluerūt, luxuriæ fomenta ministrat, ac lumbos incitat, partesq. abditas atq. obscœnas tentigine afficit, qua prurire incipiūt, atq., vt Apostoli verbo vtar, vri, hoc est, potentius ad Venerē incitari. Quamobrem Paulus nihil pro cupiditatū arbitrio fieri vult, sed omnia ad necessitatē vsumq; naturæ referri, non ad luxū ac voluptatem, corpori mentiq. ęque damnosam. Nemo autem ita obsurdescit ad naturæ sensum, vt corpus suum exosum habere sustineat: quin vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Christus Ecclesiā. Quo exemplo inuitat Apostolus maritos vt vxores suas ament, eamque curā adhibere studeant, quam quisq suo corpori adhibet, atq. illis præstet quod Christus Ecclesiæ sponsæ vnice adamatæ præstitit. Ceterū in rei familiaris administratione ac stabilienda firmandaq. re domestica, neq̄d illa detrimenti patiatur, ita omnia moderāda sunt, ne vel prodigi aut profusi hominis nomen incurras, aut plus satis parci, aridi, tenacis.

Ciborum apparatus vitandus.

Ephes. 5.

1. Cor. 7.
Rom. 13.

Ephes. 5.

Modus re bus adhibendus. Conseruatur quidem res familiaris parsimonia, eaque augescit & incrementa concipit: verum non in eam angustiam illa cōtrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuosque inedia conficias: quod sordidi quidam opulenti factitant: rursus ne, vt decoctores assolent, parta profundas, ac patrimonia dissipes, ascitisque aliquot huius notæ ac farinę sodalibus, qui ad hæc perficienda exhortantur, ac classicum canunr, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Necesse est sumtum faciat qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non potest constare quęstus, si illum sumtus superat. Quam sententiam Belgæ ita efferent: *Stelt v teringhe naer v neringhe.* Quo indicat ita moderandum sumtibus, ne immodica profusione rem domesticam imminui contingat, sed æqualis ac par sit census expensique ratio. Quocirca industrii patrisfamilias officium est, pro tempore velut ex promtuaria cella quædam depromere, & quum res poscit, recondere. Etenim, vt habet prouerbium, Sera in fundo parsimonia. Non est autem a nostro instituto, nec a Reipublicæ commodo, ac rerum domesticarum conseruatione aliena Lex, quam Amasis Ægyptiorum rex promulgauit, Soloni Atheniensium Legislatori etiam vsurpata, qua cautum est, teste Herodoto, vt populares atq; inquilini singulis annis apud prouinciarum præsides demōstrarent vnde viuerent, & qua re sibi victum compararent, qui id proferre non possent, nec testarentur se legitime viuere, morte plecterentur. Qua edicti seueritate coercere voluit otiosos, ne ad latrocinia ac prædationes illis pateret aditus: quo fere deueniūt, quibus alea, scortis, compotationibus paterna hęreditas decocta est, ac funditus exhaustū patrimoniū. Ex his emersisse opinor apud Corinthios, Legem sumtuariam contra prodigos, & qui suas facultates temere profundunt, aut sumtuosius magisq; effuse conui-

Prouerbiū frugalitatem commendans.

Damnosa est sera parsimonia.

Lib. 3. Euterpe.

Lex Amasis con tra otiosos.

conuiuantur, quam res familiaris ac prouentus annuus exigit. Quam cum Diphylus apud Athenæum referat, ac Latinis versibus expresserit Erasmus, de omni disciplinarum genere optime meritus, non grauabor adscribere, quo Magistratus rationē modumq; ineat, qua effici possit, vt ciuitates ac suburbana prædia minus infestentur a violentis grassatoribus qui interdiu ac noctu facultates quietasq hominum possessiones diripiunt, ac corpora immaniter excruciant, nisi cōfestim thesaurum proferant. His autē versibus exprimitur legis huius sententia.

Lib. 6.

Lex sumtuaria Corinthiorū.

Hoc lege cautum est hic apud Corinthios,
Si quempiam obsonare semper splendide
Videmus, hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum soluere expensas queat,
Perpetimur illum perfrui suis bonis.
Si forte sumtus superat ea quæ posidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in posterum:
Ni pareat, iam plectitur mulcta graui.
Sin sumtuose viuit is qui nil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam absq; malo vllo degere
Talem scias, sed est necesse aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio:
Aut in foro agere sycophantam, aut perfidum
Præbere testem. Nos genus hoc mortalium
Eiicimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non minus seuerus est officiorum exactor Paulus Apostolus, qui præcipit vt ignaui atq; otiosi excusso veterno, operā manuariis opificiis impendant, quib. se & domesticos alant: quod tam rigide obseruari voluit, vt iis alimenta denegaret, qui nō insisterent labori, atq; ad cōstabiliendā rem familiarem essent intenti, sed tanquā fuci qui apū laboribus & melli-

2. Thess. 3.
Paulus ignauos exstimulat ad industriam.

ficationi insidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere nisi rerum curiositate occupati. Ad hanc disciplinam ac cēsoriam seueritatem Paulus etiam fures reuocat, qui aliena compilant ac depeculantur; quos non solum commonefacit, vt ab aliorum opibus manus abstineant, sed quæ honesto labore parta & conquisita sunt, egenis subleuandis impendant: ita si quid labis aut maculæ contractum sit ex re aliqua infami & pudenda, bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui potest. quale exemplum editum est in Zachæo, qui fœnore parta distribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores & vitia virtutis compensatione obliterentur, mutatis scilicet in diuersum affectibus, exutaque inclita naturę prauitate ac vitiosa consuetudine.

Pauli ad fures admonitio. Ephes. 4

Luc 19.

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio,

STudiosis virisq; politicis inter cetera habenda somni & vigilię ratio. Hæc enim si moderata sint & tempestiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in stabilienda firmandaque valetudine. nam præter id, quod corpus alacre præstant & vegetum, tum mentem quoq; reddunt ad obeunda quæuis munia ac fūctiones erectiorem. Somnus autem immoderatus atque immodicus stupidos reddit homines, ignauos, socordes, obliuiosos, & qui non facile emergant, atque ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiusmodi conditionis homines ad exercitationes ac subeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somnus meridianus quādo noxius.

Quod ad meridianū diurnumque somnum spectat, non consulo vt iuuentus illi assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intēpestiuis vel vigiliis, vel symposiis trāsacta sit: tunc enim citra incommodum admitti

potest

otest meridiario: alias memoriam labefactat, mẽtemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præsertim vbi cibo oppleti decumbunt, quibus hoc quoque accedit incommodi, quod sopore excusso nauseabundi sint atque oscitent, passisque brachiis pandiculentur, hoc est, membra quaquauersum distendant, diffuso vndiq; per corpus vaporum concursu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *vvanlust* nostrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox designat vel a crapula, vel meridiano somno nauseantes ac flaccidos, quique subinde ad oscitandum impelluntur.

Pandiculari quid sit.

Helucus nauseosus affectus.

Senes vero & qui in ætate matura consistunt, tuto meridiari possunt, hoc est, prandio absoluto, modo nonnihil interualli intercedat, se somno dedere, præsertim æstiuis mensibus cœloque feruido, quæ aeris intemperies homines somnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda est, vel in sedili collocato corpore, vel in culcitram composito, capite sublimius pauloque erectius in puluinum inclinato. Tali enim somni laxamento spiritus cum naturales, tum vitales, a quibus spiritus animalis, qui cerebro insidet, fomenta concipit, instaurantur ac reuiuiscunt.

Meridiatio senibus cõmoda.

Vigilia autem intempestiua cũ omni ætati noxia, tum senectuti nocentissima, vt etiam inedia, quorũ vtrumq; cerebro siccitatem adfert, ac præter phrenesin & delirium, quod inducit, totum corpus aridum efficit, squalidum, strigosum. Quod si immodica vigilia, vel inedia, vel intempestiua lucubratione, aut etiã nimio labore, aut immoderata Venere vires attritæ sint ac spiritus exhausti, consumtoque succo vitali, macies cõtracta, humido alimento ac somnificis potionibus vires reficiendæ, quales sunt lactuca, spinachia, maluæ effectu par, atriplex, buglossus,

Vigilia exsiccat.

Somnifica quæ cerebrum humectant. & quæ vulgo borago dicitur, ſemen papaueris recentis nymphææ flores, vulgo nenuphar, vel lilium aquaticum & paluſtre, Batauı ſeu Hollandi *plompen* vocant, *oft Waterlelien*, quibus accedunt violarum floſculi, nuclei pini, amygdala dulcia, piſtacea ſeu fiſtici, ordei cremor, vuæ & paſſæ, & Corinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceıs immunes, dactyli ſeu palmulæ, mala Medica ſeu corticis citri zaccaro aut melle conditi, iis enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis ſedes velut roſcido humentique vapore perfunditur, ac ſuaui halitu irrigatur, ex quo emergıt ſomnus placidus ac quies minus turbulenta aut tumultuoſa. Quod ſi quis ſit natura ſomnolentior, nec illi incaleſcat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori inſiſtat, vitet cibos omnes frigidæ humentiſque facultatis, eoſque aſſumat, qui vi calorifica humores ſuperuacaneos in quib. cōſiſtit ſomni cauſſa, exſiccant: quales ſunt hyſſopus, roſmarinus, ſaluia, origanum, amaracus, vulgo maiorana cunila ſeu tymbra, braſſyca rubicunda, zinziber, piper, nux muſcata, caryophylli, & pleraque alia, quæ cerebrum vaporoſo ac fumido humore oppletum releuant, mētemque denſis vaporibus obnubilatam erigunt, atque ad concipiendas honeſtas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Somnolētia vt excutiatur.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, deniq; aluus vel aſtrictior, vel laxior.

CAP. XXVII.

EAdem quoq; aliis rebus quæ valetudini vel proſunt, vel officiunt, adhibenda moderatio: quales ſunt repletio & inanitio, qua ſcilicet corpus cibo potuq reficitur, vel humoribus oppletum euacuatur. Vt autem frugalis eſſe debet ac temperata ſtudioſis viriſque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne ſpiritus extenuentur: quibus & id accurate

Moderatio cibo adhibēda.

ite obseruandum, ne aluus sit adstrictior, aut plus
ǫto laxior. Vtrumque enim (si modum excesserit) *Ventrem qua laxant.*
aletudini æque noxium. Si enim plus nimio pro-
uat ac sit citatior, corpus aridum reddit ac strigo-
am, somnique paucitatem infert, atq inducta ce-
ebro siccitate, memoriam imminuit: sin vero ni-
nium arescat ac sit coactior, memoriam obnubilat,
tque oculis caliginem inducit, somniaque tumul-
uosa ac turbulenta efficit, crassis densisque humo-
ibus ad cerebrum delatis. Quæ autem ventrem al- *Herba qua aluũ lubricam præstant.*
iumque placide molliunt, sunt violæ, lactuca, spina
ia, atriplex, maluæ congeneres, quam veteribus in
um vsum commendatam Martialis indicat,

Exoneraturas aluum mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

His accedunt buglossus, & quæ vulgo Borago di-
itur, cheraphylum vel gingidium, vulgo *Keruel*, be-
a, blitũ, pruna Damascena, vuæ passæ & Corinthia-
æ minutis acinis, mora, ficus. Medicamentosa quæ
d præstant, sunt mercurialis, fumaria, polypodium,
enna, rhabarbaron, carthamus, epithymus, cassia,
nanna seu mel aerium concretum. nam scamonea,
ripolium seu turbith, mezereon, &c. vires deiiciũt.
quocirca non nisi validis ea exhibentur, cum malo
nodo malus quærendus sit cuneus. Si autem venter *Quæ vẽtrem adstringunt.*
nagis lubricus est, quam valetudini commodum,
isti potest crebro vsu menthæ rubicundæ, & quæ in
fficinis passim obuia est, ex ea confecta mellagine
vel syrupo. Ventrem quoque adstringunt ac corro-
orant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid
x iis conficitur, rosę rubentes, iis accedunt mespila
ntequam vliginem sint perpessa ac tenerescant,
orna lapidoso quidem intus nucleo, sed non insua-
i insipidoque sapore, eoque acido atque adstrin-
ente, Rhus Ponticum, nostrates Ribes vocãt, quod
ppetẽtiam mire excitat ac nauseam discutit, ipsiq.

stomacho retinendi sibi vires confert, præsertim æstiuis mensibus, vbi biliosus humor aluum proluit, ac fluxum prouocat, in quem vsum succus eius saccaro concretus, quem Rob Auicenna vocat, præsentaneus; nam aluum plus nimio profluentem cohibet, atque appetendi vires languidas erigit, cibique auiditatem excitat, vt etiam mala punica, vulgo granata, rubentibus intus atque angulosis acinis sapore modo dulci, modo acido.

Rob quid Auicēnæ.

Studiosis virisq; politicis sæpius meatus, per quos excrementa deferuntur, expurgandos.

CAP. XXVIII.

Meatus expurgātur excrementis destinati.

NOn frustra Deus humani corporis opifex tot meatus ac vias expurgandis humoribus proluendisq; excrementis condidit, ne scilicet ex horum redundantia obrui hominem, atq; emanantibus ab iis vaporibus suffocari cōtingat. Sic caput per nares, aures, palatum se emungit atque exonerat screatu ac sternutamento. Pectus & pulmo per vocalem arteriam tussi pituitam elicit: Stomachus seu ventriculus vomitu ac ructibus sentinam exhaurit: Intestina per aluum se expurgant, ac postico emissis flatibus a sordibus fæculentis cloacam proluunt: Renes & vesica per meatus ductusq; vrinarios lotium deriuant. Corporis autem superficies per cutem porosam, ac multis minutisque foraminibus peruiam fuligines ac sudoriferos halitus discutit. Quocirca cum corpus inculpate consistere nequeat, nisi singulæ partes bene constitutæ sint, suoq; officio citra offensam fungantur: danda cum primis opera, nequis error aut intemperies suboriatur, quæ organorum actionem vel vitiet, vel reddat deteriorem. horum enim ministerio mens ipsa vtitur ac res præclaras perficit. Si morbus aliquis infestat, si caput grauedine tentatur, si pituita molesta est, si calculus aut

aut ſtranguria ſeu vrinæ ſtillicidium vexat, ſi caligo ac lippitudo oculos vitiat, ſi manus aut pedes articulari morbo tentantur,

Si mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget; Horat. in arte.

minus expedite ſua munia ac functiones obit aut exſequitur humanus animus. Quo mihi conſulto facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiuſque partes ab omnibus excrementis purgatiores efficere. Sic enim mens ipſa magis niteſcit atque ad quaſuis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obſeruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac ſtudio comparandi conquirendique eſt intenta, cum tamen ſanitas ſit auro potior, nec vlla res animi tranquillitate optabilior. Confirmat id verſibus hiſce Horatius,

Valetudo auro potior.

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibusq; tuis: nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius,
Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Lib 1. Epiſt. 10.

Et quo quemq; ad frugalem & moderatum rerum vſum reuocaret, ſubiicit,

——*Valeat poſſeſſor oportet,*
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Lib. 1. Epiſt. 2.

Hebræus Sapiens per omnia huius verbis ſic conſonat, Præſtat pauperem eſſe ſanum, & firma valetudine, quam diuitem male affecto corpore. Sanitas & bona habitudo eſt omni auro præſtantior, & validum corpus immenſis opibus. Nullæ meliores ſunt diuitiæ, quam ſanitas corporis, nec vllum oblectamentũ maius, quam animi lætitia & gaudiũ cordis. Quocirca non eſt metienda felicitas opũ affluentia aut proſpero rerum ſucceſſu, ſed corporis mentiſq; inculpata ſanitate. Ille enim demum & viuit & valet, qui horum commoditate inoffenſe fruitur.

Eccleſ. 30.

Sap. 4.

Præcepta salubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo saluberrima, quæ quemque obseruare par est, Vesci citra saturitatem, Non refugere laborem, Naturæ semen conseruare. Quibus opposui totidem insaluberrima, quæ præter morbos, præmaturam senectam accelerãt, morteq; properata homines conficiunt, Crapula distendi, Ignauia torpescere, Immodica Venere eneruari. Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, salubre corpus constituat, exercitatio, excusso otio atque ignauia, idipsum agile reddit & expeditum, tum si ab equino genere documenta sumere liceat,

Rebus natura modus adhibendus.

Nulla magis animi vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere Amoris.

Vir. lib 3. Georg.

Senectus, Amor & Venus indecora.

Siquidem intemperans ac libidinosa adolescentia effœtum corpus senectuti tradit Quocirca cum in adolescentia, tum maxime in senectute moderandum cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quę vt iuuentuti turpis; ita, Cicerone teste, senectuti fœdissima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac castris opus est viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis ferendisque laboribus: ita in amore ac præstanda Venere vires exiguntur ad subeũdos nocturnos labores, ad deuorãda matrimonii tędia, ad perferendos vxoris procacis atq; imperiosæ mores. Quamobrem nec senibus bellum, nec amor conuenit, quod vtraque res multas circumferat difficultates, molestias, incommoda, ad quæ senescens ætas impar est, atque iis perferendis inidonea. Expressit id eleganti carmine Ouidius:

Lib. 1. Amor. eleg. 9.

Militat omnis amans, & habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello est habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Militiæ species amor est; discedite segnes.
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.

Non

Nox & hyems, longaq; via, sæuiq; labores
Mollibus in castris & dolor omnis adest.

Quis autem non perspicit quam sit indecorum exoletum rugosumque senem iuuenili more oscula figere; atque in amplexus proruere? cum ad peragēdos Hymenæos sit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta a quodam interrogatus, vtere turne rebus Venereis: Dii meliora, inquit, libenter vero istinc tāquā a domino agresti & furioso ꝓfugi.

Existimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

Modis omnib. efficere studeas, vt tui ciues optimā de te opinionē concipiant, tuæq; existimationi ac nomini laudabile testimonium deferant, denique præclare de te sentiant, atq; honorifice loquātur. Nec obseruare pudeat qua persuasione populares tui erga te sint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de se quisq; sentiat, aut loquatur, non solū, vt Cicero ait, arrogantis est, sed etiam dissoluti. Sic Christus sciscitatus legitur ab Apostolis, quā opinionē de illo conciperet promiscua multitudo, quos rumores de ipso spargerēt, quid deniq; de Messia ipsi sibi persuaderēt, nō ambitionis aliquo aut gloriæ aucupio, sed vt periculū faceret, an auditis tot salutaribus cōcionibus, cōspectisq; tot miraculis, sublimius ac magnificētius de illo, quā vulgus sentirent, itaq hoc percōtatus est, quo ab iis eliceret solidā professionem fidei, atq; exploraret quantum profecissent in doctrina cœlesti quę nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel imposturæ, vt calumniati sunt Pharisæi; sed prorsus salutaris est & syncera, ab ipsa veritate, ipsoq; iamdudū exspectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cum Petrus sūmi patris afflatu omniū nomine exerte esset professus, atq; indubitāter pronuntiasset Iesum omnis salutis auctorem, illiusq; fiducia genus humanū redemtio-

Famæ habenda ratio.

Lib 1. Off.

Matt. 16.

Christus aurā popularem non captauit.

Professio fidei.

nem consequi. Christus Petri confessionem diuinitus illi inspiratam collaudauit, eamque immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusque dictis ac factis memineris decori, & quid maxime deceat: id enim honestatis ratio exigit: vnde scitum est prouerbium, Caput artis est decere quod facias, hoc est, quod naturæ sit aptum, atque ingenio moribusque conueniens, *Dat vvel voeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via est ad solidam gloriam si te talem prestes qualis haberi velis; quod obiter monet Horat.

Decori habenda ratio.

Qua ratione affectanda gloria.

Lib. 1. epist. 17.

Tu recte viues si curas esse quod audis.

hoc est, quod diceris, & quod de te ciues ac populares testificantur, qui si te virum probum atque integrum existimant, recte quidem, modo ne iis fucum facias nec imponas honesti specie, vt personati quidam histriones, qui primo intuitu spectatæ probitatis apparēt, cū versipelles sint atq; improbi.

Pers. sa. 5.

——— Nam fronte politi

Astutam vapido seruant sub pectore vulpem.

Silentij tuum præmium.

Memineris duas præcipuas esse virtutes, quibus adolescentes potissime solent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus si accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore suffusus, rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modestiæ accedere potest magis fauorabile aut gratiosum. Quisquis autem hac indole, iis adolescentiæ ornamentis destitutus est, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus censeri solet, summaque improbitate atque impudentia insignitus. Quocirca non prorsus aliena a vero hæc sententia,

Pudor adolescētes commēdat.

Ego illum periisse puto cui quidem periit pudor.

Commendat enim supra quā dici queat adolescentes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad fiu

ge m

gem deueniant, aut aliquam de ſe virtutis aut probitatis ſpem polliceantur, in quibus nulla elucet aut ſe profert pudoris ſignificatio: Sic Diogenes cum adoleſentem quendam pudore ſuffuſum conſpiceret, atque erubeſcere; Confide, inquit, fili, huiuſmodi eſt virtutis, probitatis, modeſtiæ color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam ſpem de filio conciperet, Erubuit, inquit, ſalua res eſt. Eſt autem innocentiæ argumentum ac teſtificatio pudor & confeſſio, ſi quando deprehenſa eſt in iis, quæ non deſtinata malitia commiſit: Nequitiæ autem impudentia atque obſtinatio, nec verentur iuuenes quidam confidentiſſimi viros etiam graues inconniuentibus fixiſque oculis obtueri, ac denegare factũ; etiam ſi id palam ſit, nec inficiari queat. Vt autem ſi ne inuidia laudem inuenias, & amicos pares, Aſſueſces. vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti.

Ingenuitatis argumentum.

Cõfidentia vitioſa.

Terent. Andr. Actus 3. Scena 1.

Quibuſcum verſaris, atq; vna te iis dedere.
Eorum, modo honeſta ſint, obſequi ſtudiis,
Aduerſus nemini, nunquam te præponens vlli.

Eſt enim generoſæ mentis & modeſti animi argumẽtũ plurimũ facere, minimũ de ſeipſo loqui, vt Iugurtha apud Saluſtiũ factitauit, ſecus quã Thraſones ac iactabũdi milites, q ſe inſolẽter efferũt ſuaq; facinora magnifica oſtẽtatione prædicant. Cũ autẽ nulli nõ ſit odioſa vẽtoſã iactatio, nemo ſibi de ingenio, eruditione, opibus blãdiatur, ſuaq; munera ambitioſe prædicet, ſed ita actiones ſuas moderetur, vt ſubmiſſe ac modeſte de ſe ſentiat ac loquatur; ne vt Paulus ait, alios deſpicere ac faſtidire videatur. Cõmonefacit idipſum præter alia his verſibus, Horat.

Iactantia odioſa.

Rom. 12.

li. 1. epiſt. 19.

Arcanum neq; tu ſcrutaberis vllius vnquam,
Commiſſumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabis ſtudia, aut aliena reprendes.

Nunquam in animũ induxeris, vt alienæ calamitati inſultes, ne inimici quidem, ſed condoleſcas potius

Calamitoſis nõ inſul andũ.

eiusq; sortem cõmiserationę dignam deputes. Illæ
enim sunt vices rerum humanarũ, vt multi ex sum
ma felicitate atq; amplissima rerum possessione ad
inopiã ac miserandos casus deuoluãtur, funestumq;
ac luctuosum exitum nonnunquam sortiãtur. Rur-
sus alii ex infimo loco ac miserãda seruitute ad opes,
ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.
Eccles. 10. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hãc enim
amussim exigi vult omnes nostras actiones ac studia
Christus, cum inquit, Omnia quæcũq; volueritis vt
Matth. 7. faciant vobis homines, sic & vos illis facite: hoc est,
præstate cuiq; honorem, decus, subsidium, ceteraq;
humanitatis officia, quæ quisq; sibi exhiberi velit.
Præcipi- Ne sis in proferendo sermone pręceps, temerarius,
tãtia lin- incõsideratus; deniq; efficito ne lingua mentẽ præ-
guæ im- currat, aut effutias per iugulum redituras voces, quę
probãda. aliquando recoquendę sunt. Sunt enim multi quib.
cũ versamur lubricæ fidei, ac silentii minus tenaces,
qui non solum quæ incautius cuiquã exciderũt, eli-
minãt, sed obtrectatione ac calumniis existimatio-
ni ac famæ proximi efficiunt labemq; adspergunt.
Quocirca Horatius salubri consilio quemq; instruit.

Epist. 17.
Protinus vt moneam, si quid monitoris eges tu,
Quid de quoq; viro, & cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito: nam garrulus idem est:
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures.
Et semel emissum vocat irreuocabile verbum.

Quibus versibus quemq; cõmonefacit, vt consi-
Futilitas damnosa. derate ac parce de aliis loquatur, nec quidquã teme
re effutiat, quod illi aliquãdo fraudi esse posset, atq;
aliquid detrimenti adferat; deniq; Coricæos atquę
exploratores obseruãdos, qui omnibus se sodalitiis
ingerũt, ac subodorantur, quod ad Censores ac Criti-
Ver- cos deferãt, ita vt nemini tutũ sit de vlla re mutire,
spiers. nec liceat in tãta temporũ infelicitate palam & ex-
erte profiteri quę mens dictat, suadet ratio, etiamsi
verita-

veritati ac syncerae religioni sint cōsentanea, idque
metu delatorū, quibus etiam praemia atq honores
decernuntur, quo magis oculatos auritosq; se prae
beant in explorādi negotio infami cū primis ac de
testando, vt quos etiā exosos habent, qui illorū vtū-
tur ministerio Placet enim nōnullis proditio ac de-
latio; sed iis eius rei artifices inuisi sunt, licet officiū
quod prestant, pro tempore sit gratum: nam illos vt
lubricae fidei suspectos habent. Testatū fecit id Au
gustus Caesar, apud quem cum insolentius sua me-
rita iactaret Rhymirales Thracum rex: Proditionē,
inquit, amo: proditorem detestor. Sic, vt Iulius Ca-
pitolinus refert. ab imperatore Antonino Pio qua-
druplatores exstincti sunt, hoc est, id genus homi-
nū, quod ex accusatione quartā bonorum partem
consequi solet, Belgę huiusmodi conditionis homi-
nes *Aenbrengers* vocāt, qui eo magis inuisi sunt sum-
mis pariter atq. infimis, quod in dictis factisq. omnia
exasperent, & quā pro rei veritate, faciant atrociora.
Quocirca Marcus philosophus Imperator calūniis
quadruplatorū intercessit, apposita falsis delatori-
bus infamiae nota. Saturio parasitus apud Plautum
infame ducit ac detestabile quadruplaturā exerce
re, ac mauult parasitando pascere ventrem ex ma-
iorū suorū instituto, quā quadruplatorē agere, atq;
huiusmodi ratione ditescere, bonisq; aliorū ac vitae
inhiare. Quanquā id genus officiorū non magnam
laudem mereatur apud cordatos, qui nō patiuntur
sibi a parasitis atq; assentatoribus auriculas assui, il-
lorumq; blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coricaei, vulgo verspiers observandi.

Quadruplatores omnibus odiosi

Augusti dictum de proditione

Marcus Imperator.

Capitolinus.

In Persa.

Parasitus delatore minus noxius.

Laudabilis dissidiorum pacificatio.

CAP. XXXI.

SI quid simultatis ac cōtentionis inter vllos ciues
aut consodales inciderit, probi viri officiū est pro
virili illud sopire, offensiones diluere, dissidia, ne a-
cerbius incrudescāt, cōponere, dirimere lites & cō-

Contētiones sopiendae.

trouersias, sedare discordias, sarcire cõcordiam, pacem inter contentiosos ac dissidentes conciliare, fidumque ac sedulum pacificatorem se hominum altercationibus offerre: Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei studiosos filiorum Dei elogio cõdecorat. Ab hac & plerisque aliis virtutibus, quibus caritas, hoc est, studium de omnibus bene merendi oritur, alienissimi sunt turbulẽti quidam ac tumultuosi homines, quibus cum odiosa sit atq; inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebusq; exhulceratis nõ medentur nec fomenta adhibent, sed exasperant, atque vt habet prouerbium, Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum reges ac principes irritari contingit, quorũ animus natura generosus ac ferox magis magisque illorum malesanis consiliis accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil detestabilius aut exsecrandum magis, præsertim vbi religionis negotium agitur, a quo decet omnes vitiosos affectus esse remotissimos: ne asperitate ac sæuitia alienari potius hominum animos a studio pietatis, quam lenitate allici contingat. Siue enim veterem cõsuetudinem stabilire visum sit, siue sublatis erroribus qui sensim irrepserũt, aliquid innouare, ac religionem ad fontem reuocare, omnia iudicio ac sano consilio perfici debẽt, adhibita ratione, ordine, ac modo, nequid tumultus exoriatur, vt superiore anno in Belgica euenit, in qua distractis in diuersas partes ciuiũ animis, Religio vi & armis propagari cœpta est, quę res funestum exitum est consecuta. Delatore nõ minus damnosus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, calumniis, contumeliis immerẽti perniciem adfert, ac lingua venenata cõficit, quod genus hominũ his versibus & notat, & vitãdũ Horatius pręcipit.

Matth. 5
Pacificator laudẽ meretur.

Regũ animus irritabilis.

Obtrectatio fugienda.

——— Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos

Qui captat risus hominum famamq; dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueto.

His affinis est illa Solomonis admonitio Remoue a te os prauum & labia detrahētia procul sint a te. Et paulo inferius: Cū detrectatoribus ne cōmiscearis, quoniā repente consurget perditio eorū. Fuisse autem spectatissimis viris inuisam ac detestatā obtrectandi rabiē, sacri scriptores passim testantur, ipsiq; August. adeo odiosā, vt Carmē hoc in cœnaculo affixū obtrectatorib. obiiceret, eoq; iis os obturaret,

Prouer. 4. Prou. 24. Eccles 10. Exod 22. Psal 70. 100. Ezech. 22. Iacob. 4. Rom 1.

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare sodales.
Hanc mensam vetitam nouerit esse sibi.

Carmen Augustino vsurpatum.

Hac enim ratione illos ablegauit a suo conuictu ac cōtubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi studio delectantur, vel etiam impudicos obscœnosq; sermones mensæ inferunt.

Nemo insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur aduersis sed Dei se prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVm in humana vita nihil sit stabile ac diuturnū, nec omnia semper vno tenore, ac continuata perpetuaq; serie decurrāt, sed vicissitudine quadam nūc felicia blādiantur, nūc mutatis rebus premant aduersa: ea cōstantia atque æquabilitate stabilienda mens est, vt non insolescas rebus prosperis, nec deiiciaris aut succumbas aduersis, sed quocumq; res humanæ se inclinant (vt leui aliquando momento assolet) semper Dei verbo, eiusq; prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc administrari cōstat, eiusq; voluntate omnia perfici, ad quam omnis euētus successusq; prosperi & aduersi referri debēt, non ad fortunæ incōstātiam ac temeritatem. Absit enim vt q Dei sciētia ac cognitione sunt imbuti,

Stabilitas laudata. Prouidētia Dei fulcienda mens. Fortunæ vocabulum Christianis explosū.

aliquid casu aut fortuito fieri persuadeant, quũ præcipua rerum omnium causa in Deum sit referenda.

Vitanda curiositas.

CAP. XXXIII.

Obseruatio alienæ rei improbatur.

1 Cor. 5.

ALienarum rerum ne sis curiosus obseruator: sed in hoc sedulo incumbas vt tuam vitam corrigas potius, quam insecteris aut obserues alienam. Paulus quoq; Apostolus sedulo cuique inculcat ne foris intentos habeat oculos, sed se oculatum ac vigilantem præbeat in rebus domesticis, ac attente obseruet, nequid committatur, quod ab exteris merito possit improbari. Alienas autem res ac negotia quæ ad nos non attinent, non vult magnopere cuiquam curæ esse, aut anxie obseruari, etiam si quid erroris commissum sit. Sunt enim nonnulli a professione Christiana adeo alieni, vt sana consilia respuant, illosque habeant exosos, quorum opera ad saniorem mentem reuocentur: vt morbidi ac ficosi quidam, qui salutarem fidumq; medicum despiciũt, ac malunt in vitiosis humoribus sordescere, quam medelam salutiferam admittere. Quocirca quum non semper consultum sit omnibus se negotiis immiscere, nec expediat in alienis rebus esse curiosum, Belgæ sententiam hanc prouerbialem Ardelionib. obiiciunt, *Luttel onder Wins maect veel vreedts*, hoc est, Plurimum sibi parat tranquillitatis, qui alienis negotiis se non ingerit. Hinc Paulus Thessalonicenses ad proprias occupationes & negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus esse curiosos. Mirum autem est, quam sint perspicaces plerique in exterorum negotiis, quam oculati in excutiendis obseruandisq, rebus alienis, quũ sua negligant, totaq; mente ac cogitatione foris peregrinentur, quũ domi vt Lamiæ; cæcutiant, ac sint talpa magis cæci.

Simile a Medicis.

Alienis negotiis nõ te immisceas.

1. Thes. 4.

Foris oculati, domi caci.

Persius Saty. 4.

Sic nemo in sese tentat descendere, nemo:
Sed præcedenti spectatur mantica tergi.

Quales

Quales præter Persium etiam Horatius perstringit·

Quum tua præuideas oculis mala lippus inunctu;
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?
——Deniq; teipsum
Concute num tibi quid vitiorum inseuerit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala, namq;
Neglectis vrenda Filix innascitur agris

Serm 1. Saty. 3.

Quum autem hoc philautiæ vitium magnam humanæ menti cæcitatem adferat, eamque nebulam animo offundat, vt multi vitiis suis blandiantur: Christus acerbe in illos inuehitur, qui in aliorum vitam ac mores potius, quam in suos defigant oculos, & qui festucam, hoc est, minutissima nulliusque momenti errata curiosius obseruant, eaque exagitant in immensum, quum trabem, hoc est, crassissima vitia sua nec obseruent, nec excutiant.

Cæcus amor sui detestandus.

Matt. 7. Luca 6.

Prouerbiũ explicatũ de festuca ac trabe in oculis.

In vestitu moderatio. CAP. XXXIIII.

VT autem in apparatu cõuiuii spectanda frugalitas ac victus temperantia: ita quoque in vestitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio, sic vt nihil ad luxum vanamque ostentationẽ, sed omnia ad naturæ necessitatem, vsumq; vitæ ac commoditatem referantur; quibus si accedat decor & ornatus non prorsus exquisitus, omnia tolerari posse video. Quum autem sexus fœmineus præ ceteris expoliri comique gestiat, ac decentius ornari, quo venustatem formæque gratiam sibi conciliet, Petrus Apostolus matronas cõmonefacit, ne immodicos sumtus impendant mundo muliebri, nec crispis intortisq; crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis se oculis spectantium exponant, sed habitu modesto cultuq; sobrio ac minus operoso maritis suis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Susanna factitabant. Multos autem

Vsus rerũ spectãd⁹.

Fœmina cultus auida.

1. Pet 3.

Gen. 16.

Profusio vitanda. noui & nostra & auorum memoria, qui sumtuoso vestitu eoque subinde adscitis exoticis quibusdam formis renouato, denique operoso ferculorum apparatu ad mendicitatem atq; inopiam redacti sunt, irrisi etiam ab illis, qui ipsis ad profundendum patrimonium fuerunt adiumẽto & qui dolis, technis, fraude, fallaciis, captionibus ab iis aliquid corrasetant adeo, vt ne teruncîũ quidem impenderent sub leuandis miseriis, quos ad xenodochiũ redegerant, & extremam rerũ penuriam. Ceterũ cum tot passim conspiciantur prodigi ac decoctores, rerumque suarum profusi, atq; alieni appetentes: nulli mirum videri debet tam multos passim obuios obæratos, atque ære alieno oppressos non solum plebeios ac populares, sed proceres etiam aulicos & heroes gestamine Regio insignitos, qui defraudatis nonnunquã pupillis ac viduis, a quibus pecunia corrasa est, nulli quidquam numerant ne viui quidem, nedum mortui, cum plus quam animam habeãt oppigno-ratam ac creditoribus obnoxiam ita, vt mox ab exstincto corpore omnia eorum bona præconis voci subiiciãtur, ac creditores de præferentia decertent.

Æs alienum conflatum.

Nemo sortem sibi designatam despiciat.

CAP. XXXV.

Sua cuiq; sors placeat. EA sorte ac conditione quæ tibi in hac vitę statione atq; orbis huius theatro obtigit, contentus esto, eamq; pro tempore moderate feras ac toleranter, quamcunq; etiam personam sustineas, quo loco, quove ordine ac statu consistas. Exigit tale quiddam a Corinthiis Paulus inducto in concionem ingenui ac serui, circumcisi ac præputiati, nupti innuptiq. exemplo, ac singulos hortatur vt æquo animo sortem suam perferant, nec ob vllam vitę conditionem a suscepta semel religione Christiana deficiãt. Esse enim, vt apud Timotheum profert, vberẽ magnumq;

1. Cor. 7. Quisque in sua vocatione consistat.

1. Tim. 6.

gnumque quæstum pietatẽ cum animo sua sorte contento. Sunt autem nonnulli quos cum conditionis suæ pœniteat, ac status in quo versantur sit pertæsum, illum immutari exoptant, atque in aliũ magis idoneum transferri; quod si ex animi sententia aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorsus expediat, nõ est quod se macerent, aut mœrore contabescant, sed omnia placide ferant ac sedate, nec Deo rerũ omnium moderatori repugnent aut obloquantur, qui singulari sua prouidentia mundũ hunc administrat, rebusque humanis optime consulit, non solum, vt Cicero ait, vniuersis, sed singulis. Quod etiam Dauid multis locis inculcat, tum præcipue, cum inquit; qui fingit sigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc persuasum esse cuiq; decet, Deum rerum omnium esse moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate; denique obseruare, qualis quisque sit, quid agat, quid committat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut sit salutare. Quamobrem si quando non omnia votis nostris respondent, atque optata nos frustrantur, quisque tamen in sua vocatione, quam illi assignauit Deus, subsistat, donec fauor & benignitas summi Patris aliud de rebus illius statuat. Ipse enim pro voluntatis suæ imperio vices rerum humanarum mutat atque ordinem inuertit. Ipse erigit a sordibus abiectos, illosque illustrat dignitate, honore, potentia. Ipse arrogantes atq; elatos fastuq; turgidos deiicit, atq; e felicitatis solio deturbat. Ipse mulieres steriles & effœtas, fœcundas efficit, ac numerosa prole gestientes. Quocirca quisq; placide suam sortem perferat melioris assequendæ spe ac fiducia, totusq; Deo innitatur, atq; in illo conquiescat, cui potissimum rerum humanarũ cura incũbit. Quo spectat illud Esaię cap. 30,

Inconstãtia improbatur.

Deus rerum moderator.

Psal. 32.

4. Reg. 20
Esaia 38.
Iosue 10.
Psal. 110.
Psal. 112.

Esaiæ locus explicatus.

Hæc dicit Dominus Deus ſanctus Iſrael, In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra, *ſu vycht ende vervvacht.* Quibus verbis turbulentis & inquietis animis diffidentiam excutit, atq; hortatur, vt ipſi tacite ac ſecure exſpectẽt Dei opem ac ſubſidium: futurum enim vt ſuo tempore conſequantur quod optant, modo ne diffidant illius promiſſis: tametſi autem aliquando ſerus auxiliator, non fruſtratur tamen anhelantes auida ſua ſpe atq; exſpectatione. Quum autem Horatius rerum humanarum obſeruator curioſus perſpexiſſet homines in ratione atq; inſtituto vitæ quod ſemel eſſent amplexi, tam inconſtãter ac turbide iactari, nec vllam illorum animis ineſſe firmitatem & conſtantiam, ſic vt ſuam quiſq; conditionẽ faſtidiat, ac cũ alterius immutare exoptet, mercator, miles, agricola, iuriſperit⁹. Sic enim ſciſcitatur,

Ser. I. Sat. I.

Sat. I.

Qui fit Mæcenas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes?

Quod poſtmodum eleganti prouerbio proſequitur ab armentis deſumta Metaphora:

Lib I. Epist. 14.

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Noſtri noſmet pœnitet.

Quo notat humanis ingeniis inſitum, vt propriæ ſortis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, & inexperta expertis ducat potiora. huius inconſtãtiæ ac leuitatis, qua mens fluctuat, rationem alio modo ſubiicit ex oblectatione ruris atq; vrbis exorta altercatione. Alter enim res vrbanas populique frequentiam ac ſtrepitum laudabat, alter ſolitudinem ac res ruſticas, ſyluarumque amœnitates duxit potiores. Sic enim inter ſe diſceptant,

Epist. 14. Animi inconſtãtia.

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum,
Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors.
Stultus vterq; locum immeritum cauſatur inique.
In culpa eſt animus, qui ſe non effugit vnquam.

Recte mea quidem ſententia Poeta animũ incuſet,

atque

atque omnem culpam in illius temeritatem atque incőstantiam reiicit. Quum enim animus humanis affectibus, non ratione ducatur, ac non secus, quam nauis æstu marinisq; fluctibus, agitetur omni momento in diuersa rapitur, ac varias cogitationes cōcipit, quo fit vt quodcumq; vitæ aut instituti genus amplectatur, non stabiliter in eo perseueret, sed idētidē aliud quoddā meditetur: quod futurum sperat commodius: cum status aut conditiouis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat, vt quas non rebus, sed animis hominum inesse constet. Siue enim solitudo in frequētiam cuiq; permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumq; omnium copiā transferatur, nihilo futurus est animus pacatior, quod turbidos animi motus rationi minus obsequentes nō exuat. Simile autem quiddā huiusmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Basilius testantur) quod iis, qui Oceano vastoq. mari se cōmittūt, vt in optatum aliquē portum prouehātur. illi enim non minus in magna, quam parua naui nausea, vertigine, vomitu affliguntur sic, vt nec in hac aut illa iis remittatur vomendi desiderium: quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobiq; illos comitatur. Sic in mutando vitæ instituto nemo consequitur animi tranquillitatem, nisi prorsus affectus excutiat, ac ratione omnes suas actiones moderetur. Vnde apposite Seneca, Primum argumentum compositæ mentis existimo, posse consistere ac secū morari. quocirca gaudeo, inquit, Lucilli, te non discurrere aut diuagari. Nusquam enim est, qui vbique est. Quamobrē nihil prodest mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modo hanc, modo illam stationem cōsectari. Si vis ista, quibus vrgeris, effugere, nō alibi sis oportet, sed alius, hoc est, mentē cōpone, affectus vitiosos excute, ratione, consilio, prudentia omnes actiones tuas ac studia moderare. Etenim, vt is ait,

Simile ab æstu maris.

De tranquillitate animi.

De vita solitaria.

Simile ab iis qui in mari iactantur.

Ad Lucilium Epist. 1.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Quid mẽtem stabi biat. Ceterũ aduersus tumultuosos affectus, qui animũ in varias diuersasq; partes distrahũt, ita vt leui momento a suscepto consilio resiliat, verbo Dei eiusq; salutari doctrina depugnandum est. Hęc enim vagũ ac palabundum animum, stabilẽ præstat, suaq; sorte ac conditione cõtentum, sic vt eam nec deserat nec fastidiat, aut alteri ambitiose nimisq; auide inhiet.

Improborum consuetudinem ac familiaritatem vitandam.

CAP. XXXVI.

IMproborum commercia vt pestem fugito. Sumũtur enim, vt testatur Seneca, a conuersatione mores, atq; vt contagiones in corpus, ita vitia verbis in animum transiliunt, mentemque contaminant. Sic vt non tã valetudini prosit aura salubrior, quam animis parum firmis in bonorum cõtubernio versari. Documento sunt immanes ac feroces belluæ, quæ consuetudine conuictuq; hominum mansuescunt ac cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditio, vt suos sectatores virtute imbuat, integrisque moribus exornet: ita quoq; improbitati ac nequitiæ insitum, vt suos cultores deprauet ac vitiis cõtaminet. Quocirca Paulus Apostolus, ne quẽ abduci cõtingat a veritate, a salutis spe, a fiducia cõsequendæ immortalitatis, a morũ integritate, studiose commonefacit pietatis cultores, ne eam opinionem mente concipiant, vt sibi persuadeant, nihil superesse hominis a morte, sed quicquid est huius opificii, prorsus vt muta corpora interire, quod impii atq; a Deo alieni sedulo imprudẽtibus inculcant, ac pernicioso dogmate mẽtes dubias a salutari doctrina a re certa ac minime ambigua auertunt. Quamobrẽ modis omnibus abducit Christianos Apostolus ab illorũ conuersatione, qui parum cautos subdola doctrina in errorẽ pertrahũt: sic enim Menandri Senariolo exhortationem suam illustrat.

Lib.3 de ira.

Probis quisque assuescat.

2. Cor.15.

Improbi vitandi.

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Linguam cohibendam non solum ab obscœnis verbis, sed etiam odiosis.

CAP. XXXVII.

QVum autem a Christo culpari audiamus verba otiosa, hoc est, infrugifera, superuacanea, friuola, futilia, quæq; nulla vel audientis vel proferentis vtilitate proferuntur, sic vt de iis in die iudicii rationem sit exacturus: quanto magis, vt Paulus ait, detestandi sermones spurci & scurriles, obscœna festiuitas, facetiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morum integritati impense officiunt? deniq; scōmata dentata, sermones mordaces, quæ cum acrē sui memoriam in animo relinquāt, atq; aculeum, vt auolantes vespæ, infigant, odiorū ac simultatum fomēta ministrant, sic vt res aliquando reciproca dicacitate ac figuratis obliquisq; dicteriis vltro citroq; retortis, in cruentū certamen deueniat, atq; instigantibus nōnullis, acerba odia, irasq; implacabiles suscitet, quæ intimo animo conceptæ ac cordi tenacius impressæ, tum maxime recrudescunt, cū obliteratæ atq; expunctæ videbantur, penitúsq; obliuioni datæ. Displicent autē supra quā dici queat Paulo Apostolo dissidia ac maledicendi rixandiq; rabies, ac studiose commonefacit Galatas, vt ab iis vitiosis ac teterrimis affectibus abstineāt, nec patiantur inter se incrudescere morsus dētatos ac virulentos, nec vlla conuicia aut obtrectandi libidinem: ne quum alter alterum arrodit, mordet, exagitat, alius aliū beluarum ritu consumat ac dilaniet. Idipsum agit apud Corinthios, quos amāter per nomen Dei Iesu Christi ad mutuā concordiam inuitat, illosq;, hortatur, ne odiis ac simultatibus inter se diffideant, sed consentiant, sintq; eadē mente, eadē sententia. Sumit hoc exemplum Paulus a Christo, qui tot modis suis dilectionem ac caritatem mutuā inculcat, quæ vna est vinculum perfectionis, ac vna multarū legum,

Matt. 12. Otiosa verba quæ.

Ephes. 5. Sermo scurrilis vitandus.

Dentati morsus vitandi. Cap. 5.

1. Cor. 1. Simultates vitādæ. Ioan. 15. Coloss. 3. Ephes. 4.

Nihil enim opus legum calcatibus, vbi exprōta est beneuolentia, atq; erga proximum ardens suique prodiga Car tas. Quoniam autem ex incontinentia linguæ funestæ tragœdiæ ac graues tumultus exoriri solent, præsertim cum alter in alterum virus acerbitatis suæ euomit: salubriter Colossenses Paulus instituit, & quæ moderatio verbis adhibenda, obiter indicat: Sermo vester cum omni gratia sit sale conditus, vt obseruetis qua ratione oporteat cuique respondere, hoc est, sermo non sit in lætitiam aut iocum effusior, ne in lasciuiam recidat: ne seuerus, asper, amarulentus, ne audientes offendat, abigat, alienet. Omnis oratio humanitatis gratiam resipiat, ac prudentiæ sale sit condita. Vnde etiam in Episcopis & ministris Ecclesiæ exigit mansuetudinē ac lenitatem, nec sustinet subditos obiurgari inclementius asperiusque tractari. Quum vero Paulus in omni actione vitæ, in dictis ac factis omnia ad decori atq; honestatis amussim exigat ac metiatur, ipsaque linguæ intemperantia, præter obtrectationem & maledicentiam, præter calumniam & conuicia, turpitudine ac verborum obscœnitate synceras purasq; mentes inficiat: hæc quoq; vitia animis hominum eximere studet. Sic cum linguam Ephesiorum format, ac mentem componit, Nullus, inquit, sermo spurcus, aut vitiosa oratio ex ore vestro prodeat, sed quæ bona est ad ædificationem, quoties opus est, vt det gratiam audientibus, hoc est, vt instruat auditores, vt aliquem fructum atque vtilitatem illis conferat. Et quoniam vitia omnia inter se connexa sunt, atq; aliud ex alio pullulat quo nihil mali in animis hominum resideat, Omnis, inquit, amarulentia, tumor, ira, odium, vociferatio, maledicentia tollatur a vobis cum omni nequitia. Estote autem alii in alios benigni, misericordes, condonātes vobis inuicē, quemadmodū & Deus per Christum

Cap. 4. Lingua cohibenda.

Pauli salubris exhortatio 1. Timot. 3. Tit. 1.

Paulus in omnibus decorum obseruari vult.

Cap. 4.

Vitium vnum ex alio pullulat.

Beneuolentia alterius erga alterū fouenda.

stum

stum condonauit vobis. Idipsum etiam prolixe Romanis inculcat, ac præcipit vt dilectio non sit simulata. vt odio prosequantur quod malum est, vt per fraternam caritatem ad mutuo diligẽdos sint propẽsi, vt honore alius alium præcedat, hoc est, in exhibendo subsidio ac præstando officio alius alium vincat, vt tempori se accommodent, vt spe se fulciant, vt bene loquãtur de iis qui illos insectantur, nec male precentur aut diris deuoueant, vt eodem animo alii in alios sint affecti, ne arroganter de se sentiant, ne malum pro malo rependant, vt cedant irę, nec seipsos vlciscantur, vt inimicum officiis pietatis obrutum ad redamandum inflamment Hoc est. n. vrere aduersarium, ac carbones ignis coaceruare in caput illius. Quocirca inter alia quæ fuse cõmemorat, par esse censet, vt quisq. omnia humanitatis officia in omnes exerceat, an singulis sit expositus. Multum enim, Cicerone teste, conciliat hominem homini affabilitas comitasq sermonis, atque obsequium, beneque merendi studium amicitiam parit stabilem ac diuturnã, quæ cum inter Ethnicos mutuum amorem foueat, illam decet esse ardẽtiorem in iis, qui Christi fœdere sunt deuincti.

Cap. 12. *2 Cor. 8.* *Heb. 12.* *Deut. 32.* *Prou. 25.* *Lib. 1. offi.* *Humanitatis officiis inter se certent Christiani.*

In verbis omniq; actione vitæ detestabilis fucus ac simulatio.

CAP. XXXVIII.

VEra semper proferre condiscas Nam mentiri, perplexe, intricate, cõfuse, titubanter, simulate loqui ac tergiuersari seruile est, ac libero homine indignum Quocirca grauiter & seuere Paulus Apostolus. Quæcunque sunt vera, quæcunque decora & honesta, quæcunq iusta atq. æquitati consentanea, quæcunq pura ac syncera, quęcunq. ad alẽdam concordiam accommoda, quæcunq. boni nominis, hoc est, laudabilem famam atq. existimationem conciliant, si qua laus, hoc est, si quid virtuti coniunctũ sit & laudabile: hæc cogitate, hoc est, hæc vobis cordi.

Phil. 4. *Pauli salubris exhortatio.*

ſint, hæc animis veſtris continenter imprimite, hæc oculis aſſidue obuerſentur, hæc menti penitus infixa ſint, eaq pro virili contendite aſſequi, ac vita moribusq́ exprimere: & Deus pacis erit vobiſcū. Siquidem, vt idem ait: Iis qui diligunt Deum, omnia adiumento ſunt in bonum, hoc eſt, felicem ſucceſſum conſequuntur.

Rom. 8.

Philautia, hoc eſt, cæcus amor ſui excutiendus, atque inanis doctrinæ perſuaſio. CAP. XXXIX.

Doctrinæ perſuaſio abolenda ex animo.

CVm non minimū officiat ſtudiis, eorumq. progreſſum retardet, ac remoretur maturius cōcepta eruditionis opinio: cū primis cauendū ne vel in literarum ſtudiis vel quauis arte quā tibi perdiſcendam proponis, eam perſuaſionem mente cōcipias, vt illa te aſſequutū exiſtimes à quibus es remotior, aut quæ tibi ſunt incognita parumq. explorata. Sūt enim plerique philauti, hoc eſt, ſui amantes, qui ſibi de eruditione plaudunt ac blandiuntur, nec quidq̃ ad conſummatam vel doctrinam, vel pietatē deeſſe opinantur, atque ad metam deueniſſe ſe, quum vix medium iter ſint emenſi: quo efficitur vt multa pręclara ingenia rebus maximis deſtinata, nūquam ad ſumma deueniant. Quod cum Fabio eſſet perſpectum, hoc in primis à profeſſorib. exigit, vt aut ſint eruditi, aut ſe non eſſe agnoſcant. Nihil enim peius iis, qui paulum aliquid vltra primas literas progreſſi, falſam ſcientiæ perſuaſionē induunt, nam & præcipiendi peritis cedere non dignantur, & iure quodam poteſtatis, quo hoc genus hominum intumeſcit, magno ſupercilio imperitiam ſuam aliis inculcant. Non deſunt etiam noſtra ætate, qui impudenter ad concionandi munus aſſiliunt, cum in hac palæſtra ſint exercitati, nec vllis inſtructi dicendi viribus, nulla rerū cognitione imbuti, nulla ſacrarum literarū peritia inſtructi Quo fit, vt auditores auidi nullo ſalutaris doctrinæ pabulo reficiantur, nulla conci-

Lib. 1. c. 2.

Ludimagiſtri imperiti.

Concionatores indocti.

concipiant verbi Dei solatia, nulla animæ fomenta, sed tantum meras nugas atq; aniles superstitiones imbibant. In eundem ordinem illos refero, qui nec ratione nec experientia fulti, medendi prouinciam sibi adsciscũt, artemq. medicam magno mortalium detrimento, ac valetudinis iactura exercent. Cum itaq. tantum damni adferat fœcundis ingeniis inanis suiq ostẽtatrix doctrinę persuasio: modis omnibus enitẽdum studiosis, qui solidam eruditionẽ affectant vt adscitis omnib præsidiis, ac studiorum adminiculis ad summa properent, sublata reiectaq. omni adeptæ eruditionis opinione, adeo vt si aliquo vsq. sint progressi, non temere ab incepto desistant, aut pedẽ referant, sed tantisper progrediantur dum metam attigerint, decursoq. spatio palmam consequantur, aut illi proxime adsistãt. Nunquam stulta illa & præclaris ingeniis damnosa opinio mente cõcipiatur, aut animo insideat, vt cum adhuc in limine primoq. aditu ac vestibulo eruditionis cõsistas, iam perfunctum te discendi munere existimes, eaq; adsequutum, à quibus longo interuallo absis, ac sis remotior. Ea enim persuasio hoc in animis hominum efficit, vt longe citra metam desideant, omniaque remissius agant, nec progrediantur, vt socordes & ignaui, qui cum in stadio decurrant, non alacriter nec expedite ad palmam properant, sed subinde respectantes restitant, palmamque sibi intercipi patiuntur, magno suo pudore & dedecore. Hac autem in re Pauli exemplum imitari par est, qui in functione Apostolica atque illustranda propagandaque doctrina Euãgelica, in qua omnium salus consistit, ingenue quidem fatetur se non adsequutum, quod consectaretur, verum nulla interposita mora aut cunctatione, viriliter cursum suum perficere, totoque conatu ac molimine iuxta præfixum scopum eniti ad supernæ vocationis palmam,

Medici imperiti.

Opinio scientiæ tollenda.

Phil. 3.

Pauli locus elucidatus.

hoc est, beatitudinem quæ à Deo per Christū cuiq; proposita est, sic vt ipse quæcunq. à tergo transmissa essent, quibusq; perfunctus videbatur, obliuisceretur, nec ea prorsus in mētem reuocaret: ad ea vero alacriter totoque impetu se conferret, quę à fronte essent, atq. adhuc peragenda restarent, posthabitis reiectisq omnibus, quæ illum ad metam præfixam, ac præmium immortalitatis properantem possent remorari. Huc spectat illa Christi concio, Nemo qui admota manu aratro post tergum respexerit, aptus est regno Dei. Qua similitudine desumta ab arandi colendiq; agri industria, commonefacit suos, vt in salutis negotio, quod quisq; est aggressus, ac semel arripuit, persistat ac progrediatur, donec summum sit assequutus, nec deflectat animū ad res fluxas ac caducas, aut ab incepto resiliat, aut aliorsum rapiatur: sed rem bene incoatam perficiat. Damnosa est enim in re salutari, ac seria tarditas, ac procrastinatio, atque in suscepto negotio lentus progressus, ac minus alacris Paulus quoq. huiusmodi itineri accincto non vult cursum impediri, vllamq. morā iniici, exemplo desumto ab iis, qui in populari certamine præmium affectant, quorum nemo non paratus sit omnia aut facere aut pati, vitamq. suam pro laude pacisci, quo palmam plausumq; populi assequatur. Horatius poeta quidem ethnicus, sed optimus morum institutor, cum obseruaret quātum damni afferret rebus gerendis tarditas, & cunctatio à re infami desumit exemplum exhortandi ad res salutares ac fructuosas;

Luc 5. Christi salutaris concio.

1. Cor 9. Simile à pugilibus. Virg. lib 5. Æn.

Lib. 1. Epist. 11.

Exemplū à grassatore nocturno.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones
Vt teipsum serues, non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, cur es hydropicus, & cur
Quæ lædunt oculos, festinas demere, si quod
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Eandem

Eandem sententiam sic exprimit Ouidius, *Lib. 2. de Rem amoris.*

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Christus quoq. in eodē argumento versatur, nostrāque industriā acuit, atq; ad excubias quemq; exstimulat, à villicis iniquis parumq. fidis, à furib. ac nocturnis perfossorib. producta parabola. Vt enim illi suis commodis intēti sunt, ac quamuis occasionem captant, vt aliquid corradant, aliquid suffurentur, atq aliena depeculentur: ita par est vt quisq saluti suæ inuigilet, nec elabi sinat commoditatem, qua tempestiue ac suo tempore ea sibi comparare possit quæ salutaria sunt, mentiq. atq. animo profutura. *Matt. 24. Luc. 12.*

Familiarium atq; amicorum habendum delectum ac discrimen. CAP. XL.

NE quosuis temere nulloq. delectu & discrimine in familiaritatē adsciscas, sed eos quorū explorata est virtus, ac spectata vitæ probitas. Id monet prouerbiū, Nec cuiuis dexterā inieceris: Quod Belgice sic effertur, *Siet wieghy byder hand nempt*, desumta similitudine à choreis ac tripudiis. Nam iuuenes in adeunda saltatione non cuiuis manus porrigunt, sed iudiciū delectumq. puellis adhibent vel plebeiis vel patriciis: quod etiam in vitę societate ac contrahenda amicitia cū primis obseruandum. Sunt enim nōnulli rerum humanarū imperiti, qui cū synceros amicos à fucatis discernere nequeāt, quosuis indiscriminatim in familiaritatem intimam admittunt etiam inexploratos, quos postmodum sycophantas experiuntur atque impostores Quocirca vt omnibus fidum te præbere decet: ita nemini temere fidere, nisi vt habet prouerbium, cum quo modium salis consumseris, hoc est, diutinam vitæ consuetudinem habueris, ac cuius mores atque ingenium

Amicorū habendus delectus.

Prouerbiū à tripudiis sumtum.

Nō cuiuis fidendum.

Eccles. 8. cognitum exploratumq. habeas. Quo spectat illud sapientis Hebræi: Extraneo ne arcana committeris, nescis enim quid pariat, hoc est, quid monstri alat.

Amicitia immortalis esse debet. Non cuiuis homini mentẽ tuam patefacias, ne forte falsam gratiam tibi referat, & postmodum cõuicietur tibi. Hominum autem leuitas & incõstantia efficit, quo minus amicitiæ fœdera sint perpetua, multiq. hac de caussa sibi persuadent ita habendos amicos quasi aliquãdo inimici sint futuri: In hostes quoq. atq. inimicos ita exercendas simultates atq. odia, quasi diluta suo tempore inimicitia, in gratiã fidamq. vitæ societatem sint recipiendi. Sic Martialis deterret à nimis arcta vitæ consuetudine:

Lib. 12.

> *Si vitare velis acerba quædam,*
> *Et tristes animi cauere morsus:*
> *Nulli te facias nimis sodalem.*
> *Gaudebis minus, & minus dolebis.*

Inimicitia mortalis esto. Non est tamen à ratione aut humana natura aliena illorum sentẽtia qui censent simultates atq. inimicitias debere esse mortales; Amicitias vero, quæ fida quadam animorum societate, ac voluntatũ consensu constant, sempiternas. Neq; enim effugiunt leuitatis atq inconstantiæ crimen, qui temere amicitiæ vincula dissolui patiũtur. Quocirca Cicero censet amicitias, quę minus probentur, sensim disluendas, non violentius præcidendas.

Offic. 2.

Ne temere te cuiquam sponsorem offeras.

CAP. XLI.

Sponsioni damnum subest. NE pręcipitanter & inconsiderate te cuiuis sponsorem offeras. Sponsioni enim noxa præsto est. Nam qui pro altero fidem suam interponit, periculo se obiicit. Altero enim fallẽte, plectitur vades, illiq. exsoluendum quod pro alio spopondit. Quocirca Solomon rerũ humanarum peritissimus filium à sponsionis facilitate deterret: Fili mi si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam,

Prou. 6. *Solomon à spondendo deterret.*

tuam, illaqueatus es atq. irretitus verbis labiorũ tuorũ, captusq. sermonib. propriis, quamobrẽ propere, inquit, efficito vt liberari possis à manu ꝓximi tui. Ceterũ non nimis rigide istud obseruari debet cum nonnunq̃ in vrgẽtissimis caussis, amicis obsequi cõueniat, atq. iis quib. naturæ legibus sumus obstricti gratificari, nostrãq. fidẽ ac facultates, nonnunq̃ etiã vitam pro iis exponere, sic tamen vt nemo illorum caussa à recto dimoueatur, nec quid agat quod honestati sit contrariũ, quemadmodũ monet prouerbium, Obtemperandum amico, sed vsq. ad aras, hoc est, non transilias religionis iura; neq. n fas est amico obsequi conscientiæ damno aut pietatis iactura.

Amicis quatenus obsequendum.

Assentatores, quos vulgo Pluymstriickers *vocant, vitandi.*

CAP. XLII.

CVm assentatio atq; adulandi peritia, seu potius vafricies, artificioso quodã verborum aucupio homini minime fucato facile imponat: commonitũ te volo, ne assentatori aures patefacias, aut eius blandimentis ac lenociniis deleniri te patiaris. His autem notis syncerum fidumq. amicũ ab improbo & fucato adulatore discernas. Ille n. libere ac grauiter, cui optime consultum cupit, officii sui commonefacit, quod Solomon in præcipua amicitiæ parte collocat: iste scite assentatur ac palpat, singula approbat, applaudit audientis erroribus, omniaq; donat illius auribus, ac non modo ad voluntatem, sed etiam ad nutum ac vultum verborum blãdimenta accommodat. Exprimit huius conditionis homines graphice apud Terentium Gnatho, qui parasiticam disciplinam instituit, & qua ratione animos hominum sibi deuincire soleat, his versibus indicat.

Assentator perniciosior.

Adulatoris & amici discrimen.

Prou. 27.

Esa. 30.

Eunuchi. act. 2. Scena 2.

Parasiti conditio.

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerũ volunt,
Nec sunt, hos consector, hisce ego non paro me vt rideant:
Sed his vltro arrideo, & eorum ingenia admiror simul;
Quidquid dicunt, laudo; id rursum si negant, laudo id quoq;

Negat, nego, ait, aio: postremo imperaui egomet mihi
Omnia assentari. Is quæstus nunc est mul o vberrimus.

Quocirca cum omnib. detestabilis sit & odiosa adulatrix blandiloquētia, quamlibet tenuis sit atq. angusta res familiaris: nūquam te vlli parasitum Gnathonēq; præbeas, aut assentari in animū induxeris. Parit quidem auriū titillatio fauorē nonnullorum, sed euanidum minimeq. diuturnū. Emergit aliquādo ex eo quęstus vberrimus, verū infamis ac probro cōiunctus; postremo vbi fucus detegitur, artifici damnosus, sic vt nemo ingenuus ac liberaliter educatus hanc notā sibi imprimi sustineat. Assentatoribus affines sunt veteratores quidā & versipelles, qui vulpina calliditate atq. astutia ad circumueniēdos fallendosq. simplices miris strophis ac technis sunt instructi, atq. hominū facultatib. & vxoribus, vt hyænę & crocodili, inhiāt, in speciē primaq. fronte blandi, sed qui postmodū damna inferant, ac perniciem moliantur. Sunt huius farinæ subdoli quidā & versuti, sed mire officiosi, atq. ad omne obsequium parati, qui eo consilio, eaq. mente atq. intentione se in familiaritatem ac vitę consuetudinē insinuant, quo aliquid ab iis corradant ac compilent. Nam captata vndiq. opportunitate ad cōuasandum aliquid oculos manusq. habēt intētas. Quocirca nō temere cuiuis fidendū, nisi edito fidei ac probitatis specimine.

Parasitorum infida amicitia.

Ars veteratoria.

Insidiosa ciuilitas.

Præcepta quædam ad bene beateq; viuendum accommoda.

CAP. XLIII.

CVm multa tradantur à viris disertis ad bene beateque viuendum documenta, tum Martialis quędam complexus est ab honestate non prorsus aliena, quibus velut indice demonstrat, qua ratione vita commoda transigi possit, ac non modo corporis valetudini, sed mentis etiam tranquillitati consuli. Sic autem ista prosequitur:

Quibus rebus constet vita felicitas.

Lib. 10.

Vitam quæ faciunt beatiorem,

Iucun-

Iucundissime Martialis, hæc sunt.
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria, sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus:
Quod sis esse velis, nihilq; malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Has vitæ cōmoditates, si non prorsus ex voto aut animi sententia obtinere queas: nō est q͂ te maceres aut mœrore conficias, sed ad Dei voluntatē, eiusq; prouidētiam, quæ vna est rerū humanarū moderatrix, omnia referas, quod etiā factitauit Dauid in iis quæ illi obuenire soleāt, prospera vel aduersa, quorum nihil non eius potestati subiicit, nullo casus aut fortunæ respectu: sic cū omnem vitæ suæ decursum illi attribuit, in manibus tuis, inquit, tempora mea: hoc est, pro tuo arbitratu nostro omnia decurrunt.

Dei prouidentia rerum moderatrix.

Psal. 30.

Pii fortunam non agnoscunt

De exercitatione qua defatigatæ vires instaurantur cum animi tum corporis. CAP. XLIIII.

CVm natura humana subsistere nequeat, nisi subinde respiret atq; aliquo laxamento reficiatur; nonnulla illi laboris relaxatio indulgenda, ne corporis animiq; vigor flaccescat, atq; immodica occupatione obruatur. Vt autē somnus placidus ac tempestiuus membra lassa ac labore confecta instaurat ac reficit: ita quoq; animum studiis aut lucubrandi molestia defessum, spiritusque exhaustos ac sopitos erigit reparatq; intēsionis remissio. Veteres, siquando à Reip. functionibus, ac forensi negotio conquiescere licuit, rerū rusticarum amœnitate se oblectabant, atq; ex agriculturę studio non minus commodi, quam voluptatis cōceperunt. Nam præter syluas

Respiratio à labore vtilis.

Agricultura oblectatio.

& viridaria adſpectu gratiſſima, præter loca conſita ſeptaq. arboribus, atq. ornata virgultis, præter villarum ac prædiorũ cõmoditates, amœnoſq. ſeceſſus, ex feraci ac bene culto fundo, ex ſpecioſa meſſe, ꝓuentuq; annuo quæſtũ conſecuti ſunt cum iuſtiſſimum tum vberrimũ Vtilitas enim honeſtati ac iuſtitiæ coniuncta à nullo improbari poteſt Omnium ſiquidem rerum, vt teſtatur Cicero, ex quib. aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius. Sic, vt Heſiodus ſenſerit, nihil eſſe tam regale & magnificum, quã agrum colere, ac ruſticandi ſtudio occupari.

Lib. 1. Offic.

Agricola nunquam otioſus.

Quocirca veteres Romani vrbem peroſi, tãquam ex vinculis extracti, rus ſe contulerunt. Hic enim multa ſe offerunt, quibus ſtatis vicibus poſſis oblectari. Nunc enim putandis truncandiſq. arboribus ſe tempus offert & occaſio: nunc inſerendis in alienam arborem ſurculis ver blandum inuitat: nunc tempeſtiuum vineas colere, atque adulta vitis propagine altas maritare populos;

Horat. in Od.

Virg. 1. Georg.

Nunc captare feras laqueo; nunc fallere viſco,
Atq; etiam magnos canibus circumdare ſaltus,
Inſidias auibus moliri, incendere vepres.

Exercitationum multa genera.

Eſt autem aucupium & venatio iuuenili atq adulto corpori ſalubris, aptaq. exercitatio, nec prorſus improbanda, modo ne quis nimium illi rei ſit deditus, omnemq operam impendat inſectãdis laniandiſq. feris, neglectis reb. ſeriis, ac domeſtica adminiſtratione. Oblectare vero ſe tabulis Geographicis, atq; intra Muſei limites peragrare longe lateq. exporrectos mundi ambitus, ac remotius diſſitas regiones oculis ac circino dimetiri potius, quã magna rei familiaris iactura corpore foris peregrinari, animum mirifice reficit. Inter chartas Coſmographicas refero artificioſe elaboratas expreſſaſque picturas vel coloribus adornatas, vel μονοχρωμάτους, h. e. nudas

Pictura oculos paſcit ac reficit.

nudas nulloque pigmento aut fuco delineatas quæ non inani spectaculo oculos afficiunt, præsertim si absit superstitio, ac nonnulla ad virtutẽ & pietatem documẽta exhibeant, vt sunt ea quæ sacras historias complectuntur. Vnde nõ inscite veteribus pictura muta poesis dicta: poesis vero loquens ac viuida minimeque muta pictura. Honesta est aũt ac cum primis iucũda Musicæ oblectatio, qua animus vbi languescit, maxime erigitur ac reuiuiscit. Hæc vocum concentu atq. instrumentis modulate resonãtibus, non solum aures sonorum suauitate permulcet, sed sonitu per arterias vndiq. diffuso, spiritus cum vitales tum animales excitat, discussáq; animi caligine ac nebulis, mentem agilem reddit atque erectam. Quo effectum est, vt Pythagoras animum cithara excitare soleat, vbi euigilasset, quo esset ad functiones obeundas, ac diurna munia expeditior: & cum somnum peteret, rursus testudine lenire mentem, quo affectus redderet sedatiores. Sic Epaminondas princeps Græciæ concinne fidibus cecinisse legitur, totaq. Græcia, Cicerone teste, summã eruditionem sitam in vocum neruorumq. cantibus censebat, & qui eius artis esset imperitus, habitus sit indoctior. Sic priscis seculis inter regales mensas Heroum Diuorumq; gesta ad lyram decantari solent. Ita apud Virgilium,

Musica mentem oblectat.

Fab. lib. 1. cap. 7.

Cicer. 1. Tusc.

Veteres Musices studiosi.

Lib. 1. Æneid.

——Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Solisq. labores;
Vnde hominum genus & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum, pluuiasq. Hyades, geminosq. Triones:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.

Hebræi oblectamenta musica nõ respuerũt.

Non defuisse Hebrææ genti huius oblectamenti vsum, magnisq. viris illam excultam atque in pretio habitam, præter alia, Dauidis historia commõstrat,

1. Reg 16. Nam vates ille sacros hymnos ad lyram dec ntare solitus est, animumq Saulis furibundũ ac maligno Genio, atraq. bile exagitatum modulate resonante cithara permulcere ac Regem ad saniorẽ mentem reducere. Helisæus quoq; vates importuna regum interpellatione exasperatus, accita psaltria, harmonia, concentuq. Musico animum composuit, ac depulsu omni perturbatione, sopitisq. affectibus afflatu diuino perfusus, vaticinar incipit, ac tribus regibus euentura prædicere. In cõuiuiis quoq. Musicos adhiberi solitos sacra Biblia passim testantur. Sic Sapiens desumta similitudine à gemmis auro decoratis; Sicut Carbunculus, inquit, aurum exornat: sic concentus Musicorum in conuiuio cum moderata vini potione Et quemadmodum, vt idem ait, Smaragdus, cuius pellucidus est & insatiabilis viror, vulgo Amarant. aurum cõmendat: sic modulatio Cantorum in iucundo conuiuio. Verũ ne quis plus satis huiusmodi illectamentis insistat atque occupetur: quid huic oblectationi præferri debeat, obiter ita indicat: Vinum & Musica mentem ac cor exhilarãt, sed vtroq; magis studium sapientiæ. Improbat quidem Esaias vinolentos & qui comessationibus continenter addicti, Musicis instrumentis suauiter se oblectant, sed ea ratione, quod nulla iis habeatur opificis ratio, nec quidquam eorum quib. affluenter & cumulate fruuntur, ad Deũ referant, à cuius munificentia omnia profluunt. Sic enim illis minitatur: Vę qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandum, & potandum vsq. ad vesperam, vt vino æstuetis. Cithara, lyra, tympanũ, & tibia in conuiuiis vestris: & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis: hoc est, nõ habetis oculos mentemq; in illum erectam, à cuius munificentia ac liberalitate hæc proficiscuntur. In eodem argumento versatur Amos propheta, qui huiusmodi minis

Dauid instrumẽtis musicis Deum honorat. 4. Reg 3. Helisæus musica afficitur. Eccles. 32. Similia ex musicis sonis & gemmis. Eccle 40. Esaias vinolentos increpat. Cap. 5. Cap. 6.

nis lasciuos ac profuse viuẽtes vellicat: Væ qui opu- enti estis in Sion, ingredientes pompatice, qui decumbitis in lectis eburneis, ac lasciuitis in stratis vestris, qui canitis ad sonitũ psalterii, bibentes vinum in phialis, atq; vnguento optimo delibuti nec quisquam vestrum inopum calamitate afficitur, aut cõdolescit afflictorum miseriæ: nulla habetur tenuiorum ratio aut respectus, nulla exhibetur Deo tãtorum beneficiorũ gratitudo. Quocirca oblectamenta Musica, atque inter hæc moderatus vini ac ferculorum vsus, quo spiritus sopiti ac languidi erigũtur ac reuiuiscunt, quo fumi melancholici dissipantur, nihil habẽt vitii, nec ab vllo tetrico culpari merentur, nisi illorum abusu atque assiduitate profunda obrepat diuinarum rerum ac salutis obliuio. Inter exercitationes mitiores, minusque molestas aut laboriosas, vectiones referũtur, quæ vel equo, vel vehiculo, aut etiam nauigio perficiuntur, nec nõ ambulationes subdiales, quas hortẽses areæ ministrãt, ac longius exporrectæ pergulatæ iugatæque vineæ, sic vt sub fornice viridi ac pampinis virentibus concamerata testudine non minus salubris sit, quam amœna deambulatio. Et si qua forte inter deambulandum obrepat lassitudo ac fatigatio, non desunt in excultis hortis topiaria, atq; vmbracula, sub quibus captare opacum frigus, æstumq; discutere liceat. Vbi vero apricari visum sit, atq; aeri libero apertoque se exponere, in patẽti campo aut eminenti editoque loco id perfici poterit. Vt autem studiosis viris que politicis inter moderatas ac salubres exercitationes apta est clara ac vocalis lectio, vsusque declamandi: ita validis ac robustis luctatio, balistarum ac paruæ pilæ vsus, Galeno, libello edito, approbatus, certamẽ gladiatorium & equestre, quibus calor natiuus augescit, ac corpus robur concipit, sanguine per membra vndique diffuso: quo fit vt exercitatis

Amos vinosos vellicat.

Exercitatio minus laboriosa.

Hortorum amœnitas reficit animum.

Æstate opacum frigus captandum.

Apricari hyeme, per amœnum.

Apta studiosis exercitatio.

color efflorescat, ac cutis suaui vndique rubore perfundatur. Ceterũ hoc meminerint, qui in huiusmodi palæstris se exercent, vt omnia moderate perficiantur, ne agitationes violẽtæ ac tortuosæ membrorũ luxationes inferant, hoc est, nequa corporis pars à sua sede dissiliat, aut operosius agitato flexoq; in gyrum corpore, à loco dimoueatur. Atqui vt nõ statim à sumto cibo mens studiis est defatiganda, quo ventriculus commodius cõcoctioni insistat, nec diffundi ac dissipari calorem natiuum contingat: ita nec liberalius pransis, ciboq. differtis nimii labores subeundi: officiunt enim cõcoctioni motus violenti & incompositi, omnesque agitationes corporis immoderatæ crudos ac semicoctos cibos in venas rapiunt, qui oborta oppilatione ac putredine, morbis seminaria ministrant. Vetustus ludus Astragalismus seu talorũ iactus, qui ossiculis ouilis læuore perpolitis perficitur, Belgæ *Pukelen* vocant, quibus nostrates puellæ nõdum nubiles aut maturę viro lusitant, eosque nouæ nuptæ statim ab inito coniugio despiciunt. Adolescẽtuli autem Tali quodam genere inter se decertant, quod boum pedibus eximitur, *Coten* Belgæ appellant, eoq. se exercẽt certo anni tempore, vt etiam nucibus & crepitaculis, quæ exercitamenta puerilia paulo prouectioribus vilescunt, atq. habentur despicata, sic vt iam ex ephebis egressi indecorum ducant, parumq; generosum huiusmodi nugis occupari. Nam puerili more, vt Horat. ait,

Violentus motus concoctioni officit.

Astragalismus quid.

Talorum iactus.

Puerilis exercitatio multiplex.

Lib. Ser. 2. Satyr. 3.

> *Ædificare casas, plostello adiungere mures,*
> *Ludere par impar, equitare in arundine longa*
> *Si quem delectat barbatum, amentia versat.*

Alea a Talis diuersa.

Ceterũ diuersi sunt tali ab aleis quæ Belgis *Terlingh*, vocantur. nam illi quatuor lateribus constant, aleæ sex; quarum abusus tam frequens est in tota Europa, vt pleriq. crebro harum vsu patrimoniũ profundant, exhaustisq. facultatibus, ad inopiã redigantur:

cum

...um talorum vsus apud nos ad puellas deuolutus, nullam rei familiari iacturā inferat. nam illis vel tedium temporis discutiunt, aut siquando feriari liceat, pro re non magni momenti decertāt nempe castaneis, auellanis, aciculis, fibulis, aliisq nonnullis apophoretis. Trochi autem agitatione ac celerrimo illo turbinis in gyrum atq orbem decursu, adeo vt motus conspectum fugiat, fallatque oculos, adolescentes se alacriter exercent, idque hybernis mensibus, quo incalescant. Quod genus exercitationis veteribus etiam in vsu fuisse testatur Persius, illoq; se ac plerisq; aliis impense delectatum:

Trochorũ agitatio.

Satyra 3.

> *Iure etenim id summum, quid dexter senio ferret,*
> *Scire erat in votis: damnosa canicula quantum*
> *Raderet: angustæ collo non fallier orcæ,*
> *Neu quis callidior buxum torquere flagello.*

Orca fictile genus, vt nostrũ in quo nidulantur sturni,

Huius puerilis instrumenti Virgilius quoq; meminit, ac Lauiniæ mentem ex Turni amore furiis agitatam, elegantissimis versibus turbini componit, eamque non aliter rotari, quam trochum flagellis scuticisq hinc inde subactum, Belgæ *Top* vocant. Sic autem rem prosequitur,

Ipreen Belgice.

> *Tum vero infelix ingentibus excita monstris*
> *Immensum sine more furit lymphata per vrbem;*
> *Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,*
> *Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum*
> *Intenti ludo exercent: ille actus habena*
> *Curuatis fertur spatiis stupet inscia turba,*
> *Impubisq; manus mirata volubile buxum.*
> *Dant animos plagæ. non cursu segnior illo*
> *Per medias vrbes agitur, populosq; feroces.*

Virg li. 7. Æneid.

Elegans Virg descriptio.

Huiusmodi ludis fere ætas puerilis occupari solet: adultior vero & quæ iam pubescere incipit, decentiores expetit. In omni exercitatione ex qua corpus atque animus aliquid commodi concipit, semper decori atq; honestatis habenda ratio.

Iugurthæ indoles.

Sic Sallustio laudata Iugurthæ indoles, cum nondum ambitione ac regnandi cupiditate esset deprauata. is enim vbi primum adoleuit, pollens viribus & decora facie, sed multo maxime ingenio validus, non se luxui aut inertiæ corrumpendum dedit: verum, vti mos illius est gentis, equitare, iaculari, cursu cum æqualibus certare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus esse, plurimum facere, minimum de se ipse loqui.

Iuuentutis exercitatio.

Infames ludi.

Alearum, chartarumque ludos, & si qua sint alia otiosorum hominum oblectamenta, vt rem maxime damnosam atq; infamem fugito. In huiusmodi enim ludis non artis peritia viget, sed fraus, fallacia, dolus, astutia: non habet locum ratio consilium, sapientia, sed casus, fortuna, temeritas. Complectitur autem alea omnem ludum fortunæ mutabilitati subiectum, tesseras, pyrgum, fritillum, latrũculum, omnemque iactum talarium, adeo vt in minutissimis etiam rebus ac puerili negotio improbetur, si vel crebro fiat, vel fallaciter, vel contentiose. Sic scite Martialis;

Alea quid.

Lib. 14.

Alea parua, nuces, res non damnosa videtur:
Sæpe tamen pueris abstulit illa nates.

Quamobrem cum omnia ferè in huiusmodi certamine cupide, improbe, dolose peragi soleãt, ea moderatio adhibenda, vt oblectationem potius, quam quæstum sectemur. Nam incautos parumq; oculatos à subdolis emungi argento contingit. Et quanquam nonnulla lucri spes in talibus exercitiis animum hominis titillet, victoremque soletur præmium: non tamen spe nimis auida, aut lucri cupiditate quidquam facere decet. Instituitur autem exercitatio, ac ludendi licentia conceditur; non lucri, sed valetudinis atq; oblectamenti ratione, & quo animus defatigatus respiret, nouasq; vires ad subeundos denuo labores concipiat.

Quæstus non dolosus sit.

Ea est

Ea eſt autem aleatorum natura & conditio, vt vbi ſemel illa prurigo & ſcabies animum occupauit, ægre excuti queat. Solicitantibus enim vndiq; eiuſdẽ farinæ hominibus, ſingulis momentis damnoſas illas voluptates repetunt. Quod vitium etiam ſcortatoribus inſitum. Quocirca ſalubriter Ouidius:

Aleatorũ conditio.

Sperne lucrum, vexat mentes inſana cupido,
Et reuocat trepidas alea ſæpe manus.

Nulli mea quidem ſententia improbari debet conquirendi induſtria, ac rei familiaris amplificatio: ſed lucrum ſectari par eſt quod vtile ſit & honeſtum, ac nullius iniuriæ damnoq. coniunctum. Scitũ eſt prouerbium Plautinum, Ad ſuum quemq quæſtum æquum eſt eſſe induſtrium potius, quam callidum. Nam res ſiniſtre atq. improbe conquiſitę præter id, quod infamiam pariãt, minus etiam diuturnæ ſunt aut ſtabiles, ſed facilime dilabũtur, vt opes fallaciis, dolo, ſycophantiis, captionibus, verſutiis, deniq. fœnore, talis, aleis partæ. Quamobrem quos habes ſtudiorũ ſodales, omnibus modis à rebus improbis abducere pergas, atq. ad honeſtatem, ad decus, ad virtutem eſſe incitamento. Hoc enim humanitatis officium non ſolum apud cordatos viros laudem promeretur, ſed Deo etiam gratũ acceptumq. eſt: quod ita apud Hieremiam teſtatur Dominus: Qui ſeparauerit pretioſum à vili, quaſi os meum erit. Quo deſignat illum palmarium quiddã præſtitiſſe, ac proxime ad Deum accedere, diuinoſq. honores promereri, qui vel ſeipſum vel proximũ (Deo enim nihil homine carius, aut maioris pretii) à viliſſimis rebus, à vita ſordida ac contaminata, ab itinere deuio abduxerit, atq. ad vitæ integritatem, moreſq. inculpatos auctor ſit & inſtigator. Quo ſpectat illud Iacobi Apoſtoli: Fratres ſiquis inter vos errauerit à veritate, & conuerterit quis eũ, ſciat ſe à morte reuocaſſe peccatorem, ac ſaluam feciſſe animam illius.

Doloſe parta cito dilabuntur.

Cap. 15.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap. 5.

In rebus gerendis, rationem in consilium adhibendam.

CAP. XLV.

IN quauis actione, omnibusq. vitæ negotiis sic omnia ratione ac consilio moderanda, nequid pridie agas, cuius te postridie pœniteat. Turpe est .n. aliquid committere, vt re peracta cogaris dicere, Nō putaram. In quem scopulum minus impinges, si nihil temere ac præcipitanter agas, sed omnia considerate, mature, prudēter, ita, vt ad rationis amussim singulas exigas. Sic recte præcipit Salust. Priusquam incipias, consulto: & vbi consulueris, mature facto opus est. Et Cicero. In omnibus rebus, siquid aggrediare, adhibēda est præparatio diligens. Quo spectat prouerbium, Festina lente: &, Sat cito, si sat bene.

Non putaram vitio coniunctum.

Nihil præcipitanter agendum.

Li. 1. offic.

Quæ dubitas ne feceris. CAP. XLVI.

NIhil agas, quod animo scrupulū iniicere possit, ac dubitationē inferre, sic vt ambigas, æquumne sit, an iniquū, quod aggredi paras. Æquitas enim vt Cicero ait, lucet ipsa per se, ac cum virtuti tū honestati coniuncta est: dubitatio autem iniustitiæ alhisq; vitiis affinis est. Huic consentaneum est illud Pauli, Beatus est qui seipsum nō iudicat in eo, quod probat; hoc est, qui in adeundo aliquo negotio non sentit tacite reclamantem cōscientiam. Quam sententiam, tametsi de ciborum delectu, & vitando offendiculo scripserit Apostolus, vt superius sumus testati, aliis quoq. rebus apposite accommodari potest. In omni enim actione, cum quid agimus nulla firmitate, nullaque animi constantia, sed vacillāte mēte & dubia, iudice cōscientia damnamur. Quidquid enim nō proficiscitur ex fide, qua Deo approbamus nostram mentem, ipsaq. refragante conscientia vitiosum est, & peccato obnoxium. Siquidem cum quis rem per se non malam, hæsitans mala sit, nec ne; committit tamen, declarat se rem nefariam commissurum, si occasio incideret, aut opportunitas

Li. 1. offic.

Rom. 14.

Dubitatio menti, in agendo scrupulū iniicit.

Pauli locus explicatus.

sit

sit oblata. Vera autem pietas ac solida sapientia fide stipata, diuinoq. Spiritu fulta, omnia scienter diiudicat, nec quidquam aggredi sustinet, quod vllam mali speciem præ se ferat, aut mentem aut conscientiam aliqua ægritudine possit contaminare.

Virtutis ac vitiorum præmia.

CAP. XLVII.

QVod Cato senior commilitonibus inculcare solet, id cuique menti infixum esse conuenit: si cum labore præclari quiddam egeris, & quod honestati sit coniunctum: labor abit, honeste factum remanet. Si cum voluptate mali quidquam commissum sit: voluptas, vt res momentanea, cito auolat atq. euanescit; improbitas vero & nequitia, vt indelebile vitium, perpetuo adhæret. Quo spectat prouerbium, Qui semel scurra, nũquam pater familias. Quisquis enim semel in re infami, existimationis ac probitatis iacturam fecerit, nõ facile probi viri elogium consequetur, quamlibet etiam ditescat, aut opulentus efficiatur. Nõ dissimili ratione exstimulauit iuuenes Plato ad felicitatem cõsequendam proposita virtutis ac voluptatis vitiosæ imagine. Huius enim momentaneam dulcedinem atq; illecebras subita pœnitentia, angor animi, mens inquieta, dolor perpetuus comitatur. Illius vero breues labores & ærumnas, pacata mens, trãquillus animus, secura conscientia, deniq. solidum æternumque gaudium subsequitur. Quo spectat illa sententia, Momentaneum est quod delectat, æternum quod cruciat.

Voluptas momentanea.

Virtus æterna.

Prouerbiũ in degeneres.

Platonis exhortatio ad virtutem.

Sententia D. Gregorii.

A Deo sumenda omnium actionum nostrarum initia.

CAP. XLVIII.

QVidquid aggredi meditaris ac perficere, Deum opt. max. in consilium adhibeto, ita si quid tractare institutis, si qua obire munia vel priuata vel pu-

A Deo petenda actionum primordia

blica, illius numẽ implores, quo afflatu ſuo optima quæque ac ſalutaria inſpiret. Dici enim vix queat, quid adiumenti adferat ad felicem operum ſucceſſum, omnia actionum noſtrarum auſpicia, omnia vota ad Deum referre. Nam ſiniſtre fere atq. inauſpicato procedũt, quæ tali non ſunt incoata principio. Hinc illa Dei apud Eſaiam comminatio, Væ filii deſertores, qui conſilium initis, & non per me, qui ordimini telam, & nõ per ſpiritum meum. Quibus verbis infelicem parumq. proſperum ſucceſſum illis denũtiat: quod aliunde quam à Deo ſalutis præſidia conquirant, nec illum in cõſilium adhibent, ab eoq; reſponſa petunt; cui omnia ſubmittuntur; & penes quem cõſiſtit totius orbis dominatio & imperium. Per hunc enim, vt Solomon ait: Reges regnant, & legũ conditores iuſta decernunt; per hũc Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam: illius eſt conſilium & ęquitas, illius prudentia, fortitudo, decus, potentia, qua in imperio cõſtituti ſuas ditiones ſtabiliunt, ac ſubditos in officio cõtinent. Quocirca cum Dei arbitrio ac voluntate omnia perficiantur, atq. ipſe ſit primaria rerũ cauſſa: ab eo felicẽ operum ſucceſſum, ab eo ſalutaria quęq. atq ad bene beateq. viuendũ neceſſaria, ſummis votis petẽda. Quod nobis Chriſtus inculcat, cũ inquit, Primum quærite regnum Dei & iuſtitiã eius: cetera vobis vltro ex illius munificentia obuenient, ac velut auctarium adiicientur. Eſt autem auſpicatiſſimũ diei initium, quod à rerum cœleſtiũ contemplatione, à doctrina Euangelica, ab illuſtranda Dei maieſtate ſumitur.

Cap. 30. — *Deus actiones noſtras moderatur.* — *Prou. 8.* — *Deus primaria rerum cauſſa.* — *Matth 6* — *Luca 12.*

Diluculum auroraq; matutina ad componendam mentem, atq; animum in Deum erigendum, aptiſſima.

CAP. XLIX.

NVlla eſt diei pars ad erigendã in Deum mentem accommodatior, quam antelucana. Tum enim animus diſcuſſa noctis caligine, eſt erectior, atq; ad conci-

Aurora precationi apta.

concipiēdas salutares cogitationes aptior. Factitasse id sacros vates, Bibliorum codices passim testantur. Sic Dauid in angustia constitutus: Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Mane adstabo tibi & videbo, Mane oratio mea præueniet ad te. Sic Esaias: Erigit mane, mane erigit mihi aurem dominus, vt audiam tanquam magistrum, hoc est, monitorem qui oscitantibus aurem vellicat. Rursus, Anima mea desiderauit te in nocte, sed & in spiritu meo & præcordiis meis de mane vigilabo ad te. Quib. verbis Propheta indicat totam mentem, omnesq animę vires ac facultates, spiritus cum vitales, tum animales, & quidquid illi insitum est, in Deo iugiter esse defixū, sic vt nulla temporis pars absq; illius recordatione trāsigatur, sed omnia dicta factaq. & siqua animum subit cogitatio, in Deum transferatur.

Psal. 5. *Psal. 16.* *Cap. 57.* *Cap. 26.* *Esaiæ locus explicatus.*

Exacto die exigenda à mente diurnarum actionum ratio.

CAP. L.

OMnia negotia diurnasq. actiones, & quid quoq. die dictum factumq. sit, vesperi ab animo reposcas. Sic cōsummato die, antequam te quieti dedas exige à te peracti diei rationem, atq. interrogato animum tuum: quod hodie malum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es effectus? quid incrementi accessit pietati? quis in virtute factus progressus?

Exigenda à mente actionum nostrarū ratio.

Quo prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? Cur hæc sententia sedit,
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?

Virg. in viro bon.

Dici vix queat, quam tranquilla sit futura ac pacata mens, quam quietus ac placidus somnus, vbi cōcepto emēdationis proposito, huiusmodi cogitatione animi nebulas discusseris. Cū autem diurnæ actiones & quę interdiu oculis obuersantur, somno non

Concipiendum quotidie emēdationis propositū.

Actiones diurnæ honestæ esto. nunquam officiant; studiose elaborãdum, vt honestis occupationibus dies transigatur, nequid menti obiiciatur, quod nocturnã quietem possit interturbare, aut turbulentam efficere.

Nemo vitiis suis blandiatur, aut malefacta extenuet.

CAP. LI.

Vita non extenuenda. SIquid insipienter actum sit, atq. auersa à recta ratione voluntate commissum, quod honestati ac decori aduersetur: nunquam in animum inducas, vt errori blandiaris, aut crimen excusatione extenues. Parit enim confidentiam peccati excusatio, atq. iterandi commissi occasionẽ ministrat. Sic cum *Psal. 140.* Dauid obseruasset, quãrum prauitatis ex hoc mentis errore pullularet. Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes, in peccatis. Quibus verbis precatur, vt longe absit ab ipso mala mens, malus animus, quo improbi imbuti *Dauidis locus explicatus.* scelera sceleribus accumulant suaq. flagitia diluunt atque extenuant, nec in se vllam culpam transferri aut deriuari patiuntur. Qua cœcitate ac mentis caligine efficitur, vt vbi animus semel vitiis occalluit, ac cupiditate se deuinxit mala, indies magis magisq; in deterius prolabátur, ac corruat, nulla emergendi *Prouer. 18* spe. Quo spectat illud Solomonis, Impius cũ in profundum peccatorum deuolutus est, contemnit; hoc est, nihil admisisse se habet persuasum, nec magnopere commouetur patrati sceleris, aut nequitiæ enormitate, verum vt idem ait, hunc sequitur confusio & ignominia. Quo indicat illum cum existimationis iacturam subire, tum infamiæ labem consequi, vt non facile in posterum probi ac laudati viri *Impio occalescit scelere animus.* nomen promereatur. Pari malo implicati sunt, qui vbi deliquerunt, atq; in peccatum aliquod prolapsi sunt, non agnoscunt scelus, nec id confiteri sustinẽt, etiamsi confessionem extorqueat conscientia, carnificina, sed silent ac conticescunt, omniaque obli-

ione obruere meditantur. Simile enim quiddam is vsuuenit, quod pueris qui à rebus interdictis non ostinent, prȩsertim vbi sperant fore clam, nec a paente id rescitum iri. Cuius rei exempla edita sunt n Adamo & Cain, eorumq. posteris, in quos hereditaria labes est transfusa Proinde qui animi tran quillitati optime consultum cupiat, nec vllam, perpeti carnificinam, nō pergat abs se cōmissa vel infitiari, vel silētio inuoluere, sed Deo patefaciat. Agnitio enim peccati, & errati confessio veniam impetrat, omnesq; animi sordes ac maculas eluit, absterget, abolet. Reticentia vero & tergiuersatio malum exasperat, caussamque rei reddit deteriorem. Quod in se expertus Dauid: Quoniam tacui, inquit, inue teranerunt ossa mea, cum clamarē tota die: extorsit quidem cruciatus & doloris intolerātia clamorem atq eiulatum, sed non delicti confessionem expressit, mox tamē admissum crimen Deo detegere meditatur, quem certo scit promtum ac facilem ad condonandum peccatum, vbi quis ex animo resipiscit suaq. vitia detestatur. Itaque sumta fiducia, dixi, inquit, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Is est enim amor & propensio Dei erga homines, illa placabilitas & mansuetudo, vt vbi resipiscere meditantur, confestim illis peccatum remittat. Quod per Esaiam ita indicat: & erit antequam clament, ego exaudiam, & adhuc illis loquētibus aurem accommodabo. Quo indicat promtam & expositam suam munificentiā ac fauorem, vt etiam si homo mente concipiat emendatioris vitæ propositum, statim illi admissum scelus remittat. Sic apud Ezech. Quocunque tempore peccator ingemiscet iniquitatū eius, non recordabor amplius.

Simile à puerili natura.

Peccati agnitio peccatum expungit.

Reticētia malum exasperat.

Psal. 21.

Dei facilitas in remittendo.

Cap. 65.

Cap. 18.

In Deum transferendum quidquid nobis boni obtigit.

CAP. LII.

Quidquid homini obtigit, in Deum transferendum.

SIquid tibi in fragili hoc ac caduco corpore, vitaq; momentanea ac fugaci obtigerit splēdidum, regale, magnificum, si adsint latifundia atq. suburbana prædia, si opes affluant & diuitiæ, easq; exornent decus, honestas, amplitudo, dignitas, gloria: si mens imbuta est multarū rerū cognitione ac scientia, nec desit prudentiæ coniuncta sapientia: corpus deniq; salubre ac vegetum, aut si quid iis accedat amplius: omnia hæc munificentissimo patri Deo feras accepta, à quo quidquid est boni, promanat ac profluit. Reuocat huc Paulus inflatū atq. inani persuasione turgidū, illiq. sui fiduciā his verbis eximit: Quid est, quod nō accepisti? quod si acceperis, quid gloriaris, quasi non acceperis? idipsum etiā vrget, ac nulli non inculcat apud Hieremiam Dominus, Nō glorietur sapiens in sapiētia sua, nec glorietur fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur quisquis gloriatur, nosse & scire me: Qui gloriatur, inquit Paulus, in Domino glorietur, à quo quidquid est bonorum, affatim ac cumulate sumus cōsequuti per Iesum Christum, qui factus est nobis à Deo sapiētia, iustitia, sanctificatio, salus, redemtio.

2. Cor. 4. *Cap 9.* *1. Cor. 1.* *2. Cor. 10.*

Omnia nostra bona à Deo promanant.

Quo autem nemo sibi plaudat ac blandiatur, seseq; efferat insolētius de externis internisq. donis, commonefacit Paulus gestare nos thesaurū hunc in vasculis testaceis, hoc est, fragili ac moribundo corpore; quo cuiq; innōtescat, hoc Dei virtuti atque eminentiæ adscribendum, non hominis viribus. Vt aūt quidquid est in homine lucis, quidquid sapientiæ, quidquid virtutis aut iustitiæ, Deo asseri debet, ac Patri luminum, à quo omnes dotes. ac munera descendunt, vt Iacob Apostolus testatur: ita quidquid est in mente humana vitii aut nequitiæ, quidquid caliginis ac cœcitatis, quidquid prauitatis ac corruptelæ. id omne nostræ voluntati malitiosæ adscribi debet, nec vel minima culpa in Deum transferri.

Cap. 1.

Omnis nequitia nostra mēte diffunditur.

Sapien. 2.

Pecca-

Peccatũ enim ac diuini mandati trãſgreſſio, omnis generis ærumnas, calamitates, morbos cum corporis tum animi, poſtremo mortem inuexit; omnemque procliuitatem ad nequitiam menti inſeuit.

Delectus & conſideratio habenda in eligendo vitæ genere.

CAP. LIII.

IN deligẽdo vitæ genere, quod amplecti ſtatuis, & in quo ad extremum meditaris conquieſcere, ac pacate conſenuiſſe, hoc in primis ſpectari debet, vt cõſiderate omnia aggrediaris, nec temere te alicui inſtituto addicas, à quo poſtmodũ ſi pœniteat, non liceat reſilire aut extricari. Qui enim ętate immatura, nec ſatis explorata excuſſaq. naturæ propẽſione, aliquod vitæ genus arripiunt, illiq. ſe perpetuo adſtringunt, vitam agunt inamœnam, plenamq. tædii & moleſtiæ, ſiquando (vt plerumq; aſſolet) illos capiat inſtituti ſatietas, aut ſe ſentiant ferundo oneri impares. Quocirca ne quis inconſulte ſibi laqueos iniiciat, antequam aliquod vitæ inſtitutum amplectatur, deliberandi ſpatium ſibi cõſtituat, quem potiſſimum vitæ curſum conſectari velit, cui ſe addicere. In qua deliberatione, vt ſuadet Cicero, ad ſuam cuiuſq; naturam conſilium omne reuocandum eſt, quo adhibita omni cura conſtituendæ vitæ, ſtabiliter in ſuſcepto negotio perſiſtat. Multi enim optima petentes, nõ tam voluntate, quam curſus errore falluntur, atque à ſcopo quem Chriſtus nobis præfixit, deuii ad ſuperſtitionem, hoc eſt, fucatæ religionis ſpeciẽ deuoluuntur. Quin à Chriſto potiſſimum petenda ſunt ſalutis præſidia, quo vno duce in hoc mundi ſalo ad optatũ portum prouehimur. Ipſe eſt oſtium, quod nobis aditum acceſſumq. patefacit ad patrẽ, ipſe eſt via veritas & vita, à quo nos auertere nititur ſatanas, qui transformans ſe in Angelũ lucis per improbos doctores falſa ꝓ veris, dubia ꝓ certis

Deliberatio in deligendo vitæ genere.

Lib. I. offi.

Errore nõ voluntate quidam deuiant.

Ioan. 10.

A Chriſto petenda ſalus.

fucata pro synceris pro salutaribus noxia mentibus hominum ingerit. Hæc fuit prima hostis nostri impostura, qua Adamum adortus est, atq illius menti fumos & caliginem offudit, incautoq ac nimis credulo specie veritatis imposuit, sic vt in omnē illius posteritatem eadem moliri non desinat, atq abolito syncero Dei cultu ac salutari religione, superstitionem, idololatriam, fucatam doctrinam, institutiones vitæ ancipites & periculosas inuehere, denique nullas non admouere machinas, quibus humanum genus extincta luce veritatis, sopitoque fidei lumine, à Dei cognitione abducat, ac menti cæcitatem densamq caliginem inferre conetur.

Adam specie veritatis deceptus.

Diabolus à sana doctrina mentes abducit.

De legitima matrimonii societate.

CAP. LIIII.

MAtrimonium legitima est atq indiuulsa maris ac fœminæ coniunctio à Deo instituta, partim ad domandas libidines, atq. euitandos illicitos vagosq. concubitus, partim ad liberorum procreationem. Est autem, vt præter Paulū Columella ex Xenophontis Oeconomice prodidit, maritale coniugium natura excogitatum, vt nō solum iucundissima, verum etiam vtilissima vitæ societas ineatur & ne genus humanum temporis decursu spectaret ad interitum, marem fœminæ, infusa diuinitus benedictione legitime coniunctum esse voluit, vt ex indissolubili copula nō deesset homini mortali adiumentum, quo præter amorē gignendi sobolis, mùtua vitæ ac fortunarum cōiunctio illos deuinciret. Quocirca cum coniugii portus sit tutissimus, atque humano generi, cui natura insitus ardor ac propensio propagādę sobolis, fida statio: non male is consuluerit suæ trāquillitati, qui in hunc ipse cōferet prę-

Matrimonii definitio.

Li 12.c.1.

Genes. 2.

Coniugii vsus.

sertim

ſertim vbi ætas adoleuit, ac virile robur ſit cōſequu ta Inconſulte autem faciunt, nec ſatis pro ætatis ratione, qui præmature atq. intempeſtiue tale quiddam aggrediuntur, non exploratis viribus, excuſſaque naturæ firmitate. Sunt enim nonnulli propemodum impuberes, qui vel temeritate quadam inconſulta, vel lenonū inſtigatione, aut etiam parentum impulſu, qui opimæ doti inhiant, hoc iugum ſubeunt, quorum nōnullos noui, necdum abſoluto anni curriculo, flaccidos atq. elumbatos, omnique vitali ſucco exhauſtos, ſic vt vires illis labefactatas ac collapſas, erigere atq. inſtaurare fomentis ſim coactus. Quocirca ne pueri, aut paulo prouectiores pueris procreandis incumbant, quiſq; vires ſuas ipſe metiatur atq. exploret, quid valeant lumbi, quid ferre recuſent. Qui autem connubio ſe addicere meditatur, id potiſſimum obſeruet vt ex honeſta familia non tam dotatam (tametſi id non reſpui debet) quam ingenuam, honeſtam, pudicam, ac verecundam, beneq. moratam in vitæ ſocietatem adſciſcat. Mulier enim (vt Comicus ait) ſi bene morata eſt, dotata eſt ſatis. Scitum eſt illud Alcumenæ apud Plautum, quod ſingulis virgunculis & matronis infixum eſſe debet Non ego mihi dotem duco eſſe, quæ dos dicitur: ſed pudicitiam & pudorem, & ſedatum Cupidinem, Deum metū, parentum amorem, & cognatum concordiam, viro morigera, atq; vt munifica ſim bonis, præſim probis. Quocirca parentibus ſolicite elaborādum, ne ſexus iſte fragilis, atq. ad ruinam procliuis, præſertim vbi nubilis eſſe incipit ac matureſcere, aliquid labis concipiat, aut vllam pudicitiæ iacturam patiatur, ſed ad decus & virtutem ſuas filias inſtituant, atque ad vitæ integritatem moreſque inculpatos ſint incitamento. Non deſunt progenitores quidam improbi, qui male conſulunt virginum ſuarum integritati.

Coniugiū non temere adeundum.

Coniugiū multos eneruat.

Honeſta familia obſeruanda in adeundo connubio.

Amphi. act 2.

Conſulendum puellarum fragilitati.

Eccleſ 7.

Tuellis nulla danda occasio lapsus.

Nam illas domesticis exemplis corrumpunt, atque iis ad temulentiam, audaciam, impudentiam fenestram aperiunt. Quo efficitur, vt sensim cõsuescant pudorem exuere ac pudicitiam venalem habere, sic vt eam facilime expugnari patiantur, aut non magnopere obsistãt callido virginitatis insidiatori, cuius contactum, oscula, titillationes non exhorrescunt, nec admodum grauate aut repugnanter admittunt cõtrectantium blandimenta. Inter multos errores ac vitia quæ committi solẽt in adeundo statu cõnubiali, tria potissimum mihi culpanda videntur, ex quibus multa incõmoda emergũt. Primum, quod magna mortalium pars præcipitanter, atque inconsiderate, nullaque naturæ deliberatione hoc vitæ genus aggrediatur, idque ea ætate quæ huic rei minus apta est. Deinde, quod nonnulli serius ac minus tempestiue se matrimonio addicant, atque vbi iam defloruit ętas, atq. anni ingrauescunt, hoc onus subeant. Postremo, quod dispari coniugio alligari sustineant sanus morbidæ, iuuenis qui doti inhiat, aniculæ, quod à naturali societate alienum; senex adolescentulę, quod non prorsus culpari potest, nec naturæ ordini & statui cõtrarium, cum multis senibus crudis ac viridi senecta nõ desit facultas procreandæ prolis, quod mulieribus annosis atque effœtis denegatum. Vt autem merito improbatur in ætate iuuenili, quæ coniugium animo concipit, nimia celeritas & festinatio: ita in prouectioribus cunctatio ac tarditas. Qui enim præmature ac properãter hoc capistro se alligari patiuntur, nõ satis firmo validoq; corpore, nec adauctis viribus, non diu in hac palæstra subsistunt, sed post vnum aut alterum insultum labascunt ac conuelluntur. Qui vero procrastinando legitimum nubendi tempus præterlabi patiuntur, atque in longum differunt contrahendi matrimonii consilia, vitam agunt tetricam atque inamœnam,

Errores in adeundo coniugio commissi.

Coniugio inepti & elumbes.

Mature omnia agenda in adeundo coniugio. Robusta ætas matrimonio adsuescat.

mœnam, vel nonnunquam vago illicitoque concubitu se polluunt: quod tot passim ficosi, morbidi, distorti, lippi, incurui, podagrici, tumidis inflatisq; cruribus commonstrant; quos si postmodum, vbi eius vitæ pertæsum est, legitimo connubio alligari contingit, in magnas molestias ac tædia se coniiciunt. Nam cum exhausti sint atq. exoleti, viribusque attritis ex anteactæ Veneris intemperantia, & sibi graues fiunt, ac nouæ nuptæ spes ac desideria frustrantur.

Omnis societas quæ non consistit intra coniugii limites, vitiosa atq; à legitimo matrimonio aliena.

CAP. LV.

CVm impudicitiam atque obscœnos illicitosque amores Christus & Apostoli detestentur, atque à regno Dei excludendos pronuntient, qui se adulterio aut scortandi libidine contaminant, nõ video quo se colore tueri possint, qui matrimoniũ perosi, libere ac suauiter soluteque viuere meditantur. Non desunt enim qui extra coniugii cancellos vni amasiæ pro tempore se addicant, non satis decore, nec mente tranquilla, aut pacata cõscientia. Sectantur illi quidem commoditatem vitæ, vt sibi persuadent, nec vlli se addicere, à qua non possint resilire ac diuerti, verum acerbiora aliquando experiuntur, magisq; indigna perpeti, ac perferre cogũtur ab amica imperiosa ac procaci, quam ab ea quæ alicui legitime addicta adscitaq. est vxor. Quin & hoc accedit mali, quod huius generis sexui diutina vitæ consuetudo audaciam pariat, ac confidentiam adeo vt si quem eius satietas capiat, atque illam ablegare cupiat, non sine tumultu perfici queat. nam cœlum terræ miscent, vbi incidit id diuortii mẽtio, aut cum exorta aliqua intemperie, ex ædibus exclusum iri se metuunt. Exempla abunde multa suppeditant familiares illæ & domesticæ, quas in vitæ societatem

Matth. Heb. 13.

Illiciti amores & concubitus.

Quid iis accidit qui soluta venere se oblectant.

adſciſcunt ſacrificuli, à quibus, interdicto legitimo matrimonii vſu, cælibatus exigitur, res cum primis operoſa atq immenſæ molis vegetis ac ſucculentis. Quapropter toto errant cœlo, atque in humanę ſocietatis delectu prorſus hallucinantur ac cæcutiũt, qui exiſtimant illos commode & pacate viuere, qui ab vxore liberi, aliquam domi alãt, aut foris venentur, qua ſe oblectent, ac cuius cõſuetudine, cũ lubet fruantur, cũ plerumq. præter mẽtis inquietudinem, ac cõſcientię carnificinã plus tædii ac moleſtiæ, plus zelotypiæ ac ſuſpicionis à conductitia ac temporaria amica ſuboriatur, quam legitima ac fida vxore in perpetuam vitæ ſocietatem ſolemniter aſſumta. Et quanquam in hoc ſtatu, vt pler ſque aliis, dulcia ſint permixta amaris, acerba ſuauibus, lęta triſtibus, nubila ſerenis, nec deſint huic vitæ inſtituto ſimultates, contentiones, iurgia, zelotypiæ affectus (vt nihil eſt in quouis vitæ genere omni ex parte beatum,) non eſt tamen vlla culpa in matrimonii ordinem trãsferenda. Tametſi enim plurima incommoda hoc vitæ genus comitentur, magnaque ſolicitudo, cura, anxietas illos habeat occupatos in educandis alendiſque liberis, vt Paulus teſtatur, in conſtabilienda re familiari ac domeſtica: omnia tamen mitigat, ac condulcorat amor mutuus, atq; ex Dei inſtitutione liberorum procreatio. Sunt autem pueri delitiæ ac ſingulare oblectamentum matrimonii, quibus augeſcit ac fouetur amor coniugalis, magnumque vltro citroque concipitur ſolatium. Si vero præter voluntatem atq animi ſententiam, nullam propagari ſobolem contingat, ac differri in aliquot annos poſteritatis ſpem: ſancte tamen colenda matrimonii fides, fouendaq; mutua vitæ ſocietas ſic, vt alter alterum fulciat, vt in cõfinio conſitæ arbores fructiferæ vineam, quibus fulta ac velut maritata affixaque clauiculis aſſurgit in immenſum,

Concubitus extra matrimonium conſcientiam onerat.

Nullus vitæ ſtatus moleſtia caret.

1. Cor. 5.

Proles delitiæ matrimonii.

Orbitas placide ferenda.

sum, ac spatiosissime se propagat Vt enim vitis destituta pedamentis ac statuminibus, caduca est, atq; in terram procumbit: ita quoque matrimonium ac res familiaris corruit, nisi mutua viri ac mulieris opera fulciatur. Quod siquid vitii subsit huic societati, siqua ingruat intemperies, suspiciones, tumultus, dissidia: hominum affectibus ac morositati potius, quam huic institutioni adscribendum. Sunt enim ista non cõiugii, sed deprauatæ naturæ, ac turbulenti animi vitia, à peccati originalis labe contracta, in quam omnis culpa transferenda est.

Vitis & matrimonii cõparatio.

Affectus hominum nõ natura culpanda.

Qua ratione obtineri possit, ne mors homini natura prouido sit formidabilis.

CAP. LVI.

CVm in rebus humanis nihil sit fixum ac stabile, sed omnia fluxa, fragilia, caduca, ruinosa etiam spectatissima quæque: non est, quod quis ea magnopere admiretur ac suspiciat, illisque plus nimio afficiatur. Quin potius mente atque animo in supernas sedes erecto, res solidas atque æternas spectet ac meditetur. Quisquis enim concepta in Deum patrem per Christum Iesum fiducia, certa spe atque exspectatione immortalitatis ducitur, non est quod metuat imminentes casus & incommoda, non est quod pertimescat morbos, calamitatem, pericula, mortem deniq. quam illi potissime exhorrescunt, qui spiritu Dei destituti sunt, nec vlla notitia diuinitatis imbuti. nam qui in Deo fiduciã suam collocant, diuino spiritu fulti, intrepide infractoq. animo contra omnes aduersitates subsistunt. Neq; enim, vt Paulus ait, accepimus spiritũ seruitutis aut timiditatis, sed spiritum adoptionis, spiritum potẽtiæ & dilectionis, per quem confidenter clamamus Abba Pater. In hoc, inquit Ioannes, perfecta est caritas nobiscum, vt fiduciã habeamus in die iudicii.

Non fidendum reb. caducis.

Christi fiducia mortẽ minus formidamus.

Rom. 8.
2. Tim. 1.
Galat. 4.
1. Ioan. 4.

Timor non est in caritate, sed perfecta caritas abiicit omnem timorem, quoniam timor cruciatum adfert seu trepidationem Quocirca vt omnem metum ac mortis formidinem menti excutiamus, & siquid aliud trepidationem inferre posset, omnes nostras cogitationes, spem, vota, fiduciam in munificum patrem coniiciamus, atq; in Iesum Christum, qui nos suo sanguine expiauit, atq; à peccato mortisque tyrannide in libertatem asseruit, deleto expunctoq; quod aduersus nos erat chirographo, quo Diabolo eramus obstricti, & velut obærati, Belgæ vocant, *In hem ghehouden, Teghens hem verbunden.* Quo autem Christus pauidas ac meticulosas mentes fulciret, omnemq. spem ac fiduciā in ipso constitutam declararet, Cōfidite, inquit, ego vici mundum. Iam princeps mundi iudicatus est. hoc est, qui mortem inuexit, morte mea depulsus est, ac iudicio condemnatus, exutusq. nocendi potestate. Venit princeps mundi huius, & in me nō habet quidquam. Quibus verborum solatiis indicat satanam, & quos habet in hoc mundo per peccatum confœderatos nihil obtinere potestatis vel in Christum aut illius mēbra, quæ fide illi adhærent, atq. insita sunt. Hæ salutares ac viuidæ conciones hoc efficiunt in mentibus hominum, qui illius præsidio innituntur, vt excusso mortis metu, alacriter aduersus ingruentes quasuis tempestates se muniant, ac præstent inuictos, magnaque confidentia in has voces erumpant: Oculi mei semper ad Dominum: quoniam ipse euellet à laqueo pedes meos. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si cōsistant aduersum me castra, non timebit cor meum, non timebo millia populi circūdantis me. Si exsurgat aduersum me prælīū, in hoc ego sperabo, etiāsi ambulauero in medio vmbræ mortis, nō timebo mala, quonia tu mecū es. Etiamsi

Coloss. 2. *Christus deuicit mortem.* *Simile ab ære alieno oppressis.* *Ioan. 16.* *Ioan. 12.* *Christus Satana formidabilis.* *Consolatoria sententia.* *Psal. 29.* *Psal. 26.* *Psal. 3.* *Psal. 22.*

Etiam si occiderit me, in ipso sperabo: hoc est, Si mihi obiiciat horrorem mortis, ac vita sim spoliandus, illi tamen fidam qui sua prouidentia rationem inibit, qua me seruet. Dominus auxiliator meus, non timebo, quid faciet mihi caro. Et illud Hieremiæ. Ecce ipsi dicunt, vbi est verbum Domini? veniat Et ego non sum turbatus, te pastorem sequens, & diem hominis non desideraui, tu scis, hoc est, non exspecto aliunde, quã a te subsidium; sic vt illos qui mortem minitãtur, pro nihilo ducam nec pertimescam. Non sis tu mihi formidini spes mea in die afflictionis meæ, paueant illi, non paueam ego. Eodẽ ardore fidei inflammatus Paulus, ac Dei præsidio innixus confidenter pronuntiat, nihil vsquam esse tam formidabile aut horrendũ, quod possit piis mentibus metum incutere, aut a Dei amore ac fiducia illos diuellere. Nam certo mihi persuadeo, inquit, quod neque mors, neque vita, neq; angeli seu inuisibiles substantiæ, neq; principatus, neque potestates, neque instantia, nec futura, nec vlla alia creatura separare nos poterit a dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Ita Paulus cõstanter pronuntiat illum qui Deo Patri per Christum insitus est, intrepide subsistere contra omnes terrores vndecunque inciderint, contra incursus & fremitus hostium, contra mortis horrorem, quem vel inimici intentant, vel etiam morbi, aut naturæ lex infert. Cum itaque nihil efficacius metum ac trepidationem mortis humanis mentibus eximat, quam Christo duce, firma in Deum fiducia, qua concipitur certissima resurrectionis spes atque æternitatis exspectatio: huc properent ac contendant omnes, hanc salutarem doctrinam singuli amplectantur ac foueant, infigantque animis, hac se in periculis, aut vbi extrema imminent, fulciant, hac pacatam ac tranquillam conscientiam reddant, huius medi-

Iob 13.
Psal. 117.
Hebr. 13.
Cap. 17.
Hieremiæ locus explicatus.
Rom. 8.
Pauli fiducia oẽs acuit.
Psal. 50.
Quid mortis metum eximat.

tatione dolorem animi diluant, ac mœrorē luctumque quem ex orbitate vel parentum, vel mœrorem concipiunt, discutiant. Huc spectat viuida illa Pauli consolatio, qua exspectatione resurrectionis ac certa æternitatis spe fulcit Thessalonicenses illosq. lacrymas cohibere vult: nec lugere amicos e viuis sublatos, more gentili. Nolo vos ignorare fratres de iis qui obdormiuerunt (velut somno, non morte sopiti) ne dolorem concipiatis, vt ceteri qui nullam habent reuiuiscendi spem. Si enim credimus Iesum mortuum, & reuixisse, sic & Deus eos qui obdormierunt, per Iesum adducet cum illo. Rursum cum Philippenses a rebus terrenis abducit, atque ad solidas reuocat, Nostra, inquit, conuersatio in cœlo est, ex quo exspectamus Dominum Iesum Christum, qui transfigurabit corpus nostrum humile, & cōforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam qua sibi potest subiicere omnia. Quo sermone suadet Paulus, vt se consolentur ac fulciant in afflictionibus, amore ac desiderio æternitatis, atque in huius vitæ certamine nihil pertimescant, quod illos possit auocare a potiore vita, ad quam nobis viam patefecit Christus resurrectionis potentia. Quocirca cum ad extremum vitæ diem deuentum est, ac mors imminet quæ nulli non formidabilis est, nisi Christo se fulciat, aut vbi sanis beneque constitutis subit aliqua huius rei cogitatio, vel si premit egestas, morbi calamitas, ceteraque vitæ discrimina: ad Christum omnia nostra vota, spes, desideria referamus, qui morte sua pœnas nobis debitas exsoluit, qui nobis condonauit omnia peccata, qui est propitiatio pro sceleribus nostris; qui est aduocatus, vt Ioannes ait, & interpres apud Deum Patrem, qui est conciliator Dei & hominum, & qui, vt Paulus ait, exposuit seipsum redemtionem ac victimam pro omnibus. In eo constituta est salus, vitæ resur-

1 Thess. 4.

Mortuos non lugendos more gentili.

Mors somnus.

Philip. 3.

Quib. metus mortis discutiendus.

In Christū defigendi oculi.

Coloss. 3.

1 Ioan 2

1. Tim. 2.

Esa 50.

resurrectio. Per hunc accessum, aditumque habemus in vno spiritu ad Patrem. Per illius effusum sanguinem consequuti sumus redemtionem ac remissionem peccatorum. Quoniam in ipso complacitũ est Patri inhabitare omnem plenitudinem, & per eum recōciliare cuncta erga se pacificata per sanguinem eius. Cum itaq; habeamus Pontificē maximũ, vt auctor ait ad Hebræos, q penetrauit cœlos, Iesum filiũ Dei, qui tentatus per omnia absq. peccato afficitur sensu infirmitatũ nostrarũ, accedamus cum fiducia ad thronũ gratiæ, vt consequamur misericordiam auxilio opportuno. Huius tanti Ducis prçsidio fulti ac stipati satellitio, contra omnia dæmonum portenta, quæ cōfestim exorta luce veritatis euanescunt: contra peccatum, mortem, infernum subsistimus, atq ex malefida vitæ huius statione ad optatũ portum, sedesq. beatas deuehimur. Quod siquid in huius vitæ decursu incōmodi atq infelicitatis accesserit, si quē coniici cōtingat in aliqđ vitę discrimen, si premi paupertate, torqueri morbis, vexari ab inimicis, ingruere vastationes ac calamitates, abundare scelera, opprimi innoxios, atque iis vitam eripi, sanas ac salutares doctrinas contemni, pullulare hæreses ac perniciosa dogmata, disseminari vndiq; peruersos errores: in tanta rerum confusione ad Christum quisq. se conferat, ab illo salutis præsidia conquirat, in illo totus conquiescat, illo se tanquam sacra anchora fulciat, deniq; id Dauidis identidem in animo verset, Constituam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commouear. Quibus verbis indicat se oculos in Deum continenter habere defixos atque illius prçsidio niti, illius auxilio in rebus periculosis ac dubiis subsistere, non vacillare, aut quouis vento doctrinæ circumagi, sed stabilem esse & constantem, nec a concepta in Deum fiducia dimoueri, hac vna ra-

Ephes. 2.

Coloss. 1.

Ioan. 1.

Hebr. 4.

Christus pacificator inter Deum & hominē.

Quomodo firmanda mens imminente morte.

In Christo omnium calamitatum solamen.

Christus in tempestate sacra anchora

Psal. 15.

Ephes. 14.

Hebr 13. tione, quod Deum experiatur propitium, atq; in omnibus sibi assistere. Sic vt cõfidenter in hanc vocẽ erumpat: Ecce Dominus auxiliator meus, & in ipso sperauit cor meum, & adiutus sum, & in ipso refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi. *Psal. 27.*

De nominis Iesu Christi amplitudine, maiestate, potentia: qua vna obsistendum Magicis incantamentis, atq; illusiones Dæmonum expugnandæ, & si qua detrimenta, vel menti vel corpori inferri contingat.

CAP. LVII.

CVm paulo ante demõstraui incãtamenta artesque Magicas prorsus exstirpãdas, nec vlli hominũ exercenda maleficia: restat vt obiter indicẽ, qua vi & efficacia, quib. verbis & precaminibus subleuẽtur obsessæ afflictæq mentes, ac Dæmonum pręstigiis irretitæ, tum quibus modis fascinationes eximi possint, quas ministri cacodæmonum miseris inferunt, illorumq mentes & corpora diuexant. Insiliũt latenter in corpora hominum, ac naturæ humanæ vim inferunt, eamq; suis facultatibus spoliant, aut saltem illas immutant. Immiscent se mali Genii alimentis, humoribus, spiritibus, auræ atq; aeri, quem intra corpus concipimus, ac quo spiramus, multaq; alia quę nobis vsui sunt, & valetudo conseruatur, vitiant. Quocirca operæpretium me facturum sum arbitratus, si commonstrem, qua ratione calamitosi homines ab iis nexibus, quibus se implicitos sentiunt & impeditos, commode possint extricari. Nam incommoda ac detrimenta quibus afficiuntur, non possunt in caussas vllas naturales referri, nec iis remediis, quibus vulgares morbi, expugnari. Si morbus vel ægrotatio corporis a crapula, a Venere, lassitudine, frigore, æstu, satietate, inedia contracta est: quodque eorum suis remediis expugnatur. At quæ mali Genii inferunt, non prorsus naturalia remedia exposcunt, sed diuina ac supercœlestia. Mirantur nonnul-

Dæmones hominib. infesti.

Dæmones humorib. se immiscent vt contagia corporib.

Incõmoda quæ dæmones inferũt in naturales caussas referri nequeunt.

nonnulli tantam Dæmoni attributam, eiusque ministris potestatem, vt ita homines diuexent, sic excrucient. Conniuet Deus partim ad ea damna quæ Satanici miseris inferunt, atque illos exagitari permittit, in eaq; re constat illi consilii sui ac prouidentiæ ratio, partim instigat Dęmones eiusq. ministros, vt in plerosq; tale quiddam promeritos sæuiant, illorumq. abutitur malitia ad castigandos impios Sic mittitur spiritus mendax in ora omnium prophetarum, quo seductus rex Achab pugnam ineat, qua illi præsens exitiū parabatur. Nonnunquā detrimēta inferri permittit nonnullis, quo exploret illorum constantiam Sic Iobum passus est non solum exui bonis suis, omnibusq. facultatib. spoliari, sed in corpore quoque lanienam pati. Quod ipsum Deus fieri passus est, partim quo exploraret viri constantiam, ac reliquos mortales ad malorum tolerantiam excitaret, nec calamitatib. fracti a Deo deficerent: partim vt declararet potentiam suam, qua & ipsius fiducia fretos consolatur & fulcit, & iam in nihilum redactos erigit, atque in pristinam dignitatem restituit. Diuersa est autem ratio in iis vulgarib. energomenis, qui a Dæmone obsessi sunt, aut ab illo in aliqua corporis parte diuexātur. Magna enim illorum pars stupidi sunt, atque a Dei cognitione alieni, in quos ille (vt instrumentum aptum paratumque) tyrannidem suam exercet. Sic Satanas ignauos oppugnat, idololatras, superstitiosos, in quorum mentibus potius stabulatur, quam iis qui notitia Diuinitatis sunt instructi, ac Dei fiducia se fulciunt, quin potius illos exhorrescit, ac machinas admouere metuit, quod irritos atque inualidos suos fore conatus ac molimina erga illos, qui in excubiis sunt constituti, ac Dei præsidio fulti non dubitet. Vt enim arces ac ciuitates nullis septæ mœnibus, nullis munitæ fossis ac vallis, nullis militum præsidiis in-

Deus dæmonū malitia abutitur ad mala castiganda.

Cur Deus nos a dæmone deuexari patitur.

3. Reg. 22. Achab deceptus.

Iob. 2.

Iac. 4.

Cur Iob a dæmone diuexatus.

Diabolus stupidos aggreditur.

Simile ab vrbe parū munita.

ſtructę facilime expugnari ſolent: ita mentes ſocordes & ignauæ nulla ſalutari cœleſtiq. doctrina fultę, nulla erga Deum fiducia conſtabilitæ, Dæmonum verſutiis magis ſunt expoſitæ, ac citius labaſcunt. Cum autem Satanæ hoc potiſſimum ſit in votis, vt Dei gloriam aboleat, vt hominem a ſalute abducat, atque ad defectionem ſolicitet, intus & foris illum oppugnari nō deſinit, ac modo corpori, modo animæ, nunc vtriſq. infeſtus eſt; ac perniciem molitur. Exemplum ſuppeditat, præter Cain & Saulem regem, Iudas Iſcariotes, cuius cum mentem ad deſperationem ac diffidentiam adegiſſet, tum vitæ tædio ad laqueum impulit, ac corpus publicitus ſuſpendii contumelia affecit. Quanquam autem Satanas humani generis hoſtis infeſtiſſimus mille inſidiandi nocendiq. artibus inſtructus ſit: vnica tamen re cum primis efficaci ac præſentanea profligatur atque opprimitur, nempe ſolida fide, atque in Deum Patrem per Chriſtum firma ac ſtabili fiducia, *Met een vaſt ghelooue, ende en goedt betrouwen op Godt.* Quo præſidio etiam depugnandum ſuadet Petrus Apoſtolus contra tyranni illius inſidias, fraudes, impoſturas, dolos, verſutias, rabiem, ferociam, ſobrietate ſcilicet & vigilantia fide fulta ac ſtipata. Sic enim oſcitantibus aurem vellicat, Sobrii eſtote & vigilate: quoniam aduerſarius veſter Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quē deuoret, cui reſiſtite ſolidi fide. Hæc enim, vt Ioannes ait, eſt victoria quæ vicit mundum, fides noſtra. Nam fiducia qua nitimur Chriſto, & nos totos committimus tali propugnatori, contra dæmones ac principes huius mundi, nobis victoriam parit, ſic vt optima ſpolia a victo deiectoque hoſte referamus. Cum itaque aliquid contra aduerſarium moliri viſum eſt, atq; obſiſtere incantamentis ac faſcinationibus (*Toverie* Belgæ vocant) vel malos Genios ex hominum mentibus

Damō ad nexia quæque homi nē incitat.

Geneſ 4.

1. Reg. 31.

Matt. 29.

Dæmon profliga tur Dei fiducia.

Petrus contra dæ monē nos inſtruit.

1. Petr. 5.

1. Ioan 5.

Chriſti fiducia abigendi dæmones.

exigere: Iesu Christi fiducia id perfici debet, cōtem ta anili superstitione ac gentili vanitate, ceterisque Magicis exsecrationibus. Deus enim per filium qui est splendor gloriæ & expressa imago substantiæ illius, omnia perficit in omnibus, ac moderatur singula verbo potentiæ suæ. Hanc prærogatiuam promeruit ob singularem erga Patrem obedientiā, humilitatem, modestiā. Cum eñ esset in forma Dei, hoc est, illi par & æqualis, non rapinam arbitratus est, vt esset æqualis Deo, sed seipsum deiecit, forma serui assumta, atq; humilem se præbuit, factus obediens vsq. ad mortem crucis ignominiosam & exsecrabilē. quapropter Deus illum extulit in summā sublimitatem, & illustrauit illū nomine quod excellit omne nomē, vt in nomine Iesu sese flectat omne genu cęlestium, terrestrium, & inferorū, omnisq. lingua cōfiteatur & agnoscat, quod Dominus sit Iesus Christus in gloriā Dei Patris, in quē redundat & refertur omnis gloria filii, & e diuerso. Si quis itaq aliquid aggredi meditatur, si mentes afflictas subleuare, si e corporibus cacodæmones expellere, inuocato Deo Patre nominis Christi fiducia id perficere tentet. Sic enim omnia consequetur, suoq. voto non frustrabitur. Huius admirandi augustiq. nominis vi & potentia (modo ne quis hæsitet ac Dei promissis diffidat) mitescunt morbi, affectus atque animi perturbationes sopiuntur, tempestates & maria conquiescunt, cacodæmones, vt Christus iam ascensurus in cœlum pollicetur, diffugiunt. venena hebescunt, serpentes torpent ac redduntur innoxii, dispelluntur mentis tenebræ, teror & formido, mortisque horror discutitur, dissipantur atque euanescunt cogitationes noxiæ, meis tranquillitatem ac pacatam conscientiam conciliit, sic vt nusquam quidquam possit ingruere quod terrorem incutiat: Cum Deus Pater per Iesum Christum spiritu suo nos fulciat.

Hebr. 1.

Christo omnia attributa.

Phil. 2.

Christus Deo par.

Amplitudo nominis Iesu.

Res arduæ Christi nomine perficiuntur.

Mar. vlt.

Christi fiducia omne genus malorum discutitur.

Quocirca in Deum viuentem ductore filio erigenda mens est, atq. omnia, quæ aggredi statuis, mirifici nominis Iesu virtute perficienda memineris. Illi enim data est omnis potestas in cœlo & in terra. Nec est aliud nomẽ sub sole, in quo consistit salus, quod impiis est terribile; dæmonibus tremendum, iis vero qui illi fidunt, potentia, sapientia salus, vita, resurrectio. Ipse est constitutus a Deo iudex viuorum & mortuorum Iesus Christus, testis fidelis, princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit a peccatis nostris per sanguinem ipsius. Huic, vt Petrus in Actis Apostolicis ait, omnes prophetæ testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Hæc est vita æterna (quod testimonium Christus Patri defert) vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, in quem tota vis Diuinitatis, & quidquid Deo adscribi potest virtutis & sapientiæ, refertur ac deriuatur. Quum itaq. nomen hoc tam sit celebre ac sacrosanctum, tantæq; maiestatis & potentiæ: studiose obseruandum, ne inaniter atq. irreuerenter vsurpetur, vt exorcistæ illi ridiculi factitabant, qui cum certis ritibus ac conceptis verbis ad quæstum & ostentationem spiritum noxium profligare tentarent Iesu nomine, cuius virtute Paulus miracula peregit, abusi: in magnum periculum se coniecerunt, fuitq illis damnosa adiuratio aut potius ludificatio, nam obsessus a Dæmone in illos insiliit, & crudeliter dilacerauit, ita vt fuga sibi consulere sint coacti. Non defuerunt etiam nostra memoria sacrificuli qui cum nulla fide nominis Christi, nulla vitæ integritate imbuti, tale quiddam attentarent, a cacodæmone irrisi sunt, & pudore affecti sic, vt re infecta tremebundi decedere cogerentur. Siquis autem tale quiddam moliri velit, malosque Genios ex hominum corporibus profli-

Mat. 28. *Marc. 16.* *Act. 2.* *Act. 4.* *1. Cor. 1.* *Apoc. 1.* *Act. 10.* *Ioan. 17.* *In Christo peccatorũ remissio.* *Act. 19.* *Petri & Ioannis miraculum.* *Exorcistæ dilaniati.* *Huius tẽporis Exorcistæ futili & inani doctrina imbuti.*

profligare: Petri & Ioannis exemplum imitetur, qui nullis ambitiosis verbis vsi, in hunc modum claudũ erexerunt, In nomine *Iesu Christi Nazareni* surge & ambula: & ille confestim, firmatis cruribus ac talis, exiliens constitit & ambulauit, intrauitq; cum illis in templum, saliens & inambulans, & laudans Deũ. Cum itaque Iesus Christus vnigenitus Dei filius Patri coæuus & æqualis, in quo sunt omnes scientiæ ac sapientiæ thesauri abscõditi, moderetur omnia verbo potentiæ suæ: par est vt concepta ac collocata in Deum per Iesum Christum fiducia, illius virtute ac præsidiis obsistamus Satanæ, peccato, inferno, & siqua sunt alia homini infesta. Est autem excellens magnitudo, robur, potentia, fortitudo, quam Deus pro sua virtute exseruit in Christo, vt Paulus ait, cũ suscitaret eum ex mortuis, & sedere fecit ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem potestatem & principatum, & dominiũ, & supra omne id, quod nominatur non solum in hoc seculo, verum etiam in futuro. Et ille omnia subiecit sub pedes illius, eumque dedit caput super omnia ipsi Ecclesiæ, quæ est corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus implet, id est, Christus est per quem Deus complet, absoluit, perficit omnia in omnibus, præsertim in iis qui illi fidũt, & vt paulo ante Apostolus ait, obsignati sunt spiritu ꝓmissionis sancto, qui est pignus & arrhabo hæreditatis nostræ in redemtionem acquisitæ ac partæ possessionis, in laudem gloriæ ipsius. Quocirca Paulus qui innumeris certaminibus assueuit, multosque insultus perferre coactus est, suadet omnibus, siquando pericula imminent, mors intentatur, Satanas mentem oppugnat, forti infractoque animo illis obsistant atq; obluctentur. Sic enim Ephesios animat ac fulcit: Quod superest fratres mei, conualescite & præbete vos fortes in Domino, perque potentiam roboris illius, induite

Actor. 3.
Christo asscritur omnis gloria.
Coloss. 1.
Hebr. 1.
Ephes. 1.
Christus caput Ecclesiæ.
Christus omnia in omnibus perficit.
Christus fulcit nos in afflictionibus.
Ephes. 6.

totam armaturã Dei, vt possitis stare aduersus assultus Diaboli. Quoniã nõ est nobis lucta aduersus sanguinem & carnẽ, hoc est, fragiles & moribundos homines, tãetsi & illi aliquando infesti sunt, sed aduersus mundi dominos, rectores tenebrarũ seculi hui⁹, aduersus spirituales astutias in cœlestib. Qua verborum copia ac sententiarũ vbertate tum elegãti Metaphora desumta a conflictu atq; hostili incursione, indicat spiritus Dæmoniacos, illorumq. satellites & ministros miro astu ac stratagemate insidias moliri iis qui Christo addicti sunt ac nomẽ dederunt. Quapropter cum sint tam formidabiles hostes nostri, & spirituali astutia instructi, quib. armis iis sit obsistẽdum, obiter commonstrat: Assumite, inquit, vniuersam armaturam Dei (exemplo sumto ab iis qui bene muniti in aciem ꝓdeunt atq. in procinctu stant) vt possitis resistere aduersario, atq; omnib. peractis confectoq. negotio stare, vt ii qui non vertuntur in fugam & terga vertere sunt coacti. State igitur lumbis circumcinctis baltheo veritatis, & induti loricã iustitiæ & calceati pedibus, vt parati sitis & alacres ad Euangeliũ pacis: Super omnia assumto scuto fidei, quo possitis omnia iacula mali illius ignita exstinguere. Galeamq; salutis accipite, & gladiũ spiritus q est verbum Dei: quibus adiicit velut succenturiata præsidia, precationes atq; obsecrationes assiduas, q̃ hoc efficiunt vt victoriam consequamur, ac Deus in tam ancipiti certamine, tamq. dubio nonnunquam belli euentu, parumper afflictos & velut in ruinã inclinatos, vt Petrus ait, qui in eodem argumẽto versatur, instauret, stabiliat, roboret, fulciat. Cum autẽ tanti fuit olim apud sui studiosis Pythagorę auctoritas, atq ita æstimata illius doctrina, vt oraculi loco habita sit & tanquã ex tripode dicta, adeo vt incunctanter ad persuasionẽ, quasi refragari foret nefas, Αὐτὸς ἔφα, Ipse dix⁺, dubitanti obiicerẽt: par est,

Simile a militari industria.

Arma militia Christiana.

Ephes. 6.

Oratio arma contra Dæmonẽ.

1. Petr. 5.

Argumẽtũ ab auctoritate Christi.

eſt, noſtræq; ſalutis ratio exigit, vt eundem honorẽ ac reuerentiam Ieſu Chriſto deferamus, atq; in aſſerenda illius doctrina, in ſtabiliẽda fidei profeſſione ſurdis, tardisq; auribus intonemus, Πίστευσον, αὐτὸς ἔφα Σωτήρ: *Crede, ipſe dixit Saluator.*

Ipſe dixit, Chriſto aſſerendum.

Illius enim doctrina non eſt humana, non diluta, nō frigida, ſed viuida, ſalutaris, efficax, diuina, & quę beatitudinem homini conferat, quã vnam a Chriſto peti par eſt, qui eſt fons omnis ſapientię & bonitatis, & in quo inhabitat omnis plenitudo Dei corporaliter, per quem ſumus cõpleti. Per hunc, vt Paulus ait, Deus Pater eripuit nos a poteſtate tenebrarũ, & tranſtulit in regnũ filii ſui dilecti, per quẽ habemus redemtionẽ in ſanguine ipſius, remiſſionem peccatorum, qui eſt imago Dei inconſpicui, primogenitus vniuerſæ creaturæ; vtpote per quem omnia creata ſunt, quæ in cœlo ſunt & terra, viſibilia & inuiſibilia, throni, dominationes, principatus, poteſtates. Omnia per illũ & in illo condita ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & per illum cuncta ſubſiſtũt. Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, principiũ & primogenitus ex mortuis, vt ſit in omnib. primas tenens, ac principatum obtinẽs. Quoniã in illo complacitũ eſt Patri inhabitare rerum vniuerſarum plenitudinẽ, & per eum cuncta reconciliare erga ſe pacificata per ſanguinem crucis eius. Cum itaq; Deus Pater tam cumulate ac profluenter omnia in Chriſtum effudit: ad vberrimum atque inexhauſtum hunc fontem certatim properemus, ac ſumma fiducia ab eo nihil non petere & ſperare audeamus, nihil nõ perficere tentemus. Si viſum eſt profligare Dæmones, mederi morbis, eximere ſe periculis, virulentas beſtias conficere, venena diluere atque innoxia præſtare, montes loco dimouere: hæc omnia viribus ac virtute Ieſu Chriſti, eiuſque fiducia peragenda memineris. Pollicetur enim Chriſtus fidẽti omnia plana,

Chriſti doctrina omnem ſapientiam ſuperat.

Coloſſ. 2.

Coloſſ. 1.

Deus in Chriſtum omnia p̄cludit.

Vis fidei.

aperta, facilia, quod postrema concione antequam in cœlum sublatus est suis testatum esse voluit, cum inquit, Ite in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo Dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & siquid mortiferum biberint, non eis nocebit, ægrotis manus imponent, & bene habebunt, hoc est, confestim ad cōtactum conualescent Hæc omnia semper præsto erunt, vbi profectus atq; vtilitas Euangelii exiget miraculum. At in animis ista nunquam nō præstantur ab Euangelicæ professionis ministris, cum fœda vitia mentibus eximunt, cum efficaci vi spiritus & salutari doctrina morbis animi medentur, cum cor ab auaritia, odio ira, libidine, calumnia, obtrectatione, aliisque venenosis affectibus liberum efficiunt, ac diuinis dotibus exornant.

Marc. 16.

In animis edita miracula.

An herbæ & gemmæ aliquam vim conferant in profligandis Dæmonibus, ac depellendis rebus aliis noxiis.

CAP. LVIII.

TAmetsi herbæ eum præcipue vsum, easque vires insitas habent a naturæ Opifice, vt alimenti ratione ac medicamenti corporibus humanis accommodentur: sunt tamen veterum scriptis nobilitatæ aliquot stirpes, quæ maleficiis obsistant, atq; incantamenta omnisq; generis fascinationes abigant ac propulsent. Appellantur hæc Alexicaca siue amuleta, quod noxia quæque atq; homini infesta amoliantur ac depellant. Hæc vis præter herbas, etiā gemmis ac pretiosis lapidibus attribuitur, quā consecuta sunt non a primis qualitatibus, hoc est, temperamento caliditatis, frigiditatis, siccitatis & humiditatis, sed specifica vi, & occulto effectu, abditaque proprietate: cuius causa prorsus explicari nequit.

Herbæ ad multa efficaces.

Gemmæ occulta vi imbutæ.

Sic

Sic Magnes attritu ferrum allicit. Gagates & suc- *Magnes.*
num paleas & festucas, Sapphyr⁹ qui cœlesti & ęe- *Succinū.*
o colore est, castitatē tuetur. Hyacinthus & Chry *Gagates.*
lithus digito annulari gestatus, pesti obsistit, Sma *Sapphyrus.*
gdus & Prasius viridantes gemmæ cor exhilarant. *Hyacinthus.*
ranos, hoc est, Cyanos & Cæruleus vulgo Turcosa, *Chrysolitus.*
lapsu, casu & ruina præseruat, aut si tale quiddam *Smaragdus.*
iciderit, corpus illæsum præstat. Corallium collo *Prasius.*
dmotum turbulenta somnia abigit, & nocturnos *Eranos.*
uerorum timores compescit. Carbunculus & Sar- *Caruleus.*
ius lapis, vulgo Corneolus a corni arboris rubicun *Coralliū.*
a bacca nomen sortitus, diffuso per corpus sangui- *Carbunculus.*
e, hilaritatem excitat & colorem floridum. Sic alię *Sardius.*
emmæ aliis virtutib. pollent, ac Lemures, Striges, *Horrendi morbi herbarū præsidio expugnantur.*
ncubos, Genios aereos arcent atque abigunt, si ve-
erum monumentis habenda fides. Sic inter herbas
unt quæ morbis qui multum habēt affinitatis cum
Dæmonum vexationibus & torturis, obsistūt. Qua-
es sunt melancholia, phrenesis, mania, epilepsia, &
æuissimi morbi qui virgunculis ac viduis ex vteri
ffectu emergunt, aut vbi vel serius iis menses pro
uunt, aut tardius coniugio destinantur. Siquidem
x fumis atque atra densaque fuligine mens ita af-
icitur, vt a noxio aliquo Genio vexari videantur, ac
ibi persuadeant, Dæmonem obsidere mentem, qui
d multas absurdas imaginationes illas impellat.
Cui malo, tentata circa talos primū venæ incisione,
dhibentur salutares herbæ quæ illos ab huiusmodi
ccidentibus liberent, vt sunt artemisia, satureia,
erpillum, tymbra, pulegium, origanū, gallitricum.
nter herbas autem quæ afflictas mentes releuant,
c vel a Dæmone, vel concepta illius imaginatione,
el venenatis fumis, qui cerebrum vitiant, præstant *Ruta.*
mmunes, referuntur ruta, scylla, ex cuius succo & *Scylla herba.*
xymelitis & acetum conficitur, Osteritium, vulgo *Osteritiū.*
nagistrātia, Angelica, spondilii vel laserpitii species,

Alisson. Alisson vel Rubia minor, quæ canis rabiem atque a rabido cane demorsos sanat; qui affectus non prorsus alienus ab iis qui a Satana diuexantur ac furiunt:

Libanotis vel Rosmarinus. Rosmarinus ædes lustrat, atque in limine suspensus huius stirpis frutex Dęmones abigit, & pestis contagiones, vt etiam Ricinus qui palmæ Christi nomine

Ricinus. passim innotescit, quod folia in expansę manus formam sint effigiata. Sic Corallium, pæonia, viscus,

Epilepsia contraria. frutex morbum comitialem expugnant, vel a collo suspensa, vel etiam ex vino propinata. Quorũ nonnulla siquis exhiberi posse putet exturbãdis Dæmonibus: absit vanitas & gentilis superstitio, absint futiles precationes & verba quædam exotica, quibus fere suas incantationes perficiunt qui Magicas artes profitentur. Siquid herbæ habent virium, vt experientia demonstrat, id memineris a Domino consecutas.

Herba a Deo effectum consequũtur. Omnia enim medicamẽta & stirpes quę corporibus humanis applicantur, non sui ratione, sed Dei munere efficacia sunt, ac salubrem effectum consequuntur. Itaq; siquid herbarum pręsidio perficere statuis, non tam herbis quam Deo fidas. Sic enim in propulsandis morbis res optatum felicemq; successum est habitura, alias conatus in diuersum rapitur, atque artificem frustratur euentus, vbi nulla subit Opificis, a quo omnia effectum sortiuntur, cogitatio, aut abest erga illum fiducia.

Asa Rex cur non est sanitatem cõsecutus. Hinc Asa rex Iuda cum acerrimo pedum dolore affligeretur, nec Deum in consilium adhiberet, sed tantum medicis sideret, nihil opis ex illorum fomentis sensit, sed articulari morbo (vt historia testatur) immortuus est.

3. Reg. 15. *2. Par. 16*

Non enim Deus medicorum opera vti prohibet, sed illis plus nimio fidere, nullamq; habere eius rationem, qui sanitatem præstat, & cuius munere omnia sunt efficacia.

Psalm. 7. Quin & superstitiose faciunt, & rem aggrediuntur ab idololatria non prorsus alienam, qui herbas fictitiis quibusdam precaminibus consecratas,

atas incantationibus adhibent, aut etiam morbos is excantare pergunt. Sic filicem solstitio æstiuo, tempesta nocte erutam, rutam, trifolium, verbenam Magicis imposturis accommodant, quibus ru-, atque imperitæ plebi imponunt, fumosq; offundunt, quo aliquid ab iis corradant, atque argento los emungant: cum tamen vani illi artifices nunquam ditescant. Hæc studiose lector huic argumento insereuda duxi, quo quisque a Magicis incantamentis abstineat, atque obseruet, a quo salutis ac sanitatis præsidia petenda sint, & qua ratione (contemta vanitate ac superstitione gentili) obuiis parasque remediis vti deceat, quæ a Dei munificentia nobis affluenter sunt concessa.

Herbæ magicis incãtamentis nõ accommodanda.

De maiestate & potentia supremi Numinis: & quam varias appellationes vnica Dei essentia tribus personis distincta sortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatem & solatia, summamq; erga Deum fiduciam concipit.

CAP. LIX.

QVoniam præstãs illa ac prępotens natura Deus, ipsaq. æterna mens ab omni concretione mortali immunis ac libera in immensum se porrigat, atque vndiq; diffusa, singula regat ac moderetur, suaque vi imbuat: ob id vna Deitas, ꝑpter virtutẽ atq; operum excellẽtiam, variis designatur nominibus, multisq; præclaris elogiis illustratur cum apud Hebræos tum alias nationes quibus aliqua Diuinitatis cognitio obtigit. Sic in sacra historia Iehoua dicitur, El, Eloim, Adonai, Emanuel, quorũ quodq; peculiarem vim ac virtutẽ designat, magnamq. potestatem Deo attribuit, quam in res inferiores exercet. Vnde cũ præcepta legis solicite obseruãda proponit Iudęis, quo maior illi accederet auctoritas & veneratio,

Dei natura inscrutabilis.
Ioan. 1.

Deus varia nomina sortitur.

Exod 20. *Deut. 5.* Ego ſum, inquit, Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti & domo ſeruitutis, Non habebis Deos alienos coram me. Nomine tam ſacroſancto ac mirifico, rerum omnium exſiſtentium imperium & dominatum ſibi aſſerit. Nam cum ſit fons & origo totius vniuerſi, atque ſolus per ſe exſiſtat, omnibus ſubſiſtendi vim cõfert. Quamobrem par eſt, vt eius imperio & mandatis mortales omnes pareant, illiuſque legibus ſubiiciantur, nec ab alio, quam ab eo qui ſolus ab æterno exſiſtit, ſalutis præſidia conquirant, aut alio ſe diuertant. Quod Hebræi Iehoua, Græci Αὐτοφυῆ, Latini Exſiſtentem, Germani inferiores *Een ee Wich Goddelick Weſen* dicunt. Itaq; a pluribus rebus deſumitur diuinæ eſſentiæ appellatio. A prima & perpetua exſiſtendi vi & potentia, ab æternitate, a magnificentia, maieſtate, dominatu imperio, cui omnia ſubſunt & qua res omnes cõditas regit, ac ſumma prouidentia moderatur. Sortitur quoque nomen Deus a placabilitate, manſuetudine, clementia, qua vtitur erga homines, qui rebus afflictis ac deploratis illius opem ac ſubſidium implorant. Nam, El, Hebraica vox, Dei clementiam exprimit iuſtitię coniunctam, qua pios fulcit ac tuetur, & improbos caſtigat, atque incuſſo terrore, a ſceleribus reuocat. A luce, qua caliginem & nebulas mentiſque errores diſpellit, atque animos tenebroſos veritatis ac cognitionis ſuæ lumine illuſtrat. Sic Chriſtus, Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Ab igne, quo pios inflammat vritque amore Diuinitatis, atque illorum mentęs ſalutari viuidaque doctrina imbuit, aduerſarios vero & qui nulla ducuntur erga Deum reuerentia, nullo metu, conſumit, atque vt ignis arida nutrimenta ac fomitem, in nihilum redigit. Quocirca ſuadet Moyſes & Paulus reuerenter ac religioſe Deum colendum, quo illi ſimus accepti. Eſt enim Deus

Iehoua ſingulare Dei nomẽ. Deo ab effectu nomen aſsignatur.

Oſeæ 3. Ioelis 2. Naum 1.

Naum 2. Oſeæ 11.

Ioan. 1.

Deut 4. Hebr. 13.

Deus noster,inquit,ignis cõsumens.quare submisse quisq; se apud illũ gerat. Assignatur quoq. Deo nomẽ a bonitate & munificentia qua vtitur erga suos quos non sustinet premi vlla rerũ egestate,aut inopia tabescere:sed de omnibus affatim illis prospicit, atq; affluenter ad vsum necessaria largitur cum externa bona,tum animi tranquillitatem ac pacatam mentẽ. A pietate ac paterno affectu quo suos cõplectitur, illorumq; saluti ac cõmodis prospicit, Pater dicitur. Sic Deus apud Hieremiam, Patrem vocabis me: & post me ingredi non cessabis. Rursus, factus sum Israeli pater & Ephraim progenitus meus est, & deducã illos per torrentem aquarum in viam rectam,& non impingent, hoc est, meis vestigiis insistent,me comitabũtur,meęq. voluntati acquiescẽt, & ego illos tutos præstabo in omnibus viis suis, nec quidquam illis accedet incommodi,nec vlla inferetur iniuria,nulla clades,nulla calamitas. Esaias autẽ speciosissimos titulos ac triumphales cõmemorat, quos Deus pater Christo attribuit, quo quisque cognoscat,quid Seruator Christus natiuitate, morte, & resurrectione sua, ipsoq; in cœlũ ascẽsu nobis cõtulit. Sic ẽm Vates Christi magnificentiã, splẽdorẽ, gloriã, decus,potentiã, amplitudinẽ exprimit,quorũ nihil non in nostrũ vsum & cõmoditatẽ redũdat: vnde Emanuel dictus,hoc est,nobiscum Deus:Puer natus est nobis,& filius datus est nobis, & factus est principatus super humerũ eius,& vocabitur nomen eius Admirabilis, consiliarius, Deus fortis pater futuri seculi, princeps pacis. Innumera sunt atq; infinita,quę huic immẽsæ Maiestati accommodari possunt:imo quæ ipse sibi attribuit. Sic Medicum se vocat,quod sanitatẽ mentis & corporis pręstet,ac cum externis, tum internis hominum vitiis medeatur. Pastorem, quod summa cura ac vigilãtia gregi prospiciat,ac dissipatas oues colligat, illasq; salutari pa-

Mich 6.
Osea 2.
Deũ Belgæ Godt a bonitate vocant.
Hier. 5.
Malac 1.
Hiere. 1.
Esaiæ 63.
Esaiæ 6.
Emanuel quid designet.
Hiere 5.
Oseæ 7.
Esaiæ 3.
Matt. 9.
Esaiæ 40.
Ioan. 10.
Psal. 78.

1. Pet. 2. bulo verbi sui pascat ac reficiat. Sic Christus se viti
Ioan. 15. fructiferã vocat, Patrem vero agricolã, nos palmites
viti inhærẽtes, quos ille purgat; ex eaq; inutiles fruti
tices resecat, hoc est, superuacuas cupiditates ampu-
Simile a vite. tat, quo plus fructus proferãt. Quos vero reperit in
fructuosos ac prouẽtu annuo destitutos (qua Meta-
phora designat illos, qui nullũ fidei fructũ proferũt)
vt inutile sarmentũ atq; aridum, nulloq; succo im-
1. Cor. 3. butum igni deputat. Paulus quoq; non dissimili vti-
Simile ab architectura. tur Metaphora, ab agri colendi studio, atq; archite-
cturæ industria desumta. Sublatis enim sopitisq; si-
multatibus, quibus inter se dissidebãt Corinthii at-
que intumescebant doctorũ suorum nomine, alius
aduersum alium: vt nostro nunc seculo factitari vi-
demus, cõmonefacit singulos, vt si quid salutaris do-
ctrinæ consecuti sint, id non ministris attribuãt, sed
in Deum bonorum omnium auctorẽ transferant.
Apostoli Dei ministri. Nos, inquit, adiutores sumus, & veluti cõducti ope-
rarii Dei negotium agimus, illi nostrã approbamus
industriam, illi noster labor desudat. Vos estis Dei
agricolatio & velut fundus, quem cultiorem reddi-
Deus absolutum virtutis exẽplar. mus semente salutaris doctrinæ. Vos estis ędificium
& structura quæ assurgit in illius gloriam. Ceterum
quod ad Dei amplitudinẽ ac majestatem spectat, ni-
hil excogitari potest, aut mente concipi tã sublime,
Sapientia Dei. magnificũ, illustre, excellens, spectabile, eximiũ, ni-
hil deniq; omnibus suis numeris, omniq: virtutum
Psalm 31. 32. 103. 146. genere tam absolutũ, quod non in diuinã essentiam
merito referri, aut illi accõmodari debeat. Illius Sa-
pientia, moderatrix rerũ omnium, qua mundi hanc
Ephes. 2. vniuersitatẽ inscrutabili suo consilio ac prouidẽtia
Fortitudo Dei Potẽtia Dei. cõseruat ac tuetur, incõprehensa est, inexplicabilis,
infinita adeo vt tantarum rerum ordo & series o-
mnes in admirationẽ Opificis atq; amorẽ rapiat. Il-
Ps. 27. 62. lius Fortitudo, robur & potẽtia qua hostes deiicit ac
Esaia 25. pios fulcit, inexpugnabilis est & inuicta. Nihil est

enim

enim quod illius viribus non cedat, nec vllæ arces, munitiones, propugnacula quantumuis firma, quæ illius potentiæ obsistant. Illius iudicium & iustitia qua cuiq; sua distribuit, ac pro dignitate suisq; meritis præmia decernit, recta est, legitima, sancta, syncera, laudabilis, ac summæ æquitatis, adeo vt a nemine (nisi iudicii sit deprauati) calumniam mereatur, illius Misericordia, clementia, placabilitas, quæ nulli non prophetarū ample & magnifice decātata, immēsa est, omnesq; illius virtutes superat. Ad eam enim omnes, qui iustitiam eius pertimescunt tanquam ad asylum confugiunt, atq; subsidium implorant. Hæc pauidis mentibus desperationem ac diffidentiā eximit. Hæc Spiritus paracletus labantes solatur ac fulcit, incertaq; spe ac fiducia consequendæ salutis ad thronum gratiæ impellit, quo misericordiā (*Remis ende quijtscheldinghe van misdaet* Belgæ vocāt) cōsequantur, sic vt nihil sit quod illis possit imputari: aut mortis reos agere. Hāc cum Paulus esset expertus, ex persecutore in Apostolū ascitus, sic animos hominū dubios ac vacillantes fulcit, atq; ad Dei misericordiam suo insigni exēplo prouocat: Cū prius, inquit, persecutor essem, blasphemus, violentus; misericordiam adeptus sum, quod ignorās feci per incredulitatē, hoc est, expers fidei, & cōsilii diuini ignarus. existimauit enim, cū Christianos infestaretur, obsequium se pręstare Deo. Quo autem omnibus salutis suæ ratio habeatur, & cuiq; testatum sit peccata expiari sanguine Christi, iis qui illi fidūt, asseueranter firmaq; assertione Paulus pronuntiat, Certus sermo & dignus quē modis omnib. amplectamur, quod Christus Iesus venit in mundū, vt peccatores saluos faceret, quorū ego primus sum. Verum ideo misericordiam consecutus sum, vt in me primo ostenderet omnē clementiā, ad exprimendū exemplar iis, qui credituri sunt in illum in vitam

Prouer 1. *Lucæ* 2. *Iustitia Dei psa.* 18. 47. 84. *Psal.* 16. 22. 144. 16. *Misericordia DEI profugium peccatoribus.* *Psa* 32. 56. *Colos.* 1. *Hebr.* 4. 1. *Tim.* 1. *Misericordia DEI Paulo decantata.* *Ioan.* 16. *Paulus omnes extimulat, vt Dei misericordiæ se cōmittant.*

æternã, hoc eſt, ſpe & exſpectatione regni cœleſtis. Quod beneficium quũ totum transferri debeat in cœleſtẽ Patrem, nec deceat illũ debita laude, ſuoq; præconio fraudari: Regi; inquit, ſeculorũ immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos, decus, & gloria in perpetuum, Amẽ. Petrus quoq; ob redemtionis myſterium parem laudem defert Deo & Patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuã miſericordiam regenerauit nos in ſpem viuã; per hoc quod reſurrexit Ieſus Chriſtus a mortuis in hæreditatẽ immortalẽ, incontaminatã & immarceſcibilẽ repoſitã in cœlis erga nos, hoc eſt, noſtri amore. Poſtquã enim benignitas atq; erga homines, amor & humanitas apparuit Seruatoris noſtri Dei, nullis noſtris meritis, nec ob iuſtitiæ opera quæ fecimus, ſaluos fecit nos. ſed ꝓ ſua miſericordia per lauacrũ regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quẽ effudit opulente per Ieſum Chriſtum Seruatorem noſtrum, vt iuſtificati illius gratia hæredes efficeremur iuxta ſpem vitæ æternę, qui ſermo certus eſt & indubitatus, omnibuſq; modis ſingulorũ animis infigendus. Cum itaq; tãtus ſit erga genus humanum Dei amor & propenſio, is fauor & caritas, vt præter vſum & cõmoditatem rerum omnium, etiã filium ſuum vnice dilectum homini redimendo impẽderit, quo Chriſti morte & reſurrectione recõciliationem & gratiã cõſequeretur: par eſt, atq; id æquitas impenſiq; beneficii gratitudo exſpoſcit, vt quiſque noſtrũ omnẽ ſpem ac fiduciã in illo cõſtituat, illum ſummis laudibus proſequatur, illi vitam ac mores approbare ſtudeat, illi fide placeat nõ equidẽ otioſa & inani, ſed operibus caritatis fulta ac ſtipata; illi abnegata impietate, reiectiſq; carnalib. deſideriis, ſe totũ conſecret, ac ſobrie, iuſte ac pie viuat in hoc ſeculo, exſpectans beatã ſpem & apparitionem gloriæ magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui exhibuit

1. Pet. 1. Petrus Dei miſericordiã effert in immenſum.

Tit 3.

Dei approbando noſtra vita. Fides fructibus exornatur.

Tit. 2.

hibuit se pro nobis, quo redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populũ peculiarẽ sectatorẽ bonorum operum. Hac enim instituẽdæ vitæ ratione cõcepto spiritu Paracleto, fouebitur pax & securitas in mentibus nostris, excussaq; trepidatione ac mortis metu, ad immortalitatem, sedesque beatas, Christo duce, patebit ingressus. Non est autẽ Mors, corporis interitus, sed innouatio; nõ naturæ exstinctio sed alterius vitæ vestibulum, ac ianua primusq; ad cœlestem Ciuitatem aditus, atq; introitus ad æternitatem. De cuius rei certitudine non est quod quis ambigat aut Dei promissis diffidat, cũ ipsa Veritas quæ nõ fallit, fideliter præstet quod est pollicita. Est enim Deus verax: omnis homo mendax, hoc est, Deus neminem fallit, neminem decipit, nec sua spe & exspectatione quenquã frustratur, nõ est vanus pollicitator, aut promissor inanis, more hominum, qui rũpunt fœdera, rescindunt pacta, pollicitis vafricie quadã veteratoria se eximunt, atq; elabuntur; sed est constans, stabilis, firmus, summaque fide præstat & exoluit, quod est pollicitus, & quod se recipit facturum. Omnis autem homo mendax, hoc est fallax, futilis, lubricus, leuis, incõstans, mutabilis, dubius, vacillans, varius, fraudulentus, vanus, captiosus, infidus, & qui aliud stans, aliud sedens loquatur, ita vt nemo tuto illi possit fidere. Quæ vitia a Diuina maiestate sunt alienissima, vt in quam nulli cadũt affectus humani. Quocirca illi potissimum summa fiducia innitẽdum, in illum omnia nostra vota, spes, desideria transferenda, seu pericula & calamitates, seu mors atq; extremus conflictus imminet. Omnia enim illius fauore ac præsentia mitescunt: omnia ex acerbis atque amaris dulcia perficiuntur. Discutitur illius fiducia mortis metus, animisque nostris omnis terror & trepidatio eximitur. Huius amore cõtemnimus ac despicimus vitæ huius diui-

Rom. 5.

Mors vitæ innouatio.

Deus verax in promissis.
Psal. 61.
115.
Rom. 3.

Homo mẽdax, quẽ sensum habet.

In vitæ discrimine ad Deum cõfugiendum.

tias & blandimenta. Huius virtute ac præsidio perferimus (quæ singulis momentis nos circũuallant) ærumnas & incommoda. Huius solida spe atque exspectatione æternitatis fulti alacriter emigramus ex æui huius ergastulo, ac Christo duce ad beatas sedes prouehimur. Minus autẽ grauate ab hac corporis societate a vitę huius statione diuellimur, minusque nos reddit anxios postrema cum morte luctatio in qua fere diffidentia ac desperatio mentem oppugnat, quod certi sumus merito Christi nobis partam redemtionem ac gratiam. Mediator enim inter Deum & hominem Iesus Christus Patri nos reconciliauit, suoq; sanguine peccata nostra eluit, ac per resurrectionis potentiam iustitiam nobis cõtulit. Traditus enim fuit Christus propter peccata nostra, vt Paulus ait, & excitatus est propter iustificationem nostri. Sic vt resurrectione Christi tanquam pignore confirmati confidamus nos saluos fore, atq; eius virtute resuscitandos. Ipse enim, vt Apostolus testatur, transformabit corpus nostrum humile, & conforme reddet corpori suo glorioso secundum efficaciam, qua potest sibi subiicere omnia. Tametsi enim juxta Pauli doctrinam terrenum hoc nostrum domicilium huius tabernaculi destruendum sit, vt domus ruinosa, quæ soluta cõpage ac nexibus, diuulsaque contignatione dissoluitur, quod ædificium a Deo habemus non manufactum, sed æternum in cœlis. Deus enim qui suscitauit Dominum Iesum, nos quoque per illum suscitabit, atque efficiet communis resurrectionis gloriæ consortes, quæ certissima spes hoc efficit, vt minus deprauati hinc nos subduci patiamur.

Mors Christi peccata nostra eluit.

Resurrectio Christi iustificat.

Ioan. 1.

Rom. 4.

Philip. 3.

2. Cor. 4. & 5.

FINIS.

INDEX CAPITVM QVÆ PRIMO LIBRO CONtinentur,

CAPITVM.

QVÆ SECVNDO LIBRO CONtinentur.

34 Qua.

QVÆ LIBRO TERTIO CONtinentur.

QVÆ LIBRO QVARTO CONTInentur.

magna

cura-

RERVM ET SENTENTIARVM DE OCCVLTIS naturæ miraculis, Index.

A

Affectuum

B

Care

Cucume-

H

Mascu

Muli[...]

Obest

O

Philippi

Quæ

S

Sal

T

ELENCHVS OMNIVM CAPITVM QVÆ IN PARÆnesi continentur.

RR 2

RERVM ET SENTENTIARVM IN PAræNESI CONTENTARUM, Index.

A

Asa

Exorcistæ

Incom-

L

M

Sapientia

FINIS.